

C

De la no. 1000 la 1010

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

DT - 17

12

ANUL VI - DECEMBRIE

1953

000
V-54

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

Apare sub conducerea unui comitet de redacție

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

25
81 88

12

Biblioteca Județeană
"OVID DENSUSIANU"
Hunedoara - Deva
Nr. Inv. P/544720

ANUL VI—DECEMBRIE

1 9 5 3

24

* P / 5 4 4 7 2 0 *

42 D

C U P R I N S U L

	<u>Pag.</u>
GEORGE DAN: Pâinea	5
★	
ALEXANDRU JAR: Un mort care nu tace (nuvelă)	13
★	
NICOLAE LABIȘ: Rândunica albastră	43
★	
FRANCISC MUNTEANU: Lența (nuvelă)	49
★	
CORNELIA SĂLĂJAN: Toamnă	130
★	
NICUȚĂ TĂNASE: M'am făcut băiat mare (nuvelă)	133
★	
TUDOR MĂINESCU: În anticameră	188
NICOLAE ȚĂTOMIR: Domnul avocat	190
PETRE SOLOMON: Însemnări de la Bicaz	193
★	
■. HEINE: Bimini (în românește de acad. A. Toma)	195
★	
M. RĂLSCHI: Partidul (în românește de Clementina Voinescu)	212
CONSTANTIN VANȘENCHIN: Fiul ostașului (în românește de Tudor Măi- nescu)	213
SIMON ISTVAN: Hanul haiducilor (în românește de Mihnea Gheorghiu). . .	215
DIMOS RENDIS: Cutremurul (în românește de Ioanichie Olteanu)	217
BERTHOLD BRECHT: Întrebările unui muncitor care citește (în românește de Emil Dorian)	219
ZOLTAN HAJDU: Pământul meu natal (în românește de V. Nicorovici) . . .	220
IANOS SZASZ: Zâmbet strălucitor (în românește de Al. Philippide)	222
ERNEST NORMAN ROGERS: O, insulă... (în românește de Tașcu Gheorghiu)	223
NOURUS BELLO DAMZ: Eri a gemut o femeie (în românește de Radu Bou- reanu)	224

PE DRUMUL REALISMULUI SOCIALIST

AL. OPREA: Izbânda realismului în creația lui Marin Preda	226
PETRU DUMITRIU: Note de cititor despre povestirile lui Marin Preda	241

TEXTE ȘI DOCUMENTE

MIHU DRAGOMIR: Contribuțiuni eminesciene	245
ION DODU BĂLAN: Din cântecele poporului nostru	251

TEORIE ȘI CRITICĂ

ILYA EHRENBURG: Despre munca scriitorului	261
RADU POPESCU: „Meridiane Sovietice”	280
HORIA BRATU: Conflict și caractere	288

RECENZII

L. R.: Intre procedeu artistic, „actualizare” și clișeu	301
EUGENIA TUDORICĂ: In căutarea fericirii	303
B. ELWIN: Dela viața trăită la opera literară	308
O. VĂLEANU: In apărarea speranțelor și viitorului	311
CUPRINSUL REVISTEI „VIAȚA ROMÂNEASCĂ” pe anul 1953	315

P A I N E A

Peste patru străzi te'mbie
Aburi calzi ca de lipie.
N'are fabrica reclamă,
Dar mirosul pâinii cheamă,
Ca o inimă de mamă...
Fabrica e „STEAGUL ROȘU“
Și portar e taica-moșu.
Dau binețe, spun ce vreau,
Și hârtia mea i-o dau...
Ochelarii ies din teacă,
Și moșneagul se apleacă
Și, citind, se dumirește...
Vără'n teacă ochelarii,
Dă hârtia și-mi vorbește:
— „După cum văd, vrei brutarii
Să-i cunoști și-apoi să scrii
Niscai stihuri... poezii...
Foarte bine! Mergi și scrie
Despre sfânta brutărie!
Ea dă pâine tuturor,
Să muncească mai cu spor,
Căci viața se reazimă
Pe rotunda azimă...
Mergi pân'la etajul trei
La „brutarii“ cu cercei,
La brigada de femei!“

Meșterița de brigadă
Poartă șorțul de zăpadă;
E voinică, sprâncenată,
Și pe sub bonet bălan,
Bucle negre de catran.
Ochii negri, albe gene,
Și tot albe și sprâncene.
Dar nu-s albe de bătrână,

Ci sunt ninse de făină.
 Sub sprâncenele 'mbinate
 Cu privirile mirate,
 Pe obraz cu aluniță
 Și'n bărbie o gropiță,
 Imi răspunde la binețe —
 Are dinți cu strungărețe,
 Și-aluat sbicit pe mâini.
 — „De ce-ți spune Șapte-Pâini?“
 Fața-i s'a roșit ca sfecla;
 — „De... Aceasta mi-e porecla...
 Am fost șapte fete... șapte...
 Taica, maica, de cu noapte
 Se speteau pe la chiaburi
 Să hrănească șapte guri...
 „Șapte-Pâini“ ne zise satul,
 Dar noi pâinea și-aluatul
 Doar la paște și crăciun
 Le gustam... Ce să vă spun?
 Am crescut cu-amar și vai
 Și cu turtă de mălai...“

Brutărița ca svârluga
 La cazan acum dă fuga,
 Prinde sacul cu făină,
 Cerne straturi de lumină.
 Pune apa și maiaua,
 Și mai albă decât neaua,
 La cazanele cu roți
 Dupa-dupa! din saboți.
 Intr'un veșnic vino-du-te,
 Fetele să și le-ajute,
 C'are în brigada ei
 Numai fete și femei,
 Brutărese cu cercei.
 Douăzeci de fete albe,
 Douăzeci de lebede
 Cu mărgelile la gât, salbe.
 Repede, mai repede,
 Brațele lor dolofane,
 Deretică năzdrăvane,
 Pun în șir sac după sac,
 Cară, toarnă, duc, desfac,
 Și cu toatele se'ntrec
 Să împingă sub „berbec“ ¹⁾
 Coca dulce, coca albă,
 Care crește, sân sub salbă.
 Și „berbecul“ coca'mpunge,
 Și în coarne o străpunge,
 O frământă și-o frământă,
 Și brigada astfel cântă:

¹⁾ „berbec“ — piesă cu coarne de oțel care frământă mecanic pâinea.

„Făioară, făioară,
Nu de mult în astă țară
Te'nmuiam cu lacrimioare,
Să te fac o pâinișoară,
Coaptă lângă inimioară.
Și plecam la temnicer,
După drugii groși de fier
Să 'ngenunchi, să rog, să cer:
— Temnicere, temnicere,
Milă ai de o muiere,
Du această pâine ruptă
Omului cu fața suptă,
Omului cu ochi ca rana —
Zace'n carceri la Doftana...”

Iar Ioana brutărița,
Clopoțel îi e gurița
Și i-s mâinile sprintare
Ca argintul viu când sare —
Și lucrând îmi spune-acestea,
Depănându-și lin povestea:

— „Șapte fete... șapte pietre...
Am lăsat cătunu'n vale
Și pe la străine vetre
Ne-am croit în lume cale.
Eu, din șapte, a mai mică
Am crescut cea mai voinică.
Câteși șapte la stăpâni,
Pe la praguri de străini.
Slugărirăm, ne spetirăm,
Două se îmbolnăviră
Și de oftică pieriră...
Două mi se măritară
Nu știu în ce fund de țară.
Alte două surioare
In Craiova-s țesătoare.
Iară eu, acum, mezina,
Uite, țes aici făina...”

— „Spune-mi, meșteră brutară,
Mâinile îți frământară
Pâine mai demult... de mică,
Ai văzut la vre-o bunică?”

Dar Ioana mă oprește
Și acestea îmi grăiește:
— „Nu, tovarășe! La noi
Se făcea mălai turtoi.
Nici bunicii, nici vecinii
N'au văzut albul făinii,
Și de sărăcie neagră
Năpârleam toți de pelagră.

De copilă, cu-aste mâini,
Drept e, frământai și pâini,
Pâini de praf... Le dam la câini,
Dar nici câinii dela noi
Nu vreau pâine de noroi...
Mai târziu mâncai apoi
Pâine neagră, blestemată,
Și cu lacrimi frământată,
Pâine de pe la streini
Frământată cu venin...
Sunt olteancă... La Craiova
(Nu știam pe-atuncea slova)
La un popă am fost slugă,
Dar m'a pus popa pe fugă,
Că-i stătusem împotriva
Că de ce să dea colivă
Și colaci la rămători —
Mai bine la cerșetori...
Și-am venit la București...
Multe'ntâmpini cât trăiești.
Prunci crescute la bogătași,
Prunci bălani, frumoși și grași.
Intr'o zi, în Cișmigiu,
(Era toamnă și pustiu
Și pe jos covor de foi)
Un bărbat de pe la noi
S'a oprit și m'a'n'trebat
Și de nume și de sat.
Altădată-aș fi tăcut,
Însă el, vezi, mi-a plăcut.
Era'nalt, stejar voinic,
Cu mustați de grâu în spic,
Păr bălai făcut inele,
Ochii verzi ca de mărgele,
Gura, flacăra și sânge,
Cine o sărută, plânge.
Mi-a plăcut și l-am luat —
Ce mai cruce de bărbat!
După-o lună, nici atât —
Nu știu cine l-a pârat,
Că-l luară în cătușă,
Tocmai când intra pe ușă.
După șapte luni născui
O fetiță — ochii lui,
Ochii verzi ca de mărgele,
Păr bălai făcut inele...
— Hei, brigadă, cântă, cântă-mi
Coca inimii frământă-mi!"

Și brigada cântă iară;
„Făioară, făioară,
Lacrimile te udară.
Lacrimile te sărară,

De ieșea o pâine-amară,
Ca pelinul de amară...”

Meșterița mai departe
Povestește ca din carte:

— „După ce mă măritai,
Prunci ca doică alăptai.
Dar coconul dacă crește
De doică nu-și amintește.
Sânul ce l-a supt întâi
Și i-a fost și căpătâi —
Il strivește sub călcâi...”

Și Ioana Șapte-Pâini
Aluat ia de pe mâini.
Gustă. Dulce-i: Nedospit:
— „Fetelor, v’ați cam pripit!
Mai lăsați-l să mai crească,
Dar nici mult să se acrească!”
Și spre mine se întoarce
Și povestea iar și-o toarce:
— „El, ocaș în pușcărie,
Eu, aici, în brutărie...
Pruncul ne creștea plăpând,
Nu ca pruncii de boieri...
Ani s’au scurs așa de-arând,
Uite-aicea... Parcă ieri
Alăptam și plămădeam
Și copilul mi-ascundeam
Colo’n colț, băgat în ladă,
Meșterul să nu mi-l vadă.
Mi-amintesc... I-am dat o chiflă,
Să-l mai amăgesc o clipă...
Intră-un meșter. Pruncul țipă.
Meșterul — ce crâncen meșter! —
Cască ochi cât două peșteri,
Și șerpește cască gura:
— „A cui este stârpitura?”
— „E a mea! scrâșnii îndată,
Drept în inimă lovită.
El se’ndoaie peste ladă,

Vede chifla mozolită...
Din mânuțele de pruncă
Smulge chifla, o aruncă
Și-o strivește sub bocanci:
— „Chifla asta costă franci!
Nu-i pentru mucoși săraci!”
Pentr’o chiflă—ce caiafă! —
Mi-a oprit juma de leafă!...
Ninge cu făină-alene...
Pe podea s’aștern troiene

Și pe gene și sprâncene.
Parc'ar ninge cu zăpadă...

Meșterita, din brigadă,
Cheamă lângă ea o fată:
— „Pregătiți-vă din timp,
Pentru cei ce intră'n schimb!
Saci pe jghiaburi să mai vie,
Și curat aici să fie,
Mai curat ca'n farmacie.
La dospit puneți maia,
Ca brigada'n mers să ia
In primire frământatul,
S'aibe gata aluatul...”

Și'ntorcându-se din mers
Ce mi-a spus, vă spun în vers:
— „Dela patru ani n'am tată
Dar în patru's'patru, iată
Cum cu mână de părinte,
Ca o pâine de fierbinte,
De partid am fost luată
Și partidul îmi arată
Cum să merg și încotrova,
Cum să mă deprind cu slova.
Am fost, mare, șapte fete,
Câteșisapte-analfabte.
Dar acum citește ziare,
Scriu scrisori la surioare,
Și-am o poză'ntr'o revistă
De când sunt stahanovistă...
Acum dela frământat
Hai mai jos la modelat!”
Coborîm pe scări un cat.
Sală... Mese... Din tavan
Curge aluat bălan,
Ca alvița se întinde —
Mâna din văzduh îl prinde
Și cu „gripca”¹⁾ îl retează
Și cu degete, sfârlează,
Îl aruncă pe cântar,
Taie, aruncă iar și iar.
Palmele se învârtesc
Și-aluatul rotunjesc,
Alb ca sânul fecioresc.
In scobite panacoad²⁾
Pâinea rotogoale cade.
Pâinișoarele-s pudrate
Și cu pânză îmbrăcate.

¹⁾ „gripcă” — cuțit lat fără prăsele

²⁾ „panacoadă” — forme de lemn pentru pâine

Fetele panacodare
Au pe tălpi patine oare,
Sau rulmenți
Pe sub galenți,
De alunecă ușoare
Cu rastelul spre cuptoare?
Meșteritei-i râde fața
Și-și arată strungăreața;
— „Mai 'nainte niciodată
Cocătar n'a fost vre-o fată.
Meșterii strigau — „Afară!
O femeie-cocătoare?!
Marș la loc, panacodară!“
Iar patronul, om nebun,
Din lulea suga tutun.
Venea beat, cu ochii mici:
— „Nu cânta că pâinea strici!“
Noi tăceam. Nu mai cântam.
Modelam și suspinam...
Venea după mesele:
— „Hai, cântați! Fiți vesele!
Cântă, cântă, fă muiere,
Că ai ochii verzi de fiere
Și strici pâinea'n căpistere!“
Noi tăceam. Păstram tăcere.
... Am fost cea dintâi pe țară
Cocătoare la cuptoară...“
Lungă e lopata, lungă,
Vatra în cuptor s'ajungă.
Vatra albă pentru pace,
Pâinea rumenă o coace.
— Cocători și cocătoare,
Arde vatra 'ncinsă tare
Sau a inimii dogoare?
Ca fochiștii pe vapoare
Voi din faptul dimineții
Coaceți azimile vieții,
Pâinișoarele fierbinți,
Inimi calde de părinți.
Fiecare pâine nouă
O creștați ușor în două,
Să se coacă rumenită,
Rotunjită și prăjită.

Pâine... pâine... mii de mii...
oacheșe și durdulii
Sau bălane și-aurii,
Cum sunt spicele'n câmpii.
Chifle, cornuri și franzele
Stau ca armele'n rastele.
S'au călit la flacăra
Și de foame apără!

Iară Ioana Șapte-Pâini
Frânge-o pâine între mâini
Aburindă și jilavă,
Cu miros de fân și rouă:
— „Gustă, frate, pâine nouă!
Amiroase a otavă
Ofilită-abia sub coase,
Și a miere amiroase...”

Mușc din pâine... Miezu-i dulce
De câmpii aminte-aduce...
Grâne de-aur... Coapte spice
Mustăcioase și voinice...
Pâini și chifle și franzele
Din cuptoare pe rastele,
Din rastele jos pe jghiaburi —
Curge pâine... milioane...
Intr'un nour cald de aburi
Ies pe poartă camioane
Cu pâini calde, dolofane...

UN MORT CARE NU TACE

De cum sosi la închisoarea din Suceava, noul director, Hercule Turtureanu, se grăbi să inspecteze celulele, beciurile, depozitul de muniții, se plimbă prin curte, măsurându-și statura mărunță cu zidurile împrejmuitoare, și pe urmă, nerăbdător, se urcă în cel mai înalt turn de strajă. Rămase pe platforma care dă înconjur turnului, cu spatele la gardianul încremenit cu pușca la picior, scrutând faldurile domoale ale dealurilor ce se înșiruiau până la orizont sau urmărind alunecarea vreunui nor în apele de lumină sângerie ale amurgului. Părea cu totul furat de priveliște, și poate de aceea nici nu clipea, pentru a nu pierde în răstimpul unei fluturări a genelor, ceva din frumusețea mereu schimbătoare în neclintirea ei, a naturii. Dar extazul lui romantic fu curând întrerupt de năvala neașteptată a unor umbre care pluteau într'un stol des spre închisoare, scoțând sunete ciudate. Duse palma streășină la ochi și întrebă:

— Ce-i acolo?

Gardianul din spate pocni scurt din bocanci, căscă ochii mari și răspunse:

— Sunt ciori, dom'le director, să trăiți!

Directorul Turtureanu dădu din cap, arătând astfel că nici el nu crezuse să fie altceva și mormăi pe nas:

— Ciori... da, ciori. Clipi des și își înăbuși un suspin. Nu prea era încântat de această sumbră întâmpinare a ciorilor, chiar în prima lui zi de directorat. Păsările veneau în cârcuri mari peste dealuri, unele poposind pe câmpie sau pe crengile desfrunzite ale unui copac singuratic; cele mai multe însă așezându-se pe coama zidurilor închisorii și pe vârfurile turnurilor de strajă. Aduceau ele, aceste sburătoare, pe aripile lor, un pui de vânt neastâmpărat și răcoros. Parcă și croncănitul lor semăna cu glasul vântului și-i urau lui, care abia fusese numit mai marele peste închisoare, un: „bine ați venit!” sinistru. Dintr'odată, ca și cum sănătatea lui ar fi fost în mare pericol, își ridică gulerul hainei și coborî din turn, murmurând:

— Vânt... Ciori, și vântul ăsta...

Sus, în turnul de strajă, gardianul pocni iarăși din bocanci și repetă cu glas tare:

— Ciori și vânt, dom'le director, să trăiți!

Directorul îl înjură printre dinți și o luă repede spre clădirea administrației. Ajuns aici, își înfășură gâtul într'un fular de lână, tuși de câteva ori în sec ca să-și dea seama dacă a răcit sau ba, și se înfundă în fotoliu. Se căz-

nea pe cât putea să se gândească la orice altceva decât la închisoare. Dar ca un făcut, pe dinaintea ochilor lui fluturau sutele de aripi negre ale ciorilor și în urechi îi răsună croncănitul lor aspru și rece. Apoi vântul... vântul ăsta care te îmbolnăvea. Intoarse încetișor ochii spre fereastră: — dincolo de geam totul era negru și pustiu.

Pe Hercule Turtureanu îl încercă dintr'odată regretul că nu rămăsese la București. Acolo ar fi putut intra cu ușurință în magistratură, ar fi îmbrăcat toga de satin negru și tichia, și ar fi împărțit dreptatea fără prea multă bătaie de cap, citind articole și paragrafe din cutare sau cutare cod. Restul timpului și l-ar fi petrecut în tovărășia prietenilor săi, la o șuetă, la un joc de cărți, la un cheful. Ce i-o fi venit să se îngroape între zidurile închisorii asteia, de parcă el însuși ar fi ocnaș!

Îl împinsese pe calea asta tatăl lui, care-l sfătuisese, nu o singură dată, să se călăuzească în viață după instinct, (el obișnuia să spună: talent), arătându-i că primii lui pași în societate se vor bucura de sprijinul vreunui ministru, vreunei neveste de ministru, vreunui cumnat, văr sau nepot de ministru și cariera fiindu-i astfel pe deplin asigurată. „Sprijinul“ îi fusese dat — de lucrul acesta n'avea să se plângă — bănișorii lui tată-su unseseră unde trebuia. De aceea, pe peronul gării, bătrânul lui tată, al cărui glas șoptit îl auzea parcă și acum în tăcerea biroului, se socoti îndreptățit să-i spună:

— Hercule dragă, am jertfit mult bănet ca să-ți aranjez situația, și n'am de ce să fac din asta o taină. Ești tânăr, poți ajunge sus de tot, dar cu o condiție: lasă fluturașii sentimentali aici, în gară. Ia drept pildă viața mea!

Amintindu-și de aceste vorbe părintești, noul director al închisorii Suceava zâmbi ironic și amuzat. Nu era el chiar atât de sentimental, de aceea sfatul primit i se părea numai pe jumătate valabil. Îi plăcea câteodată să răsfoiască un roman în care se vorbea despre dragoste și moarte; ochii i se abureau atunci de lacrimi, dar se limpezeau repede... În viață era însă, altceva, în viața cea de toate zilele alta era socoteala și nu-ți mai puteai îngădui asemenea porniri romantice.

Poate că și slăbiciunea lui fizică, din naștere, îl îndemna să se arate față de lume mai puternic decât era, dându-se drept un om care nu se încurcă, nu șovăie între două judecăți atunci când e vorba să ia o hotărîre. Dorise să ajungă director de închisoare și pentru a dovedi colegilor săi, care îl cam luau peste picior pentru că-l chema Hercule, că într'adevăr are un caracter tare și putea ține în mână soarta celor socotiți ca dușmani ai societății. Se lăuda că e predestinat să împlinească fapte într'adevăr mari, îndrăznețe, eroice.

Dar, adesea, în inima lui, ca și acum când stătea înfundat în fotoliu, sau altădată în casa părintească din București, nu-i putea ierta tatălui său că-i dase numele miticului semizeu grec, Hercule, pricinuindu-i astfel, fără să vrea, nenumărate suferințe. Îi arătase că fusese lipsit de tact botezându-l astfel, și că numele acesta — expresie a idealului părintesc — se preschimbase într'un adevărat blestem, atrăgând asupra purtătorului său doar glume și batjocuri.

Odată, pe când era încă student la facultatea de drept, după un chef cu câțiva colegi, unul dintre ei, puțin amețit de băutură, îl luase peste picior, zicându-i că se trage deadreptul din Olimp. L-ar fi lovit cu un scaun în cap, dar gândindu-se la mușchii lui pirpirii, amânase pe altădată. Intorcându-se după miezul nopții dădu buzna în dormitorul creatorului său, pe care îl țrezi țipându-i în ureche:

— Tată! M'ai nenorocit! Ce mi-ai făcut, tată? Ah!...

Bătrânul, smuls din dulceața somnului, privi buimac la progenitura sa, și abia putu să întrebe, speriat:

— Ce ți s'a întâmplat, drăguțule? Ce rău ți-am făcut, pușorule?

Băiatul scrâșni din dinți și smulgându-și părul, îi aruncă în obraz:

— Tot mata mă mai întrebi? Te prefaci că nu știi nimic, nimic! Faci pe nevinovatul, tată! M'ai făcut de râsul lumii întregi! Nu mai pot să îndur! Nu-uuu mai pot!

Domnul Turtureanu sări din pat, alarmat. Încercă să-l cuprindă în brațe pentru a-l liniști, dar fu împins fără cuviință îndărăt. Sângele îi năvăli în obraz și în gușa lată, moale, ca o pungă golită de monede, ochii îi scânteiară aiuriți. Ridică dintr'odată glasul:

— Ce, îndrăznești să dai în tatăl tău? În cel care ți-a dat viață și te-a trimis la universitate? Auzi ce-mi face feciorul meu, pentru că m'am sbătut să-l cresc mare și voinic, să-i las un nume și avere? Tu, Herculică, tu să-mi faci asta?

— Gata, tată, gata-aa! Nu mai pomeni numele meu ridicol! Privește-mă, uite cum arăt! Toți își bat joc de mine, de acest nume afurisit! Ah, Hercule... cule... Și tânărul student, nemaiputându-și ține în frâu nervii, isbucni în hohote de plâns.

Impresionat de sbuciumul sufletesc al moștenitorului său, domnul Turtureanu dădu uitării necuviința, se apropie de el cu pași moi, trăgându-l ușurel lângă el, pe marginea patului. Îi mângăie căpușorul blond și puțin țuguiat. Îl bătu peste umerii lui înguști, se uită, oftând, la pantofii lui mici ca de femeie, și proptindu-și fața înlăcrimată de piept, ca de o pernă, așteptă până când plânsul odraslei sale se topi în suspine și amuți. Îi zâmbi cu dragoste părintească și apoi începu să-i șoptească plin de convingere, în pâlnia urechei lui mari — din tot ce avea, numai urechea era nefiresc de mare — vorbindu-i despre filozofia vieții de toate zilele, pe care o cunoștea din îndelunga sa experiență.

— Ei, dragul meu copil, își încheie spre zori sfaturile sale practice, domnul Turtureanu, în societatea de astăzi, puterea nu se măsoară după înălțimea taliei și nici după rotunjimea mușchilor. Astăzi, izvorul oricărei forțe este banul, sutele de mii, milioanele. Ai milioane, ai și forță. De avut, slavă domnului, am berechet — fii fără grijă! Tu ești doar unicul meu moștenitor. Firește că averea dacă n'o mărești, înseamnă că scade și se spulberă. Apoi ea trebuie păzită cu strășnicie. De aia nu vreau să mor până nu te-oi vedea avocat, mânuind cu dibăcie legile, sau, poate e mai bine directorul general al închisorilor. Vreau să fii puternic și să ajungi un Hercule în politică. Da, da, un Hercule al statului nostru!

Hercule Turtureanu, cocoloșit acum în fotoliu, se simțea parcă și mai pipernicit la trup, amintindu-și de speranțele pe care și le punea în el tatăl său. Numirea lui ca director al închisorii s'ar fi putut să fie începutul unei cariere politice de mare răsunet. Dar acum simțea cum inima îi bătea tot mai încet, gata să se stingă, iar sângele, mult-puțin cât avea, parcă îi fugea din vine, scurgându-se încet, întrepereții reci ai biroului. De nicăieri nu venea un glas care să-i întărească nervii; nicio ușă nu se trântea cu sgomot, făcându-l să sară în picioare pentru a cere să se facă tăcere; nimeni, absolut nimeni nu-l chema la telefon. Avea mai curând senzația că se găsește mai mult în cavoul unui imens cimitir, el fiind singurul om în care mai pălpăie un firicel de viață.

Trupul i se sgudui dintr'odată, ca și cum ar fi vrut să se smulgă din muta singurătate în care fusese aruncat. Privirile îi lunecară în jur, cerce-tând cu dușmănie planul închisorii de sub sticla înrămată, agățat lângă ușă, și apoi tabloul de pe peretele alăturat, reprezentând o cloșcă neagră ca o cioară, cu niște pui jumuliți și fără gât, pe urmă panoplia care acoperea peretele din față, formată din lanțuri, cătușe și ciomege de lemn, încrustate artistic. Unul din lanțuri, cu verigile mai groase și mai ruginite, îi atrăgea mereu privirile. Avea impresia că aceste verigi sunt niște șerpi adormiți, care dintr'o clipă în alta se vor trezi și se vor târî spre picioarele lui, încolăcindu-le.

Hercule Turtureanu îndepărtă printr'o mișcare violentă picioarele își pipăi pulpele și, ridicându-le până la înălțimea mesei, le așează unul peste altul, oftând ușurat. Apoi le lăsă încetișor, frecă podeaua cu tălpile și mormăi ca prin vis:

— Măine, ah, măine, vor vedea ei cine sunt!...

Un sgomot ciudat îi curmă reveria, svârlindu-l în adâncul fotoliului. Întrebă cu glas sugrumat:

— Cine-i acolo? Inima îi sări în gâtlee și mâinile i se bălăbăniră în aer ca niște aripi moarte. Apucă tamponul de pe masă, gata să-l arunce împotriva dușmanului nevăzut. Dădu să strige încă odată, dar pe nas îi ieși un furnăit slab.

Pe coridor răsuna un bocănit de pași grei, care se apropiau neîncetat. Curând, sgomotul fu însoțit de clinchete metalice. Ușa biroului se întredeschise, scârțâind prelung. Un cap se strecură pe ușă și rămase parcă atârnat, spânzurând de pragul de sus. După o clipă, venind parcă din fundul unei gropi, se auzi o șoaptă:

— Imi dați voie?

Ochii bulbucăți ai directorului Hercule Turtureanu clipiră des, și un rânet i se întinse pe fața schimonosită de teamă. Tot sângele îi năvăli dintr'odată în obrazul palid. Isbi cu tamponul în masă:

— De ce scârțâie ușa? Intr'o închisoare trebuie să fie o liniște de mormânt! Să fie ordine, or-di-ne!

Capul din ușă se clătină a încuviințare. Era un cap rotund, acoperit cu un păr lins lucind ca untdelemnul. În orbite surâdeau doi ochi mici, galeși, plini de bună voință. Sub nasul gogonat și ciupit de vărsat, o gură parcă spintecată cu un cuțit, se mișcă domol:

— Măine n'are să mai scârțâie ușa, domnule director. Imi dați voie?

Uitându-se acum mai cercetător la capul ce părea agățat de pragul de sus al ușii întredeschise, Turtureanu se întreba unde poate fi trupul care sprijinea acest cap. Prin minte îi trecu un gând neliniștitor: n'o fi vreun deținut care-și ascunde arma, așteptând momentul prielnic să atace? Strânse cu forță îndoită tamponul între degete, pregătindu-se din nou să-l repeadă spre ușă. Întrebă răstit:

— Cine ești? Ce vrei, mă?

Capul din ușă se bălăngăni și din această pendulare se încropi un zâmbet:

— Sunt eu, domnule director, eu, primul gardian Gociu... Prin ușă se strecură mai întâi o mână de care atârna un mânunchi de chei; apoi, bucată cu bucată, o burtă cât o butie, un piept presărat cu puzderie de nasturi galbeni, sclipitori, un picior încălțat într'o cizmă înaltă. Capul, trupul și mâna cu mânunchiul de chei, rămăseseră încremenite dincoace de prag. Cheile zornăiră: Imi dați voie, domnule director?

Directorul Hercule Turtureanu își recunoscă, însfârșit, subalternul. Il mai văzuse doar astăzi; el îl întâmpinase în gară. Ii venea să-l acopere cu

înjurături în urma spaimei pe care o încercase. Se potoli însă, fiind mulțumit și cu această tovarășie în prima lui noapte în închisoarea al cărei director era acum. Zise cu o urmă de supărare:

— Ce stai lângă ușă? Și de ce ai venit la ora asta?

Primul gardian Gociu se înclină. Fața lui rotundă și pufoasă se lăți într'un zâmbet plin de umilință:

— Am venit să vă spun ce mai e pe aici pe la noi, domnule director, dacă-mi dați voie...

Hercule se încruntă, măsurându-l din cap până'n picioare pe omul din fața lui. Ce înseamnă adică acest „la noi”? Nu cumva nefericitul acesta crede că va împărți cu el moșia? Il întreabă apăsând pe fiecare cuvânt:

— Cum adică „la noi”, gardiene?

Zâmbetul de pe fața primului gardian se destrămă și pieri. Legătura de chei se mișcă, sunând parcă a scuză. Răspunse cu glas gângăvit:

— O simplă vorbă spusă din obișnuință, domnule director. În jurul ochilor lui Gociu se înghesuiau crețuri mici, unele prelungindu-se parcă până în adâncul pupilelor care-i luceau a șiretenie. În gând își zicea: Cine știe ce diavol mi-a venit pe cap!...

— O simplă vorbă, mda, dar cam nepotrivită. Doresc să mi se răspundă așa cum se cuvine: respectuos. Să fim bine înțeleși în această privință! Directorul se așează mai bine în fotoliu și își aținti ochii în tavan.

Gociu pândeia să-i întâlnească iarăși privirile. Ii părea rău că-l supăraseră cu o nimica toată, cu un biet cuvânt. Ținea neapărat ca directorul să-și facă dela bun început o părere bună despre el. Știa el pe urmă cum să-l întoarcă. Se bâlbâi înadins:

— Uite așa... iertați... se mai întâmplă câteodată. Dacă m'ați cunoaște, ați vedea și dumneavoastră ce fel de om sunt eu... Știu multe, domnule director și dacă n'aveți nimic împotrivă, vă pun la dispoziție toată experiența mea. Experiență... nu glumă! Am îmbătrânit în slujba asta. Primul gardian își trecu palma peste capul încăruntit și unsuros, ridică legătura de chei ca pe o cădelniță până în dreptul feței lui smerite, rostind deabia auzit: De peste douăzeci de ani păzesc porțile iadului ăstuia. Douăzeci de ani și mai bine în luptă cu diavoli... Își făcu cruce, scupă în dreapta și în stânga, ca și cum ar fi alungat duhurile rele și, fără să-și mai ceară voie, se așează pe scaunul de lângă biroul directorului.

Un timp se uitară unul la altul, pe furiș. Directorul se silea să păstreze distanța, gândindu-se totuși că va avea nevoie — un timp oarecare — de experiența celui alt. Dar nu trebuia să-și arate în fața lui ignoranța în treburile închisorii. Frământa în mâini tamponul, înșurubându-i și deșurubându-i mânerul de os, zicându-și în vremea asta: „Peste două săptămâni cel mult, prind eu chichirezul și pot să te dau afară”. Primul gardian părea adâncit în cercetarea fiecărei chei în parte, dar trăgea într'una cu ochiul la omulețul infundat în fotoliu. Buzele i se mișcau rar, șoptindu-i parcă neîncetat: „Dați-mi voie! Fără mine nimic nu se face aici. Ehe, sunt și eu cineva... da, cineva”. Dar nu scotea niciunul vreun cuvânt, ca și cum masa care îi despărțea ar fi așezat între ei un lac de gheață.

Tăcerea din birou fu deodată spartă de un chițcăit, ca un râset subțire, iute. Un șobolan alergă în jurul peretilor, trecu ca glonțul printre picioarele directorului și dispăru într'o gaură. Tamponul căzu pe podea cu pocnet surd. Cheile sdrăngăniră.

Hercule Turtureanu țâșni din fotoliu și rămase cu ochii pironiți la gaura pe unde dispăruse mica vietate. Strânse pleoapele pentru a strivi

parcă sub ele imagina aceea supărătoare, scutură capul, urechile fleșcăite i se bălăbăniră ca niște toarte și izbucni pe neașteptate:

— Șobolani! De ce sunt aici șobolani? E inadmisibil! Arată cu degetul subțire și alb ca de cretă, spre un colț al podelei, repetând cu glas găuit de furie: Gaura! Gaura aia!

Gociu privi spre locul arătat de degetul țepăn al șefului său și oftă amărît. Cum de nu observase existența acestei găuri? Da, desigur, locul șobolanilor nu e în birou. Nu e totuși cine știe ce nenorocire. Un biet suflet al lui Dumnezeu, un șobolănel!... Șopti cu nespusă blândețe:

— Măine o să astupăm gaura, domnule director. Șobolanii, însă, dacă-mi dați voie...

— Ce-i cu șobolanii, gardiene? Unde ne găsim? Auzi, găuri în biroul meu!

— Dați-mi voie... Șobolanii, domnule director, trebuie să rămână în închisoare.

— De ce, n'avem destui oameni?

— Da, oameni... oameni..., îngână Gociu cu glas îngândurat. Se uită întristat la director, rugându-l parcă printr'o mișcare moale a brațului să se așeze în fotoliu. Adăugă după un timp, pe un ton filozofic: — Și biserica își are șobolanii ei, domnule director.

Glasul primului gardian, vorbele înțelepte ca un proverb, avură darul să-l mai liniștească pe noul director al închisorii Suceava. Se așează, spunându-și că închisoarea aceasta o fi având poate vreo taină pe care n'avusese încă timp s'o afle. Ba își aminti că răsfoise pe vremuri o carte despre instituțiile dintr'o insulă a Polinesiei, unde feluri e fiare și gănganii sunt consacrate unor zeități sacre. Curiozitatea îi alungă și ultima undă de enervare, îndemnându-l să întrebe:

— Ce rost au șobolanii în închisoare?

Ochii primului gardian Gociu clipiră încântați la această întrebare. Erau doar primele cuvinte cu adevărat omeneste pe care le auzea din gura directorului cel nou. Fața i se luminează ca unui cucernic prosternat înaintea icoanelor. Exclamă ca într'un extaz:

— Șobolanii mei! Își făcu loc mai bine pe scaun și zâmbi: — Imi dați voie?

Hercule Turtureanu se lăsă pe spatează, cercetând expresia fericită de pe fața subalternului său. Se vede treaba că era deținătorul vreunui mister, în care șobolanii își au rolul lor. Închisoarea își are senzațiile ei rare care merită să fie gustate. Spuse cu un aer înadins plictisit și neîncrezător:

— Vorbește! Dar fără exagerări, că nu-mi place...

Gociu respiră cu putere, mulțumit de atenția care i se acordase. Inceputul e bun: domnul director e dispus să-l asculte. Va ști să-l joace și pe acest director pe degete, căci el e mai vechi aici și cu anume drepturi. Mormăi oarecum jignit:

— Se poate să exagerez, domnule director... se poate? Sunând din chei, ca și cum ar fi dat semnalul pentru începerea unui spectacol, Gociu începu să povestească cu glas încet, ușor cântat, de parcă citea într'un liturghier, în strana bisericii.

O luă de departe, din ziua când schimbase slujba de paraclisier la biserica sfântul Dumitru din Suceava, cu cea de astăzi, de prim gardian al închisorii. Atunci — în urmă cu două decenii — când venise aici, numărul șobolanilor era mic și toți erau slabi ca niște viermi ai pământului. Erau și unii gardieni care se îndârjiseră împotriva lor, ucigându-i cu bâtele sau stropindu-i cu gaz și dându-le foc, după ce erau prinși în capcane, veselindu-se de un asemenea spectacol. Poruncise imediat să dispară toate capcanele,

și niciun șobolan, fie el și pui, să nu mai fie prins și omorît. Cu vremea și oamenii începură să se înmulțească între zidurile închisorii, iar dintre ei erau unii comuniști, adică făpturi fără credință în Dumnezeu și în lumea de dânsul orânduită.

— Căci, dați-mi voie, domnule director, așa am socotit eu dela bun început: pentru fiecare necredincios cam o duzină de șobolani. Să-și împartă comuniștii rația de hrană cu ei, să doarmă laolaltă cu ei și, dacă e nevoie de niscăi cercetare, apoi tot șobolanul e mai abitir decât oricare domn judecător...

Primul gardin râse mut, lăudându-se cu această faptă a sa și încântat de interesul cu care îi era ascultat fiecare cuvânt. Tăcea acum, iscodindu-l pe director în adâncul ochilor și așteptând din partea lui un cuvânt frumos. Și cum i se păru că gândurile șefului sboară în altă parte, sună din chei pentru a le întoarce spre el.

— Sunt deștepți șobolanii, dealtfel ca orice făptură mărunță. E o compensație a naturii generoase... constată Hercule Turtureanu. Reflexia asupra raportului între inteligență și dimensiunea fizică l-ar fi satisfăcut în ceeace privește persoana sa, dacă unul din elementele analogiei sale n'ar fi fost un... șobolan. Buzele îi svâcniră, ca și cum își dăduse prea târziu seama că înghițise ceva neplăcut și acum nu mai are ce face. Intrebă repede: — Adică... adică cum?

— Hei, sunt deștepți și faini la treabă, săracii de ei, pușorii! se entuziasmă Gociu, neobservând tulburarea de o clipă a directorului. Iși dădu capul pe spate, ochii i se mișcau încet, urmărind parcă defilarea unui nesfârșit șir de șobolani, și îngână: — Buni... buni de tot... cumiți...

— La ce fel de treabă ar putea fi buni niște șobolani? se cam enervă Turtureanu de prea lunga stare de beatitudine a primului gardian. Intr'adevăr, închisoarea își are originalitățile ei, întâmplări și lucruri inedite. Era din ce în ce mai nerăbdător să le afle și să le savureze.

Gociu coborî ochii, tăcu un timp, întrebându-se dacă povestea despre mărunții lui pensionari n'ar avea darul să-l plictisească pe director. În gând, însă, își spunea cu un sentiment de triumf:

„Eu am născocit sistemul cu șobolanii, — e patentul meu. Priceperea mea într'ale închisorii, șefule, se plătește. Să știi să-ți închizi ochii când trebue, că doar nu vei fi vrând să trăiesc numai din leșoara mea“.

Nu mai așteptă să fie întrebat a doua oară. Cu glasul lui de țârcovnic, puțin nazal, povesti pe îndelete cum îi adună pe șobolani într'o lădiță anume construită și cum îi lasă să flămânzească câteva zile în șir, până ce dințișorii lor încep să ronție scândura. Atunci, după ce comunistul e vârit cu de-a sila într'un sac, înainte de-al lega la gură vâra și șobolanii, și... treaba lor ce fac acolo, înăuntru.

— Și ciomagul e bun, nu zic ba; își are și el înțelepciunea lui, că bătaia, cum se spune, e ruptă din rai. Dar, dați-mi voie, experiența mea nu-mi dă pace, grăindu-mi că tot șobolanul e mai acătării. Să-i vedeți, domnule director, cum se sbenguie când îi las slobozi, după ce și-au îndeplinit misiunea!.. Dar, văzând fața palidă a ascultătorului său care își ridica acum reverul hainei până sub bărbie, cugetă că e tinerel și are încă o inimă fragedă și miloasă. Se grăbi, așadar, să-i dea curaj: — Eh, șobolanii nu mor cu una cu două. N'aveți de ce să vă faceți inimă rea.

— Nu-i vorba de asta... bolborosi cu jumătate de glas, Hercule Turtureanu. Iși descleștă degetele depe reverele hainei, uitându-se nesigur împrejur. Avusese adineauri senzația că zeci de șobolani așteaptă ascunși printre mobilele biroului, gata să sară și să se strecoare sub cămașa lui,

chițăind și răcâindu-i pieptul. Întrebă cu un glas pe care l-ar fi voit mai dărz:—Dar el, comunistul, ce face acolo în sac?

—Parcă-ar fi diavol — ducă-se în pustii! se cruci Gociu, isbucnind în răs. Apoi adăugă cu glas cucernic: — Să-l vedeți după aia... ați zice că-i frate cu omul stăpânit de duhuri necurate, înainte de a le fi slobozit din el și a intra în turma cea de porci, precum stă scris în sfânta evanghelie a lui Luca, parabola opta... Leit ucigă-l toaca, domnule director!

Primul gardian Gociu se înclină și începu de data asta să descrie înfățișarea comunistului în luptă cu șobolanii. Strâmbăturile gurii sale, felul cum gesticula și ciupea aerul cu unghiile, loviturile pe care și le dădea peste pânțele, înviora și mai mult această descriere, la care părea să participe din toată inima, uitându-se pe sine. Dar în vremea asta trăgea cu coada ochiului spre ascultător, cântărindu-l cu răceală. Era sigur acum: cucerise încrederea directorului. Va putea deci mânuși alimentele destinate hranei deținuților cum va crede de cuviință, va opri pentru sine din pachetele trimise de rudele celor închiși ce-i va pofti inima, și va rămâne, ca și până acum, adevăratul stăpân al închisorii. Aici e doar casa, biserica și dugheana lui!

Lui Hercule Turtureanu îi pierise groaza ascultându-l.

Și-l imagina pe comunist ieșit din sac ca într-o farsă născocită între prieteni, line regisată și de un comic grotesc. Nu-și mai găsea locul în fotoliu de atâta răs, brațele îi jucau prin aer sub exploziile hohotelor, gura lățită până la urechi deabia isbutea să mai lege cuvintele.

— Nasul! Cum îi era nasul?

— I-au bortit șobolanii o nară drept în vârf, domnule director.

— Trei nări! Comunistul cu trei nări!... Dar urechile?

— Cu zimți, domnule director. Zimți ca la banii ăia vechi.

— Să audă mai bine scheciurile. Știi, ălea cu tiribomba... ti-ri-bom-ba...

— Tiribomba, domnule director, chiar așa! Dacă-mi dați voie...

— Ia mai spune! Spune!

— Mai spun, domnule director, dar pe asta trebuie s'o vedeți la fața locului.

— Atunci, haide. Mi-ar face plăcere, gardiene.

— Da, dar vedeți că acum nu se prea poate...

Hercule încetă să râdă, ca și cum un dop i s'ar fi pus în gâtleej, oprind revărsările spumoase ale veseliei. Ochii-i împietriră, pironindu-se pe fața primului gardian, care ședea molatic de cealaltă parte a mesei. Isbucni cu furie:

— Imi ascunzi ceva, gardiene! Vreau să văd tot, trebuie să știu tot, tot! Și sări în picioare, răsboinic.

Gociu se uită cu prefăcută teamă la director, coborînd capul. În sinea lui, însă, râdea de ifosele tânărului fără experiență, de biata mătă care voia să pară față de el leopard. „Stai — își zicea el în gând — nu merge chiar așa cum vrei mățulă. Dacă am să-ți fac dela început pe plac, ai să te crezi mare și tare și ai să te apuci să mă călărești.“ Tăcu un timp, mormăind ceva nedeșlășit, apoi zise cu un suspin adânc:

— Cum aș putea să vă așund dumneavoastră măcar atâtica, domnule director? Gociu învârti degetul cel mic în aer, ciupindu-și unghia. Clătină din cap nenorocit, ca un om care se băgase în încurcătură de bunăvoia lui și acum nu știa pe unde să scoată cămașa.

— Cine-i comunistul despre care-mi vorbiți? sbieră directorul, luându-și subalternul la sigur și voind să-i arate că nimic nu-l poate îndupleca.

— Îți ordon să declari imediat! Și lăasă pumnul lui mic să cadă pe masă. Dar îndată duse mâna la spate, frecându-și degetele lovite.

— Îi zice Iftimie Rotaru, abia suflă acest „secret“, primul gardian, ca și cum n'ar fi avut încotro în fața autorității noului său șef.

— La câți ani e condamnat?

— Avea zece; mai are doi ani și o lună juma'.

— Pentru ce? Revoltă?

— Se poate, domnule director!... S'a găsit la el în celulă o carte de istorie. Nu din aia ca în școli. Alta. Una... una din aia de-a bolșevicilor.

— Aha! Au dumnealor și bibliotecă!... Strașnică ordine mai este în închisoarea asta! Cine i-a dat cartea?

— Păi, să vedeți, ăsta-i secretul, domnule director. Nu vrea să mărturisească, diavolul. Am încercat să aflu de unde a luat-o, aplicându-i sistemul meu...

— Care sistem? Ce mai născocești acum, gardiene?

— Sistemul meu, ăla cu șobolanii...

— Și?

— Nu s'a prins...

Iureșul de întrebări încetă. Hercule Turtureanu își fulgeră subalternul din priviri, dar ochii îi fugiseră o clipă spre gaura din colțul podelei, unde se vârise adineauri șobolanul, și rămase, atunci, ca hipnotizat. Gaura aceia îl fixa și parcă prindea să se lărgească repede, trăgându-l în adâncul ei.

— Măine gaura va fi astupată, îl asigură din nou, cu glas subțiat de râset înăbușit, Gociu. Abia își înghițea râsul, observându-l pe director, rămas înlemnit ca o femeie însărcinată îngrozită de apariția unui șoricel.

Hercule tresări, isbind cu palma aerul spre locul unde se găsea gaura. Un zâmbet strâmb îi plutea pe obrazul descompus. Adică nici șobolanii cu care se fălise primul gardian nu sunt chiar așa de grozavi! Rosti rar, făcând un efort să-și desmorțească fălcile amorțite:

— Șobolanii tăi nu fac nici două parale!

Aceste vorbe păreau să-l jignească pe Gociu. Auzi, dumnezeule! Să iasă acum unul singur din gaură și tinerelul ăsta ar sări pe masă, cât e el de director. Nu se putea să nu le ia apărarea. Bombăni nemulțumit:

— Dați-mi voie, nu-i tocmai așa... Șobolanii mei n'au nicio vină. Ei nu citesc, că doar nu-s ca oamenii.

— Atunci cine, cine poartă vina? își recăpătă siguranța de sine, directorul.

— Comunistul, domnule director! I-a ucis pe toți, ba și sacul de cânepă nou-nouț l-a rupt. Acest Iftimie, să-l vedeți... are o duzină de suflete în el, ca pisica. Gociu făcu iar cruci mici peste șirul de nasturi sclipitori ai vestonului și oftă din adânc. — Intocmai: ca pisica...

Hercule Turtureanu izbucni într'un râs nervos:

— Acum îmi bagi și pisica în sac?

Gociu se aplecă peste marginea mesei și se grăbi să se desvinovățească:

— N'o bag în sac, domnule director, se poate! Am zis numai că bolșevicul are douășpe suflete, ca pisica. Ochii îi sclipiră deodată șiret. Își aminti în acest moment de o întâlnire cu o pisică. Găsi că-i nimerit să i-o toarne directorului, să-l facă să râdă și să-i câștige și mai mult bunăvoința. Coborî privirile în podea, gândindu-se cum să înceapă povestirea.

— Ce vezi acolo, gardiene? țipă Turtureanu, holbând ochii aprinși peste marginea mesei. Prin fața ochilor îi trecu parcă o imagine mărunță, cenușie și extrem de mobilă.

Primul gardian se ridică de pe scaun și se înclină zâmbind. Șopti cu un aer cât se poate de tainic:

— Văd o întâmplare. Una bună, domnule director. Una cu o pisică...

Directorul Hercule Turtureanu cercetă statura mătăhăloasă a primului gardian și văzându-l cât e de liniștit și umil, inima îi veni la loc. Din cap îi dispăru imaginea șobolanului. Era dornic să râdă puțin după atâta enervare. Se așează în fotoliu, întrebând așa, într-o doară, fără să arate prea mare interes:

— E o întâmplare adevărată, sau...?

— Adevărată, martor mi-e dumnezeu. Una de pe vremea când eram paracliser la biserica Sfântu Dumitru.

— Atunci dă-i drumul! Spune!

— Spun!

Gociu făcu câțiva pași domoli pe covorașul din mijlocul podelei, își lăși spatele pregătindu-se parcă pentru o luptă, zăngăni din chei și începu povestea cu glasul lui de om cucernic, despre nădrăvăniile unei pisici în curtea bisericii unde fusese ani de-a rândul paracliser. Acea pisică îi înșfăca porumbițele cu penele albe ca laptele, ronțăindu-le până la ultimul oscior. Porumbițele lui, curate ca niște secioare, să piară în burta unei lighioane blestemate! Să nu mai poată el băga în gură măcar una, bine rumenită în cuptor și ardeiată — asta era prea în afara firii. Pândise s'o prindă pe hoată, zile în șir. Dar în zadar. De câte ori era gata să pună mâna pe ea, îi scăpase printre degete. Poftim de-o prinde pe turla bisericii, unde-i plăcea să se cocoate. Și miorlăia de acolo, de sus... diavolește. Până la urmă a ademenit-o în clopotniță și — harșt! a înhățat-o.

Ei, dar deabia de-acum încolo începu canonul cu pisica. O vezi cât un cot, dar când s'o vezi, mai c'ai zice un balaur. Nu se lasă ea de viață cu una cu două.

— M'am pus pe ea, domnule director, și începui s'o calc, uite așa! Primul gardian Gociu își îndepărtă picioarele, ridică când cizma dreaptă, când pe cea stângă, clătinându-și trupul gras în ritmul târăgănat al povestirii sale. Tălpile apăsau automat covorașul, ca și cum s'ar fi mișcat pe blana unei făpturi vii, iar legătura de chei pe care o ținea atârnată de deget, zornăia în răstimpuri, umplând momentele de tăcere. Ochii povestitorului erau veseli, crețurile din jurul lor foiau într'una, fața toată îi strălucea de un zâmbet de satisfacție drăcească. Năduși, fruntea i se acoperi de sudoare, de parcă într'adevăr ar fi avut sub tălpi o pisică. Deodată, suflă obosit:

— Greu, tare greu a mai fost, domnule director.

Directorul Hercule asculta amănuntele chinurilor la care fusese supusă pisica în clopotnița bisericii, dar nu râdea deloc. Nu putea. Ingălbenuise la față, ochii parcă i se lipiseră, halucinați, de cele două cizme care se mișcau ritmic pe covoraș, genunchii îi tremurau ciocnindu-se între ei. Avea din ce în ce mai tare senzația că inima i se înmoaie ca trupul acelei pisici, pe care tălpile grele, de plumb, călcau, călcau fără oprire. Respirația îi deveni șuierătoare, simțea nevoie de aer rece, de vânt întăritor. Își deschise un nasture la cămașă, dar îl încheie la loc. Nu voia să-și arate slăbiciunea față de acest subaltern al său. Era doar director de închisoare și nu stareț de mănăstire. Directorul Hercule!...

Glasul monoton al primului gardian Gociu continua să depene povestea morții pisicii, picioarele lui groase se ridicau pe rând, pânțele i se egăna, cheile din vârful degetului se bălăgăneau:

— Și uite așa, juma' de oră am călcat-o când pe cap, când pe șira spinării, scoțând din ea toată viața. Când ea mieuna mai subțirel, știam că i-a mai pierit un suflet. N'am iertat-o, domnule director. Mi-a mâncat porumbițele; nu se putea! Apoi, să vedeți, când a ajuns diavolul de pisică la al douășpelea suflet, cel din urmă, atunci...

— Deajuns! gemu Hercule Turtureanu, sărind din fotoliu. Simțea că e gata să leșine. Fugi spre fereastră isbindu-i canaturile în lături și se aplecă peste pervaz atât cât îi îngăduia înălțimea trupului. Trăgea gâfâind aerul răcoros al nopții în piept, asemenea unui asfixiat abia readus la viață. Își simțea inima bătându-i, cum i se umflau plămânii, sângele care curgea repede prin vine și vinișoare — și altceva nimic. Trăia, da, se simțea din nou trăind.

Lui Gociu îi înțepeniră deodată picioarele și rămase cu gura căscată prostește. Se uită uluit la fotoliul gol, își făcu la iuteală o cruce ca pentru a alunga o vedenie, apoi se repezi și el la fereastră.

— Dați-mi voie, domnule director, așa-s pisicile... diavoli... încercă să-l încurajeze primul gardian, făcându-i vânt cu palma. Ofta des, îngrijorat, mormăind cu un sentiment aproape părintesc:—De, e încă un copil, cu inima subțirică, delicată... de, ce să-i faci? Apoi îi șopti la ureche pentru a-i întări inima:—La fele și comunistul Iftimie Rotaru; are în el o duzină de suflete ca pisica...

Hercule Turtureanu își smuci capul dela fereastră și privi încruntat la gardian. Inceputul de leșin se potolise, și voia acum să-i arate că slăbiciunea de adineauri era întâmplătoare. Își întări trupul. Ochii îi scăpărară spre panoplia cu lanțuri, cătușe și ciomege de pe perete, dar glasul care ar fi dorit să sune poruncitor, i se strecură sugrumat din gâtleej:

— Adă-mi-l chiar acum pe acest Iftimie Rotaru să-i număr și eu sufletele!

Gociu făcu doi pași îndărăt, desumflat cu totul la auzul acestor cuvinte. I-ar fi făcut directorului pe plac, dar îi era teamă de scandal. Cum să-l scoată pe comunist din celulă la ora asta târzie de noapte? S'ar alarma toți cei închiși, și dă-i cu urlete și bătăi în uși, dă-i cu proteste de-ale lor. Primul gardian se gândi câteva clipe cum să ocolească această dorință a șefului său, sună din chei a cumplită îndoială, și murmură:

— Vi-l aduc, domnule director, dar vedeți... poate că nu e tocmai nimerit acum. Căci, dați-mi voie, un sfat nu strică...

— Te împotrivești ordinului meu, gardiene? se răsti îndată, directorul, dar vocea îi stătea încă nesigură în gât. Era sleit de senzațiile acestei seri. Această stare a lui fu simțită de Gociu, care părea să-l învăluie cu priviri miloase.

— Sunteți obosit... tare obosit... foarte obosit, domnule director.

— Obosit, ah, bine spui, bine...

— Deaceia aș zice că n'ar fi rău să vă culcați. Aveți dormitor fain, cu perne de puf...

— Da. Nu-i rău... perne de puf.

Prin fereastra deschisă năvăli în birou un strigăt năprasnic:

— La postul numărul unu-uuu, binee!

Ochii directorului și ai primului gardian se întâlniră — unul rămase împietrit de groază, celălalt zornăind din legătura de chei atârinate de deget.

Alt răcnet se smulse din noapte, de-afară:

— Bine-eee!

Hercule Turtureanu sări de lângă fereastră, aruncându-se drept între brațele fotoliului.

Indreptându-se alene spre ușă, primul gardian Gociu zâmbi încântat și îngână cu glasul lui de țârcovnic:

— Nu-i rău, domnule director, și n'o să fie rău deloc...

În această primă noapte petrecută ca director al închisorii Suceava, Hercule Turtureanu dormi foarte agitat. Somnul îi fu tulburat de fel de fel de vedenii rele. Se vedea, ba băgat într'un sac imens, ba năpădit de o puzderie de șobolani care i se strecurau sub pijama, ciupindu-i și chitcăindu-i în urechi, ba se făcea că o pisică neagră, miorlăind înfiorător, își înfigea ghiarele în ceafa lui. Se trezi de câteva ori scăldat în sudori, aprinzând cu mâini tremurătoare lumina. Rămânea minute în șir cu ochii pustii, ațintiți asupra ușii, și iar se arunca în așternut, trăgând pătura până peste cap. Incolăcit sub pătură, încerca să alunge vedeniile coșmarului, repetându-și printre dinți:

— Lasă, am să-i arăt eu comunistului! O să vadă el cine sunt... cine sunt eu...

Această metodă de a se autosugestiona prin strigăte înăbușite sub pătură, izbuti până la urmă să-i liniștească sufletul. Șobolanii, pisicile și celelalte felurite dihanii din visurile lui, dispărură încetul cu încetul. Își concentră mintea înfierbântată numai asupra comunistului despre care îi vorbise primul gardian, asupra lui Iftimie Rotaru. Și-l închipuia stând înaintea lui cu capul plecat și genunchii îndoiți — cum trebuie să stea desigur un comunist condamnat — răspunzând cu glas stins la întrebările pe care i le punea cu asprime.

Hercule svârli pătura depe cap și respiră cu putere. Își sterse cu măneca pijamalei stropii de sudoare de pe frunte și căscă ochii în tavan. În închipuirea lui încălzită, o pată de var aflată pe tavan drept deasupra patului, prinse viață. Clătină din cap, nemulțumit: ca un norișor, pata părea să coboare asupra lui. Se așeză, proptindu-se cu pumnii în saltea și întoarse privirile spre ușă. Da, acolo lângă prag va sta comunistul pe care avea de gând să-l judece.

Mai întâi, Iftimie Rotaru, va trebui să răspundă pentru ce se împotrivește ordinii sociale, fără să țină seamă de legile țării. Această întrebare e importantă și pentru profesia sa de avocat și de viitor magistrat. În al doilea rând, va răspunde la întrebarea: cum de îndrăznește el, un om incult, să-și închipuie că va putea fi vreodată mai mare peste cei care conduc țara, că va putea lua cu japca averile altora — averi adunate după atâtea veacuri de trudă? (Aci, pleoapele îi lunecară cu duioșie, amintindu-și de sfatul bătrânului tată: „la pildă viața mea!“) A treia întrebare: de unde și-a procurat cartea aia de istorie a comuniștilor?

Hercule Turtureanu sări deasupra pernei, iar chipul lui tras de nesomn se congestionă de furie. Ochii săi săgetau ușa. Rosti cu un ton implacabil:

— Istoria, domnule comunist, o facem noi, regele, miniștri, conducătorii țării, noi, mă înțelegeți?

Inversunarea făuritorului de istorie, Hercule, se frânse brusc, ca aripa unei păsări de hârtie slobozită în aer de un copil. În ușă nu era nici urmă de om, iar cuvintele sale se pierdură în gol, între pereții dormitorului. Șezutul îi lunecă de pe pernă, trupul i se moleși deodată. Căscă — gura sa lată înghițindu-i jumătate de obraz — și curând adormi.

Noul director al închisorii Suceava se trezi tocmai în după amiaza zilei următoare. Sări din pat, își trozni oasele, boxă de câteva ori aerul — boxul era sportul lui preferat — și deodată încremenii. În oglinda din ușă

dulapului, ochii săi întâlneau un omuleț în haine vărgate, de ocnaș. Clipi uimit, întrebător; nicio îndoială. Omulețul îi semăna leit. Ba era chiar el, Hercule, directorul! Înfațișarea lui nu aducea deloc cu a unui boxer, fie el și de categoria cocoș. Își apropie palma de piept, dar mătasea vărgată a pijamalei se înfundă la atingere, ca o spumă. Degetele i se lovira de coaste, scoțând un sunet sec. Se întoarse brusc cu spatele la oglindă.

De cealaltă parte a ușii, primul gardian Gociu trăgea cu urechea. Venise peste zi de câteva ori, stătuse clipe lungi cu urechea lipită de ușă, îngrijorat de sănătatea directorului. Să nu se fi îmbolnăvit cumva de inimă, în urma poveștilor de azi noapte, și toată vina să cadă asupra lui! Prea i le-a turnat deodată, fără să țină seamă că e tinerel și cu fire gingașă...

Auzind mișcare în dormitor, Gociu își făcu cruce, mulțumind lui Dumnezeu că șeful lui e zdravăn. Fața i se însenină și i se umflă de bucurie. Cu o sfortare se aplecă peste pânțele lui voluminos, aruncă o privire prin gaura cheii și vorbi așa încât să poată fi auzit:

— Imi dați voie, domnule director...

Hercule o sbughi îndărăt în pat. Nu avea nici un chef ca un inferior al său să-i vadă trupul pipernicit. Abia când ajunse sub pătură, strigă:

— Ce vrei, gardiene?

— Sunt gata cu comunistul Iftimie Rotaru, domnule director! Să vi-l aduc?, se strecură prin gaura ușii glasul lui Gociu, plin de bunăvoință.

— Pleacă! Nu mă deranja! Așteaptă-mă în birou! porunci repezit, directorul, trăgând pătura de colțuri, mai-mai s'o sfâșie.

— Vă aștept... aștept... se prelinse înnăuntru aceeași voce mieroasă.

Indată ce pașii primului gardian se îndepărtară, Hercule Turtureanu coborî iarăși din pat și se îmbracă repede. Își strânse tare cureaua la pantaloni, simțindu-se dintr'odată mai voinic. Era acum pregătit să-și ia în serios, rolul de director. Trase o înghițitură de aer și scoțându-și pieptul înainte porni cu fața nespălată, dar cu elan, spre administrația închisorii.

Ajuns în biroul său, directorul Hercule se aruncă în fotoliu, mormăind surd:

— Ei, să-l văd!

Lipit de pervazul ușii, Gociu ridică încetitor un deget, în semn de atenție și clipind vesel, șopti:

— Vine, domnule director, auziți-l! îl auziți?

Ceva zornăi pe coridorul administrației, iar sgomotul se apropie amplificându-se cu fiecare clipă. Pe prag apără un om de statură înaltă, în vestminte rupte și pantofi scâlciți, legați cu sfori. Stătea drept; gâtul lui gros și gol, sprijinea, asemenea unei coloane, capul tuns chilug, puțin lăsat pe spate. Fața lui palidă era crestată de adâncituri, care-i intrau ca două cuie pe lângă colțurile gurii, ținându-i parcă buzele. Ochii cenușii păreau a fi acoperiți de un ușor strat de cenușă; îngândurați, se mișcă alene peste lucrurile din jur, oprindu-și privirea asupra ferestrei. Un lanț gros îi încolăcea picioarele, adunându-se pe podea, iar celălalt lanț, dela mâini, trecându-i peste piept, era întins de pumnii săi ciolănoși, gata parcă să-l rupă și să-l împrăștie în verigi. Statura masivă și nemiscată a deținutului svârlea o umbră uriașă asupra celor doi gardieni care abia se mai vedeau în spatele lui.

Directorul Hercule Turtureanu se uită curios la această făptură, și cu cât se uita ochii i se înfundau tot mai mult în orbite. Spatele i se încovoie, atingând speteaza fotoliului. Un sgomot — de care abia pe urmă își dădu seama că era provocat de un tremur al picioarelor care loveau în podea — îi smulse un strigăt din gât:

— Stai, nu mișca!

Rămase cu gura căscată, aiurit, neștiind cine rostise aceste cuvinte. Observă îndată că omul înlanțuit nu se clintise, iar buzele îi erau lipite, reci, mute. Își apăsă tălpile de podea, încercând astfel să stăvilească tremurul picioarelor. Acum cercetă profilul liniștit al deținutului. De ce nu-și lua oare ochii dela fereastră? Doar n'avea pe cine să vadă afară! Bătu în masă, tuși spre a-l face să-și întoarcă fața.

Omul înlanțuit clipi rar, dar nu-și întoarse privirea.

Hercule Turtureanu dădu să bată cu pumnul în masă, dar rămase cu el suspendat în aer și după un răstimp îl lăsă ușor pe genunchi. Era prea uriașă statura celui alt și poate că sgomotul pumnului isbit în masă ar fi deslanțuit cine știe ce forțe necunoscute pe care le tănuia el. Lanțul ce-i lega mâinile părea și el înzestrat cu o putere ciudată, iar verigile care-l încolăceau picioarele imprăstiau pe toată suprafața podelei radieri misterioase. Și capul lui — acest cap tuns, osos, tras ca o ghiulea — gândi directorul, cine știe ce planuri urzește! Dacă i-ar trece prin gând să se repeadă în pieptul lui, i-ar frânge coastele ca pe niște chibrituri.

Altfel și-i închipuia el pe comuniști. Pentru prima dată vedea pe unul dintre ei atât de aproape. Li trecu prin minte că dacă s'ar ridica din fotoliu și l-ar înfrunța stând în picioare, poate că acest mizerabil nu i s'ar mai părea chiar atât de înfricoșător. Trupul îi svâcni dintre brațele moi ale fotoliului, dar hotărîrea de a se măsura cu acest individ se spulberă dintr'o dată. Știa bine cât e de pipernicit — se măsurase de zeci de ori în fața oglinzii cu metrul — și o grea tristețe îi apăsă inima. Nu voia în ruptul capului să pară caraghios în fața unui dușman al societății. Deajuns fusese luat peste picior de cei de-o seamă cu dânsul.

Parcă auzea pe cineva suflându-i, râzând, în ureche — glasul aducea cu cel al unui coleg din vremea studenției: „Uite-l pe Hercule... Herculică... Herculișor... Fața directorului se congestionă, și el scrâșni din dinți:

— Ah, megalomanul de tatică-meu!

Dar Hercule Turtureanu nu scoase nici un cuvânt. Se căzni pentru a mia oară să-și alunge din minte numele lui blestemat, scoțând la suprafață titlul de director al închisorii. Cu greu, dar izbuti să se simtă numai și numai director. Privi cu dispreț hainele sdrențuite ale comunistului de lângă ușă. Un om de nimic! Își trecu palmele peste pieptii umflați și întăriți cu pânză de păr de cal ai vestonului. Tăria suflătească îi reveni, și odată cu ea și prestigiul față de el însuși. Cum de se poate compara cu acest târâie-brâu, cu un ocaș? El, Hercule, are o situație — da, el, atât de mărunț la trup cum e! Apoi, această neînsemnată deficiență fizică din naștere este compensată prin rolul pe care îl deține acum.

Directorul hotărî ca îndată după expedierea deținutului în celulă, să ceară să i se schimbe fotoliul. Să i se comande un fotoliu nou, din piele, cât mai înalt. Deocamdată, chiar din asta, în care șade acum, îi va arăta el cine este și ce poate. Brusc, își lungi gâtul întrebând:

— Tu ești Eftimie Rotaru?

Omul în lanțuri întoarse cu încetineală ochii dela fereastră și răspunse:

— Da.

— Se răspunde: sunt condamnatul Iftimie...

— Sunt comunistul Iftimie Rotaru!

Atât — și tăcerea din birou reveni. Se priveau acum ochi în ochi.

Nici unul nu vroia să-și plece privirile. Masa care îi despărțea devenea parcă din ce în ce mai joasă. Dacă ar fi putut să ajungă la nivelul podelei,

atunci cei doi s'ar fi apropiat unul de celălalt și s'ar fi măsurat, înfruntându-se. Poate s'ar fi luat — cine știe! — la trântă.

Dar fiecare stătea nemișcat la locul lui — unul în pragul ușii, celălalt în fotoliu.

Iftimie Rotaru observă la omulețul din fotoliu un mic spasm al bărbiei. Nu era deloc impresionat de aspectul noului director al închisorii. Câți din ăștia, mai arătoși la înfățișare, nu trecuseră pe la conducerea acestei pușcării, în cei opt ani de când se află închis aici! Pe dinaintea ochilor i se perindară felurite chipuri — toate suprapunându-se într'o singură mască rotundă, pudrată, imobilă. Năluci care s'au dus, unele pe la alte închisori, altele poate că au pierit de mult...

Iftimie Rotaru aflase înaintea celorlalți tovarăși din celule despre venirea acestui nou director. Măine vor afla cu toții, le va comunica amănunte asupra lui, ciocănind în pereți fiecare literă. Acum, privea cu un râs tăcut tremurul bărbiei omulețului din fotoliu. Cugetă că-l privise deajuns, așa, ca pentru prima oară, și-și întoarse iarăși ochii spre fereastră.

Directorul Turtureanu strânse din dinți ca să-și oprească tremurul bărbiei. Se ținuse tare, nu ocolise privirea scormonitoare a deținutului. Întoarse ochii spre primul gardian, poftindu-l astfel să treacă în spatele fotoliului, pentru orice eventualitate. Dar apoi se gândi că nu e nevoie. Doar erau aici și ceilalți doi gardiani, e drept, nu prea voinici, însă înarmați cu cauciucuri groase.

„Sunt subalternii mei!“ își repetă în gând, de câteva ori, Hercule.

Îl pironia acum cu cruzime pe omul străjuit de gardieni. Totala lipsă de atenție a acestuia pentru persoana sa, îl jignea și-l întărâta. Nu se mai putu stăpâni:

— Ia ascultă, mă, știi unde te afli? Știi în fața cui stai?

Comunistul tocmai urmărea pe fereastră săriturile mărunte ale unei vrăbii, pe care strigătul directorului o făcu să-și ia sborul. Fără să vrea, își ridică puțin brațele și atunci lanțul zornăi.

— Știu! răspunse Iftimie, urmărind sborul păsăricii. Apoi se întoarse deabinelea spre director și adăugă cu voce străină: — Pe nume nu vă știu. Dar asta n'are nicio însemnătate. Ar fi vrut totuși să afle cum îl cheamă pe noul director. Păstra în memorie și numele celorlalți directori ai închisorii. Le ținea minte pentru ziua cea mare a socotelilor.

— E domnul director Hercule Turtureanu, diavole! răspunse în locul șefului său, primul gardian Gociu, ridicând amenințător pumnul. Stătuse până acum liniștit, așteptând răbdător izbucnirea conflictului. Se întoarse spre director, oftând cu năduf, și-i zâmbi dulceag, a scuză: — V'am recomandat, ca să știe cu cine are deaface.

Hercule Turtureanu n'avea dece-i mulțumi pentru acest serviciu. Dimpotrivă. Îi aruncă o privire plină de reproș, gândindu-se totodată: „Un bădăran, un om lipsit de orice subtilitate psihologică!“ Dar mai mult îi reținu atenția ochiul pătrunzător al omului din prag. Citea în el parcă o satisfacție că-i aflase numele. Iar buzele parcă i se mișcară încet, rostind în răstimpuri cele trei silabe ale numelui său: Her-cu-le. L-ar fi plesnit peste gură.

— Taci! Să răspunzi numai când ești întrebat! sbieră pe neașteptate directorul, apucând tamponul de pe masă. Apoi, cu glas repezit, ca și cum s'ar fi temut ca celălalt să nu-i comenteze, ca de obicei, numele în raport cu statura: — Ce învățești în închisoarea asta, ce faci acolo în celula ta?

Iftimie Rotaru se uită un timp la degetele subțiri, ca de femeie, ale

directorului, ocupate să învârtască tamponul ca pe o sfârlează. Și abia când tamponul se opri din învârtire, el rosti liniștit:

— Nimic!

— Cum, nimic? Ce, crezi că mă poți induce în eroare? Știi tot, tot!

— Dacă știți tot, atunci de ce m'ați mai chemat, domnule director?

— Fără chitițbușării — auzi? Aici nu ești avocat! Ești un deținut, un...

— Un muncitor condamnat!

— Taci! Aici vorbesc eu. Tu nu faci altceva decât să răspunzi când te întreb!

— Și ce doriți să știți, domnule director?

— Nu fi obraznic! Te prefaci că nu știi la ce mă refer! Să răspunzi ce ascunzi în celulă! Îți dau cinci minute de gândire. Cinci minute, — nicio secundă mai mult!

Directorul Hercule Turtureanu își privi ceasul de mână, apoi se așeză mai bine în fotoliu, picior peste picior. Acest început de interrogatoriu — primul în viața lui — îl înfierbântase. Nervii i se încordaseră ca niște strune. Întrebările pe care le pusese îi sunau în urechi pline de energie. Era mulțumit. Nici înfățișarea deținutului nu-l mai impresiona acum, ca la prima vedere. Inima îi bătea normal — nu-i simțea svâcnetul — și nici picioarele nu-i mai tremurau. Aștepta calm să audă făcându-i-se mărturisiri complete.

Iftimie Rotaru tăcea. Întrebarea directorului i se păru lipsită de sens. Ce-ar fi putut ascunde în celulă? Patru pereți, un pat de scânduri cu o saltea de paie, acoperit cu o pătură ruptă, o farfurie de tablă și o lingură pe care o curăța cu molozul ras cu unghia din tencuiala peretelui, o cutie de conserve care ținea loc de cană — toate acestea erau trecute în inventarul închisorii. Altceva, ce? Poate gândurile, visurile lui... Dar acestea sunt strict intime și nu privesc administrația. Fără îndoială că acest director urmărește ceva, despre care el încă nu-și poate da seama.

Cercetă capul ținut al omului din fotoliu, întrebându-se ce gânduri ar putea să încapă în el, ce provocare pregătește. Ii repetă numele în gând: „Hercule Turtureanu... Hercule...” Și își întoarse capul să nu zâmbească. Ochii i se opriră asupra panopliei de pe perete. O cunoștea — mai fusese adeseori chemat în acest birou — dar constată că ea se îmbogățise între timp cu încă o măciucă. Măciuca ghintuită, cu mânerul încrustat era agățată dedesubtul lanțurilor. Clătină din cap: „Lasă, le vom muta în muzeul revoluției. Acolo vor sta neclintite veacuri de-arândul, ca să ne-aducă-aminte...”

— Mai ai trei minute! risipi deodată tăcerea din birou, vocea lui Hercule Turtureanu. Ridicându-și ochii de pe ceas privi către primul gardian. Acesta stătea cu brațele încrucișate pe piept, suflând din greu, și, după cât se vedea, cam nemulțumit de blândețea îngerească pe care o arboră directorul. Acesta clipi rar, ca și cum i-ar fi spus: „Ai răbdare, vei vedea că nici sistemul meu nu-i de lepădat, deși nu utilizez șobolani...” Vroia să obțină mărturisiri complete doar prin forța autorității sale de director.

Iftimie Rotaru ridică din umeri nepăsător, auzind cum Turtureanu socotea, plin de importanță, minutele. De când era închis, se obișnuise să socotească timpul cu lunile și cu anii. Își încorda mintea să descopere dacă întrebarea directorului ar putea avea cât de cât vreun temei. La drept vorbind, cu ce se făcuse vinovat față de administrația închisorii în ultimele zile și nopți? Poate că era o vină a lui că fusese lăsat fără ciorbă cu o zi mai înainte? Ca să vorbim drept, i se dăduse ciorba, dar el o refuzase. Legat cu

lanțuri de mâini și de picioare, refuzase să mănânce lăturile, numite ciorbă. Trecuseră zece zile de când fusese târît cu forța la fierărie, pentru ca cei doi țigani fierari să-i nituiască verigile lanțurilor dela încheieturile mâinilor și dela glezne. Înainte de-al aduce aici, îl băgaseră în sacul cușobolani, dar fără vreun rezultat. Primul gardian nu izbutise să afle dela el de unde anume căpătase cele câteva pagini din Istoria Partidului...

Încercă să-și amintească ce făcuse ieri noapte, după ce refuzase ciorba și dacă cuvintele pe care le aruncase gardianului, întrecuseră măsura. Se întinsese pe pat, ca în atâtea alte nopți, flămând. Nu se mișca deloc, pentru a nu stârni zăngănitul lanțurilor dela picioare. Lanțul îl încurca mai rău decât cel dela mâini. Obişnuia din copilărie să doarmă cu un picior îndoit sub pânțec. Acum, fiindcă nu putea să-l îndoaie, somnul îl prindea greu. Intins pe spate, privea pe fereastră, printre gratii. Dincolo de gratii, în slava cerului, licăreau stelele. Unele străluceau îngemănându-se; altele sticleau singuratice — galbene sau bătând în albastru sau stacojiu. Unele mari cât un ban, altele mai mici. Deși păreau neclintite, o stea căzu cu repeziciune... stîngându-se. În cădere lăsase o dără lungă de aur, strălucitoare, asemănătoare cu o şuviță bălaie din părul despletit al unei fete. Un capăt al şuviței se împleti parcă în gratiile negre; celălalt capăt fâlfâia ca o aripă înlăuntrul celei. Ii atingea fruntea, mângâindu-i obraji și gâtul. Era plăcută mângâierea acestei şuvițe bălaie pe care o iscase căderea steluței. Se bucură pentru că era caldă asemeni atingerii unei mâini de fată și-l făcea să viseze. Să viseze la fata care venise de câteva ori să-l cheme la vorbitor, și care de sute de ori, clandestin, i se arătase la gratii...

— Tot te mai gândești la mine... șopti Iftimie, întâmpinând-o cu un zâmbet trist. Se așează pe marginea patului, încetișor, să nu miște lanțurile, privind într'adevăr prin fereastră, la ea...

— Nici tu nu m'ai uitat, Iftimie, se auzi parcă o șoaptă tremurătoare în tăcerea celei. Și parcă tot ea adăugă: — Încă doi ani și câteva săptămâni. Nu mai e mult...

— Da, pentru o steluță nu e mult... Dar pentru o femeie e cam mulțisor. Bătrânețea nu așteaptă. Judecă bine: doi ani înseamnă vreme multă pentru cine-i îndrăgostit. El desfăcu brațele atât cât îi îngăduia lanțul, și lanțul se deșiră scâncind încetișor din fiecare verigă.

— Trece și asta, nu te teme, trece... Și pentru mine și pentru tine curgerea timpului e la fel. Tu ai să iubești întotdeauna comunismul — nu-i așa? — chiar dacă n'ar fi să te uiți la fata cea trecută și... urâtică. Blânda ironie a zâmbetului trecu printre gratiile celei, animându-se de şuvița bălaie care cădea de sus mângâindu-i ochii.

— De ce vorbești așa? Doar n'am să stau niciodată să-ți număr firele albe din părul tău de aur. N'om merge noi șchiopătând, braț la braț, chiar mai bătrâni de-om fi, când vor veni zorile libertății! Se ridică de pe pat cu luare aminte înălțându-și umerii puternici pe care anii cei mulți de închisoare nu izbutiseră să-i îneline.

— Așa da, așa îmi place să te ascult. Firește că atunci ne vom simți încă tineri... Ea își desprinsese şuvița de păr încurcată între gratiile negre, pierzându-se în largul nopții.

— Da, mai tineri ca azi! rosti el cu pasiune, scuturând lanțul dela mâini, ca și cum ar fi vrut să se desbare de un lucru netrebnic. Rămase nemișcat multă vreme, ca sub puterea unei vrăji. Părea că-și aude în celulă cântecul inimii.

Dincolo de gratiile negre ale ferestrei scăpărau stele, galbene sau roșcate... dar niciuna nu mai coborî. El își întinse trupul flămând pe sal-

teaua de paie. Lanțurile dela mâini și dela picioare sunară scurt cu murmurul lor metalic, și amuțiră.

Altceva nu-și amintește să se fi petrecut cu o noapte înainte în celulă.

Despre această vizită a iubitei cu părul ca lumina siderală, Iftimie Rotaru n'o să mărturisească, bineînțeles, o iotă directorului. Cu o lucire ironică în ochii lui liniștiți se uită cum directorul se fâțâie în fotoliu, de parcă un ghiduș i l-ar fi presărat cu ace. Văzându-l că e gata să deschidă gura, să strige, i-o luă înainte:

— Din ce v'ar putea interesa, nu ascund nimic în celulă. Tăcu o clipă, apoi adăugă mai rar: — Sau poate oi fi pitit de ochii dumneavoastră lanțurile astea? Iftimie ridică pumnii, și lanțul sună jalnic. Făcu câțiva pași până în mijlocul camerei, ținând mâinile ridicate.

— Stai! Jos mâinile! sbieră Hercule Turtureanu, surprins de această mișcare. Avea impresia că brațele deținutului se lungesc și că se pregătesc să-i petreacă lanțul peste cap, după ceafă, cuprinzându-i gâtul. Gâtul îi dispăru între umeri, ochii-i măriți de spaimă așteptau ca lanțul să se îndepărteze și să coboare.

Când lanțul se îndepărtă, gâtul i se destinse cu încetul și își suci capul brusc spre primul gardian. Cum de-i îngăduise comunistului să se depărteze de pragul ușii? Gociu stătea lângă ușă, absent și plictisit de cele ce se petreceau; blândețea directorului îl desamăgea. Hercule se gândi că trebuie să-l schimbe chiar mâine. Prea dădea dovadă de nepăsare când viața superiorului său era primejduită. Dar măsurând distanța între el și omul înlăntuit, cugetă că se pripise crezându-se amenințat. Ii despărțea masa, și alături erau ceilalți doi gardieni, înarmați cu cauciucuri. Venindu-i deodată în minte răspunsul comunistului, își dădu deabia acum seama cât era de obraznic. Auzi, ticălosul! Ii mai dă și lecții!... Apucă brațele fotoliului, ridicându-se puțin în vârfurile picioarelor și izbucni neașteptat:

— Dar cartea de Istorie? De unde ai luat cartea aia bolșevică? Cine ți-a dat-o?

Iftimie Rotaru înțelese îndată pentru ce fusese scos din celulă și adus aici. Se miră că după atâtea zile dela percheziția făcută de primul gardian în celula lui, această poveste era acum din nou reluată. N'avea alt răspuns decât acela pe care îl dăduse atunci. Poziția directorului în fotoliu, pe jumătate atârând în aer, i se păru caraghioasă, ca și furia lui. Răspunse fără grabă, cu un zâmbet ușor pe buze:

— Am găsit-o în celulă, domnule director. Nu era o carte... Numai câteva foi scrise cu creionul. Fruntea i se încruntă: își amintea cât se chinase să deslușească rândurile scrise mărunt pe foita de țigară.

— Minți! răcni Turtureanu, și uitând de trupul lui pipiriu sări în picioare. Iși săltă capul cât putu ca să pară cât mai impunător. Dar privirile celui alt îi cădeau în creștetul capului, ca o ploaie de foc. Lovi cu pumnul în tamponul de pe masă, tamponul se învârti cu repéziciune de câteva ori și se opri. Ca să-și alunge slăbiciunea, urlă pițigăiat: — Cine-ți-a dat cartea?

Iftimie Rotaru îl cercetă plin de curiozitate. Nu mai semăna cu cel care șezuse până adineauri înfundat în fotoliu. Deși nu arăta a fi un atlet, aducea totuși cu o făptură normală. Constată în sine, amuzat: „Mic și al dracului, acest Hercule!...” Abia își stăpâni râsul în fața ifoselor directorului, și-i răspunse cât se poate de calm, să nu-l întărească mai rău:

— V'am spus, domnule director, că nu era o carte. Erau doar câteva foi.

Directorul scoase o exclamare de triumf: obținuse un început de măr-

turisire. Întrebă repede, înălțându-se în vârful picioarelor și întinzând mâna peste masă:

— Unde ai ascuns restul? Hai, spune! Degetele rășchirate ale mâinii se mișcau prin aer, neîncetat.

— Care rest, domnule director? Își păstră firea, Iftimie.

— Te prefaci că nu știi! Spune unde l-ai ascuns! Imediat!

— N'am ce spune. Poate știți dumneavoastră mai mult ca mine?

— Lasă întrebările! Te-am prins, ai început să declari. Continuă!

— Ce să continui, domnule director?

Chipul lui Iftimie Rotaru se întunecă. N'apucase să capete capitolele următoare. Circulația foițelor prin celule încetase în urma perchezițiilor repetate.

— Cât o să mai aștept? urlă directorul, lăsând pumnul să-i cadă cu putere pe masă.

Iftimie se hotărî să-i facă pe plac. Se uită la directorul care își freca pumnul lovit de piepții umflați ai hainei, și rosti cu glas solemn:

— Restul, domnule director, trebuie să fie prin țară și prin alte țări din lumea asta largă! Făcu un pas spre masă. Lanțul dela picioare se târî în urmă, zornăind puternic.

— Stai pe loc! izbucni Hercule Turtureanu prăbușindu-se în fotoliu. Brațele fotoliului care-l cuprinseseră de subsuori erau parcă vii, și spaima îi crescuse. Svâcni înainte sărind iar în picioare și reteză iute aerul cu brațul, așa cum fac cei amenințați să primească o lovitură. Din gura pocită se revărsă un puhoi de urlete sugrumate:

— Ce faci, gardiene? Oprește comunistul! Dă-l îndărăt. Inapoi! Primul gardian Gociu se deslipi de lângă ușă și pași alene spre masă. Își instală trupul mătăhălos între deținut care asculta uimit acest potop de țipete, și director. Pe fața albă, lăptoasă, i se prelinse un zâmbet de satisfacție. Avea acum prilejul să arate cum se aranjează o comedie adevărată. Prea multă vorbărie și chițibușării de avocat. Ehei, nu prea te pricepi, neiculiță! Se uită cu ochii săi mici și înțepători la Iftimie, ca și cum i-ar fi spus: „Vezi să nu mă dai de rușine față de noul director!“ Apoi întorcând capul, îngână cu glas dulceag:

— Lăsați-l pe mine, domnule director. Așa, cu vorba bună n'o scoateți la capăt cu de-alde ăștia. Altfel trebuie să-i iei pe comuniști... Știți, ca în povestea aia cu pisica... Dacă-mi dați voie.

— Ce pisică? El, bolșevicul care... pe dânsul! bâlbâi năpădit de un val de furie, directorul, care nu reținuse din tot ce-i spusese primul gardian decât cuvântul „pisică“.

— Dacă-mi dați voie, domnule director, aș vrea să-mi țin făgăduiala pe care v'am făcut-o ieri... știți dumneavoastră. Gociu se aplecă peste marginea mesei și șopti ceva „interesant“ la urechea directorului.

— E un obraznic! Să-mi spună unde-i cartea aia de istorie! Istoria o făurim noi, directorii, generalii, regele, nu orice coate goale!

Hercule tăcu brusc, căutând în mintea-i înfierbântată numele câtorva personalități ale istoriei, fără să isbutească a le găsi. Sudoarea îi acoperi fața, ca unui elev care își pierduse subit memoria în fața juriului de profesori, iar buzele i se mișcau lăsând să-i scape o bâlbâială stupidă. Plecă încetîșor capul, sleit de puteri.

Îi veni în ajutor Gociu. După părerea lui, toți sfinții bisericii ortodoxe contribuiseră, fiecare după puterile lui, la făurirea istoriei neamului.

— Cu istoria adevărată sunt și sfinții Petru și Pavel, și sfântul Ilie, zise el îngândurat, răsufând apoi din greu, ca după un efort.

Iftimie Rotaru nu-și putu stăpâni râsul. Acest director pipernicit la trup, cu nervi de muierușcă isterică, și gardianul ăsta mătăhălos, care-și acoperea matrapazlăcurile cu nimbul sfinților părinți, i se păreau două paiațe ce-și repetau rolurile pentru a ciupi la bălci câțiva gologani. Hohotea din toată inima; lanțurile dela mâini și dela picioare se scuturau hohotind și ele. Uitase că este deținut politic; se simțea un om liber, un spectator care întâmplător asistă la o scenetă hazlie.

Schimbând între ei priviri întrebătoare, directorul și primul gardian se uitară câteva clipe uimiți la omul acesta care râdea cu atâta poftă.

— De cine râde, gardiene? întrebă cu glas nehotărît Hercule Turtureanu, clipind des. Deodată, un răcnet îi sbucni din piept, scuturându-i trupul: — Fă-l să tacă! Să tacăăă!

Aiurit și el de râsul deținutului, Gociu tresări la acest strigăt, făcând un semn cu pumnul către gardienii postați în dreptul ușii.

Cei doi gardieni se năpustiră cu cauciucurile și pumnii asupra lui Iftimie Rotaru. Isbeau în el cu sete, oriunde nimereau, căutând să-i înăbușe cât mai repede râsul. Dar lanțurile continuau să hohotească, de parcă fiecare verigă a lor era o gură căscată ce nu se mai sătura să strige ura și disprețul omului în lanțuri.

Hercule sărea dela un colț la altul al mesei, se înclina când spre spate, când înainte, rânjea, pufnea, se încrunta, de parcă ar fi urmărit dela tribună fazele unei întreceri sportive.

— Bine! Așa! Dă-i! exclamă el înfierbântat de pocnetele cauciucurilor. Se urcă pe fotoliu isbind aerul cu pumnii, apoi sări jos și începu să ocolească masa, cu ochii țintă la unul din ciomegele încrustate, atârinate în panoplie. Ardea de dorință să-și încerce și el acum puterea. Se ivise un prilej neașteptat, pe care nu-l avusese până acum. Să-i dea o lovitură în moalele capului. Și sub lovitura ciomagului să audă cum îi trosnește țeasta: pac!

Deodată, răsetele sălbatice ale verigilor amuțiră. Omul în lanțuri apucă scaunul de lângă masă, îl ridică deasupra capului și se retrase de-a'n-dărâtelea spre perete. Un glas gros, vibrând de ură nestăvilită, se sparse în încăpere, căzând parcă din tavan:

— Incetați călăilor! Vă sfărâm oasele! Inapoi!

Cei doi gardieni săriră cât colo, rămânând înțepeniți cu cauciucurile în aer. Primul gardian Gociu își făcu la iuteală, orbește, câteva cruci, de parcă i-ar fi răsărit necuratul înainte. Directorul Hercule Turtureanu rămase trăsniț, ca surprins într'un instantaneu fotografic, cu un rânjet de satisfacție cruntă întipărit pe față. Toți priveau spre acelaș loc, nemișcați, aproape fără să respire. Parcă fugise sufletul din ei. Păreau niște bucăți de lut. Lut vechi, uscat.

Iftimie Rotaru ținea scaunul ridicat, gata să-l isbească în cel care ar fi îndrăsnit să se apropie de el. Lanțul întins între încheieturile mâinilor, deasupra capului său tuns chilug, arunca reflexe amenințătoare. Ochii îi erau de tăciune aprins, licăreau în găurile orbitelor, arzându-i pe cei din fața lui. Gura, ca o spintecătură în cremene, îi era puțin întredeschisă, gata parcă să arunce o trambă de foc. Dela lanțul suspendat deasupra capului până la cel care îi încolăcea picioarele, trupul lui Iftimie înclinat înainte, arăta acum imens, un trup de uriaș ce se pregătea să pornească doborînd totul în calea sa.

Trupul mărunțel al lui Hercule, se frânse bucățică cu bucățică, adunându-se în fotoliu. Se ferea să-l privească pe omul care ridicase scaunul până'n tavan, și-i arunca căutături furișe. Buzele palide îi svâneau, bâiguind:

— Ce-i asta?... E posibil?... La mine în închisoare? La mine... Strânse cu tărie pleoapele, rugându-se în sine să-l ferească Dumnezeu de vreo năpastă.

Gociu își reveni repede din uimirea sa. Își roti ochii iscoditori asupra tuturor, socotind că e timpul să se termine cu toată povestea asta. Cine știe ce mai e în stare să facă diavolul! Un scaun stricat, un geam spart... la ce bun toate astea? O să aștepte el un loc bun unde să-l cumițească pe răsvrătit.

Ceeace îl necăjea mai mult pe Gociu, era că nu știa cum să-l ia pe director. Îi făgăduise pentru astăzi o mică petrecere, și iată ce-a ieșit! S'ar putea să-și piardă, ferească Dumnezeu, slujba de prim gardian, care-i aducea atâta miere și lapte, din pricina nesocotitei lui povestiri din seara trecută. Mormăi plin de vinovăție:

— Dați-mi voie, domnule director... Se apropie de el în vârful picioarelor, repetând fără niciun rost, mereu, aceleași și aceleași cuvinte.

— Ce-i, gardiene? tresări directorul, ridicându-și pleoapele și descope-rindu-și ochii sticloși. Omul lipit de perete, ținea încă scaunul ridicat în aer. Cât avea de gând să-l mai țină astfel, îndreptat cu picioarele ca patru țevi de armă, asupra lui? Intinse brațul înlături, bâjbâind, căutând să se apropie de brațul lui Gociu. Murmură printre dinți, oftând, fără să-și desprindă privirea rătăcită dela deținut: — Asta-i ordine... Să-mi fie amenințată viața chiar în închisoarea mea?

Lăsându-se tras de braț, rostogolit ca un sac plin de boarfe peste marginea mesei, Gociu îi asculta atent gâfâielile, oftând și el desamăgit. Își făcea socoteală că, luând parte la tulburarea sufletească a directorului, acesta îl va socoti poate victima unei întâmplări neprevăzute. Își umflă pieptul cu aer mult, pentru ca suspinul să-i fie cât mai jalnic, și îngână:

— Faceți dumneavoastră ordine... N'o să se mai petreacă asemenea lucruri. Și nici cărți de istorie bolșevică n'o să mai umble prin închisoare.

Aceste asigurări suflă la ureche, ridicară moralul directorului. El își scutură capul ca și cum ar fi alungat gândurile care în clipa aceea îi deveniseră o povară. Svârlind cât colo brațul primului gardian, se încruntă și își aruncă o mână înainte, cu degetul arătător îndreptat asupra omului înlănțuit. Stătu astfel o clipă lungă, pregătindu-se parcă pentru o hotărâre supremă. Însfârșit, izbucni cu glas agresiv:

— Pe cine ameninți? Cine ești măi, sdrențarosule? Ție și tuturor alor tăi, le venim noi de hac! Îți arăt eu istorie și cine o face! Te satur eu, n'avea grije! Glasul i se ascuți cât un vârf de ac. Țipătul îi deveni de neînțeles și nearticulat. Sângele îi năvăli în obraji. Părea că nu se mai poate opri.

Iftimie Rotaru ascultă acest sunet de mecanism stricat, care-i sgâria timpanele. Ar fi râs de el, fără îndoială, dacă în țipetele lui dezordonate n'ar fi descoperit ura pătimașă a reprezentantului unei clase dușmane. Sila și scârba față de acest director, mâna întinsă, tremurătoare, fața schimonosită și sbieretele neconținute puseră capăt răbdării sale.

Se deslipi de perete și făcu un singur pas mare, înainte. Lanțurile se clintiră din nou, zăngănind. Ochii-i întunecați i se aprinseră, cuprinzând într-o pară de foc masa, fotoliul și pe piticul acesta înfundat acolo. Adânciturile care treceau pe la colțurile gurii, se frânseseră dintr'odată și el rosti cu o voce tunătoare:

— Hei, deajuns cu istoria asta a voastră! Istoria făcută din hârburi, din gunoaie și sânge! N'avem nevoie de ea! Istoria noi o facem, poporul, și degeaba faceți voi perchezitii, că n'o s'o puteți dibui niciodată. Îți pierzi vremea zadarnic, domnule director.

Iftimie mișcă scaunul deasupra capului, și brațul întins al lui Hercule

Turtureanu căzu cu sgomot sec pe masă. Privea cu un dispreț mut chipul jalnic al acestui „erou” al istoriei. Coborînd puțin scaunul și învărtindu-l în aer, rosti cu o bucurie răutăcioasă:

— Ți-e teamă, domnule... Hercule, nu-i așa?

Câteva clipe, buimăcit de îndrăzneala deținutului, Gociu trecu dincoace de masă, acoperind cu spinarea sa mătăhăloasă trupul mărunțel împietrit în fotoliu. Părul primului gardian muiat în vaselină, din aceea cu care se ung armele ca să se păstreze mai bine, se desfăcu în şuvițe groase, lunecându-i pe frunte. Părea acum o doamnă grasă și masivă, cu coafura răvășită, care sărise din pat trezită din somn pe neașteptate. Dădu din obișnuință să-și facă cruce, dar degetele i se opriră pe pânțele. Fulgerându-i din ochi, urlă la cei doi gardieni:

— În celulă cu el! Ce mai căscați gura? Hai, luați-l!

Gardienii se apropiară șovăitori de deținut. N'aveau nicio poftă să se aleagă cu capetele sparte. Dar nici să-și piardă slujbula din pricina neexecutării ordinului nu voiau. Se opriră la o distanță de câțiva pași, vorbindu-i aproape rugător, cum nu mai făcuseră niciodată până atunci:

— Ia-o încetișor spre ușă, măi, omule! Lasă scaunul jos — ce-ți mai trebuie? Dă-l încoa, că nu-ți facem nimic!

Iftimie Rotaru privea străpungător pe cei doi gardieni care-l bătuseră de atâtea ori. Citea pe fețele puhave, pătate de viciile beției și cruzimii, toată fățarnicia lor de-acum. Frica părea a-i fi schimbat în mielusei, dar strângeau și mai tare cauciucurile. Totuși, n'avea încotro — trebuia să se întoarcă în celulă. Dacă vor încerca să-l bată în drum, se va apăra și va striga, chemându-și tovarășii. Gardienii întinseră brațele să-l apuce, dar el îi pironi pe loc cu o privire aspră. Lăsă scaunul să-i cadă din mâini, zicându-le cu scârbă:

— Merg și singur, slugoilor! Și, fără să-i privească, porni cu pași rari și apăsați spre ușă.

Sgomotul lanțului care se târa pe podea, îl trezi pe Hercule Turtureanu din starea de prostrație în care căzuse. Se desfăcu parcă bucătică cu bucătică din fotoliu; ochii începură să-i clipească des, pe fața obosită, urechile lui mari se mișcară, congestionate. Privirile sale făcură înconjurul pereților, sărind dela tabloul închisorii Suceava, la cromolitografia care reprezenta cloșca cu puii jumuliți, oprindu-se mai îndelung asupra panopliei alcătuită din ciomege, cătușe și lanțuri. Gura i se strâmbă într'un rictus de om bolnav, săltă cu o mișcare dezordonată din fotoliu, se repezi la perete și întinzând mâna spre panoplie, smulse măciuca ghintuită, cu mânerul frumos încrustat. Învârtind măciuca în aer, se năpusti cu piciorușele sale subțiri și strâmbe spre ușă, se opri ca un mecanism stricat și icnid, isbi din toate puterile.

Isbit în moalele capului, Iftimie Rotaru se clătină și se prăbuși drept peste pragul ușii. Lanțurile zornăiră sălbatic. Apoi tăcură.

Primul gardian Gociu își făcu în grabă o cruce, și se repezi și el spre ușă. Rămase împietrit lângă trupul celui căzut. Nu-i venea să creadă că într'adevăr comunistul își dăduse sufletul. Il lovi încetișor cu vârful cizmei și bombăni:

— S'a dus!... A pierit ca pisica aia....

Hercule Turtureanu scoase un geamăt de om sfârșit și scăpă măciuca din mână. Sgomotul pe care îl făcu măciuca isbindu-se de podea, îi mări spaima. Fugi spre fotoliu, urlând ca un nebun:

— Afară cu el! Afară-ăă! Și acoperindu-și fața cu palmele, începu să gâfâie ca și cum ar fi cărat pietre de moară. Trupul îi tremura ca într'un acces de epilepsie, lovindu-se cu un sgomot sec de brațele fotoliului. Apoi,

strângându-și toate puterile, își descoperi fața și privi rugător la Gociu:
— Scoateți-l pe coridor! porunci Gociu celor doi gardieni, făcându-le semn să se grăbească.

Gardienii îl apucară pe mort de umeri, târându-l peste prag, afară.

— Să tacă! De ce nu tace? urlă încăodată Hercule, cutremurându-se. Clinchetele lanțurilor îi sunau încă în urechi, intrându-i în carne ca niște ace. Gociu se apropie de el strâmbându-și fața într'un zâmbet, neștiind ce să facă mai întâi pentru a-l liniști pe director. Hercule Turtureanu își încleștă degetele de brațul primului gardian, îndrugând vorbe fără șir: — Ce facem? Ai văzut... cu măciuca... Ești vechi aici... te pricepi... spune, ce facem?

Gociu se apleacă părintește asupra lui, și zâmbetul lui se umplu de duioșie. Părea sincer impresionat de bâlbâiala asta fără șir. Trebuia neapărat să găsească un mijloc să-l scoată pe bietul om din dandana. „Hei — își spunea el în gând, de-acum ești robul meu, nenișorule. Te am la mână“. Dar nu lăsa cu nimic să i se vadă aceste gânduri și, plecându-se grijuliu, picură ca într'o pâlnie în urechea bleagă a directorului:

— Nu vă pierdeți cu firea pentru atâta, domnule director, sunt și eu pe aici. N'aveți grijă, vă scot eu basma curată.

Și într'adevăr, Hercule Turtureanu simți cum i se scurg aceste vorbe în toate măruntaiele ca un elixir întăritor. Își strecură palma sub haină, apăsând pieptul în dreptul inimii. Inima nu-i mai svâcnea atât de tare. Zise cu glas potolit și oarecum familiar:

— Mă bizui pe tine, gardiene. E vorba de un comunist, de un dușman al nostru comun... Nu-i așa? Avea nevoie de această precizare pentru a-și liniști conștiința. Respiră cu putere: — Eu zic să terminăm cu el. Ocupă-te de cadavru și fă-i vânt cât mai repede.

— Am înțeles, domnule director! Fără pompă și fără prohod, rase mărunț Gociu, arătându-se mulțumit de încrederea pe care directorul o avea în el. Decodată, rămase pe gânduri, ochii lui de viefure se rotiră iscoditori, parcă o vedenie i s'ar fi năzărit dincolo de fereastra deschisă, și vorbi cu un glas tainic:—Să-l îngropăm noaptea, domnule director, noaptea, să nu cumva să afle comuniștii de moartea diavolului ăstuia, că ne aprindem paie în cap. Am eu grijă să meargă toate ca pe roate. Da-ți-mi voie... Și primul gardian se răsuci în loc luând-o spre ușă.

Hercule Turtureanu se smuci însă dintr'odată din scaun și strigă plin de mânie:

— Adică cum, gardiene, ne e teamă nouă de comuniști?

Gociu lăsa capul jos și-și pipăi de sus până jos nasturii de alamă ai tunicii, vădit încurcat de întrebare. Știa el ce tăraiboi făceau comuniștii doar când unul din ei era bătut, dar mi-te acum. Bâigui, parcă cerându-și iertare:

— Nu ne temem, vedeți bine, nu ne temem noi, domnule director. In sine, însă, își zicea: „Viteazule! Îți bâțâie c.. de teamă — te văd eu bine“. Apoi adăugă cu o grabă plină de înfrigurare: — L-ați pocnit pe cinste, zău așa. Parcă ați fi de o mie de ani director de închisoare. Pe cinstea mea, zău așa...

Lui Hercule îi fură pe plac aceste cuvinte de laudă. Își umflă pieptul sub haină și rosti cu glas tare, solemn:

— De-abia de-acum încolo vor vedea mizerabilii aceștia ce înseamnă ordinea în închisoare!

— Că bine ziceți, fain! Și în iad cât e el de iad, și tot e ordine, întări Gociu grăbit, aceste vorbe ale directorului. Își trecu degetele prin părul răvășit, și socotind că reușise să-și îmblânzească șeful, vorbi cu un glas plin

de înțelepciune, potrivindu-și un zâmbet respectuos: — Zău, e mai bine să nu afle nimic blestămații de comuniști. Să creadă că pe nepusă masă a fost trimis la altă închisoare. Nu e bine să afle nici ziarele. Comuniștii dacă află, ies la ferestre și încep să țipe și să cânte...

— Cine le dă voie să cânte? sări iarăși ca fript, directorul. — În închisoarea asta trebuie să fie o tăcere de piatră!

— O tăcere de piatră... domnule director, așa e!

— Și ce-mi pasă mie de jurnale? La coș cu ele!

— Da, la coș, domnule director, așa e!

— Aici eu ordon! Eu sunt...

Primul gardian o luă încetișor pe lângă pereți, în timp ce directorul mai continua să vorbească, deschise cu băgare de seamă ușa și se strecură afară.

Directorul Hercule Turtureanu își dădu deodată seama că vorbește de unul singur. Primul gardian tocmai ieșea din birou, și el zări prin ușa întredeschisă picioarele înlănțuite ale mortului. Picioarele parcă se lungeau spre el, înghețându-i sângele în vine. Urlă ca un apucat:

— Trageți-l din fața ușii!

Ușa se închise încet. Din coridor răzbi un glas tărăgănat:

— Il tragem, domnule director. Iar după o clipă: — Apucați-l mai cu nădejde, paștele mamii voastre de gardieni!

Lanțurile zuruiră din nou și sgomotul se stinse după puțin timp.

Hercule încrucișă brațele pe piept și rămase așa, prăbușit în fotoliu.

Sicriul fu întocmit în grabă de cei doi meșteri țigani, condamnați pentru hoție, care își ispășeau pedeapsa lucrând la atelierul de fierărie al închisorii. Din câteva scânduri vechi și un pumn de cuie ruginite, ei îl potriviră după închipuirea lor, pentru că nu știau măsura mortului. Aflaseră însă că e un comunist și se străduiră să-l facă cât mai mare și mai trainic.

— Măăă, e lux, ca pentru un sfânt, nu altceva, anafura voastră de cioroi! se mânia Gociu, venit să vadă cum merge treaba.

Țiganii luară însă spusele primului gardian drept vorbe de laudă și chicotiră încântați. Cel mai tânăr dintre ei, cu mustăcioara încă rară, și desculț, cu trupul pe jumătate gol încuviință:

— Așa-i, ca pentru un sfânt adevărat, dom'le prim.

Celălalt țigan, mai bătrân, cu fața înneacă într'o barbă stufoasă și niște plete lungi care i se încolăceau pe umerii goi, spuse și el, dar cu voce gravă:

— La sfânt mare, sicriu mare! Și arată cu brațele larg desfăcute sicriul de jos.

Gociu îi fulgeră din ochi:

— Gura! Și-i întrebă cu un glas înadins subțiat a batjocură: — Ia să auzim cine-i sfântul de care vorbirăți?

Țiganii se priviră între ei, încurcați de neașteptata supărare a „primului”. Cel mai bătrân zise totuși:

— Comunistul!

Atât i-a trebuit lui Gociu. Se năpusti asupra lor și apucându-i de chică, începu să-i ciocănească cap în cap ca pe niște ouă de paști, iar un puhoi de alese cuvinte biserică și îi țâșniră din gură:

— Prescura și coliva măicuții voastre de țigani! Care vasăzică, pângăriți sfânta biserică? Il treceți pe diavolul ăsta în rândul sfinților? Cristel-

nița voastră de baragladine! Și primul gardian le smulse părul cu sălbăticie, până ce bogatul lui vocabular bisericesc se secătui deabinelea. Apoi le svârli cât colo capetele și o luă domol spre ușă. Dar când ajunse dincolo de pragul atelierului, își aduse aminte pentru ce anume venise aici. Se întoarse și le porunci de data asta mai liniștit:

— Măăă! Luați lada pe umăr și haideți după mine!

Cei doi țigani se aplecară repede să ridice sicriul, fiindu-le teamă de o nouă cotonogeață. Își pipăiau frunțile pline de cucuie, dar dingura lor nu ieși niciun geamăt. Numai în inimi fierbea ura ca o smoală neagră.

Străbătura curtea și ajunseră la administrația închisorii. Li-era a mirare că aduceau sicriul tocmai aici. Poate că nu murise un comunist, ci crăpase vreun gardian și le era necaz să fi pus atâta muncă pentru un de-alde ăștia.

— Puneți lada jos! mârâi primul gardian fără să-i privească, și se făcu nevăzut printr'o ușă.

Țiganii lăsară sicriul jos, pe ciment, își îndreptară spinările și priviră dealungul coridorului. Era îngust, cu uși deoparte și de alta și cu o singură fereastră deschisă, care dădea spre curtea închisorii. În fund, doi gardieni stăteau țepeni ca niște statui, cu cauciucurile prinse de centuri.

Când coborîră capetele, dădură cu ochii de mort, care zăcea întins, la câteva palme de sicriu, în lumina vântată a înserării. Era îmbrăcat în haine sdrențuite, încălțat cu niște pantofi scâlciați ca vai de ei, iar în jurul gleznelor, lanțul. Prins de încheieturile mâinilor, avea deasemeni un lanț mai subțire, care sta culcat ca un șarpe peste pieptul lui. Se aplecară să vadă mai de aproape cine e. Cercetară atent niturile bătute în brățările de oțel care îi prindeau lanțul de mâini și de picioare. Niturile erau groase, bătute cu ciocanul pe nicovală. Ei bătuseră niturile astea în urmă cu vreo zece zile. Privindu-i de aproape chipul, îl recunoscură. Își aminteau acum și cuvintele pe care le spusese când fusese adus cu forța la fierărie:

„Pe cât știu eu, vouă vă place libertatea ca și nouă, comuniștilor. Vă faceți de râs neamul ferecând oameni ca mine. Și pe deasupra mai sunteți și fierari!”

Nu, n'au uitat vorbele lui. Nici râsul lui de-atunci, după ce-i nituiseră lanțurile la mâini și la picioare. Nu râdea, pe cât se părea, de ei. Ci de gardienii care-l trăgeau îndărăt, spre închisoare, râdea. Indrăzneț om! Lupta și râdea! Așa erau și ceilalți tovarăși ai lui; îi văzuseră strigând și cântând. În unele zile cântau cu toții împreună. Jeșeau la ferestrele celulelor, după gratii, și cântau. Da, așa sunt comuniștii!

Și acum inima le era grea că acesta murise. Ar fi dorit să-l audă spunând ceva. Să le spună despre libertate și despre pâine. E slab, se vede că îndurase de foame. Ei furaseră un pumn de gologani, nici cât să se sature pe o săptămână și fuseseră condamnați la ani de temniță grea.

Păcat că murise! Poate fusese înlănțuit la mâini și la picioare pentru că lupta să le fie și lor viața mai bună. Cu ce să-și răscumpere păcatul față de acest om? Se uitau la el, se uitau la sicriu, și în ochii lor mohorîți trecu un licăr de lumină. Munciseră la acest sicriu, cum n'ar fi muncit nici pentru coșciugul unui împărat. Il făcuseră mare, și larg, și trainic. Dar ar fi vrut acum să-l căptușească cu mătăasă roșie, așa cum se cuvine, unui sfânt adevărat.

Cei doi țigani fierari își făcură cruce peste piepturile lor negre și goale.

Dintr'odată se isbi o ușă, spărgând tăcerea care domnea în clădirea administrației.

Hercule Turtureanu apărură, urmat de primul gardian, și străbătu cu pași iuți coridorul. Se opri lângă sicriu, ocolind cu privirea mortul. Nicio-

dată nu văzuse un asemenea sicriu. Nituri de fier ruginite și vergele de oțel îi împodobeau scândurile. În vopseaua scorjită erau încrustate fel de fel de semne. Inimi, stele în cinci colțuri, seceri și ciocane și nume de oameni — cine oare le creștase? Își ridică ochii și întâlni atunci ochii negrii ai celor doi țigani. Acești ochi scormonitori, cumplit de vii, îl țintuiau fără milă.

Coborî privirile, forțându-se să se uite numai la sicriu. Dar semnele de pe el îi jucau dinaintea ochilor. Vorbi cu glas autoritar:

— Cine a făcut mângăliturile astea?

Cu toată sfortărea lui, glasul îi suna tremurător în coridorul pustiu. Primului gardian îi părea rău că-l poftise pe director să vadă și el sicriul, gândindu-se că astfel se va liniști. Și țăganii erau de vină că lăsase scândurile nerânduite, așa cum fuseseră smulse din ușile vechi de celulă. Neavând încotro, își îndulci glasul și-i răspunse:

— Ia, niște semne de ale comuniștilor... Putrezesc și ele odată cu lada în adâncul mormântului. Pe toate le înghite pământul, domnule director.

Răspunsul acesta nu-l prea mulțumi pe Hercule Turtureanu, care tipă ascuțit, isbind cu piciorul în sicriu:

— Acum ce așteptați? Băgați-l înăuntru!

Gociu făcu semn țăganilor să ridice capacul. Avea acum o singură dorință: să se sfârșească mai repede cu toată „comedia” asta. Atenția îi fu reținută de lanțurile dela mâinile și picioarele mortului. Se aplecă și privind verigile, mormăi îngândurat:

— Bun lanț, prima calitate... Ia mai bine scoateți-i lanțurile, mări!

La aceste vorbe, directorul sări ca pișcat de streche:

— Ba să fie îngropat cu lanțuri cu tot! Cu lanțuri cu tot!

Gociu oftă cu amărăciune. Ii părea rău după lanțuri. De ce să ruginească în fundul pământului? Omul mort nu mai știe nimic. Puțin îi pasă lui ce are pe el. Cunoștea prea bine acest lucru din îndelunga experiență de paracliser la biserica Sfântul Dumitru. De aceea, noaptea, când totul se liniștea în biserică, se ducea tiptil la catafalcul unde se găsea mortul, să-l ușureze de inele, brățări și cercei. Ba câteodată le schimba și pantofii cu alții mai vechi. Simțind că privirea directorului îi pică pe obraz, puse capăt acestor amintiri plăcute și răcni:

— Ce stați ca niște momâi? În ladă cu el, băă!

Cei doi țăgani se repeziră strecurându-și brațele pe sub trupul neînsuflețit al comunistului. Îl ridicară ținându-l câteva clipe lipit de piepturile lor goale și fierbinți. Apoi îl lăsară încetitor, cu băgare de seamă, în sicriu. Lanțurile zornăiră prelung, după care în coridorul pustiu se făcu tăcere.

Întins acum între scândurile sicriului, Iftimie Rotaru părea mai lung decât era în viață. Chipul lui n'avea deloc rigiditatea de mască, aducând ciudat de bine cu înfățișarea omului viu; nici moartea nu-l schimbaseră. Fața îi era palidă, scofâlcită și aspră; cele două brazde adânci care i se înfundau în colțurile gurii, erau parcă gata să se destindă; numai pleoapele lungi, căzute peste ochii lui mari, te făcea să crezi că adormise de scurtă vreme; capul tuns chilug, aducea cu o cască de soldat, crăpată și stropită cu sânge. Mâinile întinse deoparte și de alta a corpului, întindeau lanțul peste haina ruptă, scoțându-i pieptul înainte, iar lanțul gros dela picioare se adunase sub călcăile lui ca un șarpe strivit. Tălpile treceau dincolo de marginea cosciugului prea scurt.

Cei patru oameni priveau acum la comunistul Iftimie Rotaru, dar fiecare în felul lui.

Primul țăgan, cel tânăr, cu mustața deabia mijită, își plimbă în neștire privirile triste dealungul trupului uriaș. Privirile lui se opriră pe

măinile înlănțuite. Ar fi vrut să le atingă, să le strângă într'ale sale, mâini de fierar stricate de muncă.

Al doilea țigan, își frământa îngândurat barba lui încălțită. Ce n'ar fi dat să-i învie iarăși inima și să poată auzi cum svâcnește din nou sângele din tainițele ei!

Primul gardian cântărea în vremea asta lanțurile dela mâini și dela picioare, întinzând din când în când mâna ca pentru a le smulge. „Pământ suntem și în pământ ne întoarcem“ gândi el, „dar vezi că bunătatea de lanțuri vor rugini de pomană în pământ. Păcat de ele!“ Și își făcu la repezeală trei cruci.

Directorul se uită pieziș la mortul din sicriu, căznindu-se să se obișnuiască cu înfățișarea lui de acum. Meseria asta îi cerea doar să aibă inima oțelită. Trupește era plătând, — o știa foarte bine. Dar uite că avusese totuși puterea să doboare pe un dușman al societății, dintr'o singură lovitură. Era primul lui act de curaj, da, primul lui a-c-t!

Cei doi gardieni stăteau țepeni în fundul coridorului, cu cauciucurile la centură. Parcă împietriseră așa, fără viață.

Pe cerul de amurg, peste turnurile de strajă ale închisorii Suceava, trecu un nor de purpură care-și aruncă săgețile roșii prin fereastra deschisă. Dintr'odată chipul celui ucis se îmbujoră și hainele lui se făcură ca de mătăasă purpurie, iar verigile lanțurilor dela mâini și dela picioare se schimbă în rubine. Pleoapele îi deveniră străvezii.

Umerii și trupurile pe jumătate goale și picioarele desculțe și negre ale celor doi țigani, fură și ele învăluite în mantia roșie a amurgului. Nasturii de pe tunică primului gardian aduceau cu o cruce strâmbă, bătută în cuie de foc, în vârful căreia se clătina un cap rotund și puhav. Genunchii directorului se îndoiră. Simțea că nu-l mai țin încheieturile și oasele; apăsă podeaua cu tălpile, ca să-și oprească tremurul.

— De unde mai vine și lumina asta? izbucni Hercule Turtureanu cu glas sugrumat.

Gociu își clătină capul, plin de desnădejde:

— Dela norișorul ăla roșu! Dar trece, domnule director, îl ia vântul. Hercule rânji descompus:

— Aha, un nor!... Ce-mi păzesc străjerii din turnuri? Să fie înlocuiți, gardiene!

— O să-i înlocuim, domnule director. Norul, însă, dacă-mi dați voie...

— Hai, puneți capacul! sbieră Hercule.

— Punem și capacul... Primul gardian se întoarse spre cei doi țigani.

Țiganii puseră capacul, având mai înainte grijă să apese ușurel tălpile mortului care ieșeau din sicriu. Scoaseră din buzunarele pantalonilor ciocane și cuie, și îngenunchiară. Apoi, înțelegându-se dintr'o privire, începură să bată pe rând cuie în scândură.

Norul cel roșu lunecă deasupra curții închisorii, trecu peste turnurile de strajă și se topi în negura depărtărilor. În locul lui se ivi o jumătate de lună, galbenă, parcă ar fi fost retezată cu paloșul, străjuită de o mică stea scăpărătoare.

Ciocanele băteau în răstimpuri egale și cuiele intrau adânc în inima lemnului tare. Lemnul țipa și gemea. În sicriu lanțurile se frământau, clătinate de isbituri, zornăind ca și cum mortul s'ar fi trezit și trăgea de ele să le rupă.

Mai știi ce se putea petrece acolo, în fundul coșciugului? Comuniștii

ăștia au douășpe suflete în ei, ca pisica. Nu se astâmpără nici când sunt țintuiți în sicriu.

Aceste sgomote îl scoteau din sărite pe Hercule Turtureanu. El duse mâinile la urechile lui blegi, apăsându-le tare cu palmele. Dar palmele lui erau niște capace prea subțiri, care nu puteau opri bocănitul ciocanelor și scrâșnetele lanțurilor.

Primul gardian Gociu își făcu cruce alungând duhul rău. Ai dracului mai sunt comuniștii! Buzele sale fremătau mut o rugăciune nesfârșită pentru liniștea propriului suflet.

Directorul lăsă să-i cadă palmele dela urechi și strigă înfiorător:

— Să tacă! Isprăviți odată!

Gociu tresări, se repezi la ȝiganii fierari:

— Ce faceți? Mângâiați lada, puturoșilor! Destule cuie! Gata!

Cei doi ȝigani săriră în picioare. Ochii lor erau umezi de lacrimi. Dintre degetele celui mai bătrân, un cui căzu cu sgomot pe podeaua de piatră, ca o lacrimă de fier.

Gociu isbi cuiul cu vârful cizmei și începu să se învâртеască în jurul sicriului:

— Puneți mâna și ridicați-l! Mișcă, diavole! Saltă-l, cioară!

ȝiganul cel bărbos apucă sicriul dinspre capul mortului, iar cel tânăr dinspre picioare, purtându-l cu grije prin coridorul tăcut, până 'n curte. Străbătură curtea mărginită de zidurile negre. Coșciugul era mare și greu. Înaintea lui călcau cei doi gardieni cu cauciucurile în mână. În urmă veneau Gociu și directorul.

Trecură pe lângă un turn de strajă. Un vârf de baionetă sclipi scurt. O ușă scârțâi prelung în noapte.

Dincolo de zidul ce împrejmuia închisoarea, se întindea un câmp acoperit de scaieți și ierburi rele. Sub tălpile desculțe ale ȝiganilor, lujerele lor uscate se frângeau, trosnind. Un nor lung, străveziu, își aruncă dintr'odată vâlul peste obrazul galben al lunii.

Străbătând câmpul cu scaieți, grupul ajunse la poala unei coline. În pământul afânat se căsca o groapă. Câteva lopeți rămaseră înfipite în buza ei neagră.

Cei doi ȝigani își descinseră curelele și le petrecură pe sub sicriu, pregătindu-se să-l coboare în adâncul gropii. Săpătura era prea scurtă și sicriul nu încăpea cum trebuie. Incepură să apese capacul, îndesându-l. Brațele lor goale se încordau, însă zadarnic. Deși nu cuprindea în întregime trupul mortului, cosciugul croit din niște uși vechi de celulă, era totuș uriaș...

Un licurici sări deasupra capacului, sticlind în întuneric ca un soare mic.

ȝiganul cel tânăr cercetă curios luminița mișcătoare și zâmbi blând.

Primul gardian își făcea cruce peste cruce și scuipa în dreapta și 'n stânga, pentru ca mortul nespovedit și neîmpărtășit să nu se prefacă în strigoi.

— Cine i-a aprins lumânarea? se auzi deodată țipătul găuit al directorului. Inima îi tăcăia ca la un pui de cioară căzut în adâncul unui horn. Își îmbătoșă cu un efort picioarele muiate de la genunchi.

— E un licurici, domnule director. Dați-mi voie... Și Gociu ridică talpa încercând să strivească sub ea licuriciul depe capacul sicriului, dar ȝiganul cel tânăr i-o luă înainte, și aplecându-se, îl prinse între degete și îl așeză pe un bulgăre de pământ. Luminița cea vie se stinse.

Hercule Turtureanu răsuflă ușurat. Il obosise toată această afacere. Ii părea rău că se lăsase împins de dorința de a vedea totul până la urmă. Cât avea oare să mai dureze? Nu mai putu suporta:

— Gardiene, de ce nu se termină odată?

Primul gardian se înclină umil, și lăsându-și apoi pumnii grei să cadă peste spinările țiganilor, răcni:

— Ați făcut groapa prea mică, diavolilor! Acum băgați lada cum îi știți, că altfel intrați voi, ciorilor!

Speriați de pumni și de urlete, țăgarii nici n'avură timp să spună că nu ei săpaseră groapa. Deabia isbutiră să scape de furia primului gardian, sărind de partea cealaltă a mormântului. De acolo, cel mai bătrân vorbi:

— Mortul e mare, dom' le prim!

— De ce ați făcut lada așa, pozevenghilor? Așa v'am poruncit eu? Sau vreți să mă nenorociți?

— Nu, dom' le prim, departe de noi. Dar nu ne-ați dat voie să-i luăm măsură mortului. Poate s'o mai fi lungit, dom' le prim.

— Fleacuri! Mortii nu cresc, că nu's copii. Ce facem acum, Hristoase?

— Eu aș zice să-l punem de-a' picioarele, dom' le prim. Să stea omul în picioare...

Gociu rămase o clipă îngândurat, apoi dădu poruncă țăganilor să-l pună în picioare în groapă și să-l acopere repede cu pământ.

Ferindu-se să nu le cadă iarăși în spate pumnii bolovănoși ai primului gardian, cei doi țăgari traseră sicriul peste marginea gropii și-l lăsară să lunece încetișor în adâncul ei. Verigile lanțurilor se auziră din nou sunând din zecile lor de glasuri. Aceste glasuri suiră dealul și se isbiră de zidurile închisorii. Trecură pe lângă turnurile de strajă, pătrunzând în celule prin gratiile ferestrelor, și la auzul lor, mulți comuniști tresăriră.

Hercule Turtureanu își apăsă însă din nou palmele peste urechi, pentru a nu mai auzi țipetele lanțurilor. Apoi isbucniră sgomotele surde pe care le scoteau bulgării de țărână prăvăliți peste sicriu. Dar zadarnic — parcă dealul din față se fărâmița, rostogolindu-se asupra trupului lui mărunțel. Gemea înăbușit, cu dinții strânși, găfâia din ce în ce mai repezit.

Comunistul Iftimie Rotaru stătea în groapă drept în picioare și tăcea. Dar sunetul lanțurilor și bufnetul bulgărilor se împleteau parcă într'o singură voce acuzatoare, vie și puternică. S'ar fi putut crede că în văzduhul negru dimprejur răsunau sute și sute de voci.

Primul gardian Gociu își făcu cruce, și întorcând ochii lui neliniștiți spre discul frânt al lunii, murmură:

— Dumnezeu, câte suflete pot sălăslui într'un afurisit de comunist! Pe legea mea, ăsta are în el mai multe duhuri decât pisica...

La auzul acestui ultim cuvânt, Hercule slobozi un strigăt ascuțit și o luă la fugă peste câmpul de scaieți, spre zidurile închisorii.

Gociu, îngrijorat mai mult de soarta lui decât de a directorului, se luă după el, târindu-și cu greu trupul mătăhălos printre buruieni, blestemând în gândul lui cuvântul care-i ieșise din gură. Abia trăgându-și suflul, bâiguia într'una, rugător:

— Dați-mi voie, domnule director... dați-mi voie...

Hercule Turtureanu nu mai vedea nimic în jurul lui. Își ridicase până peste ochi reverele hainei, și fugea ca alungat de o vedenie. Inima îi bătea să se spargă, asurzindu-l aproape.

Cei doi țăgari rămaseră tăcuți lângă groapa acoperită. Pe obrazul celui tânăr lunecă o lacrimă domoală; celălalt, își descurcă îngândurat firele din barbă și murmură ca pentru sine:

— A murit un comunist... un om...

Auzindu-l, cei doi gardieni de pază ridicară cauciucurile și unul din ei mârâi:

— La închisoare!

Țiganul cel bătrân tresări, lepădă lopata și aplecându-se fără grabă, culese de pe mormânt doi bulgări mari de pământ afânat pe care îi cântări în palmă. Apoi, pe neașteptate, îi aruncă cu toată puterea în ochii gardienilor, strigând celuilalt:

— Vino după mine! Iute!

Și o luară peste deal la goană, topindu-se în bezna nopții.

Dintr'un turn al închisorii Suceava, un glas se auzi străbătând împrejurimile:

— La postul numărul unu, bine-e-e?

Și alt glas îi răspunse în noapte:

— Bine-ee!

RÂNDUNICA ALBASTRĂ

Era țigan și-l chema Cordun.
Era purtat în căruța șatrei
Și avea un zâmbet fraged ca floarea de prun.
Căruțele curgeau cu opintiri de cai și fulgerări de bici —
In fundul căruțelor stăteau uitându-se în urmă
Țiganii cei mici.
Cel mai mic întreba pentruce-și strâng gospodinele
Rufele din funii și din ogrăzi găinile.
Se gândea că găinile sboară slobode'n copaci prin pădure
Și nimănui nu-i trăsnește prin cap să le fure.
Câteodată, după sprintene, văratice ploi,
Roțile dinapoi îl băteau în obraz cu grăunțe subțiri de noroi,
Dar el, cu ochi mari, se uita din carul stropit de rugină
Cum peste drumul lăsat înapoi și pe cer
Iși rotea curcubeul fâșii de lumină
Printre nourii lungi cu tăiș de hanger.
Frații lui priveau înainte, el privea în urmă.
Iubea fiecare copac și pământul în urmă lăsat,
Simțea cum o jale neînchegată îl scurmă
Când se șterg după dealuri ferestre și fumuri de sat.
Odată, o roată s'a spart la căruță,
Era toamna și era în apus.
Focul își sălta limbi de pară micuță,
Erau flămânzi și tata să cânte s'a pus.
Cântecul vorbea despre-un țigan călare
Care umplea aerul din pământ până'n cer.
Galopa după o rândunică pe muchi și ponoare,
Detunând scânteii sub copita de fier.
Rândunica fugea și țiganul cu dreapta în nourii
După ea, în neștire —
Ci-că rândunica se chema fericire...
Și tata a tăcut, privind
Cum lemnele ude fumegă și s'aprind.
Copilul a'ngânat... — Dar noi, tătucă?
Noi cum s'o prindem pe trei roate de totiuță?
A gemut tătuca, nuș-cum...

Viaţa lui se măsură în kilometri de drum.
 Pierduţi de şir, au rămas să-şi înjghebe-o colibă frumoasă,
 Frumoasă ca un palat...
 După ploi, se uita prin tavan dacă-i curcubeu peste casă,
 Dacă vin rândunele albastre pe ceru'nourat.
 Pământul puţin şi cu faţa albită ca varul
 Scotea păpuşoi gălbejiţi şi cu bob închircit...
 Au venit rândunele să-şi pună sub streşini cuibarul —
 Rândunica din cântec
 N'a mai venit.
 Cânta pe la nunţi cu Cordun şi c'un frate mai mare, tătuca.
 Strunele turnau valuri îmbătătoare ca vinul
 Şi bătută sălta printre chiotele negrei viori.
 Ei, flăcăii, aveau sticlitoare cuţite-aseuţite,
 Săltau prin minunatele chiote crunte.
 Erau destule zile ofilite
 Când se întorceau cu vioara tăcută, spartă în frunte.
 Se gândea Cordun la ei şi la el.
 Au frunţi încruntate şi ochi de oţel,
 Sunt şi ei necăjiţi, dintr'aiasta înjură
 Şi-l plesnesc peste gură.
 Cine le-a rupt cămăşile şi le-a prins petice'n spate,
 Cine le-a înegrit frunţile încruntate?
 Cine i-a mâniat de şi-au scos cuţitele
 Să se taie şi să sângereze ca vitele?
 Sub cuţit —
 Cine i-a înrăit?
 În cine ar trebui să facă brazdă frântă
 Cu cuţitele care între ei şi le'mplântă?
 Poate în Dumnezeu...

Tătuca răspundea cu spaimă:

— Nu te mai trudi, vezi că nu ştiu nici eu...
 A venit războiul şi s'au dus flăcăii,
 — S'au dus să îngheţe şi să moară prin fum, undeva.
 S'a pierdut şi fratele cel mare în fundul văii,
 Cătră gară, cătră front, sub vâlcea.

Rândunica albastră, nu mai venea...

I-au trimis pe ȝigani cătră Bug...
 În gară urllet de prunci, bocet de mame.
 I-au trimis pe ȝigani cătră Bug...
 Doamne, să se sperie toate rândunelele albastre din lume!
 În vagon era fierbinte,
 Năduşcala se scurgea pe scânduri şi pe nituri
 Duduiturile duceau înainte,
 Înainte,
 Fără începuturi şi fără sfârşituri.
 Oamenii mureau pentru h putrezi—
 Era un aer otrăvit noapte şi zi,

Lărnuiau nebunește bărbații,
 Se tânguiau femeile, nătângele.
 Apă — numai sudoarea și sângele.
 Tatăl, l-a mângâiat pe Cordon, întâia oară.
 În bocetul jalnic care vorbea despre o rândunică, prin plâns
 Tătuca s'a stâns.
 Plângea Cordon: De-acum n'o să mai prindă
 Rândunica albastră.
 Nici n'o s'o mai vadă dacă-o să vie la casa noastră
 Sub grindă.
 Dar se află ea oare pe vreun colț al pământului?
 Nu-i numai o scornire a cântecului și a gândului?
 Chiar dacă este, zborul n'o să-și prea poarte grăbit
 În trenul acesta cu jale și moarte...

Cordon, printr'o scândură spartă, către zi a fugit.
 Se'ntunecase peste sat și se topise înapoi războiul, ca vântul.
 Când s'a'nturnat în sat și Cordon,
 Coliba era una cu pământul
 Pat era țărna sub prun.
 Așternut era frunzișul ars și mai departe, cerul cu stele,
 Mâncare, — mireasma zorilor și aleanul zilelor grele,
 Dragoste, — o fată din sat și un geam cu zorele.

Se'nchegase flăcău mare Cordon,
 Păzea oile și umplea de cântec cele lunci,
 Avea bătă de alun,
 Ochi de flacăra și pletele lungi.
 Iși înturna zorile fața și se uita peste apă
 Când se ducea Lisaveta cea blândă cu sapa la sapă.
 — Tu, îmi ești dragă...
 — Nu spune asta...
 — Ba spun...
 — Te chiamă Cordon...
 — Mă chiamă Cordon...
 — Are să te bată Gheorghe din sat...
 — Știu și eu să mă bat.
 — Ești țigan, ai ochii de foc,
 — Am să te iau la horă la joc.
 — Să nu, că n'o fi bine, de ne-or vedea jucând...
 Și s'a dus Lisaveta cea blândă la sapă plângând.
 Se'ncrunta Cordon și cânta
 Cântece despre Ileana, Maria și despre altele, înainte.
 Melodia răsuna răgușită,
 Numai cu numele Lisavetei în loc de cuvinte.

Odată era noapte și scăpăra de furtună.
 Cordon aștepta pe mal și fulgerele îi țeseau cunună.
 Parcă avea colan de foc pe inimă'mpletit.
 Lisaveta s'a înspăimântat când a venit.
 — Ce casă am face noi?... ești țigan și sărac...
 — Da, ce casă aș putea să-ți fac?

- Uite, plouă, sfinții trăsesc...
- Tu ții la mine?
- Mă gândesc, da' n'aș avea haznă să te îndrăgesc
- Nu mă săruta...
- Nu...
- Să mă duc?
- Du-te.

Greu i-i omului în para mahnirii adânci să înoate,
 Sting-o ploile cerului ori apa pământului,
 Dacă poate!
 Cordun:

„— Credem că rândunica albastră sălășluiește în ea —
 Fericirea dorită...
 Ochii ei, cu privirea grea,
 Fața ca o nalbă'nflorită...
 Numai asta e prea puțin
 Numai asta strânge o viață de chin
 Lângă altă viață de chin...
 Bănuiesc fericirea dorită în altă
 Parte, mai întreagă, mai înaltă...
 ... Ira, Cordune, se poate să nu te mulțumească
 Dragostea chinuită, lumească?

Pe nesimțite
 Zorile cerului s'au văzut rumenite.
 Au strâns pe'ncetu'n ele puteri și dogoare
 Și au svâcnit deodată aprinse pe zare.

Au venit zile cum nu se mai pomenesc:
 Satul s'a strâns pe ogor boieresc,
 Ci-că fiecare o să ia pământ...
 Pământ...
 Doamne sfânt!
 Unii măsurau cât trebue să fie
 Altul scria pe hârtie.

Și Cordun s'a dus la el:

- Bade, toți săracii capătă ceva.
- Mie ce mi-i da?
- Dar cine ești?
- Ești acel ce vorbește pe ulița voastră
 Despre o rândunică albastră?
- Da, sunt cel ce vorbește despre o rândunică albastră!
- Imi dai?
- A, să-ți dau, pentru ce și când?

- Pământ și acum, pentru că m'am chinuit și-s flămând.
- Ce faci tu?
- Pasc vitele.
- Vrei să mergi la târg să înveți?
- Da' ce, parcă mă poți trimite?
- Pot, frate!
- Batem palma?
- Batem!

S'a dus Cordun, la târg s'a dus...

Umbla suind un cântec prin aer până sus:

— „Mă desfac amu din tine,

Tânăr codru și frumos.

Să ne auzim de bine

Tânăr codru și frumos.

Să nu mă tot cerci cu dorul

Tânăr codru și frumos,

Că mă'ntorn cu binișorul

Tânăr codru și frumos.

În târg l-au așteptat prieteni mulți din toate părțile
Și l-au așteptat cărțile.

Cărțile acestea care se deschideau și din ele

Svâcneau răspunsuri la întrebările

Pe care și le-a pus, bătând cărările

Ori așteptând copila cu zorile;

Răspunsuri acelor ce alergau călare

După o rândunică albastră pe zare“.

A învățat Cordun că omul stingher

Degeaba aleargă după fericirea cuibărită în cer,

Când crede c'a ajuns-o, ea sboară într'aiure

Ori moartea-l ajunge tiptil, să i-o fure...

Omul îi tare prin viață,

Singura care durează neconținut.

Ivindu-se din nesfârșit și întinzându-se în nesfârșit,

Când mințile și brațele oamenilor sânt la un loc încheiate

Într'o singură voință care cu moartea se bate.

A înțeles Cordun minunea aceasta întregă

După marea vremii noastre lege,

În care orice om are dreptul să înțeleagă

Tot ce poate un om înțelege.

Simțind Cordun

Că are cuvinte acasă să se întoarcă acum,

A pornit-o la drum.

A găsit văile sale de vise,

Pe drum primea priviri prietenești,

O casă știută avea tot zorele'n ferești
Și găsisse fereștile casei spre ziuă deschise.

Cântau peste câmpuri tractoare cu vaetul greu;
Pământul fumega, căci plouase cu trăsnet pe vale,
Peste sat se rotea strălucind un imens curcubeu
Și o rândunică albastră dădea pe de-asupra târcoale.

LENȚA

Un țurțur împovărat trosnește, și jos, pe piatra de var înghețată, mii de cioburi străvezii, cristaline se resfiră într'o spulberare mărunță. Trosnește al doilea țurțur, apoi al treilea. Sunetul metalic, ca al unui clopot îndepărtat și învelit în nea, se furișează printre casele pitite, pierzându-se în albul nesfârșit al pusteii. Dintr'acolo, un vânt de miază-noapte, tăios și rece, pătrunde nestăvilit printre grinzile crustate de ger ale cerdacelor.

Seară de ianuarie.

Trâmbele de fum ale coșurilor se destramă sub perdeaua cenușie a norilor. Ici colo, câte un geam luminat pătează negura, apoi pătratul galben al feres-trelor se stinge și moare. Doar în mijlocul satului, acolo unde clădirea înaltă a căminului străjuiește în întuneric, răzbate lumină și sgomot. Din când în când, se aude trântitul unei uși și atunci vântul înhață acordurile unei viori și sgomotul unui tropăit infundat.

E petrecere în cămin.

Acolo, în sala mare, e cald: cele două sobe pântecoase de teracotă răspândesc valuri de fierbințeală și miros plăcut de lemn de gorun ars. Lângă ele, pe bănci, bătrâni mustăcioși pâcăie din pipe doar atât ca să nu se stingă. În mijlocul sălii, sub lampa împodobită cu hârtie colorată, lăutarii zic cu foc, gata să rupă coardele viorilor, înegrite de vreme, iar flăcăii, asudați și gălăgioși, strâng mai aproape mijlocul fetelor.

1

Dintru început, Lenței îi păru rău că venise. Dar acasă n'avea ce face; Mihai Goldiș, soțul ei, era plecat după treburi la Oradea. La prânz nu gătise nimic că n'avea pentru cine; pentru ea singură nu merita să-și piardă timpul cu așa ceva. Și de altfel, în ultima vreme nici nu prea avea poftă de mâncare. Iar pe la patru ceasuri, când începuse să se întunece, i se făcuse urât. În casa proaspăt văruită, era frig, umed și umbre cenușii jucau prin colțuri. Se hotărîse dintr'odată și fără să stea mult pe gânduri, se îmbrăcase cu bluza cea nouă, de mătase cafenie, și-și trăsese cizmulile ca de copil, roșii, cu tureacul urcat d'abia până la jumătatea pulpei. În vreme ce se îmbrăca, îi dăduseră lacrimile și plânsese tăcută fără să știe de ce. În ultimul timp plângea des: din pricina asta avea fața trasă și cearcăne la ochi. Pe vremuri nu era așa: sburda ca o sfârlează și feciorii nu odată se bătuseră pentru ea, așteptând rândul la „Mureșană“. Poate din pricina

aceea nu avusese prietene bune, căroră să le fi putut destăinui toate necazurile ei. Babele din sat o socotiseră fată stricată, desmăţată şi suşotiseră pe la porţi tare multe pe socoteala ei. Şi totuşi era mai bine atunci: nu trebuia să stea toată ziua între cei patru pereţi, cu nasul turtit de geam, cu inima sdrobotită.

Inciuiase uşile în grabă, smiorcăind şi înghiţindu-şi lacrimile, şi ieşise în fugă. Unde să se ducă?... Acasă la părinţi?... N'avea rost. Uneori o apuca dorul de ai săi; dar nici acolo nu mai era ca pe vremuri. Maică-sa îi vorbea ca unei femei bătrâne, întrebând-o mereu dacă n'o doare capul, dacă nu simte ceva greţuri, cum se poartă bărbatul şi parcă de fiecare dată îi băga vină că nu e însărcinată. Până să ajungă la podeţ, o pătrunsese frigul. O clipă se gândise să se întoarcă, pe urmă gonise acest gând. De ce?... Să stea toată noaptea nedormită, svârcolindu-se lângă cuptor, şi să-l aştepte pe Mihai?... El s'ar putea să nu vină nici până la ziua... Sau ce altceva ar putea să facă? Să se ducă la Truţă, la vecini? Dar acolo, toţi cei din casă nu vorbesc decât despre colectivă, despre ziua-muncă, şi ei, care numai fusese de luni de zile la câmp, i s'ar rupe inima ascultându-i. Călca atentă prin omăt, dar şi așa, zăpada înaltă de două palme se strecura în cizme pe deasupra utureacului. Simţind umezeală pe pulpe, grăbise pasul să ajungă cât mai de grabă pe uliţa Cooperativei unde ştia drumul bătătorit de umbrel.

Trecând prin faţa Căminului, auzise tropăitul cizmelor feciorilor, scârţâitul ascuţit şi vesel al viorilor; intrase. Toată lumea se întorsese spre ea. Babele prinseseră a suşoti în grabă, clipind din ochi şi clătinându-şi muştrătoare şi rele obrazurile sbărcite.

O bucată de timp rămase descumpănită lângă uşă, privind hărmălaia din sală. Nu fusese de multă vreme aici. Poate de mai bine de un an, dar parcă nu se schimbaseră nimic: tablourile erau aceleaşi, până şi lanţurile de hârtie colorată ţesute în clacă pentru împodobirea sălii, atârnau la fel dela becul cel mare din mijlocul tavanului spre cele patru colţuri ale încăperii. Numai dulapul cu uşile de sticlă era nou: dar şi despre asta îl auzise acasă vorbind pe Mihai cum că Vărzaru, socotitorul, ar fi câştigat ceva la cumpărare. Îşi scutură catrinţa de nea şi se rezemă de perete. Pe urmă veni lângă ea Mitru Gherdan, secretarul organizaţiei de bază. Înainte vreme se temuse tare mult de el. Era un om înalt, cu păr cenuşiu, cu mustăţi ţepoase şi avea ochi negri, iscoditori. Era încă fătuţă mică atunci când l-au dus jandarmii prin mijlocul satului pe Mitru legat cu lanţuri de mâini şi de picioare. A întrebat-o pe mamă-sa ce-a făcut baci Mitru, ce-a furat, şi nana Floarea i-a răspuns că e mai rău decât hoţii, c'a fugit dela cătănie să nu lupte împotriva bolşevicilor care vor să facă grajd din sfânta biserică. Lenţei îi plăcea tare mult să meargă la biserică; popa Eftimie cânta așa de frumos, şi spunea nişte vorbe pe care nu le înţelegea, iar la altar era mereu îmbrăcat într'o rochie de aur, ca o zână. De atunci i-a rămas în minte că Mitru Gherdan e un om tare rău, vândut celui necurat. Chiar mai târziu, când din spusele oamenilor care veneau pe la ei, a priceput că nu e chiar așa, nu şi-a putut schimba părerea despre el.

— Uite, nevăstuţa cea tânără şi-a adus aminte şi de noi, spuse zâmbitor Mitru.

— Mi-a fost urât acasă, mărturisi ea, plecându-şi ochii.

— De când te-ai măritat şi te-ai făcut nevastă de preşedinte, nu te mai vede nimeni... La lucru de ce nu vii?

— Nu mă lasă Mihai... zice că... — şi roşi.

Mitru tuşi stânjenit.

— Ihî, pricep... Da' la botez când jucăm?

— Nu... nu... nu de aceea....

Lența se fâstâcise. Nu mai știa ce să spună. Rămase cu privirile lipite de geamul pe care se îndesau fulgi apoși de zăpadă. Apoi, deodată, lăutarii începură să zică „Mureșana“, iar ea simți cum un fior îi fuge dealungul spatelui și trebui să înghită un nod care i se oprise, fără pricină, în gâtleej.

Mitru o cuprinse de umăr.

— Da' pe Mihai de ce nu l-ai adus?

— Nu-i acasă, spuse și tăcu dintr'odată.

— Nu-i acasă? făcu mirat Gherdan... Da'unde umblă în miez de noapte?...

Lența nu știu ce să-i răspundă. Ii păru rău că spusese și atât. Desigur când va afla Mihai că a vorbit de lipsa lui, o s'o certe. S'o certe... Ridică din umeri în semn de „ce știu eu“ și-și desfăcu broboada.

— Hai — o luă de mână Mitru — de ce te-ai oprit aici? Hai să te cunoască un tovarăș dela București.

Lenței îi fu ciudă. Ce era ea? Muiere de arătat străinilor?...

Voia să joace. De multă vreme nu mai fusese la joc și acum ar fi vrut să se simtă purtată în brațe tari, învârtită, să audă chiuituri vesele, și să bată podeaua cu tocurile înalte ale cizmelor roșii, până când n'ar mai fi putut sta în picioare de ostenită.

Străinul dela București era un om foarte tânăr și stângaci. Ținea un carnețel în mână și râdea mereu ca să arate că se simte bine.

— Noroc, tovarășă, îi spuse el și o măsură din cap până în picioare; apoi se întoarse spre Mitru: Tovarășa e utemistă?

— E nevasta președintelui nostru, spuse acesta vesel.

— Daaa? — și străinul nu mai știu ce să spună.

Pe urmă se apropie de ei Lică a Birăului, un om mărunț, adus de spate, cu mustăți mari, îngălbenite de nicotină la vârfuri. Lența știa despre el că e pe cale să se înscrie în gospodărie, că și Mihai, soțul ei, a umblat des pe la casa lui să-l lămurească. Era un om mândru și tare îndărătnic. Și te mirai de ce. Era sărac de-i curgeau țoalele de pe el. Mai că ieșise zicătoare în sat cum că „unde pune Lică mâna, pune Dumnezeu fundul“. Nimic nu i-a reușit în viață și, în afară de copii, nimic n'a încropit. Dar era tare șăgalnic la vorbă: cei mici se țineau după el în sat, iar flăcăii îi plăteau câte o cinzeacă să le povestească.

— Vedeți, îi spuse Gherdan străinului, și tovarășul a dat cerere să se înscrie în gospodărie. A stat patru ani deoparte, dar acum vrea să fie în rând cu noi.

Străinului începură să-i sclipească ochii, de parcă ar fi auzit o veste tare bună. Lența îl privi pe sub sprâncene.

— Și de ce nu v'ați înscris până acum? — se întoarse străinul spre Lică, ținându-i carnețelul în fața nasului.

— Asta mă întrebam și eu, făcu Lică ridicând din umeri. Pe urmă zâmbi larg. — Și mă rog, de ce vă interesează pe dumneavoastră?...

— Tovarășul e ziarist dela București, îl luminează Gherdan. Spune-i. Lică se scărpină în creștetul capului:

— Iaca, nu știu....

— E scump la vorbă Lică al nostru, făcu Gherdan spre ziarist. Așa a fost el întotdeauna. Încă pe când lucra ca argat la contele Szentessy. Acolo a fost un fel de paznic. Atât de scurt îl ținea Szentessy, încât Lică n'a cerut pământ nici la reforma agrară. S'o temut că se schimbă lumea și pe urmă...

Lența, bucuroasă că nu se mai vorbea despre ea și despre Mihai, se

apropie cât putu mai mult de ziarist; știa că Lică o să-i răspundă în lege.

— Așa ai crezut, tovarășe Lică? întrebă ziaristul și nota cu iscusință nebănuită toate cuvintele în carnetel.

— Așa, făcu Lică. Așa... Dacă mi-o spus domnu' Szentessy...

Gherdan adăugă în locul lui, să-l lămurească pe străin:

— A fost o vreme paznic, pe urmă a lucrat chiar în apropierea castelului. Dar până în Martie '47, când s'a făcut exproprierea cea mare, nu-i călcase niciodată pragul.

— Ba da, se împotrivi Lică.

Iși mângâie mustățile pleoștite cu podul palmei. Asta însemna că e pornit pe vorbă. Lența nu putu să-și stăpânească un zâmbet. Întrebă:

— Când ai fost în castel, bace Lică? De asta nu ne-ai spus niciodată...

— În '27. În camera aceea mare, undes'o făcut inventarierea. Acolo unde a lucrat bătrânul Szentessy. O fost o cameră tare frumoasă... Pe urmă am fost și în '35... Ba nu... În '34, dar atunci n'am văzut cine știe ce, că-mi vâjâia capul....

— Ai fost beat? întrebă Iozsi, un flăcău în salopetă care se apropiase și el de vorbitori.

— Ba, să mă ierți, tovarășe tractorist... Beau, nu zic nu, dar nici așa. Imi vâjâia capul că-mi dete două palme...

— De ce, bace Lică?

— Apoi să vedeți, tovarăși... asta voiam să-l întreb și eu. Dar n'am apucat că mi-o luat apărarea doamna...

— Doamna a fost de omenie, spuse tractoristul râzând și uitându-se drept în gura lui Lică să nu piardă nici un cuvânt.

Lică întârzie cu răspunsul; se încrunță, se scărpină în cap ca și cum i-ar fi fost greu să găsească cuvintele cele mai potrivite. Lența uitase de joc, de muzică, de cămin. Era numai ochi și urechi.

— O fost, nu-i vorbă, spuse în cele din urmă Lică. Un singur cusur o avut. O murit tare târziu, doamne iartă-mă... și se bătu cu palma peste gură.

Apoi continuă:

— Și cum vă spuneam, a intervenit doamna, ci-că să nu mai dee, că nu eu sunt vinovatul. Altul a intrat pe poarta mare.

— Cum asta? întrebă mirat ziaristul, n'aveați voie să intrați pe poarta mare?

— Ba, da, se întoarse Lică spre el. Dar numai de două ori pe an. De sfintele Paști și de ziua domnului Szentessy, de sfântu Ilieș, când îi veneam cu urare și cu daruri. Atunci era tare bun la suflet. Ne întindea și mâna. Iar a treia oară tot în camera aceea am fost, îmi amintesc, pe vremea războiului. M'o invitat personal. I-o turbat câinele și m'o chemat să i-l scot din cameră.

— Și l-ai scos?

— Am luat o pătură și am umblat în patru labe să-l slobod de sub masă. Nu voia în ruptul capului. I-am lătrat să-l sperii. O sărit în colțul de lângă fereastră și o doborât un vas... — Clătină din cap, cu ochii întredeschiși ca și cum s'ar fi uitat peste ani, să-și aducă mai bine aminte. — O fost un vas tare scump.

— De unde știi că a fost scump? Sau te pricepi la prețuri, râse Iozsi.

— Apoi de acolo îl știu, făcu Lică, că eu l-am plătit. Mi-o tras întezăul din simbrie. Vreo trei luni am tot plătit pentru vasul acela. Da' am păstrat cioburile. Mi-am zis: că doar n'o lăsa bunul Dumnezeu să mor înaintea să-i cer socoteala!

— Și cum a fost până la urmă? Întrebă curios ziaristul. L-ai luat de guler?

— Ba, n'am avut vreme, c'o fugit la dracu' știe unde.

Cineva chiui în fundul sălii. Toate privirile se îndreptară într'acolo; un tânăr înfocat tropăia din cizme, bătea din palme de parcă toată lumea ar fi fost a lui. Cei de lângă Lența începură să vorbească din nou, de astă dată despre o mulțime de lucruri pe care ea nu le pricepea: asolament... agrominim... vite de prăsilă... De câteva ori veni vorba și de bărbatul ei și pricepu că-l laudau. Stătea acolo, neștiind ce să facă cu mâinile. O vreme mai ascultă fără luare aminte, apoi se plictisi și începu să bată tactul cu vârful cizmei. Deodată, Mitru se întoarse spre ea:

— Nu vrei să joci? Stai aici cu noi, bătrânii. Hai să-ți găsec un fecioraș.

Își roti privirile jur împrejur. Lența făcu la fel. În colț, lângă scenă, stătea Vărzaru, socotitorul. Privea plictisit muzicanții, din când în când își sălta umerii în ritmul viorii. De cealaltă parte a sălii, câțiva oameni vorbeau, învăluți în nori de fum de țigară. Cu un cap mai înalt decât toți, Gheorghe Petcu, brigadierul de câmp, le explica ceva cu vocea lui puternică. Mitru o apucă pe Lența de mână și merseă într'acolo.

— Măi oameni, nu țineți tineretul în loc...

— Stăm de vorbă...

— O nimeri răți bine... tocmai acum!...

— Da, da. Eu îți spun, se întoarse spre el Ion Bicașul, grăjdarul, că nu-i bine ce facem. Oamenii-s nemulțumiți, cică n'au bani...

— Să-și vândă din grâu, ridică din umeri Mitru, apoi uitând pentru ce venise continuă: — Eu mi-am luat un rând de haine ca de ministru și muierii câte toate... Până și izmene de mătase...

În jurul lui, toți izbuconiră în râs: numai Boșneag, un colectivist subțire, roșcat și plin de sbârcituri ca un măr pus la copt, rămase tot ursuz, îngândurat. Mitru se uită lung la el și-i urmări privirile. Acesta arunca căutături veninoase spre celălalt colț al sălii, spre dulap, unde alături de ziaristul din București stătea Lică a Birăului, cu nevastă-sa. Mitru puse mâna pe umărul lui Boșneag:

— Vezi să nu iasă ceartă, avem oaspe dela București...

— Numai de oaspe port grijă eu, făcu întunecat Boșneag. Ori vrei să plec? De ce nu-mi spui deschis? Ha?... Mi-s povară de acum?...!

— Măi Boșneag, ești tare greu la cap...

— Oi fi, dar pricep mersul lucrurilor. Toată iarna a dat Lică târcoale gospodăriei. Când el, când nevastă-sa. Acum vine și la Căminca la biserică. Nu-i duminică să lipsească... Măine o să-l vedem în gospodărie, pe urmă, dracu' știe cum vă încântă, s'o face și brigadier... Apoi lasă numai... Că eu nu-mi bat joc de pământul meu... așa să știi!...

— Dacă ai beut, atunci e mai bine să te duci acasă...

— Iaca nu mă duc!... Și dac'am beut, am beut banii mei! Eu am muncit pent' u ei! Nu mă duc, mai spuse odată Boșneag. Și de aia-i Cooperativa, să bem... Statu' ne dă răchie...

Văzând că se aprinde discuția, Lența făcu doi pași spre scenă unde stăteau înșirate fetele. Întâlni privirile lui Vărzaru. Acesta se uită în altă parte, căutându-și un tovarăș de vorbă. Vorbea înadins tare să-l audă nevasta președintelui:

— Eu am poruncit să se curețe grajdurile dar parcă are cine să te asculte...

Lența, furioasă că secretarul o adusese aici fără nici un rost, se întoarse

spre el. Acesta, văzând-o, își aduse aminte de făgăduială; îl luă de braț pe brigadier și-i șopti la ureche:

— Du-te măi, joacă o pe Lența... Îi e urît, săraca de ea... și pe urmă n'o să mai vie.

Lența roși, și la gândul c'o să joace cu Gheorghe, o năpădi o fierbințeală plăcută, moleșitoare. Vru să pară nepăsătoare, dar fiecare mișcare îi trăda neliniștea. Se rezemă de spătarul unui scaun care stătea lângă perete și-și plecă privirile în podea.

Poate nu s'ar fi convenit să vie aici, femeie măritată. Poate ar fi mai bine săse ducă acasă. Gândindu-se la așternutul rece, la focul care de bună seamă s'a stins, îi pieri pofta să se întoarcă. Aci era așa de bine și lăutarii cântau cu foc. Doamne, ce păcat că s'a măritat! Avea destulă vreme să aștepte!

Gheorghe se opri în fața ei. Era înalt, mai înalt ca Mihai, și avea un obraz alb, cu bujori, ca de fată. Mult mai jucaseră împreună pe vremuri, dar el nu i-a spus niciodată o vorbă bună, nici că-i frumoasă, nici că joacă bine. Nici nu s'a legat de ea ca alți flăcăi și nici n'a ciupit-o măcar. Era întotdeauna întunecat și Lența se învățase să-i zică în sinea ei „Prostul”. Oamenii însă îl prețuiau ca pe unul în vârstă. Și despre fratele său, care era la Ocol, se spunea că era un om tare deștept. Și tatăl lor, Iosif, a fost. Chiar dacă totdeauna și-a băut toată sinibria. De necaz.

Stăteau unul în fața celuilalt și nu știau ce să-și spună.

— Hai să jucăm.

— Hai, șopti ea.

— Măi, — se întoarse Gheorghe spre lăutarii care tăcură imediat, rămânând cu arcușurile în vânt, — să-mi ziceți o Mureșană, dar știți, să duduie!

Doamne, cât era de bine să te învârți, să te învârți, și apoi dintr'o dată să stai pe loc, tropăind mărunțel din cizme noi.

*Mureșană, mureșană, tot pe loc
Să ne fie, hei!... Să ne fie de noroc...*

Inchise ochii. O învăluia o căldură legănătoare, ca o ameteală. Vedea în răstimpuri că babele sușotesc mai avan, dar ce-i păsa! Simți deodată cum un braț vânjos o strânge tare: îi pieri răsuflarea. Ridică privirile spre fruntea asudată a lui Gheorghe.

— Lența... de ce te-ai măritat tu? îi șopti acesta cu greutate.

— Iac'asa! spuse ea aspru. Dacă nu s'a găsit altul să mă ceară!

El întoarse repede capul, să vadă dacă nu-i aude cineva. O învârți ridicând-o dela pământ. Lenței i se învăluiră fustele în jurul picioarelor. În clipa asta nimic nu era mai frumos ca jocul. Numai de nu s'ar isprăvi! Să țină așa încă o zi.

Gata! Așa de repede? Nu, nu s'a isprăvit. Iozsi, tractoristul, poruncește ceva lăutarilor. Ceardăș? Fie! Nu se mai aude decât tropăitul picioarelor: flăcăii se învârtesc pe sub batistele albe cu miros de busuic.

— De ce te-ai măritat, Lență?

— Nu știu... Așa...

S'a gătat și ceardașul. Flăcăii learcă, își șterg obrazul cu mânecile largi ale cămășilor. Toți se așează. Oare n'o să se ducă iar Gheorghe să stea de vorbă cu șontorogii ceia bătrâni?

Aruncând o privire într'acolo, Lența îl văzu pe Boșneag agitându-și mâinile deasupra capului: „Ce-o fi cu el?” Gherdan, care-l urmărea și el pe

Boșneag, se întoarse brusc și, făcându-și loc cu coatele, se apropie de lăutari:

— Bine-i să fii tânăr, făcu el cu glas ridicat, dar nu-i rău să fii nici bătrân. Ziceți-i dar, una de pe vremuri, care-mi plăcea mie: „De-ar fi mândra'n deal la cruce“...

Fără să știe cum, Lența s'a trezit lângă perete. Alături de ea, Gheorghe, care privea în gol. La stânga, Iozsi, în salopeta lui albastră și nouă, îi șoptea ceva Mariei Indricău. Lența fără să vrca îi auzi vorbind:

— No, zi... Nu ne știm noi veseli? Să vezi, la primăvară când slobod tractorul...

— Te-oi vedea...

În clipa aceea, cântecul se ridică din toate părțile. Cântară și moșnegii, iar printre ei, Tulucan paznicul, care băuse și el o leacă:

*De-ar fi mândra'n deal la cruce
De trei ori pe zi m'aș duce...
Dar mândra-i cale departe
Nu poti merge făr'de carte.
Și cartea... nu-i cin'mi-o face
Căci primarul nostru zace...*

De câte ori n'a auzit Lența cântecul ăsta? Il cânta și taică-său, Toader, când se întorcea afumat dela crâșmă... Și ea, fatuță mică, parcă vedea un drum lung, pe care hălăduia amărit, un voinic fără mireasă.

După asta a mai jucat multă vreme, mereu cu Gheorghe. „Și ce-i dacă babele șușotesc? Altă treabă n'au!“

S'a făcut seara târziu.

Sus, în jurul lămpii, se învălătucesc nori albaștrui de fum de țigară. Câțiva bătrâni moțâie, cu lulelele stinse; și miroase a vâruială proaspătă. Repede a trecut și duminica. A doua zi, oamenii se vor apuca de treabă și ea va rămâne singură. Ce-ar fi dacă s'ar duce la câmp?... Dacă i-ar spune lui Mihai drept în obraz, că s'a săturat de viața asta, de roabă... Ori o lasă la muncă, ori se desparte de el chiar de-o taie în bucăți. Că mai bine tăiată în bucăți, decât putrezită între pereți mucegăiți. De ce s'o căsătorit el cu fată tânără, dacă i-e frică că i-o fură cineva? Barem să fi avut de ce s'o bănuiască. Dar nu, până acum nici în uliță n'a ieșit singură ca să nu-l supere.

Se auzi un țiuț de vioară care aducea a plâns ascuțit de copil mic. Țuluga, primașul, un țigan ca tăciunele, își acorda vioara. Doamne, frumos a fost! Barem dacă Mihai ar duce-o în fiecare duminică la Cămin. Pe urmă își aduse aminte că peste o săptămână Mihai va trebui să se ducă din nou la Oradea, să plătească rata a treia la mobilă.

Mitru se apropie de ea:

— Cum ai petrecut?

— Bine...

— De ce nu vii mai des? E păcat că te-ai lăsat de corul nostru... Nu-ți aduci aminte cât de bine a fost acum doi ani, când ne-am dus la Salontă? Toți te-au laudat... Am să-l iau eu la rost pe Mihai. Ce dracu', parcă trăim în lumea cea veche... Și să vii la lucru...

— Cine-a pregăti de mâncare?

— Da' ceilalți cum fac?... Taică-tău te-a cam ținut pe palme, bărbatul de-aseenea... No, apoi nu! Doar ești tânără...

Ea nu-l băgă în seamă. Se trezi căutându-l cu privirile pe Gheorghe. Il văzu în cealaltă parte a sălii, între oamenii cu care stătuse de vorbă

la început. Oamenii păreau înfierbântați: vorbeau cu glasuri ridicate, mânioase.

„Doamne, numai să nu i se întâmple ceva“. Incet, ca să n'o bage Gherdan de seamă, se furișă prin mulțime spre grupul unde era Gheorghe. Apoi, ca unul pe care discuțiile oamenilor îl privesc, se vâri printre ei. Se învârti cât se învârti până ce reuși să se așeze chiar în fața lui Gheorghe. Își închipuia că acesta, văzând-o, o să curme vorbăria. Dar Gheorghe era prea prins în discuții, mai ales că gospodarii i se adresau de-adreptul lui:

— Să ne dea banii, strigă cineva spre brigadier. Trece iarna și nu ne-am luat de niciunele.

— Era vorba că o să se cumpere tot felul de vite! Unde-s?

— Mai bine să ne dea ce ni se cuvine.

— Da' la adunarea generală de ce ați votat să se cumpere soiuri de prăsilă? întrebă Gheorghe, liniștit.

— De proști!

— Doamne, doamne, ș'acum n'aveți ce mânca? se întoarse Gheorghe, batjocoritor, spre nemulțumit.

— Ba avem, mormăi acesta, mutându-se când pe un picior, când pe altul. Avem, da' vrem să știm ce-i cu banii?

— Am cam auzit noi că... — clipi din ochi Boșneag, întărâtat, arătând cu mâna spre Lică, apoi se opri.

— Ce-ai auzit? se înfurie Gheorghe. Spune în fața oamenilor, ce-ai auzit?

Boșneag tăcu, stânjenit. Tuși în pumn și-și făcu de lucru cu pipa care nu trăgea cum se cuvine.

— Vă luați după tot felul de vorbe... Mai bine ați căuta cine le scornește.

Gheorghe se înroșise tot. Făcu un pas înainte și puse mâna pe umărul lui Boșneag:

— Da' ia fă bine și spune-mi: grâu ai luat destul?

— Păi am luat ceva, că de-aia am muncit.

— De ce nu vinzi ce n'ai măcinat de pită?

Boșneag își ferea privirile.

— Hm, hm... așa-i — clătină din cap dela o vreme — de ce nu-l vând?...

Gheorghe, bucuros că-l înfundase, voi să plece, când Boșneag îl apucă de mânecă:

— Toate-s bune și frumoase. Da' președintele de ce nu l-a vândut? Ha? Și el... de unde are bani? La asta să-mi răspunzi!

Lența tresări: „Cum e cu putință să se vorbească astfel despre Goldiș?“ și se miră că nu-i pare rău. Dimpotrivă, o bucurie prostească pusese stăpânire pe ea: ar fi vrut ca Boșneag să mai vorbească despre Mihai, despre grâul pe care-l avea în pod sau despre ori ce, numai să nu se lege de Gheorghe. Dar Gheorghe, aprins, nu-i dădu răgaz. Se răsti la el:

— Să-ți fie rușine, om bătrân, și se apropie amenințător de el. Du-te și-l întreabă.

— La toate ai răspuns, mormăi Boșneag descumpănit, gata să plece, când îi veni ceva în minte și se întoarse biruitor:

— Da' ia să te vad... tu ce zici de alde Lică a Birăului, care vor să se bage în gospodărie?...

— D'apoi îmi pare bine...

Boșneag își încleștă pumnii cu supărare:

— Îți pare bine, zici, că se bagă sărăntocii la mălai?!... Acum tare ușor le vine... Pe spinarea noastră... Ha, nu răspunzi?!

Gheorghe se apropie și mai mult de el și-l prinse de umeri.

— Bace Boșneag, nu știu dacă ce spui sunt vorbele dumitale, dar ele se potrivesc de minune oricărui chiabur. Ori ești certat cu Lică?...

— Nu-s certat și te poftesc să nu mă dăscălești, — și-și scutură de pe umeri mâinile lui Gheorghe. — De ce să se căpătuiască Lică din munca mea, ha?...

— Ai vrea să rămâie sărăntoc toată viața...

— Că eu nu mai pot de grija altora. Că de mine tot satul a avut grije... Nu-i așa?...

Gheorghe îi întoarse spatele. Boșneag prinse glas.

— N'ai ce să-mi răspunzi, ha?... Vrea să se bage Lică în gospodărie, începu să explice oamenilor din jur, să-mi ciugulească pita.

— La dracu', tuși Grigore Vântu, văcarul gospodăriei, prins și el de avântul lui Boșneag. Așa-i! Noi ne spetim și ne betegim și acum, la masa pusă, poftesc domnișorii. Apoi nu! Eu spun să... — O vreme căută în gând, scormonind în adâncuri după ceea ce voia să spună, dar negăsind nimic potrivit, îngână scurt: — Așa-i! Boșneag are dreptate!...

Boșneag, mândru de această apreciere, se ridică în vârful picioarelor să vadă peste capetele oamenilor, dacă Lică mai e în sală. Lică stătea tot lângă dulap, somnoros. Văzându-l, Boșneag se burzului:

— Apoi dacă se bagă el în gospodărie, ies eu. De ce n'o intrat când am intrat și noi, când o fost greu?...

— Că doar n'o fi fost prost — puse paie peste foc Vântu —, să vină la arat. Vine la seceriș. Vine la grăunțe.

— Să mă duc să-l întreb, își spuse mai mult pentru sine Boșneag. Să-mi spuie mie la obraz de ce vrea să se bage acum...

În clipa aceea începu Tuluga o „Mureșană”. Zicea cu atâta foc, încât Ibric, contrașul, trăgând cu putere de arcuș, își rupse o coardă, dar nu se încumetă să se oprească la mijlocul cântecului.

Descumpănit, Boșneag rămase locului. Pe urmă se vârî în mijlocul dansatorilor și așa, legănându-se, călcat în picioare, înaintă spre Lică.

Gherdan nu vedea nimic din toate astea, stătea într'un colț discutând cu ziaristul din București, care-și nota toate cele în carnetul cu scoarțe eafenii. Tresări numai atunci când scaunul trântit între femeile bătrâne se rostogoli în țipetele celor din jur.

Lică, surprins și speriat puțin, uită să răspundă la pumnii lui Boșneag.

— Na, făcu acesta, acum te bagi la mălai, ha?... Acum?... Vrei să-mi iei pita mea?! Pentru tine am muncit eu, ha?

Și lovea la fiecare „ha”.

Gheorghe împinse pe Lența de lângă el, alergă într'acolo și-l apucă pe Boșneag de umeri. Il răsuci odată și-l trânti lângă soba de teracotă. Boșneag începu să înjure.

Lența, înspăimântată, nu mai așteptă. De ce a stat și până acum? Căută în jur să-și ia rămas bun dela Gherdan, dar în hărmălaia asta nu mai deosebea fețele oamenilor. Il văzu numai pe ziaristul din București care se înghesuia spre ieșire. Ieși în urma lui.

Afară era frig. Ninsoarea contenise. Doar din când în când câte-un fulg răsleț i se lipea de gene, umezindu-le. Dinspre munții Codrului sufla un vânt tăios, repezind norii zdrențuroși și joși de pe cer.

Se grăbi spre casă cu pași mărunți. Locuia pe ulița a doua dela Cămin, tocmai la capăt, spre marginea satului. Ca în fetie, îi era frică. Erau atâtea întunecimi și umbre, proptite sub gardurile groase de nuiete troienite...

Dinspre Cămin se auzeau frânturi de voci, țipete și, din când în când,

câte o înjurătură. La colț, Lența se opri locului, curioasă să afle ce se mai întâmplă. Dar cum nu venea nimeni dintr'acolo, hotărî să-și urmeze calea. Ii era teamă să nu i se întâmple ceva lui Gheorghe. Știindu-l acolo, între bătauși, se simțea vinovată cu plecarea-i pripită, dar nu se mai putea întoarce. Ce păcat de seara asta. Și se stricase numai din pricina lui Boșneag. Altminteri ar fi fost și acum la Cămin, alături de Gheorghe. Când își aducea aminte de strânsoarea brațelor lui, simțea în tâmpile vâjâitul puternic al sângelui. Iși încetini pasul. Mergea așa, cu gândul aiurea, fără să simtă tăișul, ca de săbii, al vântului. Deodată, în urma ei auzi pași pripiti.

Ii păru bine că nu trebuia să meargă singură spre casă și se întoarse în loc. Desluși în abureala viorie o făptură înaltă; auzi bocănitul înfundat al cizmelor greoaie. Era Gheorghe.

— Nu te temi să te duci singură?

— Nu. Nu mă tem.

— De ce nu m'ai așteptat?

Lența nu știa ce să-i răspundă. Ar fi vrut s'o ia la goană peste nămeți, să fie cât mai departe de el, dar picioarele neascultătoare parcă prinseseră rădăcini. Iși aduse aminte de altă întâlnire de-a lor, într'o dimineață de Iunie, la pârâu. Ea spăla rufe: bătea năpraznic albiturile cu maiul, iar el, stătea pe malul celălalt și râdea. Ea i-a făcut semn cu mâna să treacă apa, dar Gheorghe râdea numai. Și cât de frumoasă era dimineața aceea! Încă nu era cald, înspre răstoacă soarele părea învelit într'o năframă de borangie... Abia se trezeau ierburile. Și Gheorghe râdea ca prostul...

Glasul lui gros o făcu să tresară.

— De ce nu m'ai așteptat?

Lența îl privi cu coada ochiului și răspunse tot cu o întrebare:

— Te-au lovit?

— Nu, făcu Gheorghe morocănos.

— Așa e Boșneag întotdeauna, zise iar Lența.

— Lasă-l dracului pe Boșneag...

Tăceau amândoi. Drumul era strâmt și se ciocneau unul de altul. În jurul lor, aduși de vânt, fâlfâiau fluturi de nea, ca într'o boare de strălucire albă. Lența alunecă. Era gata să cadă, dar brațul lui vânjos o cuprinse de mijloc. Se lipi de el, apoi încercă să se smulgă, dar era prea târziu. Gheorghe o ridică în brațe și o privi drept în ochi.

— De ce te-ai măritat?

Undeva lătră un câine și el o lăsă jos, speriat. Era în jur tăcere și aerul părea înghețat.

Lența simțea cum i se sbat vinișoarele mărunte la tâmpile.

— Tu știai că mi-ai fost dragă, de ce nu m'ai așteptat?

— De unde să fi știut, îi răspunse ea aspru. Mi-ai spus, vreodată?

— Nu, da' tu trebuia să știi. Tu ești femeie.

Gheorghe vorbea înfundat, abia stăpânindu-și răsuflarea. Lenței îi veni să râdă.

— Că bine te pricepi tu la femei, Gheorghe.

El o strânse cu putere de mâini. Ea nu scoase nici un geamăt și nici atunci nu se împotrivi când mâinile căutătoare ale bărbatului se cățărară în sus, până la cot, până la umeri. Pe urmă, Gheorghe se opri locului și o strânse la piept. Chiar sub broboada-i de lână îi simți svâcnirea sânilor.

Trecură de poarta casei lui Goldiș, apoi, ferindu-se de ferestrele luminate, ajunseră curând la marginea satului. De aici, pusta ninsă se întindea sub povara unei liniști albe, netulburate. Spre tânga, până la marginea pădu-

rii, sclikea ghiata verzuie a bălții, de pe care cea mai mică adiere culegea pătura subțire de nea. Lența străbătută de un fior, tremura.

— Ți-i frig?

— Nu.

În urma lor, întipărite în țăpșanul alb, rămâneau, urmele de pași. Se îndreptară spre marginea bălții. În stufărișul uscat, vântul cutreera slobod, șuerând jalnic; era ca o plângere îndepărtată, înăbușită. Și pe neașteptate, ajunși lângă o buturugă, el o cuprinse puternic, strângând-o lângă el.

— De ce n'ai așteptat? Acum e bine? E bine acum? Spune...

N'avea putere să-l împingă. Rămase așa, pierdută, în vreme ce mâinile lui mari o mângâiau, îi frământau umerii. Încercă să-i pună cotul în gât, dar mâna, ca și cum ar fi ascultat de altă poruncă, se încolăci în jurul grumazului încordat.

Și ea uită toată singurătatea, urâtul, odaia rece care o aștepta, zilele una ca alta, nu mai auzi nici vântul care se strecura înghețat deasupra lor prin crengile desfrunzite. Nu auzea decât vâjâitul cald al sângelui și șoaptele lui:

— Mi-ai fost dragă... totdeauna mi-ai fost dragă... decen'ai așteptat?! Zi: de ce?

N'ar fi putut spune cât timp a trecut. Îi tremurau mâinile, picioarele și tot trupul. El îi scutură zăpada de pe catrință apoi își ridică de jos căciula și se îndreptară spre casă tăcuți, plini de frig. În poartă, el voi să intre, dar ea îi spuse:

— Nu, Gheorghe...

Încuie repede poarta și fugi în odaie. Se trânti îmbrăcată deasupra pernelor înalte și începu să plângă.

2

A doua zi, când se întoarse Mihai, se ferea să i se uite în ochi, ca și cum el ar fi putut citi în priviri. Ca de obicei, el îi povesti pe scurt ce a făcut la Oradea, apoi tăcu. Dela o vreme, deschise geamantanul și scoase darurile aduse: o bluză nouă de mătase, câțiva metri de stofă scumpă pentru rochii, un lăntșor subțire de argint.

Rămase cu ele în mână, stânjenit, neștiind ce să facă, apoi i le întinse:

— Na...

Ea încercă să se bucure; i se agăță de gât, îl sărută și șopti, cu glas întretăiat:

— Ce frumoase sunt...

Nu mai știa ce să-i spună. Pentru o clipă îi trecu prin minte să-i pomenească de viața lor neizbutită, de Cămin, de Gheorghe. Dar n'avu curajul, se mulțumi să-i răspundă scurt la întrebări, să-l ocolească. Goldiș era prea obosit să-i vadă frământările și spre norocul ei sosi și Vărzaru. Acesta, alături de Goldiș, părea și mai mic decât era. Mai cu seamă că în fața președintelui își ținea umerii îndoiti. În toată făptura lui era ceva slugarnic: până și în priviri. Cu toate astea, acum Lența se bucură de sosirea lui. Cel puțin nu trebuia să fie singură cu Mihai. Nu se temea că Vărzaru ar putea-o vorbi de rău, mai cu seamă că Goldiș nu pune mare preț pe cele spuse de socotitor.

— Ați venit, tovarășe președinte? Întrebă oaspele cu o curiozitate prefăcută, după ce se aplecă de mai multe ori în semn de salut.

Lența plecă din bucătărie să-i lase singuri. Știa că e de prisos acolo și nici ei nu-i făcea plăcere să-i asculte vorbind.

— O fost ceartă mare la Cămin, începu Vărzaru. S'o războit Boșneag cu Lică.

În timp ce vorbea, căta pe sub sprâncene spre președinte, să vadă dacă cele spuse de el îi fac sau nu plăcere.

Goldiș asculta, cumpănind fiecare vorbă. Nu-i plăceau vestile aduse de Vărzaru. Acesta înflorea fiecă fleac: asemenea bățul de chibrit cu bârna și jarul unui muc de țigară cu arderea unui stog de grâu.

— Boșneag o bolunzit dela o vreme, mormăi.

— Să nu crezi — sări socotitorul. Pe urmă coborî vocea ca și cum ar fi vrut să spună o taină. — A vorbit și de bani. A auzit tot Căminul. Să mă trăsnească Dumnezeu dacă nu! A întrebat de unde are președintele atâția bani?...

— O întrebat de unde am eu bani? se aplecă Goldiș spre el.

— Da. Și mie mi-e teamă. Ar trebui să punem banii la loc. Dacă vine un control, ne-o lua dracu' pe amândoi...

— Taci.

— Iaca tac... Eu îți spun numai. Poate să iasă tămbălău mare... Că n'ai cum să le spui că ai luat banii cu împrumut...

— Taci, am spus, se mai răsti odată Goldiș la el. N'au cum să știe de unde am bani.

Vorbea tare ca și cum s'ar fi certat cu cineva și Vărzaru, de teamă, se chirci.

— Altceva nu s'o întâmplat nimic. Am pus două muieri să spele geamurile la sediu și să frece pe jos. Apoi am controlat inventarul la fierărie, lipsește un clește mare de potcoavă. Cred că l-o luat fierarul. I l-am pus la socoteală.

Goldiș așteaptă până ce Vărzaru ieși în uliță, apoi începu să se plimbe prin bucătărie: „N'o fi tocmai așa cum a spus Vărzaru“, se gândi. Totuși, o ușoară teamă îi încolți în inimă. Dădu disprețuitor din mâini, apoi căută cheile podului și se grăbi spre șură să scoată scara cea mare.

3

Trecu o săptămână fără ca Lența să iasă din casă. La gândul că s'ar putea întâlni față în față cu Gheorghe, simțea că i se înmoaie picioarele. După apă mergea doar seara târziu, când știa că nu mai e nimeni la arteziană. Slăbise.

Noaptea se trezea speriată și rămânea cu ochii deschiși până dimineața, ascultând sforăitul neliniștit al bărbatului. Câte odată îi venea să lase totul și să se ducă la Gheorghe. Nu-i mai păsa de ceea ce vor zice oamenii. Numai cât își aducea aminte de el și se îmbujora, o cuprindeau fierbîntelile. Altădată se înspăimânta la gândul că s'ar putea întâlni cu Gheorghe. Cum o să-i spună ca unui strein: „Bună ziua“? Și pe urmă?... O să treacă mai departe, privind țintă înainte?

Rar, când auzea în casă vorbind despre Gheorghe, despre frământul care pusese stăpânire pe sat, i se aprindeau licăriri ciudate în ochi. Se temea ca Gheorghe să nu se încurce în vreo încăerare, mai cu seamă că era convinsă că lucrurile nu merg tocmai cum ar trebui la gospodărie. Chiar și Goldiș amânase cu câteva zile plecarea sa la Oradea, din cauza lui Boșneag care părea tare nemulțumit de mersul lucrurilor. Lența se temea că și

Gheorghe o fi prins de aceste nemulțumiri, altminteri nu-și închipuia de ce n'o caută s'o vadă măcar. Sau nici acum să nu se fi schimbat și să fi rămas tot „Prostul” pe care-l știa ea... Ar fi vrut tare mult să vorbească cu el. Și iată că faptul de care se temea și-l dorea totodată, se întâmplă. Peste vreo două săptămâni, într'o duminică seara, când bărbatul se dusesse din nou la Oradea, se întâlnește cu el.

Gheorghe ieșise tocmai dela Cooperativă. Lența tăcea, tremurând, gata să scape olurile din mână. Răgușit, el îi dădu bună seara, apoi se trase la o parte, să-i facă loc. Dar Lența nu se mișcă. Respira cu greutate. Pe uliță nu era nimeni, din streșini picurau molcom, stropi cântători de apă. Prin ușa Cooperativei străbăteau frânturi de cântece vechi.

— De ce n'ai mai venit la Cămin? o întreabă el.

— ...nu știu...

Privea, mirată, obrazul lui schimbat. Era ca un copil care așteaptă să fie prins cu o faptă rea. Părea că nu știe ce să facă cu mâinile, se sfia să i se uite în ochi, se întorcea mereu. Și atunci o străbătu o bucurie năvalnică, așa cum nu o cunoscuse încă niciodată.

— Prostule... Doamne, cât ești de prost...

El se întunecă la obraz, jignit.

Sprintenă, ea își ridică olurile și se îndreptă spre casă. Lăsă poarta deschisă și așteptă multă vreme, în tăcerea odăii, tulburată numai de duduitul infundat al lemnurilor din sobă, care aruncau în răstimpuri pete roșii de-a lungul pereților. Ceasul ticăia blând, ca o pisică ce toarce vremea. Și când auzi poarta, scârțâind încet, rar, în răstimpuri, ca și cum o mână tremurătoare ar fi deschis-o treptat, știu că era el. Își puse palmele pe obrajii încinși. El bocănea în târnaț, apoi intră bodegânind, fiindcă nu știa ce să spună.

Mai târziu, el o rugă să tragă perdelele și să aprindă lampa. În lumina ei galbenă, Gheorghe privi încurcat jur împrejur și rămase uimit.

— Doamne... frumos e la voi...

Ea n'avu ce să răspundă și Gheorghe, așezat pe pat, nu se vrednici la vorbă: ținea buzele strânse și-și încreți fruntea.

— De ce ești necăjit? — îl trase ea de mânecă. — Spune!

El tăcu încă multă vreme, îngândurat, rotindu-și privirile:

— Iacă așa... Mă simt ca un hoț...

— De ce? Fiindcă m'ai furat pe mine?

Râdea copilărește, fără griji.

— Nu... — încercă el s'o lămurească, dar își vorbea mai mult sie-și decât Lenței. — Într'o vreme, badea Mihai o fost pentru mine omul cel mai bun. Mai cu seamă când o plecat frate-meu, Antoniu... M'o ajutat... Da, m'o sfătuit... Pe urmă... — dar asta nu mai apucă să spună.

— Nu-mi pasă! sări ea.

„Nici mie” vru să strige și Gheorghe, dar se reținu la timp. Ce rost ar fi avut s'o întărească? Știa cât îi de încăpățânată, de neștiutoare. Dealtfel, el gândea despre Lența cu totul altfel decât ceilalți din sat care se luaseră după vorbele bătrânelor. Poate de aceea, în zilele când auzise că președintele a pus ochii pe ea, îi venise să râdă. „Ce vrea bătrânul dela Lența?” Numai în seara nunții pricepuse că toate câte au fost, nu erau vorbe. De câteva ori se hotărîse în noaptea aceea să se ducă peste nuntași, și dacă nu s'ar fi îmbătat de unul singur, de bună seamă că s'ar fi dus.

— Cum nu-ți pasă? spuse el în cele din urmă. Se poartă urît cu tine, te bate? Spune — o apucă el de braț, îngrijorat.

Lența care nu pricepuse nici întrebarea, nici tăcerea de mai înainte

a lui Gheorghe, se înciudă. Un val fierbinte îi goni prin trup. „Lasă că-ți arăt eu ție“...

— Da' de unde! Nu vezi câte de toate mi-a luat?

Și sări de pe patul îmboțit, se repezi și trase sertarul de jos al dulapului. Cu mâini nerăbdătoare răvăși totul, asvârlind în odaie năframe de mătase grea, rochii, bluze, catrințe, cămăși de borangic, o sticlă de parfum, piepteni mari, grei, de os, cu încrustături de argint.

— Uite câte am! — apoi își țuguie buzele...

Gheorghe tăcea. Iși scoase tabachera de tinichea, dar nu luă nici o țigare.

„La ce se gândește? se întrebă Lența. De ce tace, așa, fără pricină? Nu știi niciodată cu ce l-ai supărat, de ce nu scoate o vorbă“. Se aplecă și începu să adune, tristă, lucrurile. Apoi, nehotărâtă, se apropie de el.

— Vezi ce bun e Mihai? Spune-mi, care fată e mai îmbrăcată ca mine?...

El se ridică în picioare, înalt, amenințător:

— Stați ca grofii... De unde are Mihai atâția bani? La mine n'ai fi trăit așa domnește...

Ea-și îndreptă șalele, lăsând să-i scape totul din mână. Fața îi era încordată de tristețe:

— Să nu vorbești prostii, șopti. De vrei să mă duc la tine, mă duc mâine... Atâta că... mi-e greu... pentru Mihai... El e tare bun cu mine...

— Bun? se înfurie Gheorghe. De ce e bun? Pentru că î'i aduce sdrențe muieresti? De ce te-a luat? Om bătrân, îi trebuia fată tânără? Ha? Și acum te umele de boarfe!

Înhăță un pumn de haine și-l mototoli în mână.

— Cu astea te-a cumpărat? Spune?...

Ea roși ca sub o lovitură. Iși plecă ochii.

— Mie nu-mi pasă de toate astea... așa să știi... Nici nu le-oi mai purta dacă nu-ți place ție...

Gheorghe o prinse de umeri și o strânse la piept: îi simți săltatul sălbatec al sânilor, respirația caldă, întretăiată. Ar fi vrut ca clipa aceasta să nu se sfârșească niciodată. Dorea din tot sufletul să intre pe ușa Goldiș, să-i vadă, iar el să-i spună în față, deschis:

„Uite, tovarășe Goldiș, n'are nici un rost să ne certăm. Eu o iubesc pe Lența, și ea mă iubește pe mine. De ce stai în calea mea? Dumneata ești om bătrân, ai copii, lasă-mă și pe mine să trăiesc.“

— Trebuie să stai de vorbă cu Goldiș...

Lența se retrase, speriată... „Doamne, doamne“. Ei, ori de câte ori îi vine în minte că trebuie să stea de vorbă cu Mihai, sau faptul că Mihai ar putea afla că-l iubește pe Gheorghe, se îngălbenește de spaimă. Numai noaptea, când obosită de atâtea frământări se vede aievea în fața lui Goldiș, prinde puteri nefirești, curaj bărbătesc, spunându-și sic-și: „Fie o-o fi!“...

— Să stai de vorbă cu Goldiș, mai spuse odată Gheorghe. De ce să ne ascundem ca furii dacă ne iubim! Sau dacă vrei, o să stau eu de vorbă cu el.

Dealtfel, era hotărât pentru acest pas. Uneori, tremura numai la gândul că oamenii, colectivității, ar putea afla că umblă pe ascuns la o femeie măritată. La nevasta președintelui! O, doamne, ce s'ar întâmpla! Și dacă ar ști cei din afara colectivei, de bună-seamă ar spune că s'au colectivizat și muierile. Ar face atâta rău gospodăriei cât n'ar fi în stare să facă patru chiahuri. Nu, nu! Trebuie să vorbească cu Goldiș.

— Lasă-mă pe mine, sări Lența. Pe mine mă ascultă, eu pot să-i spun... Tu nu știi cât îi de rău. Numai eu am să-i pot spune... Și o să mă înțeleagă, murmură, ca să-l liniștească pe Gheorghe.

Gheorghe o mângâie mulțumit: va trebui să-și schimbe casa dacă aduce femeie. Totuși, în această mulțumire se strecura și o undă de neliniște. „Numai să n'o trăgăneze Lența“. Mai ales că unii au început să sporovăiască pe socoteala lui încă în seara aceea de duminică, când a jucat-o. Deodată tresări: ce-ar fi dacă cineva l-ar vedea aici, în casa lui Goldiș? Dintr'odată îl năpădiră căldurile. Căută în grabă spre ușă, spre fereastră, să vadă dacă nu-i pândește cineva.

— Nu poate să pice nimeni?

— Nu, n'ai nicio teamă. Mihai nu se întoarce decât mâine.

Stătură o vreme așa, tăcuți, ascultând șueratul subțire al vântului și trosnetul rar al lemnelor din sobă. Ca să-i aducă aminte că sunt singuri, numai el și ea, Lența se ridică și-l sărută pe buze.

4

În săptămânile care urmară, nu mai ținură seama de nimic.

Dragostea lor era furtunoasă, fără întrebări. În ziua când Gheorghe știa că Lența trebuie să vie la el, nu mai avea astâmpăr. I se părea că ceasul macină vremea cu o încetineală ucigătoare și că din clipă în clipă poate cădea Mihai, venit așa, fără pricină. Iar singura bucurie a Lenței era să stea un ceas, două, în odaia lui Gheorghe, cu capul pe umerii lui puternici, să-i asculte vocea învăluitoare. De câte ori încerca el s'o descoasă, să afle cum trăia cu bărbatul, Lența se întorcea cu fața la perete: stătea așa multă vreme, și în tăcerea asta, lăsată grea între ei, nu se auzea decât umbletul îndrăzneț al șoarecilor în pod. Și totuși, odată, îi povesti lui Gheorghe totul: cum s'a măritat, silită de părinți, și fiindcă era prea proastă, singură și neajutorată.

— Dacă tu vrei... fug cu tine oriunde... În lumea mare... N'o să ne știe nimeni de urmă... Mergem la București, dacă vrei...

El râse îngăduitor, bătând-o ușor pe umăr, ca pe un copil.

— Cum să-mi las satul!... E bine aici. Numai cu Goldiș să vorbim.

În sinea lui hotărâse nu odată să se ducă peste capul Lenței, la Goldiș. Dela o vreme i se părea că cei din sat se uită cu alți ochi la el. Diminețile se trezea obosit, ca dintr'un vis urât. Ziua nu-și găsea locul în casă și nici chef de lucru nu avea. Nu mai deretecase de multă vreme în curte: lemnele stăteau în zăpadă neclădite, netăiate. „Casă de becher“, spuneau oamenii, dar Gheorghe căuta alte înțelesuri în spatele acestor vorbe. Într'o zi, la Cooperativă, se întâlnise cu Lică a Birăului. Vorbiseră despre lemne și, din vorbă în vorbă Lică pomenise despre un pădurar, unu' Ilie Teleagă căruia i-a fugit nevasta cu un țigan scripcar. Gheorghe se făcuse galben și îndrugase:

— Spune, bace Lică...

Lică nu se lăsase rugat: povestise cum moțul coborîse din munți, cum ascuțise pe drum tăișul securii și cum despicasă în două capul scripcarului. După ce se despărțise de Lică, Gheorghe se întrebese dacă acesta nu anume îi povestise pățania pădurarului. În uliță n'avea curajul să privească oamenii în față. Iar atunci când pleca Lența dela el și rămânea singur, casa i se părea neprimitoare, dușmănoasă, ca pe vremea când nu plecase încă din ea, frate-său, Antoniu. Acum, dacă se întâmpla să-și aducă aminte de Antoniu, nu putea pricepe nicicum de ce nu i s'a împotrivit niciodată. Pe vremea aceea se simțea numai rușinat când mergea la ședințele organizației de bază, știind că acasă Antoniu fierbe țuică pe ascuns, cu gând să deschidă cârciumă.

— Nu faci bine, măi Toni, se ruga de el. Fii om de omenie. Te-ai pus și tu acum să te îmbogățești în spatele legilor.

— Tu taci, Ghiță, tu ești mic și prost. Nu te amesteca în socotelile mele.

Pe urmă, într-o zi, pe nepregătite, Antoniu se mutase la Budureasa. Nimeni n'a fost mai fericit atunci ca Gheorghe. I s'a părut că se născuse a doua oară. Nu i-a răspuns lui Antoniu la nici o carte poștală și așa s'au înstrăinat. În ultima vreme, rar își mai amintea de el, mai cu seamă că tot timpul era frământat de gândul la Lența. Când n'o vedea o zi, două, o tristețe nease-muită puneă stăpânire pe el. Se răstrea la toată lumea, pe câmp înjura pentru fiecare fleac și oamenii nu știau ce are.

— I-o venit vremea să se însoare. E ca un bic. Uite-te numai la el.

E drept, Gheorghe plesnea de sănătos ce era. Toate țoalele cumpărate cu un an în urmă, îl strângeau.

De câteva ori se gândise să stea de vorbă cu tovarășul Gherdan, dar se răzgândise de tot atâtea ori. „Ce a spune baci Mitru despre mine?”

Odată totuși, când discutaseră despre cazul lui Boșneag, Gheorghe îl trase deoparte pe Gherdan:

— Am o vorbă cu dumneata, tovarășe Mitru.

Merseră împreună în spatele grajdului, în camera cu scule.

— Ei, care-i baiul? începu Gherdan. Tare te văd schimbat. Dela o vreme parcă tot satul a înebunit.

Incerca să pară încruntat, dar Gheorghe știa că lui baci Mitru îi plăcea dacă se frământa satul. Așa a fost și în patruzeci și nouă, la înființarea gospodăriei. Unii aruncau cu pietre după Gherdan, înjurau, dar el nu ținea socoteală de asta. „Oamenii se frământă. Din asta numai bine poate să iasă, spunea el în organizația de bază. Ce importantă are că m'au bătut pe mine și i-au spart geamurile dela casă lui Tulucan? Tulucan o să-și pună geamuri, iar eu am să mă vindec. Dar viața păcătoasă de dinainte nu se mai poate lecu!” Numai Gherdan nu era îngrijorat când mai toți care se înscriseră pe listă s'au șters de pe ea. „E bine așa, le zicea comuniștilor. Inseamnă că oamenii nu intră în gospodărie de floarea cucului ci cântăresc binele și răul, se conving. Numai să ai încredere în ei”. Mulți au crezut atunci că Gherdan a dat în mintea copiilor. Tulucan, care era mai aprig, l-a și reclamat la raion, dar raionul tot lui Gherdan i-a dat dreptate. Și așa a fost, cum a spus el.

— Ei, de ce nu vorbești? mai făcu odată Gherdan văzând că Gheorghe se codește.

— Ce să zic, începu el în cele din urmă, rușinat că vrea să-i ridice lui baci Mitru o problemă atât de mărunță ca a lui, atunci când secretarul se bucură că se frământă satul. Întoarse vorba. — Eu cred că ar trebui să-l judecăm mai aspru pe Boșneag.

— Și pentru asta m'ai chemat aici în șură? se încruntă secretarul de partid. Ei drace! Asta puteai s'o spui și în ședință și o lămuream pe loc. Că poate și alții gândesc la fel, dar n'au curajul s'o spună, cum nici tu, Gheorghe Petcu, n'ai avut curajul. Eu zic dimpotrivă. Boșneag trebuie lămurit. Și nu cu boata, așa cum vrea el să-și facă dreptate. Că Boșneag e gospodar bun, noi n'am știut umbla cu el. Trebuia încă din toamnă să vorbim cu colectiviștii noștri, cum că la primăvară or veni oamenii să se înscrie. Până acum s'ar fi obișnuit cu gândul și ar fi avut timp să-și dea seama că așa e bine pentru gospodărie. Noi am fost proști! Asta e! De ce să-l judecăm aspru pe Boșneag, când lucrurile, privite din bucătăria lui, îi dau dreptate. Trebuia

să-i fi deschis ochii, să vadă lucrurile nu de acasă, ci de aici din gospodărie, că aici e adevărata lui casă. Asta e, Gheorghe!

Gheorghe se bucură că nu-i spusese nimic. De bună seamă, s'ar fi făcut de rușine. În drum spre sediu, Gherdan îi aruncă într-o doară:

— Da' de Goldiș și de nevasta lui, ce zici?

Gheorghe căută să prindă privirile lui Gherdan, să vadă ce anume vrea să spună cu această întrebare. Dar Gherdan pășea alături, tăcut, fără să se uite la el.

— Apoi ce să zic? făcu Gheorghe.

De atunci n'a mai stat de vorbă cu Gherdan.

Iar Lența, ori de câte ori Goldiș pleca din sat sau avea vreo ședință care ținea mai mult, pornea prin răstoci, se strecura prin stuful înalt, uscat, pe sub rădăcinile scorburoase ale sălciiilor putrede, până la casa lui Gheorghe. El o aștepta în prag. Timpul sbura: alături, ascultau amândoi cum dealungul streșinilor curg picături de apă, cum trosnește ghiața pe baltă. El îi lua capul în palme și-i cânta încetișor, cu vocea lui groasă:

*N'am venit la voi în șură,
Ano Lugoiano,
Să mă uit pe sub căciulă,
Ano Lugoiano,
Ci-am venit să joc o fată...*

Lența se întorcea acasă cu capul sus, călcând cu mândrie, bucurându-se în toată ființa ei de vântul cald, desmorțit și șuerător de început de februarie. Departe, sub stele, zăpada scânteia în mii de focuri albastrii, pomii cocârjiți sub greutatea omătului păreau niște mogâldețe mărunte, iar luna râdea ca un obraz grăsuliu și bețiv.

*Ci-am venit să joc o fată
Să mă pomenească odată...*

Gheorghe... Gheorghe...

5

Ori de câte ori cobora Goldiș din pod, unde se ducea să-și vadă grâul, fața îi era luminoasă, îmbujorată, aducând cu aceea a unui Goldiș, mai tânăr, mai împlinit. Dealtfel, toată înfățișarea i se schimba atunci: nu mai ținea umerii încovoiați ca sub o povară nevăzută, umbla țeapăn de parcă ar fi înghițit un par. Altminteri, și mai ales dacă era neras, Lența îl asemuia sfintilor pingăliți pe pereții bisericii, în dreapta și stânga altarului. Când cobora din pod, nu numai înfățișarea, ci și firea îi era alta: era mai darnic, mai bun. Glumea cu toată lumea, era vesel de parcă ar fi câștigat la loterie. Înainte vreme o ducea și pe Lența în pod, numai că ea se plictisea repede, nu găsea nimic neobișnuit în vânturarea în palme a grăunțelor. Goldiș, văzând-o nepărtașă la bucuria lui, se încrunta la ea: apoi se desobișnuia s'o mai cheme la grâu.

Intr'o Joi seara, când urma să plece la raion, o chemă totuși:

— Vino, Lență, de-mi ajută să aprind lampa. Eri toată noaptea am auzit șoarecii. Or fi ros sacii.

— Nu mă duc, îi răspunse ea. Dacă ți-e dor de grâu, du-te singur. Numai să nu întârzii la tren. E șapte.

Supărat, Goldiș renunță. Se învârtea prin casă negăsindu-și locul. Iar Lența îl tot îmbuna cu trenul: că-i șapte și zece, că-i șapte și un sfert. până când această stăruință încolți un gând în mintea lui Goldiș. Se îmbracă încet, cu mîgală, își luă rămas bun și plecă. Numai atât aștepta Lența. Sări la dulap, își scoase fusta albastră de lână, cizmele roșii. Era tocmai gata de drum când auzi pași în ogradă. Era Goldiș. Nu mai avea timp să se desbrace. Se așează în fața oglinzii și începu să se pieptene.

— Da' cu tine ce-i? se miră Goldiș. Unde te pregătești?

Ea îl privi pe subsprâncene, lung. Bărbatul care stătea în fața ei i se părea un străin, un om care fără pricină, îi tăia toate drumurile ce duc spre fericire.

— Niciunde, spuse ea cu greutate.

— Atunci de ce te-ai îmbrăcat? — Rostea cuvintele aspru, bănuitor.

— Iac' așa. N'am voie să mă gătesc? Ori nu-s Țoalele mele? De ce mi le-ai mai cumpărat atunci? Să putrezească în dulap?

— Unde-ai vrut să te duci, Lență!

Și se apropie de ea, privind-o cu ochii micșorați. Lența se întrebă cum de-a putut sta cu acest om cu care n'avea nimic de împărțit, pe care, acum își dădea seama, nu l-a iubit niciodată cu adevărat. Il înfruntă, și în ochii ei licărea ură și dispreț.

— Niciunde. Unde să mă duc? Unde aș putea să mă duc? Nu-s ca vrabia în colivie?!...

Goldiș, nemulțumit de răspunsurile ei, se plimba agitat prin odaie. Dar dacă totuși nu l-a mințit, și s'a îmbrăcat numai așa? Bănuiala nu se stinsese în el, dar în suflet i se încuibărise un sentiment de înduioșare. „Ne-vastă tânără, și mereu o las singură“. Se dojeni în gând și pentru faptul că scăpase înadins trenul, apoi se apropie de ea și o cuprinse de umeri. Lența se feri de strânsoare. apoi înciudată, se desbracă și pregăti paturile. „Gheorghe de bună seamă, mă așteaptă de mult“. Se culcă și-și trase duna peste cap. Goldiș mai stătu o vreme lângă sobă, apoi se culcă și el. Intinse mâna după ea, dar Lența își feri umerii.

Noaptea, cu puțin înainte de douăsprezece, se auziră ciocănituri în geam.

— Auzi, parcă bate cineva în geam — spuse Goldiș mai mult pentru sine, în timp ce se sculă și se apropie de fereastră.

Lența nu-i răspunse. Se prefăcu adormită. Ciocăniturile se auziră din nou. Goldiș sări la fereastră, o deschise și se aplecă în afară. O umbră se dădu un pas îndărăt, speriată de sgomotul obloanelor.

— Cine-i?

— Eu sunt, Bicașul.

Lența răsuflă adânc și-i dădură lacrimile. „Mărire ție doamne, mărire ție“.

— Vino repede — se auzi vocea răgușită a Bicașului —, o fătat Roza. Avem un vițel bun de pus la gazetă. Cred să aibă vreo cincizeci de chile.

Goldiș stătea la geam descumpănit, fără glas, rușinat parcă. Ar fi vrut să se ducă la Lența să-i ceară iertare.

— Vino odată, spuse iar Bicașul.

Goldiș, trezit de răcoarea de afară, întrebă, strângându-și cămașa la gât:

— Veterinaru-i acolo?

— Acum o venit și el...

— Mama lui de veterinar. Il plătim degeaba. Ar fi trebuit să-i faci culcuș lângă Roza, s'o păzească. Dacă i se întâmpla ceva?

— Cum să i se întâmple? spuse supărat Bicașul. Am fost doară acolo. De două zile n'am ieșit din grajd. Hai, vino odată...

Goldiș se îmbracă repede, fără să închidă geamul. Când plecă Bicașul, se aplecă pe fereastră și privi în toate părțile. Ulița era pustie, numai un vânt rece aducea dinspre cimitir fulgi răsleți.

Când se întoarse acasă, în zori, bodogăni de unul singur: „Nici să dorm nu mai mă lasă. Parcă fără mine s'ar duce dracului gospodăria“. Se culcă, dar nu mai putu adormi. Gândurile îi sburau aiurea, la Lența, la ciocăniturile Bicașului, și-i era ciudă pe el însuși că-și face necaz fără pricină.

— Tare mult te-ai schimbat, îi spuse Lenței în dimineața aceea. Nu mai ești fată cuminte, nu te mai ții de casă și nici de mine. Ce s'a întâmplat?

Lența care nu dormise toată noaptea, căută ceartă:

— Dacă dumneata m'ai închis ca pe un fur! Vine primăvara, și o să treacă și vara, și eu tot în casă am să putrezesc.

Spre mirarea Lenței, Goldiș nu se răsti la ea. Părea obosit, prins de griji. Ea îi tot spunea „dumneata“, dar el nici asta n'o băga în seamă.

— Păi nu ai tu toate cele în casă?... Care fată n'ar vrea să schimbe cu tine?...

— Niciuna, sări Lența. Niciuna! Și baciul Mitru m'a întrebat de ce nu ies la câmp, de ce ofilesc în casă ca o ofticoasă? Și n'am știut ce-i spune!...

— Foarte bine! mormăi Goldiș. Nimeni să nu poarte grija casei lui Goldiș. Ai înțeles?... Și tacă-ți gura. Că mi-s sătul de vorbărie. Eu nu-mi mai știu capul de treburi și vii și tu...

„Acum, se gândi Lența, acum ar trebui să-i spun“. Iși luă inima în dinți și spuse cu glas scăzut:

— Nu-mi place viața cu dumneata!

— Tacă-ți gura, zic. Nu-ți place, nu-ți place! Mie câte nu-mi plac, și le fac totuși. Cap de femeie proastă! Eu te îmbunez cu toate cele, mă sbat să-ți fac de câte toate și ție nu-ți place. Apoi dacă nu-ți place, nu-ți place! Asta e!

— Am să ies la lucru...

— În casa asta eu poruncesc! — se ridică Goldiș în picioare.

Lența se ghemui lângă cuptor și tăcu. Privind-o, lui Goldiș i se făcu milă: se apropie de ea și-i luă capul în palme. Lența avea fața albă ca varul. Acesta era unul din lucrurile care îi plăceau lui Goldiș, la ea. Toate fetele din sat erau arse de soare, rumene, numai Lența avea fața ca zăpada și buze roșii de credeai că aci plesnesc de coapte ce-s. Părul negru, îngrijit, împletit în cozi, îi atârna pe umeri și, în țoale nemțești, nimeni n'ar fi crezut despre ea că-i fată de țăran. Avea ceva orășănesc și în umblet: se legăna mlădios, cu pași mari, arcuiți, de parcă ar fi avut picioare de ciută.

Vru s'o îmbuneze, să-i promită ceva din târg, dela Oradea, dar își aduse aminte de văicăreala lui Vărzaru, cum că oamenii se întreabă de unde are atâtia bani. Se îndepărtă de Lența. „La dracu', și asta numai din vina ei. Ar trebui să pun banii înapoi“. Se duse la fereastră și privi în ogradă. De pe acoperișul șurii, zăpada, ca o pătură groasă de lână, atârna peste streășină, gata, gata să cadă. De unde-ar putea face rost de bani? Cine l-ar putea împrumuta până la primăvară? Poate Antoniu Petcu, fratele lui Gheorghe, pe care l-a adus în sat Vărzaru... Nu, cum să ceară dela un străin! Auzi în spatele lui pașii Lenței. Se întoarse brusc și o cuprinse de mijloc. Supărat cum era, Lența i se părea mai frumoasă ca oricând.

— Ei, nu te necăji, nevastă tânără și frumoasă, spuse molcomind-o Goldiș.

Vru s'o sărute, dar în clipa aceea se auziră bătăi în uşă, apoi apărură în prag Vărzaru:

— L-am dus pe Antoniu în biroul dumitale. Eu am stat de vorbă cu el... Tare-aş vrea să-l ajutăm.

Glasul îi tremura de parcă ar fi spus o rugăciune.

— Om vedea, spuse autoritar Goldiş, şi se apropie de Vărzaru. Să mergem.

Ieşiră tăcuţi, întâi preşedintele, apoi Vărzaru, care întorcându-se, se aplecă de câteva ori în faţa Lenţei. Pe drum, socotitorul se uita pe sub sprâncene la Goldiş, gata să-i dea lămuriri despre Antoniu, dacă acesta i-ar fi cerut cumva. De unul singur nu se încumeta să înceapă vorba.

În faţa sediului, Goldiş îi făcu semn să plece. Vărzaru, nemulţumit, umilit, îşi trase capul între umeri şi porni încet spre grajduri, fără să se întoarcă să-l vadă pe preşedinte intrând în birou.

— Şi de ce vrei dumneata să te înscrii în gospodărie? întrebă preşedintele, lăsându-se pe spătarul scaunului şi ţintindu-l cu privirile pe omul din faţa lui.

— Cum de ce? Dar vai de mine, doar sunt de aici din sat... şi viaţa cea nouă...

— Aşa!

Preşedintele privea cu scârbă pălăria verde pe care Antoniu Petcu o răsucea între degete, semn că nu se prea simţea la îndemână.

— Ce-ai făcut din '46 de când te-ai dus din sat?

— Am muncit... am fost funcţionar la Ocolul Silvic.

— Şi de ce vrei să pleci de acolo?

— Pentrucă... pentrucă... Vezi dumneata, tovarăşe, eu am aici o livadă fructiferă... Acuma, când intră tot satul...

— Nu tot satul... Chiaburii nu intră! — bătu preşedintele cu pumnul în masă.

— De bună seamă... de bună seamă... Dar eu... eu vreau să intru. Mi-a fost destul să rătăcesc prin străini, am tot încercat să agonisesc ceva... Acum, când satul nostru porneşte pe drumul belşugului...

Goldiş tăcu o vreme, apoi se răsti la oaspe:

— Am auzit că te-ai însurat.

— Da.

Antoniu îşi trecu degetele albe peste fruntea pleşuvă.

— Parcă cu o fată de chiabur... după câte ştiu...

— Da' de unde! — Antoniu sări în picioare, încruntându-se. — Îi mijlocaşă... Şi n'am luat pământ dela ei... Am luat-o numai pe ea...

— Hm... Văd că-ţi merge bine, îl scrută preşedintele, nu fără răutate.

Antoniu era îmbrăcat într-un costum verzui, avea cizme noi în picioare şi o scurtă de piele îmblănită.

— Tovarăşe preşedinte...

— ... Ce-ai aduce în gospodărie?

— D'apoi livada mea şi o pereche de boi... Boi frumoşi, de Podolie...

— Cam târziu te-ai trezit...

Tăcură amândoi. Antoniu stătea cu privirile aţintite în podea, jucându-se cu vârful cizmei. Trăsăturile îi erau încordate. Deodată ridică ochii la Goldiş.

— Mă ştie şi frate-meu, Gheorghe...

— El da, făcu președintele.

Gheorghe Petcu se înscrisese printre primii, încă în '49. „Poate că n'ar fi trebuit să stau de vorbă cu ăsta. De ce dracu' l-am ascultat pe Vărzaru?“ Il cuprinse o ciudă nelămurită împotriva socotitorului. Cine știe ce învățeli avea și voia să și le aranjeze cu mâinile lui. Ce-ar spune Gherdan să-l vadă la taifas cu unul plecat cu ani în urmă din sat și închiaburit, când pentru cei de aici niciodată nu are timp? Iși scoase carnetelul și scrisese numele lui Lică a Birăului apoi îl sublinie de două ori. Antoniu, care nu știa ce-și trecuse președintele în carnetel, încercă să se ridice de pe scaun să-și arunce privirile curioase într'acolo. Se temea însă că Goldiș o să-l vadă, așa că se retrase cu aceleași mișcări încete, leneșe. Președintele îl scormoni cu privirile:

— Prea multe se spun despre dumneata...

— Despre cine nu se vorbește astăzi mult?... Oamenii însă mă cunosc. Și Boșneag mă cunoaște. Livada mi-am muncit-o singur, cu brațele astea... Nici Gheorghe n'a vrut să mă ajute... Și mi-e frate bun... De ce să stau pe lături, nu-i așa?

Apoi, deodată, un zâmbet șmecher îi întinse buzele subțiri, îl privi pe președinte dintr'o parte și sculându-se, se apropie de el.

— Ș'apoi, dacă vrei, să le lăsăm pe astea, șogore Mihai... Doar nu ne știm de azi, de ieri... Trebuie să intru în gospodărie, ce dracu'! Pricepe și tu atâta lucru. Doar n'am venit degeaba... Trece-mă pe listă. Am referințe bune și, tu-i mama ei de viață, doar nu suntem în pădure. Ți-oi fi recunoscător.

Goldiș încercă un zâmbet: „Ce-ar fi dacă așa tam-nesam, i-ar cere niște bani cu împrumut? De bună seamă că i-ar da“. Iși aduse aminte însă de Vărzaru: „Pe-semne despre asta a discutat socotitorul cu Antoniu. Adică vrea să-l aibă la mână?...“ La acest gând, președintele se înfurie. Ar fi trebuit să-l dibuie mai de mult pe Vărzaru.

Antoniu, care nu pricepuse nimic din frământările lui Goldiș, nu știu cesă făcă. Acum o oră, când vorbise cu socotitorul, acesta îi spusese că lucrurile o să meargă strună, că a stat el de vorbă cu președintele. Dar atunci de ce o face Goldiș pe nebulă? Că doar el nu cere pomană aici. Dracu' știe să priceapă gândurile oamenilor. Sau poate, Goldiș o fi omul faptelor? Fără să-i dea ceuilalt timp să spună ceva, scoase din buzunar un portofel, îl deschise și-și trecu degetele peste muchia unor bancnote de o sută care stăteau teanc. Clipea din ochi, vesel, ca unul obișnuit cu asemenea afaceri.

O clipă, președintele holbă ochii la bani. „Doamne, că mulți is“. Ar trebui numai să întindă mâna și-ar putea mângâia bancnotele noi-nouțe, de parcă acum ar fi fost scoase dela tipar. Ridică privirea spre Antoniu și-l văzu zâmbind, sigur de sine. „Vrea să mă cumpere!“ Pânza roșie cu litere albe, tăiate cu lama, din spatele lui Antoniu, i se spălăci în fața ochilor. Strânse din fălci: „Dumnezeii mamei lui de chiabur, vrea să mă cumpere!“ Stătu o vreme tăcut, numai degetele i se sgârceau pe tăblia mesei, apoi vinele de pe frunte i se umflară, își mușcă furios mustața. Antoniu păli, vââ repede banii în buzunar și se dădu mai înapoi cu scaunul.

— Ieși afară, spuse președintele, dar cu un glas atât de sugrumat că abia se auzea.

Antoniu, care nu se așteptase la o asemenea izbucnire de furie, rămase uluit. Nu se mișcă.

— Ieși afară, n'auzi... că-ți rup oasele — și Goldiș se ridică încet, cu mișcări leneșe, încruntat.

Antoniu își înhăță scurta.

— Poate te răzgândești, tovarășe președinte...

Apoi ieși fără să aștepte răspuns.

Rămas singur, președintele stătu o vreme descumpănit, apoi se așeză la masă și-și cuprinse capul în palme. Răsufla pripit, ca după o goană. Se ridică și ieși în cerdac, la aer. Nu era nimeni aici, numai câinele lătos al Bicașului. Goldiș își aprinse o țigară și se răsti la Neteda, responsabilul cu gazeta de perete, care tocmai atunci intrase în ocol.

— Nu l-ai văzut pe Gherdan?

— Ba da, e la câmp... O plecat încă de dimineată. O spus că nu se întoarce decât spre seară...

Intră apoi în birou și se așeză iară la masă. O clipă îi păru rău că îl gonise pe Petcu. Vedea aveau în fața ochilor portofelul de piele și muchiile cenușii ale bancnotelor. „Cine ar fi putut afla? Prea am devenit focos în ultima vreme“, se dojeni singur. „N'ar fi trebuit să-l dau afară. Poate o fi într'adevăr mijlocăș cum spune și pe urmă ar fi ținut Gheorghe obrazul pentru el, iar Boșneag ar fi fost mulțumit că nu intră numai calici în gospodărie“.

În cameră era liniște și frig. Afară, o cioară sburlită cârâia asurzitor, ridicându-se în zbor dintre crengile desgolite ale unui păr bătrân, pe jumătate putred.

Un sbârnâit ușor atrase privirile lui Goldiș spre difuzorul așezat deasupra ușii. „E douăsprezece“, își spuse, și-și scoase ceasul din buzunar. Incepea transmisiunea locală. Fără să știe de ce, asta îl liniști. Pe vremuri, când se instalaseră difuzoarele, se mândrea cu ele și seara, când se sfârșea programul, îi părea rău. Vorbise de câteva ori la microfon de la stația de amplificare și atunci i se păruse că vocea lui plutește peste pusele întinse, că toată țara îl ascultă. Goldiș recunoscuse vocea groasă a dascălului Benoagă:

„Brigada de câmp Nr. 1, condusă de Petcu Gheorghe, a terminat repararea zăplazurilor“.

Președintele aruncă o privire spre difuzor și ieși în curte. Privind cu ochii micșorați din cauza luminii, văzu un grup de oameni adunați în jurul grajdului. „Ce mama dracului o mai fi și asta?“ se întrebă. Coborî din cerdac: era ceva descumpănit în mișcările lui, ca și cum n'ar fi știut ce să facă. „Desigur vorbesc despre primirea noilor membri“.

6

Vărzaru stătea cocârjat deasupra unor chitanțe: scria grijuliu, cufundat în cifre, așa că nu băgă de seamă cine intrase. Numai când auzi scârțâitul cunoscut al cizmelor noi, înțelese că a intrat președintele, și-și ridică grăbit privirile, dându-i din nou binețe. Goldiș mormăi ceva, apoi se întinse pârâindu-și oasele și svârli într'o doară:

— De ce s'or fi adunat oamenii la grajd, măi Vărzarule?

Socotitorul tresări. „De ce nu te-oi fi ducând singur să vezi, că altă treabă n'ai“, se gândi supărat. Mai scrisese câteva cifre, pripit, ca și cum înainte de a-i răspunde trebuia să isprăvească o muncă însemnată.

— Mai lasă dracului hârțoagele, îl zori nerăbdător președintele. Du-te de vezi ce-i.

Vărzaru se ridică în picioare, dar rămase pironit locului. Aștepta ca președintele să-i spună ce a făcut cu Antoniu

— Punem banii la loc? întrebă într'un târziu.

— Ce bani să punem la loc, de unde?...

— Păi credeam că... Nu v'ați înțeles cu Petcu?...

— Măi, Vărzarule, auzi... Eu îți zic una, și tu-mi răspunzi alta... — Continuă pe alt ton ca să schimbe discuția:—Ce se aude în sat cu înscrierile?...

Vărzaru își aplecă privirile în podea. Părea trist. O vreme stătu așa, nemișcat, apoi ridică ochii spre Goldiș. Acesta citi ură în ei și-l străbătu un simțământ fugar de neliniște. Se cutremură. „Ei, drăcia dracului, că doar n'o să mă tem de jigodia asta!“. Mai repetă odată întrebarea:

— Ce s'aude cu înscrierile?

— Ce să se-audă? clătină din cap Vărzaru și vorbea mașinal cu o voce stinsă. Ia, s'au trezit și ei acum. N'au putut să intre la început, când a fost greu. Ehei, acum când lucrurile merg ca pe roate, s'au „lămurit“ și sărăntocii.

„De toate îmi vorbește, numai despre Antoniu nu, gândea. O fi băgat sutarele în buzunar și acum se face că nu știe nimic“. Dar nu cuteză să-l înfrunte.

— Du-te și întreabă-i pe cei dela grajd ce bai au, îi curmă Goldiș gândurile.

— Mă duc, mă duc, tovarășe președinte.

Își luă pălăria de pe colțul mesei și înainte de-a ieși, strecură o privire grea spre Goldiș. Acesta, așezat pe un scaun, fuma cu plăcere, împrăștiind din vârful buzelor colăcei de fum alburii. Era ras proaspăt și obrazul întins, roșu și sănătos răspândea miros de spirt albastru. Întâlnindu-i privirea, Goldiș se încruntă din nou.

În ultima vreme, rar îi zâmbea Goldiș. Ehei, unde erau timpurile când se înțelegeau? Pe zi ce trecea, se înstrăinau tot mai mult. Și fără să știe de ce, se simțea tot mai mic, tot mai pipiriu în fața președintelui. Avea acest Goldiș ceva care te făcea să i te pleci. Pe vremuri, se mai întâmpla să i se împotrivescă, dar acum nu mai cuteza. Bine că în cele din urmă l-a băgat în gospodărie, că și ăsta e lucru mare. Numai de l-ar lăsa în pace și nu s'ar purta cu el ca și cu un câine. Oare i-o da și lui din banii luați dela Antoniu? Simți în spate privirile tăioase ale președintelui și de aceea se grăbi să iasă în curte, încheindu-și nasturii hainei negre de lustrin.

Câțiva oameni, rezemați de cerdac, își scoaseră pălăriile la trecerea lui. Le răspunse scurt, dând din cap, ca un om ocupat ce era și se îndreptă spre grajd.

Era frig. Ici, colo, mai stăruiau pete murdare de zăpadă, întărite de înghețul de peste noapte. Băltoacele prinseseră o pojghiță subțire care pârlăia și se sfărâma sub pași. Vărzaru se îndreptă spre grajd, ocolind clădirea cea mare, încă neisprăvită, a sediului cel nou. Grajdul era la dreapta, legat cu un perete de hambar. Spre intrare, sub un dud singuratec, erau adunați la vreo cinsprezece oameni. Vorbeau sgomotos și din când în când, răsuna câte un hohot de râs mulțumit. În aerul rece, tăios și întepător, pluteau spulberându-se, pale de fum de pipă. Îndreptându-se spre ei pe cărăriia de cărămidă lustruită de atâta umblet și lunecoasă din pricina ghețușului, se întrebă: „De ce nu-mi dă pace să lucrez? S'au adunat oamenii la vorbă și el, hop! să mă duc să văd ce-i. I s'o suit la cap, bată-l soarele! De atâta lenevie nu mai știe ce să facă, nu-și mai încapă în piele“.

Ajuns aproape, începu să se dumirească. Oamenii erau adunați în jurul gazetei de perete. Când îl văzură, se dădură la o parte, scoțându-și căciulile.

— Da' ce-i? ridică Vărzaru din sprâncene, făcând să-i joace nițel pălăria pe frunte. Schimbați gazeta?

— E schimbată, spuse moale Țugui, un om de vreo patruzeci de ani, făcându-i loc să treacă. Și-i schimbată bine... ho, ho!...

Vărzaru se încruntă. Își făcu loc cu coatele și se apropie de gazetă. Alături de articolele mai vechi, despre 30 decembrie, despre împărțirea roadelor de anul trecut, articole îngălbenite de soare, în mijloc

văzu o hârtie albă, strălucitoare, acoperită cu un scris mărunț. „Ce-i cu banii gospodăriei și cu vitele de prăsilă?” Simți un cârcel ascuțit în inimă și se roși la față. Apoi își băgă mâinile în buzunare. Știa că toți sunt cu privirile ațintite asupra lui, de aceea, înainte de a citi se întoarse și întrebă cu o voce răgușită, pe care zadarnic încercă s'o limpezească cu câteva icnături de tuse silită:

— Ce-i cu asta aici?

— Citește și-i vedea, răspunse Ion Bicașul, rezemându-se cu coatele de coada unei furci. Bine că s'o mai trezit cineva.

Vărzaru își scoase ochelarii cu ramă de sârmă, și-i potrivea îndelung pe nas și, purtându-și degetul pe tăblia de sticlă, începu să citească plescăind ușor din buze. Se înspăimânta pe măsură ce se apropia de capăt. Scria acolo, că președintele Goldiș își face de cap cu banii gospodăriei și erau folosite astfel de vorbe împotriva președintelui, încât Vărzaru simți că-l biruie căldurile și că un fir de sudoare i se strecoară de sub gardinile negre ale pălăriei. Oamenii așteptau în tăcere, dar socotitorul nu se grăbea să isprăvească. Citea fiecare rând de două ori și nu-i venea să creadă. Apoi, dintr'o dată, începu să se teamă. Un gol rece i se înfiripă în stomac și frigul îl răzbi. Încercă să recunoască scrisul, dar nu izbuti. Cu un bobârnac își ridică ochelarii pe frunte, apoi își îndesă din nou mâinile în fundul buzunarelor.

— Ei, ce zici de asta? îl întrebă Bicașul. Tu știai de așa ceva, Vasile, știai, ori ba? Că acum o să iasă tîmbălău mare.

— Prostii, dădu Vărzaru din mână, nu-și încep oamenii în piele de atîta bine.

— Ce prostii? se răsti un țăran scund și îndesat, cu mustăți negre. Unde vezi tu aici prostii, că spune adevărul adevărat! Vă faceți de cap, adăugă el înăbușit, vedeți să n'o cam pățiți.

Vărzaru îl măsură din creștet până în tălpi, apoi fără o vorbă se întoarse și o luă spre sediu, petrecut de privirile oamenilor. Mergea fără să bage de seamă pe unde calcă, sgribulit și tremurând de frig. „Oare n'o fi vorbit Goldiș?” se întrebă pe neașteptate și începu să alerge spre sediu. Intră ca o vijelie, trântind ușa, și fără să-și scoată pălăria, îi svârli președintele:

— Cu cine ai vorbit de banii pe care i-ai luat dela gospodărie!

— Ai căpiat? se răsti Goldiș, ridicându-se în picioare. Cui să fi vorbit de bani?

Vărzaru observă un tremur ușor în glasul lui Goldiș. Asta îi făcu plăcere, și dintr'o dată o mulțumire nefirească puse stăpânire pe el. Uită că se temea de președinte, uită de toate câte îl apăsau pe suflet. Se așeză liniștit, întinse mâna după toc și degetele nu-i tremurară. Dar totul nu dură decât o clipă. Goldiș se răsti la el:

— Ce-i afară!?

Vărzaru nu-i răspunse.

— De ce s'au adunat oamenii!? mai sbieră odată Goldiș, ștergându-și palmele asudate de pantalonii cenușii, orășenești, vîrâți în cizme.

— Ia, la gazeta de perete...

— Și dece tocmai acolo?

— E pus un articol nou... Despre dumneata... — Dintr'o dată îl părăsi stăpânirea de sine și începu să se văicărească: — „Cu cine ai vorbit de bani, doamne, doamne! Am spus eu că n'o să iasă bine din asta... Ocna ne mănâncă...”

Goldiș tuși greu, de câteva ori, și-și aruncă țigarea. Ochii negri, mici

și iscoditori îi străluceau aprig; o vână mare, albăstruie, i se bătea pe frunte.

— Dacă ți-a umblat cumva gura, îți sfărâm oasele...

— Mie?... Mie?... — Vărzaru se lovi cu pumnul în piept. — Mie? Eu am spus să ne alinăm, eu am spus să nu ne băgăm în bani... eu m'am împotrivit, și acuma... în capul meu o să se spargă toate...

— Taci!

— Tac, da' ce-o să fie cu mine? De bună seamă i-ai spus muierii și ei i-o fi umblat gura...

Nu știa ce să facă cu mâinile. Le frământa pe masă și până la urmă se murdări de cerneală pe degete. Se întoarse spre Goldiș:

— Să-i punem la loc din banii lui Antoniu...

— Din care bani, mă?... Crezi că iau eu bani dela chiaburi? Hai? Sau ai vrea să mă înfunzi?... Las' că-ți arăt eu ție!

Adică nu făcuse rost de bani dela Antoniu sau nu voia să-i împartă cu el. Abia acum se sperie Vărzaru într'adevăr. Înseamnă că n'au să poată pune banii la loc...

— Ce ne facem, tovarășe președinte?... spuse pe un ton plângăreț. Ce ne facem?

— Ține-ți gura! Ce bocești?!

Goldiș se îndreptă spre ușă și ieși trântind-o. Vărzaru sări dela locul lui și-l urmări cu privirile prin fereastră. Președintele mergea cu pași mari, apăsăți, stropindu-se de noroi până sus spre genunchi. Deodată se opri locului și Vărzaru își simți bătăile inimii în gâtlee. Dacă își întoarce președintele ochii și-l vede că stă și-l pândeste? Totuși n'avu putere să sară dela geam. Goldiș își potrive numai cureaua și merse mai departe. Când coti spre grajd, oamenii se împrăștiară. În fața gazetei nu rămase decât Bicașul. Goldiș se propti în fața lui:

— Ce scrie în foaia asta? arată el spre articol.

— De banii gospodăriei, tovarășe președinte. De banii pentru vitele de prăsilă. Când le cumpărăm?

— Da' tare mai porți grija gospodăriei, mă!

— Tu știi prea bine că-i port.

Goldiș se înfurie:

— Unde-i cheia?

— De unde să știu eu? răspunse cu glas moale grăjdarul.

Fălcele puternice ale lui Goldiș jucară sub pielea netedă, înroșită de frig. Se lăsă de pe un picior pe altul, apoi, cumpănindu-se, înfipse cotul stâng în geam: cioburile căzură la picioarele lui. Rupse articolul. îl moto-toli în palmă, și-l aruncă în noroi. Văzând privirile mirate ale Bicașului, Goldiș se cutremură: Ce-o să spună Mitru Gherdan? Cum o să-i explice?... Știa că în lucruri din astea Gherdan nu glumește. O mai pățise odată cu el. Erau în campania electorală la Budureasa. Mitru vorbea depe cerdacul primăriei mulțimii care se adunase să vadă pe comuniștii veniți dela raion. Era o zi rece de toamnă, ploioasă. Țăranii veniseră cu pietre, cu boate, războinici. Numai cu câteva zile înainte trecuseră pe acolo oamenii lui Maniu. Goldiș tremura din tot trupul. Când băgă de seamă că în spatele mulțimii, vreo doi agitau furcile prin aer, păli și intră în primărie. Oamenii se năpustiră asupra celor din cerdac și îi călcară în picioare. Când au scăpat, ajutați de cei din organizația de bază din Budureasa, primul cuvânt pe care i l-a spus Gherdan lui Goldiș a fost: „provocator“ și s'a văzut că se stăpânește cu greu să nu-l izbească cu pumnii. Pe urmă, la organizația de partid, a cerut să i se dea lui Goldiș vot de blam pentru lipsă de chibzuință și nehotărâre în momente grele. Așa a spus Gherdan, vorbă cu

vorbă. Dacă mai târziu Goldiș n'ar fi dovedit că merită încrederea celor din organizație, de bună seamă că Gherdan l-ar fi ocolit toată viața. Pe urmă, în timpul înființării gospodăriei, lucrase atât de bine, că Gherdan a fost acela care l-a propus președinte. Dar ce-o să spună acum când o afla că a rupt articolul dela gazeta de perete? Pe Goldiș îl năpădi o sudoare rece: se aplecă, ridică articolul rupt și-l vârî în buzunar. Dacă nu i-ar fi fost rușine, l-ar fi pus înapoi pe gazetă, dar Bicașul îi urmărea toată mișcările.

— Să mi-i scrii pe toți care au fost aici, și până la prânz să-mi aduci lista.

— Ba să ți-i scrie unul Dumnezeu, se încruntă Bicașul. Ce-s eu, polițer? Crezând că Goldiș vrea să-l lovească, se feri, apoi umflându-și pieptul, îl înfruntă din nou.

— De ce te mânii? Dacă-i minciună are să se dovedească, iar dacă nu...

Goldiș se întoarse scurt, militărește, strivind o înjurătură între dinți.

— Să vie responsabilul la mine! Auzi? Să vie Neteda.

Intră în sediu, bocănind pe trepte și suflând greoi ca după o muncă obositoare. Abia acum, când dădu de căldura plăcută dinăuntru, își slobozi mânia. Trânti cu pumnul în masa lui Vărzaru și începu să răcnescă neîngrijindu-se că l-ar putea auzi cineva de afară.

— Să-ți aduci aminte cu cine ai vorbit! Că dacă dela tine a pornit, apoi ai să vezi!...

— N'am vorbit cu nimeni, nu mă năpăstui; vai de capul nostru...

Potolit oarecum, președintele se așeză pe un scaun și începu să chibzuiască. Cine ar putea fi? Bicașul? E prea prost. Neteda, responsabilul cu gazeta de perete? Nici el. Dar cine atunci? Și de ce nu mai vine Neteda? De bună seamă, se teme. Asta-i dădu încredere.

Vărzaru nu mai lucra. Sătea cu coatele proptite într'un dosar mare, cu copertile galbene, și se uita pe geam afară. Dincolo de gardul ocolului, drumul cenușiu, mângos, era pustiu. Departe, dealungul dolmei, în pustă, se legănau câțiva copaci sfrijiți, micșorați de depărtare. Sub cerul încărcat, cenușiu și dușmănos, toate păreau murdare, neprietenoase: și casele cu pereții coșcoviți, acoperișurile de tablă ruginită, gardurile de nuiele uscate.

— No, apoi nu-i bai. Asta oi lămuri-o eu, spuse în cele din urmă președintele și ieși.

Ograda era pustie, nu se zărea nimeni.

„Nu e bine că m'am pus rău cu Bicașul, gândi Goldiș. Poate că grăjdarul se duce deadreptul la Mitru și atunci iese rău de tot“. Ce-ar putea să-i spună secretarului?... Ei, dacă nu s'ar fi întăritat și l-ar fi trimis pe Vărzaru să scoată articolul?!... Dar parcă toate îi merg rău în ultima vreme. Până nici Lența nu mai e ca altădată. Eri noapte s'o ferit de el. Înainte, numai dacă întindea mâna după ea, Lența îi torcea la umăr ca o pisică. Ce dracu' s'o fi întâmplat cu ea?... Dar nu asta îl frământa acum cel mai mult. Își aduse aminte că nici măcar n'a citit articolul. Poate n'o fi atât de grav cum i-o spus Vărzaru. Că Vărzaru e ca o femeie, se sperie și de umbra lui. Se trase sub șopron și despături articolul. Cu fiecare rând citit, pâlea. Oamenii îi cereau socoteala banilor puși deoparte pentru vite de prăsilă. Înseamnă că va trebui să-și vândă grâul înainte de vreme și să pună banii la loc. Ii veniră în minte banii lui Antoniu Petcu. Acum, când își amintea de portofelul plin avea aproape dureri fizice.

Merse spre grajd. Ușa mare, de lemn greu de stejar ars, era deschisă și prin ea ieșeau aburici calduți, mirosind a fân și a baligă de cal. Se auzea boncăluitul mânios al lui Mircea, taurul cel nou, de care numai Bicașul se putea

apropia. Goldiș își plimbă privirile dealungul crupelor lucioase, binețesălate. Mângâie în treacăt pe Rigo, o vacă de lapte pentru care primiseră premiu vara trecută, apoi strigă:

— Unde ești, Ioane?

— Aici, răsări din celălalt capăt făptura înaltă, sdravănă a Bicașului. Stingherit, președintele spuse câteva vorbe fără rost, lăudă buna îngrijire a vitelor. Îi era ciudă pe el însuși. De ce-a venit aici? De bună seamă, grăjdarul nu era vinovat cu nimic.

— Na, ia o țigare, îl îmbie cu tabachera deschisă.

— Mulțam.

O vreme, Goldiș se foi depe un picior pe altul neștiind cum să înceapă. În cele din urmă văzu lângă iesle vițelul cel nou.

— Dece nu-l acoperiți? O să răcească...

— N'avea tu grijă de asta! Te-oi pricepe bine la pământ, la gospodărit, dar la vite, ba. Lasă astea în seama Bicașului, că nici un prunc nu-i îngrijit mi bine ca Floricica.

Tăcură.

Goldiș nu reuși să înece în el un sentiment de admirație față de grăjdar. N'a fost zi, sărbătoare, ca Bicașul să fi lipsit dela muncă, să nu-l fi găsit aici cu furca în mână, înjurând ba magazonerul, ba conducerea, că nu s'au îngrijit de fân, de paie, sau de grăunțe. Mulgătoarele au avut halate albe chiar înaintea îngrijitoarelor dela căminul de zi. E drept numai cu o zi înainte, pentru că a doua zi chiar, Goldiș s'a dus la Oradea, la cooperativă, să cumpere un sul de pânză albă, să le facă și lor halate.

O bucată de timp Goldiș mai urmări munca Bicașului apoi se apropie de el:

— Măi, Ioane, tu mă știi, încep cu greutate. Tu mă știi că ți-am fost totdeauna binevoitor... Și cu diploma... atunci... în vară... am pus vorbă bună...

— Mde...

— Da, da... să știi....

Și deodată, cu toate că-și propusese să vorbească liniștit, să-l tragă de limbă, stăpânirea de sine îl părăsi. Strigă:

— Tu știi, mă, cine a scris porcăria aceea! Știi, să nu zici nu! Ce v'am făcut eu vouă să veniți cu ticăloșii din astea?

— Oamenii-s nemulțumiți, mormăi Bicașul. Intreabă ce-i cu banii... Că știi — se aplecă el spre Goldiș — oamenii n'au bani.

— Bine, dar în adunarea generală am spus că trebue să cumpărăm doi armăsari și dracu' știe ce încă... Și toți au ridicat mâinile.

— Dar asta a fost anul trecut, în Decembrie... Unde-s vitele?... Și de atunci... ehei, a cam trecut timp. Nu știu ce-i cu tine, Goldiș, nu mai ești tu președintele care erai....

— Cum? se înfurie Goldiș. Ce vrei să spui?

— Multe, măi Goldiș... Te-am căutat de câteva ori și acasă și la sediu, dar tu, dracu' știe în ce treburi te-ai băgat până peste cap... Nu te mai prinde omul dela o vreme... Cam de atunci de când ai luat-o pe Lența....

— Asta ai vrut să vorbești cu mine?

— Și asta, dar mai sunt și altele. Ți-am zis că oamenii n'au bani. Au grâne, dar nu vor să le vândă. Așteaptă să se mai urce prețurile. Pricepi? De asta ar trebui să te îngrijești tu, la conducere. Nu știu cine le-a băgat în cap afacerea asta, dar nu-i bine.

— De ce? se minună președintele. Oamenii vor să trăiască cumsecade... Grâul e încă foarte ieftin... Mă mir de tine că l-ai vândut...

Bicașul se foi de pe un picior pe altul, apoi deodată se întoarce.
— Mă duc să rânesc sub Mircea...

7

Goldiș Mihai, președintele gospodăriei colective „Steaua Roșie”, era un om în toată puterea cuvântului. Așa judeca tot satul. Înainte vreme, în lumea cea veche, se sbătuse ca peștele pe uscat, încropind tot felul de meșteșuguri, doar-doar o izbuti să strângă ceva bani să-și cumpere pământ. Taică-său îi lăsase vreo patru jugăre, într'un loc rău, pe coasta dinspre Grinduri, acolo unde în vremea din urmă, când au fost toamne cu ploi îmbelșugate și ierni cu zăpezi de trei sferturi de metru, Crișul se revârsa în fiecare primăvară. Iar când era secetă, pământul lui, nisipuri și grund, lăsa să se scurgă toată mana spre funduri, așa că din partea asta n'avusese nici-o nădejde. Se apucase de stupărit, vânzându-și lucrurile din casă ca să-și poată cumpăra câțiva stupi cumsecade, și mai că era să iasă odată la capăt, dar într'o noapte de primăvară, cineva îi furase toți stupii și nici până astăzi nu izbutise să afle cine-a fost nelegiuitul. Pe urmă, în '45, i-a murit nevasta cea dintâi, o femeie slăbuță și bolnăvicioasă și a rămas văduvoi cu doi prunci. Cât s'a sbătut atunci, numai el știa. A și argățit câteva luni, dar s'a lăsat. Nu biruia el rușinea asta, să-l arate lumea cu degetul: Goldiș Mihai, slugă la dârloagă. În primăvara lui '46, fusese ales președintele comitetului comunal pentru reforma agrară. Și-a luat cel mai bun pământ, în apropierea Crișului, un pământ negru, mustos. Nimeni nu s'a gândit să-i ceară socoteală: era sărac, noile legi erau de partea lui, astfel că n'avea nici un rost să te pui rău cu el. S'a îmbătat trei zile în șir ca să nu fie nevoit să le privească oamenilor în ochi: i se părea că citește acolo mustări ascunse.

Anul acela fusese secetos. Dar Goldiș nu se dădu bătut. E drept, a avut și pământ bun, dar s'a spetit ca nimeni altul: din zori și până noaptea târziu căra cu butoiul apă din Criș și roadele n'au întârziat să se arate. Numai pe fâșia lui prinsese rădăcini grâul. Țăranii bătrâni se cruceau și seara nu era casă în care să nu se vorbească de el. Era socotit drept cel mai harnic și cel mai bun gospodar din sat. Goldiș slăbise: seara cădea obosit în pat, dar tot primul se scula dimineața. Pe vremea aceea, când vorbea de comuniști, Gherdan îl dădea drept pildă. Atunci l-a cunoscut Goldiș și pe Vărzar, care era un fel de notăraș. Știind cât preț se pune pe Goldiș, Vărzar se arăta tare prietenos cu el. Pe urmă, în '49, când a început frământul pentru înființarea gospodăriei agricole colective, Goldiș se trecu primul pe listă. Mulți l-au urmat. Știau că alături de el nu se poate să le meargă rău. Și nu s'au înșelat. Goldiș se dovedi și mai bun gospodar în ale organizării. Când SMT-ul a întârziat cu aratul, n'a stat mult pe gânduri, a dat poruncă să se scoată plugurile și în fruntea brigăzii întâia ara el. Muncea pe brânci, iar seara nu se culca cu ceilalți: stătea lângă telefon, se certa cu directorul SMT-ului, cu cei dela raion, cu cei dela regională. Nu odată gospodăria lor a fost dată drept pildă pe regiune și oamenii l-au îndrăgit pe Goldiș. În gospodărie aveau de toate cele. Nu i-a fost greu președintelui să-l ajute și pe Vărzar, angajându-l ca socotitor, că de bine de rău, fostul notar se descurca cu cifrele și ținea condicile la zi. Dacă s'ar fi întrebat de ce l-a adus în gospodărie, Goldiș nu ar fi putut răspunde: O vreme crezuse (și asta era adevărul) că socotitorul va fi omul lui. Numai că nu prea avea nevoie de susținători, astfel că rolul lui Vărzar se micșoră și, în relațiile cu președintele, era mai mult un fel de slugă decât un om de conducere. Uneori, Goldiș se lega de el fără pricină și se bucura de teama lui, cu atât mai mult cu cât îl știa înșcolat.

„Nu-s eu de lepădat, își spunea Goldiș, de vreme ce oameni cu carte, ca Vărzaru, se tem de mine.“

Se îmbrăca frumos, curat, ca un flăcău. Îl omora însă singurătatea. Venea ostenit dela muncă: acasă era pustiu. Copiii, destul de marișori, erau la învățătură. Unul, la școala metalurgică din Cluj, altul, la Petroșani, la mine. Casa îi rămăsese atât de pustie, încât îi era groază să iasă din sediu. Mergea acasă cum s'ar fi dus la pușcărie. Îl sfătuiau prietenii, și mai ales Vărzaru: „Insoară-te omule, ce dracu'!". Dar Goldiș nu se mai gândea la însurătoare, „mi-a trecut vremea,“ spunea el. Mai de mult, își mai alina din când în când nopțile în patul vreunui vădane, venind seara târziu, pe furiș, ca furii, fiindcă se temea de gura satului. Apoi încetă să se mai uite la femei. De când ajunsese președinte, acele văduve se lipeau de el ca scaiul, făcându-i ochi dulci, chiar atunci când erau mai mulți oameni de față, și el se supăra de asemenea rușine și ocară.

Asta a fost până acum doi ani, când de ziua eliberării s'au dus cu echipa culturală la raion, la Salonta. Era veselie mare, cântau cu toții de se sguđuia văzduhul albăstrui și tremurător de fierbinte. Goldiș stătea în căruța dintâi, cu familia lui Toader Roșu, un mijlocăș pe care-l adusese el în gospodărie și care acum era fruntea. Atunci o băgă de seamă pentru prima oară pe fata lor, Lența. O știuse și înainte: era o asvârlitură de fetișcană, subțire, numai ochi și sprâncene și tare răzgâiată, că doară era una la părinți. Cum de s'a împlinit așa dintr'odată?

Obrazul îi era alb ca o năframă spălată și avea doi ochi mari, negri și umezi. Era împlinită și mlădioasă, îmbrăcată într'o bluză albă demătase care juca în ape deasupra umerilor rotunzi, avea o fustă albastră și în picioare sandale și strimfi albi, ca domnișoarele. De unde, la început, Goldiș fusese tăcut, dintr'o dată scutură de pe el toată amorțeala, început să glumească, și să povestească atâtea toate de prin locurile unde umblase, încât toți ascultau la el cu gura căscată.

La Salonta, echipa culturală „Steaua Roșie“ luă premiul întâi și în curtea Căminului Cultural se încinse petrecere și joc. Goldiș se privi de câteva ori, pe furiș, într'o fereastră. Era om înalt, puternic, cu umerii lați: sub cămașa albă de in, strălucitoare ca laptele, îi bănuiai mușchii puternici. Cu pantalonul negru, bine întins, și cu cismele mici de box, nu i-ar fi dat nimeni mai mult de treizeci și cinci de ani. Nu avea fire cărunte decât la tâmpile și obrazul îi era neted, plin.

Înainte vreme, la vreo petrecere, stătea de-o parte, încurajându-i pe tineri, cu privirea ori cu vorba. Acum, când muzicanții începură să zică „Mureșana“, se ridică sprinten, o luă pe Lența de mână și jucă cu atâta foc, încât directorul școlii din Salonta îl ținu de rău că nu joacă în echipa culturală a raionului. Apoi urmă un „Ceardaș“, și cu mâinile lui mari cuprinse mijlocul mlădiu al fetei. Ea îi râdea cu buze pline și-i spunea „bade Mihai“.

— Bine mai joci, bade Mihai... N'au ce se prinde feciorii cu dumneata.

El își umezi buzele cu limba. Nu știa cum s'o roage să nu-i mai spună „bade“ și „dumneata“. Mormăi rușinat:

— Da' de unde... — și pe neașteptate o strânse la piept, învărtind-o.

Răsuflarea ei răcoroasă îi mângâie obrazul, înfiorându-l. Îi primea drept în inimă privirea umedă și mirată, amestindu-se ca de vin.

— Te-ai făcut fată mare, șopti el.

Ea râse.

Goldiș băgă de seamă că părinții fetei erau tot timpul cu ochii după

ei. Se rușină, apoi întâlnind privirile nanei Floarea citi în ele bucurie, înțelegere și mândrie. „Doar îs președinte, ce dracu’“, se gândi el.

S’au întors seara târziu, tăind drept peste câmpuri. Mirosul miriștilor era amețitor, se strecura în sânge, amărui și cald, ca și cum pământul ar fi cuprins în sinea lui toată aroma fierbinte a soarelui și acum, în faptul nopții, răsufla încet acel iz de grâu și țărână, de floare îndărătnică de câmp. În căruța dintâi fetele cântau, cu glasuri argintii, iar flăcăii, amețiți de vin și de tinerețe, le țineau isonul. Din când în când, o mai scrânteau, iar moș Tulucan paznicul, îi îndrepta cu asprime. Goldiș stătea în căruță, alături de Toader Roșu și vorbea cu el despre treburile gospodăriei, dar gândurile îi sburau aiurea.

— Ia mai lăsați odată treburile, oameni buni, se sborși nana Floarea. Aveți destulă vreme și mâine. Frumos cântă fetele noastre, se întoarse ea spre președinte.

— Frumos, încuviință acesta cu gâtul uscat.

Ar fi vrut ca drumul să nu se mai isprăvească, să țină așa, la nesfârșit, sub farmecul cerului neclintit, spuzit de stele, ca de un pojar argintiu, ar fi vrut să meargă până în zori, mereu, pe drumul neted, ca o panglică lăptoasă, de unde, în urma lór, se ridicau norișori de praf fin, așternându-se pe frunzele late ale brusturilor de pe marginea șanțului.

— Da, da, sporovăia nana Floarea. De ce nu mai vii pe la noi? Ne-ai cam uitat... Prin ’49 erai nelipsit... De, atunci voiai să ne lămurești...

— Și n’am făcut bine? glumi președintele.

— Ba cum nu! Omul ista se tot codea, că eu... Da’ de atunci ne-ai cam uitat. Da, treburile.... Că președinte ca tine, măi Mihai, mai rar.

— Nu-l lăuda, că nu-i fecior de însurat, râse Toader, aprinzându-și pipa și păcăind cu plăcere.

Goldiș simți ca o împunsătură. „Oare o fi vorbit înadins? Ori numai așa ca să se afle în treabă“...

— Și de ce nu? sări nana Floarea. Nu vezi că nu-i altul ca el în sat? Ție moșule, ți-au slăbit vederile, se vede...

— Ei! — dădu din mână, plictisit, Toader. Și întorcându-se spre președinte: — Ce-ți mai fac feciorii?... Invață?

— Invață, răspunse răstit Mihai.

— Altădată n’ar fi ieșit domni din ei, rosti gânditor Toader, da’ acum... Ehei, cum de n’am și eu unul....

— Las’ că o să ai nepoți, chicoti nana Floarea, înghiontându-l pe Goldiș. Ori nu?...

8

În noaptea aceea Goldiș nu dormi. După câteva ceasuri de svârcolire, așternutul îl ardea și cearceafurile i se adunaseră boțite sub trup. Afară, pusta strălucea ca o pânză a cerului, coborită încet, nesimțit, pe pământ. Zuruiau greeri și umbre tainice foiau în întunericul albăstrui de la poalele copacilor, nedesvăluite de poleiala străvezie a lunii. Odaia i se păru străină, pustie și urâcioasă: pe la colțuri atârneau pânze de păianjen, ca într-o locuință de vrăjitoare.

Din ziua aceea, Goldiș era nelipsit din casa lui Roșu. Nu scăpa nici-un prilej să stea de vorbă cu el, deși atunci când Lența era în odaie, așezată cuminte, după cuviință, într’un colț, și făcându-și de lucru cu degetele subțiri și albe, glasul lui Goldiș răsuna răgușit și vorbele stângace.

Îl pusese pe Vărzaru să afle cam ce feciori i-ar da târcoale fetei și pe

care dintre ei l-ar place. Știrile aduse de socotitor îl liniștiră: fata era sglobie, glumeață, nu se prea legau feciorii de ea din pricină că avea o limbă ascuțită ca sabia. Gheorghe doar, dar acesta era tare molâu. Goldiș pricepuse de mult că nana Floarea i-a înțeles venirile atât de dese și că le încuviințează. Totuși, nuștia cum să înceapă vorba față de Toader, care îi era prieten și-i vorbea ca unui om în vârstă, deopotrivă cu el. Toader Roșu se prefăcea că nu vede, nu aude nimic. Umbla ursuz prin casă, bodogănea de unul singur, îl ocolea pe Goldiș și numai la stăruințele nanei Floarea se arăta prietenos cu dânsul. Dar într-o zi, când îl văzuse toată seara cu ochii pe Lența, nu se putu stăpâni să nu-i spună:

— Cred că nu ți-ai pierdut mințile, măi Mihai... Nu mai ești tu bun de cocoș...

Goldiș se întunecă. Dacă nana Floarea n'ar fi stăruit să rămână, că Toader e beat, nu știe ce spune, ar fi plecat și nu le-ar mai fi călcat niciodată pragul.

Nana Floarea era tare înțelegătoare. Seara îl petrecea până la poartă, îi dădea curaj și-i vorbea de parcă l-ar fi avut deja ginere.

— Eu știu că-ți place Lența, spuse ea într'un rând. Numai că ai orbit de dragul ei. Pe noi nici nu ne mai vezi.

— Nu pricep, făcu Goldiș.

— Ei, nu pricepi. Uită-te la Toader, cât îi de bătrân. Și-i obosit. Iar câmpu-i departe... De când tot ar fi vrut el să te roage să-l treci la grajduri, dar acum, de când umbli în casa noastră, cum să-ți mai spună?

Goldiș rămase locului, mut. Cumpăni o clipă, în gând, apoi răspunse în pripă:

— O să-l pun la grajduri.

— Și ce-or să spună oamenii?

— La dracu'. Is sau nu-s președinte?

— Ești, cum să nu fi, așa spuneam și eu...

Și Goldiș se obișnuie cu gândul că Lența nu poate fi decât a lui. Numai când se gândea la ea, răsufla mai greoi și-l cuprindeau fierbințelele.

Iar Lența, păcătoasa, de parcă ar fi știut ce-i în el, i se învăteau în față, sprintenă și mlădioasă, râzând de fiecare vorbă a lui.

Goldiș nici la gospodărie nu mai avea capul limpede: se gândea la Toader Roșu, la Lența. Gherdan, ne mai putând să rabde, îl întrebă într-o zi:

— Ai bolunzit, Goldiș?

— Ce fel de vorbă-i asta?

— Iaca, vorbă românească. Văd că tare dai târcoale pe la casa lui Toader. Oamenii spun că ai pus ochii pe Lența. Nu se cade, ești președinte...

— Și dacă mi-s președinte n'am voie să iubesc?

— Ba, cum drac' nu. Dar sunt atâtea femei de seama ta, încât să fi tu în stare să alegi dintre ele.

— Eu am gânduri serioase cu Lența...

— Cum adică? Întrebă mirat Gherdan.

— Vreau s'o iau de nevastă...

— Ai căpiat. Păi i-o copilă, vrei s'o nenorocești?...

Goldiș se supără. În zadar încercă Gherdan să-i mai spună ceva, președintele se închisese în el ca într-o găoace. Când văzu că Gherdan nu se lasă de vorbit, se răsti la el:

— Oi fi tu secretar de partid să-mi dai sfaturi, dar viața mea, eu mi-o așez. Și mi-o așez așa cum îmi place mie.

— Eu te credeam om serios, măi Goldiș. Nu ți-aș fi spus nimic, dar

tot satul vorbește. Se zice că ai vrea să-l pui la grajduri în locul Bicășului pe Toader Roșu. Asta înseamnă că vrei s'o cumperi pe Lența.

— Toader Roșu se pricepe la vite, de aia am vrut să-l pun acolo.

— Și Bicășul nu se pricepe?

— Se pricepe și el...

— Atunci?

— Să mă lași în pace! N'am să-l pun pe Toader Roșu la vite dacă nu-l vreți voi, dar te rog pe mine să mă lași în pace.

— Eu cred, spuse ca încheiere Gherdan, că ți-a trece. Gândește-te că ai copii mari, aproape de-o vârstă cu Lența...

Goldiș se supără. I se părea că toată lumea vorbește din invidie. Cu toate astea nu s'a dus vreo trei zile la Toader. Pe urmă n'a mai putut răbda: „Ori cât — și-a spus — omul are o singură viață care trebuie trăită. De ce să nu și-o așeze cum e mai bine?”

Gherdan hotărî să stea de vorbă cu nana Floarea.

— Uite, nană, voi aveți o fată tinerică. Oamenii au luat-o în vorbă... cum că ea și bătrânul Goldiș...

— Goldiș nu e bătrân și apoi nimeni să nu se lege de fata mea. Ori scrie în statut, spuse ea cu răutate, că fata mea nu are voie să se căsătorească cu președintele?

Gherdan își dădu seama că ea nu putea să-l înțeleagă. Tot din pricina asta nu mai stătu de vorbă nici cu Toader. Iar când Goldiș află că Gherdan fusese pe la familia Roșu, îl căută și-i spuse amenințător:

— În viața mea să nu te amesteci... eu atâta îți spun! Dacă vrei să-mi strici casa, apoi n'o să iasă bine.

Gherdan n'avu încotro. Il lăsa în plata domnului. Credea că până la urmă Mihai o să-și vină în fire. Dar Goldiș, întăritat, se încapătâna și mai mult. Mai cu seamă după ce, în timpul desmiriștitului, se întâlni cu Lența între patru ochi. Venea cu mâncare pentru taică-său și tocmai urca dolma, cu basmaua alunecată pe umeri și părul negru curgându-i pe spate: era roșie de soare și de goană. S'a oprit o clipă lângă Goldiș, pe coama dolmei. De aici până departe, privirea alerga nestânjenită pe deasupra miriștilor cafenii, răscolite de plug, dealungul malului Crișului care curgea domol pe sub sălciile cu frunze verzi închise, plutind apoi dealungul firului apei, până departe, unde sub zarea tremurătoare a cerului, se iveau ca dintr'o brumă viorie, coastele munților Codrului. Fata răsufla grăbită, ținându-și fruntea ridicată s'o mângâie boarea ușoară, tomnatică, ce venea dinspre porumburi. Goldiș înțelese că fără ea viața lui nu mai avea nici un preț. Voi s'o apuce de mână, dar se opri la timp. „Ce-o să creadă despre mine?” În seara aceea, fără să mai stea pe gânduri, se duse la nana Floareași-i spuse totul.

Bucuroasă, silindu-se să nu arate, nana Floarea vorbea mereu:

— Suntem tare mândri de cinste. Om ca tine, Mihai, mai rar, asta o spune tot satul, dar trebuie să întrebăm și fata, că de, cine știe, inima tinerilor e cu toane, ei de ea ascultă, nu de noi, cei mai trecuți în vârstă, care știm ce e bine și ce e rău. Eu îți mulțumesc pentru cinstea ce ne faci...

— Când să trec pe aici? întrebases el rușinat, îmboțindu-și poalele vestonului nou, luat dela Oradea.

— D'apoi îi veni mâine la prânz la noi, că tu ești om singur...

Ziua aceea a fost tare lungă. Trecea greu, ca și cum cineva s'ar fi opintit în urma ei s'o țină în loc.

A doua zi, cu izul amărui al răchiei de prună în vârful limbii, împiedicându-se în pas, intră în casa cea mare. Masa era așternută, fața cea nouă.

de damasc strălucea. Toader, destul de afumat și el, se clătina pe picioare, încercând să îngaima ceva. Apoi îl luă pe Goldiș de gât, îl sărută lipicios, îmbiindu-l la pahare.

Mai târziu (Goldiș nu-și dăduse seama cât timp trecuse), intră și Lența. Ochii nu-i mai râdeau, ci priveau drept înainte, cu un fel de ciudată curiozitate.

— Hai, fata mamei, haide, nu te sfii... Domnul să vă ajute să fiți fericiți și să ai grije de ea, Mihai, că noi atât cât au îngăduit vremurile numai cu binele am învățat-o, și-i fată bine crescută și știe de toate, și coase, și toarce, și mâncare știe să-ți facă, doar am învățat-o eu. Numai o fată am avut... Doamne, doamne, cum trece vremea și iaca ne trezim în pragul somnului celui de veci.

— Nu te teme, mamă, se grăbi s'o liniștească Goldiș (când i-a spus mamă, i s'a oprit în gât un nod, ca o gălușcă). La mine are să trăiască ca o doamnă... Mi-s președinte, am de toate, pe brațe oi purta-o. Că doar muieră mea n'a trudi pe câmpuri...

— Hi, hi! chicoti nana Floarea, mai bine-i așa... Că de, gândește-te, dragul meu ginere, pe acolo mai sunt flăcăi și aiștia de azi îs nespuse de obraznici, și nu că, doamne ferește, aș vrea să zic că tu n'ai fi om în puteri, dar mai bine să înconjuri răul, să nu te lovească când nu te aștepți... Căci noi, dragul meu, am învățat-o cu binele...

Cuvintele acestea, „am învățat-o cu binele“, îi rămăseseră întipărite în minte lui Goldiș. Hotărîseră să facă nunta în Octombrie, ca până atunci să aibă și el vreme să rânduiască toate cele. Dar de unde bani? Nu-și vânduse grâul, nădăjduind că spre primăvară o să ia preț mai bun, așa cum făcuse și anul trecut. Nici împrumut nu voia să ceară, să se socotească bine nici nu prea avea dela cine.

Dar în starea în care era, casa lui nu putea rămâne. Cum s'o aducă pe Lența în ea? Se frământă cât se frământă, iar până la urmă găsi ce-i de făcut. La Adunarea generală hotărîseră ca o parte din veniturile bănești ale gospodăriei să fie întrebuințate la cumpărarea unui taur, a doi armăsari de soi și ceva țevi pentru grădină. Ii spuse lui Vărzaru că are neapărat nevoie de bani și luă cu împrumut o sumă din banii gospodăriei. Aduse dela oraș zugrăvi care-i făcură casa ca nouă. Pe urmă băgă de seamă că acoperișul se învechise și când ploua, curgea și în odaie, drept deasupra patului. Acoperi casa cu tinichea nouă, înlocui mobilele vechi. Datoria se ridicase la peste trei mii de lei, dar nu se gândea la asta. Lucra fără preget, ziua și noaptea. Banii o să-i pună el într-un fel la loc. Il liniști și pe Vărzaru care, de altfel, nu avea curajul să-i iasă din cuvânt.

Singura grijă a lui Goldiș era Mitru Gherdan. Acesta se împotrivise cu înverșunare căsătoriei și parcă oamenii s'ar fi înțeles cu el. Cu cât se apropia ziua nunții, discutau tot mai mult pe socoteala lui Goldiș. Nu odată îi auzea vorbind despre el și Lența: „Nu face bine președintele. Pui îi trebuie lui? Are vădane câte îi trebuie, la ce dracu' se leagă de fete tinere? Ori a dat în mintea copiilor?“ Goldiș se făcea că nu vede, că nu aude. N'ar fi putut explica cu nimic hotărîrea luată, dar simțea că fără Lența viața lui n'ar face două parale. „Cel puțin la bătrânețe să am zile senine, își spunea, că pe urmă dracu' m'o lua în groapă“. În ultima vreme, e drept, Lența se ofilise o țără, dar asta, de bună seamă, de grija nunții. De câteva ori încercase să fie singur cu ea, dar Lența îl ocolea și asta îl întărâta și mai mult. Nu se mai îngrija de gospodărie, de muncă, de nimic. Gheorghe îl înfruntă de câteva ori la ședințele de analiza muncii și mulți, Bicașul și alții, îi țineau isonul. Goldiș dădea din mână.

Mitru Gherdan îl chemă într-o seară să stea de vorbă. Goldiș merse la el cu o ușoară strângere de inimă, dar hotărât. În viața lui particulară să nu se bage nimeni. Nici Gherdan, nici Partidul! Și ce-i dacă-i tânără? Fiecare își potrivește viața după cum îi place. „N'am silit-o. Lența mă iubește.“

— Eu socot să te gândești bine, tovarășe Goldiș, spuse în cele din urmă, la despărțire, Gherdan. Tu ești președinte, ne ești tovarăș bun, ești membru de partid. Tu ar trebui să știi. Și apoi, mai e și încrederea oamenilor. Eu ți-o spun deschis. Peste doi-trei ani, dacă nu mai devreme, o să ai numai necazuri. Ea nu știe ce face. Și-apoi mai cred că ea a fost silită de părinți...

— Am vorbit cu ea. Dacă ar fi fost silită n'aș lua-o... Că doar n'oi face dragoste cu sila. Și dacă peste ani, nu m'o place, a fi liberă. Dar eu nu cred asta! Tu mă știi, Gherdane...

Gherdan nu avu ce să-i răspundă. Socoti că cel mai bun lucru e să lămuirească oamenii ca ei să nu-l învinuiască pe Goldiș. Goldiș era gospodar bun, președinte și mai bun, ar fi fost păcat ca din cauza asta oamenii să-l privească cu neîncredere. Deși în sinea lui era nemulțumit, gândea că asta era cea mai bună ieșire. Mai ales că și tovarășii dela raion cu care stătuse de vorbă fuse eră de aceeași părere...

— Dacă omul se căsătorește în lege, dacă fata nu se împotrivește și nici măcar părinții, ce te bagi?! Partidul, dimpotrivă, ar trebui să-i ajute.

— Voi nu cunoașteți toată socoteala, încercă să-i convingă Gherdan...
— Tovarășe Gherdan, parc'ai fi o babă! Cu de-astea te ocupi dumneata în gospodărie?...

Gherdan plecă dela raion, nemulțumit.

Lui Goldiș nu-i păsa de privirile piezișe ale oamenilor. Se gândea la Lența, la așternutul alb și răcoros al patului, la zilele frumoase care-i stăteau în față.

La nuntă s'a făcut petrecere mare chiar în sediul gospodăriei. Au jucat feciorii și fetele până în zori, dar, începând de pe la miezul nopții, Goldiș, cu toate că turnase în el băutură nemăsurată, începu să se simtă trist, îngărunat... Alături de umărul lui simțea umărul cald, svâcnitor al nevestii. Acum o ținea de mână și ar fi fost în stare dacă ea i-ar fi cerut, să-i coboare și luna de pe cer.

Lența, veselă de mulțimea adunată de dragul ei, râdea și vorbea cu cei din jur. Arăta mândră și nepăsătoare, se bucura de urări. Își rostea cu glas tare numele cel nou: Lența Goldiș. Lența Goldiș...

Mulți dintre colectiviiști frunțași nu veniseră la nuntă, cu toate că Gherdan a stăruit pe lângă fiecare să vină să-l cinstească pe președinte.

— Eu aș veni, i-a spus Țugui, dar muierea nu vrea să vină. Cică tot satul râde de el.

La început, Goldiș s'a încruntat la văzul scaunelor goale, pe urmă a înjurat de toți sfînții.

— Să se ducă dracului că doar n'o să mă iau după ei. Să bem în cinstea miresei!

Oamenii își goliră paharele.

Toader, beat și el, se duse să-l sfătuiască pe Goldiș să nu mai bea. Președintele se înfurie și goli pe nerăsuflăte încă vreo câteva pahare de vin să-i arate că el îi om, nu lepădătură.

Spre dimineață, Lența stătea nemișcată lângă Goldiș, îi urmărea mișcărilor și nu simțea nimic decât amețeala de pe urma vinului, apoi fără să știe de ce, începu să plângă încet, cu sughițuri.

Pe urmă a început viața cea nouă. Lența se silea să fie veselă, mulțumită, doar din când în când se scăpa și-i spunea dumneata. Poate deaceea lipsea ceva din sufletul lui Goldiș. Ar fi vrut să-i spună cât îi e de dragă, dar nu găsea cuvinte, și se temea să nu se facă de râs. Nu odată i se părea că un copil sburdă prin casă și-l sâcăie cu întrebări: de ce? cum? la care el nu putea să răspundă.

Uneori, noaptea, când luna se strecura prin ferestrele mari dinspre uliță, se trezea și ridicându-se într'un cot, îi privea pe furiș fața albă, netedă, genele care aruncau umbre prelungi pe obraji. Ofta. Nu știa de ce, o înegureală i se lăsa în suflet. Auzise vorbele veninoase ale unor cumetre din sat: „O să aibă acum ce păzi președintele... I-a trebuit găinușă tânără, spre bucuria feciorilor... Hei, cum s'a stricat lumea...”

Goldiș era un om tăcut. Mai ales de când era președinte, învățase să-și măsoare cuvintele. Uneori ea îl întreba:

— De ce taci?

Și el răspundea încruntat, ca sub povara unor gânduri:

— Ia, gândurile...

Dar viața lui se înseninase, în fiecare seară se grăbea spre casă unde-l aștepta căldura, lumina. Ce-i drept, când ea se apuca să-i povestească vrute și nevrute despre vecini, despre ce a spus baba Safta, ori moș Tulucan, despre fata lui Boșneag, care a fugit cu un fecior din Beiuș, îl cam necăjeau vorbele ei, dar o lăsa să vorbească, fără s'o asculte, privind cu ochii obosiți focul molcom și pâlpâitor din vatră.

Rar o scotea din casă și atunci numai alături de el. Oamenii își întorceau capetele în urma lor și Goldiș credea că o privesc pe Lența. O temea. La început ea își găsisese de lucru în casă; viața nouă, de femeie măritată, adusese o schimbare în traiul ei de până atunci. Apoi și grija pe care i-o purta, darurile lui, o mulțumeau.

Președintele crezu că Lența e fericită și de aceea hotărî să n'o lase la muncă. Totuși, se întâmpla uneori s'o găsească acasă, aplecată deasupra plitelor, tristă, cu ochii plânși. Atunci Mihai Goldiș se înfură, socotind-o neputincioasă să priceapă de ce n'o lăsa la câmp.

— Avem noi destule, de toate cele, de ce să te mai omori și tu pe arșiță? Până am eu două brațe puternice, fii doamnă, că-s doar președinte...

Lența tăcea și tăcerea, ca o povară de prisos, îl doboră pe Goldiș; mai bine ar fi vrut ca Lența să-l certe, să strige, să-l ocărăască. Încerca s'o îmbuneze cu cârpe de mătase, cu piepteni și țoale colorate.

Gherdan îl vedea necăjit, dar poate de ce-l vedea așa, nu se încumeta să-i pomenească de discuția lor de dinainte de căsătorie. Îl lăsa să se macine, să-și vadă singur greșala. Odată, când s'a întâlnit cu Lența, nu s'a putut stăpâni să nu-i spună:

— Ei, nevastă tânără, stai închisă ca în colivie...

— Că bine spui, bade Gherdan, închisă ca în colivie...

Gherdan clătină din cap în urma ei; îi venea să se ducă la Goldiș să-i tragă doi pumni în ceafă.

Iar Goldiș ocolea orice discuție despre familia lui. Se înăsprise, devenise poruncitor, dar gospodăria mergea strună. Nu-i mai zâmbea nici lui Vârzaru, ca pe vremea când luase banii cu împrumut. Dacă se întâmpla ca acesta să-i pomenească că s'ar putea să vie un control și atunci va fi vai și amar de amândoi, Goldiș dădea din mână:

— Lasă, când s'o scumpi puțin grâul, mă duc la târg și-i pun la loc toți. N'ai tu grijă!

Dar Vărzaru nu putea să fie fără grijă. Îl mai întreba câte unul când s'o hotărî președintele să se ducă după vitele de prăsilă, și mai cu seamă Bicașul, și atunci Vărzaru pălea, făcându-se ca oul de găină. Încerca să explice că târgul din Beiuș n'a fost târg cum ar fi trebuit să fie, că mai era vreme până la primăvară. Mai spunea el ceva nelămurit, din care oamenii nu înțelegeau prea mult. Doar atât că banii nu-s de ajuns sau dracu' știe ce-s cu ei.

Bicașul îi vorbea despre asta lui Gheorghe. Brigadierul încreți fruntea. Și el avea îndoeli, mai cu seamă că Goldiș avea o casă tare frumoasă, din nu se știa ce. Atunci se hotărî Gheorghe să lămurească problema banilor cu ajutorul gazetei de perete. Trebuia astupată gura clevetitorilor și cumpărate cât mai de grabă vitele ca să nu se mai discute despre asta. Numai că atunci când se așeză să scrie articolul nu știu cum să-l ticluiască. Cum să vorbească de bani?... Pe urmă se gândi la Lența, și i se păru că scrie articolul de gazetă numai ca să lovească în Goldiș. Se lăsă păgubaș. Apoi se întrebă: „Dar dacă n'aș iubi-o pe Lența nu l-aș scrie?“... „Ba da!“... „Atunci?“... Încă în seara aceea, se așeză iar la masă și scrise cu chibzuință, nu prea aspru, cum ar fi scris dacă nu ar fi avut nimic de împărțit cu Goldiș. Gherdan citi articolul și nu spuse decât:

— Na, și tu te-ai înmuiat!

Gheorghe roși. Se lăsa de pe un picior pe altul, neștiind ce să spună. Atunci Gherdan îl bătu pe umăr și începu să râdă.

— Gheorghe, Gheorghe, ce n'aș da eu să am anii tăi!...

10

Tot timpul în drum spre casă, Goldiș fu măcinat de grija banilor. Dacă oamenii au ridicat problema la gazeta de perete, înseamnă că nu se vor sfii să-i ceară socoteală și deschis. Na, numai asta îi mai lipsea. Cu cât se gândea mai mult la articol, la Bicașul și la spaima lui Vărzaru, tot mai greu i se părea de ieșit din strâmtoare. Grăbi pasul și, ajuns la podet, îl trecu în goană. Numai când se opri în fața porții, își dădu seama că alergase tot drumul și că acum abia mai răsufla. Toată mânia de mai înainte îi trecuse, acum stăruia în el o teamă amestecată cu rușine. „Ar trebui să-i pun înapoi, da' de unde?“ „Să-mi vând grâul din pod“. La acest gând, fața i se întunecă. Iubea grâul mai mult decât pământul, pe Lența sau pe sine însuși. „La dracu', își zise, mă gândesc la prostii când mă arde grija pentru banii lipsă. Totuși ar trebui să vând ceva din grâu.“ Se vedea în pod, înfigându-și în aurul sacilor, mâinile mari, butucănoase. Boabele coapte care i se strecurau printre degete, îl înfiorau întotdeauna. Dacă nu i-ar fi fost rușine de sine însuși s'ar fi jucat ore întregi cu mâinile în sacii de grâu, lăsând să-i curgă boabele prin palmă. La câmp, la vânturat, nu lipsea nicio dată: stătea înțepenit locului și se uita la movila aurie și asculta cu evlavie sâsăitul atât de cunoscut și drag al grăunțelor. Atunci îi venea să intre cu picioarele în grâu, să se acopere cu el, să se culce în vârful grămezii, să stea nemișcat întocmai ca femeile bisericușe în timpul litaniiilor.

Deschise poarta. Câinele îl primi cu un hămăit scurt, sec, de parcă ar fi strivit o muscă între colții puternici. Din tindă se auzi limpede glasul Lenței: era un cântec plin de bucurie, ca o chiuitură. „Ce știe ea!“ se înduioșă Goldiș și se grăbi să intre în bucătărie. Era cald, crățițele sfârâiau pe sobă.

Auzindu-l, ea tresări, se întoarse svâcnind din solduri şi-şi pocni braţele a mirare:

— Dumneata erai? Dar de ce-ai venit aşa de grabă?

El se aşează greoi. Nu ştia cum să-i spună; de aceea se mohorî:

— Nu avem nimic de lucru astăzi... aşa că...

— Nu vrei să mănânci ceva?

Şi fără a aştepta răspuns începu să umble grăbită, scoţând o farfurie curată şi un pahar în care-i turnă vin.

Când trecu pe lângă el, Goldiş întinse mâna s'o cuprindă, dar Lenţa se feri ca o svârlugă.

— Cu cine ai vorbit tu în vremea din urmă? o întrebă, mestecând din pâine.

Când se întoarse spre ea, rămase uluit. Lenţa se făcuse albă ca varul şi se rezemase de perete. Pieptul i se ridica grăbit.

— Cum... cu cine? izbuti să îngaime dela un timp.

— N'ai povestit nimănui... cum stăm noi acasă... ce ți-am luat din târg şi...

— Nnnuu...

„O fi aflat ceva?“ Speriată, căuta să se ţie cât mai departe de el. De ce nu i-a spus până acum? Sau să-l fi lăsat pe Gheorghe să-i vorbească. Gândurile i se învălmăşeau în cap, nici nu mai auzea. Se uita drept la Goldiş să-i citească din priviri, să vadă ce ştie. Dar Goldiş, abătut, se uita în farfuria din faţa lui. Părea atât de obosit şi bătrân, încât Lenţa se cutremură. Acum îl vedea pentru prima oară atât de doborât. Mai spuse odată „nu“, să-l liniştească.

— Bine, atunci, încheie el, împingând farfuria din faţă.

Din curte se auzi lătratul duşmănos al câinelui care trăgea de lanţ să-l rupă. Goldiş se sculă şi ieşi în târnaţ. Vărzaru tocmai îşi ştergea picioarele pe preş.

— Ce-i cu tine?

— Iaca, am venit într'o goană. Ştii cine a pus articolul?

Goldiş îl înhăţă de piept.

— Cine?

— Gheorghe.

Lenţa care ieşise şi ea în cerdac, se rezemă de tocul uşii. I se făcu negru în faţa ochilor, apoi o cuprinse ameţeala. Nu auzise bine despre ce era vorba, dar numele rostit de Vărzaru, îi dădu a înţelege.

— De unde ştii? întrebă preşedintele, fără să-l lase pe socotitor de piept.

Vărzaru nu pricepea mânia preşedintelui. Socotise că vestea pe care o aduce îl va ridica în ochii lui Goldiş. Atât de tare se sperie încât uită să răspundă. Goldiş îl scutură încă odată. Vărzaru abia se mai putea ţine pe picioare.

— De unde ştii, răcni preşedintele.

— Mi-o spus Tulucan, băigui dela o vreme, plângăreţ, socotitorul.

Infuriat, Goldiş îl îmbrânci în jos pe scări. Vărzaru se clătină şi căzu. Goldiş nu se mai uita la el. Mânia începuse să-i fiarbă din nou în gâtlee. Vărzaru se ridică şi aşteaptă, supus, urmărindu-l cu privirea. Nu îndrăzni să înceapă iar cu vâicărelile, deşi pe drum fşi spusese că aşa nu mai poate merge, şi pe el o să-l mănecă puscăria şi va fi vai şi amar de amândoi.

Lenţa intră grăbită în bucătărie, uitând uşa deschisă. Pe urmă se auzi cum lipăie cu papucii în odaia cea mare.

— Nu-i bai, spuse Goldiş printre dinţi. Nu ştii unde-i?

— Acasă, unde să fie? Ori la sediu.

— Apoi mă duc eu la el... dumnezeii cui l-o făcut.

Își îndesă căciula în cap și o porni pe uliță cu pași mari, stropindu-se de noroi până la brâu, nebăgând în seamă oamenii care-și scoteau căciulile în fața lui.

În acest timp, Lența se frământa în odaia cea mare, neștiind ce să facă. Frângându-și mâinile, își opri privirile pe iconița din perete, cerându-i parcă ajutorul. Ciorba dădu în foc și asta o desmeteci. Socoti că ar trebui să dea o fugă până la Gheorghe, să-i spună că vine Goldiș la el. Dar pentru asta nu mai avea timp. „Ce-ar fi să mă duc la Gherdan să-i spun toate cele întâmplare?” Dar de unde să-l ia acum pe Gherdan? Începu să se îmbrace, apoi se răzgândi. Hotărî să se ducă acasă, dar își schimbă gândul ăsta. Cum să-i spună toate cele maică-sii? Că nu-l mai iubește pe Goldiș? Că nici nu l-a iubit măcar?... De bună seamă că ar bate-o. Dacă nu ea, atunci taică-său, Toader. Frântă de oboseală, se așeză pe marginea patului și începu să plângă, încet, fără lacrimi.

În dreptul Cooperativei, Goldiș se întâlnește cu Boșneag. Vru să-l ocolească dar acesta îi tăie calea.

— Ce facem cu Lică a Birăului? Am auzit că a adus o cerere. Tu vrei să-l primești?

— Cum o spune colectiva. Nu eu hotărâsc. Asta știi și tu.

— Da' vorba ta are greutate. Tu trebuie să te pui contra. Eu așa îți spun, că fruntea gospodăriei s'o face foc... Lică are o singură iapă beteagă și un plug, bun de fiare vechi. Atât are, și cinci copii. Când s'or pune ăștia pe zile muncă apoi să te ții numai și să vezi cum la toamnă te duci acasă cu sacul gol...

— Is muncitori și ei, ce vrei să le fac, spuse Goldiș, supărat că Boșneag îi ținea calea. Vreo doi oameni care stăteau în ușa Cooperativei, se apropiară de ei.

— Dacă-s muncitori și Adunarea generală pune obrazul pentru ei, eu nu mă pun contra. — Asta o spuse mai mult pentru cei adunați decât pentru Boșneag care se mohorîse la față. — Apoi eu mă duc, adăugă după un timp și o luă spre casa lui Gheorghe.

La colț, Boșneag îl ajunse din urmă:

— Atunci să împărțim banii! De ce să se căpătuiască toți veniții din agoniseala noastră?!

„Nu-i sfat prost”, cântări vorbele Goldiș. Așa ar fi putut să scoată ceva din datorie și cine știe dac'ar mai trebui să-și vândă grâul. Dar asta nu putea să-i spună deschis lui Boșneag, și nici rău nu se putea pune cu el. Mai ales acum.

— Am să mă gândesc. Dacă tu socoți că e bine așa, propune-o adunării. Să vedem ce spun oamenii.

— Oamenii o să spună cum o să spui tu.

— Eu am spus că am să mă gândesc... Tu propune numai...

Îl lăsa pe Boșneag în mijlocul drumului și coti spre ulița din dolmă.

Pe Gheorghe nu-l găsi acasă, sau acesta nu voi să răspundă. Stătu așa, ca la un sfert de oră, lovind cu picioarele în ușă, spre mirarea rarilor trecători, ciocănind geamurile de era gata să le spargă. La sgomotul pe care-l făcea, ieși o vecină și-i spuse că Gheorghe plecase de cu noapte, nu știa unde anume.

Abia când ajunse la sediul gospodăriei, președintelui îi trecu prin

minte că Gheorghe s'a dus la raion. Ar fi vrut să-l întrebe pe Vărzaru ce sumă ar fi de înlocuit exact, dar n'avea îndrăzneala. Acesta îl urmărea mereu cu privirile, înfiorat de spaimă, și trecându-i prin minte că dacă iese bucluc, lui nu-i rămânea altceva decât să se spânzure de un cârlig din pod.

De fiecare dată când bătea cineva la ușă, președintele tresărea. Apoi, pe la vreo șase ceasuri după prânz, se liniști. Pogori în el o pace de neînțeles. Știa că trebuia să facă rost de bani. Doar de unde să facă, nu știa încă. Se gândi la propunerea lui Boșneag. Să se împartă banii. Da, asta n'ar fi rău. Că la urma urmei, așa este. De ce să se căpătuiască sărăntocii din agoniseala celor care au dus tot greul dela început. Să se cumpere vite la anul, când or pune cu toții umărul, nu acuma. Dar să rămână gospodăria încă un an fără taur și fără armăsari de soi?... Un an e tare multă vreme. La dracu', toate sunt atât de încălcite încât abia te mai poți descurca în atâtea socoteli. Incercă să gândească cu mintea lui Gherdan. Ia să vedem: ce ar spune Gherdan? Era al dracului de ușor de ghicit ce: să se cumpere vite de prăsilă! Nici nu-ți puteai închipui alt răspuns. Dacă n'ar avea datoria asta sau ar putea să iasă la liman fără să-și vândă din grâu, nici el n'ar gândi altfel decât Mitru. Totuși, cel mai bun ar fi să-i rămână și grăul, dar și de datorie să scape. Poate să fie primită propunerea lui Boșneag... Că cine e prost să nu vrea bani?... Și dacă propunerea n'o trece prin adunarea generală, atunci, în cel mai rău caz, o să-și vândă din grâu. Dar orice s'ar întâmpla, are să știe el să-l tragă la răspundere pe Gheorghe. Se liniștise și-l povățui pe Vărzaru să nu se lase biruit ca o babă. Vărzaru ar fi dat cinci ani din viață să-l poată sudui de mamă, dar înghiți în sec și se aplecă deasupra hârtiilor, scârțâind cu pana pe foile albe.

11

În ziva următoare, când Gherdan se în'reptă spre sediul gospodăriei, i se păru că se întâmplase ceva. Ce anume nu-și putea da seamă. Oamenii, deși era încă de dimineață, se adunaseră în uliță. Până ce ajunsese la sediu, stătu de vorbă cu mulți. Cam toți i-au pus aceeași întrebare: ce se face cu banii? Fiecare îl sfătuia să ceară și el împărțirea. „La dracu', se gândi Gherdan îngrijorat, asta nu-i a bună. De unde să fi pornit toată povestea? Și președintele ce-a păzit?” Când intră la sediu, primul cu care se întâlni fu Bicașul, grăjdarul. Acesta asvârli furca din mână și se repezi bucuros spre el:

— Bine c'ai venit! Dacă ai ști ce-i pe-aici!

— Ce?

— Oamenii parcă-s turbați! Și ce-i mai rău, președintele... — se opri scurt.

— Spune...

— A vorbit cu mai mulți... Cică el n'ar fi deloc împotriva să se împartă banii.

Gherdan se încrunță. Iși vârî mâinile în buzunarele jocului.

— Și voi ce-ați păzit? Tu ai stat de vorbă cu el?

— Așa și-așa, făcu Bicașul. De când o vrut să mă schimbe, să-l pună pe Toader Roșu în locul meu, de-atunci...

— Parc'ai fi prunc... Om în toată firea și ții nasu'n vânt. Ar fi trebuit să-l tragi la răspundere...

— Aici, în fugă? Trebuia să discutăm problema lui la organizația de bază. Și Tulucan o fost de aceeași părere.

Gherdan nu știu ce să-i răspundă. Bicașul avea dreptate.

— Știi de ce m'am împotrivit eu? Ori cât, e președinte, și prestigiul lui, mai ales acum...

— Despre prestigiul ăsta... Prestigiul nu se face cu sila. Ori și-l 'face omul prin muncă, ori ducă-se dracului!

— Ai dreptate, zise secretarul. Eu mi-s vinovat. Prea umblăm cu el ca și cum ar fi de uiață. Pe urmă strânse din fălci cu amărăciune. De câte ori n'a dat cu pumnul în masă când un tovarăș își făcea astfel autocritica: „Eu sunt vinovat“. La dracu'! Desigur, Bicașul se frământa cu aceste probleme de cine știe când, abia a așteptat să-i spună, și el, acum, se scuza că a umblat cu Goldiș ca și cu o uiață. Adică vina lui e numai că a fost prea îngăduitor cu președintele? Sau că s'a mulțumit că gospodăria de bine, de rău a mers cum a mers? Il bătu pe Bicașul pe umeri.

— Va trebui să ne adunăm într'o seară și să ne scărămăm o leacă.

— Da, da, așa cred și eu, spuse Bicașul. Am să aduc țesala cu mine. Răseră amândoi.

Dinspre atelier se auzeau ciocăniturile faurilor. Gherdan privi într'acolo, și tresări: dăduse cu ochii de gazeta de perete. Văzu geamul spart, pe care nimeni nu se gândise să-l înlocuiască:

— Cum s'a spart geamul?...

Bicașul se uită în pământ. Niciodată nu-l văzuse pe Gherdan atât de supărat. Ii venea tare greu să-i spună tocmai acum cine-i făptașul.

— Tu l-ai spart?

— Nu l-am spart eu....

Gherdan se apropie de gazetă:

— Ei, cine l-a spart? Sau nu știi?

— Ba știu... Președintele l-o spart...

— O fost beat?...

— Nu. Sau cine știe... — vru s'o scalde Bicașul. — O vinit cu-o falcă'n cer și cu alta'n pământ și o vârat cotul în sticlă.

— Cum? Așa i-a venit să dea cu cotul în geam?... și îl privea neîncrezător.

— O fost nemulțumit de un articol... Acela a lu' Gheorghe, unde se vorbea de bani...

— Și unde-i articolul?

— L-o luat el. L-o aruncat în imală, pe urmă l-o ridicat și l-o pus în buzunar.

— Și tu ai stat aici ca pus cu furca...

— Ba era să ne războim, spuse Bicașul. Numai că s'o înmuiat până la urmă. O vinit după mine în grajd și m'o îmbiat la vorbă...

— Aha! făcu Gherdan și porni spre sediu.

Când intră în biroul președintelui, acesta ridică spre el niște priviri speriate. Amândoi știau că sunt multe de spus, și mai știau că discuția asta nu mai putea întârzia. Totuși, președintele se simțea nepregătit: se făcu purpuriu. Neras, cuochii încercănați, avea o înfățișare rea, de om hărțuit.

— De mult n'ai mai venit așa de dimineată, Goldiș...

Înainte să-i răspundă, președintele trase aer, umflându-și pieptul și-și pârâi oasele.

— Așa e iarna. Omu-i mai leneș...

— De ce ai rupt articolul dela gazeta de perete?...

Întrebarea veni brusc, fără înconjur. Goldiș se lăsă în spătarul scaunului. Acum ar trebui să răspundă ceva deștept. Dar ce anume. Cum dracu' de nu s'a gândit până acum la răspuns. Și totul din cauza lui Gheorghe! Mama lui de copilandru!... Socoti că cel mai bun lucru e să facă pe supăratul.

— Așa, strigă el. Mă întrebi unde-i articolul?! L-am rupt! Minciuni! Batjocoresc oamenii și... — Incepu să sbiere: — Dacă nu vă place de mine, schimbați-mă. Da' nu las pe un... pe un... să-mi terfelească cinstea obrazului. Ai auzit?

Il vedea pe Gherdan tăcând și se gândi că a făcut foarte bine că a strigat la leacă. Doar nu se pot lipsi de el, e un președinte cum nu sunt mulți, și...

— Pune imediat articolul înapoi.

Goldiș se pregăti să se răstească iarăși, pe urmă se temu că Gherdan ar putea să-l întrebe de bani, să-l cheme pe Vărzaru, și atunci s'a dus dracului totul. Puse mâna în buzunar, pipăi articolul mototolit și porni spre ușă.

— Unde te duci?

— Mă duc să pun articolul.

Vru să plece, dar Gherdan îl opri din nou.

— Cu cine ai vorbit tu că trebuie împărțiți banii?

Președintele rămase uluit. Se rezemă de perete și băgui:

— Bine, dar... cu nimeni.

Privirile lui Gherdan erau aspre, necruțătoare. Goldiș simți că acum ar trebui neapărat să spună ceva. Ceva care să-l liniștească și pe el, și pe Gherdan. Se întoarse spre Gherdan:

— Am greșit, Mitrule. Știu, n'ar fi trebuit să rup articolul. Imi dau seama că am greșit. Mi-am dat seama încă de ieri, când l-am rupt. Poate l-aș fi pus îndărăt în clipa aceea dacă n'ar fi fost de față Bicașul... Tu știi cât sunt eu de pornit... Asta e vina mea... Mereu țip și fac după cum mă taie capul...

Vru să se ducă spre ușă, dar Gherdan îl opri din nou:

— Cu cine ai vorbit tu că trebuie împărțiți banii?

„La dracu', iar despre bani e vorba“.

— Cu cine-ai vorbit?

— N'am vorbit cu nimeni, zău... Da'ce dracu', nu mă crezi? — Se opri brusc, încrețindu-și fruntea. — Ba da, am vorbit cu... stai cu cine?... da, cu Boșneag. M'o oprit eri în fața Cooperativei... Era tare nemulțumit... Doar știi cum e el când e burzului. Mi-a vorbit jumătate de oră despre Lică, cum că acesta o să trăiască de pe spinarea lui, și s'au adunat oamenii roată... Nu voiam să discut cu el, în mijloc de stradă... Erau de față câțiva dintr'aceia care au băgat cerere... I-am spus că asta nu-i problema mea și a lui, să vie la sediu, că o lămurim noi aici... De aia am venit așa de dimineață... Asta e, nimic mai mult.

Gherdan îl privi pătrunzător și spuse un „hm“ înecat, abia auzit.

Goldiș, ca să împrăstie această tăcere apăsătoare, plină de amenințări nerostite, spuse:

— Eu credeam că mă cunoști.

Gherdan nu răspunse nimic. Părea îngândurat. Goldiș adăugă:

— Pentru articolul dela gazeta de perete răspund. Acum mă duc să-l pun înapoi.

La atelierul de reparație al gospodăriei era o larmă de nu se putea auzi om cu om. Numai glasul lui Iozsi străbătea ca o trâmbiță. Iozsi râdea, și hohotele lui semănau cu nechezatul unui murg tânăr. Ciocănea semănăturile, punea ici-colo câte un șurub nou, îndrepta frânele stricate. Sub șopronul deschis vântului din toate părțile, era curent și de atâta umblet pe jos, pământul se prefăcuse într'o mocirlă apoasă.

— Aşa dar, prinserăm al patrulea însământat de primăvară, răsă Neteda, un flăcău cu părul cânepiu, murdărit de smoală. Să fiu al dracului dacă n'om ajunge anul ăsta primii pe regiune.

— Tot la asta ți-i gândul, mormăi Boșneag. Da' de bani nu scoți o vorbă!

Dintr'odată gălăgia se potoli. Gheorghe, care lucra în celălalt capăt, ridică fruntea.

Mulțumit, Boșneag se scotoci după punga de tutun. Intinse spre Gheorghe un deget gros și îngălbenit de nicotină.

— El, barem, nu s'a temut ca noi. Bine-ai scris la foaia de perete, măi, Gheorghică taică. Tot satul vorbește.

Lui Gheorghe îi era ciudă că nu-l înțeleseseră. El voise să lămuirească ce-i cu banii, să se cumpere vitele, să se închidă odată gura bârfitorilor. Și acum oamenii cred că el gândește ca Goldiș, că banii trebuie împărțiți, trebuie strânși la ciorap.

— N'ar strica să ne dea banii care se cuvin, întră în vorbă și Pleșcan, un om între două vârste, neras, cu ochelarii spărți.

— Vitele?... Îmbătare cu apă rece!

— Nu vorbești prostii! se înfurie Gheorghe și păși drept în mijlocul lor.

— Ce prostii? se sborși Boșneag. Muierea mă ciocănește'n cap, în fiecare zi... Cică-s moale ca mămăliga, că dacă nu-s beat n'am corajie... Să ne dea banii!

— Ce-a făcut președintele cu ei?

Gheorghe simți cum i se urcă în obraji un val de sânge.

— Apoi n'ați înțeles cum vine treaba, fraților! Noi cu toții am votat în adunarea generală cumpărarea vitelor de prăsilă. Bade Boșneag, tare mi se pare că iar ai închinat cu vecinul Gurău că și el tot așa spune. Iar cu primirea de noi membri, tot după voia chiaburului vād că vrei să faci.

— De ce-l amesteci în treaba asta pe Gurău? Ce are el cu gospodăria noastră?...

— Așa ai spus și astă toamnă la împărțirea roadelor, ce are Gurău cu gospodăria noastră, el care stă la trei poște de gospodărie... O avut sau n'o avut? Ori nu tot el te-o sfătuit să nu vinzi grâul până la primăvară?

— Lasă astea acum...

— De ce să le las? se împotrivi Gheorghe. Cine, dacă nu Gurău e cel mai mulțumit că noi nu cumpărăm vite de prăsilă?

— Dar că noi primim banii înapoi, tot bucuria lui este? — spuse râzând Pleșcan. Era convins că aici l-a înfundat pe Gheorghe. — Hai, nu răspunzi?

— Apoi tot el. Că dacă dumneata ți-ai bea banii pe care i-ai primi, adică ți-ai bea vila care ți-ar îmbogăți gospodăria, cine s'ar bucura dacă nu Gurău... De aia-i spun lui baci Boșneag, că ce cere el la dreptu' vorbind, Gurău o cere.

— Ceee? făcu supărat Boșneag. Apoi tacă-ți fleanca, Gheorghe, că de nu...

— Aveți grâu, mergeți la Cooperativă, vinde-ți-l și luați-vă și tot ce vă trebuie, intră în vorbă și Bicașul.

— Nu ne silește nimeni să-l vindem la Cooperativă, așa să știi. Suntem slobozi să facem ce vrem cu el...

— Asta ai lovit-o bine! îl luă în răs Gheorghe. Adică tu te duci să-l dai la speculă...

— Atunci de ce-ai mai scris despre bani la foaia de perete?

— Am scris pentru că ar fi bine să se lămurească odată când anume cumpărăm vitele? Ca să se închidă gura celor care se iau după Gurău.

— Despre cine vorbești? făcu Boșneag ochii mici.

— Și despre dumneata. Ai luat nouă măji de grâu și le ții în pod. Apoi îți umblă gura că n'ai bani. Dacă o să creștem vite de soi, la anul o să avem de două ori pe atâta câștig...

— Ehe, la anul... Până atunci...

— Ce-i până atunci?

— Multe pot fi, — încercă Boșneag să se îndârjească. — De pildă, na, „domnii“ sărântoci, ăștia care ne vin acum pe cap. Acum li s'a luminat să intre în gospodărie. N'au nici de unele, pământul lor e prost de-ți vine greață... și să împărțim cu ei. Și acuma, și la anul. Mai bine să ni se dea ce ni se cuvine, că doar am muncit. Da, oameni buni, — se încălzi el. — Judecați o leacă. Se bagă între noi zece familii de culduși. Ce-au dat ei pentru vitele astea de prăsilă? Nimic. Atunci, la anul, de ce să capete bani în rând cu noi, care...

— Frumos, pufni Neteda. Fie-ți rușine!

— Așa-i, încuviință și Gheorghe ațintindu-l pe Boșneag cu privirea. Mare cinste-ți fac vorbele astea...

— Apoi... — Boșneag înghiți în sec. Deodată se încruntă, își scoase căciula și o trânti de pământ. — Mama ta de pungaș! strigă el cu voce pițigăiată. Te împinge Lența, hai? Te culci cu sdreanța președintelui și acum joci în horă cu el?!

Gheorghe se dădu un pas înapoi, își făcu vânt și-l lovi cu pumnul drept în obraz. Apoi voi să se năpustească asupra lui, dar Neteda și ceilalți îl prinseră de mâini.

— Nu-i nimic, gălai Boșneag. Asta ai să mi-o plătești... Maica ta, dobitocule! și se apropie de peretele șurei unde stăteau înșirate furcile. Oamenii săriră la el, să-l împiedice să pună mâna pe una.

— Așa-i cum zice Boșneag — bombănicineva, Gheorghe nu știa cine.

Simți că-i crapă obrazul. Adică toată lumea vorbește de el și de Lența și el crede că duce de nas tot satul. Acum o să iasă tămbălău. N'avea curaj să se uite în ochii oamenilor. Strigă din toate puterile:

— Banii nu se dau înapoi! Vorbe chiaburești! Să vă fie rușine — dar lui însuși i se părea neconvingător ceea ce spune.

Apoi ieși ca o furtună și se îndreptă spre casă. Toate fierbeau în el. Fără să fi gândit sau să fi vrut, intră la Cooperativă. Ceru un pahar de „bătrânească“, apoi încă unul. Când ieși din nou în stradă, îi ardea gât-lejul și ameteala care pusese stăpânire pe el, un fel de moleșcă legănătoare, îl întărită și mai mult. „Oamenii o cred pe Lența femeie stricată“. Li veni să strige celor de pe stradă că Lența nu e vinoată, dar n'avu putere s'o facă. „De ce dracu' n'am vorbit până acum cu Goldiș? Măcar cu Gherdan să fi vorbit“... Acum, chiar dacă le-ar spune, or să spună că o face de nevoie, de gura satului. Nici că a vrut să apere interesele gospodăriei când a scris articolul la gazeta de perete, de bună seamă că n'o să-l mai creadă nimeni. O să creadă toți că a vrut să-l înfunde pe președinte... Ce-ar fi să se ducă la Goldiș? Se întoarse din drum și o luă spre podeț. Deodată își dădu seama că se clatină: „Cum să mă duc beat la el? Să spună c'am venit mânat de băutură? Să spună ce-o vrea! Nu mai stau nici-o zi, niciun minut măcar. Trebuie să se lămurească odată!“ Intră pe porțiță și abia reuși să se ferească de câine.

Uită să bată în ușa, și numai când se văzu în mijlocul bucătăriei, se opri speriat.

În pragul odăii mari apăru Lența.

— Gheorghe, Gheorghe! făcu ea mirată și se repezi la el.

El se feri, împingând-o cu mâinile întinse:

— Unde-i *țovarășul* Goldiș?

— Gheorghe!...

— Unde-i *țovarășul* Goldiș? mai spuse odată aspru.

— Ai înebunit, Gheorghe... Nu-i acasă.. Atât de mult m'am temut pentru tine... Gheorghe, Gheorghită al meu... Ai venit după mine!

— Am venit să vorbesc cu președintele...

— Ești beat! Mihai nu-i acasă... — și-l privi stăruitor.

„Nu-i acasă? Și dacă s'o întoarce acum, o să-și închipuie c'am venit la Lența“. Il năpădiră nădușelile. Spre mirarea Lenței, ieși fără să salute. O porni spre casă pe drumul îngust al dolmei, peste răstoacă. Pe la mijlocul drumului, îi veni să înjure de ciudă: îi părea nespus de rău că-l lovise pe Boșneag. O să-l tragă la răspundere organizația de bază. Acum nu mai încape îndoială că oamenii cred că l-a lovit pe Boșneag ca să-l apere pe Goldiș din îndemnul Lenței. Niciodată nu știi cum se încurcă lucrurile. Poate și Gherdan o să creadă că luptă pentru împărțirea banilor. Se înfurie la acest gând. Apoi, aducându-și aminte de Lența, se potoli și se înduioșă chiar. „M'a așteptat cu brațele deschise. Boșneag a spus despre ea că e sdreanță“. Tot e bine că l-a lovit pe Boșneag. Cel puțin i-a întors pumnul pe care i l-a dat el lui Lică.

Ajunse la răstoacă: de aici, toată întinderea, cât puteai cuprinde cu ochii, se așternea netedă ca o palmă întinsă, darnică. Petele de zăpadă, înmuiate de câte un zâmbet de soare cu dinți, musteau și sclipirea lor nu mai supăra privirea. Ici, colo, pârâul, înviorat de zilele senine, își spărsese pojghița verzuie, și, clăbucind, se rostogolea la vale. Ajuns lângă el, Gheorghe înfipse călcâiul într'o tăbliță ca de sticlă, prinsă între bolovani. Își aruncă scurta și cămașa de pe el. Se spală întâi pe față; apoi își udă și pieptul cu apa ca ghiata. Se învioră. Răsufllă puternic și-și frecă îndelung pieptul lat, pârșos. Se simțea iarăși în putere. Văzându-și în vale casa cu stururile trase, se întunecă pentru o clipă: da, o s'o aducă pe Lența acolo. Il va sili pe Goldiș să se despartă de ea. Că de Lența nu e vorba ca de oricare altă femeie. Că femeii ar găsi el destule, har domnului, doar e tânăr și sănătos. Dar Lenței, numai să-i rostească numele, și un val fierbinte i se suie în cap, iar vinele subțiri dela tâmple bat, gata să plesnească. Lența trebuie să fie muierea lui! Acest gând îl măcina încă de mult, cu ani în urmă, când se întâlnea cu ea la horă. Dacă jucau împreună oamenii se uitau la ei și ziceau că-s făcuți unul pentru altul. E drept, unii îl sfătuiseră să nu se țină după o fată ușuratică, și el nu le dăduse ascultare. Apoi însă, când o văzuse în casa lui Goldiș, își spusese că Lența e o leacă mai altfel de cum o crezuse. N'o ținea vinovată de asta. Își spunea că îndată ce-o s'o aducă în casa lui, Lența s'o face din nou fata cuminte, harnică, pe care o cunoscuse el în primele timpuri. La asta se gândise și în seara când o dusesse acasă dela Căminul Cultural. Și încă la ceva. La o fetiță mică, durdulie, cu păr negru care o să semene cu Lența. Da, așa trebuie să fie.

Se îmbracă repede și coti spre stânga, spre casa lui Gherdan. Când intră, acesta era tocmai gata de plecare.

— Mă duc la raion — îl lămuri el, arătându-i bocceaua cu merinde și cu schimburi — ,avem instructaj în vederea însămânțărilor. La întoarcere,

vom lămuri și problema lui Mihai. Spune că vrea să se ducă el după vite. Trebuie să alegem o comisie. Tu ce părere ai?

— Tovarășe Gherdan, începu Gheorghe nehotărât. A ieșit tare rău cu articolul. Oamenii cred că eu țin parte președintelui.

— Ce zici tu acolo?! — Gherdan se așează, așa îmbrăcat, pe un scaun în tindă. — Cine crede tâmpenia asta?

— Oamenii, făcu iar Gheorghe. Mi-a spus-o în față Boșneag. Cică îl apăr pe președintele... din îndemnul Lenței, spuse el repede. Știți, eu și cu ea...

— Știu... Te-am așteptat mai de mult să-mi spui de asta. Oamenii vorbeau, dar dacă tu nu mi-ai zis nimic, mie nu-mi venea să cred.

— Văzând fața palidă a lui Gheorghe, Gherdan schimbă vorba. — Despre Goldiș ce spun oamenii, că a rupt articolul la gazeta de perete?

— Despre asta n'am avut timp să vorbim... Că eu m'am înfierbântat...

— Ca omul cu musca pe căciulă...

Gheorghe continuă ca și când Gherdan n'ar fi spus nimica:

— Și l-am lovit pe Boșneag. N'ar fi trebuit s'o fac, dar...

— Și pe urmă?

— M'am dus...

Gherdan tăcu o vreme, apoi spuse cu jumătate de gură:

— L-ai lovit și pe urmă te-ai cărat, așa cum se cuvine să faci un comunist...

Cuvintele secretarului îl întărită rău pe Gheorghe:

— Am plecat... am plecat să vorbesc cu Goldiș. M'am dus pentru Lența.

Gherdan strânse din fălci. Gheorghe continuă:

— N'a fost acasă...

— Măi, Gheorghe, eu te credeam om cu rădăcini, ca stejarul. Auzi mă, ca stejarul te credeam... Umbli ieșit din minți după o muiere căsătorită, când satul lîerhe ca un stup și-i gospodăria la răsruce. Mult nu mai avem până la înșămânțări. Iar până atunci, trebuie să-i primim și pe ceilalți gospodari din sat. Să-i primim cu încredere. I-am putea primi și așa, că mulți colectiviști de ai noștri n'ar avea curajul să voteze împotriva gospodărilor cinstiți, chiar dacă în sinea lor sunt împotriva. Dar noi nu vrem să-i primim oricum. Vrem să-i primim cu încredere. Și încrederea le-o putem dovedi tocmai prin cumpărarea vitelor de prăsilă. Lăsând la o parte că fără vite am bate pasul în loc încă un an. Trebuie să-ți țin eu lecții ție?... Măi. Gheorghe, măi...

— Atunci eu ce să fac, tovarășe Gherdan? întrebă Gheorghe rușinat.

— Fă și tu ce crezi, Gheorghe...

Gheorghe plecă privirile în pământ.

— Ei, tu ce crezi c'ar trebui să faci, Gheorghită?

Se bucură că baciul Mitru îi spusese așa.

— Păi, să lămuresc oamenii...

— Dar nu cu pumnul.

Gheorghe se făcu roșu ca racul. Știa că Gherdan n'o să-i ierte niciodată că l-a lovit pe Boșneag. Totuși alt gând îl rodea pe el.

— Și cu Lența? întrebă.

— Cum, cu Lența?... Păi, Lența e soția președintelui.]

— Bine, dar...

— Vorbești prostii, Gheorghe, spuse tăios Gherdan. Am să pun problema ta în organizația de bază. Și dacă mai aud odată că dai târcoale pe la Goldiș, să-i strici omului casa...

— Lența mă iubește — strigă Gheorghe. Era hotărît să-l înfrunte pe Gherdan cu orice preț. — Mă iubește!...

— Câtă vreme e nevasta altuia, nu poate să te iubească pe tine. N'are voie. Ai înțeles?

— Cum n'are voie? — Răsufla ca un urs. „Iaca, până aici e om Gherdan. Nu poate înțelege pe unul tânăr. Parcă dragostea merge după voie”. Spuse mai mult pentru sine: — Atunci am să vorbesc cu Goldiș.

— N'ai să vorbești, se răsti Gherdan scos din fire. Mai înainte ai spus că știi ce-ai de făcut. Să lămurești oamenii. Așa îi lămurești tu? Le dove-dești că și nevestele devin bunuri ale colectivei? Știi că a început satul să vorbească despre asta?

— Bine, dar Lența mă iubește, spuse buimăcit Gheorghe. Și eu o iubesc... Să se despartă de Goldiș și eu o iau.

— Aha, păi asta e altceva. Dar până s'o despart, să fii cuminte. Noi spunem despre noi că suntem comuniști, dar nu mai suntem când trecem printr'o încercare, când e vorba să ne stăpânim... Mulțam de așa comuniști...

Gherdan își ferea ochii de privirile brigadierului. Ii era milă de el. Iși aducea aminte cu câtă putere se împotrivise căsătoriei lui Goldiș și acum când se adeverea că avusese dreptate, trebuia să-i ție partea președintelui, să-și ascundă părerile sub căciulă. Ciudată e și viața asta. Iaca, în fața lui stătea un om sdrobot, pe care cu un singur cuvânt l-ar fi putut face fericit. Cu un singur cuvânt, care îl ardea pe vârful limbii. Și cuvântul ăsta nu putea să-l zică. N'avea voie să-l zică. Aici nu e vorba numai de Gheorghe, de Lența, de neghiobia lui Goldiș, e vorba de încă zece membri noi și mai e vorba de viitorul gospodăriei. Asta nu-i decât o piedică mică în drumul care duce înainte, o piatră în mijlocul drumului. Dar nu poți să dai așa simplu cu piciorul în ea, că te lovește. Și nici s'o ocolești, nu ajunge. Că vin alții după tine și se poticnesc și ei. Trebuie să te oprești puțin din drum, să te apleci să dai piatra la o parte. Cum să-i spună toate astea lui Gheorghe? El n'ar putea pricepe acum. E înfocat, gata-gata să plesnească de dragul Lenței... care stă închisă între patru pereți, păzită de Goldiș. Se încludă împotriva președintelui. „Mama lui de catâr!”

— Uite, Gheorghe, — se apropie el de brigadier. — Știu, e tare greu. Mai ales dacă știi că și Lența te iubește. Dar trebuia să vă gândiți acum un an. Ei, târziu, nici acum nu este. Dar fără drumuri ocolite! Eu zic să mai aștepți până mă întorc dela raion. Stăpânește-te. Poate mă gândesc și eu între timp, că vezi, m'ai luat pe neașteptate. De unde să fi știut eu ce te roade. Mă întorc și ne sfătuim. Omeneste. Așa cum se cade între comuniști. Acum însă, ai alte treburi. Le știi tu. Azi, mâine, scoatem zăplazurile. Până mă întorc, s'o sparge și ultimul ger. În lipsa mea, să stai de vorbă cu Lică. El e tare amărît. Mai amărît ca tine. Și trebuie să-l ajutăm. A vrut să vie în colectivă cu inima deschisă și l-am primit cu pumnii. Că Boșneag n'a dat pumnul din partea lui, ci din partea gospodăriei. Și acum, tot noi, gospodăria, trebuie să-i alinăm durerea lui Lică. Să fii om! Să nu te lași doborât. Ești tare ca un taur și inima ți-e slabă ca de vițel. Las'că vine și socoteala ta. Eu zic să vorbești cu președintele în legătură cu banii colectivei. Mi-a spus Vărzaru că Goldiș a ieșit la câmp cu agronomul. Du-te pe câmp și stai de vorbă cu el.

— Eu? tresări mirat Gheorghe.

— De ce nu? Tu ai scris articolul. Spune-i că povestea trebuie lămurită deîndată. Eri am vorbit și eu cu el. A cam scăldat-o. Vorbește-i și tu. Trebuie să-l ajutăm. No, și acum, eu mă duc să nu scap trenul. Iau lista oamenilor noi, să-i aprobe raionul.

Gheorghe ar fi vrut să-i mai spună ceva, nici el nu știa prea bine ce. Poate despre Lența, că o s'o aștepte oricât, dar nu-i veni în minte cum să înceapă. Se foi de pe un picior pe altul, și până la urmă spuse doar:

— Drum bun...

Îl petrecu o bucată de vreme, dar nu găsi prilej să-i mai vorbească și oricum asta nu se putea lămurii cu una cu două. Rămas singur, stătu la îndoială: încotro să-și îndrepte pașii? Până la urmă o luă spre casă. În atelier nu mai avea ce căuta.

Când intra pe uliță, un copilandru, murdar de noroi până în creștet, îl trase de mânecă:

— Du-te acasă, bade Gheorghe, că-i bai!

— Ce bai? păli el.

— Te așteaptă neica Mihai, președintele... A zis să te scoatem din fundul pământului.

Gheorghe înghiți în sec de câteva ori. Copilul îl zorea:

— Haide, haide, bade Gheorghe...

— Bine, bine, spuse el limpede, după un răstimp. Mă duc... Ce atâta grabă? Doar n'au dat tătarii.

Se îndreptă spre casă cu pași mari, apăsăți. Poate că era mai bine așa

13

Era târziu. Lența stătea cu fruntea lipită de fereastra umedă, doar doar i s'o mai răcori fierbințeala obrazului. În bucătărie era cald, totuși din vreme în vreme o străbăteau fiori lungi, încât se cutremura. Ii era urât, ca pe vremuri, când era fată mare și aștepta ca ai ei să se întoarcă dela lucru. Atunci însă era altfel: aștepta ceva! Se gândea că o să se mărite, și o să plece poate... Acum însă nu mai știa ce să aștepte. Bărbatul o să vie târziu, înegurat, ca și cum veșnic i-ar fi plouat și i-ar fi nins, o să mănânce hulpav și aprinzându-și o țigare, o s'o întrebe:

— Gata-i patul, Lență?

Doamne, sau dacă s'o fi întâlnit cu Gheorghe? Mai bine să nuse gândească la asta. Dar oricum încerca să-și gonească gândurile, cele grele, apăsătoare, se întorceau și nu-i dădeau tihnă. Oare de ce-o fi venit Gheorghe atât de aprins în casa lor, că până acum nu venise niciodată în ziua mare, și mai ales când îl putea găsi pe Goldiș acasă? Și de ce-o fi plecat Goldiș să-l caute pe Gheorghe, că doar nu avea nimic cu el? De bună seamă că a aflat ceva. Doamne, doamne! Oare de ce întârzie atâta? Poate să se fi întâlnit cu Gheorghe și să se fi încăierat? La gândul acesta, voi să se îmbrace și să se ducă în sat, să vadă, să audă. Singurătatea, timpul care trecea bolnăvicios, o măcinau. Ii venea să iasă în uliță, să strige adevărul în gura mare, să afle tot satul. Și ce-ar fi fost? Toate fetele de seama ei trăesc: Marta Chidoșan a ajuns mecanic, e veselă, desghetată, de n'o mai cunoști. Floarea lui Chiș e frunțase, a fost la București în iarnă și a adus o mulțime de lucruri, povestind zile întregi ce a văzut și cu cine a stat de vorbă. Maria Indricău e în dragoste cu lozsi tractoristul. Până și fata lui Boșneag a fugit cu cine i-a fost drag ei. Numai ea putrezește aici printre blestematele astea de cârpe și oale murdare. La câmp muncesc din greu, dar sunt mulți și nu le e urât niciodată. Poate că ei așa i-a fost scris... Nici la părinți, nici la bărbat să nu poată trăi, mereu să-i poarte cineva de grije ca unei neajutorate. Cum de s'a împăcat cu gândul să se căsătorească cu Goldiș? Acum îi era ciudă pentru nepricepera ei, pentru bucuria ce-o avea la început, când auzea oamenii vorbind despre ea, ca despre nevasta președintelui.

Oare într'adevăr i-a plăcut omul acesta pentru că era mare și puternic, s'au și-a pierdut mințile numai gândindu-se că va fi doamnă alături de el? E drept au fost și zile și săptămâni frumoase, după nuntă, când ieșeau împreună mergând alături și oamenii întorceau capetele în urma lor. Ea singură era vinovată de totul. Lui Mihai nu-i putea găsi vini: el o iubea ca și în primele zile, numai că ei, acum, asta i se părea prea puțin. Mândria de a se ști nevasta unui om cu vază în sat, trecuse repede, de parcă nici n'ar fi fost. De ce nu au povățuit-o părinții să se împotrivească? Mai mult ca ori ce îi lipsea bucuria de a ieși în țarină, de a vedea primii colți verzui ai pinilor, înflorirea timpurie a sălciilor. Uneori se simțea ostenită și bătrână. Atunci îi venea să o ia razna peste câmpuri, să stea de vorbă cu oamenii, să se simtă obosită de soare și vânturi. O, doamne, cât îi de frumos acum lângă Criș: valurile galbene aduc de sus din munți trunchiuri de copaci, ramuri, și odată cu ele și izul înțepător, tăios al primăverii. Ar fi vrut să fie undeva afară, la răstoacă, să fugă și în urma ei să audă pașii mari, greoi ai lui Gheorghe. Iși aduse aminte că cu Goldiș nici odată nu s'a jucat de-a prinsă pe câmpuri, că Goldiș niciodată n'o strânsese pe neașteptate pe prundiș, în zăvoi și nicăierea. Abia acum pricepea de ce îi e urît în casa asta: sta închisă în odaie ca pasărea în colivie. Pe câmp l-ar vedea pe Gheorghe în fiecare zi. Poate dacă ar fi muncit din totdeauna, ar fi avut putere să se împotrivească voinței părinților. C'asa, ei s'au căsătorit: au ajuns neam cu președintele, atât. Dar ea? Tot singură a rămas, închisă în casă ca o ofticoasă.

Da, azi o să-i spună s'o lase la câmp! Și dacă s'o împotrivi, pleacă. Tot mai mult i se lumina de ce era așa de amărită astă toamnă, imediat după nuntă. Stătea la geam disdedimineată: pe drum treceau ciopor fete și flăcăi, hârjonindu-se. Ea rămânea singură, ascultând cum se scurge vremea. Și seara... Seara toți ceilalți se întorceau dela câmp, arși de soare, osteniți și veseli. Ea așternea patul și-l aștepta pe Mihai să vină dela ședință. Orice-ar fi, nu mai putea să trăiască viața asta! Doamne, doamne, numai lui Gheorghe să nu i se întâmple ceva!

Auzi portița scârțâind plângăreț, cârcelul din piept se răsuci în ea ca un șurub. Auzi pașii lui Mihai care sdrăncăneau prin târnaț. Când el intră, era palidă ca varul și-i venea amețelă.

Mihai nu-și ridică ochii spre ea. Tropăi de câteva ori pe loc, ca și cum ar fi vrut să se încălzească, îi spuse „bună seara“ cu voce răgușită, apoi se așeză la masă și-și cuprinse fruntea în palme. În tăcerea asta Lența auzea numai ticăitul gros al ceasornicului bătrânesc și, ca pe un ceasornic mai mărunț, stricat, care merge în neștire, își auzea bătăile speriate ale inimii lovindu-se de coaste.

— Să-ți pun de cină? întrebă ea sfioasă.

— Nu. Nu-mi trebuiește.

„Nu s'au întâlnit“, îi fu primul gând. Și fără să știe de ce, îi părea rău. Poate ar fi fost mai bine să se termine odată.

Doamne, cât i se părea de strein! Nici nu știe ce gânduri îl muncesc, de ce e amărit. Ia să vedem de ce ar putea fi. Nu merg bine muncile la câmp, n'o să-l laude în gazete, poate vor să-l schimbe din președinție... Hotărî să-i vorbească în astă seară.

El își ridică privirile încetoșate.

— Unde ai fost? îl întrebă ea.

— Ia... pe la Vărzaru... și pe la Gheorghe a Petcului.

Tic, tac, tic, tac, țipă ceasul din perete. În sobă, un buștean trosni cu un pocnet sec, împrăștiind o ploaie de scântei. Li veni să strige de frică. Li privea țintă capul mare, acoperit cu păr negru, des.

țepos, ca de mistreț. Mihai își strângea tâmpilele și-și clătina capul. Cu pași înceți, tremurători ea se lipi de perete. O răcoare plăcută îi îmbrățișa trupul. Știe!...

— Mi-s tare amărît, Lență...

Ea tăcu. Focul duduia.

— N'auzi?

— Și ce vrei să fac eu? spuse cu voce străină, rea.

— Din pricina ta... auzi? Din pricina ta's necăjit... Mi-a luat Dumnezeu mințile acum, la bătrânețe...

Goldiș își vorbea mai mult sie-și și se mira singur de unde le scoate. Il omora rușinea. Ce-or să zică oamenii... Iar după toate astea, niciodată n'a căpătat dela ea mai mult de un mulțam, spus cu jumătate de gură. Il înăbușea supărarea. Și ce știe ea?... Ce-i pasă ei?... Ea stă în casă fără griji. Și doar pentru ea a stricat banii luați dela gospodărie. Spuse cu răutate:

— Da, din pricina ta. — Urmă fără să bage de seamă albeața de moarte care năpădisese obrajii femeii: — Pentru tine... am furat!

— Doamne, dumnezeule!... ce vorbești? șopti ea cu buzele din care fugise orice firisor de sânge.

— Da! Am luat din banii gospodăriei... ea să-ți aduc ție... ție... apăsă el veninos. Am fost om cinstit, fruntea satului... și iaca unde am ajuns... pentru tine... și se uită cu coada ochiului să-i vadă fața.

Era palidă. Goldiș se răcori puțin.

— Da' de ce? țipă ea cu voce ascutită. Ți-am cerut eu să mă faci doamnă? De ce nu m'ai lăsat la muncă, afară, unde-s cei de-o seamă cu mine? Ți-o trebuit slujnică? Nicăieri nu m'ai lăsat... Și acuma-mi scoți ochii?

Se răsuci pe vârful papucilor, se repezi în dormitor, deschise ușa de jos a dulapului sgâriindu-și degetele, și-și încărcă brațul cu tot felul de lucruri. Se întoarse în bucătărie și le asvârli pe jos, la picioarele lui, într-o fâlfăire de mătase, de pânză albă, ușoară.

— Na, ia-ți-le!

Și obosită, frântă, se lăsă pe un scaun plângând cu sughituri, copilărește.

— Lență! strigă Mihai, mai mult trist decât furios și se îndreptă spre ea. „Așa pricepe să-mi mulțumească?”

Dar ea sări în picioare, înfruntându-l.

— Mi-e până în gât de boarfele, de grijile *dumitale* — anume îi spunea așa—, până în gât. Nici boarfele nu mi-au plăcut, nici dumneata. Cu sila m'ai luat! Așa să știi. Și nu mă tem să-ți spun în față. Chiar dacă m'ai bate. Eu vreau să trăiesc. Nu să stau aici la murat.

Goldiș asculta mirat. La asta nu se așteptase. O durere grea, apăsătoare, puse stăpânire pe el. Se duse la geam și rezemat în coate cum stătea, părea bătrân, mai bătrân de cum era. Lenței i se făcu milă de el. După un timp, Goldiș se întoarse spre ea, o privi lung, apoi se duse la scrin și scoase cheia podului. Lența care se gândea cum să înceapă să-i spună de Gheorghe, se desmetici abia când bărbatul ieși din casă. Vru să strige după el, apoi, nehotărîtă, se lăsă pe scaunelul de lângă cuptor.

Goldiș se duse sub șopron și scoase scara mare. O propti de perete și se cățăără în pod. La lumina lămpașului de furtună, desfăcu gura unui sac. Mișcându-l, băgă de seamă că-l roseseră șoarecii și boabele aurii se revărsaseră pe scândurile spălate de el încă în toamnă. Injură în gând și adună boabele, măturându-le cu palma. La lumina palidă a lămpii, grâul părea arămiu și copt, suna ca niște pietricele șlefuite din pârâu. Cinci saci va trebui să vândă! I se uscască cerul gurii și un iz amar îl sufoca. Deodată, i se

păru că mișcă ceva, în fund, lângă meșter-grindă. Se întoarse brusc: era umbra lui cătărată până la horn, sdrențuită de colturile țiglelor. Sacul, proiectat și el, părea mare cât doi snopi puși cap în cap. Și cinci saci de ăștia mari va trebui să vândă. I se părea chiar că aude căruța pe care trebuia s'o tocmească Vărzaru dela grajduri, venind să-l ia să-și ducă grâul la târg. I se făcu cald. Infundă mâinile adânc în gura sacului și strânse pumnii. Apoi le scoase și se uită râzând cum picurau boabele din mânecile hainei. Mai împlântă odată mâinile și rămase așa, tăcut, ascultând șueratul subțire al vântului prin crăpăturile acoperișului. Trebuie să-și vândă grâul din pricina lui Gheorghe. De unde ar putea să ia bani cu împrumut, până când s'ar ridica nițel prețurile? Ca să nu-l prăpădească. Bani, bani, cine ar putea să-i dea bani? Cât de mulți o fi avut fratele lui Gheorghe, Antoniu Petcu? Dacă s'ar duce la el, de bună seamă că nici acum nu l-ar refuza. Ce-ar fi să încerce? Coborî din pod. În grabă, uită să lege gura sacului. Iși aduse aminte de asta când puse mâna pe clanța ușii dela bucătărie. Se întoarse și propti din nou scara de ușa podului.

Pe urmă, intrând în casă se răsti la Lența:

— Să-mi pui niște merinde. Mă duc la Salonta. — Tăcu; apoi spuse într'odată:— Ai auzit de fratele lui Gheorghe a Petcului?... de Antoniu?

La numele lui Gheorghe ea roși toată, apoi clătină din cap.

— Acela cares'a dus din sat prin '46, urmă Mihai. A fost zilele astea pe la mine... e îmbrăcat ca un domn... Zice că e la Ocol, nu știu ce învârteste pe acolo... Și tăcu iar. „La ce bun i-a spus toate astea?”

14

Noaptea târziu, când vântul scutura pomii de nămeți, Lența asculta răsuflarea greoaie a lui Goldiș și hotărî să plece dela el. Pe la patru spre ziuă, se trezi speriată, în sudori. Cineva bătea cu degetul în fereastră; în curte se auzea nechezat de cai.

— Mihai, îl scutură ea, Mihai!

— Ce-i? Ce-i? mormăi el și se răsuci pe cealaltă parte.

— Scoală-te! A venit cineva...

— Ha... Aha... așa-i, gemu el întinzându-se, apoi sări repede din pat și se îmbracă pe întuneric, fără să aprindă lampa.

— Gata-s merindele celea?

— Gata-s. În bucătărie pe masă.

— No, eu mă duc...

Ieși repede ca și cum s'ar fi rușinat.

În curte-l aștepta Vărzaru, încotoșmănat într'o bitușe mare de oaie, care putea de-ți tăia răsuflarea. Dărdăia de frig și tropăia pe loc, suflându-și în degete.

— Iaca... am adus căruța. O trebuit să mă cert cu Bicașul.

Mihai își trase mânușile de lână cu un deget. Se sui pe capră, înhăță biciul și-și făcu loc lângă el.

— Nu aducem sacii? întrebă mirat Vărzaru.

— Nu. Nu mai vând grâul. De ce să-l vând? Am eu bani, nu te teme. Cum Vărzaru moșmondea ceva la o roată șoldie, răcni scos din fire:

— Sue-te odată! Ce mama dracului!...

Spe iat, Vărzaru se urcă lângă el. Tot drumul nu scoaseră o vorbă, ca și când ar fi fost certăți. Vărzaru se ruga în sine ca drumul lor să nu fie de prisos. „Doamne ajută-ne!... Doamne, nu ne lăsa!...”

Ajunseră aproape de oraș, când Goldiș se întoarse spre Vărzaru:

— Tu ești prieten bun cu Antoniu...

Vărzaru care adormise pe jumătate, nu înțelese întrebarea și se uită mirat spre Goldiș, așteptând să-l mai audă odată.

— Ce dracu'! se răsti președintele la el. Dormi?... Eu nu mai pot de griji și tu dormi! Tu ești prieten bun cu Antoniu, mai spuse odată, în așa fel încât nu mai încăpea îndoială că așa era.

Vărzaru clătină din cap.

— Înainte vreme ne înțelegeam, dar de când te-ai răstit la el și l-ai dat afară... încercă el s'o scalde.

— Te duci la el și-i ceri cu împrumut niște bani!... Până la primăvară, când m'oi duce să-mi vând grâul. Că știi ce prețuri se dau acum...

— Și dacă nu-mi dă? întrebă speriat Vărzaru.

— Trebuie să-ți dea... Doar spui că ți-e prieten...

Vărzaru înghiți în sec. „Iar vrea să mă înfunde președintele. Doamne, ajută-mă, doamne, nu mă lăsa“...

15

Vărzaru se simțea atât de stânjenit, încât nu știa ce să facă. I se părea că turul pantalonilor i se lipise de mușamaua încălzită a fotoliului. Încerca să nu se miște, ținându-și palmele bine proțăpite pe genunchi. Antoniu Petcu sporovăia fără încetare, jucându-se cu un țigaret lung de plexiglas. Nevastă-sa, o femeie mare, lăbărtată și îmbătrânită, se învârtea în jurul lor. Înțelesese din privirile bărbatului că se bucură de venirea oaspei. De aceea intra merou, ba cu plăcinte cu varză, rămase de aseară și încălzite, ba cu o sticlă de vin roșu.

Antoniu îl îmbia pe Vărzaru:

— Mănâncă, dragă Vasile. Doamne, ce bine îmi pare că ți-ai adus aminte de noi, că ai venit să ne vezi. Noi trăim bine, mulțumescu-ți ție, doamne...

— Văd, mormăi Vărzaru cu gura plină. Am trecut prin Salonta cu președintele, ia, cu treburi și numai ce ne-am gândit: oare ce-o mai face șogorul Antoniu? Hai să-l văd, poate îl găsec acasă... Că nu se poate să se fi ștricat într'atâta precum vorbesc oamenii... Și apoi, rostul nostru, al celor din conducere, e să lămurim oamenii cu binele... Că tu tot din satul nostru ești...

Mulțumit, Antoniu clipea des încât părea că trage cu ochiul. Nu știa precis ce se întâmplase, dar oricum ar sta lucrurile, pentru el nu poate fi rău. Dacă însuși președintele l-a trimis pe Vărzaru să-l caute, de bună seamă s'o fi răzgândit și o avea nevoie de punga lui durdulie. Acum important era ca Vărzaru să bea și să se lungească la vorbă, să-i spună cât mai mult.

— Mă tot întrebam, zise deodată, oare cum merg treburile pe la noi în sat? Am citit în ziare că sunteți oameni de ispravă...

„Uite cum vorbește, de sus“ se gândi Vărzaru, nu fără o ușoară urmă de invidie.

Sorbi din vin și Antoniu sări îndată să-i umple paharul. Lui Vărzaru îi era necaz că nu știa cum să treacă vorba la bani, cum să-l facă să creadă că președintele s'a răzgândit, că ar fi gata să-l primească în gospodărie. Il cunoștea pe Antoniu. Vulpe bătrână. Nu o poznă au făcut împreună, pe vremea când el, Vărzaru, era cineva în sat: e drept, nu cine știe ce granțur, dar un biet notăraș, prin mâinile căruia treceau toate hârtoagele, toate condicile satului în așa fel încât uneori, ici și colo, se mai preschimba câte o cifră. Prea deschis nu-i putea vorbi, că Antoniu imediat l-ar simți. Dar nici prea de departe, că atunci n'o să i se pară treabă serioasă. Socoti că

mai e timpul să-i destăinuiască rostul vizitei. Și deaceea începu să-i povestească despre gospodărie, cum merg muncile, cum au fost lăudați în „Scânțea”. Vedea în ochii lui Antoniu o licărire de admirație și începu să se laude, să adauge dela sine. În vremea asta își aminti de Goldiș, care stătea în căruță și de bună seamă îl bătea dumnezeu de frig. Se învioră la acest gând. Da, o să lungească cât mai mult șederea în casa lui Antoniu, să-l ia dracii pe președinte. Dar dacă nu va izbuti să scoată bani dela Antoniu, atunci? Doamne, mai bine să nu se gândească la asta... Dintr'o dată îi pieri tot cheful. Vinul i se păru acru, fără gust, țigara „Carpați” înțepătoare.

— Ce mai face frate-meu? întrebă Antoniu.

— Hm, tuși Vărzaru... Bine... numai că...

— Numai că ce?

— Iacă, nu-și mai încape în piele... Se leagă de toată lumea... Crede că el îi mai deștept în sat... S'a legat și de președinte, și de mine, cum că aș fi manipulat niște bani...

— Vai de mine, se poate? spuse nepăsător Antoniu. Să-i spui că i-am trimis vorbă să se cumințească... De, așa a fost toată viața lui. Când am plecat din sat i-am spus să vie cu mine... Il făceam om... Că eu, dragă șogore, cinstit îți spun, n'aș fi crezut că oi ajunge așa de sus. Știi cum se uitau șefii la mine? Ca la soare. Dacă mă îmbolnăveam sau cine știe ce mi se întâmpla, apoi trimeteau la mine pe doctorul partidului... N'aveam pace de ei... Și ce să-ți mai spun? M'am încropit destul de bine... Muierea are ceva pământ, ne vin în fiecare vară și bucate și de toate... Leafa e leafă, cinstea-i cinste...

Trase din țigare. Oftă, ca și cum nu se putea hotărî să înceapă.

— Apoi, ce să mai spun... Mai sunt și necazuri... Bine că ai venit, spuse el deodată... Vreau să-ți cer un sfat... Știu că ești om cu vază în gospodărie (Vărzaru roși de plăcere)... Eu nu m'am băgat... că cine știe ce se mai poate întâmpla, doamne ferește, nu se știe...

— Așa, șogore, făcu Vărzaru măgulit, și-și mai turnă un pahar de vin fără sifon.

— Și iaca... păcătoșii ăștia din Budureasa, niște unguri... își fac de cap. Cică-s chiabur că... no, nu muncesc eu pământul... Ai mai auzit așa ceva?! Nu trăiesc eu din munca mea, din leafă? Ce să fac cu pământul? Să-l arunc în Criș? Nici nu-i pe numele meu, ci pe-al popii.

— Atunci, spuse gros și mulțumit Vărzaru, nu-i cine știe ce...

— Eh, d'apoi nu, gemu Antoniu, golind pe nerăsuflăte jumătate de pahar. Dară eu, dragă șogore — și se aplecă spre Vărzaru —, mi-s gătat...

„E bine, se gândi Vărzaru. Dacă ești încolțit, te 'nmoi“...

— Dacă-i așa, spuse, nu pune nimeni obrazul pentru tine. Eu am încercat. Am vorbit mult cu președintele, că mi-e prieten bun. Și nu-mi iese din vorbă, că fără sfatul meu, greu ar mai putea sta în fruntea gospodăriei... Dar dacă spui că stai rău, atunci... Nu știu zău... — Antoniu îl privea rugător. Aștepta de bună seamă o vorbă de încurajare, dar el nu se îndura să i-o dea.

— Dacă ești chiabur, e gata! Nu te poți juca cu legea.

Antoniu se ridică în picioare, umplu paharele, împinse mai aproape de musafir farfuria cu plăcinte și urmă:

— Eu îți spun că nu mi-s chiabur... Socru-meu, da! Dar ce am eu cu el? Nimic! Vreau să vin înapoi în sat. Las' dracului și slujbă, și socru, și muiere dacă trebuie. Nu-s eu om prost! Pricep cum bat vânturile. Toată averea mi-s patru boi, i-am cumpărat pe bună cinste, și cele două iugăre de prunar. C'am mai vrut eu să vin, știi tu, că numai acolo mi-i scăparea,

numai că vezi, președintele... Il înțeleg, legile-s legi, și-apoi nici el nu știe, oricât de președinte ar fi, ce locuște în fiecare om. Dar eu mi-s om cinstit, și-mi pare rău că atunci nu ne-am înțeles cu președintele, că ar fi fost mult mai ușor. Încă nu mă încolțiseră boanghenii...

Văzând că socotitorul schimbă fețe, continuă râzând:

— Vorbă să fie, parcă eu am ceva? Afară de cei patru boi, cele două jugăre, n'am decât brațele astea și cinstea. Zău, cinstea. Atât, nimic mai mult. Da' iaca, dușmănie! Și îți spun eu ție că n'oți face afacere proastă cu mine, că nici zile-muncă n'am să iau cine știe ce, o rămâne oamenilor, numai să am un acoperiș deasupra capului; oricât, timpul trece și ne îmbătrânim. Văd că nici tu nu te-ai ales încă cu nimic. Dar oricum, ești în gospodărie.

Vărzaru înghiți în sec. Ar fi vrut să-l plesnească cu pumnul între ochi, dar își aduse aminte de Goldiș care stătea afară lângă cocie, de banii care trebuiau depuși la bancă; se sili să zâmbească.

— Mla... Așa-i... Și te-am mai ajuta și noi, prietenii, că de, om harnic ești, descurcăreț, te știu... Și la noi treburile merg bine... Mai ales... dacă mai ai ceva pus deoparte...

— N'am, se sperie Antoniu. N'am.

— Chiar n'ai? Întrebă deodată Vărzaru, amenințător aproape.

Nestiind ce să facă, Antoniu se foi pe divan.

— Hm, apoi vezi că...

— Și eu care am venit la tine să ne dai ceva cu împrumut... Nu pentru mine, pentru președinte, care stă afară la cocie...

— E aici? — sări în picioare Antoniu. — Să-l chemăm înăuntru...

— Nu, nu, îl astâmpără Vărzaru. Mai bine să stea afară. Cum să vină el să-ți ceară bani? Pe urmă n'ar mai avea cugetul curat că te sprijină pe încredere. Am chibzuit eu. I-am spus că poate să pună nădejde în tine. — Făcu cu ochiul spre Antoniu. — Și are mare trebuință, că-i încolțit... Acum e cel mai bun prilej să te sprijine să intri în colectivă. Zău așa. De aia am venit să-ți cer ajutorul...

— Dar vai de mine, se luminează celălalt la față, dar vai de mine, dragă... Orice... Că dacă noi nu ne-om ține unul de altul, atunci cine are să ne ajute, că au venit niște vremuri... Și până când are trebuință?

— Până colo prin Aprilie, când se mai scumpește grâul. Că are destul în pod, dar nu vrea să-l prade... Și a făcut niște datorii...

— Și cam cât ar fi să dau?

— Trei mii...

— Uliulin, plescăi din buze Antoniu. Credeam că așa... câteva sute... o miuță cel mult... N'am... de unde să am...

„Acum trebuie să plec, să-l sperii, gândi Vărzaru. N'am ce mai sta. Are bani porcul și nu vrea să dea. Dacă mă tânguiesc, n'am făcut nici pe dracu". Se sculă hotărît.

— Ce faci?

— Mă duc.

— Stai, șogore — sări Antoniu în picioare. — Stai.

— N'am vreme.

— Hm, gemu Antoniu. Bani... dacă ar fi vreo cinci sute. Să mă duc să văd.

Leși repede. Vărzaru rămas singur, simți cum îi bate inima. La urma urmei de ce să nu-l ajute președintele pe Antoniu? O să-l susțină și Boșneag, și ceilalți. Că de, nu-i sărăntoc. Da' de ce nu mai vine odată?

În odaia cealaltă auzea șoșoteli, parcă plângea cineva. Însfârșit, ușa

se deschise și Antoniu intră vesel, cu mâna în buzunarul hainei. Buzunarul era umflat. Turnă în pahare și închină.

— Mulți ani să ne dea Dumnezeu, și sănătate, și voie bună.

— La mulți ani.

Antoniu își șterse buzele.

— Ei, cum facem? întrebă. Eu socot că...

— Vino în sat Luni, fă o cerere nouă... — Apoi, desmetcindu-se, Vărzaru adăugă: — Da' cu slujba?

— Am lăsat-o dracului... Ce? Să-mi aprind paie în cap? Pentru 350 de lei pe lună? Drept, urmă el cu respect, că pe de lături mai pica dacă nu curgea... Dar, vezi, nu mai pot rămâne la Budureasa...

— Unde-i locui?

— Păi la noi acasă, la Gheorghe... Până m'oi așeza, muierea o trimit la popă.

Mai ciocniră un rând. Socotitorul spuse:

— Atunci... eu mă duc.

Antoniu îi întinse teancul de bani și Vărzaru începu să-i numere. Era cam pilit, greși de câteva ori la numărătoare. Se sculă.

— No, mulțam șogore și te aștept. Trage acasă, dar dă de îndată pe la mine, să te învăț cum se face cererea și ce să spui dacă e nevoie.

Se sărutară cu dragoste.

— Și colo, prin Aprilie... șopti Antoniu. Mi-o da îndărăt...

— Fără nici-o grijă.

Vărzaru vru să plece, dar Antoniu îl întoarse dela ușă:

— Nu crezi c'ar fi bine să facem și-o chitanță? Poate uit eu, poate uiți tu, cine știe...

— N'ai încredere în mine?

— Cum să n'am, cum să n'am, făcu nevinovat Antoniu. Dar vezi, muierea, ce ar spune ea?... Nu zic, după ce m'oi vedea și eu acolo, colectiv, o s'o rupem, sau ți-o las s'o încasezi tu...

Vărzaru n'avu încotro: iscăli cu mâna tremurătoare hârtia pregătită de nevasta lui Antoniu.

Era cam trei fără un sfert, când amețit, fluerând, Vărzaru ajunsese la ușa cea mare, unde, rebegit de frig, îl aștepta Goldiș. Ii venea să chiuie. Goldiș, verde-albăstrui, își întoarse spre el ochii înlăcrămați de ger:

— Ai adus banii?

— Am adus, spuse Vărzaru, scoțând teancul de bani din buzunar.

Goldiș se simțea umilit. Ca să-i treacă acest simțământ, începu să sbiere:

— De ce ai stat atâta, dumnezeii mă-tii! Ha?... Ai vrut să mă vezi înghețat?... Să mă găsești sloi?... Lasă, că nu ți-oi uita eu...

„Adică asta mi-e mulțumirea“, încremeni Vărzaru. „Pentru asta am iscălit chitanța de trei mii de lei?“ Acum îi părea rău că nu-l iscălise pe Goldiș. N'avu timp să se frământa prea mult. Goldiș se răsti din nou la el:

— Chitanțele dela bancă-s la tine?

— Da.

— No, hai la bancă, atunci... Tii, crucea măsii, da' frig mai e... pe urmă mergem la crâșmă să mă încălzesc și eu.

Goldiș dădu bici cailor. Uitase de frig. Iși vedea sacii de grâu în pod, neatinși, mari, cât doi snopi puși cap în cap.

Copilele cailor tropăiau pe șoseaua asfaltată. Era un sunet plăcut urechilor și căruța se legăna ușor, dintr-o parte în alta. Goldiș simțea în piept ceva cald, poate era bucuria că totul s'a isprăvit cu bine, poate era fericit că ajunge curând acasă. Acolo va fi cald: locul va mârâi în sobă, ca o mătă, și Lența se va învârti în jurul lui. Iar deasupra lor, în pod, vor fi sacii înșirați unul lângă altul. Il compătimi pe Vărzaru: ce mulțumiri are el? Are el grija grâului, iubește el boabele aurii, sau câmpul? Iaca și acum, se uită aiurea pe câmp și cântă ca prostul. Trăiește, să nu fie mort! Oare ce o aștepta Vărzaru dela viață? Nimic. Iarna e mulțumit să se încălzească în birou, iar vara îi place să caute umbra. Astea sunt bucuriile lui Vărzaru... Pe când el, Goldiș, trăiește din plin. Poartă grija unei colective întregi. El se frământă până și pentru fânul ce trebuie pus în iesle, pentru grăunțele ce s'au dat sau nu s'au dat cailor. Măine va trebui să telefoneze la SMT, să vadă cum stau cu reparatul tractoarelor. Pe urmă o să se certe cu președintele Sfatului, care nu le-a repartizat încă benzina. Și Vărzaru stă și cântă de unul singur ca un buimac. Goldiș se simțea atât de puternic, încât ar fi fost în stare să răstoarne chiar și căruța. Juca hățurile în mâini. Le lăsă slobode, pe urmă le trase cu putere. La o cotitură, căruța alunecă până la marginea șanțului, gata-gata să se răstoarne. Goldiș trase din nou hățurile, caii se ridicară pe picioarele dinapoi. Vărzaru era să cadă de pe capră.

— Te-ai speriat, răsse spre el Goldiș, după ce ajunseră din nou pe drum drept.

Vărzaru nu-i răspunse. Președintele îl privi cu milă. Iși desfăcu șalul la gât, se simțea încins. Vărzaru, beat mort, se legăna pe capră, suflând ca o locomotivă și slobozind din vreme în vreme niște răcnete care aduceau de departe a cântec:

„Aardee-mi-te-ai coo-druu deees...”

Din tine să nu mai ieies...”

— Ești vigan, hai? se întoarse Goldiș spre el.

— De, am scăpat de griji...

Tăcură.

O vreme nu se auzi decât tropăitul regulat al cailor și zumzetul vântului în firele de telegraf.

Goldiș biciui caii.

— Unde te grăbești? se bâlbâi Vărzaru. Unde? Acasă? și începu să râdă.

Goldiș nu-l luă în seamă. Se simțea mulțumit și fericit. Sângele încălzit de vin îi alerga prin vine, ar fi vrut să se scoale de pe capră, să chiuie una lungă, de să-i răspundă văile.

—No, vezi că te-ai temut ca o fleanță? mormăi într'un târziu. Ți-am spus că totul o să iasă bine... Mă, strigă deodată, câtă vreme eu mi-s în frunte, n'aveți de ce să vă temeți, mă!... Prostule!...

Vărzaru tăcu ca și cum l-ar fi pălit cu o palmă. „Dumnezeul mamei lui, eu mă sbat să-l scot din încurcătură și pe urmă tot el își lăte joc de mine”. Ce-ar putea să-i facă să se simtă și el prost, să stea și el chircit? Măcar odată să-l vadă încolțit, chinuindu-se. Că parcă e din pământ. N'are inimă. Dacă l-ai despica, în locul inimii i-ai găsi un bolovan. În viața lui n'a zis Goldiș o vorbă bună. Și toate îi merg ca pe roate. Nici grâul n'a trebuit să și-l vândă, și de datorie a scăpat, nici obrazul nu și l-a pus la bătaie. Toate cele le face cu mâinile altora. Și-i cinstit, ca nimeni altul în sat. „Doamne, dacă nu mi-ar fi teamă de el, se încludă Vărzaru, doamne ce i-aș mai putea

face! "... Se uită cu coada ochiului spre președinte. Acesta stătea drept pe capră, ținea hăturile întinse. N'avea mânuși în mâini și nu se plângea de frig. Fața, proaspăt rasă, îi era netedă, fără riduri. Toate-i merg strună! Ce-ar fi să-l împingă de pe capră?... Alungă imediat acest gând: poate n'o muri și atunci vai și amar! Doamne, ce-ar putea să-i facă? Lența! Da! Se îmbujoră și-i păru bine că Lența îi pune coarne lui Goldiș. Aia-i muiere deșteaptă. Nu se teme de el. Se bucură la gândul că Goldiș o să turbe când o afla că nevastă-sa îl înșeală. O căldură plăcută puse stăpânire pe el. Puse mâna pe mâna lui Goldiș care ținea hăturile și încetini mersul cailor.

— Ce drac'ai? se răsuci Goldiș spre el.

— Măi Mihai, de mult tot voiam să-ți spun... Tu nu bagi 'de seamă. Ești toată vremea la sediu.... Vuiește satul, omule, și-mi pare rău, că ți-s prieten, mă, ce dracu'...

— Ce-i? svârli dintr'odată Goldiș.

— Muiera, măi, muiera... Tot am vrut să-ți spun...

— Ce-i cu ea?

— Nimica... Da' de unde să fi știut Gheorghe a Petcului că tu... cum, să-ți spun... ai luat din banii pentru vite?...

Goldiș îl înhăță de umăr și-l sgâlțâi, până ce Vărzaru începu să geamă.

— Acum spune, maica ta!

— Trăiește cu el, băigui Vărzaru... Știe tot satul, adăugă el plângăreț, când zări privirile aprinse ale președintelui.

— Și tu știi asta?

— Și eu...

— Ptruuu... — Goldiș opri caii, făcându-i să se ridice în două picioare.

— Spui drept?

— Mă jur pe sfânta cruce.

— Scoboară-te!

— Mihai, ce-i cu tine? }

— Scoboară-te!

— Mihai, nu te lua după...

— Scoboară-te!

Tremurând, alunecând pe roată, Vărzaru se dădu jos din căruță. Apoi, apucându-se cu mâna de o leasă, dădu să-și ridice privirile spre Goldiș. Deodată simți ca și cum l-ar fi fulgerat drept în mijlocul obrazului. Goldiș îi plesnise un pumn.

— Bată-te unul dumnezeu, porcule, nu mi-ai putut spune mai de grabă? De ce nu mi-ai spus?

Dintr'o săritură Goldiș fu jos din căruță, svârli biciul din mână și-l mai izbi odată, cu amândoi pumnii. Vărzaru se clătină, încercă să se ferească, dar Goldiș îl împingea spre marginea drumului. Vărzaru alunecă, auzi trosnetul gheții subțiri și o umezeală nesuferită îl îngheță. Goldiș se aplecă peste el, își înfipse mâinile în umerii lui și începu să-l scuture:

— De unde știi? De unde știi? Crucea cui te-o făcut! Apoi, pe neașteptate, îl trânti în apa din șanț și sări în căruță. Vărzaru auzi răpăitul cailor. Se trezi singur pe întinsul pusteii, cu dosul în apa înghețată. Se sculă cu greutate, udându-se până la piept. Căruța era departe, abia un punct pe întinderea albă a șoselei. Sârmele de telegraf vuiau ca o plângere venită cine știe de unde, ca o chemare nedeslușită a pusteii.

... Șontâc, șontâc, blestemându-și zilele, o luă și el spre casă. Socotea să ajungă acolo când o fi noapte deabinelea. „Maica ta Goldiș, se gândi. Las'că...”, dar nu știa ce avea de gând să-i facă.

Degerat lemn, se opri în apropierea satului, în fața unui Christos de

tinichea. I se păru că ochii mântuitorului, dați cu vopsea albastră, îl jinduiesc. Se lăsă în genunchi.

„Miluește-mă, doamne, miluește-mă“...

Mișcată de vânt, tinicheaua sdrăngăni sec, ca un geamăt de copil mic, și Vărzaru se cutremură.

„Ajută-mă, doamne, să-l nenorocesc“...

Se și vedea ridicând securea asupra lui Goldiș și gândul îl încălzi. Simți junghiuri, începu să se vaite și în cele din urmă reuși să se ridice în picioare, făcu o cruce mare până la buric și o porni grăbit spre sat.

17

Seara. Sub crusta înghețată a pământului colcăie cald sucurile amărui ale primăverii. Spre răsărit cornul albăstrui al lunii strălucește vesel pe fața întunecată a cerului. Șoseaua strălucește în bătaia razelor lunii și până departe nu e decât liniște albă, rar tulburată de tipătul ciudat al unei păsări de noapte. E atâta liniște, deși sub învelișul subțire, firav, al zăpezii, pământul freamătă și răsuflă ca un piept de om. La capătul șoselei lucesc prietenos și calde, primele lumini ale satului, ca un semn făcut unor călători întârziați.

În urma căruței liniștea se sfarmă în sute de cioburi. Căii aburesc, biciul șuieră. Se trezesc câinii amortiți lângă porți.

În casa lui, toate luminile sunt stinse. „S'a culcat, ori nu e acasă“.

Goldiș sări jos din căruță, se repezi să deschidă poarta, făcând cât mai mult zgomot cu putință. Curtea era pustie, măturată de razele albiicioase, parcă de var, ale lunii.

Întră în bucătărie tropăind. În sobă pâlpâiau cu luciri adormite ultimii butuci, asvârlind din când în când o pâlpăire dealungul pereților vâruși. I se părca casa aceasta a lui, o locuință străină, în care a pătruns ca un fur. „Sigur că nu e acasă“...

Se așeză la masă, fără să aprindă lampa, și-și cuprinse capul în palme. Căldura plăcută îl birui. Trase cu urechea. Din odaia de dormit se auzea o răsuflare ușoară ca o adiere. Cunoștea această răsuflare. Era răcoroasă asemenea unui vânt de primăvară. „Ce-o fi fiind în inima ei? Dracu' s'o ia!“ ...Dibui prin întuneric, până a ajuns la scrinul alb. Paharele înșirate ca niște soldați, zăngăniră cristalin. Nimeri cu chiu-cu vai sticla cu țuică. Se așeză iar la masă. Trase un gât, încă unul. Gheorghe i-a furat nevasta. Nevasta lui, care nu era decât a lui. La fel ca și grâul din pod. Simțea că dacă mai stă așa, îi plesnește capul de gânduri. Se ridică în picioare și strigă cât putu mai tare:

— Lență!

Auzi foșnetul păturilor, apoi lipăitul pașilor ei.

— Ai venit?

— Curvă!

Pe întuneric se repezi spre ea. Mâna lui care băjbăia încordată în gol, îi întâlni umărul.

— Curvă!

Așa, pe întuneric, o sdrobi în pumni, scos din fire de tăcerea ei. Apoi simți ceva cald, lipicios, curgându-i dealungul degetelor; ea tăcea mereu, nici nu plângea, nici nu gemea.

— Să te duci din casa mea! Nerușinată! Cățea!

Ostenit de atâta bătaie, se lăsă greoi pe scaun, dibuind după sticlă.

Atunci auzi deslușit un plâns ușor, ca de copil, și simți cum în piept, adânc, i se rupe ceva. Dar rămase nemișcat.

Ea se îmbrăca în grabă în odaia cealaltă: o auzea cum își trage cizmele, cum își adună boarfele. Trecu pe lângă el repede, aproape atingându-l, apoi ușa clănțăni. Lui Goldiș îi venea să sară în picioare, să spargă toate în jur, dar rămase nemișcat. Doar cheltuise atâta amar de bani cu ele, și pe urmă are să-i vină Lența înapoi, să știe de bine că o aduce cu milițienii. Sorbi din sticlă.

„Oare ce-o fi făcând dobitocul de Vărzaru? se gândi înveselit. Numai să nu-l mănânce lupii pe drum“. Râse scurt, apoi o durere nemaisimțită îi cuprinsese fruntea, inima. Era iarăși singur.

Clătinându-se, se îndreptă spre pat. Era încă cald, răvășit. Și dacă Lența n'o vrea să se întoarcă? La acest gând își simți tâmpetele svâcnind atât de puternic, de parcă cineva l-ar fi lovit cu pumnii. Trebuie să se întoarcă! Dar poate că l-a mințit socotitorul, să-i facă inimă rea?... Atunci mâine îl omoară în bătai. Nu și-o putea închipui pe Lența lui mică și mlădiaoasă ca o copilă, culcată în patul unui om străin. Sau să fi venit Gheorghe aici în casă? Asta era peste putință. De bună seamă că Vărzaru l-a mințit. Ii păru rău că-l lăsase pe drum; dacă n'ar fi făcut-o, acum s'ar fi putut duce la el să-i ceară socoteală. Sigur că Vărzaru a vrut să-i strice casa. Deodată i se păru că numai Vărzaru era vinovat de neliniștea lui. Na, nu-i bai, o să descurce el mâine treaba asta. Numai Lența să se întoarcă! Ce bine ar fi s'o aibe acum aici, să se încălzească lângă trupul ei. Ii venea să sbiere de ciudă c'o bătuse. Pe urmă se potoli. Cel puțin o ști Lența că el e stăpân în casă. Până acum n'o bătuse niciodată. Poate că de asta nu se simțea bine cu el. Il năpădi oboseala și îi era lehamite. Ieși în bucătărie să caute sticla cu țuică. Nu mai era nici un strop în ea. O aruncă cu furie. Clincănitul cioburilor aducea cu trosnetul țăturilor dela streșina casei. Vine primăvara și Lența nu e lângă el. Oftă adânc, întră în odaie, căută patul pe pipăite și se trânti îmbrăcat deacurmezișul lui.

18

Abia după ce merse o bucată de vreme, Lența simți că o pătrunde frigul. Iși strânse broboada peste umeri și grăbi pasul. Unde să se ducă?... Acasă la părinți?... Ce să le spună?... Acasă nu putea merge! Dintr'o dată un câine începu să latre la lună. Lența se înfioră și se lipi de un gard. Pe partea cealaltă, un trecător întârziat se târa încet, legănându-se. O fi beat? Stătu în umbră, până ce drumețul trecu de ea. Jumătate de lună palidă apăru de după un acoperiș și Lența recunoscu drumețul: era Vărzaru. O clipă se gândi să-l strige, să-i ceară un sfat, pe urmă se răzgândi. Vărzaru n'ar ajuta-o. Mai mult s'ar bucura c'o vede în sânge. Ce ar fi să se ducă la Gheorghe?... Dar cum să se ducă la el așa, bătută, frântă? Nu l-ar putea stăpâni și el ar alergera la Goldiș să-l bată, și atunci cine știe ce-ar mai ieși. Urmele loviturilor multe și aspre o dureau și-i era frig de tremura toată. Totuși o încerca o bucurie sfioasă: deacum s'a isprăvit totul. Goldiș știe, mâine o să aflu tot satul, și atunci nimeni nu se va mai așeza între ea și Gheorghe. Poate e mai bine așa. Și ce dacă o să vorbească satul?... Să vorbească! Au vorbit și atunci când a fugit fata lui Boșneag cu tânărul acela dela Beiuș, iar pe urmă s'au astâmpărat.

Porni spre casa lui Gheorghe. Luna coborîse atât de aproape de pământ, poleind casele cu lumină albă, palidă, încât Lenței i se păru că nu-i noapte, ci zi. La casa lui Gheorghe storurile erau trase. Lența nu bătu în poartă de teama câinelui. Se furișă până la geamul odăii mari, așa cum se furișase de atâtea ori când venise la el. O căldură plăcută o năpădi. El nici nu știa

că vine. Că vine și n'o să mai plece niciodată. Călcând peste răsadurile ninse ale grădinii neîngrijite, îi trecu fugar prin minte că prima ei grijă, decum o da soarele de primăvară, va fi să întocmească grădina. Dealtfel toată casa lui Gheorghe părea neprimitoare și dacă n'ar fi stat el în ea, Lenței nu i-ar fi plăcut să locuiască aici. Ciocăni în storuri cu degete tremurătoare. Nu-i răspunse nimeni. Mai ciocăni odată. Nimic. Se sperie la gândul că s'ar putea ca Gheorghe să nu fie acasă. Dar unde să fie? Mai ciocăni odată, cu pumnul. Auzi șgomote în odaie. Era acolo! Iar bătut. După o vreme, Gheorghe, burzului, somnoros, apărură în geam:

— Cine-i?

— Eu sunt, Lența.

Gheorghe își frecă ochii cu pumnii. I se păru că n'a auzit bine. Se aplecă cât putu mai mult peste pervaz:

— Eu sunt, Gheorghită. Am venit și nu mă mai duc dela tine. Gheorghe întinse brațele spre ea și-i cuprinse fața în palme. Ea tresări de durere dar nu trase capul. Măinile lui Gheorghe erau calde, mângâietoare. Incepu să plângă, încet, cuminte, fără lacrimi.

— Tu plângi, Lență?

— Nu, Gheorghe, nu. Is atâta de mulțumită... și se opri de parcă cineva i-ar fi tăiat glasul.

Rămaseră așa, nemișcați, tăcuți, cu privirile ațintite unul la altul prin întuneric. Undeva, în apropiere, un cocoș încurcat în socola de timpului, cântă prelung de două ori. Din vecini, îi răspunse supărat un dulău trezit din somn. Apoi se făcu iar liniște.

— Mi-i frig, spuse după o vreme Lența.

— Ii, prostul de mine, făcu supărat Gheorghe. Vino înăuntru.

Pieri dela geam și pe urmă apărură în târnaț, în cămașă lungă de noapte. Era atât de caraghios încât Lenței îi veni să râdă. Induioșată, șopti mai mult pentru sine:

— Gheorghe, Gheorghe....

Intrară în bucătărie. Lența îl rugă să nu aprindă lumina. Puse bocceaua pe jos. Stătură o vreme lângă cuptor, neștiind ce să-și spună.

— Am venit, Gheorghe, murmură apoi Lența în întuneric.

Gheorghe, ca și când acum ar fi auzit-o pentru prima oară, întinse brațele s'o cuprindă:

— Ai vorbit cu Goldiș?

Lența tresări:

— N'am vorbit. Ce să vorbesc cu el?

Gheorghe se îndepărtă de ea.

— Păi cum... Atunci nu trebuia să vii. Dacă te vede cineva?...

— Și ce dacă mă vede!

Așteptase, tremurătoare, ca Gheorghe s'o ia în brațe, și, iacă, el a întreat-o de ce a venit. Să-i spună că Goldiș a bătut-o? Brațele îi căzură obosite, înapoi lângă trup.

— Eu zic, Lență, îl auzi apoi pe Gheorghe spunând, să te duci înapoi la Goldiș. Măine s'o întoarce Gherdan și m'oi duce să stau de vorbă cu el.

— Ce-mi pasă mie de Gherdan! șopti ea gătuit. Ori nu mă mai iubești!

— Vorbești prostii, Lență, vorbești prostii — apoi își aduse aminte de povestirea lui Lică. — O fi mai bine dacă ne-om uni pe drumul cel drept.

Lenței îi venea să plângă, dar spre mirarea ei, lacrimile, neascultătoare, îi rămâneau între gene. Își ridică cu greutate bocceaua de pe jos și porni încet spre ușă. Nădăjduia că Gheorghe o să vină după ea, s'o ia în brațe, să-i

spună c'a glumit, să-i spună ori ce, numai să n'o lase să plece. Gheorghe însă rămase nemișcat, în întuneric. În fața ușii, se mai întoarse odată spre el:

— Nu mă lăsa să mă duc, Gheorghe... țipă și o podidiră lacrimile.

— Doar nu suntem copii, măi fată, îi răspunse într'un târziu Gheorghe. Măine vorbesc cu Gherdan... Ai să vezi că o să fie mai bine așa.

Lența nu mai ascultă la el. Smuci ușa, trântind-o de perete, trecu în fugă peste grădina ninsă, împinse portița de leături și ieși în drum.

I se păru că-l aude pe Gheorghe strigând în urma ei, dar nu mai întoarse capul.

Un vânt întârziat, rece, mătură ulița, țiuind printre leăturile gardurilor. Lenței i se păru că aude, de undeva departe, o voce groasă și răgușită, care cânta:

„N'am venit la voi la șură

Ană Lugojană...”

Se cutremură de frig: grăbi pasul.

19

Când ajunsese acasă, la părinți, era foarte târziu. Luna coborîse de pe cer și spre răsărit strălucea o dungă alburie. Mijlocul zorilor. Bodri, câinele, nu lătră: îi cunoaștea pasul și vocea. Lența sări gardicelul de flori și ciocăni de câteva ori în fereastră. Nu-i răspunse nimeni. Mai ciocăni odată. Atunci dinăuntru se auzi mârâitul lui Toader Roșu:

— No, cine dracu-i?

— Eu sunt. Lența.

Tăcere. Bodri își lovea coada de poartă.

Canaturile verzi ale oblonului se deschiseră și apărură capul nanei Floarea:

— Cinee-i?

— Eu mi-s mamă, Lența.

— Doamne apără și păzește, spuse speriată nana Floarea. Apoi: — Stai fata mamii, că-ți deschide mama îndată... Stai numai...

Se auzi un lipăit de picioare goale pe lespezile de piatră ale cerdacului, apoi zăvorul greu al porții se trase cu sgomot de fier ruginit și nana Floarea, în cămașe de noapte, cu o broboadă neagră petrecută deacurmezișul umerilor, se ivi în pragul porții:

— Ce-i, fata mamii?

Lența începu să plângă încet.

— Am venit acasă, mamă...

Induioșată, nana Floarea o duse în bucatărie, apoi aprinse lampa. Când îi văzu obrazul umflat de lovituri, se cruci și începu să bocească cu glas mare:

— Tulai doamne, că numai o fată am avutuuu...

Supărat de sgomot, Toader se foi în pat, făcând să geamă plângăreț arcurile, și întrebă:

— No, ce-i?

— O venit Lența acasă, toată zdrobită... vai și amar, Toaderee...

— Ceee? făcu bătrânul, apoi, oftând din toate balamalele, se ridică din perne și-și căută papucii cu talpa de lemn.

Dar la toate întrebările mamei și lui taică-su, Lența nu răspundea nimic. Plângea fără grai, cu coatele rezemate de tăblia mesei. Simțea cum printre degete i se scurge șiroaie de lacrimi, pe buze simțea izul lor sărat, dar nu vorbea.

Atunci izbucni cearta între bătrâni.

— Na! Ginere președinte ți-o trebuit!... tu-i mama lui! se răstea Toader înfierbântat, dând cu pumnul în vânt ca și cum s'ar fi aflat în fața lui Goldiș. — Acum du-te de-l pupă în fund!

— Tu ai zis, Toadere....

— Ce-am zis eu? Ha! Ce-am zis? Cine mă întrebă în casa asta și pe mine? Nu te încrunta muiere, că acuma-ți lipese doi pumni de nu știi cum te cheamă. Domolește-te, Lența tatii, lasă-l dracului de hodorog bătrân... Na, mulțumește deșteptii de mumă-ta care te-o măritat!

— Taci, Toadere!

— Ba eu zău că n'oi tăcea... Și nu te holba, muiere, că acuma îmi ies din sărite, și când oi înhăța resteiul ăla de sub ușă...

Lența nu povesti nimic. Părinții o hărțuiau cu întrebări, dar ea nu răspundea nimic. Plânse într'una, până simți că-i seacă izvorul lacrimilor. Dela o vreme, Toader spuse:

— No, bine-o fost. Acum hai să mergem să ne culcăm. Le-om desluși noi mâine, pe lumină.

Patul ei de fată, strâmt, cu saltele tari, îndesate, era răcoros. Incercă să adoarmă. Din odaia cea mare se auzeau până la ea șoaptele bătrânilor.

— Președinte ți-o trebuit. S'o faci doamnă. Iacă, ți-o venit acasă doamnă. E toată mănjită pe obraz.

Nana Floarea nu răspunse. Plângea înfundat, în perne.

— Acum să nu-mi plângi, zise iar glasul lui Toader, că te țiș afară în curte lângă Bodri. La dracu', mă duc eu mâine la el și-l snopesc cu parul. Apoi și ce-i dacă-i președinte! Muma lui de președinte, să-și bată joc de fata mea....

— Săraca mea Lență, oftă nana Floarea.

— Lasă că o păruiesc eu și pe ea. Că și ei musai i-o trebuit președinte.

Lența nu-i mai asculta. Cum de i-a putut răsuci Goldiș mințile? Atunci, în ziua aceea, la Salonta, când au fost cu echipa culturală, atunci și-a pierdut capul. Iși aduse aminte de Gheorghe și începu să plângă. De ce n'o fi primit-o la el? S'o fi speriat de Goldiș sau n'o mai iubește?...

Cât timp trecuse?... Lența n'ar fi putut spune. Deodată se auziră limpede trei lovituri în geam. Tresări, dar nu se mișcă din pat. O durea tot trupul: pe obraz, sub ochi, simțea urmele pumnilor grei ai lui Goldiș. Auzi cum se scoală mumă-sa din patul cel mare, cum deschide geamul și întreabă cu voce răgușită de plâns:

— Cine-i?

— Eu sunt, mamă....

Lența rămase împietrită în pat. Din odaia cea mare veneau șoapte, printre care se deslușea limpede glasul lui Goldiș. Nu putea pricepe ce spune. Se gândi să iasă dincolo, dar așa, cu obrazul învînețit de lovituri, nû se putea. O cuprinse o toropeală plăcută. O singură dată îi mai tresări inima, când auzi numele lui Gheorghe, apoi adormi, un somn greu, cu vise înspăimântătoare... Auzi toată noaptea ca aevea, sporovăiala celor doi bătrâni.

Dimineața, când se trezi, o străbătu un fior de neliniște. Uitase unde se află. Stătu așa multă vreme, până când afară auzi pașii nanei Floarea. Mumă-sa intră cu obrazul cernit, ca la mort, încrunțată și streină. Nu se așeză pe pat ci rămase în picioare, cu mâinile încrucișate pe piept.

— Apoi, fata mea, îmi pică obrazul de rușine! Asta a fost învățătura ce-ai primit în casa mea? Asta-i răsplată pentru cât m'am trudit?

— Mamă....

— Să taci! Să te îmbraci și să te duci acasă la bărbat!

— Mamă...

— Auzitu-m'ai? Una, două....

— Mamă, nu mă pot duce... pricepe....

Incepu să plângă din nou.

— Haba plângi, fata mamei. Ți-a dat Dumnezeu un bărbat cum rar... și tu... mi-i rușine să mă gândesc... El îi așa de bun, pita domnului... Altul te-ar fi omorât în bătaie... pentru rușinea ce-ai adus în casa lui! Să te îmbraci și să te duci acasă...

— Nu mă duc!...

— Nu?... Toadere! Ia vină încoaci, Toadere!

Toader intră înegurat.

— Ce-i baiul? Bată-le Dumnezeu de femei, că nu poți ajunge cu ele la un capăt. Căbai ai?

— Nu vrea să se ducă acasă.

Toader privea în altă parte, pe fereastră afară, sau înspre icoane (Lența nu-și dădea bine seama).

— Scoală-te, spuse el cu glas gros, du-te cu Dumnezeu. N'ai ce sta aici. Du-te la bărbatul care ți-o trebuit.

Și văzând că ea rămâne nemișcată, se răsti:

— N'auzi ce vorbesc, soarele și unul Dumnezeu care este în ceruri... Că amu iau biciul din pod! N'are omul stare și alinare din pricina voastră... Acum te scoli și să nu te mai văd în casă... Ce-ți frece ochii, miere? se răsti el, scos din fire, spre nana Floarea care plângea. Nu plânge, că și pe tine te sfarm.

Se întoarse din nou spre fie-sa:

— Du-te acasă la bărbat. Îpinse spre Lența cu vârful piciorului bocceaua cu care ea venise dela Goldiș. Apoi făcu o mișcare de parcă ar fi vrut s'o ia de umăr și s'o împingă afară. Lența se ridică cu greu, se îmbracă în grabă cu degete tremurătoare și stângace. Trecu pragul cu capul plecat, strâns între umeri.

Peste noapte plouase puțin. Se făcuse un noroi lipicios. Deși era încă frig, se simțea izul primăverii.

Lența rămase multă vreme pe drum, neștiind încotro s'o apuce. Spre norocul ei era devreme și nu trecea nimeni s'o vadă cât e de sdrobotită.

20

Mi'ru Gherdan coborî din tren; era obosit și ar fi vrut să ajungă cât mai degrabă acasă. Trecu pe lângă împiegatul care-l salută militărește și porni pe drumul care ducea spre gospodărie. Vântul domol și desmorțit de sfârșit de februarie scutura bălăriile uscate dela marginea șanțului plin cu apă verzuie și, pierzându-se printre tulpinele lor, șuera ca un flueraș de soc. Ici colo, mai stăruiau câteva pete de zăpadă, dar spre vale, acolo unde câmpia se apleca într'un ponor, pământul era negru, aburea și plutea deasupra lui mirosul greu, dulceag al țăranei sătule de apă, al bulgărilor dospțiți sub povara zăpezii. În trecere pe lângă o salcie, rupse din ea o crenguță încă negricioasă și sfărâmându-i un capăt între dinți, simți izul pișcător al sevei celei dintâi. Mergea încet. Pașii i se înfundau în noroiul moale de pe drum. Se încălzi și, după ce străbătu un sfert din cale, simți nevoia să-și descheie cojocul. Privi împrejur: de departe se zărea clopotnița bisericii răsărind dintre crestele înalte și desfrunzite ale unor pomi; în jurul ei se întindeau casele și dincolo de cele din urmă case ale satului, era aceeași pustă atotbiruitoare, cu pământul negru ca smoala, gras, fărâmicios.

„Ce recoltă om scoate de aici, maica ta doamne, dacă n'om întârzia cu nsămânțările“, plescăi el din buze. Iși răsuci și-și aprinse o țigară, trăgând în piept cu plăcere fumul albăstrui și tare de mahorcă. Cu cât se apropia de drumul de țară, câmpia semăna tot mai mult cu un fund de baltă secată, mustind din toate părțile de apă.

Ii era dragă această câmpie. Pe vremuri, în copilărie, cu alți băieți de seama lui, umblau în haită, până dincolo de dolmă, în hotarul Zărneștilor. Acolo era prunarul și castelul lui Szentessy: mamă, ce casă mare! În turlele ei țuguiate, în fiecare luni, servitoarele așezau la aerisit pernele și cearceafurile. De multe ce erau, pe vremea aceea Gherdan n'ar fi fost în stare să le numere. La prunar era angajat ca paznic, Lică. Dacă era în toane bune, și era de foarte multe ori, el îi lăsa să se cațere în pruni, să se sature în lege. Numai în timpul culesului și în timpul fiertului, când sosea domnul Szentessy, se înăspră. Atunci îi gonia cu vergi de alun, țipând cât îl ținea gura. Abia acum își dădea seama Gherdan că Lică anume țipa așa tare, ca să-l audă toți cei care erau urcați în pruni, să aibe timp să coboare. Cum de n'a vorbit niciodată cu Lică despre asta? Aruncă capătul de țigară. De câte ori n'a răsturnat el brazda pe câmpia asta întinsă? Că pe vremuri și câmpia tota lui Szentessy era. Iși aduse aminte că spre ora prânzului, în așteptarea merindelor dela castel, aruncau căutături tot mai dese spre gară, să vadă dacă nu vine trenul de douăsprezece... „Prostii...! Iaca la ce mă gândesc“, se dojeni singur. Totuși, fiecare întoarcere în sat îi aducea o bucurie nouă. Nu era piatră în sat pe care să n'o știe, om pe care să nu-l cunoască. La început, când venise aici, nu erau decât două case: a lui Gurău, care era intezăul lui Szentessy, și a lui Toader Roșu. În ultimii ani Gurău s'a încâinit. Ba nu, Gurău a fost așa de când îl cunoaște. Încă la început își înconjurase casa cu gard de piatră înalt de un stat de om, ca nimeni să nu-i vadă ograda. S'a ascuns de ochii satului. Dar nu numai de ochii, ci și de inima lui. Prin '45, '46, când fusese ales primar, tăia și spânzura. Iși făcuse din banii satului pod peste Cernița, care-i șerpuia în grădină. Pe urmă o vreme a părut cumișit. Puteai să numeri pe degete cu câți mai schimba o vorbă. Asta, până ce a început frământarea pentru gospodărie. Atunci s'a agitat în așa fel pe la casele oamenilor, încât lui i se datorește că n'au putut să înjghebeze colectiva cu vreo două luni mai devreme. Tot din vina lui nu s'a înscris Lică. Ce mai umbla Goldiș să-l bată! Dacă nu l-ar fi reținut Gherdan, cine știe ce i-ar mai fi făcut Goldiș lui Gurău. Goldiș s'a schimbat tare puțin. Lui Gherdan îi era ciudă că ridicase problema lui Goldiș la raion. Ar fi putut să-și dea și singur seama ce e de făcut. Bine că l-au muștruluit oleacă, că cei din sat rar îl critică.

— Spui, tovarășe Gherdan, că Goldiș își face de cap! l-a înfruntat secretarul raionului. Păi te întreb eu pe dumneata, dacă ai îndrăgi o femeie, n'ai vrea s'o iei de nevastă? Și zău, nu știu de ce n'o faci. O să treacă vremea și o să rămâi „fată bătrână“.

Așa i-a spus și au răs amândoi.

La urma urmei, zău, ce vină are Goldiș? Că doar n'a silit-o pe Lența. Ea a vrut. E drept, mai mult au vrut părinții și mai ales nana Floarea, dar nici Lența nu s'a împotrivit. Nu cu Goldiș, cu ea ar fi trebuit să stea de vorbă atunci. Dar tot e bine că a ridicat la raion problema președintelui. Că i-au răspuns cum i se cuv nea.

— Nu să-l beșteleşti pe Goldiș trebuie, ci să-l ajuți. Să-l ajuți ca gospodăria să fie și anul acesta fruntașe.

Deodată Gherdan se opri locului. În fața lui, răsărind din dosul unor salcâmi piperniciți, se ivise Lența: tocmai își ridicase privirile, îl zărise

și voise să se întoarcă smucit, dar nu mai putea. Gherdan o văzuse și-i făcea semn cu mâna.

— Da' vrednică ești, nevastă tânără! spuse el bucuros că o întâlnise, apropiindu-se de ea cu mâna întinsă și cu un zâmbet larg.

Dar zâmbetul îi pieri când îi văzu fața vânătă de bătaie, umflată și ochii roșii de plâns. Tuși încurcat. Ori de câte ori vedea un copil sau o femeie plângând, rămânea descumpănit, neștiind ce să facă. Lența nu îndrăznea să-l privească. Apoi Gherdan își reveni.

— Ce s'o întâmplat, Lență?

Ea nu-i răspunse. Incepu să plângă încet, cu suspinuri amare, ascunzându-și cu îndărătnicie fața în palme. Incurcat, el o bătu de câteva ori pe umăr. „Apoi asta așa trebuia să se sfârșească” gândi el întăritat. Se simțea vinovat: „Dracu' să mă ia, ar fi trebuit să intervin mai energic”. O prinse de umăr:

— No, nu mai plânge, spuse el cu glas gros, bătrânește. Spune-mi... ce-i? Care-i baiul?

Ea plânse mai departe, apoi cu un suspin lung își șterse lacrimile și spuse cu hotărîre:

— Tovarășe Gherdan... te-o-i ruga să-mi fii de ajutor... Am trebuință de niște bani... să mă duc la Oradea... Vi-i trimit înapoi, n'aveți nici-o teamă... Din prima leafă vi-i trimit...

„Ei, comedie!” se încruntă Gherdan în sinea lui.

— Și de ce tocmai la Oradea? La noi nu ți-i bine? Care-i necazul?

— M'o zdrobit Mihai... dar eu îs de vină... și încep să plângă din nou.

Gherdan așteptă ca Lența să se potolească. Se gândea: „Tinerețe, tinerețe... Bate-i, doamne, pe părinții care-i pun stavile... Fata asta putea să fie fericită, să muncească și să se bucure în rând cu celelalte. Și iaca, cu inima arsă, vrea să se ducă, să i se piardă urma... No, apoi nu-i nimic, om vedea noi!”

Lența îl privea cu ochi rugători. Gherdan, îngândurat, căută cuvinte s'o liniștească. Nu reuși decât să murmure:

— Spune... spune care-i baiul... L-om lecuî poate... Hai, spune!

Lența nu răspunse. Plecă capul.

De jos, se ridicau încet, legănându-se, aburii calzi ai pământului, spre văzduh, unde, pe cerul alb-vinețiu, pluteau nestingheriți nori mici, străvezii. Deasupra pusteii tăcute nu se abătea nici un sgomot în afară de murmurul nelămurit al zăvoiiului; din când în când doar, se auzea un ciripit timpuriu, ca o chemare dintr'o altă lume, la care răspunsurile soseau întârziate dintre ramurile uscate ale plopilor, înșirați ca niște sfeșnice de praznic.

Mereu cu capul plecat, vorbind încet, aproape în șoaptă, Lența îi povesti lui Gherdan totul, viața ei de roabă, încuiată în casă, urîtul care o doboră, apoi dragostea cu Gheorghe, bucuria, nădejile. Și-i mai spuse cum Gheorghe n'a vrut s'o primească în casă, cum că viața ei de acum înainte nu mai are nici un rost... Dela o vreme ridică capul, pe urmă nu se mai rușină nici din pricina obrazului ei învinețit.

— Imi dai bani, tovarășe Gherdan?

— Nu! izbucni el. Nu! Niciun ban! Vii cu mine... acasă...

„Fie ce-o fi, se gândea, chiar dacă la raion o să-mi tragă o săpuneală de n'o s'o pot duce. Destul ne-am cătrănit și ne-am mâncat zilele, noi!”

— Haide acasă! Parcă n'ai fi colectivistă, ce dracu'! Vorbim noi cu toți. Dar unde trăim? se îndârji el împotriva nu știu cui. În codru?

O prinse de mână și porni cu pași mari, apăsați. La început, Lența ar fi vrut să se împotrivească, apoi o străbătu gândul că acum era tot una.

Dar nu era un gând care o speria, ci dimpotrivă, o cuprinse o ușurare și un fel de bucurie. Mâna lui Gherdan era aspră, bătătorită și fierbinte. Mergeau așa, amândoi, simțind cu toată ființa lor miresmele atât de cunoscute și de dragi ale pământului care se trezește.

Deodată Lența se întepeni. Rămase locului. Erau aproape de sat și pe șosea venea brigada de câmp. Pornea spre arii, să scoată zaplazurile. Gherdan strânse mai tare mâna Lenței, apoi văzând făptura înaltă a lui Gheorghe, îi făcu semn. El se apropie, roșu ca piparca, și uită să dea bună ziua.

— Măi! se răsti Gherdan... Până acum mi-ai bătut capul că tu și Lența... Și acum?...

Gheorghe nu pricepea nimic. Cum de-i vorbea Gherdan astfel? Acum i se părea și mai de neînțeles că Lența fusese azi noapte la el. Deodată băgă de seamă vânătăile de pe fața ei.

— Da' cu tine ce-i?... Cine te-o bătut?... Goldiș?... Dumnezeuul lui!... — Strânse puternic pumnii. Spuse: — El te-o bătut? Mama lui!...

Gherdan abia îl putu liniști.

— Cine, ne cine, nu de asta e vorba acum... Tu ce gând ai cu fata asta?

Gheorghe rămase o clipă năuc. Iși privi în neștire cizmele înglodate. Apoi se uită drept în ochii lui Gherdan.

— Eu... mie, tovarășe Gherdan, v'am spus... Mi-e tare dragă și... aș lua-o... Da' pe Goldiș, dacă a dat în ea, îl omor!...

— Il omori pe dracu'... Tu ce-ai face dacă nevastă-ta ar trăi cu altul? Ha?

Gheorghe nu știu ce să răspundă, iar Lența roși toată. Gherdan mai spuse:

— Asta e. Ia-o și du-o afară la câmp. Să lucreze în brigadă. Și să faci colectivistă din ea. Ai înțeles? Eu mă duc la Goldiș. Am să stau de vorbă cu el.

Gheorghe tot nu înțelegea nimic și roși și el până în vârful urechilor. Ceilalți din brigadă se apropiară curioși. Gherdan le făcu semn să se ducă mai departe. Porniră cu toții, șușotind, numai Boșneag rămase să fie martor.

— Ce s'a întâmplat? îl întrebă el pe Gherdan. Apoi se întoarse spre Lența: — Te-o bătut Goldiș?

— Ce-ți pasă? îl înfruntă ea.

Gheorghe se întoarse încruntat spre Boșneag. Omul făcu doi pași înapoi, pe urmă porni în urma celorlalți. Gherdan așteptă până ce-i ajunse. Mai voia să spună ceva dar în cele din urmă se răzgândi. Neștiind ce să facă, le întoarse tinerilor spatele și se îndreptă spre sat. Ei stătură o vreme așa, parcă ascultând ceva ce nu se auzea. Pe nesimțite, el o apucă de mână și porniră spre zaplazuri.

Lența mergea cu privirile în pământ și nu știa ce să spună. Simțea strânsoarea puternică a lui Gheorghe și o căldură ciudată i se urcă dela inimă spre obraji. Ar fi vrut ca nici el să nu scoată vreun cuvânt, să meargă așa, în neștire, și drumul să nu isprăvească niciodată. El sparse tăcerea:

— Lență!

Ea nu răspunse.

— De acum o să ai și tu zile-muncă... îndrugă încurcat Gheorghe, negăsind altceva mai bun de spus.

„Doamne, ce prost e... Doamne, ce prost e...” spuse ea în gând, ca o desmierdare.

— Și nu ți-o fi rușine cu mine, cât îs de vânătă?

— Nu, răspunse el scurt, și o strânse mai tare de mână. Deodată se auziră strigați din urmă. Se opriră și așteptară până ce Gherdan, roșu de fugă, se apropie de ei.

— N'o mai ține de mână! se răsti el. Mă prostesc și eu!... Să fiți cuminți, spuse pe urmă ca și cum ar fi vorbit cu doi copii. Tu ești brigadier, iar tu Lență, ești nevasta lui Goldiș, așa să știi! Lucrezi în brigadă ca toți ceilalți. Atât. Nimic mai mult. Problema cu Goldiș o s'o rezolvăm pe altă cale. Să n'aud că...Ați înțeles?

Se opri ca să răsufle puțin.

— Uitați-vă, începu iarăși să le explice. Era să fac o prostie. Am ascultat de inimă și nu de cap. Și când ascuți numai de inimă, îți pierzi capul. De aia am vrut să stau de vorbă cu voi. Munciți ca și cum nu s'ar fi întâmplat nimic. Asta am vrut să vă spun. Și aia, că meritați câte o bătaie. Și voi, și eu.

21

Când Gherdan intră în biroul președintelui, Goldiș stătea la masă, cu capul între palme. Părea băut.

— Ce-i cu tine, Goldiș?

— Ce să fie, făcu președintele ursuz. Mi-s tare ostenit.

Gherdan se așeză lângă el. În cameră era tăcere. Doar dela masa lui Vărzaru se auzea un scârțâit de peniță. Socotitorului îi tremura mâna, era doar vorba de soarta lui. Se temea că Gherdan o să-l dea afară din birou. De aceea se chirci cât putu mai mult, să pară mic, să treacă nevăgăat în seamă.

Gherdan își răsuci o țigară încet, cu solemnitate, ca totdeauna când avea ceva important de spus și când îi trebuia timp să se gândească. Goldiș îl privea cu un aer obosit. Îl durea capul, ar fi vrut să se ducă să se culce și îi părea rău că nu îl ascultase pe Vărzaru care îl povățuise de mai multe ori să plece acasă. Era mânios și pentru că ori de câte ori se apropia Gherdan de el, se simțea ca unul luat la socoteală.

— Ce-ai făcut cu articolul dela gazeta de perete? întrebă Gherdan.

— L-am pus înapoi. „Adică asta îl frământă pe Gherdan. Atunci nu e nicio hibă“.

— Și ce-i adevărat în articol? Ce-i cu banii?

— Ce să fie... Nimic. Intr'o zi-două ne ducem la Oradea și cumpărăm vitele.

— Aș vrea să văd chitanțele, spuse Gherdan.

— Chitanțele? Vărzarule! N'auzi. Vărzarule? Adă chitanțele acelea... tu-le mama lor.

Vărzaru se grăbi să aducă chitanțele. Îl dădu președintelui în mână și se întoarse la masa lui, alb la față, deandaratelea.

— Poștește, — le numără președintele, fără să le lase din mână. — Una, două, trei... îs toate... Toate șapte. Văzuși?... Iar restul banilor e în casă. Vărzarule, unde-s banii?

— În dulap, făcu Vărzaru speriat. În dulap. Toți, până la un franc...

— Taci, îi închise gura președintele.

Vărzaru se așeză la loc fără să crâcnească.

Goldiș se apropie de Gherdan.

— Acum, ascultă-mă tu pe mine. O să ne aprindem paie în cap cu primirea noilor membri. Raionul ce spune?

— Să-i primim.

— Ehei, ei stau acolo în scaune de piele. În fotoliu. Ce știi ei? Aici ne sar oamenii în cap. Nu vor să cumpere vitele. Cică să împărțim mai bine banii și la anul, când și-o pune fiecare din banul lui, atunci să cumpărăm. Nu acum. Că de ce alde Lică a Birăului să aibe vite din banii noștri? Nu-i așa?!

— Ai stat la sfat cu Gurău?...

— Tovarășe Gherdan! se răsti Goldiș.

— De ce țiți? Știi prea bine că Gurău duce asemenea vorbe. Iar tu, ca președinte, ar trebui să dai cu pumnul în masă când le auzi, nu să le porți mai departe.

— Eu mă orientez după ce spun oamenii.

— Care oameni, tovarășe Goldiș?

Goldiș tăcu. Să-i înșire pe toți? Pe cine ar putea numi? Pe Boșneag? Pe Țugui... Dar alții?... Ei, drace, nu ar fi trebuit să-i ridice problema asta lui Gherdan. Era mai bine s'o fi discutat la ședință. Acolo, prinși în vârtoare, oamenii nu s'ar fi împotrivit să primească banii înapoi.

— Cred c'ai dreptate... spuse cu voce stinsă. Cred că ai dreptate. Gherdan se ridică supărat.

— Acum ce te încrunți? îl întrebă nedumerit Goldiș. Ce mai vrei?... Ce nu-ți place? Vezi că ți-am dat dreptate.

— Apoi tocmai asta nu-mi place, că-mi dai dreptate. Tu când spui una, când spui alta! Vezi, asta nu-mi place!

Goldiș ocoli privirile pătrunzătoare ale lui Gherdan. Ca să împrăștie tăcerea apăsătoare, strigă:

— Vărzarule! Măi, Vărzarule, măi!

Vărzaru sări în picioare, înspăimântat:

— S'a întâmplat ceva, tovarășe președinte?

— Ai anunțat oamenii de adunarea generală de sâmbătă seara?

Vărzaru răsuflă adânc, ușurat, și bătu încet cu degetul în tăblia mesei.

— Cum să nu, tovarășe președinte... cum să nu. Se poate?...

Apoi privi spre Gherdan. Acesta îi făcu semn cu mâna să iasă.

Goldiș pricepu că secretarul mai avea o vorbă cu el. În birou se lăsă o tăcere plină de așteptări. Într'un târziu, Gherdan care își aprinsese între timp o nouă țigară, începu să măsoare încăperea cu pașii.

— De ce n'o lași pe Lența la lucru?

Goldiș își încleștă mâinile de masă. Ca și în noaptea trecută, prin inimă îi trecu un junghi necruțător.

— Treaba mea.

— De ce n'o lași pe Lența la lucru?

— Că am trebuință de ea acasă. E tare slăbănoagă și...

— Atunci de ce-o bați?

Președintele păli. „De unde o fi aflat Gherdan?” O rușine sălbatecă puse stăpânire pe el.

— E muiera mea! strigă. Muiera mea. Auzi, Gherdane? E muiera mea!

— Eu ți-am spus că Lența nu-i pentru tine. Și nu te sfătuiesc s'o înlănțuiești de tine cu de-a sila. Eu așa văd...

— E muiera mea, găfâi înfundat Goldiș. Unde e?

— Pe câmp. Lucrează în brigada lui Gheorghe a Petcului. Eu socot că ar trebui să divorțezi.

Câteva clipe Goldiș privi nedumerit în gol, apoi, ca și cum în clipa aceea ar fi priceput rostul vorbelor lui Gherdan, se ridică amenințător, făcu un pas spre secretar, se răzgândi și o luă spre ușă.

Când Gherdan se uită pe geam după el, Goldiș alerga ca ieșit din minți, petrecut de privirile înspăimântate ale lui Vărzaru care ascultase la ușă.

Ajuns pe câmp, Goldiș își simți bătăile inimii în gât și în tâmples, și fiecare svâcnitură îi pricinuia dureri. Se opri locului. Ce avea de făcut pe câmp? Socoti că ar fi fost mai bine să nu-și fi pus asemenea întrebare, să fi alergat într'un suflet până la brigadă și să-l fi luat pe Gheorghe de gât. La acest gând îl străbătu un fior plăcut și-și încheștă pumnii. Apoi însă, când se gândi la ceeace o să spună oamenii, la privirile lor batjocoritoare, mai că îi veni să se întoarcă îndărăt. Dacă nu l-ar fi văzut Gherdan plecând în goană, poate că s'ar fi reîntors. Acum însă nu se mai putea: însemna să se facă de râs. Și asta l-ar fi durut tot atât ca vestea că Lența îl înșeală. Intoarse de câteva ori capul să vadă dacă nu cumva Gherdan a pornit în urma lui să-l oprească. Gherdan însă nu era nicăieri. Măcar de-ar veni Vărzarul. Il cuprinse o furie oarbă împotriva socotitorului. „O, doamne, de-ar veni!“ Pe spinarea lui, și-ar putea vărsa toată amărăciunea.

Ajunse aproape de dolmă. De aici se vedeau făpturile celor de pe câmpuri. Il desluși pe Gheorghe: stătea rezemat de o stivă de scânduri putrezite. O zăriși pe Lența. Își descheie nasturii cămășii, se șterse de nădușeală și porni spre brigadă.

Primul îl văzu Gheorghe. Brigadierul apucă un târnăcop, apoi prefăcându-se nepăsător, îi veni în întâmpinare. Președintele simți un tremur în genunchi, dar nu se mai putea întoarce. Își strânse puternic pumnii, dinții. În clipa aceea se auzi un scârțâit prelung, și din spatele dolmei apărură brișca gospodăriei. Pe capră, lângă Bicașul, stătea Gherdan. Era încruntat. Goldiș slăbi strânsoarea pumnilor, răsuflând ușurat. În timp ce căruța se apropia de ei, un gând năstrușnic îi măcina creierii. Asemănarea dintre Gheorghe și frate-său îl făcuse să se gândească la Antoniu. O să-l zdrobească pe Gheorghe. Nu cu pumnii și nici cu târnăcopul, ci prin Antoniu. Gheorghe e frate de chiabur. Mai rea pricină nu i-ai putea găsi nici cu lumânarea. Când se apropiară unul de celălalt, Goldiș se miră și el de glasul liniștit și calm cu care întrebă:

— Cum stăm cu zaplazurile?

Gheorghe îl privi mirat, apucă bănuitor mâna întinsă spre el și răspunse cu voce răgușită:

— Gătăm azi...

Ajuns în apropierea lor, Gherdan sări de pe capră.

— Ei, controlul pe teren e cea mai bună metodă de lucru, spuse Goldiș dând mâna și cu el. Apoi întinse brațul spre stiva de scânduri: — Iar s'o evidențiat Gheorghe. O scos toate zaplazurile. Dar nu-i de mirare — adăugă după o vreme tot el —, e harnic brigadierul nostru. — Și se întoarse spre Gheorghe: — Ce treabă a făcut muierea mea?

Spuse ultimul cuvânt apăsător și privi spre Lența.

— A muncit bine, făcu Gheorghe, a muncit bine...

Goldiș nu-l ascultă. Porni spre cei din brigadă. Când ajunse în fața Lenței și-i văzu vânătaile, simți o mândrie ciudată: „Eu i le-am făcut, cu pumnii mei“. O cuprinse de umeri și-i șopti cu glas plângăreț, încet, să nu audă decât ea:

— Iartă-mă, Lență, iartă-mă.

Ea nu știu ce să facă. Se uită la Gherdan, la Gheorghe, apoi în pământ, și începu să plângă. Goldiș, tulburat și el, îi mângâia părul:

— Iartă-mă, Lență, iartă-mă...

În drum spre casă, Goldiș nu scoase niciun cuvânt. Se legăna în brișca gospodăriei, alături de Gherdan, care părea ocupat cu cercetarea câmpurilor. Dinspre dolmă, apăru din senin un cârd de ciori: părea un nor vestitor de ploaie.

— Asta înseamnă primăvară, spuse Bicașul ca să spargă tăcerea. Primăvară timpurie.

Ceilalți doi nu-i răspunseră. Bicașul însă nu se dădu bătut:

— M'am întâlnit eri cu Lică a Birăului. E tare cătrănit. O îndrugat de toate. O fi fost puțin făcut. O înjurat gospodăria. Cică de ce nu facem zid în jurul ei cum și-o făcut Gurău la a lui. Că la fel suntem cu el.

— Auzi? făcu Gherdan către Goldiș. Și-i țaran cinstit. Bată-ne dumnezeu să ne bată! Tu ai stat de vorbă cu el?

— Da, minți Goldiș. Am stat. (Și hotărî ca imediat ce ajunge în sat să se ducă la Lică) Cererea lui e la gospodărie. O venit s'o scoată dar nu i-am dat-o. Am spus să se mai gândească...

— El să se gândească? La dracu'! spuse supărat Gherdan. Noi să ne fi gândit. Omul e șugubăț, vesel, face haz de necaz, noi râdem și ne strângem în jurul lui, dar atât. Cine l-a scormonit să vadă ce-l doare pe dinăuntru?... Nimeni. Toată lumea îl știa de partea noastră, așa că nu s'a învrednicit nimeni să-l atragă, să-l lămurească. Patru ani i-am furat din viață. Noi i-am furat anii ăștia. Parcă nu ne-am fi bucurat cu toții să-l vedem și pe el astă toamnă cu carul doldora și cu feciorii îmbrăcați omeneste? E vina mea, e vina mea, încheie Gherdan cu ciudă.

— Numai Boșneag e de vină, spuse încet Goldiș.

— Nu-i Boșneag de vină, fir-ar al dracului. Noi, că nu i-am deschis ochii.

— M'oi duce să stau de vorbă cu Lică. Am s'o scot la capăt, mai spuse odată președintele mai mult pentru sine.

— Bine-ai face... Și cată-ți timp să te gândești și la tine, să-ți potrivești viața cum trebuie.

În marginea satului, Goldiș sări din brișcă fără să salute. Porni spre cimitir, spre casa lui Lică. În ograda Birăului îl întâmpină nevasta acestuia, o femeie trecută, grasă, cu un prunc în brațe.

— Țasta-i al cincilea? întrebă în loc de salut președintele.

— El îi...

— Lică-i acasă?

— E, făcu femeia. E în bucătărie. Stă de vorbă cu un ziarist dela București.

— Cu un ziarist dela București? întrebă mirat Goldiș. Ce caută aici?...

— Nu știu. O mai fost odată în sat acum o lună, două. Atunci l-o cunoscut pe Lică, la Cămin. Il tot întreabă de ce nu vrea să se înscrie în gospodărie. Cică anume pentru asta o venit dela București.

Goldiș se încrunță. „Dracu' știe, o fi vreo anchetă“, își spuse.

— Ia, m'oi duce să văd și eu...

Goldiș urcă în grabă scările cerdacului. Auzi frânturi de voci și se opri să asculte la ușă.

„Era în '37... ba nu în '36, se auzi din bucătărie. Szentessy stătea la marginea luminișului, eu în tufiș... Atunci apăru cerbul... Mă ridic... Mă simte... Vrea să se întoarcă... Acolo erau gonacii. Ridic arma. Mai aveam un singur cartuș...“ Goldiș nu mai ascultă mai departe. Știa că Lică

în '36 a împuşcat cu un singur cartuş un cerb care a fost premiat la o expoziție și premiul l-a încasat Szentessy. Apăsă pe clanță.

— Țsta e președintele nost', făcu Lică spre ziarist. Țsta e Goldiș.

— Imi pare bine, se ridică oaspetele dela masă, închizându-și carnețelul. Imi pare bine, am cunoscut-o pe fiica dumneavoastră la Cămin. Acum câteva luni. O fată mică, negricioasă.

Goldiș înghiți în sec, dar nu-l îndreptă. Se așeză la masă.

— Sunteți ziarist dela București?

— Da... Dar acum nu vin dela ziar... Vreau să scriu o povestire despre baciul Lică. Ii ziceam și lui... Numai un singur lucru nu pricep: de ce nu vrea să se înscrie în gospodărie?...

— Păi dacă o venit președintele colectivei aici, o să vă spună el, făcu Lică, și-și propti fața în palme.

— Despre dumneata am auzit, începu din nou ziaristul, am auzit tare multe lucruri. (Goldiș abia izbuti să-și ascundă bucuria). Foarte puține gospodării stau ca gospodăria dumneavoastră. Am auzit că v'ați pregătit serios pentru însămânțările de primăvară și că n'o să vă faceți de rușine.

— Păi noi, spuse măgulit președintele, nu ne-am făcut niciodată de rușine. Vorbim puțin și facem treabă multă.

— Numai cu vitele stați cam prost, continuă ziaristul. Aveți vaci puține și nu-s de soi. Este o gospodărie în regiunea Arad, la Sântana, ei stau bine și cu vitele. Au cumpărat anul trecut, în primăvară.

„Ai dracului îs ziariștii ăștia, își spuse Goldiș, se pricep de parcă ar fi plugari și nu linge-tintă“

— La anul o să cumpere și gospodăria din satul nostru, spuse cu glas scăzut Lică. Așa se vorbește...

— Încă anul ășta cumpărăm, se încruntă Goldiș. Anul ășta!

— Dar ia spune, întrebă ziaristul, cum se poate că tovarășul Lică n'a intrat până acum în gospodărie?

Lui Goldiș îi era rușine că nu știe ce să răspundă. După o vreme întinse mâinile pe masă și spuse:

— O să reparăm noi greșala asta, că vinovați suntem și noi și tovarășul Lică.

24

Gheorghe stătea la masă, odihnindu-se. Era îngândurat și ostenit, străbătut de o neliniște pe care n'o pricepea. Atunci auzi scârțâitul porții și sări în picioare ca împins de un arc. Deschise ușa și scrută întinericul curții. O căruță trecu podețul, sdroncănind, și intră în ocol.

— Cine-i? întrebă el uluit de asemenea oaspeți la vreme târzie.

— Eu, eu, frate-tău.

Antoni! Da' ce căuta în sat? Ieși buimăcit, se ciocni în întineric de un om îmbrăcat într'un suman aspru și se strânsură în brațe.

— Ajută-mă să desham gloabele astea.

Caii, slăbănogi și asudați, stătură cumiți până când Gheorghe îi deshărmă și-i duse în grajdul pustiu. Ca să le facă loc la iesle, trebui să le golească de lemnele pe care le așezase acolo. În urma lui veni și Antoniu, cu două brațe mari de fân. În dreptul feții îi licărea ochișorul de jar al țigării.

Impinseră și căruța sub șopron, apoi intrară în casă. Gheorghe își privi furios fratele. Antoniu era îmbrăcat țărănește, cu haine noi din cap

până în picioare. Își lepădă șumanul și se așează lângă foc, întinzându-și picioarele scurte, încălțate cu cizme mari, grele și noroioase. Era cam neras și mustața porumbie i se înfoia țepoasă în jurul gurii.

Gheorghe ar fi vrut să-l întrebe ce-l adusesse încoace, dar nu știa cum să înceapă. Se simțea prost ca atunci la verificările de partid, când l-au învinuit că are frate chiabur și dacă în comisie n'ar fi fost oameni luminați, poate că nu s'ar mai fi descurcat. A arătat că nu are nimic cu Antoniu, că ce vină poartă el dacă frate-su, om în toată firea, nu vede unde li-e drumul și adună, adună, de nu mai știe ce să facă cu atâtea bucate. Tulucan și alții care au fost de față (Gherdan făcea parte dintr'o altă comisie), au arătat și ei că Gheorghe nu are nici-o legătură cu Antoniu, ba dimpotrivă. Desfăcuse moștenirea în două și cu partea lui intrase în gospodărie.

Și acum, dintr'o dată, se trezește cu frate-său în casă.

Antoniu își aprinse o țigară și puse tabacherea deschisă pe masă.

— No, Ghiță, am venit acasă, oftă el.

— Cum?

— Da... am venit.

Gheorghe stătu o vreme nemișcat, mirându-se că Antoniu a avut nevoie de căruță, deși gara era la trei-patru kilometri.

— No, Gheorghiiță, am venit acasă, mai spuse odată Antoniu.

— Bine...

Gheorghe se sculă depe scaun, scoase ceva slănină, pită și un șip cu rachiu, așternu o față de masă și-l îmbie pe frate-său să se așeze.

Mâncară și băură în tăcere. După o vreme, Antoniu, sătul, își aprinse o țigară.

— Măi Gheorghe, acum să stăm de vorbă... — Își șterse buzele grase și râgâi mulțumit. — Am venit acasă, măi... Nu mă mai duc nicăieri...

— Cum așa? se încruntă Gheorghe.

— Iaca. Mă scriu în colhoz.

Și fumând mereu, cu ochii țintă într'un colț al odăii, îi povesti cum se săturase de pribegie și acum voia să înceapă o viață nouă. Cum nu mai poate sta la Ocol, ce nenorociri s'au abătut asupra lui din cauza unor boangheni, cum se duce de răpă toată agoniseala lui de patru ani, sudoarea muncii lui.

— Da, frate... Mă scriu aici la voi... Să-mi piardă urma...

Gheorghe nu-l privea. Stătea încovoiat pe scaun, cu mâinile mari între genunchi, și sudoarea îi îmbrobonea fruntea.

— Și ce vrei să faci aici? zise el înăbușit, fără să-l privească.

— Eh, ce? Ia, să trăiesc, până s'or suci oarecum vremurile... Pământul din Budureasa e pe numele popii, eu n'am nici în clin nici în mănecă cu el.

— Și doamna?

— Ce știu eu? Dacă s'o putea, oi aduce-o aici.

— Și vrei, adică, să muncești? întrebă încruntat Gheorghe.

— Ei, drace, să muncesc... Am muncit eu toată viața pentru mine, nu m'oi mai speti acum și pentru alții... Vremea să treacă.

— Cât pământ ai în Budureasa?

— Destul. Nu te teme Gheorghiiță, numai să...

— Numai ce?

— Să se schimbe vremurile, om trăi ca grofii. Amândoi.

— Eu trăesc bine, murmură amenințător Gheorghe.

— Cum?

— Da! Trăesc bine. Mi-s om... Uită-te și vezi, tot ce-i în casă, cu mâinile mele am agonisit, din munca mea, nu dintr'a altora.

— Ce fel de vorbă-i asta?

— Iaca, vorbă de-a noastră... Dacă nu-ți place, pleacă...

— Mă dai afară, Gheorghită?

Gheorghe tăcu. Ce-o să spună lumea? Mai cu seamă că Antoniu și-a pus în gând să șadă la el. Doar e chiabur! Simți cum i se înțepenesc picioarele.

Antoniu se ridicase în picioare și strigă:

— Tu să nu-mi stai în cale, auzi... Dacă ești prost și vrei să rămâi toată viața calic, rămâi, numa' mie să nu-mi stai în cale. Doar să pui o vorbă bună, c'atunci n'am de ce mă teme...

— Eu nu pun vorbă bună, spuse încet Gheorghe. Nici pentru mine și nici pentru frate-meu. Dacă adunarea generală va crede de cuviință, fie, dar eu, și așa sunt împotriva, înțelegi? Te-am chemat în '49, n'ai vrut. De atunci tot împotriva vântului ai stat. Tu ești de vină, Toni.

Îl numise ca pe vremuri, în copilărie. Antoniu se apropie de el, îi cuprinse umerii.

— Dacă nu m'aș simți în stare să intru în viața cea nouă, crede-mă că n'aș fi venit să-ți stric rosturile. Ce-ar spune mama în mormânt dacă noi nu ne-am ține partea? M'am lepădat de popă, și de avere, și de pământ. Vreau să muncesc, Gheorghe, cu brațele astea ale mele, zău, și nu poți să nu mă ajuti. Imi ești doar frate...

— 'Nainte ai spus să se schimbe vremurile... Acum spui că vrei să muncești.

— Până să se schimbe, voi munci, — și începu să râdă. — Măi Gheorghe, ce lume mai e și asta: trebuie să se ascundă frate de frate, părinte de părinte...

— Până găsești altă casă, șezi aici, că-i și casa ta. Sau poate mi-oi găsi eu alta. Cu tine sub acelaș acoperiș nu vreau să fiu. Și nu te bizui pe mine, eu sunt împotriva să te bagi în gospodărie. Că tu nu te mai poți schimba. Asta e!

Îi arătă patul și ieși să-și facă culcuș în bucătărie.

25

Goldiș nu dormi toată noaptea. Moțăia la masa din bucătărie și asculta respirația întretăiată a Lentei. Nu se apropiase de ea. Nici cină nu-i ceruse. Stătuse toată seara tăcut, aplecat peste o broșură pe care o scosese anume ca să nu trebuiască să intre în vorbă cu ea, că n'ar fi găsit ce să-i spună. O mulțumire avea totuși: se lămurise cu intrarea lui Lică a Birăului. Rămăsese la el până noaptea târziu; povestiseră de una de alta, spre plăcerea ziaristului care, nesătul de vorbă, îi asculta cu gura căscată.

Lenta făcuse de cu seară patul și se culcase cu teamă la gândul că Goldiș ar putea să vină la ea. L-ar fi gonit. Era hotărâtă să-l înfrunte, chiar dacă el ar sdrobi-o din nou. Ascultase de sfatul lui Gherdan să se întoarcă acasă, până s'o lămuri totul, pentru că altundeva unde să se ducă n'avea. O vreme încercă să nu doarmă, dar somnul o birui. Se visă la câmp, scoțând scândurile putrezite de nea și așezându-le grămadă. Gheorghe, care era un fel de supraveghetor, o chema din când în când la câte o „Mureșană” și atunci se învârtteau până amețeau. Dimineața se trezi obosită. Spre mulțumirea ei, Goldiș nu mai era acasă. Își pregăti în grabă merinde și ieși în stradă. De acolo apucă spre sediu, unde era locul de întâlnire al brigăzii. Se miră că Mihai nu se împotriva muncii ei, dar n'avea timp să se dumi-rească ce se întâmplase.

Goldiș se vârî disdedimineată în biroul lui și fumă țigară după țigară. Era tras la față și ostenit. Din când în când, îi venea să sară în picioare și să meargă acasă, s'o bată pe Lența, sau pe Gheorghe, ori pe amândoi. Pe urmă se liniștea și-și frământa creierii să găsească o ieșire care să nu-i știrbească numele. Își aduse aminte de Lică și se încruntă. Asta îi spusese ieri verde în față: „Vorbe, Goldiș, numai vorbe. Și în gospodărie cei tari își fac de cap, iar cei slabi se duc dracului. Spune-mi drept, dacă tu n'ai fi fost președinte, ai fi putut-o lua pe Lența? N'ai fi putut! Că ea nu-i de tine!” Goldiș nu știuse ce să-i răspundă, mai ales că era și ziaristul de față. La dracu', la asta nu s'a gândit niciodată. Abia ieri seara și-a dat seama că Lică nu e om prost.

— Și de asta nu intri tu în gospodărie? Îl întrebasese într'un târziu.

— Nu de asta, vai de mine... Nu intru că nu mă primiți cu inima deschisă. Nu zic asta, că m'o lovit Boșneag. Dar vouă, care sunteți băgați în gospodărie, vă merge binișor acum și o să vă meargă și mai bine. Și vă temeți că de intrăm și noi, om fi prea mulți la împărțeală. Asta e!

— Vorbești prostii, Lică... Nimeni n'are dreptul să te oprească.

— Nu vorbesc prostii. Că vezi, nici tu n'ai avea dreptul la Lența și...

— Să nu vorbim de Lența...

— Atunci eu am gătat, tovarășe președinte, încheie vorba Lică.

Ce-ar fi dacă fiecare om l-ar judeca așa cum l-a judecat Lică? Oare cum s'or gândi ceilalți oameni despre el? Dar Mitru Gherdan? Se simți rușinat. Pe urmă își aduse aminte de Gheorghe și se înciudă din nou. Toate, numai din vina lui se întâmplaseră... Intre el și Lența numai făptura înaltă a brigadierului s'a strecurat. Trebuie să-l sdrobească cumva, să nu se mai macine așa, ca un pumn de grâu... Un pumn de grâu... Oare câți pumni de grâu or fi într'un sac?... Cum de n'a socotit asta niciodată până acum? Și grâul tot din cauza lui Gheorghe va trebui să-l prade! Se ridică dela masă și ieși în ogradă. Ca mânat din spate, se trezi în șosea, îndreptându-se spre ulița dolmei, spre casa brigadierului. Făcea pași mari, fără să ocolească băltoacele. Știa că trebuie să-l găsească acasă. Pe câmp nu mai avea ce căuta, eri a terminat cu scoaterea zăplazelor. Deschise porțița de leături și intră în ogradă. Tocmai voia să urce scările târnațului, când auzi frânturi de voci dinspre grajd. Parcă înjura cineva. Da, era vocea lui Gheorghe. Se apropie tiptil de ușa grajdului și privi înăuntru: Gheorghe și frate-său Antoniu erau lângă iesle. Antoniu trăgea cu amândouă mâinile de niște căpestre pe care Gheorghe încerca să i le ia.

— Încă astăzi să pleci de aici, auzi! striga Gheorghe infuriat. Încă astăzi!

— Măi Ghiță, încerca să-l liniștească Antoniu. Nu m'ai înțeles bine. Nu asta am vrut să spun. Și la urma-urmei, dacă tu nu vrei să mă ajuți, treaba ta. Am eu oamenii mei aici. Numai contra să nu te pui....

— Minți, spuse tot cu voce ridicată Gheorghe, pe cine ai tu aici? Crezi că'n gospodărie sunt oameni care să te sprijine?...

— Sunt, da, se grăbi să-i răspundă Antoniu, înfășurând căpestrele de ilicul ieslei. Numai tu să nu te pui contra. Dacă vrei îți dau ție casa... Fiel... Da' lasă-mă să intru în gospodărie...

— N'ai să intri!...

— Ba am să intru... Am să intru! Ce, așa de prost mă crezi? Că doar n'oi fi dat degeaba trei mii de lei! Vezi cât ești tu de orb? Să mai ai încredere în oamenii tăi! Aici fiecare își face de cap. Numai tu ești prost, că de, și de ăștia trebuie, altfel pe spinarea cui s'ar îngrășa suspușii?!

— Minți! strigă Gheorghe și-l apucă pe Antoniu de piept. Cui i-ai

dat tu bani, spune! Da' nu minți, că te rup în bucăți... Auzi! Spune cui i-ai dat bani să te sprijine?... Hai?...

Antoniou abia reuși să se sloboade din strânsoarea lui Gheorghe.

Goldiș îngălbenise. Se rezemă de ușe, ca beat. Iși simțea tremurul ușor al genunchilor.

— Hai, spune! se mai răsti odată Gheorghe. N'auzi?...

— Lui Goldiș i-am dat... Președintelui. Trei mii de lei. O spus că mă ajută să mă înscriu. Așa că tu n'ai ce să te amesteci. Numai contra să nu te pui.

— Minți... Minți, spurcatule... Acum vrei să-l ponegrești pe Goldiș, hai?... Pleacă de aici! Dacă nu ieși, te sfarm! Auzi?! Te sfarm cu mâinile astea ale mele!

Goldiș înghiți în sec. Înceleșă pumnii, pe urmă socoti că cel mai bine ar fi să plece cât mai degrabă. Trânti portița în urma lui, fără să-i pese de sgomot. În uliță răsuflă adânc și porni în goană spre sediu.

Numai când se văzu în birou simți cât îi era de cald. Iși desfăcu gulerul cămășii și fumă una după alta vreo trei țigări. Voia să-și orânduiască gândurile, dar nu izbuti. Un singur lucru îi era limpede. Trebuia să facă rost de bani, chiar de-ar fi să-i scoată din fundul pământului, și să-și plătească datoria la Antoniu. Ii era greață de el însuși. „Am ajuns eu să mă vând pentru bani unui chiabur? Să fac un lucru pe care nici dușmanii mei nu-l cred despre mine?“ Încerca să alunge aceste întrebări, dar ele, încăpățănate, se reîntorceau mereu. Gheorghe nu crezuse. Asta însemna că avea încredere în el, Goldiș. Dar atunci dece scrisese articolul împotriva lui? Sau poate tocmai de aceea că avea încredere și nici prin gând nu-i trecea c'ar putea să iasă prost? Făcu câțiva pași apoi se opri iar locului: „Trebuie să fac rost de bani“.

Când veni Vărzaru, Goldiș se repezi la el și-l apucă de umeri. Socotitorul îngălbeni. Cu Goldiș niciodată nu știi la ce te poți aștepta.

— Măi Vărzarule, diseară vii la mine. Ne ducem la Oradea să vindem grâul. Ai înțeles?

— Am înțeles, făcu liniștit Vărzaru.

Dacă Goldiș avea nevoie de el, atunci nu trebuia să se teamă. Ii era numai ciudă că Goldiș iar o să iasă basma curată.

Președintele îl împinse spre ușă, poruncindu-i cu vocea lui obișnuită:

— Du-te și chiamă-l pe Boșneag.

De fiecare dată când era adunare generală, sala mare a căminului se dovedea neîncăpătoare. Ca să audă și cei care se buluceau pe coridor despre ce e vorba, trebuiau să lase ușile deschise.

În seara aceea de sâmbătă, oamenii se adunaseră pe la șase ceasuri. Stăteau în curte fumând, privind cerul și dându-și cu presupusul despre vremea care are să fie.

Se imprimăvăra. Pe deasupra pusteii curgeau leneșe pâclele albastre cenușii ale serii, zăpada se topise.

Cei dintâi au venit plugarii care dăduseră cereri să fie primiți în gospodărie. Erau îmbrăcați în hainele de sărbătoare și se foiau în toate părțile. În sală era svon de glasuri, murmur. Intr'un colț, vorbea aprins Țugui Sofronea. Dădea din mâini cu multă hotărîre.

Când intră, împreună cu moș Tulucan, Lența simți că i se scufundă

pământul sub picioare. Toți ochii se îndreptară spre ea, șușotelile încetară o clipă, ca să reînceapă apoi cu mai multă tărie.

— No, ce te holbezi? se răsti moș Tulucan către o cumetră. Nu m'ai mai văzut? Tii, muieri, muieri... — și țistui din buze.

Lența se așează într'un colț, cu umărul lângă perete și-și aținti privirile în podea.

Gheorghe veni mai târziu. Nu-și mai găsi loc. O căută pe Lența din ochi în toate părțile, dar n'o văzu. În schimb îl văzu pe frate-său, alături de Vărzaru, în banca întâia.

Goldiș intră grăbit, și fără să se uite nici în stânga, nici în dreapta, se sui la masă. După ce Gherdan luă loc alături de președinte, ședința începu.

Goldiș vorbi despre însămânțări, despre sarcinile gospodăriei, ale brigăzilor, dar vocea nu-i era înflăcărată ca în alte rânduri. Vorbea ca și cum ar fi săvârșit o corvoadă și abia ar fi așteptat să se isprăvească.

După vreo zece minute, înceie:

— Tovarăși, trebuie să ne silim să fim fruntea, așa cum am fost și până acum. Cine are ceva de spus?

Luați pe neașteptate, oamenii șovăiau. Insfârșit, Bicașul își făcu curaj. Se sculă, dând din coate:

— Eu! Apoi, dragă tovarășe, noi am fi tare curioși să știm ce s'a făcut cu banii...

— Cu care bani? se minună Goldiș.

Toată lumea tăcea. S'ar fi putut auzi o muscă sburând.

— Cum cu care bani? urmă Bicașul descumpănit. Cu ai noștri!

— După ce s'a votat la adunarea trecută...

Atunci se deslănțuiră cu toții.

— Asta a fost atunci!

— Unde-s vitele de prăsilă?

— Să se împartă! strigă nana Floare, roșie la față. Ne trebuie bani, nu vite!

Gherdan se ridică în picioare și vorbi liniștit:

— Apoi, tovarăși, pe rând, nu ca babele... Eu socot că e bine să ne ținem de ordinea de zi: doar ați aprobat-o. Banii să-i lăsăm la urmă, la discuții; acum e vorba de cererile tovarășilor care vor să se înscrie în gospodăria noastră. Mai sunt două cereri. Pe cei pe care i-am primit data trecută, i-a aprobat și secția agricolă a raionului. Cine-l cunoaște pe Lică a Birăului?

— Eu! — se ridică moș Tulucan și roti în jur priviri poruncitoare care cereau să se facă liniște. Ii plăcea să vorbească, dar și mai mult să fie ascultat.

— De bună seamă iar se apucă de povestit, mormăi un răutăcios.

Dar moș Tulucan nu-l băgă în seamă. Se încruntă numai într'o parte, unde doi tineri șușoteau fără grijă, de parcă ar fi fost la zăvoi.

— Hai, dă-i drumul, ce mai aștepti? îi șopti cineva.

Moș Tulucan tuși de câteva ori, limpezindu-și astfel gâtul:

— Il cunosc. E om de treabă și de omenie. Eu zic să-l primim.

Și se așează. Oamenii îl priviră uluiți: „Ce-o fi cu bătrânul de-a scurtat-o într'atâta? Că de spus, are totdeauna câte ceva.”

— Așa e, Tulucan are dreptate, își dădură cu părerea câțiva bătrâni care-l cunoșteau mai bine.

— Și eu zic să-l primim — se ridică Bicașu. — Vă amintiți, când ni s'a stricat semănătoarea, acum un an, Lică ne-a reparat-o, așa că a fost bună până au venit tovarășii dela S.M.T. El s'ar fi scris mai de mult, îl

trage inima spre viața cea nouă, numai că are urechi deschise la toate vorbele. Nu te supăra, Lică — se întoarce spre el —, dar asta așa-i.

— Așa-i, așa-i — sări Boșneag să întărească vorbele Bicașului.

— Acum eu vorbesc, se răsti Bicașul la Boșneag. Dacă ai ceva de spus, scrie-te la cuvânt.

Boșneag se făcu roșu la față și se așează. Bicașul se întoarce iar spre Lică:

— Eu zic să-l primim. Avem nevoie de mâini harnice în gospodărie. Și Lică e harnic.

— Ce mai lungești vorba? strigă jignit moș Tulucan. Asta am spus și eu.

— Cine e „pentru“, să ridice mâna! îl întrerupse Gherdan surâzând.

Oamenii ridicară mâinile, în vreme ce Lică și nevastă-sa, roșii la față, își roteau privirile în toate părțile, ca și cum ar fi vrut să mulțumească. Antoniu, care stătea lângă moș Tulucan, ridică și el mâna. Moș Tulucan, sâsâind ca un găscan, îl plesni peste mână.

— Dumneata șezi blând, că nu ești colectivist.

Antoniu strânse dinții sub ocară, dar nu găsi de cuviință să răspundă și asta îl întărește și mai mult pe moș Tulucan.

— Cine îl cunoaște pe Petcu Antoniu? întrebă Gherdan.

În sală se lăsă liniște.

Trecuse timp binișor, dar nimeni nu spunea o vorbă. Atunci, smucit, se ridică președintele:

— Nu-l cunoașteți pe Petcu, fratele brigadierului nostru?

— Eu pe Gheorghe îl cunosc bine, se hotărî deodată moș Tulucan. Îl cunosc și pe Antoniu. Deasemenea bine. Și nu odată m'am întrebat: Cum de-or fi ăștia frați? Nu zic bine?... — se întoarce el spre cei din fundul sălii. — Gheorghe e un om de ispravă, Antoniu nu e om de ispravă. Că din '46, numai bunul Dumnezeu știe ce-o făcut. Din câte s'au auzit, a fost mai rău ca tâlharii din codru. Da' să ne povestească el câte o pătimire și cum ne-o dus dorul.

— Bine zici, moș Tulucane! strigă Bicașul. Să ne spună despre rubeeniile chiaburești! Dă-i drumul, Petcule!

Antoniu, learcă de sudoare, se ridică șovăind și caută privirile lui Goldiș. Acesta întoarce capul în altă parte.

— Apoi eu, dragi tovarăși... tot greu am dus-o. În '38...

— Vorbește dela '46, că până acolo știm și noi.

— Tot așa am trăit și din '46... În sărăcie... M'am sbătut...

— Ca popa din Budureasa?

— Ce mi-a dat mie popa? O muiere cu o singură țoală?... Atât! Și când am aflat că-i bănuie numai de chiaburfe...

— Minți, Toni, măi! — se plesni Bicașul cu palmele peste genunchi. Cine te-o băgat la Ocolul Silvic? Eu, ori popa? În casa popii cine-a locuit? Cine îi plesnea servitorii? Dar boii ceia cine ți i-o cumpărat? Eu, ori popa? Spune numai cu curaj, că noi te știm mai bine decât te știi tu...

Gherdan nădușise de bucurie. „Ehei, cum cresc oamenii. E greu să ții pasul cu ei. Ia uite! Ia uite!“ Neteda abia putea să se țină pe scaun. Lunga gâtul să nu-i scape nicio vorbă.

— Apoi, dragi săteni, spuse iar Antoniu, încurcat, după ce se domoli hărmlăia, m'am gândit că dacă mi-am dat seama că am greșit... și vreau să apuc pe drumul cel bun... voi mă veți primi cu brațele deschise. Credeți-mă că l-am dat dracului pe popă... și m'am căit.

— Dar dacă mâine ne dai pe noi dracului?... se băgă moș Tulucan.

— Prea îmi porți ură, Tulucane... și nu știu de ce. Gândește-te că te vede domnul și...

— No, și dacă mă vede crezi c'oi vorbi altfel? Nu! De vrei să-ți spun de ce-ți port ură, îți spun, că nu mi-i rușine: îl cunoști tu pe Nicodim?

— Pe care Nicodim? Nu-l cunosc...

— Pe Nicodim Aurel... nepotul meu din Gurahonț, măi. Ala dela care ai luat boii și nu i-ai plătit nici până azi.

— Să-l dăm afară dacă e chiabur, se răsti Bicașul. Ce ne pierdem vremea cu el? Avem noi treburi destule...

— Așa-i!

— N'ați auzit că s'o căit? spuse Țugui cu voce tremurătoare. Să-l dăm afară... îl nenorocim...

— S'o nenorocit el singur — glăsui aspru Gherdan. — Singur. I-am spus atunci când o plecat: stai, omule, stai că ne-om sbate aici, noi săracii, și cu ajutorul Partidului ne-om face viața mai bună. Lui i-o trebuit însă avere... Să adune, să aibă, să poruncească, să se simtă mare și tare ca Gurău... S'a închiaburit...

— Drept îi, tovarășe Gherdan! strigă Neteda. Lupului doară îi poți pune botniță, dar năravul nu i-l poți schimba.

Antoniou se frământă pe loc, neștiind ce să mai spună. Cătă privirile lui Gheorghe, dar nu le întâlnește.

— Să vă spună frate-meu Gheorghe, el mă cunoșate... Mă știe...

— Așa-i! așa-i!... Să vorbească Gheorghe!

Antoniou se uită rugător spre frate-său.

Lența, speriată, se chirci cât putu mai mult. Ii era teamă și avea simțământul că Goldiș privește tot timpul când la ea, când la Gheorghe. Nu pricepea nicicum de ce nu se ridică Gheorghe să-l înfrunte pe Antoniu. Sau o fi de partea lui frate-său? Nu, asta nu se putea... Atunci de ce nu vorbește?

Ca și cum i-ar fi auzit gândurile, Gheorghe făcu un pas înainte și ridică mâna dreaptă în semn că cere cuvântul. În sală se făcu liniște. Neteda strigă peste capetele oamenilor:

— Dă-i drumu', Gheorghe...

— Tovarăși, spuse brigadierul în cele din urmă. Eu n'am vorbe multe. Atâtea doar câte i-am spus și lui când s'o mutat la mine.

Goldiș păli. Dar dacă Gheorghe o să vorbească despre banii dați cu împrumut de Antoniu? În felul ăsta o să se ducă dracului totul! De ce-a așteptat cu mărturisirile până la ședință? Trebuia să fi vorbit dinainte cu Gherdan. E drept, a vrut s'o facă, dar s'a întors dela Oradea abia spre prânz, cu banii, trei mii de lei, în buzunar. Cel puțin pe Antoniu să-l fi căutat și să-i fi dat banii. Dar n'a avut curajul să se ducă după el în casa brigadierului. Și acum? Ar trebui să facă ceva înainte ca Gheorghe să pomenască de bani.

În timp ce brigadierul vorbea, Goldiș rupse o foaie de hârtie din caietul de pe masă și scris repede cu un capăt de creion: „Petcu mi-a împrumutat trei mii de lei să-l sprijin să intre în gospodărie. O să-l demasc în timpul ședinței“. Și iscăli. Citi cele scrise, apoi adăugă: „Mi-s vinovat“. Împături hârtia și i-o întinse lui Gherdan. Abia când acesta o despături, îi păru rău că scrisese și de vina lui. Putea să-l demaște pe Antoniu și fără asta. Se uită cu atenție la fața lui Gherdan dar nu putu citi nimic pe ea. În cele din urmă, socoti că totuși a scris bine cum a scris

— Eu atâta am avut de spus, termină Gheorghe și se așeză.

Gherdan se ridică în picioare:

— Să dăm cuvântul tovarăşului Goldiş. Are şi el ceva de spus despre bani şi despre Antoniu Petcu.

În sală se făcu hărmălaie. Antoniu privi nedumerit împrejur. Nu-i venea să-şi creadă urechilor. Căută din nou privirile preşedintelui dar acesta se uită în altă parte. Ce l-o fi apucat? Oare o să vorbească de împrumut?... Şi dacă da, ce o să se întâmple cu banii lui? O să-i mai vadă oare?... Ar fi vrut să strige în gura mare că preşedintele îl înşeală. Pe urmă însă se gândi că poate aşa s'o fi procedând. Se liniştise puţin. Totuşi nu-i părea rău că venise. Numai de ar ieşi bine, că doar aici îi era singura scăpare. Cine se mai leagă de un colectivist? La Bucureasa nu mai are ce căuta. Acolo îl ştiu şi copiii. Nevastă-sa ţinea morţiş să se bage în colectivă. „Deşteaptă muiere!“ Deodată prinse privirile preşedintelui. Acesta se uita la el cu nepăsare, ca la un străin. Pe Antoniu îl încolţi din nou spaima, şi îngăimă:

— Fraţilor, dragii mei — şi în timp ce vorbea se uita spre uşă.

Goldiş se ridică încet, rezemându-se în mâini:

— Acum câtăva vreme, Vărzaru, socotitorul nostru, l-o adus în sat pe Antoniu Petcu. Eu aveam nevoie de bani. Dar asta-i o altă socoteală. Or vrut să mă cumpere. (Vărzaru îngălbenise. Se clătină ca de o ameţeală şi se rezemă de perete.) Antoniu Petcu mi-o dat bani, să-l sprijin să intre în gospodărie.

— Afară cu chiaburii! strigă Bicaşul cât îl ţinu gura. Afară!

Antoniu nu aşteptă alte îndemnuri; o luă deandaratele spre uşă. Goldiş svârli banii după el. Văzând ploaia de bancnote, Antoniu se lăsă pe jos şi începu să le strângă în grabă. Termină repede şi o sbughii pe uşă. Goldiş, ca unul care şi-a isprăvit bine treaba, se aşeză încet, cu solemnitate.

Gherdan se întoarse spre el:

— Acum că a plecat chiaburul, vorbeşte şi despre cealaltă socoteală.

Goldiş simţi cum i se înţepenesc picioarele. O fierbinţeală îi îmbujoră faţa; sudoarea îi curgea şiroaie pe tâmpile, pe gât. Pe urmă sala începu să se învârtă cu el şi un gust amarui, a greaţă, îi sfâşie gâtleejul. Văzu ca aevea faţa lui Gherdan, spălăcită de fumul gros, albăstrui al ţigărilor. Căută printre capete faţa albă şi cunoscută a Lenţei dar ea îşi lăsase obrazul între palme. Îngăimă ceva de neînţeles. Mai stătu o vreme aşa, ca şi cum n'ar mai fi avut glas, apoi se ridică brusc şi strigă, privind oamenii drept în faţă:

— Socoteala cealaltă, socoteala mea, e c'am luat din banii gospodăriei. V'am înşelat. Da, tovarăşi v'am înşelat. Şi eu, şi Vărzaru.

Vărzaru simţi că-i vine rău.

— Tovarăşe Gherdan — sări deodată în picioare Țugui Sofronea —, la ce să mai lungim vorba? Că doar nu pentru asta ne-am adunat...

— Aşa-i, aşa-i, încuviinţă Toader Roşu. Nu pentru asta ne-am adunat. Ne-am adunat să împărţim banii...

— Să-i împărţim, să-i împărţim...

— Să-i împărţim, răcni şi Boşneag roşindu-se la faţă ca sfecla. Că doar Lică n'a dat bani pentru vite. Aşa e cinstit. Nici Lică n'a vrea altcum. Nu-i aşa?

— Voi ştiţi, fraţilor, cum e mai bine. Eu nu mă amestec, spuse cu jumătate gură Lică.

Apoi se furişă lângă perete, să nu fie în calea vorbitorilor. Gheorghe se miră că Gherdan stătea liniştit şi mut. Lui îi venea greu să vorbească. Dar nici să tacă nu putea. Tocmai voia să spună ceva, când Tulucan, din faţa lui, se întoarse spre Boşneag:

— Pe chiabur l-am scos din gospodărie, dar vorbele lui tot aici au rămas.

— Pe mine să nu mă faci chiabur! răcni scos din fire Boșneag. Că dau cu parul în tine, auzi?! Cât ai fi tu de moș, auzi?!

Goldiș stătea ca pe ghimpi. Căută spre Gherdan. Însfârșit acesta spuse:

— Ia să lăsăm să vorbească președintele nostru. Că poate s'or lămuri lucrurile. — Se întoarse spre Goldiș, încurajându-l. — Dă-i drumul, tovarășe președinte...

— Vedeți, începu Goldiș și se poticni.

Ce să le spună oamenilor? Să le povestească de orele petrecute în pod, scormonind în sacii cu grâu? Cum n'a vrut să se despartă de boabe? De toate câte le-a făcut ca Lența să-i rămână lui? Oare o să-l înțeleagă?

— Tovarăși, începu din nou. Voi mă cunoașteți... Imi vine tare greu... Mă cunoașteți doară cu toții.

— Tocmai de aia, tovarășe președinte... Te-om ajuta... Vorbește deschis...

Goldiș recunoscuse vocea Bicașului. Asta-i om drept, împotriva lui nu s'ar putea spune niciun cuvânt rău, și totuși, tocmai pe el, care de l-ai lua de lângă vite ar muri, a vrut să-l schimbe dela grajduri. Dar dacă cineva l-ar sili pe el, Goldiș, să plece dela gospodărie? La acest gând, încremeni. Nu, asta nu se poate! Oamenii trebuie să știe că fără gospodărie el n'ar mai fi om. Se repezi să vorbească, bâlbâindu-se, pierzând șirul:

— Atunci când am făcut nunta... Bicașul știe... Am vrut să-l schimb dela grajduri... Să-i fac pe plac lui Toader Roșu... (Toader Roșu vru să strige ceva, dar nana Floarea îl opri.) Gherdan mi-o spus că nu fac bine. Mi-o spus într-o doară... parcă n'ar fi fost lucru mare. Și o fost... Acum îmi dau seama că o fost... Pe urmă... cu grâul... Eu am știut că mulți țin prisosul în pod și așteaptă să urce prețurile. Da' ce să le spun, când la mine stăteau sacii în pod? Grâul meu... Mă urcam în pod în fiecare seară... Vedeți? Vi le spun toate... Judecați-mă... Vitele de prăsilă tot din vina mea nu s'au cumpărat. Am luat din bani, să-i aduc Lenței țoale de mătase, s'o țin lângă mine, să nu-i fie urît că n'o las pe câmp... Nu m'am ridicat împotriva acelora care au cerut să se împartă banii. Cum să mă fi ridicat tocmai eu?! — Se poticni din nou. Dar își veni repede în fire. — Și aici nu mai era vorba numai de mine, sau de Boșneag, sau de Lică. Era vorba de avutul gospodăriei, al nostru, al vostru... Credeți-mă, eu iubesc gospodăria. Nici n'aș putea trăi fără ea, fără pământul ăsta tot, fără vitele noastre. Voi știți că eu am brațe puternice și nu mi-e teamă de coarnele plugului. Scoateți-mă din președinție, dar nu... Lăsați-mă să muncesc ... aici... la voi...

Se așeză o clipă, apoi se ridică repede și continuă:

— Voi am să spun că... banii dela Antoniu... Am fost acum câteva zile cu Vărzarul la Oradea... Atunci i-am cerut. M'am dus să acopăr o greșală cu altă greșală.

Vărzarul, care stătea în apropierea ușii, îngheță. Iaca, acum a venit ceasul cel de pe urmă. Nu mai așteptă: puse mâna pe clanță și apăsă. Ușa scârțâi prelung, dar nimeni nu băgă de seamă. Vărzarul ieși. Afară era întuneric, doar becul de peste drum arunca dăre galbene pe pământul umed. Ascultă încă o vreme glasul târăgănat al președintelui care se învinuia mai departe, apoi o luă spre ulița cimitirului. Smulse un rețevă dintr'un gard, apoi se așeză răbdător în spatele unui copac.

În sală, Goldiș tăcuse însfârșit.

Era liniște, numai din când în când, cineva, în fund, tușea răgușit. Lui Goldiș i se păru că ar mai fi trebuit să spună ceva, să facă ceva, dar gura îi era mută, iar mâinile, neputincioase, îi căzură dealungul trupului. În fața lui, ca o perdea de nestrăbătut privirilor, se înălțase fumul greu,

întepător, de tutun. Stătea așa, oamenii îl priveau tăcuți și nu se auzea decât prin ușa rămasă deschisă în urma lui Vărzaru, șueratul ascuțit al vântului de primăvară. Pe urmă, Goldiș se așeză. Se simțea ușurat de parcă cineva i-ar fi luat o greutate de pe umeri. Văzu, chiar în mijlocul sălii, chipul luminos al lui Neteda. Acesta zâmbea larg, copilărește, de-i puteai număra toți dinții.

— Eu zic, sparse în cele din urmă tăcerea Bicașul, ridicându-se cu greu de pe bancă, să mergem cât mai grabnic să cumpărăm vitele. Că tot pentru noi o să fie bine la anul. Și pentru mine, și pentru Lică a Birăului. Doară și el ne-o ajutat când ni s'a stricat semănătoarea. Iar pe Goldiș, acum că s'a spălat în fața noastră, va trebui să-l ajutăm să nu se mai murdărească. Neteda începu să bată din palme.

27

Lui Vărzaru tocmai i se urîse așteptând, când auzi pași. Iși simți bătăile inimii în gâtlee, apoi o liniște nefirească puse stăpânire pe el. Scruta întunericul cu răsuflarea oprită. Intr'un târziu recunoscă făptura înaltă a lui Goldiș. Ridică rețevii, își ascultă svâcniturile tâmplei, apoi brusc, izbi. Un sgomot înfundat, sec, și un strigăt înăbușit se pierdu în lungul uliței. Cel lovit căzu cu obrazul în țărână. Vărzaru își făcu cruce, mormăi un „Doamne iartă-mă” și porni încet prin cimitir, călcând cu groază printre morminte.

Din seara aceea nu l-a mai văzut nimeni în sat. Unii spun că s'a aruncat în Criș, alții că s'a dus la Beiuș la niște rude și s'a apucat de negoț.

28

Când Gheorghe ieși ultimul din Cămin, ulița cooperativei era pustie. Nu-și auzea decât ecoul pașilor, ca în urma lui, o toacă bătută cu pumnii. Și arareori, dinspre marginea satului, lătratul unui câine hoinar. Nu se duse acasă. Dacă Antoniu nu plecase încă din sat? Nu voia să dea ochii cu el în noaptea asta. O să-l sfătuiască să se întoarcă la Budureasa, la popă, la nevastă-sa. Acolo e locul lui. Ca un răspuns la gândurile lui, se auzi hodorogitul unei căruțe. Scrută întunericul și-l văzu pe Antoniu mânănd gloabele ca ieșit din minți. Răsuflă ușurat. Pe urmă, i se năzări să se ducă chiar acum, în toiul nopții, la Goldiș, să stea de vorbă cu el. N'are niciun rost să mai aștepte. Mai cu seamă după toate câte le-a spus Goldiș în adunare, când a aflat că oamenii nu-l mai vor președinte. Asta înseamnă că începe și el să înțeleagă. Era hotărât să-i vorbească liniștit, cu îngăduință. Dar fără Lența, n'o să se ducă din casa lui.

Dela podeț coti spre ulița cimitirului.

În casa lui Goldiș ardea lumina. „Mă așteaptă și el”, gândi Gheorghe. Impinse porțița și urcă treptele de lemn ale cerdacului. În fața ușii se opri o clipă, dar nu se auzea nici-o frântură de glas. Bătu încet, rar. Nu-i răspunse nimeni. Mai bătu odată, apoi apăsă clanța. Deschizându-se, ușa scârțâi prelung.

— Bună seara.

Nu-i răspunse nimeni. Gheorghe tuși de câteva ori, să se audă până în camera din fund. Iși scoase căciula de pe cap. Așteptă o vreme, apoi spuse din nou, cu voce ridicată:

— Bună seara.

Nici de astă dată nu-i răspunse nimeni. Făcu câțiva pași apăsati prin bucătărie. În ușa din fund apăru Lența.

— Gheorghe! izbucni ea, apoi se repezi la el și-i cuprinse grumazul puternic. Ia-mă cu tine, Gheorghe, mai spuse, ia-mă cu tine...

El îi mângâie neîndemânatec părul răvășit. Întrebă cât putu mai aspru: — Goldiș unde e?

Ea nu-i răspunse. Stătea așa, lipită de el, fără gânduri. El încercă să se desprindă din strânsoare, dar ea își încheștă și mai puternic brațele.

— Nu vreau! Rămâi aici...Auzi?

— Lența!...

— Rămâi aici... Stai aici... Hai să-l așteptăm pe Mihai. Trebuie să vină.

— Unde e?

— Nu știu, încă nu s'a întors acasă...

Gheorghe se așază pe un scaun și-și aprinse o țigare. Încercă să-și potrivească în cap ce avea de spus, să-și înșiruie gândurile, dar ele, neascultătoare, se respirau aiurea.

Stătură așa, nemișcați, până ce geamul dinspre curte prinse o albeață tremurătoare. Atunci Gheorghe se ridică în picioare:

— Eu plec, fată. Mă duc să-l ajut pe Bicașul în președinție. M-oi întoarce la prânz să lămuresc cu Goldiș.

Lența îl privi rugător dar nu zise nimic.

29

Când Goldiș își reveni, privi mirat în jurul lui la pereții albi, la geamurile mari cu perdelele străvezii. Îi vâjâia capul și se miră că nu-și poate mișca mâinile. O ameteală legănătoare puse stăpânire pe el și adormi din nou. Când se trezi a doua oară, nu mai simți povara apăsătoare pe piept. Îi era numai foame și somn. O femeie osoasă, înaltă, îi zâmbi și-i făcu semn să stea liniștit. „Sunt în spital”, îi fu primul gând, apoi își aduse aminte de cămin, de mulțimea de capete, de fumul albăstrui al țigărilor, de cuvintele lui. Simți o ușoară strânsoare în inimă. Apoi îi apărură teii de pe ulița cimitirului și făptura mică, îndesată a lui Vărzarul. Nu mai avusese răgaz nici să scoată un geamăt: se uitase în ochii plini de teamă ai socotitorului, apoi simțise o izbitură în creștet și căzuse.

Pe semne că-l găsiseră dimineața lăptarii.

Goldiș încercă să-și aducă aminte și de alte lucruri, dar nu izbuti. De ce l-o fi lovit Vărzarul?... De ce-o fi vrut să-l omoare?

Pe urmă îi povesti medicului, care venise însoțit de Gherdan, toate cele întâmplate.

Gheorghe plecă dela sediu cu o ușoară nemulțumire strecurată în suflet. Ce-o să spună oamenii că o ia pe Lența chiar acum când Goldiș e la spital? Ocoli ulița principală și porni peste imașul care ducea în fundul ogrăzii lui. Un soare timid, proaspăt, își împrăstia razele peste câmpul întins, brăzdat cu pete de un verde crud. Vrăbii gălăgioase săgetau văzduhul. Gheorghe le urmări o vreme, apoi își spuse a desmierdare: „Na, a venit și primăvara“...

La răstoacă se opri locului. Simți svâcnituri repezi în tâmpile. Din coșul casei lui, un firicel de fum cenușiu se incolăcea spre cer.

Îl aștepta cineva.

Atunci înseamnă că... Se repezi spre grădina din fund, și chiar înainte de a-i vedea făptura firavă, zâmbetul stingherit și atât de cunoscut, mersul ei ușor de parcă ar fi plutit, știu că Lența a înțeles că trebuie să vină, că Lența îl așteaptă.

T O A M N Ă

Când toamna își topea albastrul
în nesfârșit,
când frunzele se colorau cu roșu,
poetii își muiau pana în cerneală aurie,
și scriau pe foi: Toamnă.
Vântul bătea în ferești și trist
era plânsul frunzelor care mureau
încet.

Poeții scriau. Și inima
Ca o rană era:
sângera.

Era frig.
Poeții scriau despre moarte.
Unii spuneau că-i nimicul,
sau că e crudul călău.
Alții, cântau moartea,
ca pe-o regină bună.
Doreau împărăția, ei rece fără dureri.
Tuberculoza secera tinere vieți.
Și poeții plângeau iubitele moarte...
Toamna își scutura pletele roșii,
nepăsătoare.

E toamnă iar.
Și vara și-a topit albastrul
ca și altădată.

Cad frunzele pe drum. Eu scriu.
N'ascult bătaia ploii ca pe-un bocet,
și plânsul frunzelor abia-l aud.
Dece să mă'ntristez că frunze mor,
când altele foșni-vor vara iar?
Când din pământul umed de viața
frunzelor căzute'n toamne lungi,
va urca în primăvară seva,
proaspătă și sprintenă'n tulpini?
Pentruce să mă gândesc că moartea
într-o bună zi mă va lua cu ea,

când în jurul meu e tinerețea?!
 Și apoi chiar de-și va opri bătaia,
 inima'ntr'o prea curată zi
 sau în seară plină de miresme,
 voi închide ascunse'n ochi

sub pleoape

și a zilelor măreață strălucire
 și albastrul serilor de vară.

Aurirea albelor ferestre

Va rămâne ca într'o fântână
 oglindită'n ochii mei pe veci.

Și'n urechi vor duce melodia
 plânsului și-a râsului de om,
 freamătul pădurii în furtună,
 clipocitul sborului de fluturi.

Voi muri cu sinceră tristețe,
 că în zori nu am să mai privesc
 sângerate, mândre răsărituri.

Și-am să mor cu bucuria vieții
 c'am trăit, m'am frământat,

am plâns,

că uriașă dragoste am strâns
 pentru oameni; și-am cântat,

am râs.

Frații mei, iubiții mei tovarăși,
 lângă voi aș vrea să fiu în ziua când,
 lupta de decenii va'nceta
 și un soare mare, tânăr, darnic,
 falnic va vesti, va lumina,
 sus deasupra lumii largi:

victoria.

Atunci, când va fi vremea

marilor bucurii,

când va fi vremea iubirii

și-a păcii depline,

lângă trupul dușmanului înfrânt,
 v'aș dărui vouă, biruitori,
 cel mai frumos poem al meu.

Dragii mei,

poemul acesta, îl scriu de pe acum.

Victoria întregii omeniri,

n'am s'o zăresc,

dar simt cum s'apropie....

O, noi fericiții care luptăm!

Noi care auzim fiecă șoaptă a ierbii,
 fiecă zvâcnet al multelor inimi.

niciunul din noi nu va muri nefericit.

Inchizând pleoapele vor simți cei căzuți,
 pașii celorlalți suitori.

Până în ultima clipa am să cânt,
 am să mă bucur.

Viața e ca o proaspătă pădure

de brazi.

Pe pământul muiat de apele
toamnei și-a iernii,
încălzit de calde primăveri,
ace mii îngălbenite zac.
Când au căzut? Căci brazii sunt
veșnic verzi!
Așa e viața. Mor zeci
și sute se nasc.
Și dorurile, durerile, bucuriile,
se'nlănțuiesc.
Lunecă alături de repezii ani.
Prin pădurea tinerească a vieții
am să trec cântând.
Și murind voi fi fericită
c'am trăit, m'am frământat,
și am cântat,
biruința întregii lumi pe care
o simt aproape.
Da, aș vrea să fiu
alături cu voi, tovarăși,
în ziua când vesti-va soarele
deasupra lumii largi victoria.
Imi pregătesc poemul,
tovarăși!...

M'AM FĂCUT BĂIAT MARE

Noroc că s'a gândit primarul și la noi

Urcă-te pe casa lui Vrăbete și-ai să vezi mahalaua noastră. De acolo, de sus, nu vezi numai casele, vezi și curțile și chiar ce are omul în ogradă. Dacă ar avea păsări și alea le-ai vedea, dar mici, mici de tot. Dacă te uiți bine, vezi de-acolo și băltoaca din fața casei noastre. O! ce băltoacă... Cât toate zilele! Câte înjurături a mâncat primarul din cauza bălții ășteia, n'am eu păr în cap. Toamna e înjurat primarul nostru mai mult, când își aduc oamenii lemnele. Căruțașii trebuie să înconjure patru străzi ca să ajungă unde le e drumu'. Gâștele și rațele lui Vrăbete și ale lui Stănescu, numai în băltoaca aia stau. Dacă te uiți depe acoperiș, se văd ca niște porumbei, poate și mai mici. E înaltă casa lui Vrăbete! De acolo, de sus, și casa noastră se vede așa cum stă ea, într'o parte. La noi în mahala, aproape toate casele stau într'o parte de ți se pare că-s gata să se răstoarne. Și a lui Albăstroiu, și a lui Albănaș, și a cantonierului, și a lui nea Niculae hamalu': toate! Să nu-ți faci sânge rău, nu se răstoarnă. Au oamenii grijă de ele. Cum văd o crăpătură mai mare, dau fuga și-și fac rost de pe unde pot de niște bârne lungi. Cu ele, sprijină peretele. Tata-i spune la lemnul ăsta lung, „spraiț”. Urcă-te numai pe casa lui Vrăbete și-ai să vezi „spraiț” din ăsta mai la toate casele din mahalaua noastră.

Eu m'am urcat odată acolo sus, cu tata. Ce frumos e! Vrei să știi ce-am căutat pe casa omului? I-a reparat tata jghiabul. Noi n'aveam jghiab la casă. Ce bine ar fi dacă am avea! Nu s'ar mai necăji mama atât s'adune apa de ploaie. Ar pune cazanul sau copaia la burlan și s'ar umple numai decât. Nu-ți trece prin cap ce bună-i apa de ploaie pentru spălatul rufelor și pentru făcut baie. Zice mama că are sodă în ea. Cu banii de sodă cumpără mama altceva.

Dacă te urci pe casa lui Vrăbete, să ai grijă să nu te uiți care cumva în jos, că te iau ametelele. Poți să și cazii, doamne ferește, să-ți rupi gâtul. Dacă ai căzut de acolo, praf te faci. Mai ales dacă ai norocul să te izbești de asfaltul din fața casei; și-a turnat Vrăbete asfalt din ăsta în toată curtea. Asfalt vezi mai rar în mahalaua noastră. Poți să-i numeri pe degete pe ăia care au asfalt. Tata îmi spune că în oraș toți au asfalt în curte. Până și pe străzi, tot asfalt. I-am spus că nu e bine fiindcă asfaltu-ți arde picioarele. Tata a râs și mi-a spus că în oraș oamenii nu merg desculți. Așa da, zic și eu! Poate să aibă orașanul asfalt, dacă are și încălțăminte.

Vrăbete are încălțăminte, are și asfalt. Bravo lui! Câteodată, când

nu-i Vrăbete acasă, jucăm pe asfaltul din fața prăvăliei lui, „azugi“. Orice-ai spune, mai bine se joacă „azugi“ pe asfalt decât pe pământ, fiindcă asfaltul-i neted.

Am auzit că și Motoroi își ridică o casă de asta mare. Se vorbește că și-a tocmit și cărămidă. S'a înțeles și cu nea Costică pietraru' să-i facă o placă din marmoră pe care să-i scrie numele și data. La fel ca la casa lu' Vrăbete! Ai citit placa dela casa lu' Vrăbete? Ai văzut ce scrie? „Proprietar Vrăbete Pompiliu. Pus piatra fundamentală 19 Iulie 1937. Făcut sfeștanie 26 Februarie 1938“. Aproape un an au lucrat zidarii la ea. Dacă pune Motoroi piatra fundamentală acum, până 'n '39 avem o casă mare în mahalaua noastră. A dat norocul peste noi. O să fie și mahalaua noastră mai de doamne ajută. Bine că-și face! Ce adică, tot cocioabe, cocioabe?

Acum s'au învățat și câinii cu casele astea mari. Zicea tata că, atunci când și-a ridicat Vrăbete casa, s'au strâns toți câinii din mahala în jurul ei și au început să latre. Lătrau ca la urs. Nu mai văzuseră nici ei asemenea casă.

Câini la noi în mahala, berechet! Fiecare ține pe lângă casă doi, trei. Dacă n'avem lighioane, barem câini s'avem. Lighioanele cer de mâncare; câinii și-o găesc singuri în groapa cu gunoi.

Pot să jur că nu cunoști groapa noastră de gunoi. Și ce groapă de gunoi! E cam de vreo douăzeci sau treizeci de ori mai lungă și mai lată decât casa lui Vrăbete, aia mare. Pe vremuri era acolo o baltă cu pește. Acum a secat. N'a îngrijit-o nimeni. Găsești în groapa asta ce cu gândul nu gândești. E o bogăție pentru noi, groapa. Când ți-o spune de unde vine gunoiul, îți dai seama ce minunăție! La groapa noastră gunoiul vine din oraș. Da, din oraș îl aduce. Orice găsești acolo: pantofi rupți, dacă vrei, și chiar nu prea tare rupți. Mama are o pereche și mai rupți, și-i păstrează pentru când se duce în oraș. Nu-i frumos să te duci în oraș desculț. La copii, mai merge, dar la oameni mari, nu. Sunt pantofi, în groapă, câți vrei. Dar încalță-i dacă poți! Nimeni nu-i poate încalța, fiindcă-s pociți. Au niște tocuri... lungi și subțiri parcă ar fi picioroane.

Tot din groapă, facem rost și de „azugi“. „Azugile“ sunt capacele dela sticlele de bere. Vin din oraș la „azugi“... cu duiumul! Beau orășenii bere... La noi, se bea mai puțină. Turtim capacele cu piatra sau cu ciocanul și gata „azuga“. Jucăm pe luate. Găsim la groapă și nasturi și cartoane. Nu ți-am spus cum ne jucăm cu cartoanele. Asta e un joc frumos. Cartonul de „Naționale“ sau „Mărășești“ merge *într'unul*. „Carpațile“ fac două „naționale“. În groapă se găesc și „specialități“: „Tomis“, „Virginia“. „Tomis“ fac douăzeci. „Virginia“ tot douăzeci. „Regalele“ douăzeci și cinci, fiindcă sunt „Regale“.

Când vin droagele U.C.B-ului cu gunoi, tăbărim și noi și câinii la groapă. Tabără și oamenii mari. Găsești acolo coltucuri de pâine albă și de cozonac. Cozonac se face la noi numai de paște și de crăciun. De unde-or avea orășenii cozonac și pâine albă, mereu? Ei n'au numai un paște și un crăciun? Taie-mă și nu pot să-ți spun! Nea Tudose, prietenul nostru depe o droagă a U.C.B-ului, ne spune că aia de pe la care strânge el gunoiul sunt rumeni și grași la față, ca Vrăbete, ca Motoroi, ca popa Agaton al nostru. Îi cunoaște și el peăștia. Cum să nu-i cunoască? Sunt oamenii de frunte ai mahalalii noastre.

Ne-a pus Dumnezeu mâna în cap, cu groapa asta de gunoi! Mai putem face și noi rost de câte ceva. Pentru asta numai primarului să-i mulțumim. Gândește-te: nu orice gunoi, gunoi din oraș. Să mai îndrăznească cineva să zică de primarul nostru că n'a făcut nimic pentru noi!...

Să nu care cumva să vii în mahalaua noastră, când plouă, că-i vai de tine! Dacă vezi că sunt nori, lasă-te păgubaș. Atunci, se lasă păgubaș și Damian perceptorul, și toboșarul, și jandarmul lui Damian. Toți.

E rău să și mori, pe un timp din asta. Să-l tunzi pe popa Agaton, că nu-ți vine la groapă fără trăsură. Și care birjar e prost să-și bage caii în nămolul din mahalaua noastră? Patru cai trebuie să lege la birjă. Și pentru asta, cere bani, nu glumă! Iar banii la omul sărac, vorba lui tata: câți iepuri la biserică!

Uitasem să-ți spun. Dacă nu ești din mahalaua noastră și vrei să ne vizitezi, treci întâi pe la Rizoiu, șeful nostru de post. Altfel dai de belea. Noi avem șef de post. Post de jandarmi, nu sergenți. E comună suburbană, și comunele suburbane nu au sergenți.

Dacă ajungi pe mâna lui Rizoiu, șeful nostru de post, până să afle cine ești, scoate untul din tine. E dat dracului Rizoiu. Știi ce bate? I s'a dus vestea. L-au făcut acum plutonier major. Și de când e plutonier major e și mai al dracului. Așa, să ai grijă ce faci. Nu intra în mahala la noi până nu treci pe la post. Poți să fii tu cine-oi fi, tot te bate; zice că ai venit să spionezi. Și să spionezi nu e voie, nu te lasă Rizoiu, că are ordin de sus. Iar ordinul se execută, nu se discută... Așa spune el.

Un om, pâinea lui Dumnezeu

Fac prinsoare pe ori ce că nu-l cunoști pe Motoroi. Motoroi e brutarul nostru. Un om bun, bun ca pâinea pe care-o vinde.

— Nu găsești mulți ca Motoroi, zice mama.

— Drept că nu găsești, zice și tata.

— Ori ce-ai spune, Grigore Motoroi e cumsecade.

— Cumsecade?!

— Cumsecade.

— Nu e nici el mai breaz ca ăilalți.

Nu știi ce are tata cu el, de nu-l poate suferi. Eu zic ca mama. E cumsecade Motoroi. Uite, să-ți dau un exemplu. Când trec pe lângă brutăria lui și mă izbește'n nas mirosul de pâine caldă, mă uit pe geam în brutărie. Motoroi mă vede. Imi face semn:

— Hai înăuntru, Traiane.

Intru.

— Bunăziua, nea Motoroi.

— Să trăiești, Traiane. Ți-e foame, mă? Vrei corn?

— Mi-e foame nea Motoroi, și-aș vrea un corn.

— Na un corn.

Imi întinde un corn rumenit.

— N'am bani.

— Te-am întrebat de bani?

— Nu!

— Atunci, ia d'aci. Plătește tat-tu când o avea.

Iau, n'am încotro. Sunt gustoase cornurile pe care le fac oamenii lui Motoroi. Are mulți oameni Motoroi în brutăria lui. Toată ziua robotesc. Ce bătaie de cap are, bietul om. Ușor e să ții socoteală, să conduci o brutărie așa mare? Și ține bine socoteala Motoroi, că nu pierde. Vinde pâine și cumpără pământ. Are la pământ... Pământ la el, cât vezi cu ochii. Și acolo bătaie de cap. Pământul trebuie muncit. Ehe, câtă bătaie de cap! Dar ce-i al lui i-al lui. Adevărat om! Nu ca ăilalți. Incearcă să treci pe

lângă negustorul și primarul nostru Vrăbete și nu-i da bunăziua, nu scoate pălăria și ai să vezi ce pățești. Tata a încercat:

— Bă, Grigore, i-a zis Vrăbete, tu ești de capul tău? Treci așa pe lângă mai marele vostru și nu zici măcar să trăiești? Vezi că te ia mama dracului!

Tata a scrâșnit și a tăcut. Ce să zică? E mai marele lui. Ei, dar Motoroi e altfel. N'are fumuri de-astea la cap. Nu. El salută întâi. Dacă-i răspunzi, e bine. Dacă nu-i răspunzi, e la fel de bine. Nu se supără pentru orice fleac. De când mă știu, nu l-am văzut odată supărat. Cât vrei și cui nu vrei îi dă pe datorie.

— Ce ne-am face, zice mama, dacă n'ar fi Motoroi așa înțeleghător? Tata nu răspunde nimic.

Suflet bun. Nu te pisează niciodată să-i dai datoria.

Are Motoroi un catastif cât toate zilele și datornici pe toate străzile. Și noi suntem trecuți în catastiful lui. Când se dau lefurile la ceferiști (în mahalaua noastră aproape toți sunt ceferiști), îl vezi pe Motoroi umblând din casă în casă cu testila plină de bani. Vine și la noi.

— Bunăziua, madam Grigore.

Madam Grigore e mama. Așa vorbește Motoroi cu mama și cu toate femeile.

— Bună ziua, domnule Motoroi, îl respectă mama.

— Dai ceva din datorie, madam Grigore?

Mama se uită la banii pe care i-a adus tata. Li numără de două ori, de trei ori. Poate să-i numere și de zece ori; tot atâtia sunt.

— Domnule Motoroi, a avut Grigore niște rețineri, n'o să pot să-ți dau prea mult. Nu te supăra. Zău, n'am!

— Nu-i nimic, madam Grigore, N'ai, n'ai. Ce să-i facem? Ne înțelegem noi. Nu ne certăm pentru atât. De unde nu e, nici Dumnezeu nu ia. O da cel de sus mai mulți bani la chenzina viitoare, veți avea și mi-o-ți face parte și mie.

— Să-ți dea Dumnezeu sănătate, domnule Motoroi.

Și eu zic să-i dea Dumnezeu sănătate. Motoroi m'apucă de nas în glumă și-mi zice:

— Ei, măi, Traiane, ce vrei tu să te faci când o să fi mare?

— Mecanic, domnule Motoroiu.

— Îți place mecanica?

— Imi place.

— Când îl dați, madam Grigore, la meserie?

— Mai târziu; acum nu-l primește, e mic. N'are decât doisprezece ani.

— Doisprezece ani, mulți înainte, să-ți trăiască.

— Mulțumesc.

Zic și eu mulțumesc.

— Să-l dați, madam Grigore, la meserie, că meseria e brățără de aur. Vezi, ne poartă și de grijă!

După ce i-a dat banii lui Motoroi, mama s'a dus în oraș. A cumpărat pânză de America, pentru o cămașă lui tata, și una mie. O să am cămașă nouă. Atunci să mă vezi!

— V'am cumpărat de câte o cămașă, Grigore. Să aveți de duminică. Se bucură mama când vine tata dela servicii.

— De unde ai avut bani? se bosumflă tata.

— I-am dat mai puțin brutarului.

— Cât i-ai dat?

— Jumătate. A mai rămas jumătate din luna asta și datoria veche.

— Trebuia să-i dai tot, femeie, că s'adună și n'o să putem plăti!

— Nu ne ia capul Motoroi, e omul lui Dumnezeu. Înțelege el că nu avem.

— Ce-l tot lauzi așa?!

— Ei bărbate, sunt bogătași și bogătași. Numai să ai să-i dai niște bani lui Stănescu sau lui Vrăbete, și să nu-i poți da la timp, să vezi cum urlă la tine. Te poartă și pe la judecăți. Dar Motoroi nu-i așa. Întrebă-l și pe Traian ce-a spus: „Las' că-mi dați dumneavoastră“.

Și nouă, copiilor din mahala, ne place de Motoroi. Du-te, așa într-o doară, dă o raită prin grădina lui cu pomi și dacă găsești o cracă ruptă, să-mi faci ce vrei. Uite-te și la pomii lui Stănescu, ai lui Vrăbete, ori ai lui popa Agaton. Toate crăcile la pământ. La Motoroi intrăm când se înserează, mâncăm fructe câte vrem, ne umplem sânul, dar o cracă nu clintim. Nu dăm nici cu pietroaie în ei. În grădinile ălorlalți facem prăpăd! Așa le trebuie! Mai rău încă! Eu, toți pomii i-aș rupe. Prea sunt ai dracului.

Chenzinele trec una după alta și cel de sus, vorba lui Motoroi, nu se îndură să ia tata bani mai mulți. Crăciunul vine, porc n'avem, datoria la Motoroi s'a mărit...

— Nu-i nimic dacă s'a mărit, zice Motoroi. N'o să mă înșelați dumneavoastră pe mine. N'aveți inima aia. Nu vă necăjiți, madam Grigore.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, dar vedeți, domnule Motoroi, datoria s'a mărit.

— Datoria și datoria. Numai la asta vă e capul, madam Grigore. Să mai vorbim și de altceva. Niște făină de cozonaci pentru crăciun, n'ai nevoie, madam Grigore? Să-ți dau vreo cinci chile.

— O să iau două kilograme poimăine, când primește Grigore leafa.

— Tot de bani te vaiti, madam Grigore. Ține punga asta de făină, madam Grigore. Sunt vreo cinci chile. Mi se pare că n'aveți porc. Vino madam Grigore, să-ți alegi un purcel. (Face și negustorie cu porci, Motoroi). Să vii, madam Grigore; mi-au mai rămas vreo trei. La bani, nu te gânde. O să mi-i dați dumneavoastră. Dacă nu acum, la anu'. Doar n'au intrat zilele n' n' sac.

Așa crăciun, mai zic și eu! Cârnați, sarmale, cozonac. A cumpărat tata și două kilograme de vin. Să tot trăiești printre oameni din ăștia.

— Tată, mă duc și eu cu moșajunul, îl rog pe tata.

— Du-te, Traiane. Să ai grijă să nu te mănânce câinii.

— Am grijă, tată.

— Singur te duci?

— Nu.

— Să luați ciomege la voi!

— Luăm.

Am luat ciomege. Niște ciomege mai mari decât noi. Să îndrăznească numai câinii să se dea la noi.

— Unde mergem, Bădulescule?

— La toate casele, Traiane. D'aia-i colind.

Mergem la toate casele.

„Bunădimineața la Moș Ajun. Ne dați ori nu ne dați?“

Din toată sărăcia lui, dă creștinul un covrig, doi. Unii ne mai dau și nuci. Anul trecut am strâns peste o sută de nuci. Ai mâncat vreodată pâine cu nuci? E cea mai bună mâncare de pe lumea asta!

— Hai, Traiane, și la primar. Poate ne dă bunătați.

— Hai, Bădulescule.

— Deschide poarta, Traiane!

Să ai iarba fiarelor și n'o poți deschide. A ferecat-o Vrăbete cu nouăzeci de lacăte.

— Bădulescule...

— Ce-i, Traiane?

— Hai să i-o facem primarului!

— Hai!

— Cum să i-o facem?

— Hai să-i scoatem poarta din tâțâni!

Vârîm ciomegele pe sub poartă. Iese din tâțâni. Iese și din broască. O trântim în mijlocul drumului. Iese primarul:

— Mama voastră de haidamaci!

Fuge după noi, în cămașă de noapte cu flori. Da' numai până la poartă. E frig afară. El nu e învățat cu frigul.

— Hai la nea Niculae hamalul.

„Primiți cu Moș-Ajunul?“

Face lampa mare.

— Ziceți-i, copii!

Cântăm. Ne dă câte un covrig.

— N'am mai mulți, copii.

— Să trăiești, nea Niculae, zicem noi.

Și la Stănescu e poarta ferecată.

— Ce facem, Mitică?

— Hai să-l înjurăm!

— Numai atât? Să-i mânjim poarta cu păcură.

— De unde păcură?

— În curte la nea David birjarul, am văzut niște păcură.

Nu stă departe nea David birjarul. A mers treaba. Du-te numai s'o vezi. O să râzi să te prăpădești. Ce-o să zică Stănescu când o vedea poarta mânjită?

Să zică ce-o vrea. Zice el și dacă nu are poarta mânjită.

V'aduceți aminte că aveam în mahalaua noastră și un om, pâinea lui dumnezeu? Motoroi. Brutarul nostru.

„Primiți cu Moș-Ajunul?“

Nu face lampa mare. E făcută de cu seară.

— Veniți înăuntru!

Ai văzut vreodată o masă care cântă? Ei, dacă n'ai văzut, du-te la Motoroi și ai să vezi o masă care cântă. Minunea minunilor. Nu crezi? Parcă eu aș fi crezut dacă-mi spunea cineva? Dar am văzut-o cu ochii mei. Mi-a mai stat capul la Moș-Ajun? De unde. Căscam gura la masa aia.

— Ce masă-i aia, nea Motoroi?

Iar mă apucă nea Motoroi de nas, în glumă!

— Nu e masă, Traiane. E pian.

— Cum îi zice?

— Pian.

Râde nea Motoroi. Râd toți din casă. Și domișoara Gigi, care cântă la pianul ăla, sau cum îi zice, râde. Ei râd, și noi ne uităm ca vițelul la poarta nouă. Ne uităm la pian, la dulapul de haine.

Să vezi ce dulap... Tot în oglinzi. Da' n'ai văzut soba. Are o sobă tot ca dulapul de mare. E făcută din niște cărămizi colorate care lucesc. Toate lucesc în casa asta a lui nea Motoroi. Și patul, și mesele mici de lângă pat.

— Dă-le niște prăjituri, zice nea Motoroi.

Ne dă niște prăjituri negre. Parcă nu te trage inima să le mănânci.

— Mâncați, ne îmbie nea Motoroi.

Să mor, dacă am mai simțit vreodată un gust din ăsta în gură. Sunt o grozăvie prăjiturile negre.

— Vin beți? Dă-le și câte un păhărel de vin!

Bem și vin. Are Motoroi la vin... parc'ar ține cârciumă.

— La anu și la mulți ani, nea Motoroi!

— Bagă-le în traistă și niște cornuri! Țineți traista, mă, nu mai căscați gura!

Ai văzut, la Motoroi? S'a schimbat socoteala. Ne-a primit creștinește. Ne-a dat de toate. Dacă are! Așa a lăsat dumnezeu. Da' merită. Zău merită! E om bun. Știe dumnezeu cui dă. Nu pricep cum s'o fi'nșelat cu ăilalți. Aia nu merită nici să trăiască.

Păcat că n'ai intrat la Motoroi în casă. Iți dădeai seama că mahalaua noastră nu e așa cum o crezi. Numai noroi, gropi de gunoi și case cu „șpraiț”. Zău, poți să te căiești că n'ai venit cu noi!

A trecut crăciunul, a venit și vara. Porcul, să nu-i fie de deochi, s'a terminat. Să mai fi fost unul. Dela crăciun încoace, la noi în casă nu se vorbește decât de bani. Trage odată cu urechea, și ai să auzi:

Tata: Ce ne facem, femeie?

Mama: Ce ne facem?

Tata: S'au adunat cam mulți.

Mama: S'au adunat.

Mi se pare că nu știi ce s'au adunat. Ce să se adune? Bani mulți. La Motoroi a crescut datoria.

Tata: Trebuie să vindem ceva.

Mama: Ce să vindem?

Tata: N'avem ce.

Mama: O să-i dăm cu țărâita.

Tata: Să mai strângem cureaua.

Bine că oamenii mai au parte pe lume și de noroc. Noi avem noroc că e brutarul om de treabă. Tot el ne învață cum să scăpăm de datorie.

— Ce vă bateți capul, madam Grigore, și dumneata, domnule Grigore, pentru un fleac de nimic? Ce aveți să-mi dați? O mie optsute.

Vă mai dau încă două, și facem niște acte pe căsuțele astea. Și așa n'o să le luați în pământ... O să vă las să stați cât vreți în ele. Chirie prea mare n'o să vă iau, că văd că n'aveți nici dumneavoastră. Bate palma aici, și-o să bem un aldămaș. Unde-i Traian să-l trimit să ia un kilogram, două de vin?

— Sunt aici, nea Motoroi, strig eu, și mă duc lângă el.

Sunt gata, gata să-l îmbrățișez. Tata mă smulge de lângă el și-mi face vânt pe pat.

— Cum să-ți dăm casa, domnule Motoroi? Atâta avem și noi, și vreți să ne-o luați?

— Da' ce-o să faci, domnule Grigore, cu ea? O s'o duci cu dumneata în mormânt?

— Da' dumneata de ce strângi atâta? Dumneata ai mai mult loc în groapă?

Se gândește Motoroi, se uită în catastif, socotește, scrie cu creionul și zice:

— Domnule Grigore, atunci se schimbă afacerea. Vezi și dumneata câte am pe cap. La câți trebuie să dau pâine să mănânce. Oameni la brutărie, oameni să lucreze pământul... Dumneata leafă, ai, ce-ți trebuie mai mult? Cu chiria, n'o să ne certăm noi. Am mai spus, domnule Grigore! Până la

urmă, tot o s'o vinzi. Dacă nu mie, la altul, că vezi bine și dumneata, domnule Grigore, s'a făcut o mie optsute și-mi trebuie și mie banii. Ce s'ar alege din toată truda mea, dacă aş lăsa așa la toți clienții câte o mie optsute? Gândește-te și dumneata, domnule Grigore. Aș ajunge la pepeni.

Ce-o fi însemnând „s'ajungi la pepeni?” N'am auzit niciodată vorba asta. Eu aş vrea să ajung odată la o bostană cu pepeni. Știi ce-mi plac pepenii cu pâine? Când ia tata leafa, aduce câte doi. Atunci mănânc. Da' nu mă satur. Ah, mare nătărău mai sunt. Motoroi se ciorovăiește cu tata, și eu îi dau zor cu pepenii.

— Nu pot să dau casa, domnule Motoroi. Am copil, leafă mică.

— Ce pot să-ți fac! Știi că mie nu-mi place cearta. Asta sunt eu, domnule Grigore. Vreau înțelegere între oameni. Nu mă cert cu dumneata. Fii bun, domnule Grigore și semnează dumneata polița asta. Să am o garanție.

M'am repezit să văd cum arată o poliță. O hârtie albă. Atât am putut să văd, că iar m'a împins tata spre pat.

Mama? De mama întrebi? Unde-i mama? Unde să fie! E în casă cu noi. Se uită când la tata, când la nea Motoroi și plânge. Ce-o fi apucat-o plânsul? Asta-i de plâns?

A scrâșnit tata din dinți (așa face tata de câte ori e necăjit), s'a gândit, s'a răzgândit, iar s'a gândit, s'a uitat prin casă să găsească un lucru mai de preț să-l poată vinde, da' n'a găsit. Patu' să-l vândă? Cine-l cumpără? Nici pentru foc nu-i bun, că-i de brad. Bradul arde repede. Trosnește și arde cât ai clipi din ochi. Dulapul de haine să-l vândă? Să-l dăm cu haine cu tot și nu luăm cincisute pe el. Ce era să facă tata? A bătut palma cu Motoroi. După ce-a bătut palma, Motoroi m'a strigat pe mine:

— Traiane, adu două kile de vin de la Vrăbete. Spune-i că e pentru mine. O să-ți dea din ăla nebotezat...

Mă duc într'un suflet.

— Nene Vrăbete, dă-mi două kile de vin.

— Da' ce, mă, aveți cumetrie?

— Și mai și...

— Ia-le, mă; dă banii!

— Să-mi pui d'ăla nebotezat, pentru nea Motoroi.

— Pentru Motoroi? se miră Vrăbete. Dar ce caută Motoroi la voi, mă?

Ai văzut? Schimbă vinul. Dă din ăla nebotezat, dela cana. Cine mai e ca noi! Vin nebotezat bem, de datorie am scăpat... S'a dus pe pustii. Bani avem, două mii. În casă ne lasă să stăm, chirie dăm când om putea... Asta zic și eu viață. Ce inimă bună are nea Motoroi! E un om, pâinea lui dumnezeu. Mi-a dat și mie doi lei. Asta pe deasupra ălor două mii. Și vinul e tot pe deasupra. Crezi c'o să mi-i ceară'napi? Da' de unde! Fac ce vreau cu ei.

Acum suntem și noi fericiți. Vezi cum vine fericirea la casa omului? Pe neașteptate. Avem în casă două mii. Două mii e o avere. Suntem boieri. Da, da, boieri!

S'a boierit tata

O să te căiești toată viața că n'ai fost în ziua aia la noi, în mahala. Vedeai ce n'ai văzut de când ești. O mașină vedeai. Mașină am mai văzut eu, dar ca asta, doamne ferește. Nici mahalaua noastră n'a mai văzut o mașină de-asta. Fac prinsoare tu tine pe orice, și pe douăzeci de „azugi” dacă vrei, că n'ai văzut o mașină de asta. Știi cum sticlea? Mai ceva ca soba

lu' Motoroi. Soba aia care am văzut-o când am fost cu Moș-Ajunul. Avea în față, așa... ca un fel de vultur, și'năuntru numai catifea. Poți să-ți bați capul până mâine, până poimâine, un an întreg, și nu ghicești unde s'a oprit mașina asta și cine a venit cu ea. Dacă-ți spun, praf te fac. Tata. Tata a venit. Zău, tata! Să mor eu dacă te mint. Când s'a oprit mașina în fața porții noastre, și l-au văzut pe tata coborînd din mașină, își făceau cruce toți. Să-i fi auzit cum vorbeau:

— S'a vândut boierilor, Grigore.

— A dat norocul peste el.

— Ferice de Grigore.

— A rupt-o cu sărăcia.

— Ce mașină!

— S'o fi făcut „copoi“.

„Copoi“, nu știu ce va să zică.

Să mă fi văzut ce-am fugit când am văzut că s'a oprit mașina la poarta noastră! Tata intrase în casă. Eu m'am uitat bine la mașină, și pe urmă m'am dus la Nicușor:

— Sâc! Sâc! La tine nu s'a oprit mașina...

— Și ce dacă! O să vină și tata c'o mașină.

Atât mi-a trebuit. Să mă vadă mama lui Nicușor cu copilul ei; a și sărit cu gura la mine:

— Acasă! Hai! Du-te acasă!

Nu pot s'o sufăr pe mama lui Nicușor. Știi de când nu pot s'o sufăr? De atunci de când m'a luat de urechi și mi-a zis să nu-i mai învăț copilul la rele. Poftim, eu îl învăț la rele! Parcă nu e învățat. Sare gardul în grădină la popa Agaton mai bine decât mine.

— Tu n'auzi? Fugi acasă! Pleacă d'aici. N'o să se joace Nicușorul meu cu un copil de copoi.

Iar „copoi“. Ce-o fi însemnând „copoi“?

Mă duc acasă. Mama plânge. Dece? C'a dat norocul peste noi? Că s'a boierit tata? Știi că numai pe boieri îi aduce mașina la scară. Bine de noi! Boierii au de toate. O să avem și noi de toate!

— Dece plângi, mamă? Că s'a boierit tata?

Mama mă mângâie.

— Ce știi tu, Traiane!

Plânge mai tare. In hohote. De când am scăpat de datoria aia și avem bani, plânge într'una. In fiecare zi. Acum baremi... Nu mai înțeleg nimic. Rău e să fii sărac, rău e să te aducă cu mașina acasă. Cum o fi bine? Mă duc să-l întreb pe tata.

Stă lungit, tata. Așa cum îmi povestea el că stau tolăniți boierii și le vin toate de-a gata. Se uită'n tavan. Ce-o vede acolo? Mă uit și eu. Se văd crăpăturile. Altceva, nimic. Poate în crăpăturile alea să vadă tata ceva.

— Ce faci, tată?

Se'ntoarce tata spre mine. Mă mângâie și el. Oftează. Oftează și geme.

— Te-aduce'n fiecare zi mașina, tată?

Râde tata. Un râs amar. Iar oftează.

— Pe „copoi“ i-aduce mașina acasă, tată? Dumneata ești „copoi“? Ce'nsemnează „copoi“?

— Copoi?!

— Da.

— Cine-a spus că-s copoi?

— Toți care au văzut că te-ai dat jos din mașină. Zic: „S'o fi făcut copoi Grigore. S'a vândut boierilor“

Tata dă din cap. Zice ceva, încet. Incet de tot. Nu știu ce. Imi spune tare:

— Uite, Traiane, m'am vândut hoierilor. Uite!

Scoate mâna de sub pătură, printr'o ruptură, E bandajată. N'o mai are dela cot. A trecut sângele prin bandaj.

— Te doare tată?

— Mă doare, Traiane.

Geme, oftează, se uită'n tavan; tot la crăpăturile alea.

— Du-te și te joacă, Traiane!

— Mai mergi la lucru, tată?

— Dacă o să mă mai primească. Du-te, Traiane, la joacă...

Imi pune mâna pe cap. Se uită la mine. Are lacrimi în ochi. Și mie îmi dau lacrimile. In toată casa noastră, numai lacrimi. Ies afară. Femeile, tot la colț. Au și ele lacrimi în ochi. Vorbesc între ele și plâng. Unde te'n-torci, tot de lacrimi dai.

— Săracul! ce-o să facă acuma?

— O să aibă pensie.

— Vai și-amar de pensia aia!

— Și copilul...

— O să moară de foame?

— Ii schilodește și-i dă afară, arză-i-ar focul!

Mă vede mama lui Nicușor.

— Du-te, Traiane, joacă-te cu Nicușor!

Să mă duc să mă joc? De asta-mi arde?

Stă toată ziua'n pat, tata. Ca boierii. Nimic nu face. Il mai doare mâna. Mama spală rufe pe unde găsește. Spală rufe, calcă, spoiește și plânge toată ziua. A'nceput să și tușească. Noaptea nu mai doarme, tușește.

— Du-te la doctor, femeie, zice tata.

— Să stricăm din bani?!

Și-i mai trage o tuse... Nu se duce la doctor. Nu vrea să strice din bani.

Am aflat de ce nu vrea să strice din bani. Incearcă să mai strângă și să cumpere o altă căsuță, tot cu „șpraiț”. Fără „șpraiț” sunt scumpe. Trebuie bani mulți pentru o casă fără șpraiț. Câteodată, mă ia și pe mine la spălat. Car apă. Pentru mama e greu să care și apă. S'a și cocoșat puțin. Tușește și ziua.

Pe nevasta lui Vrăbete n'am văzut-o niciodată spălând rufe la alții. Nici pe ale ei nu le spală. I le spală mama. Ce să-i faci!

— Dece spui dumneata că de omul sărac să țin belele lanț? De ce numai de omul sărac?

Tace tata. Nu-l mai întreb. Dece să-l supăr? E el destul de supărat. Da, chiar așa, zău. Vrăbete dece nu-și rupe mâna? El poate să stea acasă fără mână. Are cu ce trăi. Dar cum să și-o rupă? Lucrează el la greu? La presă, ca tata? Numai de i-ar rupe-o oamenii. Ar merita. Nu numai mâna să i-o rupă ci și gâtul.

Ia spune-mi, ai avut vreodată ghetе noi? Da haine noi? Eu am avut când eram mic de tot. După ce-am mai crescut, nu mi-a mai cumpărat haine noi. Mă îmbrac din zdrențele tatii. Știi cine face hainele? Madam Sari. Madam Sari e o grecoaică care cunoaște croitoria, lucrează numai din lucruri vechi și are de lucru totdeauna, că nu cere bani prea mulți. E o femeie cumsecade. Lucru din stofă nouă nu mai știe să facă. Strică stofa.

Dar cine-și face din nou, în mahalaua noastră? Arată-mi unu! Damian, receptorul? Rizoiu, șeful de post? Vrăbete, Motoroi, Stănescu, popa Agaton? Mulțumesc; afară de ăștia! Găsește-mi unul și stau capra să sari tu până când te sature. Du-te, după ce se dă leafa la C.F.R., în târg, la „Taica Lazăr” sau, cum îi mai spune „Vechituri”. Găsești acolo câți vrei din mahalaua noastră. Cumpără haine, încălțăminte pentru ei și pentru copii. Tata tot de-acolo cumpără.

Doamne, doamne, ce ochi ai face dac' ai vedea cum se joacă copiii mai marilor din mahalaua noastră! Zău te-ai speria! Crezi cumva că joacă și ei „cal de prinț și de 'mpărat”? Cartoane? Capace? Arșice? Nasturi? Sau bat mingea de cârpă cu noi? De unde? Poți să te uiți la ei cât te-i uita și n'o să-i vezi jucând de-astea. Au alte jocuri. Biciclete. Da; biciclete de-adevăratele. Dar nu așa mari ca a șefului de post. Mai mici. Pe măsura lor. Și trotinete. Merg pe ele... zbârnâie. Aia mai mici au niște gălețușe colorate, lopeți, greble, tunuri, soldați de plumb, fel de fel de jucării.

Hai odată pe asfaltul din fața prăvăliei lui Vrăbete și-ai să-i vezi. Da' te sfătuiesc să-ți astupi urechile, c'altfel o să-i auzi:

— Iar au venit golanii!

— Ia fugiți de aici, nespălaților! La maidan!

Nouă ne spun golani și nespălați. Să te speli tu cu toată apa depe Dâmbovița, să faci baie în fiecare zi, tot nespălat ești. Și încă să zici bogdaproste că i-ai găsit în toane bune. Altădată poți să auzi și „nenorociților”, „nemâncaților”, și mai știu eu cum!

Ei nu sunt nemâncați. Sunt sătui. Imbuibați. Noi, seara mâncăm cina pe a doua zi și a doua zi amănăm până seara și prânzul. Da', ori cum, de crăpat de foame, tot nu crăpăm, fiindcă am mai spus, există pe lumea asta și noroc. Noi avem noroc că mâna lui tata începe să se vindece și că mama poate munci. Nu crăpăm de foame.

Ferice de mama

Ce-ar face omul pe lumea asta, dacă n'ar fi norocul? Bine că este. Eu am noroc că sunt mic. Toți vecinii spun:

— Noroc de Traian că-i mic.

— Ce n'aș da să fiu ca el!

— Ce știe el?

— Poate, până să crească mare, să se mai schimbe lumea.

Zău, e bine să fii mic! Ai poftă să mănânci un măr, o pară, sări gardul în grădină la popa Agaton, sau la altul, și iei. Vrei să te joci nasturii sau de-a v'ăți ascunselea, te joci; cine te oprește? Ți se năzare să-l bați pe băiatul lui Vrăbete, îl bați. Au dreptate oamenii: e bine să fii mic! Un om mare poate să sară gardul în grădina lui popa Agaton, să mănânce mere sau pere? Nu poate! Are curajul să dea în Vrăbete? Să'ndrăznească numai, să vezi ce-i arată Rizoiu, șeful de post! Ce-i arată? Legea. Bate Rizoiu oamenii, după lege. Poate să zică cineva „câr” în fața lui? Nu. Să'ndrăznească! „Câr” are voie să spună numai Vrăbete, Stănescu, alde d'ăștia. Ei au voie să spună „câr”, că sunt mai marii noștri.

Astăzi, a venit mama lui Mitică Bădulescu la noi. A venit s'o vadă pe mama. Mama e'n pat, în locul lui tata. Stă în pat de câteva zile și se chinuiește.

Tata vorbește ceva încet cu tanti Bădulescu. Vine și mama lui Nicușor. Mai vine o vecină. Vorbesc cu toții încet și se uită la mine. Eu las ochii în pământ.

— Hai, Traiane, la Mitică, zice tanti Bădulescu.

— Du-te, Traiane, zice și tata.

Mama nu zice nimic. Se uită la mine. Mă duc lângă ea. Tușește și cere apă. Abia o mai auzi. Gâfâie, vrea să se scoale în capul oaselor, da' nu poate. Cade pe pernă.

— Traiane... Traiane...

Atâta zice.

— Ce te doare, mamă?

Mama nu m'aude.

— Traiane... Traiane... Grigore...

Mai îngână ceva, da' nu'nțeleg ce.

— Aiurează, spune în șoaptă o vecină.

— Faceți rost de lumânare!

Mama lui Mitică mă ia de mână și mă trage după ea.

— Vreau să stau cu mama!

— Nu se poate!

— O să moară mama, tanti Bădulescu?

— Nu, n'o să moară!

— Ce faceți cu lumânarea?

— Hai, Traiane, lasă, hai la Mitică!

Mama se svârcolește în pat și geme.

— Mor... Of... Traiane... Unde-i Traian?

— Sunt aici, mamă.

Imi vin lacrimi, multe lacrimi. Mi se face ca un ghem, inima; și'n gât parcă-i un ghem.

— Mor... Traiane... Grigore... Ai grijă... of... de Traian.

— Lumânarea, lumânarea...! Țineți-i lumânarea!

— Nu mai plânge, Traiane, mă mângâie tata.

— Cum să nu plâng, tată, a murit mama!

Ieșim toți afară din casă. Ii face baie. Nimeni nu trebuie să se ducă nespălat pe lumea ailaltă. Acolo, sunt numai spălați. Nespălații sunt aici, în mahalaua noastră. Numai boierii sunt spălați.

E casa plină. Toți vecinii au venit.

— Mititelu', a rămas orfan!...

— Taică-su, ciung, fără servici, mă-sa a murit... săracul!

— O să-l mănânce păduchii.

Toți mă căinează. Toți. La toți le e milă de mine. Și lui Radu Macagiu, care n'avea ochi să mă vadă decând i-am legat lui „Lord“ o tinichea de coadă. Lord e câinele lui nea Radu Macagiu. O namilă de câine, da' bleg.

Nu mai e mama. A rămas la „Buna Vestire“. Așa-i spune cimitirului din mahalaua noastră, „Buna Vestire“. A rămas acolo, mama. Au pus pământ peste ea.

— Ferice de ea, a scăpat de viața asta.

— Mai bine în pământ, decât pe pământul ăsta.

— Să-i fie țărâna ușoară!

— Dumnezeu s'o ierte!

Dece s'o ierte Dumnezeu? Ce-a făcut? A omorât pe cineva?

Dela cimitir, am mers acasă. Unde era să mergem? A venit și Motoroi, brutaru', pe la noi:

— Dumnezeu s'o ierte, domnule Grigore!

— Dumnezeu s'o ierte!

— Să-i fie țărâna ușoară, c'a fost femeie cumsecade.

Tata se uita urât la Motoroi.

— Lasă, dom'le Grigore, nu te mai necăji, toate trec.

— Da, toate trec!

— Toate trec, dom'le Grigore. Totul în viață e trecător! Ți-au ajuns banii, dom'le Grigore? Ai avut destui?

— Mi-au ajuns!

— Vezi, dom'le Grigore, ți-am dat la țanc. Ai avut noroc cu mine.

— Așa noroc, mai rar.

Are dreptate tata. Așa noroc, mai rar. Nu? Ce făceam dacă n'aveam bani nici de înmormântare?

Parcă-i pustie casa. Bine că nu mai e a noastră. Tata pleacă în fiecare zi la fabrică. Îi pisează să-l primească la lucru. Tot degeaba! Eu tai și spânzur în casă. Toată casa e pe mâna mea. Mă culc când vreau, mă scol când vreau. Ce-mi pasă. Și vasele le spăl când vreau. Am învățat să spăl vase. Bine că n'avem așa multe și nu le murdărim prea des. Și rufe știu să spăl.

„N'o să-l mănânce păduchii în armată“ — zic vecinele.

N'ai gustat din mâncarea care știu cu s'o fac. Nu-i greu să gătești. Dacă vrei te'nvăț și pe tine. Lei cartofi, îi pui în oală și-i fierbi. Îi fierbi bine. Dacă-mi juri că nu spui la nimeni, te'nvăț și de unde să iei cartofi fără bani. Din grădina lui Stoiciu, bulgaru'. Nu-i nevoie nici să sari gardul, că n'are gard de scânduri. Are gard de sârmă ghimpată. Să ai grijă să nu-ți rupi pantalonii! După ce lași cartofii să fiarbă bine, îi scoți, îi cureți. Dacă ai puțin untdelemn, pui și untdelemn; dacă n'ai, nu pui. Merge și fără untdelemn. Oho, și'ncă cum merge! Mănânci de dai cu căciula după câini. Căciulă să ai, câini găsești câți vrei în mahalaua noastră! La o mâncare de asta, nu-i nevoie să-ți ureze nimeni poftă bună. Noroc că avem poftă de mâncare. Ce-am face dacă n'am avea-o nici p'asta?

Stai că n'am terminat. Crezi că așa ușor se face o mâncare? Ai văzut fierbând vreo oală fără foc? În basme? Mulțumesc! Da'ncearcă tu; poți să'ncerci cât oi încerca, tot nu fierbe! Dacă n'ai lemne, la nevoie merg și cărbunii. Îți spun eu de unde să faci rost de cărbuni. Te duci pe linie. Pe linia ferată. Pe unde trec trenuri. Și găsești cât poți să duci. O traistă. Trec vagoane încărcate cu cărbuni; sunt pline ochi. Și mai cad cărbuni pe linie. Când te văd frânarii, mai aruncă și ei. Vezi? Și ei știu că nu pot să fiarbă cartofii fără foc. Aruncă pe linie cărbuni și tu-i aduni. Dar trebuie să fii iute de mână și de picioare, că mai sunt mulți care vor să adune.

Ți'nchipui ce înseamnă linia asta ferată pentru noi. Dacă n'ar trece trenurile prin mahalaua noastră, am plesni și de foame și de frig. Să le dea Dumnezeu sănătate la ăia care s'au gândit și la noi! Merită să ne rugăm pentru ei!

Pe semne că și ei și-au dat seama că o să ne rugăm pentru ei, c'au făcut două biserici la noi, în mahala. În una din ele, e popa Agaton. Am fost odată la slujbă la el. Să-l vezi ce hoț e!

După ce-a terminat slujba, a vorbit credincioșilor: „Fraților întru totul, cu ajutorul lui Dumnezeu am ridicat acest lăcaș al domnului unde voi păcătoșii vă pocăiți de greșelile voastre. Fiți binevoitori, așa cum cartea grăiește, și nu mai cumpărați lumânări din comerț. Cumpărați lumânări dela ușa bisericii! Amin!“

Pricepi de ce a ținut popa Agaton această predică. Și-a făcut o fabrică de lumânări. L-a pus pe băiatul țârcovnicului să le vândă. Băiatul țârcovnicului e prieten bun cu mine. Dacă ai poftă să mănânci colivă, spune-mi mie. Vorbesc cu Ștefănescu, băiatul țârcovnicului, și-ți aduce câtă vrei. Să te sature! Fură dela popa Agaton. Și-așa, o dă popa la porci. Are prea multă.

O să râzi să te ții cu mâinile de burtă, dacă o să vii odată să vezi cum îi stă lui Ștefănescu negustor. El vinde lumânările popii. Ii ajut și eu. Udăm cu scuipat vârfulurile lumânărilor. Să vezi ce se întâmplă dacă le uzi. Nu se mai aprind. Sfârâie și se sting. Țin'te după unul care vrea să aprindă o lumânare, și-ai să-l auzi:

— „Ptui, al dracului popă, ce lumânări face!“ După ce-și dă scama că-i în biserică, se lovește cu palma peste gură și zice: „Doamne iartă-mă!“ Iși face cruce, iar noi, păcătoșii, râdem. Râdem până dă țârcovnicul cu ochii de noi și ne ia de urechi. Se face să te ia de urechi în biserică? Nu se face, dar ne ia.

Stai să-ți spun de ce are necaz pe popă băiatul țârcovnicului. L-ai văzut pe popa Agaton când merge de zi'ntâi cu hotezu? Ai băgat de seamă că'n urma lui e un princhindel care duce căldărușa cu apă sfințită? Ăla e prietenul meu, băiatul țârcovnicului. El duce căldărușa. Intr'o zi d'asta, Ștefănescu n'a avut de lucru și l-a întrebat pe părinte:

— Domnule părinte, i-adevărat că banii sunt ochii dracului?

— Adevărat, taică.

— Dece, părinte?

— Fiindcă banii îndeamnă pe om la role, la păcătoșenii.

— Atunci, părinte, de ce bagă credincioșii ochiul dracului în căldărușa asta cu apă sfințită?

Să zici bogdaproste că n'ai fost în locul lui. Te țineai de urechi și acum.

Te-ai întrebat vreodată de ce, de fiecare dată după ce iese dintr'o curte, părintele Agaton îl ia de mână pe Ștefănescu? Crezi că-l apucă dragul de el? Atâta rău! Vrea să vadă dacă-i e mâna udă. Dacă a băgat cumva mâna în căldăruș. N'are prietenul meu obiceiul ăsta. Dar pe semne că-și zice popa: „Paza bună, ferește primejdia rea...“

Să vezi trai pe lumea ailaltă

— Bună ziua, dom'le Grigore!

— Bună ziua, domnule Motoroi!

Ți'nchipui că Motoroi a venit numai să-i dea bună ziua lui tata? Asta s'o crezi tu!

— Ce vânt te-aduce pe la noi, domnule Motoroi?

— Ce vânt să m'aducă, dom'le Grigore. Parcă dumneata nu știi. Chiria. Au trecut șapte luni, cu ajutorul lui Dumnezeu, și dumneata, să-mi ierți expresia, n'ai dat niciun ban. Fii bun și gândește-te și dumneata, dacă ar sta toată lumea în case pe de pomană, unde am ajunge? La pepeni, dom'le Grigore.

Tata tace. Asta-i semn c'are dreptate Motoroi. Tata tace; în schimb, vorbește nea Motoroi.

— Nu se poate, dom'le Grigore, e păcat să stai în casa unui om fără să plătești.

L-a scos din sărite pe tata vorba asta: „e păcat“. Mai bine n'o spunea Motoroi.

— Păcat, ai? Da' că m'au schilodit și m'au dat afară din fabrică, nu-i păcat? Că umblăm zdrențăroși și rabd de foame cu copilu' ăsta, nu-i păcat? Spune, mă, banditule, Cristoșii mă-tii!

A căscat Motoroi niște ochi când a auzit de Cristoșii mă-sii!

— Mi-ai luat casa, acum vrei să mă dai și afară? Ieși! Ieși, că-ți frâng oasele, parastasul mă-tii de lipitoare! Ieși, n'auzi?

De când sunt eu, nu l-am văzut pe tata așa supărat.

— Ies, dom'le Grigore, crezi că nu ies? Da' chiria tot trebuie să mi-o plătești. Că-i dreptul meu. Eu nu mă cert cu dumneata. O să mă sfătuiesc cu Rizoiu, șeful nostru de post, și o să-mi plătești chiria. Dacă nu... Eu sunt om înțelegător. O să-ți iert lunile din urmă și o să vorbesc cu el să-ți găsească o locuință fără chirie.

Se'nfurie tata și mai rău.

— Să vorbești cu mama lui Rizoiu! Ieși afară!

Motoroi se'nchină și iese afară. Nu știi ce credincios e. Și-a făcut scaunul lui la biserică. A dat bani pentru el. Când se duce la biserică nu stă în picioare ca toți creștinii. Stă pe scaun.

— Hai, Traiane, cu mine!

— Unde, tată?

— Vino cu mine!

A încuiat tata ușa și-am plecat. Putea s'o lase și descuiată. Ce să fure dela noi? Cureaua amnarului?

N'ai mers niciodată cu tata. Nu știi ce repede merge. Acum merge și mai repede. Și'njură pe cineva.

— Pe cine'njuri, tată?

Are timp să-mi răspundă? Are de înjurat, nu glumă.

Uite orașul. Sunt case mari. Astea n'au șpraiț. Ce frumos e aici. Nici noroi, nici praf nu este. Doamne, doamne ce minunăție! Nici câini, nici groapă de gunoi.

— O să fie și mahalaua noastră așa, tată?

— Da.

— Mergem la fabrică?

— Da.

Orice îi spun, tot „da” — l-auzi. Te pomenești că n'a terminat de înjurat. Injură și'n gând.

Uite și tramvaiele. Sunt colorate. Ce de lume! Aș da zece capace și praștia să mă lase în tramvai. Numai puțin, să mă plimb. M'am mai plimbat odată cu tramvaiul. Știi ce bine e în tramvai? Mă ducea mama la doctor, c'aveam gâlci.

— La noi o să pună tramvai, tată?

— Da.

Tot da.

Bine că ne-am oprit! Mă odihnesc puțin. Imi chiorăie mațele de foame. Las'să chiorăie, s'au învățat! Aici e fabrica lu' tata. Văd și un soldat cu pușcă. Ce păzește? Să nu intrăm noi?

— Unde vrei să mergi, Grigore? îl întreabă pe tata un om cu șapcă ca de ofițer.

Da' nu-i ofițer. Are haine jerpelite. Ale ofițerilor nu sunt jerpelite.

— La director, răspunde tata.

— Stai să vedem dacă te primește.

Intră într'o casă mică de scânduri. Telefonează.

Stăm la poartă, trece lumea pe lângă noi. Fel de fel de oameni. Și'mbrăcați bine și 'mbrăcați ca noi. Haina de pe tata nu e haină. Nici pantalonii de pe mine nu sunt pantaloni. Au fost.

Unul îmbrăcat bine și cu geam de ceas la ochi se uită la noi. Scoate din buzunar doi lei, mi-i dă mie. Ce om bun! Tata îmi ia banul și-l aruncă după ăla cu geam de ceas la ochi. Boierul întoarce capul și zice:

— V'ați ajuns și voi, cerșetorilor!

S'apleacă, ia banul și-și vede de drum.

— Nu vrea să te primească, Grigore, spune omul cu șapca de ofițer.

— Trebuie să mă duc, Scarlate, îi spune tata.

Scarlat îl cheamă pe omul ăla. În curte mai sunt niște oameni. Lovesse cu ciocanele într-o cutie mare de tablă. Când îl văd pe tata, îi strigă:

— Du-te la director, Grigore... Lasă-l, Scarlate, să intre; aici s'a ciungit. Poate s'or îndupleca și i-or da ceva lucru, să nu moară de foame.

Toți muncitorii îl cunosc pe tata. Și după ce și-a tăiat mâna, se ducea tata aproape în fiecare zi, acolo, la birou. Ne-a dat drumu' nea Scarlat. Urcăm niște scări. Tu crezi că sunt scări din alea de lemn pe care ne cățărăm noi în podu' casii! Ași! Niște scări de piatră cu preșuri pe jos, dar nu din cârpă. Parc'ar fi blănuri! Sunt păroase. Toate preșurile de aici sunt păroase. Fotografia cui crezi c'am văzut-o? Mai mare ca mine; mai mare și ca tata. Fotografia lu' majestatea sa regele. Zău! El, Carol.

Eu mă uit la majestatea sa. Tata se ceartă c'o domnișoară.

— Domnule, ți-am spus, domnul director nu te primește!

Tata nu vrea să știe nimic. Țipă și el:

— Trebuie să mă primească!

— Iată că nu te primește.

Ce pițigăiat vorbește: „ia-tă... că... nu... te... primește“.

— Dece să nu mă primească? Trebuie să vorbesc cu el, se'nfurie tata.

— Cu el? Vai cum te exprimi!

Și-i trănțește lu' tata ușa'n nas. O, ușa! N'am mai văzut niciodată uși din astea, cu plăpumi pe ele. Cu plăpumi de piele.

Te'nșeli dacă crezi că tata s'a lăsat! A împins ușa, m'a luat de mână pe mine, care tot mai căscam ochii la majestatea sa, și am intrat înăuntru. Acolo, tata a deschis o altă ușă. Pe ușă era scris cu litere de tipar. „DIRECTOR“. Nici pe departe nu seamănă directoru' ăsta cu directoru' dela școala primară. Directoru' dela școală e înalt și subțire și poartă niște haine... nici așa, nici așa. Nu poartă nici ochelari ca domn'director ăsta. Directorul nostru are în birou niște scaune făcute din șipci înguste și o masă ca toate mesele. Nu e ca asta, fără picioare.

Când ne-a văzut directorul, a luat ochii de pe niște hârtii, și-a scos ochelarii:

— Iar ai venit! Nu ți-am spus că nu te mai angajăm? Avem lucrători prea mulți, trebuie să mai dăm afară și din ei.

Mă uit la birou' ăsta. Și aici, tot preșuri din alea păroase. Ce cald mi-ar ține un preș din ăsta iarna, de m'aș înveli cu el! Ar fi bine să ni-l dea nouă! Ei și-asa îl calcă în picioare.

— Trebuie să mă primiți. Aici m'am schilodit. Ce vreți să fac? Să fur? Să omor copilul? Uitați-vă la el...

Dece zice tata să se uite la mine? Ce, parcă până acum el nu m'a văzut? Ce-i, chior?

— Uitați-vă la el! Ce să fac cu el? N'are o haină pe el, n'are mâncare. Să fur ca să-i dau de mâncare? Să mă duc la cerșit?

— Statul nu plătește un om care nu poate munci cum trebuie.

— La stat m'am schilodit!

— Banul statului, e banul statului, nu ne putem bate joc de el.

— Dar statul poate să-și bată joc de mine?

— Statul, zice directorul, îți plătește cât timp îi produci. Asta e!

Mai spune directorul ceva, dar eu habar n'am ce. Mi-e gândul în altă parte. Pe masa aia fără picioare, stă o lampă făcută din niște arcuri, și la cap, unde este becul, are așa, ca o pâlnie care duce lumina în jos. Toată lampa e lucioasă. Lucește ca argintu'. Ce nu lucește ca argintu' în biroul

ăsta! Și obrazii directorului, și ochii directorului. Acum lucesc și mai tare. A zis tata nu știu ce.

— Măsoară-ți cuvintele, că dai de belea!

Tata înjură. Mă trage după el și trânteste ușa: da' o trânteste, nu glumă. Bine că n'are geamuri. Spărgea și geamurile tata.

Leșim din birou. Acolo, majestatea tot după noi se uită.

— Ei, Grigore, ce-ai făcut? îl întreabă pe tata un muncitor care găurește cu un burghiu o ladă mare de tablă.

— Fi-r'ar mama lor a dracului, cu statul lor care nu plătește la schilozi, cu tot!

— Stai aici, Grigore; mă duc în atelier să mai chem vreo câțiva și mergem cu ei la director.

Stăm în curte. Ne uităm cum lucrează la lăzi. Ce n'aș da să lucrez și eu. Să fiu și eu mai mare. Să mă primească ucenic. E bine să fii ucenic. Înveți meserie, și meseria e brățară de aur.

— Ce sunt astea, tată?

— Lăzi de cartușe.

Lăzi de cartușe? Ce fac cu atâtea lăzi de cartușe?

— Ce fac cu atâtea lăzi, tată?

— Bagă cartușele în ele, să nu se umezească pulberea.

— Ce pulbere, tată?

— Pulbere din cartușe.

— Și cu cartușele ce fac?

— Ni le dă nouă să mâncăm, până ne săturăm.

Vorbește cu tâlc, tata. Dracu' a mai văzut om sătul cu cartușe!

Lucrează și un ucenic la lăzile astea de cartușe. E mai mare ca mine.

Intru'n vorbă cu el.

— Tu ești ucenic?

— Ce, nu vezi?

— Nu scrie nicăieri. Nu scrie „UCENIC” ca la director, pe ușe. E bine să fii ucenic?

— Cum să nu fie bine? Imbrăcămintea, îmbrăcămintea...

Mă uit la el. Imbrăcat, nap-cocean. Ca mine.

— Imbrăcămintea, îmbrăcămintea... Mănânci când nu te gândești...

— Ce mănânci când nu te gândești?

— Ce mănâncă ucenicii: bătaie mănâncă! Da' e bine, că n'veți meserie.

Intri și tu ucenic?

— La anu', acum nu mă primește. Am doar treișpe ani.

— Du-te mai încolo, că te lovește cu ciocanul.

Mă dau mai încolo. Dă el cu ciocanul într'un fier. Vrea să arate că e viteaz. Da' nici el nu știe de ce dă. Dă, să se afle în treabă, să arate ce știe.

— Ești de mult ucenic?

— De trei luni. Cine e omu' ăla fără mână? Tatăl tău?

— Tata. A lucrat aici. I-a apucat mâna la presă și acum nu vrea să-l mai primească.

— E bine că nu-l primește, face ăla pe deșteptu'.

— De ce e bine?

— Că nu-și mai rupe oasele aici.

— Da' dacă nu-și rupe oasele, n'are bani.

— Parcă dacă ți le rupi, ai?

Are și el dreptate. Tata stă de vorbă cu nea Scarlat.

— Și-acum ce faci, Grigore?

— Bat drumurile pe la toate fabricile, pe la toate instituțiile, să găsec un serviciu.

— Nu ți-a făcut pensie?

— Ba da... 60 de lei pe lună.

— Să tot trăiești cu 60 de lei pe lună!

Un domn gras, în halat albastru, se repede la tata și la nea Scarlat:

— Ia treci la poartă, Scarlate. Și tu? Ți-a spus odată domn' director că nu te primește, ce mai cauți aici? Bagi zăzanie între oameni?

— Ce mai caut? Pâine caut, domnule maistru, pentru mine și pentru copilu' ăsta. Asta caut, pâine! Dumitale ce-ți pasă: ai. Asta caut, domnule maistru.

— Sentinelă, dă-l afară!

Ne-a dat afară.

— Mergem acasă, tată?

— Da, Traiane.

Mă apucă de umăr și mă strânge.

— Ce facem, Traiane?

— Mergem acasă, tată.

— Mergem acasă, Traiane, să stăm lungiți la soare pân'om crăpa...

— Tată, baba Marița spune că pe lumea „ailaltă” e bine. Unde-i lumea „ailaltă”?

Lumea „ailaltă”? Uite, Traiane, soldatul acela de l-a pus maistrul să ne dea afară, păzește lumea „ailaltă”. O păzește să nu năvălească gloata în ea.

Mergem mai încet. Nu se mai grăbește, tata. Ce bine e să mergi încet! Ce nu poți vedea când mergi încet! Mă mai opresc, mă uit la vitrine și fug după tata. Lucrurile pe care le are Vrăbete în prăvălia lui sunt nimic pe lângă astea din vitrină. Ce-ți trebuie, aia găsești în vitrină. Ce costume, mamă-mamă! Ce costume, ce haine, ce ghetе! Orice găsești: frânghie, pește, săpun, halva, oale, galoși, primus, murături, carne, portocale, lămâi, ciorapi, cămăși noi, cărți de explicarea viselor, — o groază de cărți de explicarea viselor am văzut. Eu am și citit una. O are baba Marița. „Soldat cu pușcă de vei visa, veste vei primi”. „Haine noi de vei visa, supărare arată”. Uite, vezi, acu mi-a venit în cap ceva. Să știi că oamenii din mahalaua noastră tot haine noi visează, de sunt meru supărați.

— Dumneata ce visezi, tată?

— Să lucrez, Traiane. Visez pâine.

— Mi-e foame, tată.

Tata scrâșnește din dinți și strânge pumnii. Și lui tata i-o fi foame, da' nu zice nimic.

Uite și mahalaua noastră! E tot așa cum am lăsat-o.

Iși înecă oamenii amarul

Astăzi e cinsprezece, s'au dat lefurile. S'au uitat oamenii în plicuri, au văzut ce bani au luat. Puțini. Puțini au luat cantonierul și lăcătușul Albăstroiu, și nea Niculae hamalul, și Ianoș cazangiul. Toți au luat puțin. Decât de loc, e bine și puțin. Tata n'a luat de loc. De unde să ia? Știi ce fac oamenii dela noi din mahala, când iau lefurile? Intră'n cârciuma lui Vrăbete și beau ceva. Beau de necaz. Astăzi l-a luat nea Albăstroiu și pe tata, la Vrăbete. Să bea ceva împreună, de necaz.

— Hai, Grigore, să ne'necăm puțin amarul.

S'a dus tata. Era mai bine dacă stătea acasă. Nu numai el. Toți. Era mai bine dacă nu mergeau să-și înecă amarul. O să vezi de ce!

— Dă-ne, domnule Vrăbete, un kilogram de vin să ne'necăm amarul. La fiecare leafă, încearcă oamenii din mahalaua noastră să'nece amarul. La fiecare leafă, încearcă să-l înece. Dar amarul nu se'neacă de loc. Știe să'noate bine, amarul.

— Măi, oameni buni, zice nea Albăstroiu, lăcătușul, pe boieri ar trebui să-i îneacă. Dacă-i 'necăm pe boieri, se îneacă și amarul.

Nea Albăstroiu a zis tare că boierii trebuesc înecați. Așa că a auzit și Vrăbete.

— Are dreptate Albăstroiu. Boierii trebuesc înecați.

— Toți trebuie înecați.

Așa vorbesc oamenii în cârciuma lui Vrăbete. Vrăbete trage cu urechea. Nu-i plac negustorului vorbele astea. N'ar vrea să fie înecat. E mai bine să-și înece oamenii necazul în cârciuma lui, decât să-l înece pe el. Sigur că e mai bine. Vrăbete ascultă și-i scrie într'un catastif pe cei care zic așa. Toți sunt trecuți în catastiful lui Vrăbete. Albăstroiu e cap de listă. Și tata e trecut în catastif. Catastiful i-l dă Vrăbete lui Rizoiu. Rizoiu, ți-am mai spus, e șef de post. Pe urmă, cheamă Rizoiu oamenii la el. Pe rând. Și pe tata l-a chemat. Mi-a povestit tata ce l-a întrebat:

— Cum te cheamă?

— Grigore Androne.

— Ce meserie ai?

— Șomer.

— De când practici meseria asta?

— De când m'au dat afară.

— Și nu mai lucrezi?

— Nu.

— Da' ce faci?

— Stau.

— De ce n'ai mână?

— Mi-au tăiat-o la presă.

— Ți-ai tăiat-o'nadins, să stai. Era grea munca. Mama ta de puturos. La fel ca soldații ăia care se'mpușcă'n mână singuri să nu mai meargă pe front. Stai. Ia spune, mă Grigore Androne, vreți să înecați boierii?

— Ar trebui înecați.

— Dumnezeuii mamei voastre de pușlamale! Să-i înecați? Ei deschid fabrici de mila voastră, să aveți de unde scoate o pâine, să nu plezniți de foame, își bat capul să le mărească, ca să găsiți toți de lucru și vreți să-i înecați? Ai?

— Deschid fabrici să se îmbogățescă.

— Gura! Lasă gura, dumnezeii mă-tii de păcătos! Voi îl mâniați și pe dumnezeu. Uite-te, mă, la tine, mă păcătosule; uite-te cum te-a pedepsit dumnezeu! Vezi cum pedepsește?

— Presa boierului m'a ciungit, nu dumnezeu. N'are apărătoare. S'au ciungit mai mulți la preșele patronului.

— Taci, mă, n'auzi, că-ți rup și mâna ailaltă!

Tata n'a tăcut. A venit acasă frânt. L-a bătut Rizoiu.

Vrăbete e de vină. Numai el. Merită o piatră'n cap. Dacă merită, de ce să nu-i dau? Cunoști praștia mea? Ai văzut-o? Are un sgârnic... strașnic! Îți ochesc și porumbelul din zbor. Mă duc să-i trimit lui Vrăbete o piatră.

Uite-l: stă la tejghea! „Asivanghelistica“ măsii! (Asta am învățat-o dela Popa Agaton) Păzește banii, Vrăbete. Are bani, hoțul... Tiii... ce piatră! Asta merge la sigur.

Te doare?... Te doare, Vrăbete?... Și pe tata-l doare. Te uiți la geamul

spart? Ți-am făcut pagubă? Să-ți fie de bine. Geamul, asta te doare mai mult. Poți să te holbezi tu până mâine și n'o să mă vezi. Du-te și la Rizoiu. Treaba ta.

Vasăzică, s'a făcut. L-am lovit. În frunte. Du-te să-l vezi mâine! Să-l întrebi de sănătate! Da-i trece. Ce poate să-i facă o petricică? Una mai mare... un pietroi, zic și eu, îl adunau de pe jos. Asta-i prost, că'n praștie nu merge piatră mai mare.

Ce tărașoi a fost aseară la noi în mahala! A sărit tata cu toporul la Rizoiu și la Motoroi. Era să le despică capul. Au avut noroc cu nea Albăstroiu, altfel dădea ortu' popii și Motoroi și Rizoiu. Stăteam în curte cu tata. Vine la poartă Rizoiu cu Motoroi, și-l strigă pe tata.

— Bă, Grigore, bă! Ia fă-te'neoa!

Mă duc și eu cu tata la poartă, la Rizoiu. Era amețit de băutură.

— Dece nu plătești, bă, chiria omului?

— O să-i plătesc când oi avea bani, zice tata.

Motoroi se uită când la tata, când la Rizoiu:

— Dom'le Rizoiu, i-aproape un an decând nu mi-a dat nicio lețcae.

Rizoiu se oțărăște:

— Așa e bă, stai un an fără să plătești? Unde te trezești? În codru?

— Mai rău ca'n codru! zice tata.

— Ce-ai zis, bă? Mai zi odată și te bag de nu mai vezi soarele, mama ta de ciung! Hai, dom'le Motoroi, să-i svârlim boarfele afară!

Vor să intre pe poartă. Tata se repede în magazie și iese cu toporul.

— Să nu treceți pragul, că vă crăp capul! Dumnezeii mamei voastre de lipitori!

Pe poartă intră nea Albăstroiu. Sare la tata și-i ia toporul.

— Vezi-ți de treabă, Grigore, zice nea Albăstroiu.

În fața casei s'a adunat puzderie de oameni. Toți vecinii au venit. Nea Albăstroiu se duce la șef:

— Ce cauți în curtea omului?

Șeful se uită urât la Albăstroiu.

— Tu ce vrei, bă?

— N'ai voie să intri în casa omului fără ordin dela Parchet.

— Ordin dela Parchet! Vă arăt eu ordin dela Parchet! Mama voastră!

— Ieși afară din casa omului! strigă vecinii.

Nea Albăstroiu îi dă afară. Eu plâng. Rizoiu și Motoroi ies.

— O să vă satur eu de ordin dela Parchet!

Iar înjură Rizoiu.

Vecinii s'au dus pe la porțile lor și vorbesc. Îl înjură și ei pe Rizoiu. Am intrat în casă cu tata și nea Albăstroiu.

— Grea viață, Albăstroiu! Imi vine să-l strâng de gât pe copilul ăsta și să mă omor și eu. Să scap!

Nea Albăstroiu îl bate pe umăr.

— Grigore, Grigore... O să fie odată și frumoasă viața asta a noastră. Atunci o să ne pară rău că nu suntem ca Traian de mici.

Mă uit la nea Albăstroiu. Zice c'o să fie și frumoasă viața asta a noastră.

— Da' cum o să fie, nea Albăstroiu!

Mă trage lângă el.

— O să se ducă dracului toți Rizoi și Motoroi ăștia! O să stați în casa voastră, o să fie de lucru pentru toți, tu ai să ai pâine și haine, o să umbli pe la școli și o să te faci băiat deștept.

Tata se uită în tavan și dă din cap.

— O să se ducă... Până să se ducă ei, o să dăm ochii peste cap.

— O să se ducă, Grigore! Dar nu de dragul nostru o să se ducă.

A vorbit mult cu tata, Albăstroiul. De Vrăbete, de Motoroi, de Rizoiu, de toți. Nea Albăstroiul zicea ceva de organizare. Că în organizare stă puterea. Dar tata a dat din umeri. Alceva îl doare pe el.

— Mie, pâine îmi trebuie, Albăstroiule! Pâine, nu organizare! Să am de lucru. Să-l văd îmbrăcat pe copilul ăsta, să am unde să-l culc, asta vreau.

— Din cer n'o să-ți pice.

Mă trântesc pe pat. Nea Albăstroiul cu tata vorbesc înainte. Eu mă gândesc la viața frumoasă de care spune nea Albăstroiul. Cum ar fi să fie?

O să avem pâine.

De dimineață a plecat tata în oraș. S'a sculat cu noaptea'n cap. Tot orașul l-a bătut; și'n lung și'n lat. Seara a venit acasă. Era bucuros.

— Traiane, am găsit de lucru. O să avem pâine.

M'am bucurat și eu. O să avem pâine!

— Lucrezi, tată?

— Da, Traiane.

M'a îmbrățișat. Mă iubește tata, mă iubește mult; mai mult ca înainte. Vorbește cu mine de parc'aș fi om mare.

— Mergi cu mine, Traiane?

— Mă lasă să intru în fabrică?

Oftează.

— Nu în fabrică, Traiane. Pe stradă.

Cum o fi și asta: să lucrezi pe stradă?!

Ne-am sculat la cinci. A vorbit tata cu vecinul să bată și'n geam la noi, când pleacă spre fabrică. Nu era nevoie. Eram treaz când a bătut în geam. Și tata era treaz. O pornim pe jos, până'n centrul Bucureștiului.

La un magazin, tata îmi spune să stau afară. Il aștept. Iese cu niște placarde mari. Și le agață una pe spate și una în față.

— Hai, Traiane.

— Unde le duci, tată?

— Nu le duc nicăieri, mă plimb cu ele pe stradă. Fac reclamă.

Citesc placardele: „Stop! Mare asortiment de îmbrăcăminte. Doriți să fiți eleganți? Imbrăcați-vă la magazinul nostru. Vă duceti la o întâlnire? Imbrăcându-vă la magazinul nostru, dați gata pe oricine. Stop!”

Colindăm Bucureștiul cu afișele. Se țin copiii după noi, ca după circ.

— Acolo ți-ai făcut hainele? îl întreabă un mucos pe tata.

Mă uit la mucos; nu-l cunosc. Nici tata nu-l cunoaște. Nu-i răspundem. Ne vedem de drum. Lumea se uită și la reclamă, și la mine, și la tata. Ne uităm și noi la ei. Colindăm toate străzile. Când vede tata vreun cunoscut, îl ocolește. I-e rușine. Mie nu mi-e rușine, și aș duce și eu afișele astea, nu sunt grele. Da' nu se poate. Afișele sunt mai mari-decât mine.

Seara, am căzut frânți, și eu și tata. Amândoi am adormit fără vise. Când ești obosit, n'ai vise.

Nu mă mai ia tata cu el. Se duce singur. Eu stau acasă.

Mă duc să fur mere dela popa ca să-mi înșel foamea. Li opresc și lui tata. Da' nu-i spun că le-am furat. Li mint. Li zic că mi le-a dat tanti Bădulescu. Să vezi ce-a fost aseară.

Merii popii dădeau în pârgă. Nu se cădea ca pe o seară din aia să nu mănânci un măr, două. Am sărit gardul, m'am urcat în măr și tocmai când

mă simțeam mai bine, aud: fâș... fâș... Cine crezi că era? Popa! Chiar popa. S'a oprit sub pom.

Popa: Care ești mă, acolo?

Eu, nimic.

Popa: Care ești, mă, n'auzi?

Eu, nimic.

Popa: Dă-te mă jos, că mă urc la tine!

Eu: Urcă-te, părinte, dacă poți!

Popa: Cădelnița mă-tii! Mai și răzi de mine!?

Se-apleacă popa să caute o piatră. Nu știu pe ce pune mâna, că începe să mă înjure și mai rău și tot caută de zor. Eu: țâst lângă popă și tunde-o; p'aci ți-e drumul. Din trei sărituri sunt călare pe gard.

Eu: Hai după mine, părinte!

Vreau să văd un popă pe gard.

Popa:... vanghelistica și parastasu' mă-tii. Tu rupi crăcile. Te'nvăț eu minte să mai râvnești la avutul altuia!

Înjurăturile astea le știu mai de mult dela popa.

Acum și-a cumpărat și flintă. Incarcă cartușele cu sare, și stă la pândă. Iși păzește popa avutul. Copiii sunt păcătoși, râvnesc la avutul lui. Se zice că a dat și acatiste în biserică, a ținut și o predică. Lasă să țină! Și așa o să mai dau eu o raită, două prin grădina lui, când e la slujbă. Nu ține pușca în biserică, lângă el. E păcat să ții pușcă'n biserică.

Nici ziua întâi de Paște, nici noaptea de Moș-Ajun n'au fost pentru mine mai frumoase ca seara de alaltăieri. Am căpătat o cămașă nou-nouță și o pereche de pantaloni scurți până la genunchi, tot noi. Când m'am îmbrăcat cu ele, parcă eram un copil de boier. Da' mai bine nu le căpătam. Dela cămașa asta și dela pantaloni ni s'a tras un pocinog. Să-ți spun și ție cum a fost. Alaltăieri, a împlinit tata două săptămâni de când umblă cu afișele în spinare. Seara, când a venit, a adus două lipii, brânză și încă un pachet.

Am mâncat lipie și brânză. Când a desfăcut tata pachetul și mi-a arătat cămașa și pantalonii, nu-mi venea să cred. Auzi, eu băiatul lui Grigore Androne, Traian Androne din mahalaua cu numele „Voevodul Mihai“, am o cămașă nouă și o pereche de pantaloni, tot noi! Ce zici de asta?

I-am întrebat pe tata:

— Sunt ale me'e deadevăratelea, tată?

— Ale tale, Traiane!

— Ți-a dat leafa, tată?

— Mi-am luat-o, Traiane.

Am îmbrăcat cămașa: ce bine îmi venea! Și pantalonii i-am îmbrăcat. M'am uitat în ciobul nostru de oglindă. Parcă eram un prinț. N'am văzut niciodată prinț, dar prinții trebuie să fie bine îmbrăcați.

După o oră am desbrăcat hainele.

— Mă lași să le port în fiecare zi, tată, sau numai Duminecă?

— Când vrei tu.

Le-am pus lângă pat. Aproape toată noaptea n'am dormit. Le-am pipăit. Nici tata nu dormea: se învârtea în pat.

Târziu de tot, am adormit. Ce vis frumos am visat! Se făcea că eram îmbrăcat cu cămașa nouă și pantalonii scurți și mă plimbam prin București. Se uita toată lumea după mine și mă scuipa să nu mă deoache. Pe urmă

parcă venisem la noi în mahala, așa îmbrăcat. Se țineau prietenii mei după mine ca după urs. Când m'au văzut băieții lui Vrăbete, se făcea că mă chemau să mă joc cu ei: da' eu am scos limba la ei și m'am jucat cu Nicușor și cu Mitică Bădulescu.

Când am venit acasă, nici Cioban, câinele nostru, nu m'a mai cunoscut. A sărit să mă rupă.

Îmbrăcat în haine noi, când te visezi, necaz înseamnă. Asta pot să-ți spun eu c'ășa este. M'am visat în haine noi și-a fost rău. D'aia e bine ca omul sărac să nu viseze haine noi! Vezi, boierii nu visează haine noi, ei le au.

De dimineată, prin somn, am auzit la noi în curte hărmălaie. Hărmălaie și'n casă. Când am deschis ochii, l-am văzut pe tata între doi sergenți. Unul cu chipiu mare ca de ofițer și șnur alb pe piept, înfășura într'o hârtie pantalonii și cemașa mea. Tata trăgea de ei.

— Lăsați-le, sunt ale lui! Am muncit pentru ele!

Comisarul s'a răstit la tata:

— Le-ai luat cu japca. Jos mâna, tâlharule!

— Nu mi-au plătit. Două săptămâni le-am cărat afișele în spate...

— Vorba!

A venit tata la mine la pat. M'a sărutat. Au venit și sergenții lângă el.

— Traiane, am muncit pentru ele. N'au vrut să-mi plătească.

— Luați-l, a ordonat ăla cu șapcă mare și cu șnur alb pe piept.

— Oameni buni, — a strigat tata la vecinele care se adunaseră. Voi să mă judecați. Aveți grijă de Traian.

— Unde-l duceți pe tata? am răcnit.

— La pușcărie mă duce, Traiane.

M'a sărutat încă odată și a plecat.

Am tras pe mine hainele alea vechi și am ieșit în curte.

Tata mergea între sergenți și se tot uita înapoi. Am vrut să fug după el.

Da' nu m'au lăsat vecinii.

— Stai aici, Traiane!

— Mă duc și eu cu tata.

Plâng.

— Stai și nu mai plânge.

Să nu mai plâng! Îl duce pe tata la pușcărie, și eu să nu plâng!

Iată-mă singur. Singur în toată casa. Singur pe lumea asta.

Să nu zic într'un ceas rău.

Aruncă o pietricică în băltoaca asta și ai să vezi că, până diseară, toată mahalaua știe că tu ai aruncat un pietroi în Dâmbovița. Toată mahalaua, dela un capăt la celălalt. Dacă numai un pietroi arunci și aude mahalaua, dar povestea cu tata crezi că nu s'a întins peste tot? După două ore știau toți. A aflat și Vrăbete c'am rămas singur. Și cum e milos din fire, a venit să vadă ce hram port. Zice:

— Mă Traiane, mă, hai la mine!

— Ce să fac la dumneata, nea Vrăbete?

— Te fac băiat de prăvălie, mă.

— Da' la Rizoiu nu mă trimiți, nea Vrăbete, cu catastiful?

— Cu ce catastif, mă?

— Cu ăla în care-i treci pe ăia care vor să-i îneco pe boieri. N'am zis să audă numai el. Au auzit și vecinele care se strânseseră pe lângă noi. Ele, ce să spună?

— Du-te la domnul Vrăbete, c'o să ai de toate.

— O să ai mâncare.

— Ți-o da domnul Vrăbete și niscăi haine.

— Doar n'o să stai în halul ăsta la domnul Vrăbete în prăvălie!

Mă povățuia toată mahalaua să mă duc. Parcă aveam altceva de făcut? Pe drum m'a luat la dăscălit.

— Mă, Traiane, mă, da' să nu te pună mama dracului să furi ca tactu. Eu n'am nevoie de hoți în casă.

Casa lui Vrăbete o știi, da' nu știi ce are în casă. Dacă vezi, îți scuipi în sân. Toate camerele sunt pline cu ce vrei și cu ce nu vrei. Preșuri din alea cum am văzut la director. Tablouri... doamne, doamne, ce de tablouri! Toți pereții sunt încărcăți. Femei despuiate, Cristoși, regi: Carol, Ferdinand, încă un Carol, Voevodul Mihai. Dacă vrei să vezi măgar, are și măgar, pictat pe o pătură care e bătută în perete sub Voevodul Mihai. Să cutreeri mahalaua noastră în lung și'n lat și nu cred să găsești multe case ca a lui Vrăbete.

— Ce belești ochii așa, mă? D'aia ai venit la mine? Să belești ochii? Mâncarea care o mănânci costă bani. Treci la treabă, să răstește Vrăbete.

Ce treabă am la Vrăbete?! De asta nu mă vaî eu! Că într'ocasă și într'o prăvălie ca a lui e treabă, până-i lumea. Nici n'am când sta degeaba. Mâncarea costă bani. Scutur preșurile cu un băț făcut anume din nuele. Car apă. Când începe fetița aia mică să orăcăie, trebue s'o plimb cu căruciorul pe asfaltul din fața prăvăliei. Lucrul ăsta, pe lângă altele, e o jucărie. Nu-i greu de loc. Toată ziua aș împinge la cărucior.

— Ce faci, măi Traiane? Ești doică? mă întreabă vecinii când trec pe lângă mine.

— Să nu zic într'un ceas rău, sunt băiat de prăvălie.

De vorba asta „să nu zic într'un ceas rău“, m'am molipsit dela Sultana, nevasta lui Vrăbete. Una-două îți trânteste: „Să nu zic într'un ceas rău“. O auzi când vorbește cu vreo femeie:

„Să nu zic într'un ceas rău, fac și cu pomană cu băiețașul ăsta — „ăsta“ sunt eu — „„ Să nu zic într'un ceas rău, știi că la noi are ce mânca“. „E ascultător, să nu zic într'un ceas rău“.

Și când zbiară la mine, tot așa le întoarce:

— Traiane, măi al dracului! Să nu zic într'un ceas rău, tu n'auzi că plânge fetița?

— Arde-te-ar focul, Traiane, nu e apă'n căldare, să nu fie într'un ceas rău.

Sănducu, băiatul lor, care e de o seamă cu mine, a învățat și el să drăcue dela mă-sa. I-au cumpărat o bicicletă mai mare și nu știe să umble bine cu ea. Trebue să țin eu bicicleta de șea. ăsta e urât, și dă mereu din cap. Ca și cum ai zice „nu“ fără să vorbești. Așa dă din cap. Nu mă'ntreba dacă dă și noaptea din cap; nu știu, că nu dorm cu el în cameră. Are o cameră a lui. Eu dorm în bucătărie, pe un pat de scânduri pe care ziua-l dau afară la aerisit.

Odată, n'am ținut bine bicicleta și-a căzut. Și-a umplut hainele de praf.

— De ce nu m'ai ținut bine, mă, nenorocitul?

Și-mi lipește o palmă.

Pe tine te-ar răbda inima să stai cu mâinile în sân?

— De ce dai, mă pocitule, mama mă-ti? Și jap, dau și eu.

Aoleu, ce-a urlat! S'a dus glonț la mă-sa.

— Mamă, nenorocitu' m'a 'njurat și-a dat în mine.

— A dat în tine?! Ia cheamă-l aici!

M'am dus, ce eră să fac?

— Mai dai în copil, să nu zic într'un ceas rău? Rup o joardă pe tine, hoțule.

— Și el a dat în mine.

— Și dacă dă el, trebuie să dai și tu? Măine poimăine, să nu vorbesc într'un ceas rău, dai și în noi?

— Numai eu știu ce bătaie am mâncat.

Trebuie să mă spovedesc

Așa, netam-nesam, i-a venit lui Vrăbete să mă trimită la Popa Agaton să mă spovedesc.

— Du-te, mă, zice Vrăbete, du-te de te spovedește și te împărtășește, că așa e la creștini. Să-ți ierte Dumnezeu păcatele.

— Mă duc la popa Constantin, nea Vrăbete.

— Te duci unde-ți spun eu, auzi?

— Mă duc.

Știu eu de ce mă trimite la popa Agaton. Ca să mă tragă popa de limbă. Vrea să știe cârciumarul dacă nu-i mănânc pe furiș mezeluri din galantar. Dacă nu beau din laptele fetei. Când ți-ei vedea ceafa fără oglindă, Vrăbete, atunci o să mă duc să mă spovedesc la popa Agaton. Ce să caut la popa Agaton? Ce să-i spun? Că înjur? El nu știe că înjur? Nu l-am înjurat și pe el odată când a dat cu ciomagul după mine și a zis de... ivanghelistica mării, că fur mere dela el din grădină? Să-i spun că fur din mezeluri? El nu jecmănește oamenii? Fabrica de lumânări nu-i furt? Să mă duc să mă spovedesc la el? El se spovedește mitropolitului? Se spovedește, pe dracu'! Ar mai fi popă, dacă s'ar spovedi? Poți să te dai peste cap, Vrăbete, că tot nu mă duc. Și nu m'am dus. De când n'am mai fost pe maidan! Cum m'au văzut copiii, toți s'au strâns lângă mine.

— Uite-l pe Traian.

— Ce faci, Traiane?

— Nu mai pot de bine.

M'am spovedit prietenilor mei, le-am spus cât e de bine la Vrăbete. Du-că-se care-o vrea să se spovedească la popa Agaton.

— Te-ai spovedit, mă? mă întreabă Vrăbete seara, când mă întorc acasă.

— M'am spovedit.

— Nu mai ai nimic pe suflet?

— Nimic.

Nu știu cum, îl pune dracu' pe popa Agaton, că tocmai atunci intră în prăvălie.

— Să vă ție Dumnezeu în paza lui.

— Sărut dreapta, părinte, zice Vrăbete.

— Ai un vinișor bun, Vrăbete?

— Am, sfinția ta.

— Dă o ulcea, că-s tare necăjit.

I-a dat o ulcea de vin. Eu am fugit în bucătărie să trag cu urechea.

Vrăbete: Cum a fost, părinte? A spus?

Popa: N'a spus nimica.

Vrăbete: Cum n'a spus nimica?

Popa: Bine.

Vrăbete: A tăcut?

Popa: N'a tăcut.

Vrăbete: Atunci?

Popa: Ce atunci?

Vrăbete: Păi n'a fost să se spovedească?

Popa: N'a fost.

A dat Dumnezeu și a plecat popa. Și să te ții. M'a luat Vrăbete la întrebări:

— Zici că te-ai spovedit, mă?

— Da.

— Și-ai spus tot?

— Tot.

— Ia vino mai aproape!

Mă trage mai aproape de el, mă apucă de mână și mă mai întreabă odată:

— Zici că te-ai spovedit? Ai, mă, te-ai spovedit?

— Zău, m'am spovedit.

— Zici și zău?

— Zic.

— Să mai zici zău, mama ta de nenorocit — și-mi dă una de mă amețește. Ești și mincinos — și-mi mai dă una.

— Nu mai da, nea Vrăbete.

Intră și nevastă-sa.

— Ce-a făcut?

— A mințit.

— A mințit?

— Da.

— Să nu zic într'un ceas rău, păcătoși încă n'am avut în casă — și-mi arde și ea câteva.

Imi iau lumea în cap.

Să mă pici cu ceară, și nu mai stau la Vrăbete. Toată mahalaua asta a noastră să mi-o dai, să zici: „Na, Traiane, e a ta, numai să stai!”, tot îmi iau lumea în cap. Așa că am sărit gardul cum s'a'nserat și p'aci ți-e drumul. Nu-i numai mahalaua noastră pe pământul ăsta mare. E și-un oraș. Nu-i mare lucru să ajungi în oraș. E mult până ieși la șosea. De acolo, o ții drept și dai de podul Grand. Pe urmă, treci podul și te iei după tramvai. Te duce linia tramvaiului până'n centru.

Am mers până am dat de gară.

„Aici e de mine” mi-am zis și-am intrat înăuntru. În mahalaua noastră, nu-i atâta lume câtă e în gara asta. Sunt oameni culcați pe jos și pe bănci, sunt și în picioare. Câte unii stau pe cufere și așteaptă trenurile. Ți-lăți, ca și mine. Și-au luat lumea în cap. Crezi că pe la ei nu există Motoroi și Vrăbeți ca ai noștri? N'ai tu grijă de asta.

Mi-am făcut loc lângă un băiat ceva mai răsărit decât mine. Hainele nu le are nici el mai de doamne-ajută. Sumănăm la îmbrăcăminte. Când mă vede, scuipe printre dinți.

— A venit trenul de Galați? întreabă.

Și mai trage un scuipe printre dinți.

— Nu știu, îi răspund, mirat că se bagă așa în vorbă.

— Na, ține, că știu eu că n'ai.

Imi întinde o țigare și mai trage un scuipat.

— Nu fumez.

— Nu știi ce-i bun! Își aprinde o țigare. Ai fugit de-acasă?

— Am fugit dela Vrăbete.

Habar n'are cine-i Vrăbete. Ii povestesc cine-i Vrăbete și de ce am fugit. Imi povestește și el ce face și ce dreg.

— Hai cu mine, zice.

— Unde?

— Hai... O să vezi!

Ne strecurăm printre oameni. El merge înainte. Mă țin după el până la ieșirea din gară. Acolo se oprește. Se oprește în fața unei plăci mari de tablă pe care scrie: „Sosirea trenurilor în Nord“.

— Ai „lovele“? Dacă n'ai, înveți sosirile pe dinafară. Le-ai învățat?

— „Lovele“?

— „Tolomac“ mai ești! „Lovele“, „biștari“, bani.

— Pe ce limbă?

Aruncă un scuipat până dincolo de scări.

— Pe „șmecherește“. În viață trebuie să fi șmecher. Dacă nu ești șmecher, mori de foame. Trebuie să știi să te'nvârtești.

Eu mă'nvârteam de când eram mic de tot. O apucam de mână pe Reta, fata lui nea Badea cismarul și mă'nvârteam cu ea până amețeam. Dar să știi „să te'nvârtești“ are alt înțeles, nu ăla!

— Și cum faci rost de bani dacă n'veți sosirile trenurilor pe dinafară?

— Ușor. Ginește-te colo. Galațiul vine la 23,50. Asta înseamnă 12 fără zece. Fix la fără zece, trebuie să fii pe peron, și o să vezi cum se face rost de „lovele“... Da' pe tine cum te cheamă?

— Traian.

— Pe mine Burzea, Burzea Nicolae.

— Traian Androne.

— Hai pă peron.

Peronul e ăla în care trag trenurile. Pe peron e o mulțime de lume. E frumos peronul. Vezi drapele, flori, soldați, femei, copii. Copii desbrăcați și desculți. Copii îmbrăcați și încălțați frumos. Din ăștia mai puțini. Mai mulți sunt desbrăcați și desculți. Sunt și oameni mari desculți și femei desculțe. Vezi și ofițeri. Dar nu desculți. Ofițer desculț, dracu'a mai văzut! Un ofițer nu se cade să fie desculț ori cu cismele stricate. La soldați mai merge să aibă bocancii scâlțiați și hainele jerpelitate. Soldatu-i una și ofițerul alta.

— Să mergem la tren, Traiane. Uite — că-l trage.

Uf, ce-i pe trenul ăsta! E ca un ciorchine. Și deasupra, pe acoperișul vagoanelor, stau oameni. Cum poți să faci bani la un tren d'ăsta? Dela cine? Toți sunt amărâți.

— Nu acolo, bă. Hai la clasa'ntâia. Țștia n'au bani.

Te-ai uitat pe geam la un vagon de clasa'ntâia? Mamă, mamă! Numai pluș. Are niște scaune ce n'ai văzut de când ești!

— Vă ajut la bagaje, coane? îl întreabă Burzea pe un domn.

Ăsta mai zic și eu domn. Nici prin cap nu-ți trece cum era îmbrăcat! Da' ce ochelari avca! De aur! Zău că de aur! La'nceput am crezut că Burzea îl cunoaște, de vrea să-i ajute la bagaj. De unde!

— Puneți mâna, a spus domnul ăla.

Am pus mâna amândoi. Le-am dus până la tramvai. Acolo ne-a dat cinci lei.

— Te taie ramazanul, bă Traiane?

— Ce să mă taie?

— Ți-e foame?

— Așa-și-asa.

— Știu cu niște lapte mișto la un birt.

Lapte „mișto” înseamnă lapte bun. Bem lapte mișto, după care ne întoarcem în gară.

— Acum „soilim”, Traiane.

— Ce facem?

— Dormim. Măine dimineată, la treabă. Luăm trenurile la rând. Vrem să facem „lovele”.

Sunt un derbedeu

Știi ce-i aia „derbedeu”? Uită-te la mine, ș'ai să vezi un derbedeu... Nu-mi mai spune nimeni pe numele de botez. „Derbedeu” ăla mic”, așa mă strigă toți în gară. Să-l auzi pe sergent.

— Iar ești aici, mă, derbedeule?

— Iar, nea Ioniță.

— Dacă te prind și mâine'n gară, te duc la vagabonzi.

— N'ai dumneata inima aia, nea Ioniță.

— Las'că vezi tu!

Nu mă duce nea Ioniță la vagabonzi. Are inimă bună. Vorbește și el așa, să se afle în treabă. Ca să-și facă „autoritate”. Dacă nu, unde ar ajunge? În gară, ca noi, sau pe sub podurile Dâmboviții.

N'ai idee ce bine se doarme sub podurile Dâmboviții. Mai bine decât în gară. În gară te pomenești înghioldit, când ți-e somnul mai drag.

— Bă, nasolule, ce te-ai lungit ca o pomană țigănească? Trage-te mai așa, să avem și noi loc.

Sau îți trânteste un picior, de vezi stele verzi. Ce-i drept, în gară e mai cald și mai adăpost. Nu se deschid nici ferestrele. Iarna, e bine să dormi în gară. Dar sub pod, se schimbă socoteala. Aici, nu te mai trezește nimeni. Poți să te'nținzi cât vrei și dealungul și dealaltul. Nu te oprește nimeni. Numai că trebuie să dormi iepurește. Dacă nu, dai de dracu'. Îți fură tot. Nimic nu-ți lasă. Eu n'am dormit sub pod decât într-o noapte când au fost razii în gară. Ne-a zis nea Ioniță: „Bă, diseară să vă ușchiți c'altfel vă pupă gaia. Vine potera și vă umflă.”

Se cunoaște cât de colo că nea Ioniță n'a fost în tinerețe mai de doamne ajută ca noi. E uns cu toate alifiile din lume. Da' să ai ocazia să dai nas în nas cu nea Stavrache Curcanu. ăsta e gras și zbiară mereu. Zbiară la toată lumea. Nea Stavrache Curcanu e la clasa I-a. Când trecem cu geamanțanul câte unui boier dela I-a, ne arde o vână de bou pe spinare și înjură. Mamă, mamă, ce'njură!

Am o groază de bani strânși. Optzeci de lei. Pot să cumpăr cu banii ăștia o pereche de teniși și-o bască. Când aude Burzea, prietenul meu, ce vreau să fac cu ei, se uită chiorâș la mine. Zice:

— Tu ești nebun, bă, Traiane.

Numai Burzea-mi mai zice pe nume: Traian.

— De ce, Burzeo?

— Vrei să strici lovelele.

- Nu le stric; cumpăr teniși.
- N'ai dat ochi cu nea Ioniță, azi?
- N'am dat.
- S'a „șucărit“ „ștabul“. Ți-l mare. Comisarul. Că asta numai gară de capitală nu mai e. Că-i azil. Zice nea Ioniță să ne luăm tălpășița de pe-aici. Comisarul a chemat toți sergenții la el și a dat ordin să ne gonească din gară.
- Și ce facem, Burzeo?
- Ne facem negustori.
- Negustori? Fără marfă? Ce vindem? Gara, trenurile?
- Fraier ești! Ce lovele ai?
- Optzeci și doi de lei.
- Mișto. Și cu trei poli ai mei. Avem capital. Cu șapte poli cumpărăm o mulțime de ziare. Mișto!

Să nu ne fie de deochi, bine e să fii negustor. Nu mai strigă nimeni la tine. Nu te mai înjură sergenții, comisarii... Nu se uită boierii după tine să nu fugi cu geamantanul. În meseria asta e de trăit. E și ușoară. Am învățat-o singur. Trebuie să ai un capital de șizeci-optzeci de lei, picioare bune, „papagal“ (adică să știi să dai cu gura) și gata, ești negustor. Nu se mai leagă nimeni de tine. Mai găsești, nu-i vorbă, câte-un scortos de chelner care, cum te vede, te dă afară din restaurantele din centru. La alea de mâna a doua și a treia, să nu te duci să vinzi că nu faci nicio brânză. Nu-ți cumpără ziare. Zice că ce să citească în ele? Că s'a dat o masă în cinstea ministrului? Să-i fie de bine! Zic ei altfel, da' mi-e rușine să spun. Asta e. Ziarele se vând în centru. Acolo, dai lovitura!

Doamne, ce bucurie avem noi când se face câte o crimă în lumea bună! Lumea bună, e lumea celor învățați, celor care au de toate, care știu să vorbească limbi străine. Avem și noi unul care vinde ziare, ea noi, și știe mai multe limbi. Da' el nu-i din lumea bună. E și el din gloată. Gloată e mulțimea de lume care lucrează în fabrici, care nu știe limbi străine... Dar îți ziceam de bucuria pe care o avem noi când se face o crimă în lumea bună. Atunci să vezi ce se vând ziarele! Ca pâinea caldă! Să mă auzi pe mine: „Specialăăă!... Ediția specialăăă!... Crima!... Crima!“ „Groaznică crimă din strada cutare!“... „Specialăăă!... Ediția specialăăă!... „Politia pe urmele criminalului!“... „Ediție specialăăă!“ Vând câte două sute, trei sute de ziare. Vând și mai multe, când se omoară câte-un tânăr din gelozie, sau când se schimbă guvernele. Când se schimbă guvernele se vând ziare și în mahalale. Vor să vadă pe ce mâini au încăput. Dacă sunt mai flămânzi ăștia care vin decât ăștia care-au plecat. Niciunii, nici alții nu sunt grași. Toți sunt bine'mbrăcați. Să le vezi poza'n ziare.

Să țină Dumnezeu sănătoasă lumea bună, că are grijă de noi. Se sinucide din dragoste. Își dă cu vitriol în ochi. Se tamponează cu mașina pe cine știe unde. Unu-și omoară părinții că nu-l lasă să se'nsoare cu cine vrea. Alta se aruncă dela etajul șase, că și-a prins amantul cu una. Toate astea trebuie scrise la ziar. Că fac parte din lumea bună. „Bombe“. Așa le numim noi.

Tot bombă se numește și camera unde dormim. „Bombă“ sau „hotel-rogojină“. Camera asta nu-i așa mare. Șase metri lată și cinci lungă. De jur împrejur sunt paturi de scândură, fără paie. Cu rogojini. D'aia îi spun hotel-rogojină. Dormim aici vreo șaispe derbedei. Unul mai îmbrăcat decât altul. Și toți știm să cântăm din mandolină. O să zici că e o orche-

stră întreagă? Aiurea! N'avem nicio mandolină. Așa se spune când ne scărpinăm: „Cântăm la mandolină“. Fug păduchii prin camera noastră cu paiul în gură. Rup paie din rogojină și rup și pielea de pe noi.

Cel mai frumos la noi în „bombă“ e seara, după ce vindem ziarele.

— Ii dăm bătaie? întreabă Rică Jumară.

Ți'nchipui că vrea să bată pe cineva? De unde! Abia noaptea târziu sau dimineața începe bătaia de-adevăratele. „Ii dăm bătaie“ înseamnă: jucăm ceva? Se'ncinge un barbut în toată legea. Barbutul e un joc cu zaruri. Asta se joacă pe bani. Incepe Rică Jumară:

— Merge „șanu Brăila“. Merge că duc.

— Ce vine... zece lei.

— A mers. Aideți, fetelor.

Așa le spune Rică Jumară la zaruri: „fetelor“.

— Am zece lei.

— Perechi la pace.

— Merge șanu?

Se'ncinge un joc pe rupte. Până la ziuă ține. Când ne-anunță că au sosit ziarele, ăla care a câștigat nu se mai duce să ia. Ce interes are? E plin de bani. Pleacă'n „vâjâială“. Adică să bea banii. La „Ciorbă de burtă“ sau la „Scăricică“. Ia un acordeonist după el și nu se lasă până nu „omoară“ toți banii. Asta-i vâjâiala.

Eu nu jucam la'nceput. Eram chibiț. Stăteam pe margine și zgâiam ochii la ei. Eu nu vream să'nvăț, dar nu m'a lăsat Rică Jumară. Asta-i cel mai mare derbedeu dintre noi. A fost și la pușcărie. A furat o „tufă“ (așa-i spune el la portofel) dela unu' din tren. L-au prins și l-au băgat la „zdup“. Zdup e pușcăria. A stat un an. Când îl întreabă cineva:

— Da' ce-ai făcut, Jumară?

— Am fluerat în biserică.

Rică Jumară m'a luat odată în primire:

— Ce zgâești ochii, puștiule, treci de joacă și tu!

— Nu-mi place, nea Jumară.

— Da' ce-ți place, puștiule? Vino de joacă! Asta-i școala lumii.

Școala lumii e să știi să joci barbut. S'a ținut și Burzea de capul meu. El joacă, joacă de mama focului.

Burzea mi-a povestit toată viața lui. E dintr'o comună de prin Muscel. Are șase frați. Toți mici. A fugit de-acasă, când era de vreo 13 ani. A venit pe jos la București. Aici a făcut ce-a făcut și-a ajuns negustor. E lucru mare să fii negustor.

— De ce-ai fugit, Burzeo, de-acasă? l-am întrebat.

— Nu mi-a plăcut apa.

— Cum adică: nu ți-a plăcut apa?

— Păi dacă n'aveam după ce s'o beau!

Nici nu zici că-i dela țară! E mai „șmecher“ ca un bucureștean! Avem și-un filosof printre noi. El nu joacă barbut. Zice că nu-l primește nicăieri la lucru. S'aude că ar fi bătut niște maiștri pe unde a lucrat și că e trecut într'o „carte neagră“. Ce-o mai fi și aia „carte neagră?“ Seara, când vine dela vânzare, se urcă în pat și citește. Citește ce-i cade în mână. De-aici i se trage și porecla asta: Filosoful. Ne spune despre o revoluție care-a fost mai demult în Rusia și că ar vrea să fie revoluție din asta și la noi. Ce bătaie, spune, ar trage unora pe care-i știe el! „Aș bate la ei, ca la fasole, spune. l-ar aduna de pe jos cu fârașul. Numai să fie odată revoluție.“

Un „diplomat“ știi ce e? Eu habar n'aveam. Acum știu. Avem și noi

un diplomat. Vorbește vreo trei limbi. Vinde și el ziare. Numai ziare de seară vinde. Ediția de după-amiază. Dimineața are treabă, se duce la școală, la „facultate“, cum îi zice el. Și nici nu doarme în bombă cu noi. Vine seara după ce termină ziaarele și stăm de vorbă până târziu. Știi ce deștept e? Foc. Dacă vorbește trei limbi! Îți dai seama. Nimeni nu știe cum îl cheamă. Toți îi spun Diplomatul, și toți îl iubesc. Porecla asta i-a pus-o Filosoful. A fost un „șucăr“ la noi, la bombă. De-atunci i se spune Diplomatul.

Lui Zgâmboi sau „sfântul“ cum îi mai spunem ăluia care are în antrepriză vânzarea ziarelor, i s'a năzărit într'o zi să mai reducă zeciuiala. Adică, noi derbedeii să nu mai câștigăm cinșpe la sută: să câștigăm zece la sută fiindcă el are bătaie de cap și îi rămâne prea puțin. Zicea că „Ușor e să îți socoteală la atâtea zeci de mii de ziare?“

Jumară a sărit în sus:

— Ce-aud? Incearcă numai și-ți fac ochii „conici“.

Și Filosoful a răcnit:

— Dărămăm maghernița pe tine, exploatatorul!

Sfântul i-a lăsat să vorbească. Când au venit ziaarele, a strigat:

— Cui îi convine să vândă cu zece la sută, să ia, care nu, nu. Nu-i obligat nimeni.

Jumară și Filosoful au pus mâna pe scaune și-au sărit la el să-l omoare. Ța care vorbește trei limbi s'a băgat între ei. A chemat toți „derbedeii“ afară și a zis:

— Așa nu faceți nimic. Il duce la spital, voi intrați în pușcărie, și oamenii lui vând ziaarele tot cum vrea el. Aici trebuie lucrat cu cap. I-au venit în depozit peste 30.000 de foi. Nu luăm nici unul. Nu-i convine lui să piardă atâtea ziare. Să fim diplomați. Ce ziceți?

Unii din noi n'au vrut. S'au repezit să ia ziare. Dar s'a dus Jumară după ei.

— Vă cocoșez dacă luați.

N'a îndrăznit niciunul. Ii știu de frică lui Jumară.

Așa am făcut, și Sfântul și-acum distribue ziaarele tot cu zeciuiala dinainte. Nu i-a mers. De-atunci i se spune ăluia care vorbește trei limbi „Diplomatul“.

Ți-e mai mare dragul să stai de vorbă cu el. Ne povestește câte'n lună și'n stele. Am învățat dela el că pământul se'nvârtește în jurul soarelui, că omul se trage din maimuță. Că țara noastră are fel de fel de bogății naturale. Asta mai știam și dela școală. Da' cine-și aducea aminte?

Să auzi ce spune el despre bogățiile țării noastre. Îți vine să-ți dai cu pumnii'n cap când îl auzi. Zice că bogățiile astea sunt pe mâinile unor ticăloși. Fac prinsoare că habar n'ai cui spune el ticăloși. Știi cui? Ța din guvern. Zice că toate guvernele și toți bogătașii sunt niște ticăloși.

El stă de vorbă mai mult cu Filosoful. Să tragi numai odată cu urechea, să-i auzi ce vorbesc. Eu mereu mă duc lângă ei.

Filosoful zice:

— Dă-mi mie două zile țara asta pe mână. Ce ți-aș mai pieptăna-o! Cu pieptenele des. Aș omorî bandiții, până la unul. Ca pe păduchi i-aș omorî.

Diplomatul e de altă părere: că nu trebuie omorîți ci trebuie să li se ia toată averea, să fie puși la muncă și să se stea cu biciul lângă ei ca să n'o ia razna.

— Dece să nu-i omori? Eu acuș i-aș omorî! zice Filosoful. Fă-mi rost de-o pușcă și de cartușe și le arăt eu lor; și pe lighioana aia de rege aș omorî-o.

Mamă, mamă, să-l audă cine nu trebuie... N'ar mai vedea soarele. Da' lui nu-i pasă. Ii înjură pe toți dela fașă, până la barbă albă.

Diplomatul se uită la el și zice:

— Nu faci nimic, Filosofule, dacă-i omori. Asta-i anarhie.

— Anarhie, neanarhie. Așa așa face eu.

Iți trece prin gând că'n Rusia muncitorii au pus mâna pe arme și au pornit împotriva boierilor? I-au doborât. Acum, ei conduc acolo; și fabricile, și totul. Zice că și statul îl conduc muncitorii. Diplomatul nostru ne învață că așa trebuie să fie și la noi. Dar cum? Cu poliția ce te faci? Ce, ea doarme? Mi-e rușine să-l întreb pe Diplomat. Toate astea, Diplomatul și Filosoful nu le spun față de toți derbedeii din bombă. La început mă goneau și pe mine.

Am aflat de unde știe Diplomatul nostru atâtea. E student. Dimineața se duce la el, acolo, la „facultate“, și seara vinde ziare să scoată bani, să aibă cu ce trăi. Trebuie să plătească niște taxe la școala lui, să-și cumpere cărți și pe deasupra mai trebuie să și mănânce. Bani, de unde? Taică-su, zice Diplomatul, abia poate s'o'ncropească de azi pe mâine, acolo la ei, la țară. În cărțile alea din care învață Diplomatul la școală, nu scrie nimic din ce ne spune nouă. Citește el altfel de cărți, d'alea care n'ai voie să le citești. Le ține ascunse. Zice că de-l prind, pușcăria-l mănâncă.

Ce flămândă e pușcăria asta! Mănâncă la oameni și nu mai vrea deloc să se sature.

Ai văzut om să se bată cu douăzeci deodată? Și tot el să-i trântască la pământ pe toți? Ptiu! Ce pumn are! Iți dă una de te-aruncă 'n tavan. Dacă n'ai văzut, hai la cinema și-ai să vezi! Ai să-l vezi pe Dick Foran, cow-boy-ul cu vocea de aur și pumnul de oțel. Mamă, mamă, ce de-a bandiți bate asta! Aproape pe toți îi omoară. În câte-un film, e și Dick Foran bandit. Atunci îi bate pe polițiști. E dat dracului Dick Foran! Să vii numai odată la galerie, la cinema „Diana“, să vezi ce-i acolo. E plină galeria de copii. Toți vin să-l vadă pe cow-boy-ul cu vocea de aur și pumnul de oțel. Să nu mă'ntrebi ce-i în pauză la galerie! Se 'ncinge o bătaie ca 'n filme. Care mai de care vrea să fie Dick Foran. Dă și 'n stânga și 'n dreapta, până vine pompieru' și-i desparte. Aici trebuie pompier solid. Altfel o'ncasează și el.

Când ieși dela câte un film din asta, îți vine să sari pe mașini, să te urci pe acoperișuri, să dai în cine-ți iese'n cale. Eu strâng din pumni și-mi pare rău că nu sunt și eu mai mare să bat ca'n filme.

Ei, dar nu știi ce ușor se poate 'mbogăți un om. Foarte ușor. La ruletă. Am văzut într'un film din asta cum s'a îmbogățit unul. I-a curățat pe toți. Acum e bogat. Are tot ce-i trebuie. Da' știi cum? Făcea el o pungașie. Pe limba lor se spune că „trișă“. Câștiga și l-au prins „trișând“. Da' nu le-a dat banii înapoi. A scos pistoalele și a plecat spre ușă. Umbla cu spatele, nu-i scăpa din ochi. Cum făcea unul o mișcare, trăgea cu pistolul. Și la noi, la bombă, s'a 'ntâmpat o chestie d'astea. O să-ți spun eu.

Am văzut în film cum se'mbogăteau și când nu trișau. O groază de bani câștigau unii. De-atunci am început și eu să joc barbut. Nu poți să te 'mbogățești, chiar dacă câștigi banii tuturor derbedeilor din bomba noastră; da' de ceva bani tot poți face rost. Dacă pot face rost de bani, de ce să nu joc și eu?

Acum să-ți spun cum s'a 'ntâmpat cu scandalul ăla la noi, în bombă. Se'ncinsese un joc, mai ceva ca alea din filme, dar nu de ruletă, de „barbut.“

Aproape toți banii ni-i câștigase Rică Jumară. Li veneau numai duble. Nu știu cum vede unu' că Jumară juca cu două perechi de zaruri. Noi dădeam cu o pereche, și dădeam numai rele; el mai avea o pereche cu care scotea numai bune. Pune ăla mâna pe zaruri... și de-aici țin'te pânză. A'nceput.

— Ce-i cu fetele astea?

— Ce să fie?

— Aha, sunt „măsluite“!

Adică el, Jumară, le meșterise; le pilim niște colțuri și când le spargem, ce crezi că era în ele? Argint viu. Asta era băgat în colțuri ca să aibă greutate și să se rostogolească pe șase-șase sau cinci-cinci.

— Zi așa, umbli cu cioara vopsită?

Rică Jumară a pus mâna pe un scaun. Au tăbărit toți pe el. Și dă-i, și dă-i! I-au dat să aibă de cheltuială și i-au luat și banii. Ne-a venit la fiecare cât am pierdut.

Noroc că Rică Jumară n'a avut pistoale. Nu mai vedeam banii...

Nu mai sunt derbedeu

Dracu' m'a pus să intru într'o seară la restaurantul „2 lei“. Gândește-te: tocmai într'o seară de leafă, tocmai când lefegiii intră să-și înnece amarul. Mai aveam câteva ziare de vândut. De cine dau cu ochii, acolo? De nea Albăstroi. Iți mai aduci aminte de el? Vecinul nostru. Fac stânga împrejur. Nea Albăstroi, după mine. M'a văzut!

— Traiane!

Eu, nimic.

— Traiane, n'auzi?

Mă apucă de mână.

— Ce-i cu tine, Traiane?

N'am încotro.

— Ce să fie, nea Albăstroiule. Trăiesc.

— Trăiești?! Țsta-i trai? Tțț... ce murdar ești... Vinzi ziare?

— Vând ziare.

— Ia vino'ncoa!

Mă duc cu el la masă.

— Țsta-i băiatul lui Grigore Androne, de care v'am povestit. Uite în ce hal a ajuns!

— A scăpat taică-su? întrebă unul.

— De unde! face altul.

— De ce ai fugit, Traiane, dela Vrăbete? zice și nea Albăstroi.

— De ce să nu fug?

Nea Albăstroi s'a uitat lung la unul, a dat din cap și a mai țâțâit de câteva ori printre dinți.

— Nu știam ce-i cu tine, Traiane. E și Grigore îngrijorat; asta-i mai trebuia, să fugi și tu. Te-am căutat peste tot.

— De unde știi, nea Albăstroiule, că-i îngrijorat?

— Am fost la el, la „Văcărești“.

— Ce face tata, nea Albăstroiule?

— Zace. O să-l judece.

Întoarce capul spre ceilalți.

— Pentru un fleac de nimic, îl ține atâta timp și-o să-l judece unii care fură milioane.

— Ce să faci, Albăstroiule! Asta-i marfa, ăștia-s banii.

— Până când?

— Până când!

— Până când? zic și eu, ca să mă aflu'n treabă.

— Până ne-o ajunge cuțitul la os.

— Traiane, s'a zis cu viața asta a ta, zice nea Albăstroiu. Ia-ți adio dela ea. Bem asta și mergem acasă. Vii la mine, Traiane.

Tot drumul m'a dăscălit nea Albăstroiu. Știu eu ce spunea: de meserie, de viața asta, și câte și mai câte. Imi venea să fug, să mă întorc în lumea mea, a derbedeilor cu care mă învățasem. Mă gândeam că n'am să-l mai văd pe Filosoful, pe Diplomatul, pe Burzea, pe toți ceilalți.

„Ucenic“! Auzi, să mă duc ucenic! Se spune că nici dracu' nu vrea să fie ucenic. Ți 'nchipui ce m'așteaptă!

Încet, încet, am ajuns în mahalaua noastră. Crezi că s'a schimbat ceva? Ași! Ici, colo, câte-un „șpraiț“ nou, câte-o casă dărmată. Căinii, aceiași pe care i-am lăsat, și alții veniți poate din altă mahala, unde nu au groapă de gunoi. Groapa de gunoi, bogăția mahalalei noastre, e mai plină.

— Ce te uiți așa, Traiane, nu mai cunoști locurile? mă tulbură nea Albăstroiu.

— Le cunosc, nea Albăstroiu! Le cunosc!

— Cum a fost pe unde-ai umblat?

— A fost bine!

— Păduchii te-au mâncat?

— Mâncat, nea Albăstroiu!

Trecem pe lângă casa noastră.

— În casa noastră cine stă?

— Nimeni. Vrea Motoroi s'o dărâme, să ridice una nouă.

Tac. Mă gândesc.

— Nea Albăstroiu!

— Ce-i, Traiane?

— Muncitorii noștri dece sunt proști?

Holbează nea Albăstroiu niște ochi la mine!... Face să-l vezi!

— Cum sunt proști, mă? Ce ți-a trăznit prin cap așa, deodată?!

Îl iau la fix:

— Dumneata știi ce-a fost în Rusia acum vreo douăzeci și ceva de ani?

— Ce-a fost?

Și-i spun.

— Revoluție, bre.

— De unde știi?

— Știu eu de undeva.

— Și ce mai știi?

— Că pământul se 'nvârtește, că ne tragem din maimuță, că țara noastră e bogată.

S'a uitat nea Albăstroiu împrejur.

— Și cu revoluția ce-a mai fost, măi Traiane?

Uite-ne acasă la nea Albăstroiu. Aproape să nu mă mai cunoască tanti Aurica, nevasta lui nea Albăstroiu.

— Ia uite pe cine văd! Unde l-ai găsit, Tudorică?

Nea Tudorică Albăstroiu își scoate haina, îi explică unde m'a găsit. Tanti Aurica încălzește un cazan cu apă, pune leșie. Fac baie. Doamne, ce bine te simți după o baie! Mi-au dat niște haine vechi de-ale lui nea Albăstroiu. Stăm de vorbă până noaptea târziu. Acum sunt și eu om serios. Trebuie să mă duc ucenic.

Mă culc într'un pat cu saltea. De când n'am mai dormit într'un pat cu saltea! Am și vise frumoase! Așa se cade să trăiești!

A doua zi, nevasta lui nea Albăstroiu se duce în oraş şi-mi cumpără din banii strânşi de mine şi din ce mai pune ea, un costum de haine de covercot şi o pereche de tenişi noi. Anghel, frizerul din mahalaua noastră, mă tunde numărul zero. Sunt ca de pe altă lume. Păcat că nu m'ai văzut. Imi stă bine în haine de covercot.

Am dat o raită pe maidan. Dar nici măcar cu piciorul n'am atins mingea de cârpă. Ce-s prost să stric pantofii? Să-i murdăresc? Ce s'au mai zgâit copiii, când m'au văzut!

— Ia uite-l pe Traian!

— Are haine noi!

— Stă cu mâinile în buzunar, ca oamenii mari.

— Unde-ai fost, Traiane, pân'acum?

Vorbesc cu ei şi nu prea vorbesc. Cine mai e ca mine? Ei nici nu au haine noi, nici nu ştiu ce ştiu eu despre pământ, despre bogăţii, despre câte toate. Pun batista jos şi mă aşez pe ea. Se adună în jurul meu şi le povestesc cum un om poate să se bată cu douăzeci de-odată. Le descriu pe Dick Foran, cum cântă el, cum dă cu pumnul, apoi cum e îmbrăcat.

— Da' voi credeţi că ei se bat, aşa, cu mâna goală? Au câte unul sau două revolvere. Să vezi ce 'mpuşcă la bandiţi! Da' şerifi, ştiţi ce 'nseamnă? Mai ceva decât Vrăbete, primarul. Şi şerifii sunt în banda bandiţilor. Se 'mpuşcă între ei. Şerifi cumsecade nu prea vezi. Parcă primari de doamne-ajută, da?! Se bat ca chiorii. Da' cea mai mare bătaie le-o dă indienilor. Omoară la ei, cum ai omori o furnică.

— Şi nu-i închide?

— Cine să-i închidă?

— Vezi tu casa aia? De pe ea, sare direct pe cal. Merge şi în picioare pe spinarea calului.

— Zău?!

— Să mor dacă vă mint!

— Mai povesteşte!

— Da' asta n'o spuneţi la nimeni!

S'au tras toţi mai lângă mine. Au ciulit urechile.

— Voi aţi auzit de Rusia şi ce s'a întâmplat mai demult acolo?

— Nu, şopteşte tainic Mitică Bădulescu.

— Ce s'a întâmplat?

Şeptesc şi eu.

— S'au ridicat muncitorii, au pus mâna pe arme şi-au doborât pe ăia dela conducere. Acum ei, muncitorii, sunt mari şi tari.

— Şi poliţia?

— Poliţie nu mai are.

— Zău?

— Să mor dacă vă mint!

— Nici rege?

— Nici!

— Nici boieri?

— Nici!

— Dar ce-au făcut cu ei?

— I-au pus la muncă. Stau cu biciul lângă ei, şi când o iau razna...
dă-i...

— Pe boieri?

— Pe boieri.

— Fugi, că minţi!

Dau din umeri. Zice că acolo muncitorii nu mai sunt așa ca la noi, să n'aibă după ce bea apă. Sunt îmbrăcați, și sătui, și cum e mai bine.

— Da' cine conduce țara, dacă n'au rege ca noi?

— Nu v'am spus? Muncitorii.

— Păi, știe cum?

— Cum să nu știe?! Da' tot ce vezi în țara asta, de cine-i făcut? Nu de muncitori? Și eu mă fac muncitor.

Că suntem cum suntem, am aflat aseară dela nea Albăstroiu.

Ii întreb și eu de sănătatea lui Vrabete. Imi răspund că n'a dat dracu'n el. „Dar o să dea, zice Mitică Bădulescu, dac'o să fie și la noi revoluție ca'n Rusia“.

Mă duc acasă. A venit și nea Albăstroiu, dela serviciu. Imi spune că mâine de dimineață mă duce la un atelier. A vorbit el cu șefii.

Mă fac ucenic...

Cine mai e ca mine, sunt ucenic !

Nea Albăstroiu cunoaște pe cineva la biroul de angajări. Mă ia cu el. Vorbește cu un om care poartă un halat alb. Nea Albăstroiu îi spune „domnu' inginer Nicolau“. Inginerii sunt oameni deștepți. Au învățat carte multă. Au avut părinții lor bani să-i țină în școli. Și Vrabete cu nevastă-sa vorbeau în casă că pe Sănducu, băiatul lor, tot inginer o să-l facă. „Diplomatul“ tot inginer vrea să se facă. Părinții lui n'au bani să-l țină. Face el rost de bani vânzând ziare. L-am auzit de multe ori pe nea Albăstroiu vorbind cu tanti Aurica, nevastă-sa, de inginerul Nicolau. Nici părinții ăștia n'au avut bani. O fi vândut și el ziare sau o fi cărat bagaje în gară.

Inginerul Nicolau e un om mărunțel, cu părul aproape alb; și nu e bătrân. Se spune că părul albește când ai necazuri multe. Eu nu cred. Tata are părul negru ca pana corbului.

Vasăzică, nea Albăstroiu m'a dus la inginerul Nicolau.

— Țasta-i băiatul de care spuneam, domnule inginer.

Inginerul se scoală de pe scaun, vine lângă mine.

— Vrei să 'nveți meserie?

— Vreau, domnule inginer.

— Îți place?

— Imi place, că-i brățară de aur.

Râde și inginerul, și nea Albăstroiu, și se uită unul la altul.

— Are paisprezece ani?

— Are.

— Să-l repartizeze la noi, la lăcătușerie, se bagă nea Albăstroiu. Scot un lăcătuș bun din el.

— Du-l să-i facă formele de angajare.

Se duce nea Albăstroiu într'un birou. Pe o masă foarte înaltă, tot felul de hârtii. Un om stă cu nasu'n ele.

— Fă-i formele. Am vorbit cu inginerul, spune nea Albăstroiu,

— Cum te cheamă? întrebă omul.

— Traian Androne.

Scrie.

— Câți ani ai?

Zic. Omul, parcă-i țeapăn. Tot în hârtiile alea se uită.

— Insurat?

Asta-mi lipsește.

— Nu.

— Nici copii n'ai?

Alta acum.

— Nu.

— Ce meserie ai?

— Niciuna.

— Niciuna?! se răstește la mine.

Parc'am făcut gaură'n cer!

— Păi d'aia vreau să'nvăț. M'a trimis domnu'inginer să-mi faceți formele.

Rupe hârtia aia și scoate alta.

— Uite cum îmi mănânci din timp. Nu știi nici pe ce lume trăiești.

Mă ia dela început: cum mă cheamă, câți ani am, ce e tata, ce e mama, câte clase primare am făcut, la ce secție am fost repartizat. Apoi, îmi dă o marcă. Are un număr pe ea: 1250. Trebuie s'o port agățată pe piept. Să se vadă. Mă dă în primire unuia dela poartă și-i zice să mă ducă la secția XVIII lăcătușerie.

Ptiu! Ce grozavă e o fabrică! Țla dela poartă vrea să mă tragă de limbă. Mă întreabă de unde sunt, cum mă cheamă. Da' mie mi-e gândul în altă parte. Mă uit peste tot. Sunt tot felul de mașini.

— Aici e mecanica, spune curiosul. Se repară motoarele. E meserie frumoasă, mecanica.

Eu tac.

— Și mie mi-ar fi plăcut meseria, zice tot el, acum sunt prea bătrân, nu mai merge.

Mă opresc pe loc și mă uit la oamenii cum lucrează. Sunt și ucenici aici, băgați pe sub mașini. Curăță osiile mașinilor cu perii ca alea de scânduri. Nu-s perii de scânduri, sunt făcute din sârmă.

— Hai să mergem, spune omul meu.

Aș sta să mă uit la toate câte sunt aici la mecanică. Să vezi și să nu crezi! Mașini desfăcute bucăți-bucățele. După ce le repară, cică iar le face la loc.

Trecem prin secția strungărie.

— Și asta-i o meserie frumoasă și curată.

Ăstuia îi place să vorbească mult. Da' nu și-a găsit omu'! Eu sunt mut. Am altă treabă.

De strunguri, am mai auzit eu. Da' de văzut n'am mai văzut. Ba mint, am mai văzut odată, în gară, la „Mărfuri“, dar era băgat într'o cutie mare de lemn și doar ziceau de el că-i strung.

Aici sunt o sumedenie de strunguri. Imi place strungăria. Zic și eu că e cea mai frumoasă meserie din lume. Dar și lăcătușeria e frumoasă. Nea Albăstroiul spune că e frumoasă și grea. Chiar mai grea decât strungăria, spune. Că un strungar care a învățat strungăria, nu știe lăcătușerie, dar un lăcătuș bun știe și puțină strungărie. Așa că tot lăcătușeria e mai bună.

— Hai să mergem, că mă așteaptă la poartă.

Hai să mergem!

Am ajuns la lăcătușerie.

Lăcătușeria e o hală mare, mare. Văd și remorci de tramvai în ea. Le face aici, din nou. De jur împrejur sunt bancuri, niște mese pe care sunt prinse menghini. In menghini strânge lăcătușul bucata de fier, și-o meșterește cum îi place. E așa o gălăgie că trebuie să strigi tare, dacă vrei să te audă cineva. Lovesc lucrătorii cu ciocanele în niște fiare de le ia mama dracului. Fac fiarele cum vor ei. Da' întâi le încălzesc.

Și aici sunt ucenici. Țin cu cleștele câte un fier, sau țin contra cu o greutate mare. Alții sunt băgați pe sub remorcile de tramvai.

Ne-am oprit în fața unui om îmbrăcat într'un halat albastru.

— V'am adus un ucenic, domnule maistru, a făcut formele.

Domnul maistru se uită la mine. Vine și nea Albăstroiu.

— Am vorbit cu domnul inginer. Îl dați la mine în echipă.

Maistrul se răstește la nea Albăstroiu:

— Vezi-ți de treabă, știu eu ce fac; n'am nevoie de dădacă.

Nea Albăstroiu își vede de treabă.

— Ești român, mă? mă întreabă maistrul.

— Român!

— Cum te chiamă?

— Traian Androne.

— Ce e tac-tu?

— Pușcăriaș.

— Pușcăriaș!! se miră maistrul.

— Da. A lucrat la un magazin. Nu i-au plătit și și-a luat singur plata.

— Hoț, carevasăzică... Marș la Albăstroiu.

Lucrez cu nea Albăstroiu. Îi țin cu cleștele câte un fier; mai țin și contra. Îi dau sculele la mână... Maistrul stăpe lângă noi. Vrea să vadă dacă sunt îndemânat. M'am mânjit tot de ulei de mașină. Și fața și mâinile sunt mânjite. Cu ce-o să mă îmbraceu Duminică? Adică, ce-mi trebuie mie haine noi? Bine că sunt ucenic. Sunt ucenic, nu mai sunt derbedeu.

Mare lucru, n'am făcut azi. Când am lăsat lucrul, a venit maistrul lângă mine:

— Ei, puștiule, îți place meseria?

— Îmi place, domnule maistru.

— Cam murdară!

— Cam!

— Să-ți aduc niște apă caldă să te speli.

A luat maistrul o găleată și a plecat. A venit cu căldarea plină cu apă.

— Spălați-vă, domnule ucenic.

Își bătea joc de mine. Mă uit în jos. Nu știu ce să fac. N'am pe unde să intru în pământ. Ce bine ar fi dacă ucenicul s'ar naște fără urechi! Dar, uite, Dumnezeu i-a dat și lui urechi. Asta-i rău.

M'a luat maistrul de urechi. A zis ceva denora mamei. Tocmai când îmi răsucea mai bine urechile, s'a apropiat și nea Albăstroiu.

— De unde să știe el că trebuie să-ți aducă apă?

— Ce te bagi? Te-a poftit cineva să-i iei apărarea?

Tot nu mi-a lăsat urechea.

— Îți bați joc de oameni.

Acum mi-a dat drumu'.

— Asta nu-i om. E ucenic: ucenicul să învețe.

— Se'nvață și cu frumosul.

Se uită urât unul la altul. Maistrul se duce să se spele pe mâini ca Pilat din cartea de religie. Am rămas cu nea Albăstroiu. Aranjăm sculele și plecăm și noi.

Seara, la noi în mahala, ies oamenii pe la porți. Stau pe marginea șanțului, pe bănci sau pe scăunele mici. Aprind cârpă să gonească țânțarii.

Țântării fug de mirosul de cârpă arsă. Oamenii stau pe la porți și pun țara la cale. Vorbesc între ei vrute și nevrute. Ba că ar trebui un foc mare să-i ardă pe cine știu ei, ba că poate ar fi mai bine un potop, să se'nnece toată lumea, că prea s'a înrăit. Și ăla care o să fie numit de Dumnezeu să facă o corabie, să nu mai ia cu el fiare sălbatice; și nici boieri. Ba ar trebui — zice altul — un foc mare, dar să-l punem noi, ăștia necăjiții. Să punem focul și să facem un foi mare, să suflăm mereu în foc cu el, ca să nu se stingă. „Și unde să pui focul ăsta?” întreabă o femeie. Acolo unde e nevoie, zice omul cu focul.

Eu trec pe lângă ei și dau bună-seara. Se uită lung la mine. Nu mă mai cunosc. Sunt mânjit tot; și nasul, și obrazii; doar ochii — mai lucesc în cap.

— Asta-i Traian! mă recunoaște nea Niculae hamalu'.

— Eu sunt, nea Niculae.

— Ce-i cu tine în halul ăsta?

— Ce să fie? zic eu. Sunt ucenic.

Toți spun să le fie de cap.

— Rabdă, Traiane, mă mângâie nea Niculae. Așa-i la meserie. E mult până ieși calfă; că pe urmă, har domnului, o duci ca banul în punga săracului. Eu mi-aduc aminte ca acum. Când am intrat ucenic, întâi am mâncat bătaie și pe urmă am pus mâna pe scule. Ai luat vreuna după ceafă?

— Am luat, nea Niculae.

— Așa se'nvață meserie. Ce să-i faci, măi Traiane. Bătaia-i ruptă din rai.

— De ce n'or fi rupt din rai ceva mai bun, nea Niculae?

— Au rupt și ei de-acolo ce nu le trebuia la ăia de sus. Au zis ăia de sus: hai să le dăm și lor ceva, să aibă și ei ceva din rai. Și ce să ne dea? De ce li s'a făcut lor lehamite.

— Ucenicii sunt norocoși, zic eu. Ei au parte mai mare din ruptura asta. Așa-i, nea Niculae?

— Lasă, mă Traiane. Du-te la Rizoiu, șeful de post, și-ai să vezi cum împarte la rai din ăsta.

— Pe Grigore l-ai mai văzut de când l-a luat? întreabă pe urmă nea Niculae. Ai fost pe la el?

— N'am fost. Nea Albăstroiu a fost.

— Cum o duce?

— Foarte bine.

Iar zic să le fie de cap. Toți zic.

— Ți-e dor de el?

— Mi-e dor.

Se uită toți la mine. Femeilor le dau lacrimile.

— Las' c'o să scape el, zice nea Niculae, și-o să fie bine.

O să fie bine. Dacă spun oamenii c'o să fie bine, o să fie.

★

Era cât p'aci să fiu dat afară. Chiar de-a doua zi s'a dus maistrul la direcție și s'a interesat cum de-a fost primit în fabrică băiatul unui pușcăriș; al unuia care-a furat. În fabrică sunt fel de fel de lucruri, zicea maistrul Albu, și-ar putea să dispară. Mai zicea că ce se naște din pisică, șoareci mănâncă; adică dacă a furat tata, o să fur și eu.

Am avut noroc cu nea Albăstroiu și cu domnul inginer Nicolau. Dacă nu erau ei, de a doua zi mă dădeau afară. Așa, am rămas mai departe. Da' nu mai lucrez cu nea Albăstroiu. Am câteva săptămâni de când sunt ucenic.

Câte n'am învățat în săptămânile astea! Am învățat să cânt, să fluer, să prăjesc slănină la cuptorul dela fierărie.

Nea Gheorghe Ispas e cel mai răudîn atelier. Toți ucenicii îi știu de frică. In fața lui, trebuie să stai smirnă. Are o gură! Toată ziua țipă. Țipă așa, aiurea. Toți zic că e nebun. Ucenicii nu zic. Atât le-ar trebui, să spună că-i nebun. Praf i-ar face Ispas.

Din prima zi când m'am dus la el, m'a întrebat:

— Bă, știi să cânți?

— Nu știu.

— Da' să flueri?

— Să fluer, știu.

— Ia flueră ceva.

— Știu să fluer în degete. După câini, să nu-i ia hingherii.

— Bă, să'nveți să flueri cântece. Da' soră ai, mă?

— N'am.

— De ce n'ai mă, soră? Mama mă-tii! De cântat nu știi să cânți, de fluerat nu știi să flueri, soră n'ai, cum crezi tu c'o să'nveți meserie?

Montăm ușile la remorcile de tramvaie. Vai și-amar de lucrul ăsta. Mai nimic nu facem. Doar le potrivim la locul lor și așezăm niște șine pe care umblă ușa: încolo, nimic.

Maistrul ține foarte mult la nea Ispas. E omul maistrului, nea Ispas. Niciodată nu l-am auzit pe maistru ținând la Ispas. La ceilalți muncitori, zbiară maistrul parc'ar fi turbat. Zbiară și Ispas la ei.

Dimineața când vine, îl auzi pe Ispas:

— Să treacă „oagării“ la mine să-i bat. Să iasă „oagării“ pe interval.

Oagări, le spune el la unguri. Avem și unguri în secție. El spune că ungurii nu sunt români, așa că n'au ce căuta în țara românească.

Câtă bătaie n'am mâncat eu pentru lucrătorii ăștia unguri! Intr'o zi, mi-a dat nea Ispas niște cuie și ciocan și m'a pus să bat în cuie sertarele unde țin ei sculele, ca să nu mai poată să le deschidă. Am rămas mai târziu, după cum ne-a fost înțelegerea, dar nu le-am bătut. Ți'nchipui ce-a fost a doua zi.

Nu știu ce-o avea el cu ungurii. Dacă ar avea o putere, i-ar mânca. Și pe nea Albăstroiu l-ar mânca. A aflat că stau la el. Odată, mă întreabă:

— Bă, Traiane, cine vine pe la voi, p'acasă?

— La fiecare zi'ntâi, vine popa cu botezul.

— Crucea mă-ti! Mă iei la mișto!?

— Zău! nea Ispase, vine și aruncă pe ziduri cu apă sfințită.

— Da' altcineva nu vine?

— Vine și perceptoru' după bani.

— Ce cărți citește, mă, Albăstroiu?

Toate vrea să le știe Ispas. Las' să le știe.

— Citește „Adormirea Maicii Domnului“ și „Sfântul Agop Vărzaru, făcătorul de minuni“.

— Altă carte n'are?

— Are și cărți de joc. Duminica joacă tabinet cu nea Niculae hamalu'.

Se vorbește prin atelier că o să-l facă ajutor de maistru. Direcțiunea zice că-i om „capabil“. O să fie vai și amar de noi, atunci. Ce țăpă el acum, da' ce-o să țipe când o să fie ajutor de maistru.

Da' cel mai mare necaz, pe maistru' Albu îl am. Din cauza lui înghit toată mizeria lui Ispas. Muncitorii între ei îi spun maistrului „Pândaru“. Se plimbă toată ziua prin hală cu mâinile la spate. Cum vede pe unul că stă, urlă. Trebuie să urlă, că d'aia ia leafă. S'o ia de pomană? Nici câinii nu

mănâncă de pomană; și ei latră. Câte un câine latră și el la lună. Așa sunt câinii, așa e și maistru' nostru. În câine, dacă latră prea mult, poți să dai: în maistru, nu. Cum o să dai? Pușcăria te mănâncă... Maistrul e omul direcțiunii.

Stau lângă remorcă și mă gândesc la câini.

— La ce te gândești, Traiane?

— La câini, nea Albăstroiu.

— Ispas unde e?

— Eu știu? Pe la direcțiune.

— Cu raportul! se lămurește nea Albăstroiu. Și la ce fel de câini te gândești tu, Traiane? Că sunt câini și câini.

— La câinii ceia care sunt mai ai dracu' decât câinii. La ăia care urlă ca lupii.

Se uită nea Albăstroiu la mine. Mă bate pe umăr.

— O să le punem botniță, Traiane.

Se tot uită la mine.

— Parcă te-ai mai desghețat, Traiane, zice.

— La iarnă, pe gerurile alea, îngheț la loc.

Maistrul se învârtește de colo până colo prin hală. Se uită la noi. Ii zic lui nea Albăstroiu: „șase“. Asta'nseamnă s'aibi grijă că vine cineva. Nea Albăstroiu scoate pachetul de țigări și-și aprinde una. Arată cu degetul la ușa remorcii.

— Vezi că-i strâmbă, Traiane!

Mă uit la ușă. O îndrept. Câinele în halat se apropie.

— Ce faceti, mă, stați la taifas?

Nea Albăstroiu tace. Trage din țigare. Fumul se duce valuri-valuri spre ochii ăluia.

— Ce stai, Albăstroiu!

— Ii arăt cum să monteze ușa.

— Unde-i Ispas, mă întreabă maistrul.

— Nu știu, zic.

Nea Albăstroiu pleacă. Maistru' mă ia de ureche. Zice că de ce nu știu. Ucenicul e dator să știe.

Pleacă și maistrul Albu. Vine nea Ispas.

— De ce te-a luat, mă, de urechi?

— Fiindcă n'am știut unde-ai fost.

— Și de ce n'ai știut?

— Nu mi-ai spus, nea Ispase.

Imi dă și el o palmă. De ce să nu-mi dea și el o palmă? Ce, n'are dreptul? Doar d'aia sunt ucenic!

Astăzi îl văd pe tata

Cea mai frumoasă din toate sărbătorile e astăzi. Astăzi, îl văd pe tata.

— Ești gata, Traiane?

— Gata, nea Albăstroiu!

Din toată sărăcia lui, nea Albăstroiu a cumpărat o pâine și niște mezeluri. Tanti Aurica a făcut ceva de mâncare. Au pus totul într'un pachet. Pachetul îl duc eu. Eu am cumpărat niște țigări. Trei pachete de țigări Naționale. D'astea fumează tata. D'astea fuma. Acolo nu știu dacă mai fumează.

E Duminică, astăzi; toată lumea a ieșit în oraș. Din tramvai, vezi

cum cască lumea gura la vitrine. Unii se duc la cinematograf. Alții scot câinii la plimbare. Da' nu câini ca ai noștri.

— Uite, nea Albăstroiu, își plimbă câinii.

Se uită pe fereastra tramvaiului și înjură. Mare lucru înjurăturile astea! Il mai răcoresc pe om. Ce făcea omul fără înjurături!

— Hai jos, Traiane, am ajuns! Aia e închisoarea.

Citesc: „Penitenciarul Văcărești“. E un deal. Urcăm dealul. Un gardian ne oprește și ne întreabă pe cine căutăm. Ii spunem. Ne cere actele. I le arătăm. Desfacem și pachetul. Controlează pachetul cu migală, gardianul. Și pâinea o taie în bucăți. Le e frică să nu bagi vreun tun în ea. Și pachetele de țigări le desface. Desface tot.

— Treceți la vorbitor, zice gardianul.

Trecem la vorbitor. Vorbitorul e o sală cu gratii pe mijloc. Cu două șiruri de gratii. Între șirurile de gratii se plimbă un alt gardian. Se plimbă dela un capăt la altul și iar dela un capăt la altul. Mai sunt și alții care așteaptă. O femeie vorbește cu un om care stă în partea cealaltă a grătilor. Femeia bocește. O întreabă câte ceva, dar ea nu-i răspunde de sughițuri.

— Tată!

— Traiane!

Poți să-i plângi de milă. Nu-l mai cunoști.

— Când erai mic, nu plângeai, Traiane.

— Vreau să-l sărut pe tata, îi spun gardianului.

— Nu se poate, zice el.

— Ce faci, tată?

— Bine, Traiane.

Mă uit la el. Nu e nici tuns de tot, n'are nici freză. Nu e nici ras, n'are nici barbă. Hainele îi sunt ferfeniță.

— Când te judecă, Grigore? se interesează nea Albăstroiu.

Tata dă din umeri. Iar se uită la mine. Are ochii scăldați în lacrimi.

— Unde-ai fost, Traiane? Am auzit c'ai dispărut.

— Am fost în lume, tată.

— Acum ce faci?

— Sunt ucenic.

— Să ai grijă de Traian, Albăstroiu.

Gardianul care se plimbă printre șirurile de gratii, spune:

— Au trecut cinci minute.

Mai mult de cinci minute n'ai voie să stai de vorbă.

— De ce nu te judecă, Grigore?

— N'au timp. Sunt prea mulți.

Gardianul zbiară:

— Gata, gata!

Il ia pe tata. Imi vine să rup grătile să mă duc după el. Da' parcă poți? N'am putere.

— Să-ți caut un avocat? strigă nea Albăstroiu.

Tata nu mai răspunde. S'a dus. Imi șterg ochii cu mâneca. Tot degeaba să plângi.

La noi, în mahala, merge o vorbă: decât să cazi pe mâna avocaților și a doctorilor, mai bine să te duci unde și-a dus mutul iapa. Să-ți poveștească mama lui Nicușor ce-a pățit cu un avocat. Și-a vândut, biata femeie, tot ce-a avut în casă ca să plătească avocatul. Ce-a făcut de-i trebuia avocat? I-a zis nevestii unui mai mare de-al nostru: „Arde-te-ar focu' de târfă!“ De asta și-a vândut tot din casă. Doctorii, cică, iau de pe tine și pielea, când cazi pe mâna lor.

Il întreb pe nea Albăstroiu:

— Dacă-l judecă, îi dă drumul?

Se gândește nea Albăstroiu.

— Sigur că-i dă drumul. Că n'a făcut moarte de om.

Nu crede nici el ce spune. Am văzut un film în care era un om care a furat o pâine și a stat nu știu câți ani. A evadat și iar l-a prins. Tata a furat pâine și haine pentru mine. Mai știi cât îl ține?

„Sănătate“

De mult am visat eu să fiu străjer. Uite că mi s'a împlinit visul. E lucru mare să fii străjer! Când mergi la paradă, îți dă haine; p'ormă ți le ia înapoi. Da' ce haine. Bluză albă, pantaloni albaștri, și bască. Dacă ești mai mare printre străjeri, îți dă și fluer.

Joia, ne strângem toți străjerii în sala mare. Cântăm:

...fie domn glorios în război, război.

Un străjer trebuie să facă și fapte străjerești. Adică, atunci când treci pe lângă un cerșetor, trebuie să dai din puținul tău; că spune în carte: de unde dai, Dumnezeu îți dă. Numai că străjerii dela noi din fabrică nu prea au bani, și chiar dacă ar avea le-ar trebui un sac plin că sunt la cerșetori pe străzi!... Avem o țară bogată în cerșetori.

Da' tu nu știi ce are un străjer la el! Are un carnet. Cum ai făcut o faptă străjerească, gata, o treci în carnet.

Și comandantul nostru are un carnet din ăstea, cu fapte străjerești. Să te ferească sfântul să fii trecut în carnetul comandantului! Am fost trecut și eu. Ce-am pătit, numai eu știu.

În fiecare Duminică trebuie să vii la străjerie. N'ai venit, te-ai ars. Duminica trecută, nu m'am dus. Doar am intrat în atelier, și aud:

— Traian Androne.

— Aici, strig eu.

Vine lângă mine un ucenic mai mare, din anul trei. Chirvase îl cheamă.

— Tu ești Traian Androne?

— Eu.

— Mai bine nu erai.

— De ce?

— Ai fost ieri la străjerie?

— N'am fost.

— O să-ți plâng de milă.

— Cum să-mi plângi de milă?

— Ești trecut în carnetul de fapte străjerești al comandantului.

— Și.

— Și hai la el. Te-așteaptă. Mai sunt vreo cinci.

Comandantul nostru e șef la secția „montaj“. Acolo are biroul. M'am prezentat la el:

— Să trăiți, domnule comandant, sunt străjerul Androne Traian din stolul...

— De ce n'ai fost ieri?

— Am avut treabă.

— Și patria?

Tac.

— Tu ești străjer al patriei române. Mai presus de orice, patria română.

— N'am putut să vin că...

— Notează-l cu cinci.

Bucurescu, ajutorul lui, un vlăjgan de băiat, a scris pe o listă, în dreptul numelui meu, cifra cinci.

Comandantul l-a luat pe altul la rând.

— Tu de ce n'ai venit? Cum te cheamă?

— Ganea Ion. Am fost cu tata la țară după porumb. N'avem ce mânca.

— După porumb, la țară... Trece-i zece, ca să se învețe minte să mai plece după porumb, când îl cheamă patria!

— N'avem ce mânca, domnule comandant.

— Patria mai presus de orice... Da' tu?

— Laurențiu Stelian.

— De ce-ai lipsit?

— Eram desculț. Am avut bocancii la cismar. Și s'a lăsat ger.

— Când te cheamă patria, încălțat, descălțat, vii. Cinci.

Bucurescu scrie cinci.

Pe toți i-a întrebat de ce n'au venit. La fiecare a dat câte cinci, zece, după noroc. Când a terminat cu toți, ne-a băgat în camera cazanelor. Ce zgomot în camera asta! Grozav! E un motor mare de tot care trimite energie în toată secția.

Comandantul:

— Traian Androne!

— Eu sunt.

— Cât ai?

— Cînșpe ani.

S'a uitat chiorăș comandantul la mine. Ceilalți bufnesc în răs.

— Te-am întrebat câte ți-am dat.

— Cinci.

— Bucurescule, ia-l în spate.

Comandantul și-a desbrăcat haina, și-a sumes mânecile și a scos de după un burlan o coadă de mătură făcută special pentru întărirea patriotismului străjeresc. A scuipat în palmă și s'a apropiat de mine.

— Ia-l în spate, Bucurescule.

— Nu vrea, domnule comandant.

A rezemat de perete coada de mătură, a venit la mine, m'a apucat de urechi și m'a împins spre Bucurescu.

— Urcă-te în spatele lui...

— Nu mă urc.

M'a luat cu forța. Prima și a doua am simțit-o. Celelalte nu. Au fost grozave primele. M'au podidit lacrimile. Imi venea să urlu, să dau în cineva. Să dau în oricine. Dar cum? Sunt ucenic. Ucenicul trebuie să înghită, d'aia e ucenic. Mi-am mușcat buzele. Am plecat șchiopătând și-am trântit ușa.

— Traian Androne, am auzit din urmă vocea comandantului.

Mi-am văzut de drum.

— Traian Androne, vino'ncoace!

Mă întorc.

— Așa se pleacă de lângă comandant? De ce nu saluți?

Imi vine rău. Imi pironesc privirile pe bastonul din mâna comandantului. Cineva a săpat cu briceagul dealungul bastonului, salutul străjeresc „Sănătate”. Ridic mâna în sus și citesc cât pot de tare:

— Să-nă-ta-te!

— Sănătate, îmi urează și comandantul, rânjind.

Am ieșit. În urma mea, se aud vaiete. Merg abia târându-mi picioarele.

Incep să se desmortească. Când se desmortesc, doare mai rău. Plâng. Plângi, și parcă nu te mai doare așa. Și plânsul e bun la ceva.

Ajung în atelier.

— Unde umbli, mă, nora mă-tii! mă ia în primire maistrul, când dă cu ochii de mine.

— La ceai, domnule maistru, am luat ceaiul.

— Râzi de mine?

Dela comandant am luat ceai, iar dela maistru cafea cu lapte.

Un lăcătuș trebuie să știe să pilească. Eu, cum să învăț să pilesc, dacă nu lucrez cu pila? Singurele noastre scule sunt: ciocanul, dalta și șurupelnița. Atât trebuie la montarea ușilor. Dar de nvățat să pilesc, tot o să învăț. Când pleacă nea Ispas hai-hui, mă duc la banc, prind un fier în menghină și trag cu pila pe el. Nea Albăstroiu mai vine câte odată și-mi arată cum țin pila. Pila nu trebuie s'o strângi tare în mâini, că nu-i bine, nu pilește drept. Trebuie să lași aceeaș greutate și într'o parte și într'alta, atunci merge.

Odată, m'a găsit nea Ispas pilind.

— Ce faci, mă, aici?

— Învăț.

— Brava! Ia să văd ce pilă ai!

Ii arăt.

— Cu asta vrei tu să'nveți?! Du-te la sculărie și ia una cu dinții pe stânga.

Imi dă o marcă și mă duc la sculărie. La ghișeu, sunt mulți care cer scule. Ajung și eu la rând.

— Dați-mi o pilă cu dinții pe stânga.

La sculărie i-un om mic, un mototol și vorbește pe nas.

— Vrei o pilă cu dinții pe stânga?

— Așa.

— Vino'năuntrul.

Intru. Mă duce după un raft. Apucă un furtun și'ncepe să-mi care cu furtunul. Mamă, mamă, ce ustură lovitura de furtun!

— De ce dai, nea Lică?

Mă apucă de urechi și mă duce la maistrul sculer.

— Ce-a făcut? întreabă maistrul.

— Vrea o pilă cu dinții pe stânga.

Dă și maistrul sculer în mine. Zice că nu-i frumos să râzi de un om mare. I-adevărat că nu-i frumos, da' de asta să mă bată pe mine? Mă'ntreabă maistrul cum mă cheamă și unde lucrez. Ii spun. Dă telefon la maistrul meu și îl întreabă de ce n'am de lucru.

— Du-te la maistrul Albu, îmi spune.

Mă duc. Pe drum, mă tot gândesc: mi-am bătut eu joc de nea Lică? Pe nas n'am vorbit, de înjurat nu l-am înjurat. Atunci, ce-o fi?

— De ce nu-ți vezi de treabă, mă, pușlama?

Am intrat în altă serie. Mă duce de urechi la nea Ispas.

— Umblă aiurea pe la sculărie și cere pile cu dinții pe stânga.

— Așa?!

Mă trage și el de urechi. Să mor dacă știu pentru ce.

Seara, mă întreabă nea Albăstroiu ce-a fost cu mine. Ii spun că m'a trimis nea Ispas să aduc o pilă cu dinții pe stânga. Și pe urmă m'au luat la

bătaie. Aflu că nu există pilă cu dinții pe stânga. Că Ispas și-a bătut joc de mine.

El își bate joc de mine și tot eu mănânc bătaie. Să tot fii ucenic!

Da' cea mai grozavă bătaie am mâncat-o acum câteva zile dela maestrul Albu. Învătasem o șmecherie. Dacă vrei să păcălești pe cineva, mânjești partea de jos a mânerului dela pilă cu vasilină și-l rogi pe ăla să pilească și el puțin. Când apucă mânerul în mână, se umple tot cu vasilină. Ce mi-a venit mie? Hai să-l păcălesc pe Ganea, ucenicul lui nea Vasile Beldeanu. Aveam două pile. Pe una pun vasilină, pe una nu. Când să mă duc să-l chem pe Ganea, hop, maestrul lângă mine.

— Ce faci, mă, aici?

— Învăț să pilesc.

— Ia să văd, știi?

Iau pila fără vasilină și dă-i.

— Nu așa, mă pușlama. Uite...

Pune mâna pe pila cu mânerul uns și-o aruncă numaidecât jos.

Am mâncat bătaie, dar zău dacă mi-a părut rău.

Slavă domnului, am scăpat de nea Ispas. Adispărut nea Ispas. Toți ucenicii își fac cruce. Eu lucrez iar cu nea Albăstroiu. Aici învăț meserie. Mă pune nea Albăstroiu la de toate. Fac și scări de remorci. Montez și aripi la mașini, lucrez și la banc. De toate lucrez. Cel mai frumos e să pui baloturi la ușile mașinilor, ale camioanelor. N'ai văzut cum e un balot la o ușă? N'ai văzut, nici nu poți să vezi, că balotul e pe dedesubtul tablei. Ușa e îmbrăcată cu tablă. Ce crezi că ține tabla? Balotul. Pentru ca să-l faci, trebuie dibăcie. Eu i-am prins dibăcia. Il aduc cum îmi trebuie din ciocan. Pui balotul pe un fier și bați în el cu șmolul ciocanului. Balotul se lățește și se îndoaie cum vrei. Sunt doctor în asta. Dă-mi un balot, un fier și-un ciocan să-ți arăt și ție.

Intr'o zi, tocmai când făceam un balot din ăsta, văd că vine unul dela birouri și pune un aliș pe ușe. S'au strâns toți muncitorii și-au început să murmure. Am citit și eu. Scria: „Începând de azi, ziua 12, luna Februarie, anul 1940, toate secțiile vor lucra 6 ore pe zi”.

Toți muncitorii murmură.

— Asta-i bătaie de joc.

— Să mergem la ei.

— Să nu ne lăsăm călcați în picioare.

Vine nea Albăstroiu. Citește și strigă și el:

— Fraților, lăsați toți lucru, lăsați sculele jos! Toată lumea aici! Nu mai lucrați nimeni!

Îți mai aduci aminte? Ca atunci, la bombă, când n'am vrut niciunul să mai vindem ziare.

Se adună toți. Nea Albăstroiu s'a urcat pe banc.

— Fraților, să nu ne lăsăm duși de nas. Patronii vor să crăpăm de foame. Până unde să strângem cureaua?

Vine și maestrul. Țipă:

— Treceți la lucru!

Muncitorii îl huiduiesc.

— Huo! Huo!

Îi e frică maestrului. Pleacă. Fuge la birouri. Nea Albăstroiu zice:

— Haideți la director. Nu primim.

Mergem după nea Albăstroiu. Ies muncitori din toate secțiile. Toți sunt necăjiți. Toți înjură. Am ajuns în fața birourilor. Directorul a șiaflat. Iese la noi.

— Ce-i cu voi? se răstește.
 O, ce director! Are cioc alb și pantofi lăcuiți, cu scârțâietori.
 — Vrem opt ore de muncă! a strigat nea Albăstroiu.
 — Alegeți o delegație de 6 oameni să mergem la mine, în birou, să discutăm; restul la treabă.
 — Nu alegem nicio delegație! strigă muncitorii. Vrem 8 ore! Nu ne-ajung ca să trăim nici banii pe opt ore! Nu mai lucrează nimeni!
 Directorul se urcă pe scări. Mișcă din mâini:
 — Domnilor, treceți la lucru.
 — Nu trecem! strigă muncitorii.
 Strig și eu:
 — Nu trecem!
 Directorul își netezește bărbița. Stau aproape de el. Miroase bine. A parfum.
 — Bine, domnilor, fie! Treceți la lucru.
 Nea Albăstroiu se urcă pe o ladă și țipă.
 — Fraților! Nu vă împrăștiati! Ce garanție aveți c'o să lucrăm opt ore?
 Mă gândesc: „Dece n'o fi bine să lucrezi numai șase ore?“ Mi-aduc aminte de cuvintele lui nea Bourcanu: „Nu ne-ajung nici banii pe opt ore“.
 Până la urmă, mergem toți la lucru. Rupem afișele. Peste o săptămână ne face iar 6 ore.

A început să pârâie șandramaua

Astăzi, a venit la nea Albăstroiu un sudor care lucrează în atelierul vecin. Petrică îl cheamă. Vine din când în când pe la nea Albăstroiu și vorbește. De mine nu se feresc. Vorbesc și în fața mea. Mă cunoaște bine și nea Petrică. Dar chiar orice nu vorbesc ei în fața mea. Se întâlnesc, mi se pare, și în altă parte.

Astăzi, zice nea Petrică:

— Albăstroiuule, a început să pârâie șandramaua.

— Pârâie, pârâie!

„A început să pârâie șandramaua“. Ce-o mai fi și asta?

— Ai auzit ce-i afară? mai zice nea Petrică.

— Ce e?

— Habar n'ai!

Imi caut de lucru pe-afară. Iau un ciocan și o daltă și mă fac că am de demontat o piesă dela o mașină stricată. Ies în curtea fabricii. Muncitorii sunt necăjiți. Se plimbă de colo până colo. Ce-o fi? Asta să însemne ceva?

Vorbesc muncitorii între ei.

— L-a pus pe fărăș pe Carol.

Adică și-a luat Carol catrafusele.

Pe Mihai, o să-l punem noi pe fărăș!

Ptiu! Carol e regele, marele străjer. Mihai e voevodul. De ei e vorba. Pe Carol l-a luat dracu'. Pe Mihai o să-l ia. Așa mai zic și eu.

Dau fuga la nea Albăstroiu. Imi iese în drum nea Ispas. El, nea Ispas, cu pistol. Mă opresc. Mai sunt vreo câțiva pe lângă el. Merg spre birouri. Nu sunt mulți. Nea Ispas asta e îmbrăcat într-o cămașă care nu e băgată în pantaloni. Cămașa verde. Are nea Ispas o curea pe după gât, ca ofițerii. Mă duc în urma lor. Mamă, mamă, ce fac ei din birouri! Dau cu fotografia lui majestatea sa regele de pământ. Nu le e frică de nimeni. Ei sunt mari și tari. Funcționarii nu zic nimic; se uită năuci unii la alții. Nici ei nu știu

ce este. În locul lui Carol, ăia ai lui nea Ispas îl pun pe Mihai și pe unul pe care nu-l cunosc. Are și el cămașă verde scoasă pe dinafară.

Prafu' s'a ales de Carol. Geamul e tot țandări. Fotografia, harcea-parcea. A rupt-o Ispas bucăți, bucăți, și a băgat-o la coș. Mihai și ăla cu cămașa scoasă, se uită de acolo, din cui. Las' că le vine și lor rândul.

Alerg la nea Albăstroi.

— Unde ai fost, Traiane?

— Nea Albăstroi, e revoluție! Nea Ispas, cu revolverul taie și spânzură, la birouri.

— Ei, pe dracu'!

— Zău, nea Albăstroiule, am văzut eu!

— Ce-ai văzut?

— Am văzut cum a dat cu Carol de pământ și a pus pe Mihai și pe încă unu'.

— Au dat jos un drac și-au pus doi.

Mă uit la nea Albăstroi, zăpăcit. Nu știu ce să mai zic.

Vine maistrul.

— Iar stați la taifas?

Nea Albăstroi nu răspunde nimic. Pune mâna la lucru. Ii ajut și eu. Nea Albăstroi e necăjit. Ce-o fi pățit?

Maistrul se uită la mine cum desfac un șurub.

— Așa se strânge, boule! La stânga se desface!

Trag de cheie la stânga.

— Unde ți-e gândul, boule?

— La tine, măgarule, zic, da'n gând; poți să zici tare?

A trecut ziua asta de lucru. Curățăm bancul, sculele și plecăm spre casă. Ce-i pe străzi!... Oameni în cămași, ca ăla din tablou, cu părul vâlvoi cântă: „Țara, căpitanul și arhanghelul din cer“.

Cântăreții mărășăluiesc prin mijlocul drumului încolonați ca soldații. Muncitorii ieșiți din fabrică merg grăbiți spre casă. Sunt posomorîți. Ne ducem acasă. Nea Albăstroi e și el posomorît.

— Miroase a praf de pușcă, nevastă.

Asta în loc de bună-seara.

După aia ne dă multe să înțelegem nea Albăstroi. Țara o conduc legionarii. O să fie război. Țara a început să se pregătească, și mai și, de război.

Ce vis am avut eu în noaptea aia! Doamne, doamne! Parcă eram mai mare și militar. Cu pușcă, cu raniță, cu cască. Se făcea că era război. Război de-adevăratele, ca'n filme. Inamicul trăgea cu tunul. Inamicul era în partea ailaltă a casei noastre; în partea asta eram noi. Aveam și noi tunuri. Trăgeam unii în alții, cât puteam. Dincolo, se făcea că erau copiii lui Vrăbete, ai lui Motoroi, ai lui Stănescu și alții. Aici, noi, adică eu, Nicușor, Mitică Bădulescu, mulți. „Hai să năvălim peste ei“ zic la ai mei. Și s'a încins o bătaie!... Inamicul se ferea să nu se murdărească. Avea haine noi și-i era frică, parcă, să nu-l bată mama că se duce acasă cu hainele murdare. Nouă nu ne era teamă de asta. Praful s'a ales de tunurile și tancurile inamicului. Am fugit după inamic până în fața brutăriei lui Motoroi. Până în bârlogul lui. Și de-acolo, am început să batem în el mai cu foc. Până s'a dat jos din vitrina prăvăliei... Cine crezi? Rizoiu, șeful de post, cu o groază de jandarmi după el. A început să ne înjure și să vină spre noi. „Ce facem, băieți?“ am întrebat armata mea. „Pe el!“ Am năvălit pe el. Să fi văzut cum fugea Rizoiu cu jandarmii după el! O parte din jandarmi au trecut de partea noastră. Am intrat chiar în postul de jandarmi. „Mai bați oamenii, Rizoiule? Il mai bați pe tata?“ „Băieți, să mergem și la Vrăbete! Am eu o socoteală cu el. Mergem

să-l facem înger". Eu, parcă eram comandant. Am strigat trompetistului să sune adunarea. Dar trompeta a făcut ca ceasul.

— Scoală, Traiane, a zis trompeta pe urmă, cu vocea lui nea Albăstroiu.

Dacă ai ști ce rău mi-a părut c'a fost vis!

Nea Petrică e periculos

Aia despre care ziceam eu că-i revoluție n'a fost revoluție. A fost „lovitură de stat”. Legionarii au dat „lovitura”.

Muncitorii spun că n'o să dureze mult asta. C'o să se întâmple sigur ceva.

S'a și întâmplat. S'a întâmplat o grozăvie. E rebeliune. Prăpăd. Treci pe stradă, dacă ai curaj. Trage armata în tine, ori legionarii. Antonescu vrea să-i dea gata pe legionari. Antonescu e un general care a pus mâna pe armată.

— Cine-o să fie mai tare, nea Albăstroiu?

— Generalul, zice nea Albăstroiu. Are armata și d'aia sunt nemții cu el.

Așa a fost; s'a zis cu căpitanul. Acum umblă alții din loc în loc, dau cu tabloul căpitanului de pământ și-l pun pe general. Oamenii spun, dar în șoaptă, că l-au avansat pe căpitan. L-au făcut dintr'o dată general.

Acum Antonescu și Mihai sunt mai mari. Am învățat și-un cântec despre ei:

Antonescu și Mihai.
Ne dau pâine cu mălai,
Apoi ne trimit în rai.

E mai lung, da' nu știu decât atâta. În schimb, știu bine alte lucruri. Dacă vrei, îți montez singur niște aripi la mașină. Și scările pot să le montez. Nu-i mare lucru. Am învățat, cu toate că nu știu nici să cânt, nici să fluer și nici soră n'am. Și să pilesc am învățat, fără pila cu dinții pe stânga. Am să învăț și sudura; e și asta meserie frumoasă. Mă duc câte odată la nea Petrică. Imi dă aparatul să sudez cu el. Un lăcătuș toate trebue să le știe. Altfel e cârpaci, nu lăcătuș.

Acum muncitorii sunt și mai posomorîți. N'au niciun chef de lucru. Să-l vezi pe nea Albăstroiu.

— Ce-i cu mata, nea Albăstroiu!

N'are timp să-mi răspundă. Il strigă maistrul.

— Albăstroiu, hai până la direcțiune!

Se duce cu maistrul. Supărat mai e! Mă gândesc: ce-o fi având direcțiunea cu el?

După un timp, vine maistrul cu unul bine îmbrăcat. Mă întreabă:

— Care-i dulapul de haine al lui Albăstroiu?

Mă uit mirat la ei. Toți muncitorii se uită.

— Tu n'auzi? Care-i dulapul lui Albăstroiu?

Să i-l arăt, să nu i-l arăt? Tot una e.

— Ăsta-i?

— Dă-mi un ciocan și-o daltă.

Au scos lacătul cu belciug cu tot. Tot dulapul l-au cotorbăit. Au întors pe dos buzunarele hainelor. Ce caută? Au luat hainele cu ei, la birouri.

Mă țin și eu după ei. În fața birourilor e trasă o mașină. Un „Buik”. După vreo jumătate de oră, iese nea Albăstroiu între doi indivizi. Il îmbrân-

cesc în mașină. Pe urmă trece mașina pe lângă mine, în viteză. Unde-l duc și pe el? Nu trebuie să plâng. Acum sunt aproape calfă. Calfele nu plâng.

Mă întorc în atelier. Toți se uită la mine. Vine și nea Petrică.

— Dacă te cheamă și te întreabă ceva, zice nea Petrică, o faci pe prostul.

Nu înțeleg mai nimic. Cine să mă cheme? Ce-o să se aleagă de nea Albăstroiu?

— Traiane, aud vocea maistrului. Vino cu mine!

Ne îndreptăm spre birouri. Mă gândesc la nea Petrică. Mi-e frică da' nu prea tare. Intrăm într'un birou.

— Șezi aici, mă poștește ăla bine îmbrăcat care venise după hainele lui nea Albăstroiu. Ia loc și dumneata, maistre. Stai jos, puștiule... Cum te cheamă?

— Traian Androne.

— Câți ani ai?

— Merg pe șaisprezece.

— Mulți înainte! Ce meserie înveți?

— Mulțumesc, zic eu politicos. Lăcătușerie.

Imi pune întrebări și învățește pe deget o legătură cu chei. Maistrul și-a scos o țigare. Aprinde și celălalt una.

— Ți place meseria?

— Imi place.

— Tatăl tău unde lucrează?

— Nu lucrează nicăieri.

— Dar ce, e rentier?

— Nu, e student.

Se uită unul la altul.

— Așa tânăr e?

— Nu e așa tânăr, dar acolo primește de tot soiul. Le plătește și întreținere.

— Unde?

— La Văcărești.

Maistrul îi spune ăluilalt ceva la ureche.

— Dar ce-a făcut?

— A furat pâine și haine pentru mine.

Omul îmbrăcat bine învârte la cheile alea ale lui.

— Ia spune, Traiane. Albăstroiu vorbea cu tine?

— Vorbea, sigur că vorbea.

— Și... ce-ți spunea?

Stai, domnule, că-ți arăt eu!

— Să-i aduc scule, dalta, ciocanul... ce mai avea nevoie.

— Altceva? întreabă ăla, răbdător.

— Imi spunea câte trebuie să știe un lăcătuș bun.

— Venea cineva pela el?

— Venea.

— Cine?

— Foarte des pe nea....

A făcut ochii mari ăla. Și maistrul a făcut ochii mari.

— Cine venea foarte des?

— Venea des domnul maistru. Dumnealui.

Ăla bine îmbrăcat se ridică în picioare și se plimbă de colo până colo. E nervos.

— Altceva nu venea?

— Venea în fiecare zi un om dela poartă.

- Portarul?
- Nu. Unul care stă mereu la poartă.
- Ședea mult de vorbă cu Albăstroiu?
- În fiecare zi.
- Așa! Nu știi cum îl cheamă?
- Mi se pare că nea Ilie. Ilie.
- Intoarce capul spre maistru.
- Il cunoști, domnule maistru?
- Care Ilie, Traiane? Ala dela ceasul de pontat?
- Da.
- Bine. Și tu n'ai tras niciodată cu urechea ce zicea?
- Ba da. Că zicea tare.
- Ce zicea?

— Să se ducă nea Albăstroiu la poartă, că i-a venit nevasta cu sufertașul cu mâncare.

Se uită chiorâș la mine. Se uită și maistrul.

- În afară de Ilie, cine mai venea?
- Veneau mulți din secție, după scule, după....
- De Petrică, ăla dela sudură, nu-ți aduci aminte că venea, se bagă maistrul.

Acum, mi-e frică deabinelea. Imi vin în cap cuvintele lui Nea Petrică: „A început să pâraie șandramaua“. „O faci pe prostul“. Aici i-aici!

- Venea.
- Des?
- Nu așa des.
- Stătea mult?
- Nu așa mult.
- De ce venea?
- Eu știu? Vorbea și el cu nea Albăstroiu.
- Și ce zicea?
- Zicea nea Petrică odată că ăia sunt niște bandiți ordinari și dacă

ar avea o putere, pe toți i-ar băga la pușcărie, sau i-ar omorî el cu mâna lui. Și nea Albăstroiu zicea că și el ar face la fel. I-ar strânge de gât.

- Pe cine?
- Cum pe cine?
- Pe cine spunea c'ar strânge de gât?

— Pe băcani, că-i încarcă la socoteală. Zicea nea Petrică că făcuse o datorie de o sută cincizeci la băcanul lui și, la plată, a văzut că are o sută nouăzeci de dat.

Ăluia bine îmbrăcat parcă i s'a făcut rău. Se așează din nou pe scaun.

— Dar despre comuniști, despre Rusia, nu i-ai auzit niciodată vorbind?

Tot nu s'a învățat minte.

— Nu.

— Nici pe alții nu i-ai auzit vorbind despre comuniști? mai încearcă.

— Ba l-am auzit pe maistrul. Pe dumnealui. Zbiera la unul, zicea că-i comunist.

Ăla se uită aiurit la mine.

— Pleacă!

În clipa când ajung la ușă, aud vocea maistrului:

— Și totuși Petrică e periculos.

— O să-i facem o percheziție.

Trântesc ușa. O să-i facem o percheziție. E „periculos“! Mă duc în atelier.

- Dece te-au chemat, mă? întreabă lucrătorii.
- Să dau examen, vor să mă scoată calfă, le răspund în doi peri.
- Mă gândesc cum să-l anunț pe nea Petrică. Iau osculă, îi rup suportul și mă duc cu ea la sudură.
- Nea Petrică, m'a chemat unul și m'a descusut.
- Ce-a vrut?
- Se interesa ce vorbeai cu nea Albăstroiu.
- Ai spus? întreabă și el, așa.
- Ce, eram nebun? Vezi, c'o să-ți facă percheziție acasă!
- De unde știi?
- I-am auzit vorbind.
- Las' să facă! Tot n'au altă meserie!.. Bine, mă, Traiane! — și-mi trage una după ceafă — Cum de-ai rupt suportul? Dece nu ești atent? Hai, treci să-l sudezi! se răstește nea Petrică la mine.
- Abia acum bag și eu de seamă că e venit unul lângă noi. Sudez suportul și mă întorc în atelier. A venit și maistrul.
- De astăzi, lucrezi cu Nistorescu. Nistorescu, ia-l în primire! Iei și lucrul lui Albăstroiu.
- Ajung acasă. Tanti Aurica, nevasta lui nea Albăstroiu, stă cu capul vârât în pernă și plânge. La noi în casă, toate pe dos. Totul răsturnat. Prăpăd. Tablourile sparte pe jos, pernele sfâșiate, îngrămadite în mijlocul casei. Salteaua, cu paiele scoase. Fulgii din perne plutesc prin cameră.
- Nu mai plânge, tanti Aurica.
- Aproape că aş plânge și eu.
- Ce-a fost aici, tanti?
- Percheziție, îmi spune printre suspine.

Mi se dă o sarcină

Lucrătorul cu care lucrez acum, e un om posac. Nistorescu îl cheamă, Nistorescu Dumitru. Dacă îl întrebi, îți vorbește; dacă nu, tace. Parcă n' fiecare zi îi moare cineva, așa-i de mohorât. Lucrez de câteva luni cu el, da' nu l-am văzut niciodată râzând. E mai mult mecanic, decât lăcătuș, repară mașini. Învăț dela el și mecanica. Intr'un rând, când am vrut să presez la loc un rulment, i-am spart carcasa. Tu n'ai ideie ce-i asta. Carcase de rulmenți din ăstia, greu se găsesc. Nu știam eu s'o scot la capăt. Până și să fug din fabrică m'am gândit. Nea Nistorescu a ieșit ca din pământ, lângă mine.

- S'a spart?
- Am strâns umerii ca de bătaie.
- Nu-i nimic, d'aia sunt făcuți: să se spargă.
- Parcă mi-a dat cu ceva în cap, așa mă uit la el.
- Dacă întreabă maistrul, îi spui că la demontare era spart. Las' să stea mașina pe butuci până-i găsește altă carcasă.
- A vorbit și el odată mai mult, cu mine.

Cu nea Petrică mă întâlnesc mai mereu. Încă nu l-au arestat. Astăzi a venit pe la noi prin secție și mi-a spus să-l aștept la poartă când s'o termina lucrul. Îl aștept la poartă. Trece pe lângă mine și-mi șoptește să merg în urma lui. Stau puțin și-o pornesc după el. Pe-a doua stradă, îmi spune:

- Te duci în Piscului, la numărul 6. Neapărat trebuie să ajungă plicul ăsta acolo.

- Scoate din buzunarul dinăuntru al hainei, un plic îndoit în patru.
- Ai grijă! În caz de e ceva, îl mănânci! Auzi? Cum ajungi acolo te

uți bine în jur, bați de trei ori în geam, aștepți puțin și întrebi: „Aveți o broască de reparat?“ Dacă-ți răspunde „trebuie o cheie“, dai plicul. Strada Piscului 6. Înțeles?

— Piscului, șase.

— Ascunde bine plicul!

Mă bate pe spate și mă petrece cu ochii până nu mă mai vede. Mă uit mereu înapoi să văd dacă nu cumva mi-a luat urma vreunul. Spun în gând: Piscului, șase. Aveți o broască de reparat? Trebuie o cheie. „Ce comoară oi fi ducând eu în strada Piscului? Vasăzică eu, Traian Androne, am un plic, pe care în caz de ceva trebuie să-l mănânc. Lucru mare! Când trec pe lângă un sergent, mi se face inima cât un purice. Strâng pumnul și mai tare. Ca să-l ocolesc pe unul, o iau prin mijlocul străzii.

— Ei, puștiule, aud o voce.

Intorc capul. — Sergentul! Să scot plicul din sân să-l înghit, să nu-l scot?

— Mergi pe trotuar, ca oamenii. Sau îi fi vreo mașină?

Mă urc pe trotuar și grăbesc pasul.

Acum, aproape că gonesc. Vântul bate din față. Tremur, dar mi-e cald. Vântul cu stropi de ploaie îmi izbește obrații și-mi flutură scurta. Trag basca pe frunte și fug mai departe. Deodată văd în fața ochilor stele verzi. M'am izbit nas în nas cu o femeie care-a ieșit dintr'o băcănie, cu o sticlă în mână. Sticla s'a făcut țandări. Până să se desmeticească femeia, am luat-o din loc. Trap.

— Derbedeule! Alergi ca nebunii!

Cotesc după primul colț. Mi se pare că fug unii după mine. că strigă și mă întreabă ce am în sân. Parcă nici să fug nu mai pot. Incetinesc pasul.

„Strada Piscului“. Caut numărul șase. O casă cu curte. Stau câteva clipe la poartă, mă uit în dreapta și'n stânga și bat de trei ori cu putere. Se deschide un geam și apare un cap cu părul cărunt. Strig, gâfâind:

— Aveți o broască de reparat?

Cel dela geam se uită o clipă la mine, clipește din ochi și-mi răspunde încet:

— Trebuie o cheie.

Tac.

— Vezi că are poarta un cârlig pe dinăuntru. Bagă mâna și dă-l într'o parte...

Mă reped în curte. Pipăi plicul din sân. E ud. Imi șterg picioarele și intru. Cine crezi că m'aștepta în odaie? Nea Albăstroi. De bucurie, țip.

— Nea Albăstroiule, nea Albăstroiule...

— Bună-ziua, Traiane. Ai adus plicul?

Il dau.

— Pentru dumneata e?

— Da!

Apucă plicul, îl desface, scoate din el o bucată de hârtie. Intind și eu gâtul. Acum, dacă l-am adus... Nu e scris nimic pe hârtie! E hârtie albă, curată, de maculator. Mă gândesc că nici pe plic nu scria nimica. Nea Albăstroi rupe în bucățele și hârtia, și plicul, și le aruncă'n foc. Mă bate pe umăr, zice:

— Ei, Traiane, ți s'a dat și ție prima sarcină.

Mi s'a dat o sarcină?! Ce fel de sarcină? Să aduc o bucată de hârtie albă pe care s'o pună pe foc? Prin câte am trecut, ce frică mi-a fost, cum i-am spart sticla bieteii femei, ce bucurie-am avut când am auzit „trebuie o cheie“... Toate astea pentru că duceam o comoară de hârtie albă.

— Cum mai merge, Traiane, cu cine lucrezi?
 — Cu nea Nistorescu.
 — Bun băiat! Ce mai nou pe la atelier? Au mai luat pe cineva? Pe-acasă ce mai e?
 — Au mai luat. Pe-acasă-i bine.
 — Mai plânge Aurica?
 — Plânge.
 Intreb și eu:
 — Cum de ești liber, nea Albăstroiu?
 Nea Albăstroiu nu răspunde. Mă trage lângă el, mă apucă de după umeri și mă strânge tare.
 — Ei, acuma pleacă. Nu-i spui decât Auricăi de mine. Da' de plic nu-i spui nici ei. De-acum ești om mare, Traiane. Noroc!
 Dau mâna.
 Plouă mai tare. Vântul isbește cu furie ploaia de zidurile caselor, de geamuri. Merg domol. Imi scot basca de pe cap. Mă gândesc: pentru ce-a trebuit să duc bucata de hârtie?

Norii se izbesc cap în cap și de acolo, de sus, trântesc peste mahalaua noastră, potop de ploaie făcătoare de noroi. Imi trag bocancii'n picioare, îmi îmbrac scurta și-mi ridic gulerul.

— Unde te duci pe potopu-ăsta, Traiane? mă întreabă tanti Aurica.
 — Am treabă,
 — Nici dumineca nu stai să te odihnești?
 — Trebuie să mă duc.

Câinii nu se văd și nu se aud. Și-au găsit și ei adăpost pe undeva. Gâștele și rațele lui Vrăbete sburdă în băltoacele din mijlocul străzii.

— Da' dă și Dumnezeu ăsta la apă....
 — Să crească noroiul!
 — Dar ce-ați vrea să dea Dumnezeu? Ploaie cu cârnați? Bine că-ți dă apă, să nu mori de sete, vorbesc oamenii care se feresc de șiroaie sub șopronul lui Vrăbete.

Merg prin ploaie. Sunt ciuciulete.

— Un'te duci, mă Traiane? strigă după mine unul de-acolo. Vin'aici! Eu râd.
 — Lasă-mă frate, să mă răcoresc. Prea m'am încălzit în casă.
 — Aveți lemne, ce vă pasă!
 — Suntem plini de ele ca broasca de păr.'

Grăbesc pasul. La ora trei, trebuie să fiu într'un loc. Mă întâlnesc cu nea Petrică. E vorba de o nouă „sarcină“.

Atât mi-a zis: „La trei, ești acolo. Nu spui la nimeni“.

E trei fără un sfert. Bat dela un capăt la altul strada aglomerată. Se face și trei. Ca din pământ, se ivește nea Petrică.

Mă duce pe niște străzi întortochiate. Ascult ce zice nea Petrică. Zice că țara e în prag de război, că Hitler al Germaniei și hitlerii noștri vor s'o împingă într'un război împotriva muncitorilor din Uniunea Sovietică. Zice că și tata e la închisoare, că nea Albăstroiu se ascunde, că tanti Aurica și cu mine n'avem lemne și pâine. Și eu le știu astea.

— Vii cu noi, Traiane? Ai văzut și tu că nu-i ușor.

Imi vâjâie capul. Cum îmi zicea nea Albăstroiu în ziua când s'a cion-

dănit cu tata ? „O să se ducă dracului toți Rizoi și Motoroi ăștia. O să umbli pe la școli și o să te faci băiat deștept...”

Iacă, tată și nea Albăstroiu, că și fără să umbli pe la școli, poți să ajungi băiat deștept...

— Viu, nea Petrică.

Nea Petrică mă apucă de mână. Ieșim în Calea Griviței. Imi spune unde trebuie să merg și cu cine o să mă întâlnesc. Imi dă și o parolă.

De-acum sunt om mare, nea Albăstroiu.

TUDOR MĂINESCU

IN ANTICAMERĂ

Mă aflu'n anticameră la șef.
Prezentă secretara. Lipsă el.
Aștept și eu ca ceilalți, fără chef,
Și fac acum reflecții, fel de fel.

Când cineva lipsește dela post
Și cineva acesta e mai mare,
Absența lui nu este fără rost:
Înseamnă că o sarcină mai are.

O sarcină înaltă, negreșit, —
Prezent în zece locuri nu se poate,
Când omul e atât de prețuit
Absența lui e deci o calitate.

De-aceea cu sfială când te duci
Și'ntr'ebii de el pe cel ce te primește
Cu ifose îți se răspunde-atunci:
— Tovarășe, nu vezi că azi lipsește?

Și dacă totuși imprudent insiști
Bine'nțele, cu multă cuviință,
Ți se răspunde-atunci cu ochi pieziși:
— Tovarășe, acum e'ntr'o ședință.

Ședința? O, mai poți să spui ceva?
Ședința e a toate salvatoare!
Când dela post lipsește cineva
Și cineva acesta e mai mare.

Eu nu zic că ședințele sânt multe
Și c'ar putea să fie mai puține.
Chiar dac'aș zice, cine să m'asculte
Când Maiacovschi-a spus-o mult mai bine?

Dar ași adăuga cu mult respect
C'acest răspuns banal, stereotip,
Intoldeana mi-a părut suspect.
În contra lui eu protestez și țip.

Nu sânt ședințe-atâtea cât se spune
La telefon că sânt, cu voce dură,
Sau chiar mieroasă, — pentru a nu pune
Pe unii șefi în mare'ncurătură.

Ședința e o muncă colectivă,
Considerând-o eu prea însemnată
Ca printr'o invocare abusivă,
Să fie astfel minimalizată...

Când cel care lipsește e mai mic,
Tovarășii lui buni au alt sistem.
Îți dau răspunsul iute, ca nimic:
— Tovarășe, acum e pe teren.

Dacă „ședința“ este cât de cât
Un lucru ce se poate controla,
„Terenul“, ăsta, nu e nici atât,
El e pierdut în spațiu, undeva.

Formula însă, mi se pare mie,
S'a cam uzat de multă repetare.
E deci nevoie și de fantezie
Printre atâtea lucruri necesare.

De-aceea eu, din colțul meu modest,
Aș vrea să fac aceste observații:
Util, desigur, este și-un pretext,
Dar se impun și-aicea... inovații.

NICOLAE ȚĂŢOMIR

Figuri ale regimului burghezo-moşieresc.

DOMNUL AVOCAT

Cu bastonu-i de ivoriu
De acas' până'n pretoriu
Face-un ceas: e fapt notoriu.

Ba o chestie urgentă,
Ba popas la o clientă,
Ba o ţuică excelentă.

Dacă-i vine ameteală,
Il ia iute — ca din oală —
Limuzina personală.

Favoriţi prelungi şi conici,
Scurt — butuc cu ochi ironici,
Gros ca pravila lui Donici.

Guler Tache şi-o guriţă
Roşie ca o scufiţă
Şi-o mustaţă'n furculiţă.

Servieta veşnic plină;
Codexuri cu scoarţă fină,
Suluri albe de velină.

Pe velină — contestaţii
Către nalte destinaţii
(Tribunale, Curţi, Casaţii).

Ba „fericea noastră eră”,
Ba „eroare grosieră”
Ba că „echitatea speră”.

Litere cu mari cerdacuri,
Formulare—tip cu leacuri
Şi reţete pentru fleacuri.

O întreagă farmacie
De principii pe hârtie,
Ca pe-un raft de prăvălie.

Sub adresa dumisale
Parcă-i scris în rotocoale:
Furnizor curții regale.

El manist, ducist un frate,
Fii gardiști (idem. nepoate)
Pentru eventualitate.

Pledoaria-i precum darul:
Rumeior de-i onorarul,
Vorba-i dulce și cu carul.

Dacă punga nu-i prea grasă,
Ochiul fulgeră a coasă,
Vorba-i scurtă și gheboasă.

Praxă și înțelepciune!
Da, monoclu'n ochi se pune
Pentru onorarii bune.

Asul barei! Asul barei!
După el, în goana mare,
Secretari și secretare.

Dudue sub el pământul
Intră'n săli cum intră vântul,
Cere peste tot cuvântul...

— Maxima cu agravantă...
(Repezit pe-a vorbei pantă,
Dă din mâni și-i arde-o poantă).

Onorafa Curte râde;
Guri crispate ca de găde,
Galbene danturi, și hâde.

Dincolo de bară, nime
Nu zâmbește din mulțime —
Nici atâta, o câtime!

— Pentru-acești greviști de față,
Inchisoare pe viață!
(Și se trage de mustață).

Pentru ceilalți ocnă, moarte,
Dacă moarte scrie'n carte!
(Și frizura și-o desparte).

Domnii magistrați în robă
Il ascultă și-i aprobă
Vorbele tunând o tobă.

Obiectivi cum sunt, se scoală,
Intră'ntr'o odaie goală
La cafea și la regală.

Foarte obiectivi, firește,
Fiecare se gândește,
La moșia-i prinsă'n clește.

Și cum toți o vor mai mare,
Toți pronunță din picioare
Cea mai aspră condamnare.

Domnul avocat se'nchină;
Da, justiția-i divină,
Pentru cei cu punga plină.

...Domnul avocat coboară
Și cum șade lângă scară
Ca o piatră grea de moară,

Umbra gardului în soare
Lasă peste domnul mare
Gratii negre de'nchisoare,

Umbre lungi, prevestitoare...

INSEMNĂRI DELA BICAZ

BĂTĂLIA DIN INIMA MUNTELUI

Comanda scurtă, răspicată,
O dă un tânăr cu cojoc.
E comandantul de brigadă, —
Porunca sună aprig: „Foc!”

Dușmanul e în față: — un munte,
Iar oastea — sute de flăcăi.
Când ies din schimb cu steagu'n frunte,
Parcă-s izvoare noi în văi.

Da, totul amintește frontul:
Tranșeea, armamentul greu
Care deschide orizontul
În mina fără minereu.

Încet, dușmanul se retrage.
Cu greu cedează. Încolțit,
Se opintește, geme, rage
Ca un balaur de granit.

Ades, de ciudă lăcrămează.
Se strânge apa pe sub bolți,
Dar tinerii înaintează.
Dușmanul dă din colț în colț.

Din două părți e strâns, ca'n clește —
Și nu-i scăpare pentru el.
Munte cu munte se'ntâlnește,
Dar mi-te bravii din tunel!

CULOAREA ANOTIMPURILOR

Culoarea anotimpurilor, alta
E-aici, decât a fost până curând.
Chiar muntele, cioplit de om cu dalta,
Și-a pus, dela o vreme, un nou veșmânt.

Nu-s toamnele la fel ca'ntotdeauna,
Căci lângă brazi, cresc arbori de metal
Pe care nu-i îndoaie nici furtuna,
Atâta-s de adânc sădiți în mal.

Altminteri oglindește apa cerul:
E parcă mai adânc și mai înalt
De când e dedesubtu-i șantierul
Și panglica șoselei, de asfalt.

Nici iarna nu-i la fel ca altădată.
Oricât de'nfofolită-i în zăpezi
Și-oricât ar viscoli, înverșunată,
Pe șantier tot mai arar o vezi.

Când pune câte-un guler de hermină
Pe culmea unui munte, — în adânc
E arșiță și, gol lângă-o mașină,
Asudă-un brigadier, ai zice-un țânc.

Statornică-i aici doar primăvara.
Culoarea ei de foc nu s'a schimbat.
O priveghează parcă toată țara:
E anotimpul ei, demult visat.

B I M I N I *)

INSULA TINEREȚII

(1852-53)

în românește de acad. A. TOMA

PROLOG

.

Intr'un zori de zi, — Minune! —
Din azurul oceanic
Inflori, ca o mireasă
O întreagă Lume-Nouă —

Lume nouă cu noi soiuri
Omenești, cu noi jivine,
Noi copaci și flori și păsări,
Și noi boale pentru oameni!

Pe când cea de mult, a noastră,
Propria-ne Lume Veche,
Năpârlind la trup și suflet
Minunat s'a înnoit...

Căci plăpândul ac magnetic
— Nervul somnambul al mării —
Deschisese noua cale
Spre fantasticele Indii,

Inspre mult visata țară
A tămâilor, Edenul
Unde odrăslesc sălbatic,
Sar, se'nvolbură, se-agață

*) Poemul *Bimini* oglindește, cu humorul printre lacrimi și autoironizarea heineană, tragica luptă proprie a poetului între nestinsa lui râvnă de viață și de tinerețe — și sfâșietoarele chinuri ce au bântuit ultimii săi șapte ani, trăiți ca paralic în „mormântul de saltele”, cum spune el într-o poezie. Mormânt totuși luminat de o neînfrântă și radioasă putere de creație. Având picioarele și mâna dreaptă inertizate, ridicând anevoie cu un deget slăbit al mâinii stângi pleoapa, când voia să privească, — poetul dicta. Dicta dimineața poeme compuse și memorate integral în nopți de insomnie, — în ciuda intreitelor doze de morfină. *Bimini* este una din aceste opere dictate și e și una din cele mai caracteristice creațiuni în maniera capricioaselor, prodigioaselor sărituri în zig-zag ale fanteziei lui Heine. „Prologul” l-am redat aici întrucâtva fragmentar; celelalte capitole, integral. — Poemul e scris de Heine în versuri albe. (n. trad.).

Ori târâș se'mbină'n spasaturi
 Vrejuri, flori, tufișuri, arbori,
 Splendidele-acele specii,
 Stema lumii vegetale —

Mirodeniile rare
 Cu puteri misterioase
 Ce tămăduiesc, alină,
 Ori dau boale ceucid.

Deci, când India-și deschise
 Porțile de rai, — balsamic
 Năvăliră mări de smirne,
 Un potop de voluptoase

Tari miresme pătimașe,
 Dând beții, delir de simțuri,
 Cotropind în val năpraznic
 Inima bătrânei lumi.

Ca bătut cu bici de flăcări
 Se porni, nebun, prin vine
 Sângele-omenesc, în cruntă
 Sete de gustări și aur —

Aurul mai sus de toate;
 Aur! el, codoșul palid
 Ce mișelnic înlesnește
 Orișice gustări lumești.

„Aur“ era primul strigăt,
 Când intra Hispaniolul
 În coliba indiană —
 Doar apoi cerea el: „apă“.

Perul, Mexicul văzură
 Pe un Cortez și Pizarro,
 Arși de sete tăvălindu-și
 Trupul în orgii de aur.

Lopez a prădat din templu
 Soarele cel greu de aur
 Atârnând chintale zece; —
 Dar în tot aceeași noapte

L-a pierdut la joc de zaruri,
 Și'n popor rămase vorba:
 „Lopez l-a pierdut pe Soare
 Până nici nu răsărise.“

Ăstia, da, jucau în mare,
 Mari tâlhari și mari în crime
 (Cine-i sfânt pe lumea asta?)
 Dar făceau minuni de fapte,

Intrecând în slavă toate
Vitejiile cumplite,
De la Holofern cel mare
Pân'la Haynau și Radetzki.

Când credea'n minune veacul
Săvârșea minuni și omul;
Cine crede'n imposibil,
Imposibilu 'mplinește.

Doar nerodul era sceptic,
Cei cu cap credeau pe-atuncea;
Spre minunea zilii, fruntea
Crezător pleca'nțeleptul.

E ciudat! Dintr'al minunii
Veac miraculos îmi sună
Azi în gând mereu povestea
Lui Don Juan Ponce de Leon,

Ce-a descoperit Florida,
Dar, ani lungi, cătă zadarnic
Dorul vieții lui, — ostrovul
De minune: Bimini!

Bimini! o, nume gingaș,
De-al tău sunet drag svâcnește
Inima-mi, — și moarte vise
Urcă vii din tinerețe;

Poartă veștede cunune
Și-mi surăd cu-așa durere,
Plâng, privighetori murinde,
Până sângerând se sting!

Speriat tresalt. Cu-atâta
Svâcnet, oasele-mi bolnave
Se cutremură, — că, strâmtă,
Haina de bufon îmi crapă.

Dar apoi, m'apucă râsul:
Parcă papagali țipară
Caraghios prin vânt, și totuși
Melancolic: Bimini.

Fi-mi într'ajutor, o Muză,
Fiica zeilor, istețo,
Dovedește-acum magia,
Naltei arte-a Poeziei —

Fă-ți descântecul și'n grabă
Cântul meu tu mi-l preschimbă
Intr'o navă fermecată,
Și mă du la Bimini!

Bine n'am sfârșit cuvântul.
Iată doru-mi se'implinește;
Mândră'n golfu'nchipuirii,
Stă corabia vrăjită.

Inspre Bimini plecare!
Cine vrea din domni și doamne?
Hai, urcați! prin vânt și valuri
Vă debarc în Bimini.

Aveți gută ori podagră,
Nobili domni?... Cochete doamne,
V'ați surprins cumva pe fruntea
Albă, vre-o încrețitură?...

Haidem toți la Bimini,
Veți afla cu toții-acolo
Leac metehnei jignitoare;
Hidropatică e cura!

Nici o teamă, domni și doamne, —
Mi-e corabia solidă;
Din trochee, ca stejarul
Ii sânt grinzi și chereștea.

Fantazia ține cârma,
Voia-bună suflă'n pânze,
Lopătar e Hazul sprinten;
E pe bord și Mintea?... Nu știu!

Am metafore, drept pânze,
Și catarg o hiperbolă,
Auriu-roș-negru-i steagul,
Steag de romantism himeric —

Peste mări din lumi de basme,
Mări și zări de basme-albastre
Taie luntrea-mi fermecată
Brazde argintii de vis.

Spulberând scânteii, nainte-mi,
În tălăzuiri azure
Plescăie sburdând, o oaste
De delfini cu capul gros.

Și călări le stau în spate
Micii mei poștași de Mare,
Amorași, ce din obraji
Plini, în corn de scoici sucite

Sgomotoși, fanfara sună.
Dar auzi! Din fund de mare
Larg, sonor, sbucnesc de-odată
Chicotiri și răs cu hohot.

Ah, cunosc aceste glasuri
Gingaș-batjocritoare —
Sânt Undinele sprintare
Ce fac sceptic haz de mine,

Haz de luntrea mea smintită.
De'mbarcații mei zănatice,
Și de cursa-mi nebunească
Spre ostrovul Bimini.

I

Singur stă pe țărmul Cubei
Un bărbat, și își privește
In oglinda undei limpezi
Umbra chipului resfrânt.

Om bătrân, dar spaniolă
Tânșoș-dârză e ținuta-i;
Și bizară 'mbrăcăminte:
Și de-oștean și de matroz.

Pantaloni de om al mării,
Scurți și'n falduri largi, sub haina
Galbenă de ren; de-asupra
De firet eșarpă scumpă.

De eșarpă, — nelipsita
Lungă spadă de Toledo,
Și din larga pălărie
Curge val un roș panaș;

El umbrește melancolic
Un obraz bătrân și veșted,
Ce l-au ciopărit năprasnic
Timpul și contemporanii.

Peste sbârcituri, ce vârsta
Și furtunile'ncrestară,
Se'nerucișă, prest cârpite,
Cicatrici adânci de spadă.

Tocmai nu cu osebită
Incântare, pe cât pare,
Cercetează'n undă omul
Durerosul său portret.

Când și când, ca'n apărare,
Mâinile-amândouă'ntinde,
Clatină din cap, și 'n fine
Cu'n suspin își spune singur:

„Ăsta-i Juan Ponce de Leon.
Pajul curții lui Don Gomez,
Ce purta din urmă rochia
Mândrei fiice de Alcald?

„Svelt, sglobiu era ştrengarul,
Bucle'nseninau cu aur
Capul fin şi uşuratic
Plin de vis trandafiriu.

„Toate damele Sevilei
Calu-i cunoşteau pe tropot,
Şi'n fereşti erau de-odată,
Când pe uliţi şi-l strunea.

„De-şi chema din şea el câinii
Plescăind voios din limbă,
Prilejea svâcniri de inimi
Şi roşau frumoase Donne.

„Ăsta-i Juan Ponce de Leon,
Ce băgase groaza'n Mauri, —
Tigve în turban, din fugă,
Retezând, cum tai ciulini?

„La Grenada, 'n câmpul luptei,
Şi'n vederea 'ntregei mândre
Oşti creştine, Don Gonzalvo
Cavaler m'a investit.

„Chiar în seara zilei celea
La Infanta 'n cort, sub vraja
De viori, danţam Fandango
Cu dulci Donne dela Curte.

„Dar nici viers de-arcuş, nici şoapta
Gingaşelor signoritte
N'auzeam în seara-aceea,
Eram doar un mânz sburdalnic,

„Frământam în cort podeaua,
Şi-ascultam doar clarul clincăt,
Dragul clincăt clar de aur
De la pintenii-mi dintâi.

„Dar cu anii vine mintea,
Şi-am urmat, în dor de slavă,
Pe Columb, în cel de-al doilea
Drum, desvelitor de lumi.

„Credincios am fost acestui
Nou Sfânt-Cristofor, — mai mare,
Ce-a dus torţa de lumină
Peste-abisuri de Ocean.

„Nu uit blânda lui privire.
Suferea tăcut într'însul;
Chinul şi-l gemea doar noaptea —
Stelelor şi adâncimii.

„Când se'ntoarse Admiralul, —
Mă 'nrolai la Don Ojedo,
Și cu el întins-am pânze
Spre noroc și aventuri.

„Strașnic cavaler Ojedo
Din călcâi și până 'n creștet,
Bravi mai buni n'avuse 'n vremuri
Artus, regele, la masă-i.

„Lupta, lupta era setea
Firii lui. Râzând și vesel
Duela cu'n trib sălbatic
Ce'nsutit îl cotopea.

„Sângerat de-o 'nveninată
Lance, — scurt, din jar el smulse
Un fier roșu, și își arse
Rana, vesel și râzând.

„Alt-rând, bălăcind prin mlaștini
Pân'la coapse, — fără știre
Incotro, — pe dibuite
Fără hrană, fără apă,

„Ne târam așa de treizeci
Zile; dintre cei o sută
Două zeci de inși, — vre-o optzeci
Se stinseseră în mers; —

„S'adâncea mereu mocirla,
Toți gemeam pierduți, — doar Unul,
Don Ojedo ne da suflet,
Pururi vesel și râzând.

„Fui apoi fârtat de arme
Lui Bilbao, — el, eroul
Zvăpăiat ca și Ojedo,
Mai isteț ca el în planuri.

„O, toți vulturii gândirii
Cuib aveau sub fruntea-i mândră,
Și în inima-i drept soare
Strălucea mărinimia.

„A dat Spaniei o sută
De regate, mai întinse
Ca Europa, mai bogate
Ca Veneția și Flandra.

„Drept răsplată pentru suta
De regate, mai întinse
Ca Europa, mai bogate
Ca Veneția și Flandra

„I s'a pus pe gâtui-mândru.
Ștreang de cânepă; în piața
Sanct-Sebastian, — Bilbao
Fu, ca hoții, spânzurat.

„Nu așa cavaleriească
Spadă, și mai slabă'n merit,
Dar un Comandant ca nimeni
A fost Don Fernando Cortez.

„In Armada cea puțină
Care-a cucerit Mexicul
Am urmat Conchistadorul; —
Răni, primejdii, — îndeajuns.

„Aur mult luai de-acolo,
Friguri galbene de-asemeni —
Bună parte-a sănătății
Ah! lăsați la Mexicani.

„Mi-am armat pe seamă-mi pânze
Cu-acel aur. Stelei proprii
Increzut, aflai în fine
Insula aceasta, Cuba,

„Unde guvernez acuma
Pentru Ioana de Castillia
Și Fernand Aragonezul
In a căror grații sânt.

„Iată-mă stăpân, pe câte
Oamenii duc jind să aibă;
Har regesc, onoruri, slavă,
Și Cordonul-Calatrava.

„Sânt regent, avere număr
Peste-o sută mii de pesos,
Drugi de aur, pietre scumpe,
Saci întregi de perle lucii —

„Ah, vederea astor perle
Trist mă face, trist! — căci cuget:
De-aș avea, mai bine, 'n gură
Dinți ca'n vremea tinereții —

„Tinerii mei dinți!... Cu dinții
Mi s'a dus și tinerețea —
Umilit, scrâșnesc netrebnic
Din ciuntite rădăcini.

„O, dinți tineri —, Tinerețe —,
Să pot iar azi să vă cumpăr,
Bucuros aș face schimbul,
Dând, toți sacii mei de perle.

„Tot ce am ca pietre scumpe,
Și tot auru-mi, o sufă
Mii de pesos, și de-asupra
Și Cordonul-Calatrava.

„Bani luați-mi, titluri, slava,
Nu-mi mai ziceți Excellenza
Mi-ar suna mai drag: „Băete,
Piciule, puștan, ștrengare!“

„Fie-ți milă Prea-Curato,
Milă de nerodul, care
Rușinat își roade chinul
Tăinuind așa căderi!

„Ție doar mi-arăt, Madonna,
Sufletul, — mărturisindu-ți
Ce n'aș spune nici-odată
Vre-unui sfânt din cerul tot.

„Sfinții sânt bărbați, — și nu rabd.
Nu, Carracho! nici în ceruri
Un bărbat zâmbind de milă
Lui Don Juan Ponce de Leon!

„Tu, Fecioaro, ești femeie,
Și deși ți-e frumusețea
Pururea nevestejită,
Simți duios și femeeste

„Ce'ncercat e-un biet vremelnic
Om, când vestejește'n trupu-i
Forța nobilă și fala-i,
Până la caricatură!

„Ah, mai fericiți copacii
Decât noi; pe ei, acelaș
Vânt de toamnă îi despoaie
De găteți, — pe toți odată.

„Iarna stau pustii cu toții,
Nu-i vre-un copăcel în floare,
Din frunzet și flori să-și râdă
De-ofiliții frați din codru.

„La noi, oameni, vai! tot insul
Anotimpul său și-l duce;
Când stă unul frânt de iarnă,
Alții râd în primăvară,

„Și'njosit de două ori e
Capul sur, sub înfruntarea
Tinereții ce se-avântă —
O, Fecioară-'Ndurătoare!

„Scutură-mi-o de pe umeri
Vârsta asta viscoloasă
Ce mi-a troienit pe creștet
Și mi-a pus în sânge frig.

„Spune-i soarelui să-mi toarne
Iar vâlvorile-i prin vine,
Spune-i lunii Mai să-mi umple
Pieptul de privighetori —

„Proaspeții bujori dă-i iarăș
Tâmpelor, dă bucle de-aur
Frunții mele, o Fecioară —
Dă-mi-o iarăș Tinerețea!“

Și Don Juan Ponce de Leon
Tot vorbind cu sine-acestea,
Dintr'odată-și prinse fața
Dureros în două mâini,

Și cu hohot, plânse-atâta
Plâns nebun și furtunatic,
Că pârau de lacrimi curse
Clar prin degetele-i slabe.

II

Pe uscat, Seniorul ține
Sfânt la datini vechi marine
Și, ca'n vremuri pe corăbii,
Noaptea doarme'ntr'un hamac.

Pân'și ritmica undire
Ce mi-l adormise-adeșea,
Să o simtă vrea, — și pune
Lin să-i legene hamacul.

Slujba asta i-o 'mplinește
Baba Kaka, Indiana,
Apărându-l de muskitos
Cu o coadă de păun.

Tot mișcând aerianul
Leagăn cu bătrănu-i prunc,
Cântă'ncet un viers din vremuri
Cânt-descânt din țara ei.

Zumzetu-i vrăjit să fie?
Ori sânt vrăji în glasul babii,
Gungurind ca ciripirea
De canar? Ea cântă-așa:

„Păsăruie Kolibrî,
Du-ne, — du, spre Bimini;
Sbori și'ndrumă, — că prin spumă
Te-om urma cu pânze 'n vânt.

„Peștișor mic, Brididi,
Du-ne, — du, spre Bimini;
'Noată, 'noată, drum arată
Infloritelor lopeți.

„Pe ostrovul Bimini
Primăveri de veci încântă,
Și privighetori de aur
Râd prin slavă, — tirliri.

„Avântate flori învoalte
Fac grădină tot întinsul,
Pun în vânt parfum de patimi
Și incendii de colorii.

Falnici palmieri se 'nnalță
Adiând din evantalii
Înspre florile din vale
Dulci săruturi moi, de umbră.

„Pe ostrovul Bimini
Cel mai drag izvor țâșnește —
Dintr'un șipot sfânt și tainic
Curge Apa'Ntineririi.

„Uzi o floare veștejită
Cu trei stropi, din apa asta,
Și'nt'r'o clipă, ea se 'nvoaltă
Fragedă și iar frumoasă.

„Udă o nuia uscată
Cu trei stropi din apa asta,
Și'nt'r'o clipă, odrăslește
Muguri noi și dragi boboci.

„Un moșneag de bea din undă,
Iar stă tânăr; de pe trupu-i
Svârle vârsta-i, — ca un flutur
Năpârlind de crisalidă.

„Câte-un moș, ce-a supt din șipot
Tinereți cu plete blonde
Se codea, roșind, — în țara-i
Să revie ca ștregar, —

„Câte-o babă iar, ce supse
Pân'se pomeni codană,
N'a mai vrut să mi se 'ntoarcă
Fată mare la părinți, —

„Și-au rămas să-și facă veacul
Pentru veci în Bimini;
Soare și noroc îi ține
Prinși în Țara Tinereții...

„Înspre Țara Tinereții,
Spre ostrovul Bimini
Merg oftarea mea și dorul;
Bun-rămas, prieteni dragi!

„Moș-motane Mimili,
Moș-cocoș Kikiriki,
Bun-rămas, că de-om porni —
Stăm pe veci în Bimini!“

Astfel cântă ea. Seniorul,
Greu de somn, i-ascultă cântul;
Doar arar, ca pruncu'n vise,
Gungurește: „Bimini!“

III

Soare vesel aurește
Golful larg și plaja Cubei:
Tot albastrul slăvii nalte
Plin e astăzi de viori.

De-un sărut de Mai roșită,
În pieptar de verzi smaralde,
Inflorind ca o mireasă, —
Râde insula frumoasă.

Flutură smălțat pe plajă
Mult norod de toată teapa,
Toată vârsta; dar același
Puls nebun le bate'n inimi.

Căci un gând de mântuire
Le-a prins mintea, le-o avântă, —
El s'arată colo'n mutul
Tremurat de bucurie

Al bătrânei cuvioase
Schimnice, sosită'n cârje,
Ce, tot picurând mătăanii
Murmue la rugi din buze —

Flutură acelaș cuget
De nădejde, în surăsul
Signioritței, lin purtată
Pe o lectică de aur,

Când cu-o roză 'n gura fragă,
Cochetează cu'n Hidalgo
Ce-o petrece'n drum spre plajă,
Mângâindu-și o mustață —

Raza bucuriei scaldă
Chipul ostășimii dârze,
Scaldă seci obraji de clerici,
Descrunțați azi omenește; —

Șui, uscat, în rasa-i neagră,
Vesel mâinile ce-și freacă!
Cum și-alintă capușinul
Grasa-i gușă gudurată!

Chiar episcopul, ce face
Pe posacul, la prilejuri
De citanii mari, căci simte
Masa'ntârziind de prânz —

Chiar Episcopul străluce, —
Vesel strălucesc și negii
De pe nasu-i, și'n odăjdii
Mersu-și leagănă'ncântat

Sub un baldachin de purpur,
Între albi copii ce-i cântă
Și-l afumă, pe când clerici
În brocarduri și firet

Țin de-asupra lor în soare
Galbene-aurii umbrele, —
Par'că-s mari ciuperci ciudate
Ce-au pornit și ele'n mers.

Curge val convoiul înspre
Masa Domnului, — altarul,
Ridicat sub cerul liber,
În vederea mării vaste,

Și gătit cu flori, odoare,
Iconițe, poleială,
Panglici și lumânările
Sprinten și voios sclipind.

„Naltul Prea-Sfintit Episcop“
Azi slujește'n fața mării,
Și prin rugi și aghiasmă
Cheamă binecuvântarea

Peste flota-aceea mică
Ce în golf tălăzuiește,
Gata vânt să ia în pânze
Spre ostrovul Bimini.

Da, sânt mândrele corăbii
Ce Don Juan Ponce de Leon
Le-a armat de drum, să-l ducă
Să găsească'n zări ostrovul

Unde apa'ntineririi
Șopotă vrăjit. — Din plajă
Mii urări i se aruncă,
Lui, Desrobitor al Vieții,

Filantrop suprem al Lumii, —
Doar nutresc nădejdi, la'ntorsu-i
Să le-aducă, fie-cărui,
Un flacon de tinerețe.

Unii, 'n gând, înghit de-acuma
Din nectar, și-un val de viață
Li îmbată, legănându-i
Ca pe luntrile din port.

Cinci sânt vasele Flotillei —
E o caravellă mare,
Două lungi feluce repezi,
Două brigantine mici.

Vasul-Admiral e mândra
Caravellă, — pe catarge,
Mari stindarde de Castillia,
Aragonia și Leon.

Toată pare-un chioșc de vară,
Cu frunzet îmbrebenită,
Flori, ghirlande, panglici, flammuri
Fluturând pestrițe'n vânt.

Vasului i-au zis „Speranza“
Și, la proră, chipul Zânei
În stejar sculptat, se'nnață
Mare cât un stat de om —

Zugrăvită-i toată, trainic
În vopsele lustruite,
Fără păs de vânt și apă, —
Mândră statue-icoană.

Fața-i e cărămizie
Ca și gâtul, ca și sânii
Ce sbucnesc din laibăr verde,
Și tot verde-i rochia Zânei.

Verde-i și cununa frunții;
Negru-smoală-i părul; ochii
Și sprâncenele tot-astfel.
Dreapta 'n ancoră-și proptește.

În Armada plutitoare
Sânt cam una sută opt-zeci
Înși, din care numai șase
Sânt femei, și șase popi.

Optzeci de bărbați și-o Damă
Poartă caravella'n care
Insuși Ponce de Leon este
Comandant. O chiamă Kaka

Pe-acea Damă; da, bătrâna
Baba-Kaka e azi Damă
Și-i „Senora Juanita“,
Decând Ponce a înălțat-o

Mare Muște-Alungătoare,
Mare Leagănă-Hamacuri,
Și Paharnică-a-Juniei
La izvorul Bimini.

Drept simbol al viitoareii
Slujbe, poart'o cupă de-aur
Și tunica zeei Hebe,
Turnătoarea de nectar.

Scumpe-ajururi de Bruxella,
Sălbi de perle, vre-o duzină,
Mai ascund ironic nurii
Bruni și veștezi ai Senorci.

Rococo-antropofagic,
Caraib-pompadourescă
E măreața-i coafură,
Unde, stol, stau prinse'n ace

Păsări mici, cât cărăbușii,
Ce sclipind din smalț de pene,
Par sutimi de flori în rouă,
Flori bătute'n pietre scumpe.

Acest coif grotesc de pasări
E-o frizură de minune
Pentru chipul Kakei năstim,
Chip în plisc de papagal.

O icoană sor' cu-această
Pupăză, e Ponce de Leon
Care, încrezut temeinic
In curânda'ntinerire,

S'a svârlit de pe acuma
In costumul tinereții,
Răsfățându-se'n pestrițul
Port al Junilor la modă:

Albi pantofi cu cioc, ca fanții,
Și cu zurgălăi; în șlițuri
Pantalonii, de culoare
Roz, cel drept, — iar fraged-verde,

Verde și vărgat cel stâng;
Mânci de atlas umflate,
O mantilă șic pe-un umăr,
O beretă cu trei pene —

Astfel spilcuit, în mână
Cu-o ghitară, Admiralul
Sprintenel se saltă'n tocuri
Impărțind comenzi de bord.

Ordin dă să se ridice
Ancora în clipa'n care
De pe mal s'o da semnalul
Că sfârșită-i sfânta slujbă.

Ordin dă, ca, de plecare,
Toate tunurile flotei
Să dea trei duzini de salve,
Țărmul Cubei salutând.

Ordin dă, — și râde, saltă,
Se'nvârtește'n toc sfârlează —
Beat de apa cea din vise
Și de dulci nădejdi nebune,

Și ciupește biete strune
De ghitară, până țipă —
Și cu glasul-i frânt de vârstă
Gălgâie un cânt-descânt:

„Păsăruie Kolibrî,
Peștișor mic, Brididî,
Sbori și 'nnoată și ne-arată
Drum spre țărmul Bimini!“

IV

Juan Ponce de Leon n'a fost
Vre-un aiuritor fantastic,
Când s'a avântat în zare
Spre ostrovul Bimini.

Nu s'a îndoit vre-odată
Că ostrovu-i fapt aeve —
Cântul babei sale Kaka
Ii era destul zălog.

Fiii mării cred mai lesne
În minuni, ca fiii gliei:
Țin doar ochii tot în para
Marilor minuni cerești

Pe când valuri vuie veşnic
Peste tainicele-abise
Ce'ntrupară'n vremi minunea
Donnei Venus Afrodita.

În troheele din urmă
Mai rămâne să dăm ştire
Câte truzi, furtuni, şi-amaruri
Biet Seniorul a'nfruntat.

Ah, în loc ca să-şi întreme
Bolile de mult, sârmanul
Cotropit a fost de multe
Noi dureri şi crunte racili.

Tot vâslind spre tinereţe,
Vârsta zi cu zi îl frânse,
Şi sbârcit, slăbit, fantomă,
Însfârşit atinse ţara —

Ţara mută, unde'n umbra
Răcoroşilor cipreşi
Curge unda 'nfiorată
Ce, pe toţi, vrăjit întreamă —

Lethe-i zice apei bune!
Bea din ea, şi uiţi de-apururi
Tot ce suferi; — da, uitare
Afli chinurilor tale....

Bună apă! bună ţară!
Cel ajuns acolo, nu mai
Pleacă 'n veci, — căci ţara asta
E eternul Bimini.

(Tradus în 1913)

M. RÂLSCHI

PARTIDUL

E 'n cârma ageră ce poartă
Sovietice corăbii 'n larg
E 'n orice muncă'n orice carte
In suflu 'ntregului meleag.

In neclintita legătură
Dintre oraș și sat, e el.
Uriașa, veșnica-i sudură
E drumul clasei în spre țel.

El este Lenin și-a lui oaste
De oameni curagioși și tari
Și Stalin e în ale noastre
Infăptuiri mereu mai mari.

E gândul, fapta 'ntreaga viață
Strădania spre 'naltul vis.
E adevărul spus în față,
De omul simplu și deschis.

E în iubire, în nădejde,
In stepele ca mările,
In ochi de prunc care privește,
Pe hartă lumea, zărilor.

In românește de Clementina Voinescu

CONSTANTIN VANȘENCHIN

FIUL OSTAȘULUI

Băiatului îi iese întâii dinți
Și noaptea n'are liniște un pic.
Veghează ochii mamei ațintiți,
Dar nu știu să-l ajute cu nimic.

Deabia că se nascu și isbucni
Răsboiul crud cu sângeroasa-i sete,
Iar tatăl lui pe lângă Minse pieri,
Luptând acolo pentru Soviete.

Băiatul lui nici n'apucă să-l vadă,
Dar pentru mângâierea mamei poate,
Avea figura tânărului tată
Și semăna leit cu el în toate.

E bucuria ei, e-al vieții soare.
El doarme lângă geamul cu perdea,
Dar mai'nainte ca să-l vadă mare
Va'mbătrâni de-abinelea și ea.

Ce viscol bate la fereastră-acum!
Și anii trec... Dar iată că se scoală
Și pe zăpada tare de pe drum
Se duce la serbarea dela școală.

Un viitor măreț și strălucit
Visează pentru fiu oricare mamă,
Dar că va fi un om obișnuit
De asta, rareori ea ține seamă.

Nu prea găsești un tâlc adevărat
În prorociri (doar când nu ai răbdare),
Dar fiului acesta de soldat
Ii este hărăzit un drept mai mare,

Un drept de cinste, dreptul lui puternic
Ca să trăiască așa pân' la sfârșit,
Ci ochii lui, pământul sovietic,
Să-l vadă, precum tatăl l-a dorit.

Și dacă s'o 'ntâmpla de s'o abate
Pustietatea unui nou război,
Intinse depărtări el va străbate
Și se va 'ntoarce iarăși înapoi.

Va trece pragul bine cunoscut
Și în mantaua de soldat uzată,
Va semăna atuncea și mai mult
Ca mai 'nainte cu ostașul-tată.

Va spune el cuvântul răspicat
Pe care noi în Maiu-acela plin,
Din anul patruzeci îndepărtat
Nu am putut atuncea să-l rostim.

S'o repezi la maică-sa din drum
Și păru-i alb l-o netezi el blând
Și liniștit va spune că de-acum
Nu va mai fi război pe-acest pământ.

Va plânge mama și se va gândi
La tinerețea ei îndepărtată,
Când fire'ncărunțite va zări
La tâmpla fiului adânc brăzdată.

În românește de Tudor Măinescu

SIMON ISTVAN

HANUL HAIDUCILOR

Acoperit cu stuh, la drum crăiesc,
e-un han, din vremi când luau haiducii plosca
și petreceau. Bătrânii povestesc
de Savanyo și despre Sebri Ioska,
de cum i-a zugrăvit pe zid plaivasul,
când își făceau, la asfințit, popasul:

Ci iată-i: Illes — „flintă“, Papp — „măciucă“,
și crâșmărița ce le'ntinde masa
cu vin ales. Și slobozesc haiducii
un chiot lung de tremură și casa,
își duc, râzând, carafa sub mustață,
și-și joacă mândra până dimineața.

Trăgeau haiduci vestiți, aici la crâșmă,
ce la necaz cântau și beau domol.
Li hăituia, că n'au intrat în slujbă
la Impărat, să-i piardă prin Tirol.
Iar când s'au pus să tragă'n cei bogați
au fost trimiși jandarmi, să-i ia, legați.

Dar păs de le întinde'n codru mreață,
unde-i ascunde fiecare ram
și tot norodul obidit li-e strajă!...
Dar groful n'avea tihnă niciun dram,
căci îl vedeai din pulbere cum mușcă,
când îl prindea'n călărea ei vreo pușcă.

Aici la han i-a încolțit potera,
dar plumbii lor plătit-au scump tot chinul:
Illes și Sebri s'au scăldat, cu ură,
în sânge de jandarm, mai roș ca vinul.
Cu flintă'n mâini căzut-a și Pccarul,
știut de toți cum își răzbună-amarul.

... Acuma de-ar trăi acei bărbați,
ar sta cu mine-aici la crâșmă, vara,

de vorbă despre anii minunați
în care crește și'nflorește țara.
Mecanici-tractorști, azi, i-aș vedea,
ciocnind voioși, cu mine, la tejghea.

De pe pereți, haiducii ochii-și pleacă
spre noi, iar umbra lor, pe sub frunzar,
se-așează să cinstească o cinzeacă
în amintirea anilor de jar
când haiduceau prin codrul înfrunzit
să apere norodul obidit.

In românește de Mihnea Gheorghiu

CUTREMURUL

Din Kefalonia, insula zdrobită,
vine-o păsărică neagră de obidă.
Jalnic își frământă aripile'n zbor —
și-un flăcău întreabă pasărea cu dor:
— Spune-mi, păsărică, să mă liniștești,
am la Zante-o fată juruită mie...
— Spune-ți-oi, dar cum e fata ce-o iubești?
— Albă cum e neaua, tânără, mlădie,
părul cum e smoala, revărsat pe umeri.
— După-aceste semne, nu pot să știu care-i!
Albe cum e neaua, zvelte, mlădioare,
câte sunt la Zante nu poți să le numeri...
...Și întreabă-o fată pasărea cu dor:
— Colo'n Argostoli am un frățior,
spune-mi, păsărică, ce-i cu el, e rău?
— Spune-ți-oi, dar cum e frățiorul tău?
— Mândru la făptură, drept cum e platanul,
de cinci ani tânjește bietul sub zăvoare.
— După-aceste semne nu pot să știu care-i,
căci sunt mii acolo drepti cum e platanul;
temnițele toate pline-s de feciori.
... Și-o măicuță'ntreabă'n graiul ei cu tremur:
— Spune-mi, păsărică gingașă ce zbori,
mi-s copiii acolo'n marele cutremur...
— Câți sunt, cum arată? Și-am să-ți spun de-oi ști.
— Orișicum arată, orișicâți ar fi
toți ai mei sunt pruncii și-i jelesc pe toți.
Ce-ai văzut mai groaznic, spune-mi, dacă poți.
— Am văzut izvoare lăcrămând în noapte,
sprintene pâraie'n malca lor secând.
Am văzut și munții despicați în șapte,
munții cei cu cimbru și bătuți de vânt.
Marea'nvălmășită'n maluri o zării,
prunci murind la sânul mamelor lovite
de-ale firii crude, dușmane stihii.
— O, izvoare limpezi, culmi împădurite,
Prunci ai mei uciși în cea mai grea tortură!

Rău mai rău pe lume nici că poate fi...
— Când gemeau răniții prinși de surpătură,
cei mari (ale vieții dușmane stihii)
chefuiau la toartă pe nesățurate.
Temnițele grele le-am văzut surpate, —
Și-au fugit feciorii, noaptea s'o străpungă.
Da-i culcară'n țărână plumbii cu poruncă
dată de-ale vieții dușmane stihii...
— Rău, mai rău pe lume nici că poate fi
decât ale vieții dușmane stihii!
— Dar dece plângi, mamă? Jalea să-ți ajungă!
— Jale mi-i de codrii, jale de izvoare!
— Dar dece îți sfâșii pieptul, draga mea?
— Jale mi-i de case și de prunci în floare!
— Dar pe cine blastămi, maică, draga mea?
— Crudele stihii din viață și din fire.
— Dar dece-ți scânteie ochii-așa de vii?
— Văd un alt cutremur: ceas de nimicire
pentru ale vieții dușmane stihii.

In românește de Ioanichie Olteanu

INTREBĂRILE UNUI MUNCITOR CARE CITEȘTE

Cine-a zidit cetatea Theba
Cu cele șapte porți?
În cărți sunt scrise numele de regi.
Cărat-au oare regii stâncile?
Și Babilonul cel mereu distrus
Cine-l clădi la loc de-atâtea ori?
În Lima strălucind ca aurul,
Constructorii'n ce case locuiau?
Când zidul chinezesc fusese gata,
Zidarii seara încotro s'au dus?
Măreața Romă este plină
De arcuri de triumf. Cin' le-a 'nălțat?
Asupra cui au triumfat Cezarii?
Bizanțul, cel atât de mult cântat,
A oferit numai palate oare
Locuitorilor din vremea-aceea?
Chiar și'n ținutul legendar Atlantis
Atuncea când oceanul l-a 'nghițit,
Cei care se'necau în valuri
Urlau în noapte după sclavii lor.
Viteazul Alexandru Macedon
A cucerit pe vremuri India.
El singur?
Cezar când bătu pe Galli,
N'avu măcar un bucătar cu el?
Filip al Spaniei a plâns amarnic
Când flota lui s'a scufundat în mare.
Dar alții n'au mai plâns?
Și Frederic al doilea, în războiul
De șapte ani ieși învingător.
Afară de el, cine a învins?
Pe fiecare foaie-o biruință.
Cine-a gătit ospățul pentru ea?
La fiecare deceniu un om mare.
Dar cheltuelile cin'le plătea?

Atâtea relatări,
Atâtea întrebări.

În românește de Emil Dorian.

ZOLTAN HAJDU

PĂMÂNTUL MEU NATAL

Vă revăd iar mândre plaiuri mureșene
Așezări natale...
Trenul fuge, fuge, fuge,
Negurile serii i s'aștern în cale..
O fâșie albă, ca un vâl subțire
Peste râu se lasă,
Apoi se destramă
Și în noapte pare-o pânză luminoasă.

Peste văi și dealuri, molcom se așează,
Către culmi se'ntinde,
Și de vânt purtată
Crește nesfârșită, lumea o cuprinde.
Cum priveam prin neguri, amintiri trecute
Se întorc prin vreme,
Voi mi-ați dat viață
Mi'ați veghiat pruncia, plaiuri mureșene.

Mureșul atuncea, îmi părea o mare
Largă, sbuciumată.
Eu, privind la plute,
Adormeam adesea'n iarba 'nrourată.
Puiul căprioarei, îmi părea cât cerbul,
Ciorile că's vulturi,
Iar dumbrava codru,
Când suiam pe arbori ca să caut cuiburi...

Lat de două șchioape, străbătând cătunul
Curge pârâiașul.
Podul de deasupra-i
Îmi părea că este ditai uriașul.
Mai ieri, căutându-l, îl aflai și parcă
Altfel este azi:
Scund și ros de vreme.
L-am trecut de-odată dintr'un singur pas.

Ce mai pași gigantici fac dela o vreme,
Spun, zâmbindu-mi mie.
Zdraveni pași mai facem
Toți ce-am fost tovarăși din copilărie.
Vorba de „tovarăși“ azi la fel ne leagă,
Spusă e de oameni.
Sună-a jar, dar glasul
Le e grav, cu joaca nu poți s'o asamoni.

Și ei spun: — tovarăși, de o viață tristă
Avusesem parte.

Era bun pământul
Dar purtam în spate traistele deșarte.
Te furau bogații, n'ajungea pitacul
Nici de-oțet și sare.
Credeți că la cântec,
Și la veselie ne-a fost gândul oare?

Astăzi ne-am dat mâna la'ntovărășire.
Iată, holda crește.
Din belșug ni-i traiul
Nimeni nu te'njură, nu te asuprește.
Și apoi la urmă mă băteau pe umăr:
Asta-i, vezi, dreptate!
Zile'ntregi de-arândul
Ași fi stat de vorbă, să le-ascult pe toate.

Plaiuri mureșene, vă așteaptă încă
Multe bucurii.
De-ar fi să le poarte
Undele pe Mureș, apele s'ar prăbuși.
Orice strop de apă jinduiește după
Sprintene dinamuri,
Ți le-om da, ca unda-ți
Să aprindă raze aurii în geamuri.

Plină de'ncântare e copilăria;
Dar când țara toată
Liberă-i și mândră,
Inima îți este largă și bogată,
Și cuprins de dorul zilelor de mâine
Eu m'aș naște iar
Și-amintiri aș strânge
Multe, că m'aș face chiar milicnar.

Eu visez, iar seara peste văi așează
Neguri fumurii.
Plaiuri depe Mureș
Cine știe, mâine cum v'aș mai găsi?!
Azi că știu, dar dac'ar fi să ne despartă,
Indelunga vreme,
De mă voi întoarce
Nu v'aș recunoaște, plaiuri mureșene.

SZASZ IANOS

ZÂMBET STRĂLUCITOR

Cu primii fulgi de nea spălatu-te-ai
Că ești atât de dulce la privire?
Dar nu zăpada, ci un rodnic grai
Ți-a dăruit această strălucire.

Tovărășeasca bunătate, viața
De luptă și de fapte îndrăznețe
Ți-a modelat cu adâncime fața,
I-a'ntipărit o gravă frumusețe.

Tu frumuseții-i dai un și mai mare
Avânt. Și-obrajii tăi strălucitori
Ca un cristal — adună'ntr'înșii soare
Și îl răsfrâng în vesele culori.

Acum când știi sub inimă cum crește
O nouă inimă, și-o simți svâcnind,
Când, fericită, mă privești zâmbind,
Copilul nostru parcă îmi zâmbește.

Copil și mamă sunt aceeași floare,
Acelaș zâmbet. Cine-o să'ndrăznească
Din inimă cumva să mi-l răpească
Plătind pe drept, în sângele lui moare!

In românește de Al. Philippide

O, INSULĂ...

O, insulă iubită, Anglie,
Țară cu verzi păduri foșnind,
Pe unde frasini murmurând suspină
Prin lunci de-argint și prin dumbrăvi.

Și voi știți cântul ce-l murmură
Strânși braț de braț iubiții'n crânguri
Și voi știți cântul ce-l murmură,
Omul la plug, sau pădurarul,
Noi vom fi
Liberi de-apururi, într'o zi.

Și voi știți cântul ce-l murmură,
Aspri mineri în besna grea,
Și voi știți cântul ce-l murmură
Oamenii'n fabrici, constructorii,
Noi vom fi
Liberi de-apururi, într'o zi.

O, insulă iubită, Anglie,
Cu văi și dealuri de smarald
Se'ngâmfă azi toți nepoștii
Dar vom fi
Liberi de-apururi, într'o zi.

O, insulă iubită, Anglie,
Noi, fiii tăi jurăm pe veci
Să smulgem lanțul ce te leagă,
Și-atunci vom fi,
Liberi de-apururi, într'o zi.

NOUROS BELLO DAMZ*)

ERI A GEMUT O FEMEIE

Eri a gemut o femeie,
Ceasuri întregi a gemut,
Fără ca nimeni alături să-i steie,
Fără'ngrijire,
Intr'o baltă de sânge pierdută a zăcut.

Eri, zidu'nchisorii ca osu-a trosnit;
Din botu-i hidos
Scăpau hohotinde plângeri amare,
Eri, austera-i privire-a slăbit
Și fu'nmlădiere și fu'nduioșare
Văzând suferința femeii de jos.

Eri, râsul plafonului larg rotunjit
Strâmbat fu de furie cruntă.
Eri trase o umbră pe chipu-i zdrobit
Și pentru femeia în sânge scăldată
Porni o plânsoare înceată.

Eri, prin tăcerea apăsătoare
Trecu uraganul prin închisoare;
Peste acoperișul bolnavei
Trecu ca o briză înviorătoare;
Prin noaptea cu vâl de durere cernită
Pornise cu fruntea de teamă pălită.

Eri,
Cânta mila'n fiecare lucru....

Dar
Eri,
Fortul râdea,
Și bea și petrecea
În spumă de șampanie năucă
Și'n clinchet de pahare

*) Poet progresist din Nigeria

Și într'o hărmălaie de măcel,
 Sbierau bărbații tare,
 Fierbea alcoolul'n ei și ei în el,
 Totul se clătina ca o ulucă,
 Năucitor orchestra răsuna,
 Cu bule mici otrava'n whisky bășiea...

Coloniștii
 Și colonistele
 Jucau,
 Dansau
 Cu frământări obscene
 În cea mai albă și frumoasă casă din oraș.

Cu toate astea,
 În acelaș timp, gema femeia neagră
 Și'n locul glasului care secase
 Eșeau numai oftaturi dureroase...

Iar trupul
 Stors de suferință grea
 Jcs pe pământ bătătorit zăcea.

Eri se'nzecea durerea,
 Eri, urla femeia pân'la nebunie
 Fără vreun ajutor
 Fără ca nimeni alături să-i fie.

Eri
 Noaptea, eri,
 În miez de noapte neagră,
 În noaptea spintecată de dureri,
 De suferințe și sfârșală,
 Un prunc veni pe lume și-l văzură zorii
 Negru, negru,
 Și-i fu întâiul leagăn
 Pământul bătucit
 Al închisorii.

*(fragment din „De trei ori o sută douăsprezece
 luni”. Titlul simbolizează cei 300 de ani
 de robie colonialistă a Africei)*

In românește de Radu Bouréanu

AL. OPREA

IZBÂNDĂ REALISMULUI IN CREAȚIA LUI MARIN PREDĂ

Cu privire la primele creații ale lui Marin Preda, critica noastră literară a folosit următoarele etichete: „galeria de „cazuri“, „ființe elementare cu trăsături bestiale, oameni instinctuali, nefirești, morbizi, nereali“, etc., sau, dând dovadă de indulgență, „creații adânc atacate de morbul naturalismului“. Trecându-se apoi la analiza nuvelei „Desfășurarea“, s'a remarcat, pe bună dreptate, că este o nuvelă „remarcabilă“, „o imagine complexă a realității“, etc. Dar nu se poate explica cu adevărat succesul repurtat de scriitor, saltul înregistrat în creația sa dacă nu se studiază totodată acele elemente realiste care există dela început și care au continuat să existe în opera lui M. Preda, ducând o luptă pe viață și pe moarte cu elementele naturaliste. În „Desfășurarea“, datorită însușirii adânci de către scriitor a concepției despre lume a clasei muncitoare, aceste elemente au triumfat ridicându-se la o deosebită înălțime și strălucire.

Peisagiul literaturii din primăvara anului 1941 era încărcat cu plante veștede și hidoase.

Fugind de realitatea „murdară“, „nepoetică“, poetaștrii se făceau frați „cu un fir de iarbă“ și creiau „poeme medievale“ scrise în secolul al XX-lea, sau încălecau măturoidul „magic“ al imaginației și se opreau în timp, la cel puțin acum o mie de ani,

pe vremea împărătesei Teodora a Bizanțului, etc.

„Paradisul suspinelor“, „Flori de lampă“, etc. iată titlurile obișnuite de cărți.

În acest timp apăreau societăți de scriitori, cum era: „Asociația scriitorilor militari români“, al cărei rol, după cum se spunea într'una din proclamații, „a crescut considerabil în armata și războiul modern“. Asociația își ducea activitatea cu o sfântă abnegație, deoarece își trăgea seva din „virtuțile străbunilor, energiile sufletești ale urmașilor și curățirea elementului românesc de influențe străine“ (Vezi aceeași proclamație).

Era în momentul când burghezia renunțase să-și mai acopere fața cu trandafiri și gladiole artificiale și instaura cu ajutorul naziștilor dictatura fățișe, teroristă a celor mai reacționare, mai șoviniste elemente ale capitalismului. Pregătind pe față un război sângeros împotriva Uniunii Sovietice, burghezo - moșierimea visa câștiguri fabuloase și nimicirea — eventual chiar și desființarea pentru totdeauna — a luptei maselor populare. Literatura oficială, mângîindu-se cu sânge pe față și atârându-și de brâu scalpul, devenea un credincios paj al fascismului.

În vitrine se lăfăiau cărți, dela „Vaduri și bulboane“ — care, după expresia ziarelor de atunci — „oferă cititorului câteva ore de nesfârșită și blândă atmosferă creștinească“, până la „Drama casei lui Timoteu“, în care se făcea apologia fiarei, a

omorului. De „Lunateci“ și „Povestiri cu năluci“ era plină întreaga literatură.

„Drama casei lui Timoteu“ înfățișa în ținutul arid și întunecat al Camonei, situat lângă lunca Prutului, lupta unor oameni care, mânați de forța oarbă a destinului, ucigând și incendiind, ajung să fie stăpâni. Nu-i greu de pătruns sensul acestui sistem metaforic, nu-i greu de înțeles că autorul acestei cărți arunca jerbe de flori la picioarele hitleriștilor.

În acest bolnăvicios peisagiu, alături de creații realiste care continuau cele mai bune tradiții ale literaturii noastre și vădind influența acestora, a apărut prima schiță a lui Marin Preda, intitulată „Salcâmul“.

În timp ce în maculatura literară a vremii omul era degradat și redus la trăsăturile unei fiare, Marin Preda găsea întâmplări obișnuite, în aparență chiar neînsemnate din viața țăranilor, care-i dădeau posibilitatea să zugrăvească sentimente și atitudini omenești.

Tudor Călărășu, poreclit Pațanghel, a tăiat în dimineața unei zile salcâmul uriaș și vechi din grădina sa, pe care satul se obișnuise să-l considere drept o mărturie a vieții lui sbuciumate, drept comoara sa de amintiri. Prin detalii exterioare, Marin Preda sugerează starea sufletească a lui Tudor Călărășu. Tudor se scoală imediat după miezul nopții. În timp ce se îmbracă — cu greu, pe dibuito — el mormăie. „Ce să fac? Am nevoie de el“. Ajuns lângă salcâm, un strigăt neașteptat de cocoș îl face să tresară. Apoi se apucă să taie cu furie. Se odihnește puțin, dar venirea zorilor îl îndeamnă să muncească cu mai multă febrilitate. Huietul prăvălirii salcâmului atrage în grădină toți vecinii. Pentru prima dată, autorul ne introduce în lumea de gânduri a lui Tudor Pațanghel. El se simte ca și cum ar fi fost prins furând sau omorînd pe cineva. La imputările sătenilor, el sbiară: „Ce dracu'aveți, mă, ce este? Ați înebunit?“

Cuvintele încărcate de amărăciune ale vecinilor, plânsul unei fetițe care rostește printre hohote: „Dece l-ai tăiat, nea Pațanghele?“, demonstrează legătura care exista între săteni și salcâm. De aceea schița nu

rodă numai tragedia unui copac, ci și tragedia unui sat întreg. Salcâmul, ca un răboj pe care sunt încrustate amintiri, năzuinți și gânduri a nenumărate generații, ajunge să simbolizeze legătura de veacuri care există între popor și tradițiile pe care se reazimă, între popor și natură. Această idee este exprimată și în numeroase cântece populare, în care voinicul se adresează astfel codrului:

*Codru, codru, înfrunzit,
Ține-mă'n tine ferit,
Că nimic nu ți-am stricat,
Și nu mă simt vinovat.
În tine de când intrai
Numai o creangă tăiai,
Armele de'mi atârnai.
Le-aș fi pus, codru, pe jos,
Dar pământu-i umedos
Și ferul e ruginos.*

(Poezii populare — V. Alecsandri.)

De aceea, în schiță, tăierea salcâmului este ridicată la rangul unei crime. Peisagiul suferă că este tăiat salcâmul și-l denunță pe ucigaș. La început: „Era răcoare și satul zăcea în liniște“, „Cerul era spuză de stele și găina începuse să apună“. Pare că încă nu s'a aflat intenția ucigașului. Sosirea lui Tudor Călărășu lângă salcâm, cu săcurea în mână, este vestită de țipătul neașteptat al unui cocoș. Când încep loviturile securii: „aripile nopții duceau răbufnirile scurte ale loviturilor, împrăștiindu-le... departe de coviltirul nemișcat și înalt al salcâmului“. Omul este prins asupra crimei de revărsatul zorilor. „Dinspre dealul viilor prinsese să se lumineze“. Iată cum îi apar lui Tudor zgomotele satului ce începea să se trezească. „Parcă s'ar fi auzit fâșăitul a mii de viermi de mătase urcându-se pe frunzele de dud“. Și când stejarul se prăvale, Marin Preda notează scurt: „Parcă se prăbușise cerul“. Acest ultim strigăt al peisagiului atrage în sfârșit vecinii la locul crimei.

De aceea „Salcâmul“ este de fapt un poem în proză dedicat sentimentelor simple dar adânc umane ale poporului.

★

Creația lui Marin Preda nu are nicio contingență cu literatura semănătoristă de până atunci, care înfățișa satul în culori de ilustrată: țărani îmbrăcați în costume naționale imaculate, cu fețele radiind de fericire, pășind cu coase pe umăr, pe lângă tradiționalele troițe.

Marin Preda a venit în literatură tocmai pentru că simțea nevoia să dea chip literar întâmplărilor dramatice, impresiilor adânci pe care i le stârnise realitatea statelor. De aceea, el va fi ferit de pericolul de a înfrumuseța viața, prezentând în scrierile sale ciocniri, înfruntări puternice.

În nuvela „Dimineață de iarnă” — care trebuia să constituie prima parte a unui roman — autorul înfățișează descompunerea unei familii din burghezia rurală, dovedind influența exercitată asupra sa de creația lui M. Gorki.

Impotriva „stăpânului” casei, numit impersonal „ăla”, de care tremură întreaga familie, se ridică fiul său mai mare, Paraschiv Moromete. Este interesantă motivarea psihologică a actului acestuia de rebeliune. Paraschiv s'a trezit într-o dimineață mai de vreme. El așteaptă cu groază invitația „ăluia” să se scoale. Apoi adoarme din nou. Și iată ce visează: *„Era o câmpie nesfârșită, plină cu flori și cu fel de fel de fluturi frumoși care zburau pe deasupra. Paraschiv Moromete, călare pe un cal roib, se plimba în goană prin iarbă deasă a câmpului și chiuia”. Dar nici în vis el nu se poate bucura de fericire, căci: „Apoi se făcea că e toamnă și că începe culesul porumbului. El dormea pe prispa casei și auzea prin somn un glas blând și ciudat care îl înfiora”. Era glasul bătrânului Moromete. Groaza aceasta care-l urmărește până și în vis, motivează psihologic actul lui Paraschiv, care îndrăznește pentru prima dată să nu mai fie umil și ascultător și până la urmă să părăsească casa. Faptul că tirania chiaburului Moromete nu mai poate fi suportată nici chiar de fiul său, este edificator pentru chipul moral al chiaburului. În caracterizarea lui, Marin Preda folosește planurile a două înfățișări: cea reală și cea aparentă. Despotul Moromete are o voce blândă și joasă. În timp ce o bate pe nevastă-sa, el îi pune întrebări cu o voce și mai blândă. Iar pe fiul său Ilie Moromete, la fiecare*

lovitură de par pe care i-o administrează, îl întreabă foarte liniștit: „Ce Ilie, tată, ce e?” Aceste două înfățișări, cea aparentă și cea reală — care se întrepătrund, contribuie la crearea unui personaj conturat cu multă forță.

Valoarea schițelor și nuvelor apărute între anii 1941—1947 și cuprinse în volumul „Întâlnirea din pământuri”, constă tocmai în măsura în care acestea oglindesc realitatea în aspectele ei semnificative.

Schița „În ceată”, reprezintă un patetic document de acuzare al exploatarii chiaburești. Autorul folosește forma compozițională a monologului, care era mai propice pentru desvăluirea sentimentelor de ură și mânie ale țăranului sărac Ilie Resten.

„Uitați-vă la el, sări-i-ar bolboșile ochilor. Dece tăceți din gură? Am treizeci de clăi de grâu. Ii sparg capul ăluia care s'o apropia de mine. Mecanicul mănâncă, mă duc la șira mea, o stropesc puțin și-i dau foc. Dau foc și la mașină, mă duc la fiecare șiră și o aprind, la toate târgile acestea cu paie, dau foc la toată aria”.

Propozițiile scurte, repetările de cuvinte (mă duc, dau foc, etc) vădese frământările lăuntrice ale personajului. Din desfășurarea monologului, prind să se închege chipuri și întâmplări înfiorătoare. Fetița lui Ilie Resteu este luată de chiaburul Belegă, chipurile pentru a fi înfiată, în realitate pentru a-i servi drept slugă. Hrănită cu crudăciuni, prune acre și ceapă, îmbrăcată cu niște zdrențe murdare, fetița se va stinge în curând „ca o floare”, în brațele mamei sale. Emoția vorbitorului este sugerată și prin trecerile făcute în mod brusc dela o întâmplare la alta — întâmplări care nu sunt cu totul lipsite de legătură între ele. Astfel, Ilie Resteu acum își amintește despre un șarpe, gros ca o coadă de sapă, care i se înfășurase pe un snop de grâu, acum vorbește despre chiaburul Belegă, care fiind șeful reței îl lasă cu grâul netreierat, pe motiv că n'are căruță și cai — deși el muncea pe arie de câteva zile împreună cu nevastă-sa. Monologul se termină cu aceleași cuvinte cu care a început: „Că nu sunt cetele, cete de nebuni, e câte-un șarpe negru sub buze, ca Belegă. sări-i-ar bolboșile ochilor!”

În nuvela „O adunare liniștită“, subiectul este lipsit de o acțiune încordată, acută, și se desfășoară „liniștit“. Indemnându-se cu țiucă și gogoși, un grup de țărani ascultă tărășeniile care de care mai „strașnice“ ale lui Pațanghel. Din „parascoveniile“ acestuia capătă contur figura țăranului închiaburit, Miei Tătărășteanu, de care se leagă întâmplările povestitorului. Mistuit de „foamea de avere“, Miei umblă îmbrăcat în jurăbii vechi și peticite, în timp ce în curtea lui apar cai mari și grași, grajduri și pături noi, iar averea și-o mărește treptat pe seama „proștilor“. Nici chiar prietenia nu constituie o stavilă în calea setei lui de înăvuiere.

Procedul compozițional folosit desvăluie măiestria lui M. Preda în ceea ce privește prezentarea individualizată a vorbirii personajilor. Nuvela „O adunare liniștită“, cuprinzând dialoguri între povestitor și ascultători, este o adevărată scenetă, întreruptă doar de către autor prin scurte notații de regie, atunci când în scenă apar personaje noi. Datorită acestei măiestrii, țăranul închiaburit, deși nu apare deloc în nuvelă, rămâne pentru cititor un personaj viu, bine individualizat.

Nici dragostea nu este înfățișată la Marin Preda cu lacrimi de limonadă. Dugu lui Pațanghel, pentru a putea o iubi pe Drina lui Palici, trebuc, ca'n basme, să se lupte întâi în „Pământuri“ cu măgădăul de Achim-Achim. De altminterca, deasupra întregii nuvele stăruie o atmosferă de basm. Dugu o vede pentru prima dată pe Drina pe când se scaldă în râu. Și de atunci s'a și îndrăgostit de ea, ca Novac din balada populară, care pândește scaldătoarea zânelor. De altfel, există multe asemănări între zâne și Drina. Iată cum o înfățișează Dugu: „M'am pitit și mai bine, și ce crezi? O văz că își desface părul și începe să și-l strângă iar peste cap, să-l înoadă. Mă, ce păr avea... Eu n'am mai văzut“. Doar că nu spune că-i de aur. În lupta dintre Dugu și Achim-Achim, învinge Dugu, cel mai tânăr, cel mai firav, cel mai frumos și cel mai cinstit luptător. Aceasta ca'n basme, unde fratele cel mic este mai viteaz decât frații săi mai mari și unde întotdeauna eroul este cel de al treilea frate, cea de a treia soră, cea de a treia zână; mărtoaga

bătrână și răpciugoașă este un harmăsar năzdrăvan, iar armele ruginite și aruncate în fundul unui tron vechi, arme vrăjite.

Spre deosebire de creațiile scriitorilor naturaliști, unde peisagiul măreț, monumental dovedea nimicnicia omului, la M. Preda peisagiul este strâns legat de stările sufletești ale personajilor. În schițele și nuvelele sale, peisagiul îl întâlnim, fie ca un simplu detaliu din cadrul rustic: „Ziua era înaltă, limpede și satul troznează de ger și de tăcere“ („O adunare liniștită“), fie confundându-se cu stările sufletești ale eroilor. Iată, de exemplu, sentimentele lui Dugu după victoria din „Pământuri“:

„Pe urmă soarele care ardea, ziua, salcâmi verzi și înalți de prin prejuri; soare, aer, pământ, oameni care se aud pe aproape deschizând gura și scoțând sunete; un fel de isvoare din toate părțile, pe care urechea lui le prindea ca o scoică tremurătoare; câinele întins în țărână, la umbră, cu ochii jumătate închiși; țărâna tăcută și albă în care caii își aruncau adânc vârful copitelor; pe deasupra niște păsărici; stoluri de porumbei bătând aerul; în sus, ceva nesfârșit, albastru ca o pace adâncă; într-o clipă își dădu seama de ele, și din toate, așa cum le primea, făcea o bucurie ciudată, nouă, pe care n'o mai simțise până acum.“

Ca și în exemplul dat, peisagiile lui M. Preda sunt construite cu comparații luate din lumea apropiată personajului, din viața satului. Amintim o frântură din peisagiul descris în „Salcâmul“: „Cerule era spuză de stele și găina începuse să apună“.

Influența literaturii decadente și-a pus însă tiparul ei întunecat și asupra creației lui Marin Preda.

Marin Preda a adus în scrierile sale o bogată cunoaștere a realității și a omului. Dar influența metodei naturaliste de creație va face adeseori ca el să nu pătrundă semnificația acestui material de viață, ca el să prezinte din plin tocmai ceea ce este întâmplător, necaracteristic și nu ceea ce este tipic, esențial.

Schița : „Calul“ relatează o întâmplare cutremurătoare. Un țăran își ucide cu un ciolan de vită, propriul său cal, dela care ia numai pielea.

Arătarea sau sugerarea cauzelor care l-au determinat pe țaran să-și omoare vechiul său prieten de muncă și de viață grea, ar fi conferit schiței un puternic dramatism.

Dar autorul înfățișează numai actul în sine al uciderii calului, acțiunea semi-conștientă, animalică a țaranului. Aceasta face ca mesajul de idei al schiței să fie voalat, să nu poată fi transmis cititorului.

Tocmai datorită influenței nefaste a naturalismului, Marin Preda, în primele sale lucrări, nu pătrunde totdeauna în esența lucrurilor și fenomenelor.

Înfățișând lumea sufltească a personajilor el nu merge la gândirea logică, la conștiința propriu zisă a omului ci se oprește să analizeze stările de subconștientă, obsesiile.

Intr'o dimineață de toamnă, Vasile Catrina din schița „Colina“, trezindu-se din somn, nu-și mai recunoște camera. Ducându-se apoi să vadă un ogor din Frunzari, el este înconjurat deodată pe drum de o ceață deasă și cenușie, care devine apoi fumurie și înfâșșit albicioasă. Lui Vasile Catrina i se pare că vede cum colina din fața lui se ridică mereu în sus, „se umflă ca o băsică uriașă, se clatină, cumpănindu-se ca o înaltă balanță“. Iar o porumbiște din apropiere se aprinde și dispare cu repeziciune. Pământul întreg „se legăna, se lăsa în jos, se scufunda“.

Când își revine, coborînd în goană colina, lângă el apare deodată un moșneag gros, în cămașă albă, cu părul lung și alb, care mergea târșit și cocoșat. Ingrozit, el alunecă și cade. Apoi, simțind „ceva apăsător în el, turbure și greu ca o apă neagră“ îl îmbrânțește cu putere pe bătrân și cu trupul înmuiat de spaimă, o ia la goană fără să se mai uite înapoi, ca și cum ar fi fost gonit de duhuri necurate.

Această situație, aproape identică, o vom reîntâlni în fragmentul de nuvelă: „Întâia moarte a lui Anton Tudose“, publicat în „Revista literară“ din 1947.

În mijlocul unei cețe care era așa de deasă încât „o vedeai cum se lasă pe mâini“, Anton Tudose este martorul unei înfiorătoare destăinuirii a unchiului său: delă o vreme niște viermi negri i-au pătruns pe măduva oaselor și-l fac să aibe

năluciri și vedenii ciudate. De această boală — nebunia — va fi cuprins și Anton Tudose și, după cum sugerează fragmentul de nuvelă, și fiica lui.

După cum vedem, M. Preda se îndeletnicește în aceste scrieri cu analizarea cauzurilor patologice, cu descrierea unor suflète de oameni simpli, care se destramă și alunecă spre zone de întuneric, străine de preocupările literaturii fiindcă sunt străine de umanitatea adevărată.

Zugrăvind sentimentele omului, M. Preda se oprește cu mare atenție în creațiile sale naturaliste la trăiri fiziologice, nu merge mai departe la înfățișarea gândurilor și simțirilor lui. De aceea, în schița „La câmp“, omul ne este prezentat ca rob al instinctelor animalice.

Pe larg ni se înfățișează aci siluirea unei fete de către doi ciobani. Până și portretele fizice ale personajilor pierd orice trăsătură umană devenind portretele unor brute. „Bălea era un măgădău cu o față colțuroasă, pătrată, ca un cârpător de țest. Buzele și nasul, deși îi erau groase, nu ieșeau afară din obraji. Când vorbea, făcea un zgomot ca și când din gură i-ar fi căzut niște noduri“, etc.

Atitudinea autorului față de faptele zugrăvite nu reiese de nicăieri din schiță. Tocmai pentru că în aceste scrieri, omul este privit nu ca element al grupului social ci ca o simplă unealtă oarbă a instinctului sau a trăirilor subconștiente, tocmai de aceea ele reprezintă manifestări fățișe de naturalism. De fapt, ceeace determină fizionomia reală a omului este locul și rolul pe care-l ocupă în viața societății.

Asupra acestei probleme, cât și asupra rădăcinilor naturalismului din creația lui Marin Preda vom reveni odată cu analizarea nuvelei: „Ana Roșculeț“.

Nuvela „Ana Roșculeț“ reprezintă o nouă etapă în creația lui Marin Preda. E momentul când scriitorul face un efort impresionant, dar neizbutit, spre a-și însuși în adâncime metoda realistă, spre a se apropia de ce e cu adevărat omenesc în om.

Trebuie spus că în această perioadă

naturalismul nu mai poate fi găsit în manifestările lui vizibile: interesul pentru instinct, pentru irațional. Naturalismul cu care mulți dintre scriitori au avut de dat înainte de 23 August o luptă grea, atacă acum, sub alte vestimente și înfățișeri, părțile realiste din creația lor. De aceea, multe opere din perioada respectivă au o înfățișare complexă, greu de apreciat din primul moment. Astfel, la început, critica literară a etichetat nuvela „Ana Roșculeț” drept „exemplară pentru ceilalți scriitori”, „o biruință de seamă a literaturii noastre”, etc. Iar apoi, presa a calificat aceeași nuvelă drept o manifestare virulentă a naturalismului.

Formele concrete sub care apare naturalismul diferă unori chiar dela scriitor la scriitor. Astfel, în scrierile lui Al. Jar, naturalismul se manifesta până nu de mult în insistarea exagerată asupra trăsăturilor fizice, asupra gesturilor stereotipe ale personajilor, în dauna zugrăvirii vieții lor afective și intelectuale.

În „Ana Roșculeț”, rădăcinile naturalismului constau în poziția obiectivistă pe care o are autorul încreierea imaginilor artistice.

Nu este vorba aici de a cere scriitorului lungi divagații sentimentalo-lirice. Aceasta ar fi împotriva originalității sale creatoare. Marin Peda, spre deosebire de alți scriitori, — ca Ion Istrati, de pildă, — care întovărășesc acțiunile personajilor ca un ghid hâtru cu comentarii hazlii: „Multe necazuri și amaruri mai are omul de tras în viață! Uneori, când se tot adună supărările peste măsură de grele și de cumplite, îți vine să svârli cu cușma 'n câini și să te duci unde vezi cu ochii!”, se obiectivează; din nuvelele sale nu reiese povestitorul faptelor, ci numai faptele. El smulge cortina de pe scena nuvelor sale, lăsând pe cititor să vadă singur întâmplările eroilor, dând astfel cu putere impresia vieții.

Obiectivismul său constă însă în modul în care sunt construite imaginile.

Nuvela „Ana Roșculeț” își propunea să oglindească în chip artistic unul dintre cele mai revoluționare fenomene din realitate: transformarea tumultoasă a oamenilor dela o mentalitate înapoiată, retrogradă, la una înaintată, socialistă.

Ana Roșculeț ducea la început o viață lipsită de orizont. Pentru ea fabrica era: „un lucru străin, rece, depărtat de ea și încălțit”. La sfârșitul cărții, M. Peda o prezintă drept fruntașă în producție. Ea este trimeasă să reprezinte țara noastră la Congresul dela Wroclaw.

Intenția justă a autorului, vădită și în unele părți realizate din nuvelă, este însă discreditată de rămășițele naturalismului din metoda sa de creație.

Iată, de exemplu, cum este înfățișată camera unde locuiește Ierulescu, o funcționară din fabrică care o învață carte pe Ana.

„Ana fu condusă într-o mică odaie unde se afla o singură somieră și un șifonier în care se simțea destul de limpede un miros foarte neplăcut. Somiera era goală, iar șifonierul deschis, răvășit”. Și mai departe: „Odaia era cu parchetul gol, un covor strâns sul lângă perete și patul răsturnat cu intestinele în sus. Deasupra lui, Ana văzu o femeie bătrână cu o sticlă în mână, plină cu ceva, turnând tacticos ici-colo din acel conținut, uitându-se atent în burta patului să descopere parcă cine știe ce. Un copil de vreo cinci ani urmărea și el alături de bătrână, să apară ceva”. Sau altă cameră: „În mijlocul odăii cu hârtii de mărimea planșei, mototolite ciudat, de o ghiară înfipțată în mijloc; pe planșă, hârtia prinsă în pineze era de asemenea mototolită de aceeași mână, tot în mijloc, și smulsă în două colțuri. Ana se uită și văzu un început de desen, parcă burta unei locomotive. Dea-lungul hârtiei, era scris cu creion roșu, limpede și furios. Ana silabisi: Sa-cra-men-to!”

Dar ce scop are descrierea acestei camere care amintește de un ospiciu? Vrea poate autorul să satirizeze, să demaște acest personaj, să contribuie la exprimarea esenței unui fenomen social negativ? Nicidecum. Ierulescu este personajul pozitiv, care are trebui să joace cel mai important rol în procesul de transformare al Anei Roșculeț.

Și în „Suflete moarte” întâlnim o descriere amănunțită a locuinței mucegăite a lui Pliușchin și a camerelor sale respingătoare și cu miros pestilential. Chiar portretul acestui personaj este înfățișat cu multe detalii, începând dela bărbia

care „era foarte proeminentă“, așa încât Pliușchin „era nevoit, de fiecare dată, să și-o acopere cu batista ca să n'o scuipe“, și până la îmbrăcăminte sa putrezită. Dar toate aceste amănunte servesc la demascarea mănoasă a celei mai monstruoase creaturi a realității din Rusia feudală-iobagă, a lui Pliușchin, care pierduse aspectul omenesc atât din punct de vedere fizic cât și moral, din pricina lăcomiei sale de avere.

Înainte de acest capitol, Gogol înfățișează un minunat peisagiu al unei grădini cu stufișuri verzi luminate de soare, cu trunchiurile albe, uriașe ale meste-cănilor, cu coroanele copacilor fremătând în vânt. Peisagiu care, exprimând forța, avântul liber, frumusețea vieții, aduce în numele idealului estetic al lui Gogol o implacabilă condamnare a lui Pliușchin și a modului său de viață.

În nuvela lui Marin Preda, prietena Anei Roșculeț, Vica, una dintre muncitoarele înaintate din fabrică, care ar trebui să reprezinte forțele avansate ale societății, folosește un limbaj trivial. Singurul ajutor pe care-l dă Anei, în procesul acesteia de limpezire ideologică, este sfatul de a găsi un alt amant în locul boxeurului Tomiță care o bate.

Dar oare aceste acte sunt semnificative, caracteristice categoriei sociale pe care-o reprezintă Vica? Dimpotrivă. Ele dau o imagine înjositoare, nedreaptă, neadevărată.

Tocmai datorită acestei poziții obiectiviste a scriitorului, transformarea Anei Roșculeț este nerealistă, neveridică. Procesul de transformare al unui om este un proces contradictoriu, de luptă aprigă între ceea ce este vechi în caracterul și deprinderile lui și noua mentalitate, noua conștiință socialistă. A înfățișa „impățial“ această luptă, înseamnă în mod implicit a te situa pe pozițiile vechiului, a fi incapabil să înfățișezi triumful noului.

Aceasta se și întâmplă în nuvela lui Marin Preda. Procesul de transformare al Anei Roșculeț este arătat numai în momentele sale statice, când vechiul este mai puternic, când nu se vede forța noului. În fața cititorului, pe ecranul nuvelei sunt mereu proiectate scenele în care apar atitu-

dinile cu iz burghez ale Anei Roșculeț. Chiar după ce începuse procesul de creștere al conștiinței ei, o vedem cum se plimbă pe stradă pentru a se convinge dacă „cucoanele au pantofi frumoși ca ai ei“. La sfârșitul cărții, când Ana Roșculeț, vrând să-și arate noua ei atitudine față de lume, sprijină inițiativa Auricăi Muscan de a se lucra la mai multe războaie deodată, mobilul real al acestui act rămâne invidia ranchiunoasă împotriva maistoriței: „i-e necaz că nu i-a venit ei mai întâi în cap“.

Noul nefiind prezentat cum biruie, Ana Roșculeț rămâne până la urmă o mizerică cu o mentalitate burgheză. Iar M. Preda, prezentând-o drept o muncitoare înaintată, a denaturat chipul luminos al modelelor ei din viață.

Aceeași poziție obiectivistă în reflectarea realității face ca M. Preda, urmărind procesul de transformare al Anei Roșculeț, să nu meargă pe linia esențialului din viață, a transformării oamenilor în procesul muncii, sub influența colectivului de muncitori și a partidului, ci să situeze pe prim plan „sbuciumul interior“ al muncitoarei, rupt de determinările materiale, sociale din realitate.

Aceasta îi oferă scriitorului posibilitatea unor lungi comentarii psihologice și a înfățișării unor stări sufletești și sentimente care ne amintesc creațiile naturaliste din „Întâlnirea din Pământuri“. La fiecare pagină Ana Roșculeț „își mușcă adânc din buze“, „strigă răgușit și scrâșnește“, „e neliniștită“, „stăpânită de dorinți încalcite, întunecoase“, „simte ceva înverșunat și rău“, pentru oamenii din jur, „izbucnește într'un plâns scrâșnit, nestăvilit“, etc., etc. Lecția la Ierulescu e tenebroasă ca o ședință de spiritism.

Faptul că în „Ana Roșculeț“ elementele realiste din creația lui M. Preda suferă sub atacul elementelor naturaliste își găsește—după cum am văzut—explicația în existența obiectivismului, a unei insuficiente înțelegeri a vieții și în lipsa unei atitudini active a scriitorului față de viață.

Dar fără ură sfântă, ură de moarte împotriva a tot ceea ce e vechi, fără dragoște arzătoare, vulcanică, patimașă pentru ceea ce e nou, nu poate fi reflectat adevărul din realitate.

Problema tipicului este întotdeauna o problemă politică.

Dintre legende „misterioase” ale Parisului face parte și „Legenda trandafirului de aur”.

Se zice că odată, demult — timpul exact nu se știe — prin foburgurile Parisului se pripășise un strângător de gunoaie foarte ciudat. De dimineață până seara putea fi văzut strângând, fără plată și cu multă hărnicie, gunoiul de pe strada meșteșugarilor în aur. Abia mai târziu s'a aflat că printr'o muncă gigantică, pulverizând și strecurând gunoiul, el strângea firișoarele de aur căzute în procesul de fabricare al diferitelor giuvaeruri.

Așa a ajuns el, ca azi câte puțin, mâine câte puțin, să crece din aurul cules un trandafir cu totul și cu totul de aur.

Nu se știe cât adevăr cuprinde această legendă. Ea ne poate servi însă în chip simbolic.

În creațiile de dinainte de 23 August și în anii imediat următori a multor scriitori existau firișoare de aur, chiar dacă acestea erau ascunse de grămezi și mormane de pământ.

Astăzi vedem cum din vechea pulbere de aur iau ființă trandafirii minunați ai literaturii noastre.

Acest miracol demn de „O mie și una de nopți”, a fost săvârșit datorită noii realități sociale din țara noastră și însușirii adânci de către scriitori a concepției despre lume a clasei muncitoare.

În articolele sale despre literatură, M. Gorki cita adesea acest proverb înțelept: cu cât e mai înalt punctul de vedere, cu cât e mai vast orizontul pe care-l cuprinde privirea, cu atât mai justă este reprezentarea celor văzute. O asemenea înălțime care permite scriitorului redarea multilaterală, adâncă și fidelă a tabloului realității, o constituie concepția marxist-leninistă asupra lumii.

După cum am văzut, creațiile de până acum ale lui Marin Peda se orientau deseori spre fenomene necaracteristice, netipice din viața sau, sesizând fenomene esențiale, uneori nu pătrundeau în conți-

nutul lăuntric al acestora, rămânând la suprafața lor.

În nuvela „Desfășurarea”, întreaga orchestrație a mijloacelor artistice ale scriitorului servesc pentru desvăluirea profundă a esențialului din realitate, creind imagini de o largă generalizare. În unele lucrări literare închinată vieții satului apărea un tablou idilic, deformat.

Câteva chiaburi „oficiali” — de obicei unul sau doi — cu o burtă cât butia sau slabi ca niște țări, mânați de o ură „în sine” împotriva comuniștilor, comiteau diferite acte criminale, începând cu datul focului la arie, etc.

Secretarii de partid se perindau dintr'o lucrare în alta ca niște fantome, nematerializați; încununăți cu frunze de mirt ei țineau discursuri care se măsurau cu kilometrii. Iar niște sărmani de mijlocași nu făceau altceva decât să se văicărească mereu aidoma unor iovi moderni.

Marin Peda pătrunde cu îndrăzneală în adâncul realității, înfățișând conflicte pasionante și personaje variate și originale.

Lupta de clasă apare — în nuvela „Desfășurarea” — în tot dramatismul și complexitatea aspectelor sale, într'un moment de răscruce din viața sătenilor din Udupu, când se înființează Gospodăria Agricolă Colectivă. În aria literaturii noastre apare acum, pentru prima dată un nou tip literar, al mijlocașului închiaburit. În acest fel, mașinațiile chiaburilor „oficiali”, Enache și Miuleț, găsind un ajutor în mașinațiile noilor chiaburi, generați de mica producție de mărfuri, devin și mai viclene, și mai primejdioase.

Lupta împotriva vechilor și noilor chiaburi este cu atât mai aspră, mai grea cu cât stihia mic-burgheză a corupt unii comuniști cu posturi de răspundere în aparatul de partid (Ion Niculae, prim secretar al raionului) sau de stat (Prunoiu, președinte al sfatului popular comunal), făcându-i să subaprecieze pericolul elementelor capitaliste dela sate sau chiar să stimuleze creșterea acestora.

Dar tocmai în înfrângerea acțiunilor încărcate de ură și perfidie ale dușmanilor se evidențiază puterea și frumusețea mo-

rală a personagiilor care reprezintă forțele sociale înaintate din realitate.

Activiștii de partid, ca Țurlea, trezesc energia revoluționară a țăranilor muncitori pentru a dejuca planurile chiaburilor și a apărătorilor lor oportuniști; Anghel, secretarul organizației de bază din Udupu, nu pregetă să se ridice și împotriva primului secretar al raionului de partid când acesta denaturează linia partidului; Mitrică, deputat în Sfatul Popular Comunal și membru în Biroul Organizației de Bază; Pascu, directorul comunist al morii, țărani mijlocași ca Burcea, țărani săraci ca Ilie Barbu, iată numai câțiva din eroii care sunt gata să-și dea și viața pentru a se înființa Gospodăria Agricolă Colectivă, pentru ca aceasta să fie „a lor“, a țăranilor muncitori și nu a chiaburilor mascați în țărani mijlocași.

Nuvela începe și se încheie cu o imagine: revărsatul zorilor peste sat. Găsim în această imagine, sintetizată, întreaga semnificație ideologică și artistică a nuvelei.

Tocmai fiindcă Marin Preda a pătruns în esența realității a izbutit el să creeze tipuri de o mare valoare literară.

Ilie Barbu este unul dintre eroii pozitivi cei mai remarcabili ai literaturii noastre de după 23 August. Resortul interior al actelor sale îl constituie setea neostoită, nesecată, pentru o viață frumoasă, în care demnitatea omului să fie respectată, în care oamenii să se prețuiască unii pe alții. Ca un coșmar înfiorător îl urmărește amintirea vieții de slugă la chiaburul Enache, unde a fost supus la umiliri și înjosiri sălbatece. Exploatat și de chiaburii noi ca Ghiocșoia, Ilie Barbu speră ca în cadrul Gospodăriei Agricole Colective să devină și el om între oameni.

Aici „oamenii se vor băga în seamă și se vor împrieteni“, nu după averea fiecăruia, ci „după cum au să muncească și să se poarte în viața cea nouă care începea“.

De aceea, actul de înscriere în Gospodăria Colectivă reprezintă pentru Ilie Barbu o sărbătoare ce-l face să trăiască o stare de vis. Ajuns primul în fața comisiei, Ilie Barbu nici nu aude întrebările inginerului.

„Ilie Barbu nu auzi. Stătea în picioare în fața mesei și se uita mereu când la dreapta, și la stânga sa, când înapoi; zâmbea co-

pilărește și într-o vreme se scărpină fericit în cap. Nu era greu de ghicit că se credea văzut de toți, că toată atenția celorlalți era adunată asupra lui“.

Intervențiile brutale, grosolane ale lui Bădârcea îl jignesc profund pe Ilie Barbu. Tocmai această bucurie a sa fiind umbrită, îngurată de faptul că în conducerea Gospodăriei Colective vor să se cocoteze exploataatori ca Ghiocșoia și Bădârcea, va face ca el să descopere legăturile acestora cu chiaburii „oficiali“ și să-i demaște în fața organizației de partid. Apoi, pentru ca Gospodăria Colectivă să fie „altceva, sântem noi acolo“, Ilie Barbu, în luptă cu chiaburii, își primejduiește chiar viața.

Alegerea sa ca socotitor în Gospodăria Colectivă dă câmp larg setei lui arzătoare de activitate, îi înaripează visurile. Ilie Barbu exprimă pară protestul înflăcărat al generațiilor de țărani, ale căror calități și capacități erau strivite, călcate cu nerușinare în picioare de exploataorii hâzi ai satelor și care abia acum au posibilitatea să înflorească în libertate.

Caracterul lui Ilie Barbu se desvăluie și prin particularitățile temperamentului său.

Aparent, Ilie Barbu este un om sfios, nu îndeajuns de energic, nu îndeajuns de curajos. Secretarul organizației de partid, propunându-i să fie socotitor, îi spune: „Tovarășul secretar Țurlea zice că te știe dela școală, că erai cel mai tare la socoteli, dar trebuie să fii tare și-așa, ca om!“

Dar acest aspect este numai aparent, determinat în mare măsură de viața grea, de slugă, pe care a trebuit s'o ducă Ilie Barbu. Temperamentul său e o apă liniștită la suprafață dar tumultuoasă în adânc. E deajuns ca frații Enache, chiaburii la care slugărise Ilie Barbu, să-l îmbrânceană acum, puțin, din greșeală, pentru ca temperamentul lui iute, impulsiv, să și iasă la iveală. Dintr'un singur pumn, obrazul lui Iancu Enache „crescuse ca o pâine“.

Se află în această mânie a lui Ilie Barbu, strânsă în pieptul său dealungul unei întregi vieți, ceva din mânia lui Ilie Resteu care, pentru a i se face dreptate, este gata să se bată cu oamenii de pe o arie întreagă, să răstoarne mașina de treerat

cu roțile în sus. Deaceea, pe bună dreptate Țurlea, secretarul raionului de partid, îi spune lui Anghel:

„— Ziceți că n'are îndrăzneală... Are, dar voi n'ați avut grijă de el, măi tovarășe Anghel! Nu i-ați dat curaj deloc!”

Firea energică, impetuoasă a lui Ilie Barbu abia acum se desvăluie, când el se poate considera drept stăpân în satul său, în țara sa. În nuvelă ni se spune că Barbu „venea spre treptele sfatului cum vine omul spre curtea sa”. Și portretul fizic servește pentru a scoate în evidență trăsăturile tipice ale caracterului lui Ilie Barbu. Astfel, Marin Preda în repetate rânduri atrage atenția cititorului asupra ochilor „limpezi” ai eroului. Iată cum începe nuvela: „Ilie Barbu se trezi din somn cu ochii limpezi, ușor, și liniștit! Iar la sfârșitul ei: „Gherghina nu se feri, rămase sub privirea aceea care părea grea de atâta limpezime și pe care o cunoștea de când era fată: îi plăcuse atunci cel mai mult, dar astăzi îi plăcea mai mult ca oricând”. Amănunt care sugerează firea deschisă, cinstită a personajului, frumusețea sentimentelor de care este animat.

Un alt tip literar este Voicu Ghiocoeaia. El este de fapt Mihai Tătărașteanu din nuvela „O adunare liniștită”, situat însă în alte condiții istorice.

Acum „Miai” folosește condițiile N.E. P-ului pentru a se înavuși. El face speculă la barieră cu produse agricole, vânzându-le cu un preț de două sau de trei ori mai mare decât la cooperativă, exploatează munca lui Ilie Barbu, a fraților Ciobanu și a altor țărani săraci, întreprinde diferite afaceri cu chiaburul Enache mărindu-și neîncetat pachetele de câte cinci sute de mii de lei, etc. Casa noului „Miai Tătărașteanu” „care arată ca o bojdeucă printre grajdurile și păturile noi din curtea sa,” acum a devenit o adevărată fortăreață. Până și poarta este făcută din stâlpi groși, noi, și acoperită cu tablă, ca o casă. În tocmăi ca o ghionoaie din basmele populare — nu este întâmplătoare nici apropierea de nume — prin nenumărate ghiare, Ghiocoeaia își strânge mereu averea, sub privirea ocrotitoare a oportuniștilor din aparatul de stat.

Tocmai pentru faptul că Voicu Ghiocoeaia a fost țaran muncitor și s'a închiaburit în condițiile N.E.P-ului, tocmai de aceea este un dușman foarte primejdios.

Având carnetul de membru de partid în buzunar, fiind socotit drept țaran mijloc, el luptă ca să fie numit socotitor în Gospodăria Colectivă. Departe de a constitui o simplă epavă umană, așa cum apăreau chiaburii în unele lucrări schematice, în prezentarea lui Ghiocoeaia, Marin Preda subliniază vitalitatea, energia, privirea „dură” a acestuia, care explică influența pe care o avea el în sat. Iată-l în curtea Sfatului Popular în momentul „desfășurării”:

„— Bă Ilie, ia vin încoace, strigă Voicu Ghiocoeaia, făcându-l pe Ilie Barbu să tresară din visurile sale. Ce păzești tu p'aci? Ia du-te până colea la meate și ia-mi niște tutun. Voicu Ghiocoeaia este îmbrăcat în acre, adică în haine prea orășenești: purta un costum negru de popă și cravată de mătase”.

Observăm cum firea lui grosolană, încrezută, reiese din limbajul arrogant pe care-l folosește. Felul cu îi întinde lui Ilie, banii „cu un gest hotărât”, dovedește că el este sigur pe sine. Și îmbrăcămintea lui Ghiocoeaia trădează caracterul acestuia de țaran închiaburit. În prima versiune a nuvelei, publicată în „Viața Românească” aceasta era redată sumar: „Voicu Ghiocoeaia purta pantaloni bufanți, haină orășenească și cravată”. Amănuntele adăugate în versiunea nuvelei publicată în volum („costum negru ca de popă”, „cravată de mătase”, etc.) individualizează mai bine tipul noului chiabur.

Departe de a fi demoralizat, prăbușit sub mârșăvia faptelor desvăluite, ca anumiți chiaburi din unele lucrări (în care momentul demascării lor coincide cu momentul desființării lor ca dușmani), Ghiocoeaia continuă să acționeze cu violență și energie sporită, împotriva Gospodăriei Colective. Toate acestea contribuie ca să i se dea viață chipului unui dușman primejdios, a cărui imagine inspiră la vigilență masele de cititori.

Un alt personaj din nuvelă, viu, este Gheorghe Anghel, secretarul organizației de bază din Udupu. Deși nu are în aceeași măsură valoarea de generalizare a lui

Ilie Barbu sau Voicu Ghiocoeaia, Anghel se înscrie printre cele mai izbutite figuri ale secretarilor organizațiilor de partid din literatura noastră. Încă din 1945, el se află în fruntea luptei comuniștilor și a celorlalți țărani cinstiți din sat, la început pentru exproprierea moșierului Cristescu, pentru naționalizarea morii lui Mieluț și acum pentru înființarea Gospodăriei Agricole Colective. În jurul faptelor lui însuflețite de elan revoluționar s'au născut diferite povești, așa cum deseori creiază poporul în jurul faptelor eroilor săi dragi.

Astfel, se povestește cum în momentul naționalizării, Anghel nu i-a dat voie lui Mieluț să-și ia din „proprietatea sa” nici măcar pălăria pe care o uitase în birou. Această povestire îi plăcea și lui Anghel și nu o desmințea pentru că, *„la urma urmii, dacă te gândeai bine, era mai adevărată așa decât cum se întâmplase”*.

Tocmai datorită trăsăturii fundamentale a caracterului său: patosul revoluționar, dragostea pentru partid și popor, Anghel, când își dă seama că acțiunile primului secretar al raionului de partid și ale președintelui Sfatului Popular din comună sunt greșite, împotriva țelurilor partidului, este cuprins de frământate și chinuitoare lupte sufletești. El simte că „linia” aceasta este împotriva liniei partidului. De nenumărate ori Anghel este ispitit să se ducă la secretarul regionalei de partid, să-i predea carnetul său de membru de partid și să ceară limpezirea situației. Dar firea lui dărză, energică îl determină să continue lupta cu îndârjire, acolo în sat, pentru adevăratele țeluri ale partidului.

Acest sbucium interior face din Anghel un personaj adânc uman, deosebit de chipurile uscate, sărăcite sufletește cu care ne-au obișnuit unele scrieri. În această privință este edificator momentul de mare încordare, când Anghel află dela al doilea secretar al raionului, Țurlea, că felul lui de a gândi care-i pricinuisese tulburări era cel just, se identifica de fapt cu linia partidului. Un alt autor, într-o asemenea situație (pentru a reda tensiunea psihologică a eroului) ar fi recurs la ample analize și introspecții. Marin Preda

desvăluie sentimentele pe care le trăiește Anghel, prin indicarea concisă a unui gest *„Anghel scoase tabachera din buzunar și încercă să-și facă o țigară, dar degetele îi tremurau puțin și nu izbuti”*.

Evoluția creației unui scriitor nu poate fi considerată în mod simplist: naturalistă la început, ireproșabil realistă ulterior.

După cum am văzut, lucrările literare ale lui M. Preda din prima perioadă cuprind puternice elemente realiste. În 1949, alături de „Ana Roșculeț”, M. Preda a scris un reportaj care zugrăvea cu forță artistică aspecte veridice din viața satelor. Iar în „Desfășurarea” găsim urme ale naturalismului în tipizarea restrânsă a unor personaje.

Procesul de creație este un proces complex; schematizat, el dă o imagine falsă asupra evoluției creației scriitorului, nu-i ajută în lupta pentru oglindirea mai adâncă și mai artistică a realității ci dimpotrivă.

„Desfășurarea” înfățișează înfruntarea puternică dintre țăranii muncitori din satul Udupu, în frunte cu comuniștii, și vechii și noii chiaburi ajutați de uneltele lor. Singurele personaje care reprezintă categoria de „mijloc” a țăranilor cinstiți intrați în mrejele dușmanului de clasă, sunt frații Ciobanu. Deși în concepția autorului aceștia sunt niște personaje secundare, care servesc mai mult pentru caracterizarea lui Ilie Barbu, obiectiv, în tabloul satului, ei ocupă un loc important. Frații Ciobanu neputând fi deosebiți unul de altul, alcătuiesc de fapt un singur personaj. M. Preda îi individualizează cu măiestrie. Frații Ciobanu sunt oameni cu posibilități intelectuale reduse, dar care au despre ei păreri foarte bune. În școala primară ei se minunau de deșteptăciunea lor că știu să socotească cât face zero și cu zero și cu zero. Intrând la cooperativă, frații Ciobanu sunt repede dați afară pentru că nu puteau să efectueze operațiile elementare. Dar acest lucru nu-i împiedecă să aibe o atitudine de superioritate față de Ilie Barbu. Ei sunt foarte bucuroși când Ilie vine să-i întrebe ceva. Niciodată nu spun că nu știu. Pe larg,

cu lux de amănunte, ei îi explică lui Ilie Barbu cum „devine cazul”. Înființându-se Gospodăria Agricolă Colectivă, ei sunt de părere că Bădârcea este cel mai bun pentru postul de președinte al gospodăriei.

Sunt așa de siguri de părerea lor încât socotesc că nici nu mai e nevoie s'o spună și lui Ilie, cu care merg împreună spre Sfatul Popular. Iar când acesta vrea să le demonstreze că Bădârcea și Ghiocoaia nu merită să fie în conducerea C.A.C.-ului, pentru că sunt chiaburi, ei nici nu-l bagă în seamă.

Contrastul între ceea ce cred frații Ciobanu că sunt (cum spune Ilie Barbu: „deștepți nevoie mare”) și valoarea intelectuală reală, redusă, este o sursă a comicalului și contribuie la individualizarea lor.

Dar dacă ne întrebăm esența cărui fenomen social se străvede din țesătura trăsăturilor lor individuale, ne dăm seama că aceste personaje sunt insuficient tipizate. Este drept că autorul îi investește cu o fișă asupra categoriei lor sociale: că au slugărit — împreună cu Ilie Barbu și Turlea — la chiaburul Enache, că acum au lucrat ca mână salariată la Ghiocoaia. Dar aceste „amănunte” ale vieții lor nu-și pun amprenta asupra trăsăturilor lor individuale. Ei pot fi tot atât de bine, ba chiar mai bine, țărani mijlocași.

Tăind orice referire la categoria lor socială care, după cum vedem, nu joacă nici un rol, frații Ciobanu devin de fapt ceea ce și sunt: niște personaje comice, pitorești, care nu țin prin nimic să exprime esența vreunui fenomen social, vădind urme de obiectivism în metoda de creație a scriitorului.

Într-o operă literară, toate personagiile trebuie să fie tipizate. Este greșită părerea după care într-o lucrare literară este suficient ca personagiile principale să fie tipizate, prin ele transmițându-se patosul operei, iar restul personajilor de mai mică importanță pot să fie și personaje „interesante”, „originale”, pentru a colora peisagiul uman înfățișat.

Exemplul operelor sovietice clasice ca „Pământ desțelenit” arată că fiecare personaj literar trebuie să exprime esența unui fenomen social, așa după cum o

pușcă care apare în decorul unei piese — cum spunea Cehov — trebuie să tragă.

Măestria artistică a lui Marin Predă, la prima vedere este „imperceptibilă”. Aceasta pentru că forma lucrărilor sale este lipsită de artificialitate, exprimă organic conținutul, iar mijloacele sale artistice se disting printr-o simplitate și o limpezime de cristal.

Spre deosebire de alți scriitori, în creațiile cărora te izbesc unele elemente ale măestriei lor (ca felul în care folosesc limba, etc.), arta lui Marin Predă amintește în mare măsură acele picturi unde ești atras în primul rând nu de compoziția, de coloritul picturii, etc., ci de scena zugrăvită, și deabia apoi îți dai seama de bogăția culorilor, de armonia compoziției, de răbdătorul meșteșug al penelului vădit în fiecare amănunt.

Acesta este poate și motivul pentru care critica noastră literară a fost sgârșită în analizarea formei artistice a nuvelei „Desfășurarea”. Cronica din „Viața Românească” care putea să acorde cel mai mare spațiu problemelor de măiestrie literară se mărginește să facă câteva afirmații generale („Arta scriitorului se caracterizează prin mara economie a mijloacelor artistice, proprie unui scris cu adevărat realist”), care devin ca atare gratuite.

Așa cum s'a văzut încă din primele sale lucrări, Marin Predă este un mare maestru în găsirea acelor subiecte care să dea cât mai multă forță și expresivitate materialului de viață ales.

În „Desfășurarea” el prezintă din viața țăranilor din satul Udupu un singur moment, al înscrierii lor în Gospodăria Agricolă Colectivă și din cadrul „desfășurării” o singură zi, aceea de început.

Dar în acest moment se concentrează toată viața eroilor în ansamblul și semnificația ei, se desvăluie complex caracterul personajilor. Atât caracterul lui Ilie Barbu, țăran sărac, care vine cu bucurie la această sărbătoare, caracterul chiaburilor mascați în țărani mijlocași, care tind cu ajutorul unor oportuniști de teapa lui Prunoiu să se situeze în con-

ducerea gospodăriei, cât și ale comuniștilor care reușesc să stăpânească situația și să nimicească planurile chiaburilor.

Întâmplările dramatice din nuvelă: demascarea lui Ghioceoaia ca speculant și chiabur, a lui Prunoiu ca oportunist, acțiunile chiaburilor bazate pe influența pe care o aveau asupra multor țărani săraci și mijlocași pentru a sparge Gospodăria Agricolă Colectivă, de unde până atunci luptaseră ca să se strecoare în conducerea ei, riposta comuniștilor și a țăranilor cinstiți ca Ilie Barbu care este rănit de chiaburul Enache etc., fapte înfățișate pe aproape două sute de pagini, se petrec numai în cursul a 24 de ore.

Analizând nuvelele lui Gogol, Belinski spunea, „Zugrăvirea artistică a caracterelor constă tocmai în aceea că dacă eroul vi se prezintă într'un anumit moment al vieții sale, dumneavoastră puteți să povestiți singur toată viața lui *dinainte* și de *după* acest moment“. În aceasta și constă explicația finalurilor caracteristice nuvelor lui M. Preda, care au subiectul construit pe acest principiu.

Astfel, la sfârșitul „Desfășurării“, nu ni se spune exact ce se va întâmpla cu oportunistul Ion Niculae, prim secretar al raionului de partid, nici cum va răspunde Prunoiu în calitate sa de președinte al sfatului popular comunal pentru cărdășia cu chiaburii. Dar acest lucru nu-l nemulțumește pe cititor, deoarece întâmplările din nuvelă sugerează clar soarta personajilor.

Ne amintim cum în „Întâlnirea din pământuri“ ni se înfățișează numai duelul de ciomege între Dugu și Achim-Achim și nu și dragostea lui Dugu cu Drina, pentru care a avut loc duelul. Ceeace pentru un scriitor neexperimentat ar fi constituit cuprinsul unui capitol, la M. Preda se găsește abia sugerat.

În nuvelele sale, M. Preda expune datele problemei, efectuează operațiile esențiale, sugerează rezolvarea lor, dar unele probleme mărunte le lasă pe seama imaginației cititorului.

Conținutul scrierilor sale este exprimat cu multă forță, claritate și putere de convingere și datorită faptului că el folosește o compoziție „interioară“, bazată

pe acțiunea și interacțiunea psihologică a personajilor și nu una „exterioră“, bazată pe simplele ciocniri „fizice“ ale eroilor.

În „Desfășurarea“, conflictul ia o înfățișare, datorită vizitei pe care o face Ilie Barbu lui Ghioceoaia, pe care-l surprinde împreună cu chiaburul Enache. Într-o lucrare schematică, această întâmplare care contribuie brusc la lămurirea situației încurcate din satul Udupu ar părea neconvingătoare, adusă din condei. Dar cititorul, cunoscând gândurile și sentimentele lui Ilie Barbu, jignite de atitudinea pe care o avuseseră falșii mijlocași în momentul „desfășurării“, înțelege de ce tocmai în acea seară s'a dus el la Ghioceoaia să-i ceară plata pentru o muncă mai veche și de ce, bănuind ceva, el se duce după Ghioceoaia în grădină, unde-l găsește tăifăsuind prietenește cu Enache.

Motivările interne ale actelor personajilor care fac ca nuvela să aibe o deosebită forță de convingere și prin aceasta de educare, nu exclud însă din subiect elementele neașteptate, surprizele. Uneori, în articolele de critică literară există o atitudine de blamare a situațiilor întâmplătoare, pe motiv că nu se vede „necesitatea“ lor. În articolul său, „Tipic și individual“, cunoscutul estetician sovietic Burov arată că: „În realitate, necesitatea nu există în formă „pură“. Ea există ca atare numai în expresie teoretică. Necesitatea istorică (întocmai ca și cea naturală) își croiește drum printr'un șir nesfârșit de întâmplări — fapte istorice, persoane, evenimente, care ar fi putut fi și altele, care ar fi putut să se ivească altfel, nu în momentul respectiv, etc. Necesitatea în viață nu există și nu se înfăptuiește pe nici o altă cale. Oglindind viața, artistul nu poate să dea la o parte întâmplătorul din artă, tocmai pentru a păstra caracterul artistic“.

Marin Preda a creiat o nuvelă „artistică“, tocmai pentru că înfățișând legăturile și realitățile între fenomene nu a înlăturat elementele întâmplătoare ci, dimpotrivă, le-a folosit pentru exprimarea cu cât mai multă forță a necesității istorice. Astfel, în „Desfășurarea“, tocmai în momentul ciocnirii aprinse între comuniști și chiaburi sosește cel de al doilea secretar al raionului

de Partid, Țurlea, care era originar din sat și putea să înțeleagă mai adânc starea reală a lucrurilor. Tocmai atunci când Ilie Barbu se duce la Ghiocșoaia, vine și chiaburul Enache. Frații Ciobanu sunt găsiți de Ilie Barbu nu la ei acasă ci la Trafulică, desvâluindu-se astfel întregul complot al chiaburilor, etc. Dar toate aceste întâmplări neașteptate, neobișnuite, servesc pentru reliefaarea puternică a luptei care se dă în satul Udupu, a victoriei forțelor sociale înaintate, creind din „Desfășurarea” o nuvelă captivantă, atrăgătoare.

Aparent, limbajul lui M. Preda este lipsit de caracteristici individuale. Dar nu există scriitor autentic în limba operei căruia să nu întâlnim trăsături specifice. Limba „nivelată”, fără caracteristici personale, este apanajul lucrărilor literare schematice.

Una din particularitățile individuale ale limbii și stilului lui Marin Preda îl constituie felul în care utilizează procedeul stilului indirect — liber. Acest stil, înfățișând gândurile și sentimentele eroilor, nu cu cuvintele autorului ci cu înseși cuvintele personajilor, oferă scriitorului largi posibilități pentru caracterizarea eroilor și a întâmplărilor.

El este folosit și de către alți scriitori contemporani, dar în mod diferit. Astfel, Petru Dumitriu, care în general reda faptele personajilor și stările lor sufletești fără a folosi vorbele acestora sau când era absolută nevoie, punându-le în ghilimele, în ultima sa povestire „Pasărea furtunii”, folosește metoda îmbinării vorbirii autorului și a eroului. „Adam Jora răsese singur scuturând din cap, și împinse zdravăn cu vâsla stângă. Oftă. Dece, nici el nu știa. Era greu de răsuflat, parcă nu era aer, parcă plămânii nu erau destul de largi; oricât ar fi tras în piept, tot nu era destul. Și asta te ațâța, te făcea arțăgos și îndărătnic. Uite, cum să-l rabzi pe Filoftei ăsta? O fi om în putere, și pescar meșter și om instit și bun; dar cum să-l rabzi? Adam, de șaptesprezece ani, scund, cu umerii largi și cu părul creț, se aplecă pe vâsle cu putere.”

După cum vedem, autorul se îndepărtează la maximum din planul povestirii, făcând loc eroului. Prezența sa este

trădată doar de formele pronumelor. Îmbinarea limbii scriitorului cu stilul indirect liber se distinge ușor. „Uite, cum să-l rabzi pe Filoftei ăsta? O fi om în putere și pescar meșter și om instit și bun; dar cum să-l rabzi? Adam, de șaptesprezece ani, scund, cu umerii largi și cu părul creț, se aplecă pe vâsle cu putere”, etc.).

La Marin Preda construcția stilului indirect liber este alta. Înfațișând personajii, el introduce în limba povestirii sale cuvinte, expresii, uneori și construcții sintactice caracteristice vorbirii lor. Aceasta face ca întâmplările, faptele descrise să fie reflectate oarecum prin prisma percepției personajului care apare alături de autor și care observă și comentează împreună cu el. De aceea, granițele dintre vorbirea indirectă a personajului și vorbirea scriitorului aproape dispar.

„Tot dichisindu-se, ajunse în scurtă vreme și la pălărie... O luă în mână și începu să dea cu peria peste ea. *Ciudat lucru*, în loc să se curețe, pălăria se umplu de pete, și cu cât da mai tare cu peria, cu atât petele se albeau și se făceau mai mari. *Ce-are aface!* Netulburat, Ilie începu să scuipe peste ea și în cele din urmă petele trebuiră să piară”. Mai departe: „Ilie nu se gândea să țină un discurs, dar se simțea *grozav* de bucuros. A fost întrebat de secretarul raional și cu secretarul raionului trebuie să vorbească așa, *politic*, dar mai era și *alteva*; secretarul raionului îl cunoștea de când era mic, nu trebuie să creadă că el a rămas chiar așa de *neștiutor*. Și mai era ceva: o fi el, Țurlea, secretar al raionului, dar Țurlea și Ilie sânt în același *partid*! Trebuie să-i arate lui Țurlea că merită, înțelegi cum *devine*?” Sau, iată-l pe chiaburul Enache: „Iancu Enache se uita cu dispreț la oameni și râdea în sinea lui. Cu Bădârcea președinte și cu Voicu Ghiocșoaia socotoritor, are să facă *treabă bună* gospodăria”.

Prin aceasta nuvela capătă un colorit special.

Nuvela „Desfășurarea”, cât și celelalte scrieri ale lui Marin Preda se bazează pe normele limbii vorbite și nu scrise. În ele răsună intonațiile vii ale graiului popular vorbit. Aceasta se vedește printre altele prin expresiile orale și prin dia-

logurile originale pe care le întâlnim în „Desfășurarea”, unde ultimele cuvinte ale interlocutorului se repetă în replica următoare. Iată-l pe Ilie Barbu „conversând” cu caii, — în realitate cu gândurile sale: „— Când ți-oi da eu una acuma, Zamfire, auzi câinii în Giurgiu, amenință Ilie. Să vedem când o să te duc *colo*, ce-i mai faci?! O să dai din colț în colț, puturo-sule; habar n'o să mai am de tine, auzi, mă? Sau să nu te dau? Te dau!...”

D'aia nu mai putea Zamfir, că o să-l dea acolo!”

Repetările ultimelor cuvinte ale replicii precedente le găsim îndeosebi în discuțiile personajului cu sine însuși: „— Nu-ți spusei, fă, că m'au propus socotitor? Trebuie să plec zilele astea cu Niculae Burcea la raion. Așa i se păruse, că-i spusese. Iși dădu pălăria pe-o ureche și începu să se scarpine la ceafă, neștiind ce să mai facă. Ii spusese sau nu-i spusese? Ii spusese, că dacă nu i-ar fi spus, n'ar fi stat ea acuma bosumflată, cu spetele la el, văzându-și de găină cu atâta nepăsare. Da, da, i-a spus când prindeau găina...”

Uneori și autorul se molipsește de această manieră. Prezentând sentimentele de fericire ale lui Ilie Barbu, Marin Preda spune: „Se uita la toată lumea cu ochii larg deschiși, parcă fără să clipească. „Mă vedeți? Eu sunt Ilie, Barbu! Ei, ce ziceți?” Ce să zică? Nu zicea nimeni nimic”.

Aceste repetări, proprii vorbirii neoficiale, familiare, apărând în anumite situații și momente, stârnesc râsul cititorului.

Marin Preda și-a încercat până acum forțele creatoare zugrăvind realitatea în lucrări de mici proporții, schițe, și nuvele. Atunci când a atacat genul romanului,

scrupulozitatea sa artistică l-a determinat să publice din ele numai fragmente. Astfel, au apărut fragmentele de roman „Dimineață de iarnă”, etc.

Această exigență înaltă ne amintește de acei voinici din basmele populare care, înainte de a-și asvârli buzduganul în întâmpinarea smeului, îl învârtesc de mai multe ori în jurul lor. Deaceea cititorii așteaptă cu interes creații ale scriitorului care să cuprindă o largă arie a realității.

Dealtminteri, întreaga operă a lui Marin Preda demonstrează capacitatea sa de a crea povestiri mari și romane. Spre deosebire de unii scriitori ca Ion Istrati, care se orientează îndeosebi înspre conflicte mici — ca întindere — din viață, Marin Preda înfățișează conflicte complexe, cu ramificații bogate.

Intr-o largă cuprindere a realității s'ar putea desfășura și toate aspectele măestriei lui Marin Preda, care au fost desvăluite treptat în creații diferite, ca: însușirea de a prezenta conflicte puternice, sociale sau umane (vezi dragostea dintre Dugu și Drina), puterea de analiză psihologică, individualizarea bogată a personajilor prin limbaj, compoziții și subiecte care exprimă cu pregnanță materialul de viață, talentul de a crea adevărate poeme în proză etc. „Desfășurarea”, datorită ideii sale artistice, înfățișând un moment dramatic din confruntarea de clasă, nu oferă loc descripțiilor lirice de natură, înfățișării sentimentelor de dragoste, etc.

Folosind aceste remarcabile mijloace artistice, luptând pentru oglindirea realității în tot ceea ce are ea mai profund și împotriva unor ecouri ale naturalismului, Marin Preda va isbuti să creeze strălucite fresce literare ale luptei pline de dramatism și pasiune a poporului nostru.

NOTE DE CITITOR DESPRE POVESTIRILE LUI MARIN PREDA

Titlul acestor însemnări nu-și are justificarea decât în faptul că încă nu s'au scris (și nu doresc să fiu primul care să scrie) „Note de scriitor” despre opera cuiva. Dar a spune că-ți iei note de cititor despre o carte, când tu însuți scrii cărți, e la fel cum un arhitect, vizitând cheiurile Nevei și piața Palatului de Iarnă sau Piața Sfântului Petru din Roma ar scrie „Note de trecător”. Însemnările noastre nu pot să nu fie întipărite de un caracter profesional; vedem mai ușor meșteșugul, procedeul, metoda artistului decât cititorul, care se lasă vrăjit de imaginea vieții, fără să știe *cum* l-a fermecat vrăjitorul. Totuși, cred că și pentru cititorul care nu e de meserie, asemenea însemnări nu sunt lipsite de interes, cu atât mai mult cu cât nivelul educației artistice a publicului larg poate și trebuie să crească neîncetat.

Unul din scriitorii noștri la care măestră artistului ne pune în față probleme deosebit de interesante, e Marin Preda. Stăpânirea celor mai puternice mijloace de exprimare era vădită încă din primele lui opere. Deși această măiestrie este învăluită, ascunsă — tocmai pentru a da o cât mai covârșitoare impresie a vieții, a realității.

Apariția lui Marin Preda în literatura noastră îmi aduce aminte de poveștile din „O mie și una de nopți”. Acolo, într-o adunare de târgoveți din Bagdad, sau la un caravanserai din Basora, poate

fi întâlnit un personaj tăcut, pe care nimeni nu-l ia în seamă, și îmbrăcat într'un burnus care nu-l deosebește cu nimic de oricare om al deșertului, de oricare neguțător din bazarul Bagdadului. Deodată, la un gest neînsemnat, burnusul se dă la o parte, și apar sub el straie strălucite: necunoscutul e însuși califul Harun, travestit în neguțător sau hagi; sau e un emir venit din insulele cu mărgăritare ale Oceanului Indian.

La fel l-am întâlnit eu pe autorul „Desfășurării” într-o seară din 1945, când, într'unul din amfiteatrele Universității din București, câteva sute de studenți ascultau recitări de poeme și lecturi de proză. S'a suit pe estradă un om tânăr, cu fața frământată, care a citit „ca pe nimic”, cum ar zice el, o poveste despre un salcâm. În cursul povestirii, nevasta unui țaran iese în prag; mică, grasă, cu mâinile în șolduri, „semăna cu o ulcică cu două toarte”.

Am ciulit urechea la comparația asta neașteptată de un humor sobru, legat în adâncurile sale cu universul țărănesc. Am ascultat cu atenție toată bucată, și mi-am dat seama că aveam de-aface cu unul din cei mai autentici scriitori care au povestit la noi despre țărani.

A urmat, în creația lui Marin Preda „Întâlnirea din Pământuri”. S'a discutat despre momentele naturaliste, despre descrierile de aspecte brutale, aproape neomenești, despre preocuparea pentru forme de

conștiință inferioare, sau bolnave, pe marginea nebuniei, a disperării, a stărilor sufletești fără nume, neliniștitoare, întunecoase, la eroii unora din povestiri. Dar nu acelea erau elementele de viitor, germeii dezvoltării de mai târziu a scriitorului. Nu din *Colina*, sau *Calul*, s'a dezvoltat autorul *Desfășurării*. În primele lui nuvele, alături de o vădită și o puternică tendință spre naturalism, alături de un interes exagerat spre analiza psihologică a stărilor sufletești întunecate și bolnăvicioase, există, bine desenată, fizionomia unui puternic scriitor realist. Chiar în schițele și nuvelele naturaliste, exista un element sănătos, așa cum există un element sănătos în însăși metoda naturalistă, la un Zola, la un Hemingway. Acest element e descrierea exactă, îngrijită, sobră, sugestivă, a faptelor din realitate. Scriitorul realist folosește și aceste mijloace, dându-le un înțeles nou; el selectează esențialul din realitate, exagerându-i trăsăturile. Naturalistul e ca un trup bine constituit, dar care dela umeri în sus nu mai are nimic. Vreau să spun prin asta că gândirea, concepția adâncă, viziunea justă asupra omului, societății și istoriei, exagerarea conștiinței a tot ceea ce sprijină și exprimă această concepție, lipsesc scriitorul naturalist, și, de aceea, chiar dacă e un minunat observator al faptelor, un eminent mânător al limbii literare și un meșter în tehnica povestirii, imaginea pe care o dă el despre realitate e falsă, absurdă, și dă cititorului adesea un simțământ de tristețe, de desnădejde, de a se afla într-o lume fără sens, oarbă, absurdă, din care nu e nici o scăpare. Ceeace e vădit fals, căci noi înșine, activitatea noastră, poziția noastră activă și combativă în fața lumii, îi dă un sens, și dă soluții celor mai grele împrejurări.

În nuvelele lui Marin Preda, *Colina*, *Calul*, *Înainte de moarte*, *La câmp*, momente ale vieții țărănești, luate separat, descrise cu o răceală aparentă și cu o oroare ascunsă, ne umplu și pe noi de acel sentiment apăsător, pe care-l dau de obicei lucrările naturaliste. Spaima bolnăvicioasă în prima, uciderea unui animal în a doua, agonia în a treia, un

viol într'a patra: iată tematica servită de autor într'o limbă sobră, cu un mare dar al observației și o compoziție fără cusur. Viața apare în ele urâtă, sinistă — străină de noi.

În alte nuvele, din acelaș volum, totul ia o altă înfățișare. Oamenii sânt reali — nu monștri „cu capul în chip de țest“, ca în *La câmp*, nici cu sufletele răsucite și muncite de spaime fără nume, ca în *Colina*. Ilie Resteu din *In ceată*, e un om pătimăș, violent, harnic, cinstit, omenos — un om adevărat. Pațanghel, hâtru, de o inteligență ascuțită, plin de umor, demn când „e vorba la o adică“ (*O adunare liniștită*) ne câștigă interesul și simpatia ca și Ilie Resteu, deși profund diferențiat de acesta. Cât despre băiatul lui Pațanghel, Dugu, eroul nuvelei „Întâlnirea din Pământuri“, e plin de farmec în naivitatea-i dărză și nu lipsită de viclenie, în vitejia lui de adolescent, și în clipa când, după ce s'a îndrăgostit, și-a învins rivalul și s'a întors acasă, „se întoarse și începu să meargă rar, ca un om plin de griji, spre poarta dela drum pe care o lăsase deschisă“. Plin de griji, fiindcă de bună seamă o să se însoare în curând, și viața veșnică se va renaște iarăși, din nălcuirea fugară a unui trup de fată care se scaldă, și dintr'o luptă încordată, ca în basmele cu Gruia lui Novac, între doi flăcăi dela țară, sub umbra stejarului din Pământuri.

Există un fapt cu totul demn de atenție în nuvelele din *Întâlnirea din Pământuri* — mă gândesc la acelea cu un pronunțat caracter realist: *In ceată*, *O adunare liniștită*, *Întâlnirea din Pământuri*. Și anume, claritatea cu care apare diferențierea socială a satului. Există dar multe figuri de chiaburi mai puternic și mai tăios reliefate, ca ale lui Belegă din prima nuvelă, sau a lui „Miai“ din *Adunarea liniștită*. Belegă, în cruzimea lui răzbunătoare, neomenia lui brutală, e odios, cu popa alături de el. Miał Tătărășleanul e mai mult: e descrierea chiaburului în devenire, e povestea unui din cele multe cazuri pe care țărănimea le produce „zi de zi, ceas de ceas, și în proporții de masă“, în condițiile miciei producții de mărfuri. Miał

vine despuiat, face hambar, deodată apare cu o pereche de cai; nu-și repară casa și umblă în zdrențe, numai ca să strângă, să aibe; cumpără o vie; iar când e vorba să lucreze pe degeaba caii lui, e gata mai degrabă să-i omoare. Simțul de proprietate, nevoia de proprietate, devin sălbătice — și tipice pentru acest soi de oameni dela țară. De altfel, Miai e un om sucit, complicat, căruia i-ar plăcea să-l umilească pe Pațanghel, și care are reacții neașteptate, surprinzătoare, ce isvorăsc în fond tot din egoismul feroce, axă a caracterului lui Miai. Dar nu de complexitatea lui e vorba; ci de felul cum scriitorul Marin Preda, dând o imagine realistă a viciei satului, s'a întâlnit în chip firesc cu concepția clasei muncitoare cu privire la țărănime și problemele ei. Acest caz e repetiția, la proporții mai mici, a cazului clasic, al tipului de chiabur din *Ion* de Liviu Rebreanu, și amândouă ilustrații ale ideii despre coincidența metodei realiste în literatură cu concepția despre lume a clasei muncitoare.

Din nuvelele cu țărani ale începutului, s'a născut povestirea de două sute de pagini, *Desfășurarea*. Încă de prin 1945-46, sau mai înainte, când au fost scrise (bănuiesc) nuvelele, Marin Preda arăta, în Ilie Resteu, în Pațanghel, în Beleagă, în Miai, că știe să vadă lumea nu cu ochii oricui, ci cu ochii lui Ilie Resteu și ai lui Pațanghel, țărani muncitori, iar primul deadreptul lipit pământului, exploatat, obligat să obție prin prestație de muncă, serviciile consătenilor. Chiaburul e studiat cu un ochi necruțător, *dar din afară*. Autorul vorbește prin glasul lui Ilie Resteu sau al lui Pațanghel.

De rândul acesta, se vorbește „dinăuntru” lui Ilie Barbu. Ilie Barbu e mereu în scenă, drumurile lui sânt mereu urmărite de autor cantitativ, cel mai mare număr de pagini îi sunt închinete. El e personagiul central, el e eroul; el câștigă simpatia și stima cititorului, pe el îl iubim, de soarta lui ne interesăm cel mai mult. Și e vorba de un tip de țaran muncitor din anii 1950-1951 (cel mai isbit din literatura noastră recentă).

Desfășurarea e un pas înainte, un pas mare, față de primele nuvele. Se preci-

zează orientarea autorului, se merge mai adânc în analiza socială a satului. Acțiunea capătă proporții, se ramifică, există linii secundare de acțiune, ce se întretaie cu cea principală. Unde înainte autorul știa să descrie într'o gradație iscusită a efectelor un fapt, o întâmplare scurtă, aici înșiră capitol după capitol, episod după episod, sporind treptat încordarea acțiunii și interesul cititorului. Țărani cu reacții simple, uneori animalice din primul volum de nuvele, sânt acuma oameni care gândesc, care luptă între ei, în frământarea politică a satului, și luptă cu îndemănare, uneori calculând și prevăzând mișcările pe care le fac și urmările lor.

Totuși, *Desfășurarea* suferă de urmări ale crizei inutil de grave prin care a trecut autorul într'o fază a dezvoltării sale, criză marcată prin scrierea nuvelei *Ana Roșculeț*. Iată ce cred că s'a întâmplat, și vom vedea apoi și urmările.

Primele nuvele ale lui Marin Preda n'au fost prețuite la valoarea lor adevărată. Autorul acestor rânduri se mândrește că a fost dintre cei dintâi care a recunoscut marile posibilități de dezvoltare ale scriitorului. Totuși, n'aveam pe vremea aceea îndestul simțul și înțelegerea pentru viziunea socială și pentru zugrăvirea caracterelor, de care era în stare Marin Preda; le-am căpătat doar după ani de citire și meditare asupra operei lui Balzac și a clasicilor ruși. Nici critica literară însă n'a sesizat puternicele elemente realiste din primele nuvele, și nu i-a arătat scriitorului drumul drept și ușor către un realism deplin. Ea s'a limitat la a combate latura naturalistă a creației lui, mergând până la a face un „caz” demn de hulă și ocară din *Ana Roșculeț*, nuvelă în care dealtminteri Preda e departe de a da măsura talentului său.

Cred că urmarea a fost, din partea autorului, o preocupare deosebit de sânguină, dar aproape exclusivă pentru justa înțelegere a structurii sociale și a conflictelor social-politice din satul anilor 1950. De aici succesul din *Desfășurarea*. Dar tot de aici, o oarecare uscăciune a faptelor povestite. Nu vedem, în *Desfășurarea*, nici casele, nici drumul, nici pământul, nici

copacii, nici animalele. Nu simțim, ca în primul volum, „căldura albă” a soarelui de vară, nici dacă satul „troznește de ger”. Nu vedem nici salcâmi înalți din nopțile cu spuză de stele, nici câinii pe care un stăpân jucăuș îi apucă de ceafă și-i aruncă peste cap, nici multe alte prețioase detalii, care toate la un loc dau cititorului senzația pe care în primele nuvele ale lui Preda o avea că a trăit în locurile, și cu oamenii despre care povestește prozatorul. Structura fundamentală a povestirii e solidă și adevărată; oamenii sânt vii și întâmplările pline de interes. Lipsește numai o anumită rotunjire a desenului, o umbră de lirism cald care există în primele povestiri și care rămâne nefolosită pe paleta autorului. Doar exactitatea admirabilă a limbajului eroilor suplinește această lipsă. Și într-adevăr, dacă urmașii noștri vor dori să știe cum vorbeau țăranii din câmpia Dunării prin 1950, n’au decât să deschidă *Desfășurarea* lui Marin Preda, care are aproape valoare de document.

Un alt aspect al relativei uscăciuni de care suferă în clipa asta povestirea lui Marin Preda, este subțierea vieții personale, intime, a eroilor. Oare în vreme ce Ilie Barbu se luptă cu Ghiocșoia și Bădârcea, nu există alți tineri ca Dugu și Drina din *Întâlnirea din Pământuri*? Oare dueluri epice ca acel dintre Dugu și Achim Achim nu mai au loc? Poate în alte forme, dar ele n’au încetat. Stejarul cel mare din *Pământuri* s’a uscat? A fost tăiat? Nu cred. Aștept eroi și întâmplări a căror umanitate să fie desăvârșită, implinită. Ilie Barbu și nevestă-sa sânt încă prea puțini, prea cuminți pentru relații omenști pline de varietatea nesfârșită a vieții.

Iată numai două, trei laturi ale prozei sale, pe care Marin Preda le mai poate încă desvolta cu consecvență, pentru a ține făgăduințele mari ale primelor sale cărți. Deocamdată el joacă iar, pentru o vreme, rolul străinului învăluit într’un veșmânt care-l ascunde în forfota unui caravanserai pe drumul spre Basora.

TEXTE ȘI DOCUMENTE

MIHU DRAGOMIR

CONTRIBUȚIUNI EMINESCIENE

Clasicii marxism-leninismului au arătat, nu odată, că singura clasă care își însușește și apără cu consecvență toate marile valori create de omenire, este clasa muncitoare. Insetată de cultură, luptând cu jertfe uriașe să construiască o lume nouă, eliberată de orice exploatare, clasa muncitoare recunoaște ca ale sale toate adevăratele opere de cultură și artă, înconjurând pe creatorii lor cu nemărginită dragoste.

Se știe cât s'a străduit burghezia, prin oficialii săi, să dosească, să minimizeze nemuritoarea operă a lui Eminescu, în timp ce-l prezenta pe genialul poet drept o ființă aeriană, fără niciun contact cu pământul. Cu totul altfel l-a privit poporul pe cel care este o mândrie a lui, pe cel ale cărui versuri sunt azi în toate inimile.

Un fapt petrecut cu 33 ani în urmă dovedește, încăodată, aceste indisolubile legături între poet și clasa muncitoare.

La 20 octombrie 1920 începea greva generală, cea mai mare bătălie a muncitorimii noastre de până atunci. Trădată de conducătorii social-democrați, greva a putut fi înăbușită de către guvernul burghezo-moșieresc. Ziarul „Socialismul“, oficiosul partidului socialist și al Comisiei generale a sindicatelor, a fost suprimat, iar la reapariție coloanele sale ieșeau, în majoritate, albe de sub foarfecele averescan. Intr'un ziar pe jumătate cenzurat, într'un timp când arestările continuau cu furie în toată țara, fiecare rând al ziarului trebuia să fie folosit ca un bun neprețuit.

Tocmai în acest timp, la 17 zile dela declararea grevei generale, în toiul represiunilor burgheziei, ziarul „Socialismul“ publică un articol în care folosește pe larg argumentarea plină de vervă a lui Eminescu, ca o armă ascuțită împotriva regimului. Încleștată în luptă pentru o viață mai bună, clasa noastră muncitoare îl socotea, firesc, alături, pe cel mai mare poet al nostru, și documentul este impresionant prin adâncă lui semnificație. Să-l lăsăm, deci, să vorbească:

BURSA

Dela Eminescu până astăzi¹⁾

Cenzura ne împiedică de a vorbi deschis despre „principiul rău, nedreptul și minciuna ce duce-al lumii frâu“.

Să o întorcem deci pe înconjur, spre a ajunge tot acolo: să ne ocupăm adică, nu de guvern, ci de clasa pe care se reazămă el acum, a cărei aprobare și aplauze le-a căpătat cu spectacolul pe care se complăce a-l menține în măsurile de represiune pornite.

Să ne ocupăm de speculanții bursei, care dau acum tonul vieții economice prin concentrațiunea capitalului financiar, acapararea industriei și comerțului răzlețite până acum în mâini mai multe și uneori mai puțin parazitare ca cele ale inventatorilor de afaceri din nenumăratele societăți anonime cari au inundat piața.

Cum se pune la cale o afacere spre a se momi spre ea banii celor avizi dar nepricepuți, a descris-o plin de humor și de clar văzătoare intuiție, Eminescu în scrierile sale economice:

„Se aude că în munții Buzăului s'ar afla aur. Se formează o societate anonimă pe acțiuni pentru exploatarea minei.“ O Bancă oarecare „se însărcinează să le plaseze“, Banca „produce hausse (urcare) la bursă, le vinde bine și acum rămâne ca acționarul cel din urmă să vadă dacă există sau nu aur la Buzău. Poate să nu fi existând de loc.

Băncile „se ocupă nu cu întreprinderi cari există ci cu cele ce se vor fonda de acum înainte, a căror productivitate e cu totul necunoscută, speculează pe speranța acestei productivități.“²⁾

Acestea pentru întreprinderile inexistente; pentru cele existente dar șubrede, procedura cămătarilor e tot atât de șireată.

„Institutele de credit, la început în perplexitate ce să înceapă cu capitalul — căci o bancă are nevoie de timp pentru dezvoltarea ei, ca orice altă afacere — nu s'au mulțumit numai a cumpăra efecte de bursă, ci participă la o mulțime de întreprinderi nouă pentru exploatarea de mine, fabrici și alte stabilimente industriale și nu arareori se cumpără afaceri vechi cari nu rentau, ca bază societății pe acțiuni. Căci, un timp oarecare era de sine înțeles între speculanți că întreprinderi bune le exploatează cineva singur, pe seama sa, iar cele rele le lasă unor societăți de acționari, întrebuințându-se fraza comună „că numai exploatarea în mare are perspectiva de succes.“³⁾

★

Acestea cu fost scrise cu 40 de ani în urmă pentru a caracteriza situația din alte țări. Azi, ele se aplică minunat la noi, când azistăm la creațiunea atâtor întreprinderi, fiice ale băncilor-mume.

¹⁾ Socialismul, anul XIV, n. 242, duminică, 7 noembrie 1920. Articolul este paginat contrafond.

Intrucât citatele din articolele lui Eminescu conțin sublinieri ale redacției „Socialismului“ și unele erori, datorită folosirii unei ediții defectuoase, le transcriem, în notă, după ziarul „Timpul“, unde au apărut prima dată.

²⁾ Se aude că în munții Buzăului s'ar afla aur. Se formează o societate anonimă pe acțiuni pentru exploatarea minei, și Creditul mobilier se însărcinează să le plaseze. Creditul produce hausse la bursă, le vinde bine, și acum rămâne ca acționarul cel din urmă să vadă dacă există sau nu aur la Buzău. Poate să nu fi existând de loc.

Să se țină bine minte. Creditul mobilier se ocupă, nu cu întreprinderi cari există, ci cu cele ce se vor fonda de acum înainte, a căror productivitate e cu totul necunoscută. Speculează pe speranța acestei productivități. (Timpul, anul VI, nr. 153, joi 16 Iulie 1881, articolul „Creditul mobilier“.)

³⁾ Institutele de credit, la început în perplexitate ce să înceapă cu capitalul. —

Specula nu ține cont de acțiuni existente; ea aduce în piață, își trafică prime ale unor acțiuni încă neexistente, numai la anunțarea lor — înainte de a se face încă emisiunea.

„Nimeni nu știe nici ce va face societatea „Viitorul“, nici ce soi de întreprinderi va încuraja, — totul e cuprins în haosul viitorului. Dar tocmai pentru că nimic nu e sigur, tocmai pentru că nesiguranța absolută dă loc la speranțe exagerate, specula a și pus mâna pe ficțiune și o vinde drept bani buni. E cu totul indiferentă pentru speculanți valoarea întinsă a viitoarelor titluri. Ei știu că la orice altă emisie, patronată de nume cunoscute, se naște hausse în piață, și chestiunea principală e de a vinde până e hausse.“⁴⁾

Pe vremea când scria Eminescu, nu exista bursa. El a prevăzut însă ce se va întâmpla la noi și a profetizat exact.

„Dând Dumnezeu să avem și noi bursă în țară, vom avea ocazia de a descoperi manoperile ilicite ale agiotagiului și a le descrie așa încât oricine să le priceapă.“⁵⁾

Nefericitul poet nu a mai trăit ca să aibă ocazia de a le vedea. Avem însă noi toți nefericirea de a constata ravagiile speculei, pe care așa de bine le-a întrevăzut.

Cine se îngrămădește într'adevăr la ghișeurile băncilor, în afară de speculanții obișnuiți, spre a pune mâna pe cât mai multe acțiuni ale atotfăgăduitoarelor societăți?

„Numai decât creditul sau sindicatul de capitaliști e asaltul de cereri: oamenii din societatea bună, dame din lumea mare, diplomați, balerine, judecători, săbiuțe politice, cari vin a solicita cu mult umilință, la ușa bancherului, care 20, care 60, care 100 de titluri provizorii.“⁶⁾

„Nu-i vorbă se plasează serios; nu vrea niciunul, nici n'au fondurile cuviincioase pentru a câștiga proprietatea integrală a acțiunilor pe care le solicită, dar toți știu că aceste acțiuni se vor cota hausse la bursă, din ziua întâia chiar, și că speculanții se vor arunca ca lupii asupra lor, rupându-se care de care să plătească o primă“⁷⁾

(lipsește opt rânduri și jumătate, cenzurate, M. D.)

căci o bancă are nevoie de timp pentru dezvoltarea ei, ca orice altă afacere — nu s'au mulțumit numai cu a cumpăra efecte de bursă, ci participă la o mulțime de întreprinderi nouă pentru exploatarea de mine, fabrici și alte stabilimente industriale, și nu arare ori se cumpărau afaceri vechi cari nu rentau ca bază a societății acționarilor. Căci un timp oarecare era de sine înțeles între speculanți că întreprinderi bune le exploatează cineva singur pe seama sa, iar cele rele se lasă unor societăți de acționari, întrebându-se fraza comună „că numai exploatarea în mare are perspectivă sigură de succes.“ (Timpul, anul VI, nr. 154, vineri 17 Iulie 1881, articolul „Creditul mobilier, 2“)

4) Nimeni nu știe ce va face societatea viitoare, nici ce soi de întreprindere va încuraja — totul e cuprins în chaosul viitorului. Dar tocmai pentru că nimic nu e sigur, tocmai pentru că nesiguranța absolută dă loc la speranțe exagerate, specula a și pus mâna pe ficțiune și o vinde drept bani buni. E cu totul indiferentă pentru speculatori valoarea intrinsecă a viitoarelor titluri. Ei știu că la orice nouă emisie, patronată de nume cunoscute, se naște hausse în piață și chestiunea principală e de a vinde până e hausse. (Timpul, anul VI, nr. 154, vineri 17 Iulie, 1881, articolul „Creditul mobilier, 2“.)

5) Dând Dumnezeu s'avem și noi bursă în țară, vom avea ocazia de a descoperi manoperile încălțate ale agiotajului și a le descrie așa încât oricine să le priceapă.“ (Timpul, anul VI, nr. 155, sâmbătă 18 Iulie, 1881)

6) Numai decât Creditul sau sindicatul ei de capitaliști e asaltat cu cereri; oameni din societatea bună, dame din lumea mare, diplomați, balerine, judecători, săbiuțe politice vin a solicita cu multă umilință la ușa bancherului, care 20, care 60, care 100 de titluri provizorii. (Timpul, anul VI, nr. 155, sâmbătă 18 Iulie 1881)

7) Nu-i vorbă, să plaseze serios nu vrea niciunul. Nici n'au fondurile cuviincioase pentru a câștiga proprietatea integrală a acțiunilor pe cari le solicită.

Dar toți știu că aceste acțiuni se vor cota în hausse la bursă, din ziua întâia chiar, că speculatorii se vor arunca ca lupii asupra lor, rupându-se care de care să plătească primă de 50, 100, 500 de franci chiar;“

Iată din nou, zugrăvită ilustra societate a adversarilor, cari se bucură văzându-ne la pământ:

„Câte și trele soiuri de oameni, lume mare, jumătate lume, și culise, de orce categorie s'ar ținea, diplomat sau galopin, balerină sau adjutant domnesc, gazetar sau cinstit episcop”⁸⁾, toată această spuză umană, întreaga Capșa și în plus penaii din templul Bursei, bat din palme și așteaptă sentința procesului dela Curtea Marțială, al socialiștilor, al muncitorilor cari nuse mai satură de greve, cari au lefuri mai mari decât ale profesorilor universitari și magistraților, la procesul adevăraților pricinuitori ai scumpetei traiului.

Vă admirăm, oameni din societatea bună, diplomați și balerine, judecători și săbiuțe politice!⁹⁾ Scumpă progenitură de origine romană, te admirăm!

Articolele din Eminescu, din care cita „Socialismul”, prezintă, la rândul lor, un interes deosebit, întrucât desvăluie, la o cercetare mai amănunțită, o întâmplare necunoscută, sau mai puțin cunoscută, din viața poetului. O relatăm, așa cum am reconstituit-o din presa timpului:

La începutul lunii Iulie 1881 începe să se vorbească în București despre înființarea „Creditului mobilier”. Ziarul „L'Indépendance roumaine”¹⁰⁾ anunță că noua societate are nevoie de 40.000.000 lei capital. Același ziar, peste câteva zile,¹¹⁾ într'un articol de fond, dă o serie de amănunte arătând că principalul promotor este V. Boerescu, fost fruntaș conservator și apoi membru al partidului liberal. „Creditul mobilier român” va fi deci o bancă a d'lui Boerescu”, — scrie ziarul. Cine era d. Boerescu? „Fostul președinte al consiliului de administrație al Daciei, care și'a pierdut mai mult decât jumătatea capitalului, ceeace acționarii își amintesc încă; aceeași Dacia care — fapt de notorietate publică — n'a fost salvată de la ruina totală decât prin fuziunea recentă cu România. D. Vasile Boerescu, care a avut întotdeauna ambiția — lesne de înțeles — de a se ocupa cu finanțele, a fost în 1875 fondatorul Băncii din București, care după o existență efemeră de câteva luni a fost silită, prin inteligența și vigilența celorlalți administratori — și, din fericire, tocmai la timp — să treacă la lichidare.” Ca administratori ai „Creditului mobilier” urmau să intre trei dintre intimii lui Boerescu, în același timp cenzori la Banca Națională.

După ce s'a anunțat că se pregătește înființarea „Creditului mobilier”, presa începe să se ocupe de această nouă întreprindere. Deși în fruntea societății se afla un membru marcant al partidului conservator, Eminescu deschide în „Timpul” o adevărată campanie, publicând, sub titlul comun „Creditul mobilier”, o serie de trei articole, în care demonstrează că, de fapt, se urmărește o mare afacere de bursă. Sunt articolele din care s'au extras citatele din „Socialismul”.

În continuare, Eminescu atacă și proiectata „Societate de construcții”, o anexă a „Creditului mobilier”, care trebuia să-i înlesnească manevrele.

⁸⁾ Câteși trele soiurile de oameni, lume mare, jumătate lume și culise, de orice categorie s'ar ținea, diplomat sau galopin, balerină sau adjutant domnesc, gazetar sau cinstit episcop, așteaptă, prevede, dar mai cu seamă prezice *hausse* asupra acțiunilor.

„Câteși trele soiurile” la care se referă Eminescu, sunt: 1) „persoane a căror aprobare și vorbă sunt folosite pentru succesul afacerii, dar cari n'au nici alături capital încât să-și poată păstra chiar timp scurt acțiunile. Asta e prima categorie, alaiul fără parale.” 2) „Persoane, asemenea în condiții sociale înalte, dar destul de bogate pentru a conserva titlurile: alaiul cu parale.” 3) „Speculanți de rând și culisieri. Caracuda.” (ibid)

⁹⁾ Aluzie la generalul Averescu, prim ministru al guvernului reacționar.

¹⁰⁾ „L'Indépendance roumaine”, anul V (seria 2-a), nr. 1148, 5/17 Iulie 1881

¹¹⁾ nr. 1150, 8/20, Iulie

În același timp, „Românul”¹²⁾, organul guvernamental, publică un articol de fond, extrem de favorabil noilor întreprinderi: „...întreaga activitate economică a țării va găsi în noua instituțiune concursul puterii financiare, fără de care nu se poate mișca.”

În aceeași zi, și pe același ton, scrie și „România liberă”, subliniind că printre membrii fondatori ai „Societății de construcțiuni” figurează și regele Carol I.

Iată, însă, că „L'Indépendance roumaine” din 17 Iulie scrie, în articolul de fond, că „Românul” n'a făcut decât să parafrazeze reclama „care a apărut deja în mai multe ziare” și pomeneste despre o anumită sumă de bani oferită ziarelor pentru a fi favorabile „Creditului mobilier”.

„Românul”¹³⁾ devine subit foarte prietenos cu „Timpul” — cu care era într'un violent și permanent duel până atunci — declarând că: „În chestiuni economice, și în întreprinderi de asociațiuni provenite din inițiativă curat privată, nu pot intra discuțiuni sau spirit de partidă și de pasiuni politice. Sub acest punct de vedere ne credem datori a da on. redactori de la „Timpul” câteva deslușiri asupra nedomiririlor ce d'lor au expus în articolele de joi și vineri în privința celor două societăți române de credit mobilier și de construcții...”

După această clară declarație de „principii”, „Românul” încearcă să-l îmblânzească pe „on. redactor” (ei știau bine că este vorba despre Eminescu), citând „nume cari pot fi plăcute timpului”, ca dd. George Cantacuzino, Al. Știrbei, J. Lahovari, Protopopescu-Pache, Hillel-Manoach, Menelaos Ghermani, etc., — acționari ai noilor societăți și fruntași ai partidului conservator, al cărui organ era „Timpul”.

Eminescu lămurește însă repede lucrurile, într'un nou articol, „Creditul mobilier și presa Capitalei”¹⁴⁾, demascând felul în care „Creditul mobilier” a încercat să cumpere opinia gazetelor, oferind „tuturor redacțiilor câte un frumos memoriu litografiat, împreună cu câte un bilet de 500 franci, în schimbul câtorva cuvinte bune”.

„Frumosul memoriu” era reclama care, transformată repede în articol, a apărut ca fond în „Românul.” Dealtfel, publicarea prospectului-articol în locul fondului, era una dintre condițiile pentru achitarea celor 500 lei!

Ziarul „L'Indépendance roumaine”, adversar al societăților proiectate — din motive pe care le vom arăta — remarcă întâmplarea, scriind că „Timpul”, „în loc de a lua de păr ocazia ce i se dădea de a se domiri, a dat afară pe d. Vermont cu micul său pachet”.

Eminescu precizează: „Lucrul are nevoie de-o mică rectificare. Noi n'am dat pe nimeni afară, de vreme ce știam că d. în cestiune nu era decât trimisul cuiva, și acel cineva e d. Boerescu. Când d. Boerescu propune unui ziar de-a trece o *reclamă* sub rubrica articolelor de fond pentru 500 franci, cată să admitem că d-sa, ca fost jurnalist, a prefăcut asemenea inserțiuni și reclame în articole de fond pentru o plată oarecare, și că crede cum că asemenea lucruri sunt corecte.”¹⁵⁾

Cât despre numele conservatorilor de vază, care figurau ca acționari, faptul nu-l intimidează pe marele nostru poet, care subliniază că este „publicist, nu samsar” și că înțelege să discute chestiunea „Creditului mobilier” „din punctul de vedere al intereselor economice ale țării.”

¹²⁾ „Românul”, anul XXV, joi 16 Iulie 1881

¹³⁾ nr. din 10—20 Iulie

¹⁴⁾ „Timpul”, XIV, n. 158, joi 23 Iulie.

¹⁵⁾ ibid.

Că a discutat o din acest punct de vedere, o dovedește faptul că, după 40 de ani, un ziar al clasei muncitoare îi reia argumentele, în lupta împotriva exploataților.

Respingând, cu indignată demnitate, pe cei care voiau să-i cumpere conștiința, cu 500 franci, Eminescu a căutat să-și slujească poporul, ferindu-l de o nouă afacere veroasă pe care o urzea burghezo-moșierimea, în frunte cu proaspătul rege.

Ne putem lesne închipui ce figuri au făcut șefii conservatori, interesați în afacerile proiectate, când au citit în „*Timpul*” articolele prin care Eminescu îi combătea, argumentat și usturător.

El și-a dat astfel încăodată seama că liberalii și conservatorii erau o singură apă, când era vorba de afaceri. „*Românul*” apucase s'o spună pe șleau. Iar intransigența celor dela „*L'Indépendance roumaine*”, pe care poate că i-a socotit, o clipă, alături de el în lupta contra celor două noi societăți era... o neînțelegere la tocmeală. Respingând oferta emisarului „cu micul său pachet”, ziarul în chestiune ceruse nu 500, ci... 30.000 franci pentru a susține „*Creditul mobilier*”.¹⁶⁾

Strădania poetului a rămas, bineînțeles, fără urmări, în condițiile vitrege ale vremii. În n-rul din 31 iulie, „*Românul*” publică statutele „*Societății române de construcții și lucrări publice*”, iar în ziua următoare, cele ale „*Creditului mobilier*”. Apoi se lasă tăcere... Conservatorii și liberalii își dăduseră mâna, afacerea era încheiată.

Astăzi, însă, când reconstituim evenimentele acelor zile îndepărtate, ne înclinăm, înc'odată, în fața marelui nostru poet, a cărui conștiință n'a putut fi cumpărată de nimeni. Ea aparținea poporului.

¹⁶⁾ Faptul reese clar din presa timpului și din chiar felul în care se „apără” „*L'ind. rom.*”, în nr. 1161, 18/30 iulie 1881.

DIN CÂNTECELE POPORULUI NOSTRU

Poeziile populare pe care le publicăm mai jos sunt culese în luna Februarie 1953 de pe Valea Mureșului, din satul Vaidei, raionul Orăștie, regiunea Hunedoara. Am ales cântece referitoare la o perioadă din viața poporului nostru nu prea depărtată de zilele noastre — nu numai din acelea care reflectă lupta între exploatați și exploatatori, ci și din acelea care exprimă sentimente și gânduri dintre cele mai diverse: dragostea, concepția poporului despre frumos, meditații despre destinul oamenilor.

Adesca se manifestă la unii cercetători de folclor o atitudine unilaterală: interesându-se în mod exclusiv de creații care oglindesc manifestările cele mai directe ale înfruntării între clasele sociale, ei dau mai puțină atenție realizării artistice a acestor creații și în orice caz sunt ispitiți să le negligeze pe acelea care înfățișează alte laturi și aspecte ale vieții poporului și care nu sunt deloc puțin importante și numeroase, ci dimpotrivă.

Cântecele acestea sunt menite să contribuie la cunoașterea tot mai cuprinzătoare a bogăției spirituale a poporului nostru, la cunoașterea „inimii” sale, așa cum spune însuși poetul popular:

*De s'ar afla cineva
Să-mi citească inima,
Ar citi pân'ar muri
Și tot n'ar mai isprăvi.*

Revista noastră va căuta să mai publice cântece populare referitoare la toate sectoarele vieții poporului nostru, din trecut și de azi.

*Năcăjitu-s, nu mă las
Să fac voia la năcaz.
Is năcăjit și nu spui
Să fac voia nuștiu cui.
Mult mă muștră frunza'ngustă
Dece fața mi se uscă.
Taci, frunză, nu mă muștra
C'asa să uscă și-a ta
Mai colea cân'dă toamna,
Când dă bruma a pica.*

Am o mândră ca și-o cruce
 Și la lucru n'o pociu duce;
 Dimineața-i rouă mare
 Și se udă pe picioare;
 La amiază îi soare' nalt
 N'o pociu duce că i-i cald,
 Și sara-i soarele mic
 N'o pociu duce că i-i frig.

Mă dusei la plug în coastă
 Cu boii dela nevastă
 Și arai până la prânz
 Tot cu lacrimi și cu plâns
 Și arai pân' la amiază
 Tot cu lacrimi pe obraz;
 Mă uitai din deal în vale
 Vine toanta cu mâncare,
 Cu cismele încălțată,
 Cu chica nepieptănată,
 Cu chisăliță'n cânceu,¹⁾
 Cu mămăligă'n chindeu,²⁾
 De departe i-am strigat:
 Du-te toanto, c'am mâncat,
 Cân'te-am văst m'am săturat;
 Mă uitai din deal în coastă
 Văzui mândra hăi frumoasă,
 Uitându-mă după dânsa,
 Mi s'o rupt plugul și bârsa,
 Până-mi făcui bârsă nouă
 Mi s'o rupt grindeiu'n două,
 Până-mi făcui grindeiu nou
 Mi s'o sângerat un bou,
 Până s'o desângerat
 S'o făcut și celălalt
 Și-am rămas copil sărac.

Alătura cu drumu
 Ară badea cu plugu,
 Vine mândra cu prânzu:
 — Bun lucru, badeo, la plug.
 Meargă-ți boii bine'n jug.
 — Fire-ai, mândră, sănătoasă
 Cât dai vorba de frumoasă.
 — Și tu, badeo, sănătos
 Cât mâi boii de frumos.

¹⁾ cânceu = cană, ulcior

²⁾ chindeu = ștergar, prosop

*Frică-mi că moriu ca mâne
 Și țâpă pământ pe mine.
 Pe pământ e iarbă verde
 Nime'n lume nu mă vede.
 Vine mândra și mă'ntreabă:
 — Putrezât-ai, badeo dragă?
 — Ba, mândro, m'am putrezât
 Că pe-aicea mi-i urât
 Că-i numa negru pământ.
 Mândro, când oiu muri eu
 Să vii la mormântu meu
 Cu sapă și cu arșeu,³⁾
 Cu sapă și cu lopată,
 S'aduni pământu grămadă
 Iar deasupra gropii mele
 Să-mi sameni și floricele:
 Floricele, flori adânci,
 Mândro, când le vezi să plângi.*

*La toți le-o cântat cucu
 Numa' mie porumbu
 Să mă duc să-mi las satu.
 La toți le-o cântat mierla
 Numai mie presura
 Să mă duc să-mi las țara.
 Năcăjitu-s, năcăjit,
 Nu mă pociu băga'n pământ
 Că pământu-i țălenit,
 Nu pociu tuna năcăjit
 Și pământu-i țălinos,
 Nu pociu tuna mânios
 Și pământu-i încuiat
 Cu un lacăt de argint
 Cini s'o dus n'o mai venit.*

*Cine-o'mpărțit binele
 Ardă ca luminile,
 Că l-o'mpărțit prea urît
 De nime nu-i mulțămît.
 La unii le-o dat cu trocu
 Iar la unii nici cu locu.
 La unii le-o dat cu sacu
 Și la unii nici cu acu.
 Când s'o împărțât norocu
 Am fost dus în câmp la lucru,*

³⁾ arșeu = hârlet

*Sara când am vint în sat
Norocu s'o'mprăștiat
Iar cân'am ajuns acasă
Norocul tot să gătase.*

*Spune, maico, adevărat
In ce apă m'ai scăldat;
In apă de joi sara
Să ocoliu toată lumea;
Cu mânilor câtă soare,
Să n'am nici o sărbătoare,
Cu mânilor câtă lună,
Să n'am nici o voie bună.
Plângeți ochi și lăcrimați
Că voi sunteți vinovați
Și inima să-mi suspine
Dacă ochii n'or vâst bine.
C'o fost ziuă, n'o fost noapte
Și v'ați dus singuri la moarte.
Și v'am dat lumea'nainte
Să v'alegeți om cuminte
Iară voi ce v'ați ales
Florivică de pe șes,
Om fără niciun (în)șeles.*

*Pe-o margine de pământ
Mere badea sămănând
Și din gură cuvântând:
— „Să te faci, grăule, faci
Ca și iarba printre fagi,
Să te faci, grăule, mare
Ca mândra mergând pe cale
Și să stai și la plighit
Ca mândruța la iubit
Și să stai la săcerat
Ca mândra la sărutat.*

*De-aș trăi cât frunza'n fag
Numai să trăesc cu drag;
De-aș trăi cât frunza'n vie
Numai cum îmi place mie.*

*Ce te ții, lele, măreață
Nu plătești un ou de rață,
Ou de rață scoate pui,
Mândra nici de-o treabă nu-*

Cucule, ce pene porți
 De pe tini te iubesc toți?
 Și eu port pene ca tine
 Și nu mă iubește nime.
 Păsărică din ogor,
 Nu mă blăstăma să mor
 Păsărică din olac,⁴⁾
 Nu mă blăstăma să zac,
 Că n'am pe nimeni cu drag
 Să mă'ntrebe de ce zac.
 Mă blastamă să trăiesc
 C'am o mândră s'o iubesc...

★

Toată lumea și-o ales
 Polomidă din ovăs,
 Numai eu că mi-am ales
 Polomidă din olac
 Și-un bădiță cari mi-i drag.
 Cu bădița ca și mine
 Trag la rău ca și la bine
 Și nu ne mai știe nime.
 Dar cu badea amărât
 Și la bine mi-i urât.

★

Eu nu cânt că știu cânta
 Făr' să-mi stămpăr inima.
 Cine m'aude cântând
 Crede că n'am niciun gând,
 Dar atâtea gânduri am
 Câte zile-s într'un an
 Și-atâtea gânduri mă mîncă
 Câte păsărele cântă.
 De-ar ști, doămne, cineva
 Cum mi-i mie inima,
 Ar sta'n loc și s'ar gândi
 Cum pe lume pociu trăi
 Și-ar sta'n loc și s'ar mira
 Cum pămîntu pociu călca.

★

Mori, mândro, să-ți moară doru
 Ca să nu-ți mai calc ocolu;
 Mori, mândro, să-ți moară vița
 Ca să nu-ți mai calc ulița.
 Mori, mândro, să mor și eu
 Să ne'ngroape'n copârșeu;⁵⁾
 Pe-amândoi într'un mormânt
 Să nu ne fie urît.

★

⁴⁾ olac = alac, — din familia gramineelor.

⁵⁾ copârșeu = sieriu

*Cu bădița drăgălaș
 Stau în casă ca'n oraș,
 Cu bădița cel urât
 Stau în casă ca'n pământ.*

Auzite dela Bălan Ana

*Pe sub deal, pe sub pădure
 Mere-o nevăstuță'n lume:
 Poale albe de bumbac,
 Fugită de la bărbat
 Și cu șurțu⁶⁾ de fuior
 C'are-un bărbat beutor,
 Pleacă dimineața'n sat,
 Vine seara mort de beat,
 Nu mă'ntreabă ce-am cinat
 Făr'mă'ntreabă ce-am lucrat.
 Șapte gheme am depănat
 Șapte gheme, șapte zile
 Și-acum vreau să plec în lume.
 La crișma mândrii'n pădure
 Beui două iepe sure
 Și banii de pe căpestre
 Ii beui cu trii neveste;
 Cu banii de pe-o dăplea⁷⁾
 Cumpăr justă la mândra.*

Auzită de la Nistor Ion V

*Cum pui, doamne, norocu,
 De nu-l are tot omu
 Că norocu-i lângă cale
 Și s'alege cine-l are
 Și norocu-i lângă drum,
 Nu-l are omu ăl bun.*

*Foaie, izmă creață
 Mă sculai de dimineață,
 Foaie, izmă creață,
 Pe negură și pe ceață,
 Foaie, izmă creață.
 Și luai pușca pe brață,
 Foaie, izmă creață,
 Și luai pușca'ntro mână,
 Foaie mortocină,
 Și mă luai prin grădină,
 Foaie mortocină.
 Găsii iarba tăvălită,*

⁶⁾ șurț = șorț

⁷⁾ dăplea = dârlogi

*Foaie de răchită
 Și pe mândra adormită,
 Foaie de răchită.
 Aș scula-o, nu mă'ndur,
 Foaie de alun,
 Știu că somnu mândrii-i bun,
 Foaie de alun;
 Dete murgu cu picioru,
 Foaie de bujor,
 Și-i strică la lelea somnu
 Foaie de bujor.*

Auzite de la Ciuci Ana

*Spusu-le-am ochilor mei
 Să nu fie lăcomei
 După oameni frumoșei,
 Eu le-am spus, ei nu m'ascultă,
 Tot după frumos se uită.*

*Ridica-m'aș, ridica,
 Sus la cer cu negura,
 Și-aș tot ninge și-aș ploua
 Pe unde umblă mândra
 Și-aș tot bate vânturi grele
 Peste casa mândrii mele.*

*Focie verde de mohor
 M'o cerut un dezărtor;
 Dă-mă, mamă, după el
 Că-i înalt și frumușel.
 — Draga mamii, eu te-aș da
 Dezărtor i-o viață grea.
 Cân' ți-i dragostea mai dulce
 Vin jandarmii și ți-l duce
 Și ți-l duce la'nchisoare
 Tot cu lanțuri de picioare;
 La'nchisoare sub pământ
 Ca să nu-l mai vezi mai mult
 — Vinde-ți mândro, cătrința
 Și-mi plătește temnița;
 Vinde-ți, mândro, ș'un păpuc
 Și plătește la haiduc,
 Să-mi dea cale să mă duc.*

Auzite de la Nistor Ion

*Frunzuliță din doi fagi,
 S'or avut doi tineri dragi,
 Când or fost la logodit
 Părinții nu i-o'nvoit,*

Când or fost la cununie
 Părinții n'or vrut să știe.
 Ei de mână s'au luat
 Și ntr'un lac s'or aruncat;
 La plop cu frunza rotundă
 Unde-i apa mai afundă.
 Marinarii i-or aflat,
 La părinți de știre-or dat,
 Le-o cerut treizeci de mii
 Să le deie fiii vii.
 Părinții c'or auzit
 Or plecat la pescuit.
 Marinarii, oameni hoți
 Le luară banii toți,
 Le deteră fiii morți.
 Părinții că i-or luat,
 I-or dus și i-o îngropat
 La o margine de sat;
 Pe băiat din sus de cale,
 Pe fetiță mai la vale.
 Din băiat a răsărit
 Un brad verde, înflorit.
 Din fetiță crește-o viță;
 Și vița pe cum creștea
 Bradu'n brațe-l cuprindea.
 Să vadă toată lumea
 Ce plătește dragostea.

Auzită de la Ileașă Anuța

Cobori, doamne, pe pământ
 Și vezi ce jele-ai făcut,
 Cu ficii ca florile
 Ai umplut spitalele.
 Foaie verde de bujori
 Are maica trei feciori,
 Trei feciori ca niște flori,
 Al mai mare-i la Sărata
 Ca să-și termine armata.
 Mijlociu-i la cazarmă
 Cu umerii roși de armă,
 Cel mai mic îi la'nchisoare
 Cu fierele la picioare.
 Tot fieru-i de 9 fonturi,
 Mă mir badeo, cum le porți.
 — Eu le port, mândruțo, bine,
 Tot cu dorul de la tine.

Auzit-am auzit
 Că dragostea s'o oprit,
 S'o oprit apa din Olt
 Și dragostea nu de tot,

*S'a oprit și Murășu
Da' dragostea știu că nu.
S'a oprit și Târnava
Da' dragostea știu că ba.*

Auzite de la Pârvan Saveta

*Fă-mă, doamne, ce mi-i face
Fă-mă trestie pe baltă
Subfire, doamne, și'naltă
Să mă cosească cosașii,
Să m'adune rogozașii,
Să mă fac frunză de vie,
Să mă țipi într'o câmpie,
Să mă fac un ghiocel
Să mă adune badea-l meu.*

Auzită de la Băcilă Anuța

*Foaie verde-a bobului,
Pe valea Alpinului,
La podul Cubanului,
Multă lume s'onnecat
Și de pești o fost mâncat
Și'n loc ca să-i plângă frații
Plângu-i munții cei înalții
Și'n loc să-i plângă surori
Plângu-i munții făr'de flori
Și'n loc să-i plângă părinții
Plângu-i văile și munții.*

Auzită de la Bălan Aurel

*Strigă Mura cea frumoasă
Din crâșmă de după masă,
Că nu-i voinic s'o iubească
Nici cătană'mpărătească.
S'o aflat om voinicel
Din mijlocul târgului
De pe coama murgului;
O luă pe drum la vale,
Să'ntâlne c'on moș în cale:
— Bună ziua, moș bătrân,
Nu mi-i învăța ceva
Cum să'ncelui⁷⁾ pe Mura?
— Țipă haine bărbătești
Și ia haine femeiești,
Du-te la Mura acasă
Și strigă dela fereastră:
— Sloboade-mă, Muro'n casă
C'afară plouă de varsă,*

⁷⁾ a încelui = a înșela

Și-s nevastă din Banat
Fugită dela bărbat.
Mura'n casă o slobozea
Și pe ladă-i așternea,
Doamne rău se hodinea.
— Hai nevastă'n pat cu mine
Doar te-i hodini mai bine! .
Dimineață se făcea
Către Mura așa zicea:
— Ia ui, Muro, pe fereastră
De vezi cum îți stă nevastă!

Auzită de la Ana Ciuci a lui Măzărău

ILYA EHRENBURG

DESPRE MUNCA SCRITORULUI *)

Munca marilor noștri înaintași era mai ușoară decât a noastră: ei descriau o societate care se transforma extrem de încet. Fără îndoială Saltâcov-Scedrin a trăit epoca reformelor și a oglindit în cărțile sale transformările sociale ale aceluia timp. Dar pe atunci nu existau prefaceri sufletești profunde în lumea pompadurilor și în familiile Golovliovilor. Eroi și eroinele din primele povestiri ale lui Cehov apar și în ultimele sale opere; s'a schimbat doar maniera autorului, modelele au rămas aceleași.

Societatea noastră se construiește sub ochii noștri. Multe din cărțile autorilor în viață (și nu ale celor prea bătrâni) erau de o actualitate arzătoare și fără să-și piardă valoarea lor artistică, au devenit totuși opere istorice, ca de pildă: „Infrângerea” sau „Pământ destelenit”. Se schimbă oamenii, se schimbă și raporturile dintre ei și psihologia lor. Eroi Marelui Război pentru Apărarea Patriei nu mai seamănă cu eroii din „Ceapaev”, sau „Torrentul de fier”. Studenții din zilele noastre aduc prea puțin cu cursanții facultăților muncitorești din anul 1925. Chiar și acele sentimente care odinioară erau considerate ca invariabile, se schimbă cu o iuțeală

uimitoare și sentimentele pe care le trăiesc îndrăgostiții din timpul nostru se deosebesc deasemenea de ale băieților și fetelor din epoca primului plan cincinal.

Tolstoi, Turgheniev, Gonțarov, Cehov știau foarte bine ce vor simți eroii lor în indiferent ce împrejurări și cum se vor comporta ei în aceste împrejurări. Scriitorului sovietic îi vine mult mai greu să descifreze gândurile și sentimentele contemporanilor săi, a căror psihologie se schimbă cu atâta repreziciune. Nu poate fi pusă alături imaginea unei societăți deja formate, pe care scriitorul o demască sau doar o descrie, cu aceea a unei societăți în curs de formare, a unei societăți pe care istoria încă nu a cunoscut-o și la crearea căreia autorul participă el însuși.

Se pune în mod firesc întrebarea: oare cum scriu în prezent scriitorii societății burgheze? S'ar părea că misiunea lor este simplă: să prezinte o lume în descompunere, care însă mai există încă. Și cu toate acestea literatura contemporană a occidentului te uimește prin sărăcia ei; acest lucru este recunoscut chiar și de criticii bine intenționați din Franța, Anglia, Statele Unite.

În epoca dintre primul și al doilea război mondial, marii scriitori ai seco-

*) Articol publicat în revista „Znamia” Nr. 10/1953, la rubrica „Tribuna scriitorului”. Reproducem din acest articol câteva fragmente. Articolul apare în întregime în revista „Probleme de literatură și Artă.” Nr. 1/1954.

lului trecut au mai creat încă opere minunate: Romain Rolland, Dreiser, Bernard Shaw, Hamsun (sfârșitul rușinos al vieții sale nu ne poate face să uităm meritele primelor sale romane), Wells, Roger Martin du Gard, Galsworthy, Hauptman, Heinrich Mann, Pirandello. În aceeași epocă, America a dat o serie de romane excepționale, pline de adevărul comun al vieții și de spirit umanitar. Primele cărți ale lui Hemingway, Steinbeck, Faulkner, au impresionat pe cititori prin profunzimea și sincera disperare de care erau pline. Unii critici au reproșat acestor scriitori pesimismul lor. Se înțelege că în Statele Unite existau și pe atunci scriitori care înfățișau lupta cercurilor progresiste ale societății împotriva rasismului, a spiritului de îmbogățire, a sălbăticiiei și batjocoririi demnității omenești. Însă cercurile progresiste din America sunt încă slabe. Scriitorii care erau acuzați de pesimism descriau ceea ce vedeau, opunând disperarea lor zâmbetului patentat al milioanele de mister Babbitt.

Însfârșit, în perioada dintre cele două războaie, scriitorii Europei burgheze, — Mauriac, Dublin, Jules Romains, Moravia, Joyce, Roth, etc., au înfățișat în cărțile lor pline de talent istovirea și ofilirea societății capitaliste. Astfel de cărți nu mai sunt scrise de nimeni în Occident: unii din scriitorii enumerați de mine au murit, alții tac, iar alții au decăzut sufletește.

Între cele două războaie, scriitorii lumii burgheze au înțeles că societatea lor este condamnată la pieire, însă ei mai aveau liniștea care este necesară chiar pentru tânguiri. Disperarea lor își mai păstra măsura și se putea încadra în artă. În prezent, scriitorii Occidentului burghez nu știu ce se va întâmpla mâine cu croii lor și nici măcar cu ei înșiși. Este greu de conceput planul unui roman atunci când prietenii îți spun că peste un an va fi aruncată bomba atomică, atunci când pe o stradă mășăluiesc soldații americani, iar pe cealaltă manifestează greviștii. Unii literați își manifestă isteria în ziare, alții descriu fără plăcere întâmplări rare și extraordinare care pot interesa doar pe psihiatri și criminaliști.

Aceasta este soarta scriitorilor unei societăți în descompunere; însă în țările burgheze există scriitori minunați, ale căror cărți ajung la inima omului și îi dau ceea ce îi lipsește atât în țările bogate cât și în țările sărace ale Occidentului, și anume: speranța. Cărțile noi au găsit cititori noi. Oare nu este uimitor faptul că în America Latină oamenii simpli citesc pentru prima oară romane și poeme și că pentru întâia oară cărțile scriitorilor din America Latină fac ocolul lumii întregi? Sunt puțini acei care cunosc în Europa operele poetului Ruben Dario, însă nu există european, iubitor de literatură, care să nu citească cu interes cărțile lui Neruda, Amado, Guillen. A existat oare în Turcia măcar un singur scriitor pe care să-l fi cunoscut țărani, minierii, marinarii, și oare se știe peste graniță numele măcar al unui singur scriitor turc? Dar iați că poezia lui Nazim Hikmet și-a găsit drumul către inimile a milioane de oameni. Muncitorii dela Renault au cetit parcă vreodată versurile lui Valéry? Și acum ei citesc versurile (destul de dificile) ale lui Eluard și Aragon. Când reprezentanții Franței oficiale vor să ridice prestigiul țării lor peste graniță, ei sunt obligați să pomenească numele acestor mari scriitori. După război creația acelor autori care erau numiți în Statele Unite „scriitorii generației condamnate“, a început să-și piardă strălucirea însă a crescut și s'a fortificat talentul lui Howard Fast. Scriitorii despre care am vorbit au rupt-o cu societatea burgheză. Poate că din cauza asta mi se par mai buni? Nu, eu am citat numele acelor care într'adevăr sunt cei mai buni; ei s'au întors cu fața spre viitor, tocmai din cauză că sufletește sunt mai presus decât ceilalți.

Există în Occident cititori, a căror lectură se limitează la romane detectivice sau la acele fleacuri semi-sentimentale sau senzaționale care le sunt servite de către diferitele „Readers Digest“. În unele țări astfel de cititori sunt foarte numeroși, însă nimeni nu va putea să-i numească inima, conștiința sau viitorul popoarelor lor. Acei cititori care muncesc, crează, gândesc, preferă adevăratele cărți.

Traducerile romanelor noastre se bucură

de succes și în Franța, și în țările Scandinave, și în America Latină; aceasta se explică nu atât prin felul cum ele sunt scrise, ci prin ceea ce este descris în aceste romane.

Nu de mult am citit cartea unui tânăr dar cunoscut scriitor francez. Eroul romanului este un tânăr care se ocupa cu căsătorii fictive, și care până la urmă se căsătorește cu o femeie bătrână pentru a pune mâna pe averea ei; după noaptea nunții, descrișă până în cele mai mici amănunte, se duce la tânăra sa soră cu care se dedă la incest. Este ușor de înțeles că după ce a citit o astfel de carte, cititorul francez va găsi în „Tânăra Gardă” sau în „Secerișul” o adiere de aer proaspăt.

Amurgul Occidentului este un fapt al trecutului. Acest amurg era plin de umbre neclare, care dădeau naștere la o ușoară spaimă și melancolie. Acum acolo domnește noaptea adâncă.

Fiecare societate cunoaște o epocă de înflorire artistică, de triumf al armoniei, de belșug de opere desăvârșite. Astfel de perioade constituie amiaza acestei societăți. Societatea sovietică trăiește acum primii ei zori: pentru istorie, câteva decenii sunt o scurtă clipă. Scriitorii noștri seamănă cu cercetașii. Iată de ce la noi încă n'a apărut un nou Pușchin sau un nou Tolstoi. Dar ei vor fi: amiaza este înaintea noastră.

În Franța nu există astăzi nici Balzac, nici Stendhal, nici Hugo, nici Flaubert, nici Zola. Nu există nici în Anglia Dickens, Byron sau Shelley. Multe trebuc să se schimbe în aceste țări ca acolo să se ivească speranța în apariția unui nou Dickens sau a unui nou Stendhal. Deocamdată la ei totul aparține trecutului.

Deschizând un roman într-o cameră cu storurile trase, cititorul începe pare a o lungă călătorie; faptul că eroii povestirii trăiesc în același oraș, poate chiar pe aceeași stradă nu prezintă nicio importanță. Încotro se îndreaptă oare cititorul? Ce speră el să descopere în carte?

Fără îndoială că un roman istoric poate largi cunoașterea trecutului, poate completa

paginile istoriei, poate să le dea viață. Epoca lui Petru cel Mare nu poate fi studiată după romanul lui A.N. Tolstoi, însă această carte ne face să simțim această epocă. Un roman a cărui acțiune se desfășoară în ținuturi necunoscute de cititori, sau într'un mediu pe care el nu-l cunoaște, prezintă un interes oarecum științific; el dă viață paginilor geografiei, îl familiarizează pe cititor cu detaliile unui mod de viață necunoscut. Totuși, oricât de vii ar fi descrierile vieții căzăcești în „Donul liniștit”, oricât de fermecătoare ar fi peisagiile, ele nu pot decât să-l ajute pe Șolohov să prezinte lumea sufletească a eroilor săi și cititorul va urmări fără încetare soarta lui Grigorie.

Pentru a înțelege fazele industriei metalurgice sau metodele de lucru în industria modernă de construcții, cititorul se va adresa mai curând unui specialist decât unui scriitor care „s'a documentat” sau, vorbind mai simplu, și-a însușit mai mult sau mai puțin conștiințios cele ce i-au explicat specialiștii. Un agronom cu experiență va descrie mai bine realizările agriculturii decât un romancier, și un teoretician militar va analiza mai just bătălia dela Stalingrad sau pe aceea dela Cursc decât cel mai sânguinos literat.

Există un singur domeniu în care scriitorul este obligat să se descurce mai bine decât concetățenii sau contemporanii săi — este lumca lăuntrică a omului. A descrie înfățișarea exterioară a eroului, împrejurările în care el se găsește, locuința sau secția fabricii unde lucrează — este ceva necesar, dar nu atât de dificil; asemenea descrieri sunt un mijloc și nu un scop.

Să presupunem că romanul este dedicat lui Ivanov care trăiește alături de cititor. Pentru acesta din urmă nici înfățișarea, nici viața de toate zilele ale lui Ivanov nu constituie un secret. Scriitorul a avut prilejul să-l vadă deseori pe Ivanov, să asculte cuvântările rostite de el la adunările activului, poate chiar l-a și vizitat. Ivanov este totuși pentru el o lume cunoscută și în același timp nedescoperită. Dacă scriitorul va putea să arate ce gândește acest vecin îndepărtat, cum suportă el suferința, cum muncește, cum

iubește, cum greșește, cititorul, terminând lectura romanului își va simți suflul îmbogățit: el l-a cunoscut pe Ivanov și astfel a reușit să se cunoască pe sine însuși.

Bineînțeles, dacă presupusul Ivanov este metalurgist, atunci scriitorul îl va înfățișa în fabrică: munca este o parte din viața omului, iar în societatea noastră, o parte esențială. În acest caz, scriitorul trebuie să înțeleagă cum se desfășoară procesul de producție în metalurgie, însă el va descrie uzina, pentru a-l înfățișa într-o lumină mai vie pe Ivanov, și nu se va apuca să-l descrie pe Ivanov numai pentru a ne înfățișa o mașină de frezat.

Cititorul consideră că scriitorul a studiat mai adânc decât dânsul lumea, sentimentele omenești, că ochii scriitorului pot fi asemuiți cu razele Roentgen. Deschizând un roman, cititorul speră să poată cunoaște mai bine pe tovarășii săi, contemporanii săi, pe prietenii sau pe dușmanii săi. El speră să se cunoască mai complect și mai exact pe sine însuși, să înțeleagă rostul vieții sale.

Prejudecățile și convenționalismul societății pe care a înfățișat-o Lev Tolstoi nu mai există astăzi. Și cu toate acestea muncitoarea dela Triohgornaia Manufactura plânge atunci când citește suferințele îndurate de Ana Carenina. Ea înțelege tot așa de bine și cât de lipsită de apărare este o inimă care iubește și cât de puternic este sentimentul matern. Vechea povestire o ajută pe tână femeie să pătrundă în adâncimea inimii sale. Cititoarea de astăzi ia în mână romanul lui Tolstoi nu numai pentru a cunoaște moravurile unei societăți moarte, ci și pentru a înțelege complexitatea sentimentelor vii ale omului.

Lenin a înfățișat în chip minunat acele contradicții sociale, pe care Tolstoi nu le-a putut depăși. Pentru Lenin drumurile Rusiei erau clare. Tolstoi însă nu le-a văzut. Însă Lenin îl citea pe Tolstoi nu numai pentru a demasca neputința filosofiei tolstoiene: marele scriitor l-a ajutat să cunoască mai complect lumea launtrică a oamenilor.

Răspunzând la întrebarea: cum trebuie scris pentru a scrie bine, Lev Tolstoi a

dat două sfaturi prețioase: scriitorul nu trebuie să scrie niciodată despre ceva care nu-l interesează pe el însuși; dacă scriitorul s'a gândit la o carte pe care însă nu o poate scrie, atunci este mai bine să renunțe la ideea sa.

Scriitorul nu este un aparat care înregistrează mecanic evenimentele. Scriitorul scrie o carte, nu pentru că el știe să scrie, nu pentru că el este membru al Uniunii Scriitorilor Sovietici și poate fi întrebat de ce nu a publicat nimic de atât timp. Scriitorul scrie o carte nu pentru că el trebuie să-și câștige existența; scriitorul scrie o carte pentru că el simte nevoie de a spune oamenilor un anumit lucru, fiindcă el este „obsedat de cartea sa”, pentru că el a văzut oameni, fapte, sentimente pe care nu poate să nu le descrie. Așa iau naștere cărțile care pasionează și chiar dacă uneori ele conțin stângăcii artistice, asemenea cărți vor emoționa întotdeauna pe cititor.

Iată de ce eu nu pot înțelege pe unii critici care învinuesc pe cutare scriitor că nu a scris un roman despre canalul Volga-Don, despre industria textilă sau despre lupta pentru pace. N'ar fi mai bine de reproșat altui autor care a scris o asemenea carte, cu toate că el nu a simțit necesitatea sufletească de a o scrie și ar fi putut foarte liniștit să n'o scrie? În artă, statistica nu are același rol ca în producția industrială. Un singur roman bun este mai bun decât sute de romane proaste. Romanele nu ard așa cum arde cărbunele și nu se uzează ca încălțăminte.

E posibil ca, pe o insulă pustie, în capul unui scriitor să se nască anumite imagini tulburi, însă nimic nu-l stimulează să scrie o carte. Scriitorul scrie despre oameni și pentru oameni.

Scriitorul francez Marcel Proust își scria cărțile sale într-o cameră cu pereți de plută impenetrabilă pentru sunete. Esteții repetă adeseori acest lucru și-l prezintă ca un ideal. Ei uită că același Proust, înainte de a se închide în camera sa de plută a trăit printre oameni și a studiat admirabil înalta societate a Franței. Adevărata literatură a fost întotdeauna legată de viața socială și discuțiile asupra izolării scriitorului, despre „turnul de fildeș” s'au născut în societatea burgheză,

atunci când ea a început să intre în putrefacție, atunci când romancierii au decis că inventarul lumii este epuizat și că realitatea trebuie înlocuită cu vedenii (s'ar putea adăuga că și visele lor, ca și visele oricărui om, oglindesc deasemenea o realitate, însă una deformată).

Fantezia artistului poate modifica proporțiile fenomenelor, ale sentimentelor, ale acțiunilor, însă orice roman, chiar un roman fantastic sau utopic, este bazat pe realitate. Locuitorii planetei Marte din romanele lui Wells, salamandrele lui Ceapec sunt parodii ale societății omenești. Pentru a creia chipul fantasticului său cavalier al figurii triste, Cervantes a trebuit să cunoască în mod desăvârșit pe contemporanii săi. În afara realității nu există și nu poate exista artă.

Mediul social determină ideile, sentimentele, viața și munca scriitorului; în afară de mediu, în afară de societate, scriitorul se vlăguește și pierce ca creator. Literatura rusă a fost poate mai vădit legată de popor decât literaturile apusului; ea cunoaște foarte puține exemple de refugiu în vid social — câțiva epigoni ai epocii post-pușchinienă, — poeți și beletrști slabi, — doar câțiva simbolști la începutul creației lor (mulți dintre simbolști s'au străduit ulterior să găsească legătura cu viața; aceasta se poate vedea cu deosebită claritate în creația lui Alexandru Blok, care începând cu „Versuri despre minunata Doamnă“ a ajuns trecând prin „Răzbunare“ și prin versurile despre Rusia până la „Cei doisprezece“.)

În societatea socialistă, legătura dintre scriitor și popor nu numai că există — ea este conștientă; uneori ea este numită îndeplinirea unui comandament social. Totuși, în mintea unor redactori și critici epitetul de „social“ s'a pulverizat. A rămas doar cuvântul „comandă“, cuvânt practic dar care cu greu se potrivește muncii scriitorului. În epoca dinaintea Revoluției, viața scriitorilor nu era ușoară. În scrisorile lui Cehov se amintește că redacția unui ziar sau revistă i-au comandat să scrie o povestire. Însă chiar redactorii cei mai lipsiți de scrupule nu au îndrăznit niciodată să-i propună lui Cehov tema povestirii. Ne-am putea oare imagina ca

cineva să-i fi comandat lui Tolstoi să scrie „Ana Carenina“, sau lui Gorchî, „Mama“?

Nu cred să existe un scriitor care să fie atât de lipsit de personalitate și atât de indiferent față de toate, încât să fie nevoie să i se sugereze despre ce-ar avea de scris. Și cui îi trebuie cărți create nu din ceea ce-l frământă pe autor ci din ceea ce îi indică și-i cere redacția unei reviste? Dacă autorul, neținând seama de sfatul lui Tolstoi, ar scrie despre ceva care pe el însuși nu-l emoționează, atunci opera sa nu va putea emoționa nici pe cititor. Va rezulta o carte în care găsești de toate — și un început și un sfârșit fericit, și puțin conflict și chiar o intrigă, — însă în care nu găsești suflet și care nu va putea satisface nici pe cititorul cel mai îngăduitor.

Apologetii ideologiei burgheze acuză pe scriitorii sovietici și chiar pe scriitorii progresiști ai apusului de tendențiozitate. Într'un dicționar francez am citit că tendențiozitate înseamnă „înclinare către ceva“. Este absolut firesc ca scriitorul, ca toți oamenii, să iubească ceva și să urască altceva. Dacă el într'un fel oarecare se deosebește de contemporanii săi, apoi mai curând se deosebește prin ascutimea sentimentelor sale, decât prin caracterul lor mediocru.

Scriitorul poate să încline spre tot ce este drept, rațiune, înfrățire, dar el poate fi înclinat și spre inegalitate socială, obscurantism, orgoliu național, prezentând propriile sale înclinări ca un fel de aristocratism spiritual, religiozitate, patriotism.

Dante a împărtășit pasiunile contemporanilor lui, a luat parte la lupte politice cărora le-a închinat multe din versurile sale; tendențiozitatea nu l-a împiedicat ci l-a ajutat să creeze „Divina Comedie“, care emoționează și astăzi, deși ecurile furtunilor luptelor civile din secolul al XIII-lea s'au stins de mult.

Goya a înfățișat împușcarea unor partizani spanioli de către soldații lui Napoleon. Acesta este unul din cele mai tendențioase și mai minunate tablouri ale picturii universale. Cu șaptezeci de

ani mai târziu, marele pictor francez Eduard Manet a pictat un tablou care înfățișează împușcarea împăratului Maximilian de către răsculații mexicani. Poate tema acestui tablou a fost dictată nu de către o anumită atitudine civică, ci de dragostea lui Manet pentru vechea pictură spaniolă și în special pentru lucrările lui Goya? Oricum ar fi, Manet nu reușește să ne emoționeze, deși tabloul său are toate virtuțile artistice cu care era înzestrat acest maestru excepțional. Goya era tendențios în lucrarea sa. El ura oștile străine și era entuziasmat de vitejia partizanilor. Sentimentele lui Manet rămân neînțelese pentru noi. Se poate ca el să fi simpatizat cu răsculații, poate că i-a fost milă de Maximilian. El a înfățișat un eveniment fără a trăda atitudinea sa și tocmai aceasta explică răceala pânzei sale.

În tinerețe Briusov a expus programul „Artei pure“; opunând-o tendențiozității el a scris: „toate năzuințele îmi sunt apropiate, toate vorbele îmi sunt dragi și eu închin versuri tuturor zeilor. Briusov din acea epocă, autorul „Drumurilor și răspântiilor“ nu a reușit să emoționeze pe cititori. Criticii se contraziceau: este el sau nu poet; mulți susțineau că el este lipsit de talent poetic. După părerea mea, Briusov era înzestrat cu talent într-o măsură nu mai mică decât alți poeți ale căror versuri cititorii le purtau cu dânsii dealungul întregii lor vieți. Indiferența cititorilor față de opera lui Briusov din epoca prerevoluționară se explică prin indiferența sa față de viață, indiferență care nu rezultă din caracterul său ci din concepțiile sale estetice. Un om care se închină tuturor zeilor nu crede în nici unul din ei, întocmai ca și omul care spune că iubește toate femeile; în realitate nu iubește pe niciuna.

Marii scriitori ruși din secolul trecut nu se temeau de acea pasiune care astăzi este denumită tendențiozitate. Oare nu este limpede de a cui parte sunt simpatiile lui Tolstoi atunci când el descrie campania anului 1812? Oare mai poate exista îndoială în ceea ce privește dragostea și ura aceluia care a scris „Insem-

nările unui vânat“? Oare Saltâcov-Scedrin s'a străduit să-și păstreze neutralitatea în duelul dintre poporul rus și clasa conducătoare a societății ruse, stupidă, coruptă și lipsită de suflet?

Tendențioasă este toată creația lui Maiacovski — începând cu cartea „Simplu ca un muget“ și până la versurile scrise înainte de moarte. Nu de mult a avut loc o discuție închinată creației acestui mare poet. O spun deschis, eu am citit cu uimire rapoartele ținute la aceste dezbateri. Unul din acei care a luat cuvântul a sfătuit pe toți poeții să scrie așa cum a scris Maiacovski (după părerea mea a fi un epigon al lui Maiacovski, nu este mai original și mai îndrăzneț decât a fi epigonul lui Necrasov)

Alții au afirmat că nu este important felul cum a scris Maiacovski, important este ceea ce a scris el. Însfârșit, alții au încercat să dovedească că Maiacovski n'a scris așa cum a scris. În realitate Maiacovski a creiat pentru un conținut o formă nouă, și primele sale cărți sunt legate de creația sa ulterioară. Dacă pentru Burliuc futurismul era un curent estetic, tânărul Maiacovski a văzut în el un atac împotriva moralei, filosofiei, esteticii unei societăți pe care el o ura. Pot exista îndoieli în ceea ce privește eficacitatea armei folosite, dar nu poate exista nicio îndoială în ceea ce privește inima poetului care a fost întoldeauna mare și plină de pasiune.

Un scriitor scrie nu pentru a-și trece timpul, nu pentru a deveni celebru; el vrea să facă pe oameni mai buni, să facă viața mai înaltă iar cărțile sunt pentru el o armă morală în această luptă.

Nu vreau în niciun caz să afirm că scriitorul trebuie să iasă pe avantscena romanului său și să explice fără încetare cititorilor care este atitudinea sa față de croi și față de evenimentele pe care le descrie. Tendențiozitatea unui roman constă pentru mine în pasiunea sa. Un scriitor însuflețit de idei înalte înțelege drumul de dezvoltare a societății, el vede dreptatea, vitalitatea unora din personagiile sale, nedreptatea și sfârșitul inevitabil al altora.

Pasiunea scriitorului nu înseamnă o

părtinire naivă și neputincioasă. Urând lăcomia, fățarnicia sau ipocrizia, scriitorul nu-l va prezenta pe avar, pe fățarnic sau pe ipocrit complet lipsit de orice trăsături omenesti. Lumea nu poate fi înfățișată în două culori — în negru și în alb. Urâm sau iubim oameni vii, concreți, și nu noțiuni abstracte.

Înțelegerea conștiință a proceselor istorice și reprezentarea clară a viitorului omenirii face ca scriitorul avansat să fie mai larg, și nu mai îngust în vederile sale. Nu demult a apărut în Franța un roman al scriitorului Robert Merle, intitulat „Moartea este meseria mea”. Scriitorul ne înfățișează viața unui fascist, care a devenit comandantul unui lagăr al morții. Cartea aceasta este bine scrisă și are multe calități, însă autorul nu a reușit întotdeauna să-l prezinte pe fascist ca pe un om viu, iar la sfârșitul romanului croul ne apare ca o caricatură sinistă. Ceeace l-a împiedecat pe Robert Merle nu este tendențiozitatea sa, ci lipsa de înțelegere a proceselor istorice. Urând fascismul, el nu vede rădăcinile sale sociale și nu poate să-i opună nimic.

În romanul scriitoarei comuniste germane Ana Seghers „Morții rămân tineri”, fasciștii sunt oameni vii; fiecare în parte avea anumite calități; însă toți laolaltă comit crime groaznice sau le acoperă. Tendențiozitatea a ajutat-o pe Ana Seghers să vadă mai profund și să ne prezinte un tablou artistic mai real.

Deasemenența Șolohov este și el tendențios în „Pământ destelenit”, el știe că greaua colitură făcută de țărâșime reprezintă un pas înainte, și această tendențiozitate i-a permis să pătrundă în sufletul chiaburilor și să creeze nu o imagine scarbădă, o imagine de placard, ci un tablou plin de adevăr psihologic.

Eu cred că în afară de pasiuni nu a existat și nu există literatură în adevăratul înțeles al cuvântului. Este mai ușor să te eliberezi de asprimile stilului, de slăbiciunea compoziției; de oricare alte insuficiențe literare decât de răceala sufletească. N'ar fi oare cazul să reamintim câteva cuvinte care aproape au ieșit din circulație ca: chemare, inspirație, slujire? În adevăr, aceste cuvinte nu sunt nici ridicele, nici

lipsite de sens, ele cuprind înțelegerea justă a datoriei scriitorului, a omului care trebuie în scurta sa viață să trăiască multe vieți, care trebuie să încălzească inimile oamenilor mistuindu-se el însuși în îndeplinirea acestei misiuni, care trebuie, luminând lumea lăuntrică a omului, să-l ajute pe cititor de a vedea mai clar, de a trăi o viață mai plină și mai înaltă.

Se spune despre un scriitor „că are talent” sau mai modest „că este capabil.” Dacă am încerca să precizăm ce anume se înțelege prin aceste cuvinte am putea să auzim: „el scrie bine” sau „atrăgător”, sau „are idei interesante”, sau „el are mult spirit de observație”.

Sunt oameni foarte sensibili la cuvinte, așa după cum sunt oameni sensibili la muzică sau la pictură. Ar fi greu să ne imaginăm nu numai un poet, dar și un prozator, care să fie indiferent față de cuvânt și care s'ar mulțumi numai cu vocabularul sărac și convențional al ziarelor. Talentul scriitorului este strâș legat de simțul său pentru limbă, iar măestria poate fi atinsă printr'o muncă îndârjită și grea. Totuși, poți fi un bun stilist, un maestru iscusit fără să emoționezi mintea și inima cititorului. Hugo, Baudelaire, Verlaine, Rimbaud, trăiesc și astăzi în conștiința Franței. Dar cine mai este oare în stare să citească versurile parnasienilor? Eu prețuiesc talentul lui Lescov, însă acest mare scriitor a reușit numai rareori să zguduie inimile cititorilor.

Poate că este necesar ca îndemnul de a scrie să fie completat cu iscusința de a construi romanul în așa fel încât el să fie citit cu plăcere? Poate că talentul scriitorului nu înseamnă numai simțul cuvântului, ci și fantezie? Bine înțeles, principiul creator, care în limbajul de toate zilele este numit „fantezie”, este necesar scriitorului, tot așa după cum ea este necesară fizicianului, arhitectului, omului politic, oricărui om care creiază valori noi materiale sau spirituale. Pe cititor îl atrage nu numai intriga romanului. Literatura rusă din secolul al XIX-lea (cu excepția lui Dostoievski) nu s'a preocupat de intrigă. Fiind o literatură excepțional de veridică, ea se teme de falsitatea situațiilor prea dramatice, de care

este plină viața reală, dar care îi pot părea artificiale. Oare lipsa unei intrigi încordate face ca romanele lui Turgheniev sau povestirile lui Cehov să fie mai puțin atrăgătoare? După cât se pare, nu este vorba numai de desvoltarea plină de încordare a acțiunilor exterioare. Este bine dacă scriitorul posedă o fantezie bogată, însă numai atât nu este suficient. Există multe cărți, bine construite și scrise interesant, care se citesc repede, sau cum se spune, se „înghit“, dar sunt uitate mai repede încă. Cititorul trece repede peste ele, căci sunt lipsite de profunzime.

În acest caz, poate că cel mai important lucru în talentul unui scriitor este puterea sa de a înțelege în mod conștient mersul istoriei? Bineînțeles, este greu să ne imaginăm un scriitor, care din punct de vedere intelectual nu stă mai presus decât oamenii de rând. Puterea de a înțelege epoca sa și a o privi ca de pe culme istorică n'a fost întotdeauna ceva inerent scriitorilor. Balzac-politicianul contrazicea întotdeauna pe Balzac-artistul. Profunzimea de pătrundere în mintea și inimile oamenilor nu l-a scutit pe Tolstoi de naivitate socială. Scriitorul modern poate să se descurce mai bine în problemele căilor de desvoltare ale societății: el nu mai trebuie să se mulțumească nici cu previziuni geniale, nici cu presupuneri discutabile; el are în față o teorie științifică, care și-a găsit o strălucită justificare. Acei scriitori din apus care nu au înțeles însemnătatea analizei marxiste s'au rătăcit în mijlocul evenimentelor teribile ale secolului nostru; operele lor sunt dedicate fie admirării unor întâmplări particulare lipsite de însemnătate, fie că reprezintă o negare în bloc a tot ceea ce există. Însă numai înțelegerea celor ce se întâmplă este insuficientă. Cunoaștem în trecut admirabili gânditori, care au scris romane slabe. În cărțile lor oamenii au nume, semne exterioare, profesie, și cu toate acestea ei nu par a fi oameni vii, ci niște schematici purtători de cuvânta unor adevăruri sau răăcirii.

Am mai putea spune: scriitorul este puternic, prin spiritul său de observație. În dicționar, expresia „spirit de observație“ este definită astfel: „capacitatea de

a remarca particularități, amănunte ale fenomenelor și faptelor care scapă celorlalți“. Bineînțeles, scriitorul trebuie să poată observa amănunte; el doar nu poate să descrie totul și amănuntele îi permit să înfățișeze într-o lumină mai vie pe erou, împrejurarea în care el trăiește, existența sa de toate zilele. Cine nu s'a entuziasmat de descrierile aspectului exterior al oamenilor pe care îi găsim în romanele lui Tolstoi? Aceste descrieri sunt alcătuite din amănunte observate și culese cu pricepere. Totuși eu nu sunt de părere că misiunea scriitorului se limitează la înșirarea de amănunte care scapă atenției celorlalți oameni. Ar fi mai just să spunem că scriitorul vede stările sufletești ale omului care determină comportarea sa, vede ceea ce nu observă cei din jurul lui, ceea ce odată nu este cunoscut nici chiar de erou. Aceasta permite romancierului să creeze caractere și să umple spațiul romanului cu oameni vii.

Un om cu spirit de observație poate fi un reporter fotografic care umblă cu aparatul la el, remarcă amănunte interesante, fețe, costume, peisagii caracteristice. Plin de spirit de observație, însă în alt înțeles al acestui cuvânt, a fost Rembrandt. Portretele sale dovedesc că el a văzut nu numai culoarea părului modelelor sale, pielea, trăsăturile feței, înbrăcămintea; ele dovedesc că pictorul a pătruns cu privirea și în sufletele lor. Spiritul de observație al artistului așa trebuie să fie. Această perspicacitate, această sensibilitate pentru oameni constituie însușirea principală a talentului unui scriitor.

Sensibilitatea firii, interesul și dragostea pentru oameni sunt inerente unui scriitor, ar fi însă naiv să credem că el este în stare să înțeleagă pe orice om. Toți oamenii, inclusiv scriitorii, recepționează impresiile celorlalți oameni, pornind dela propria lor experiență. Simțăminte străine scriitorului, care nu au nimic cu structura lui sufletească, îi vor scăpa în mod firesc. Dacă el le descrie totuși, atunci va fi nevoie să-și amintească de cărțile altora, să se mulțumească cu presupuneri logice. Asemenea cărți sau pagini de carte se remarcă prin răceală și prin inexpressivitate.

În ciuda părerii răspândite în apus, scriitorul nu poate să fie numai spectator al comediei și dramei umane, el ia parte în mod obligatoriu la ele. Inceputul muncii asupra primului capitol dintr'un roman este precedat nu numai de luni, sau ani de pregătire — notițe, primele planuri, — ci și de ani de viață încordată, de bucurii și suferințe, de avânturi și decepții, de raporturi dintre scriitori și ceilalți oameni.

Afirmând acestea eu nu vreau bineînțeles să spun că scriitorul înfățișează în roman sau în povestire exclusiv ceeace s'a întâmplat cu el. Dimpotrivă, autorul modifică de obicei, nu numai ceeace el a trăit, ci și ceeace a observat. Însă el va descrie întotdeauna oameni ale căror gânduri și simțăminte îi sunt pe înțeles; în afară de aceasta nu există literatură. Însă pentru a înțelege ceeace simt eroii, autorul trebuie să trăiască ceva asemănător care să-i desvăluie căile unei inimi străine.

Primul război mondial a fost descris de acei scriitori ai apusului care l-au văzut nu din cabinetele lor, ci din noroiul și sângele tranșeelor — Barbusse, Remarque, Renn, Dorgelès, Hemingway, Oldington. În cărțile lor triste și dramatice, vorbea conștiința popoarelor indignată de măcelul lipsit de sens.

Al doilea război mondial a fost descris, după părerea mea în modul cel mai viu, în operele unor scriitori sovietici ca: Necrasov, Cazachievi, Bec, Simonov, Grossman, Panova, care au luat parte la război.

„Război și pace“ este un roman istoric, și Lev Tolstoi a descris evenimentele care s'au petrecut înainte de nașterea sa, și pe care le-a studiat în arhive. Dacă însă se pot găsi rapoarte asupra bătăliilor de odinioară, apoi nu există rapoarte asupra celor trăite de soldați sau ofițeri. Tolstoi a luat parte la apărarea Sevastopolului. Bineînțeles, războiul din Crimeea nu seamănă cu războiul pentru apărarea patriei și scriitorul n'a putut să transpună în mod mecanic impresiile și observațiile sale în paginile romanului, însă participarea la apărarea Sevastopolului l-a ajutat pe Tolstoi să înțeleagă pe eroii din „Război și pace“. Omul care nu a fost niciodată în război își închipuie cu greu ceeace îndură

cel ce ia parte la război. Cum el își învinge frica, cum este orânduită viața de toate zilele, cu toate că sentimentul că moartea este aproape nu te părăsește o clipă, cum se leagă prietenia, cum oamenii devin în acelaș timp și mai neciopliți și mai sensibili. Pentru a-i descrie pe eroi este nevoie de cheile cu care se pot deschide inimile lor, iar spiritul de observație al scriitorului ar putea fi socotit ca o identificare a scriitorului cu sentimentele eroilor săi.

Am văzut nu odată cum după apariția unei cărți noi, strălucitoare și talentate, steaua câtorva autori tineri apune: uneori nu mai apare a doua carte, alteori apare și a doua și a treia carte, însă acestea îl decepționează pe cititor. De obicei, tragedii de felul acesta sunt legate de biografia autorului. Un tânăr care ia parte activă la viață: inginer sau geolog, muncitor sau student, a trăit câte ceva în viață, a văzut câte ceva și având talent el a utilizat experiența sa în cartea ce i-a adus succes. Devenind scriitor de profesie, el a abandonat ceeace până atunci constituia viața lui. A secat izvorul nu numai de observații vii ci și de impresii. A doua ori a treia carte n'au mai reușit, fiindcă au fost scrise nu pe bază de experiențe, ci cu ajutorul unor presupuneri, a unor reminiscențe literare, a unor scheme gata făcute.

Să ne aducem aminte cât de întortochiate și de complicate au fost căile străbătute de mulți scriitori ai trecutului, să ne amintim de peregrinările în interes de serviciu ale lui Saltâcov-Scedrin, de oca îndurată de Dostoievski, de „Universitățile“ lui Gorchii, de deportarea „cizmarului și pictorului“ Corolenco. Fiecare din acești scriitori a venit în literatură cu o bogăție sufletească suficientă pentru a scrie zeci de cărți. Dickens, înainte de a fi scris „David Copperfield“, „Oliver Twist“, „Mica Doritt“ a trăit o copilărie amară, a cunoscut nevoia: de mic copil el a lucrat la o fabrică de cremă de ghețe. Balzac a lucrat în biroul unui notar, s'a ocupat fără succes de mici afaceri comerciale și a cunoscut el însuși acele pasiuni ale burghezului francez, pe care apoi le-a descris.

În lumea capitalistă, un om de litere poate cu greu să trăiască din munca sa.

Mulți scriitori cunoscuți din Europa Occidentală, și mai ales din America, înainte de a deveni literați de profesie, au fost muncitori, marinari, postași, hamali, fotografi ambulănți, frizeri, căutători de aur. Ei au cunoscut numeroși oameni, având ei înșiși de îndurat multe în viață. Acestea i-a ajutat să creeze romane în care sunt înfățișate laturile întunecate ale societății capitaliste.

Fedin a scris „Orașe și ani” pentru că în anii primului război mondial a fost prizonier la nemți. Ultimele două romane ale acestui scriitor sunt strâns legate de tinerețea sa. Fadeev înainte de a scrie „Infrângerea” a luptat în rândurile partizanilor din orientul îndepărtat. Vsevolod Ivanov în povestirile sale despre războiul civil ne înfățișează cele trăite de autor. În trilogia lui Alexei Tolstoi sunt multe elemente de autobiografie. Poezia romanului „O pânză în depărtare” nu este altceva decât reînvierea artistică de către autor a anilor copilăriei sale. Inceputul romanului „Fericirea” de A. Pavlenco n’a fost prea ușor dobândit de autor: el a trăit acest început înainte de a-l descrie.

Particularitățile celor trăite de autor, și prin urmare alegerea eroilor săi, poate fi ușor înțeleasă dacă reflectăm asupra soartei romanului tipărit. Fiecare cititor are eroii săi preferați. Câte odată se stârnesc discuții aprinse, deoarece oamenii apreciază în mod diferit comportarea personajilor dintr’un roman sau altul. Vorbesc acum nu despre deosebiri de apreciere ideologică ci despre însuși chipul eroului. Când a apărut romanul lui Stendhal „Roșu și Negru”, printre cetitori erau unii care îl considerau pe Julien Sorel drept un romantic pur, care plutea în sfere înalte, alții îl numeau carierist, ambițios mărunț, suflet sec. Mai ținem minte discuțiile asupra romanului scriitoarei Panova, „Crujiliha”, care au avut loc nu de mult. Caracterul și comportarea lui Listopad au fost interpretate în mod diferit de cititori. Imi permit să adaug că eroul romanului meu „Furtuna”, Serghei Vlahov, a apărut unor cetitori drept un om a cărui pildă este demnă de a fi urmată, iar altora ca un om lipsit de voință și egoist.

Lectura este un proces de creație: citind

un roman cititorul face o muncă înrudită cu aceea a scriitorului: el completează prin imaginația sa ceea ce există în text; făcând aceasta, el pornește, bineînțeles, dela experiența vieții sale. Cititorii văd în mod diferit pe eroii aceluiaș roman: aceste personaje sunt închipuite, fie mai viu, fie mai decolorat, înălțate sau coborâte de fantezia cititorului. Adeseori, luând parte la consfăturile cu cititorii, unde au avut loc discuții asupra romanelor mele, eu m’am gândit fără să vreau nu numai la numeroasele mele eșecuri literare, ci și la varietatea caracterelor omenești. Cititorul găsește drumul la inima unora din eroi și trece indiferent pe lângă alții.

Ceva asemănător se întâmplă și cu scriitorii: ei remarcă unele lucruri și neglijează altele nu fiindcă ar fi uituci sau leneși, ci datorită particularității firii lor, a drumului străbătut de ei în viață. Orice scriitor are acces liber spre inimile unor oameni și nu înțelege sau înțelege greșit pe alții. Fiecare scriitor deține chei care deschid inimi, unul mai multe, altul mai puține; însă nu există și n’a existat scriitor care să posede chei pentru toate inimile.

.....

Uneori, scriitorul este întrebat pe cine a înfățișat sub numele născocit al eroului romanului. Unii cititori cred că scriitorul descrie întotdeauna oameni care există cu adevărat, pe care soarta l-a făcut să-i întâlnească. Eu cred că foarte rar scriitorul prezintă în romanele sale oameni care există cu adevărat, iar când el o face, îi schimbă totuși prin însăși descrierea lor. Făcând cunoștință cu Mercseev, eu am observat că Polevoi a schimbat nu numai o literă din numele eroului, ci și unele trăsături ale caracterului său. Chiar în romanele istorice, unde sunt prezentați sub numele lor adevărat oameni care au existat în realitate, scriitorii atribuie acestor personaje anumite trăsături născocite, în funcție de faptul cum înțeleg ei rolul lor și cum interpretează acțiunile lor. În romanul său, A. N. Tolstoi l-a înfățișat pe Petru altfel decât în povestirea „Ziua lui Petru”, pe care a scris-o mult înaintea romanului. Între

timp autorul s'a schimbat și el a schimbat deasemenea și fizionomia croului. „Tânăra Gardă“ este bazată pe o întâmplare adevărată, însă autorul a schimbat multe în descrierea acestei întâmplări.

Artistul nu copiază în mod servil natura: el o transformă și creiază imagini care devin reale. Dacă am stenografia dialogul dintre doi îndrăgostiți, el ne-ar părea mai puțin important și mai artificial decât acelaș dialog descris de un mare scriitor, care l-a construit potrivit realității, lăsând câte ceva de o parte, transformând câte ceva și complectându-l cu ceea ce îndrăgostiții au gândit, însă nu au spus. Fotografia în culori, ca și pictura care seamănă cu o fotografie, deformează chipul omului, înfățișând numai trăsăturile sale exterioare sau expresia ocazională a unei clipe. Adevăratul artist creiază o sinteză, desvăluie pe om.

Creind pe eroii săi, scriitorul modifică proporțiile și deplasează planurile.

Pictorul francez Matisse mi-a arătat cândva doi elefanți înfuriați, ciopliți în os de către un locuitor al Africii Negre. Una din imagini i-a plăcut foarte mult. Matisse m'a întrebat dacă nu observ în ea ceva straniu; eu am răspuns negativ. Atunci Matisse mi-a arătat că la elefantul care m'a entuziasmat, odată cu trompa sunt ridicați în sus și colții; aceasta îi dădea expresivitatea. Matisse a zâmbit: a venit un prost care a spus că niciodată colții nu pot fi ridicați în sus; negrul l-a ascultat și a făcut aceasta... Vedeti, aici colții sunt la locul lor, dar cu aceasta s'a terminat arta. Intr'adevăr, al doilea elefant era o statueta lipsită de expresivitate.

Înfățișând grozăviile războiului, Goya disprețuia datele anatomice, dar el ne zguduie, cu toate că au trecut 150 de ani, prin profunzimea realismului chipului înfățișat. Războiul înfățișat de el este cu mult mai aproape de realitate decât pânzele pictorilor cu titluri academice din toate timpurile și din toate țările care au abordat această temă.

În mod obișnuit, un roman reprezintă un aliaj; el se creiază după multe întâlniri cu mulți oameni: scriitorul introduce în romane întreaga sa experiență de viață. Prietenii apropiați ai scriitorului găsesc

cu mirare în romanele sau nuvelele lui, evenimente cunoscute de ei, însă într-o formă schimbată; cuvintele lor sunt puse în gura altor oameni; exteriorul unui prieten de demult, este atribuit unui om cu o biografie complet diferită.

Nouă ne este greu să ne orientăm în laboratorul sufletesc al scriitorilor moderni: deși ei trăesc alături de noi, noi le cunoaștem insuficient caracterul, biografiile. Dar dacă vrem să deslegăm taina apariției eroilor romanelor clasice, noi trebuie să cunoaștem scrisorile scriitorilor, jurnalele lor sau însemnările lor, trebuie să cunoaștem amintirile despre contemporanii lor. Vom vedea atunci că eroii romanului s'au născut deobicei nu în urma unei întâlniri cu un om oarecare care l-a frapat în mod deosebit pe scriitor: eroii au apărut după ce scriitorul a cugetat asupra multor întâlniri.

Un înalt magistrat i-a povestit lui Tolstoi o întâmplare, asupra căreia scriitorul și-a oprit atenția. Se spune că astfel a apărut romanul „Invierea“. Noi știm însă că problemele tratate în această carte l-au chinuit pe Tolstoi întreaga viață. Povestirea magistratului a constituit un amănunt, care l-a ajutat pe scriitor să precizeze linia subiectului. Tema romanului a luat naștere cu mult înainte de aceasta. (Tolstoi a modificat și linia subiectului: desnodământul romanului nu amintește de întâmplarea care i-a fost povestită).

Nu este vorba de simple observații, ci de observații și de identificarea autorului cu trăirile personajilor care, înțelese de artist îi permit să creeze personaje profunde reale, personaje tipice care oglindesc societatea.

Noțiunea de tipic nu este legată de o noțiune statistică: nu se poate spune că din moment ce există trei milioane de oameni care seamănă cu eroul romanului, atunci autorul a izbutit să înfățișeze ceea ce este tipic iar dacă există numai trei mii de asemenea oameni, atunci el a suferit un eșec. Scriitorul trăiește viața societății sale și înfățișează ceea ce petrece în adâncul vieții și nu pe de lături; el înfățișează oamenii și poporul în mișcare. Cîtachi nu a fost tipic din punct de vedere statistic, dar el a expri-

mat indignarea și speranțele confuze ale cercurilor avansate din Rusia. Gonciarov l-a creat pe Oblomov nu pentru că Oblomov ar fi fost o curiozitate ci pentru faptul că oblomovismul era o calamitate socială. Dragostea Anei Carenina este excepțională prin încordarea ei, dar ea este înțeleasă de toți.

Pentru ce este atât de neproductivă activitatea scriitorilor burghezi din timpul nostru? Ei se îndepărtează de viață, ei zugrăvesc în operele lor oameni care nu-ți amintesc nimic de alți oameni. Firește, asemenea oameni există. Ei sunt poate chiar într'un număr mai mare decât s'ar părea, dar descrierea lor nu este capabilă să emoționeze pe cititorii care caută în roman imaginea lor și a timpului lor. Nu cred că în Franța, în epoca lui Stendhal, Julien Sorel sau Lucien Leuwen puteau fi întâlniți la orice răspântie; asemenea caractere mie mi se par rare. Dar ele reprezintă concentrarea pasiunii și înclinației, semnificative pentru timpul lor, care, într'o formă schimbată există și în zilele noastre. Deaceia Stendhal este citit și va fi desigur citit încă multă vreme. Eroi romanelor burgheze moderne nu reprezintă o închegare de pasiuni omenești, ci rarități, curiozități sufletești: ei parcă se cer a fi introduși în panopticum: un pederast gelos, o mamă mahnită că nu-și iubește copilul, un om care-și curmă viața fără a avea vre-un motiv. Ceeace este întâmplător și totodată ieșit din comun îl poate frapa pe scriitor, dar reflectând asupra unui astfel de fenomen, el nu-l descrie imediat și nici ulterior. Omul sau evenimentul care l-a frapat pe scriitor ca și pe alți oameni, dar care nu reprezintă o valoare umană, i se șterge din memorie.

Eroi romanului nu sunt nici o colecție de fotografii nici nu reprezintă un dosar cu anchete dela secția Cadre; acestea sunt personaje gândite și totuși reale, născute de artistul care se pricepe să reproducă viața și o înțelege.

Scriitorul populează lumea cu eroii creați de el. Au fost oare în Rusia oameni care semănau cu Ciatchi, înainte ca Griboedov să fi scris „Prea multă minte strică”? Firește, au fost, dar ei n'au fost cunoscuți

complet în mod conștient, și cei din jurul lor nu i-au văzut limpede. Ulterior, a început să se spună despre un om: acesta este un Ciatchi. Gogol a introdus în viața multor generații întreaga galerie a personagiilor sale; până acum se mai poate auzi cum un mincinos și lăudăros este numit Hlestacov sau cum este denunțat „manilovismul”. De Liza, de Asia, de Jane s'au îndrăgostit adolescenții și tinerii, ca de fete care ar exista în realitate. Eroina romanului „Mama” de Gorchi ne-o imaginăm ca o figură istorică, pentru noi ea nu este o născocire, ci o femeie vie.

A existat oare în Danemarca, în secolul al V-lea un prinț pe care-l chema Hamlet? Sau el este o născocire a unui letopisetz danez? Astăzi, acest lucru nu interesează pe nimeni. În Danemarca ți se arată mormântul lui Hamlet, iar turiștii privind mormântul imaginar, nu se îndoiesc că Hamlet a existat, ei văd în fața lor eroul creiat de Shakespere.

Nașterea eroilor este lucrul cel mai important și cel mai dificil în munca scriitorului. Acest proces este complex și el nu poate fi tratat ca un proces de producție mecanic.

Observând oamenii scriitorul nu reușește nici pe departe să vadă totul; există gânduri intime, simțăminte ascunse, pe care nu este în stare să le descopere nici cel mai înalt, experimentat cercetător al inimilor omenești. Aceste gânduri și simțăminte se desvăluie câteodată în clipe excepționale; ele sunt văzute sau mai bine zis presupuse de către oamenii apropiați. Creând personagiile romanului, scriitorul se bazează nu numai pe observațiile sale ci și pe experiența sa, pe simțămintele sale proprii.

Viața lui Ibsen a fost o viață de profundă tristețe și toate numeroasele sale piese ar putea fi socotite un lung monolog al autorului. La bătrânețe, Ibsen a recunoscut: „artistul poate crea numai acele imagini, al căror model l-a găsit în sine fie chiar parțial și fie numai pentru un scurt timp”. Aceasta, bineînțeles, nu înseamnă că Ibsen nu a cunoscut societatea norvegiană sau că în creația sa el s'a în-

spirat din sine însuși, din impresiile vieții sale; în piesele sale noi vedem numeroase și diverse caractere însă toate aceste caractere poartă amprenta însuși a caracterului autorului.

Mulți ani oamenii de litere din Franța au purtat discuții asupra persoanei care a servit ca prototip Emmei Bovary. Au fost scotocite toate arhivele poliției din Rouen. Dacă nu mă înșel, au existat mai mult de zece pretendente la acest titlu. Posibil că o scurtă informație din cronica faptelor diverse să fi atras atenția lui Flaubert, însă nu-mi pot închipui că acest scriitor, citind o notiță banală, a hotărât dintr'odată să scrie un roman. Cu siguranță că el a întâlnit numeroase femei care i-au atras atenția și că a purtat în sine multă vreme ideea cărții sale. Mai interesant este altceva: în una din scrisorile adresate unui prieten al său, Flaubert scrie că el lucrează la un roman și explică: „Emma — sunt eu”. La prima vedere, această afirmație pare absurdă: ce putea fi comun între un celibatar morocănos și trecut de prima tinerețe, un sceptic, un om cu o vastă cultură estetică, ale cărui păreri erau ascultate cu atenție de către Turgheniev și între o provincială amoretată, răsfățată, lipsită de gust? Totuși Flaubert a pus în chipul Emmei mult din propria sa persoană; acest lucru este confirmat prin corespondența tipărită după moartea sa (în ceea ce privește lipsa de gust și Flaubert era ahtiat după ce era pompos — nu în viață ci în literatură — romanul său „Salambo” se potrivește cum nu se poate mai bine cu revelațiile sărmane doamne Bovary).

Cititorul poate să întrebe: în acest caz cum se explică crearea acelor eroi, care deobicei sunt numiți negativi? Este de ajuns oare ca scriitorul să aibă pentru aceasta numai un ochiu ager? După mine, chiar și la crearea unor astfel de personaje tot experiența proprie îl ajută pe scriitor. Am mai spus că nu este nicidecum necesar ca autorul să simtă tot ceea ce simt și trăesc eroii cărții sale, însă el trebuie să fi simțit și să fi trăit ceva care să-i ajute la înțelegerea lumii lăuntrice a personajilor sale. Bine înțeles, scriitorii nu trebuie să fie ipocriți, egoiști sau lași pentru a crea per-

sonagii care sunt înzestrate din plin cu asemenea vicii. Toți oamenii, inclusiv scriitorii, se educă pe ei înșiși și sunt educați de mediu, ei înving în ei acele simțăminte sau acele începuturi de simțăminte care li se par josnice. Scriitorul este înzestrat cu o puternică memorie lăuntrică, el își reamintește că de copil, adolescent sau om matur, a învins în sine ceva, care desvoltându-se, ar fi putut deveni ipocrizie, lașitate, egoism. El urăște în mod deosebit acele însușiri negative pe care le-a văzut la cei din jurul său sau pe care le-a observat — câteva — la sine. Deobicei, vitejia înseamnă frică învinsă, dar dacă există firi rare care niciodată și în nici o împrejurare nu au cunoscut frica, atunci scriitorul înzestrat cu o astfel de fire, va putea descrie numai comportarea unui laș, nicidecum însă starea sa interioară.

Autorul unei opere satirice nu se teme de exagerări. Saltâcov-Scedrin a scris „Familia Golovliov” cu totul altfel decât „Istoria orașului Glupov”. Hlestacov ne face să râdem sau ne înspăimântă prin viciile sale exagerate, însă Gogol nu a putut prezenta și nu a prezentat în „Revizorul” niciun singur erou pozitiv cu sentimente omenești obișnuite. În acele opere în care autorul își propune să pună alături de oamenii vii, care greșesc câteodată, însă cinstiți sufletește — un criminal cu suflet negru, acesta din urmă pare cititorului neverosimil. Artistul care lucrează la o pictură sau o gravură poate impresiona prin jocuri de culoare albă și neagră. Pictorul nu folosește nici odată culorile negre și albe în starea lor pură. El le amestecă cu alte culori deoarece pe pânză, alături de cerul albastru sau alături de verdeață, culoarea neagră dă impresia unor găuri iar cea albă apare ca un relief pe o suprafață plană. Înfățișând societatea și arătând alături de oamenii buni pe cei răi, scriitorul se străduiește să păstreze măsura și să facă ca toate personagiile sale să trăiască. Pentru aceasta el trebuie să găsească chei potrivite pentru inimile tuturor eroilor săi.

Literatura sovietică a dat numeroși eroi cunoscuți și iubiți de cititori: Roșcin

și Levinson, Grigorie Melehov și Davidov, Chiril Izvecov și soldatul Ignatiev. Această listă ar putea fi prelungită. S'ar părea că poemul este un gen ingrat pentru înfățișarea reală a unui om, și totuși noi cunoaștem foarte bine pe Vasili Tiorchin, fiecăruia din noi i se pare că l-a întâlnit în viață.

Este foarte firesc că scriitorul sovietic urmărește să înfățișeze trăsăturile pozitive ale oamenilor noștri, acele fapte, gânduri, simțăminte care sunt noi și a căror existență era imposibilă înainte de construirea societății socialiste. Aceste fapte sunt însă săvârșite de oamenii vii. Aceste gânduri și simțăminte se amestecă la om cu altele, care uneori izvorăsc din reprezentările trecutului. Contemporanii noștri nu sunt machete ale omului ideal al veacurilor viitoare. În condiții din cele mai grele ei înfăptuiesc o operă fără precedent, însă fiecare din ei are neajunsuri și slăbiciuni, fiecare trăiește în felul său, fiecare iubește, este gelos, are speranțe sau este rău dispus, este vesel sau trist. Prezintă pe erou numai într'un singur plan, lăsând la o parte tot ceea ce, chipurile, ar putea „să-l coboare“, vorbind numai despre aspirațiile și realizările sale în muncă, autorul îl face pe erou nereal.

Uneori, caracterul schematic al eroului se naște din dorința de a influența cu orice preț pe cititor. Autorul uită că un roman nu este un articol de ziar și că placatul chiar cel mai reușit nu poate înlocui pictura. Uneori, un autor, înfățișând o fărâamă de viață reală și temându-se ca această fărâamă să nu mai pară prea banală, o acoperă cu fantoma eroului ideal, plin de toate virtuțile. Se întâmplă uneori că autorul nu cunoaște destul de bine, nu înțelege pe omul pe care vrea să-l prezinte; el se mărginește la descrierea succeselor sale în muncă, fiindcă este mai ușor de înțeles funcționarea unei mașini decât mișcările unei inimi.

Tema muncii este o temă mare și plină de răspundere — ea este și o temă nouă — în lumea capitalistă munca este privită ca un blestem și visătorii trecutului își limitau speranțele doar la reducerea nu-

mărului orelor de muncă. În societatea noastră munca este preamărită, socotită ca un act de creație. Nu ne putem imagina un roman despre realitatea noastră, ai cărui eroi să nu facă nimic sau care să aibe față de muncă o atitudine ca și cum aceasta ar fi un amănunt din viața lor, lipsit de interes. Prin urmare, greșala comisă de autorul romanului despre care vorbesc, nu constă în înfățișarea uzinei, a metodei noi, a discuțiilor. Toate acestea trebuiau să fie descrise. Însă autorul a rupt pe oameni de viața lor particulară. Cât privește dragostea eroului și eroinei, aflăm despre ea în trecut și vorbind sincer, țipătul noului născut în unul din capitolele romanului are darul să-l uimească oarecum pe cititor. Autorul crede că-i înalță pe eroii săi, pe când în realitate el i-a coborât, i-a făcut mai mici, a golit de profunzime și complexitate simțămintele lor, i-a lipsit pe ei însuși de o dezvoltare sufletească completă. Există astfel de romane, ele sunt editate și chiar reeditate. Sunt piese în care actorii trebuie să joace rolul de manechine care emit păreri despre cărbune, oțel sau stambă. Atunci când se prezintă astfel de piese, spectatorii, chiar atunci când au loc la parter, privesc scena de sus: personagiile li se par primitive.

Noi avem de îndeplinit o sarcină grea dar nobilă — să înfățișăm oameni ai unei societăți noi, să înfățișăm oameni reali, nu scheme, oameni a căror viață este complexă, mare, plină.

Vorbind despre munca scriitorului, eu mă refer desori la scriitorii trecutului. Ce trebuie noi să învățăm dela dânsii? Deobicei se spune: bogăția și puritatea limbii, compoziția romanului, procedeele exterioare.

Bine înțeles, toate acestea pot fi învățate dela clasici. Trebuie și putem să scriem nu în limba sărăcită a ziarelor. Să ne aducem aminte de talentul lui Tolstoi de a înfățișa pe om, de puterea de redare a unui peisaj la Turgheniev în acțiunea romanului, de puterea de expresie caracteristică lui Cehov, cu toată simplitatea

procedeelor folosite de el, de ritmul neobișnuit al digresiunilor lirice la Gogol, de îmbinarea lirismului cu claritatea cea mai profundă din proza lui Lermontov și multe altele.

A învăța nu înseamnă a imita. După părerea mea, un conținut nou a dat naștere întotdeauna la forme noi. Romanul secolului al XIX-lea a fost un roman prin excelență individual sau familiar: autorul își grupa personagiile în jurul unuia sau câtorva eroi. Astăzi viața socială ocupă un loc mai mare în viața particulară a omului: romanul, chiar cel psihologic, este imposibil de imaginat fără înfățișarea unui număr însemnat de oameni cu care se întâlnesc eroul sau eroii. Acest fapt trebuie să se oglindească numaidecât în compoziția romanului. S'a schimbat și ritmul vieții. Cu greu îmi pot imagina un roman modern, a cărui acțiune să fie tot timpul frânată prin descrieri ample de peisagii. La Turgheniev, aceasta era ceva organic; astăzi asemenea descrieri ar apărea ca stilizări.

Dar mai există ceva ce trebuie să învățăm dela autorii clasici: modul de a aborda descrierea oamenilor.

Mi s'ar putea obiecta: aceasta este cu neputință — astăzi totul este altfel.

Da, scriitorul sovietic nu se aseamănă cu scriitorii secolului al XIX-lea: el are alt orizont, el percepe cu totul altfel multe lucruri. Oamenii pe care îi înfățișează, deasemeni nu sunt la fel cu eroii literaturii clasice, ei nu mai judecă ca Rudin sau Levin, nu lucrează ca Trofimov din operele lui Cehov, nu iubesc așa cum au iubit eroinele piesei lui Cehov „Treie surori“.

Marii scriitori ai secolului al XIX-lea nu s'au limitat la descrierea celor văzute de ei: ei au încercat să ridice cortina timpului și să privească în viitor. Ei însă nu au avut la îndemână acea teorie științifică care a devenit astăzi un bun al fiecărui literat începător. Ei erau nevoiți să ghidească și de aceea ei au greșit de multe ori. Idealurile lor filosofice și sociale ne par naive, limitate uneori, false. Scriitorii sovietici pot determina tendința de dezvoltare a relațiilor reciproce dintre oameni, ei știu care anume sentimente se vor desvolta, care sunt menite pieirii.

Vorbind de munca scriitorului, eu

amintesc mereu pe marii noștri înaintași; o fac pentru că ei au reușit să înfățișeze cu o putere de pătrundere neobișnuită pe contemporanii lor. Noi putem învăța dela dâșii veridicitatea artistică, profunzimea înțelegerii omului, priceperea de a-l prezenta ca o ființă vie.

In societatea socialistă morala cu două fețe este unanim condamnată. Bine înțeles, există și la noi hoți care țin în gura mare despre cinste, proști care propovăduiesc autocritica, calomnatori care afirmă că adoră adevărul. Inșă acestea sunt excepții și societatea luptă împotriva lor. Morala cu două fețe nu este necesară la noi nici unui grup de locuitori, niciunui om cumsecade. Nimeni nu este interesat în arta care înșeală poporul.

Oamenii noștri consideră că viața este un roman și că romanul este viață. Și atunci când cititorii sovietici reproșează scriitorilor că eroii lor nu seamănă cu oameni adevărați, atunci este cazul să ne gândim bine la aceasta.

Cititorii sovietici iubesc cu pasiune literatura noastră, ei suferă când ea înregistrează eșecuri și se bucură de succesele ei. Privind viața mare și complexă a societății noastre, ei găsesc în unele romane lipsă de verosimilitate, simplism, convenționalism. Ei vor să vadă în cărți pe tovarășii, pe contemporanii lor, pe ei înșiși, nu sub chipul unor modele de perfecțiune sufletească, ci sub chipul unor oameni vii. Citind și recitind pe clasici, ei știu cu câtă conștiinciozitate, cu câtă dibăcie și putere de pătrundere au fost înfățișați oamenii din Rusia dinaintea revoluției de către Tolstoi, Cehov, Gorki și ei, cititorii obișnuiți, oameni cu suflet neobișnuit, bat cu insistență la ușa romanului sovietic.

Eu știu că există cărți minunate, pline de romantism și eu nu le confund cu acele opere schematice pline de virtuți și minore, despre care am vorbit (firește, nu mă refer la curentul literar care a existat în prima jumătate a secolului trecut ci

la ceea ce se numește „romantism“ în vorbirea simplă: înălțare sufletească).

Există o vreme când „romantismul“ este la fel de necesar sufletului omenesc după cum fosforul este necesar corpului. Nu întâmplător oamenii tineri sunt atrași de Lermontov înainte ca să se fi deschis în fața lor întreaga profunzime a lui Pușchin. Nu întâmplător opera preferată a uneia dintre membrele „Tinerii Gârzi“ a fost „Demonul“. Nu întâmplător romanul „Ovod“ a fost și este citit de tineret. Nu întâmplător romanul lui N. Ostrovski, mai mult decât cărțile multor maeștri celebri ai cuvântului, a ajutat atât la noi cât și departe peste hotarele țării noastre atâtor suflete tinere să se găsească pe sine.

Operele romantice atrag nu numai tinerețul. Esteții l-au îngropat de mult pe Hugo: pentru prolixitatea sa, pentru situațiile ireale din roman, pentru îngrămădirea de exagerări. Dar acum un an, când s'a sărbătorit jubileul lui Hugo, a reeșit că el este până astăzi cunoscut și citit pretutindeni. Vorbind despre vechea literatură rusă, pot fi menționate „Taras Bulba“, „Portretul“ „Asia“, primele povestiri ale lui Gorchii. În zilele noastre cititorii de diferite vârste sunt captivați de cărțile lui Caverin, Paustovski, Cazachievici. Cunosc oameni bătrâni care au plâns citind cartea „Tânăra Gardă“.

Abordarea romantică de către scriitor a temei îi permite să înfățișeze un erou în care sunt concentrate laturile luminoase ale omului. Reflectorul autorului, îndreptat asupra trăsăturilor eroului ales de el, modifică considerabil toate proporțiile. Noi credem în existența reală a personagiilor unei cărți romantice, pentru că autorul care le-a creat nu este didactic, ci poetic, el nu dă povești, el înalță, desvăluie depărtările și înălțimile.

La examenele de absolvire școlarii francezi sunt chinuți ani de ani cu următoarea temă: „paralelă între Racine, care a zugrăvit oamenii așa cum sunt și Corneille care a înfățișat oamenii așa cum ar trebui să fie“. Un școlar scrie: „Racine ne este mai aproape decât Corneille pentru că el ne înfățișează oamenii frământați de pasiuni și face acest lucru în mod veridic“.

Altul, mai încercat, își termină compunerea sa prin cuvintele: „Corneille este indiscutabil superior lui Racine, el a înfățișat oamenii așa cum ar trebui să fie, — plini de virtuți, curajoși, însuflețiți de sentimente înălțătoare și care și-au învins toate slăbiciunile ce i-ar fi putut înjosi“.

După cum vedem, deosebirea în metodele de zugrăvire a eroilor a existat cu mult înainte de declarațiile furtunoase ale poezilor romantici, înainte de realiști, de naturaliști, suprealiști și neorealiști.

Discuțiile despre vis și realitate în artă continuă și până astăzi în Occident. Ele nu ne pot emoționa nici pe noi, nici pe cititorii noștri. Realismul socialist nu este o școală literară, el admite o mulțime de procedee artistice diferite. Imi place povestirea „Ploile“ de Antonov, scrisă corect și domol, care ar fi fost, desigur, aprobată de Cehov. Acest lucru nu mă împiedică însă să-mi placă „Steaua“ romantică a lui Cazachievici. Eroii din „Doi căpitani“ și „Secerișul“ sunt înfățișați în chip diferit. Uneori, unul și același scriitor folosește în diferite perioade ale vieții sale diferite procedee artistice. Fadeev a căutat să prezinte cât mai modest și mai veridic pe eroii din „Înfrângerea“, iar pe eroii din „Înăra Gardă“ i-a încununat cu un nimb de romantism, dar amândouă aceste cărți sunt reușite.

Racine a creat o Fedră pălămasă, fatală, ea trăiește într-o altă lume decât bătrânul retorist Horațiu, căruia i-a dat naștere Corneille. Romanticii din secolul al XIX-lea i-au purtat pe cititori pe culmile munților. Naturaliștii au vrut să-i svârle pe cititori în catacombele adânci ale vieții. Generosul polițist Javert din „Mizerabili“ și bunul doctor Bovary nu au putut coexista în aceeași lume, deși ambele romane despre care vorbesc, au fost scrise aproape în același timp. Hugo a văzut un om care nu a existat, iar Flaubert n'a vrut să vadă în eroul său tot ceea ce există în el.

„În tranșeele Stalingradului“ și „Steaua“ sunt două opere care nu seamănă una cu cealaltă. În ce constă diferența? Nu în temă: luptele pentru Stalingrad au necesitat același eroism ca și recunoașterile în spatele frontului inamic. Nu în amploarea sufletească a personagiilor; eu îi văd pe

eroii din „Steaua“ și pe geniștii lui Necrasov în acelaș bordei, ei se înțeleg bine unul cu altul, trăiesc aceeași viață. Scriitorii i-au înfățișat în chip diferit, dar aceasta nu înseamnă o înfățișare a două lumi, ci doar varietatea artei.

Imi amintesc cum unii critici condamnau abordarea romantică în zugrăvirea eroilor: astăzi ei, dimpotrivă, cer ca scriitorii să arate oamenii ideali. Totodată criticii ne încredințează că numai eroii ireproșabili pot constitui un exemplu pentru cititori. Este oare așa? Cititorii percep în chip diferit operele beletristice, multe depind de vârstă, de structura sufletească. Unii cititori caută într'adevăr să imite eroul ideal. Altoră asemenea eroi li se par îndepărtați, inaccesibili, ei învață din exemplul oamenilor care nu sunt lipsiți de slăbiciuni, învață din greșelile lor și din succesele lor. Ei vor să știe nu cum te poți naște erou, ci cum poți deveni erou.

Să lăsăm așa dar pe seama unui tânăr școlar francez și a unui bătrân critic scolastic discuția asupra felului cum trebuie înfățișați oamenii. Noi știm că trebuie să înfățișăm oameni vii. Pentru aceasta avem nevoie de verosimil, de pasiune, de omenie. Aceste calități sunt deopotrivă de necesare și realistului și romanticului. Aceste calități nu despart o metodă artistică de cealaltă ci literatura de maculatură.

Se poate oare afirma că în societate au fost lichidate toate „cauzele care provoacă imperfecțiunea și degenerarea naturii umane“? Societatea socialistă este trecătoare: în urmă capitalismul, înainte, comunismul. Revoluția din Octombrie a deschis o eră nouă: cultul banilor a fost înlocuit de cultul muncii creatoare. Multe vicii, de pildă aviditatea, zgârcenia, lenevia, înainte nu numai că erau admise, dar chiar se bucurau de anumită considerație. În prezent ele sunt înconjurate de dispreț. Ele rod mai rar sufletele, dar nu au dispărut încă. Există și alte racile sufletești. Este suficient să examinăm o colecție de ziar pe o lună pentru a găsi în articole și foiletoane demascarea înfumurării, a celor ce se eschivează, a lingușirii, inerciței, încăpă-

tănării, egoismului și a celorlalte „imperfecțiuni și degenerări“.

Mulți critici, recenzenți dela edituri, redactori, consideră că dacă unele imperfecțiuni se mai mențin, scriitorul nu trebuie să vorbească despre acest lucru. Astfel de critici și redactori sunt și mai severi în ce privește înfățișarea conflictelor sufletești, care adesea îngreunează și întuneacă viața oamenilor buni sovietici.

Aici se pune problema rolului social al scriitorului, datoria lui, slujirea poporului.

Marii scriitori din secolul al XIX-lea puneau la inimă suferințele eroilor lor. Romanele lui Hugo, Ch. Dickens, Balzac, Stendhal, Flaubert, demască lumea interesului și a minciunii. Scriitorii ruși din secolul trecut au arătat cu și mai multă profunzime și omenie subjugarea celor slabi de către cei puternici, a săracilor de către bogați, a oamenilor muncii de către trântori. Totuși, marii romancieri din trecut rareori participau direct la lupta pentru lichidarea acelei orânduiri sociale care mutila și ucidă pe eroii lor. Iar unii dintre ei, ca de pildă Balzac sau Gogol, contrazicându-se pe ei înșiși, apărau în viață ceea ce demascau în operele lor.

Fiecare scriitor sovietic participă la acea operă căreia i s'a consacrat poporul nostru: la construirea societății comuniste. Nu e vorba de faptul că scriitorii noștri, pe lângă munca literară, desfășoară și o activitate obștească, ci de faptul că noi considerăm munca noastră de scriitor drept cea mai de răspundere activitate obștească; noi știm: cărțile schimbă pe oameni, schimbă viața.

Literatura educă pe cititor, îl ajută să trăiască mai bine, să-și înalțe sentimentele, face pe om mai atent cu cei apropiați lui, cu tovarășii, cu toți oamenii. Romanele, nuvelele, poeziile sunt un cîntec emoțional al societății.

Munca noastră are și o altă latură: scriitorul trebuie să înfățișeze conflictele și contradicțiile interioare, el trebuie să observe toate simptomele neliniștii sufletești, el trebuie să oglindească lupta dintre lumină și întuneric, ascunsă în adâncurile inimii omenești.

Dacă un agronom vede că cutare sau cutare metodă de cultură nu dă rezultate,

el vorbește despre acest lucru. Dacă un inginer observă rezultate nesatisfăcătoare în cutare sau cutare proces de producție, el nu ascunde acest lucru. Scriitorul are datoria nu numai să înfățișeze acele conflicte care au și fost descoperite și a căror soluție a și fost găsită. Scriitorul trebuie să înfățișeze instabilitatea sufletească, despre care nu s'a scris încă nici în cărți nici în ziare. Dacă scriitorul poate să privească mai limpede și mai deplin în lumea interioară a omului decât cititorul lui, atunci de ce să nu înfățișeze acele fenomene care încă nu au devenit vizibile pentru toată lumea. Locul scriitorului nu este la coada convoiului, el seamănă mai curând cu un cercetaș decât cu un furier de stat major. El nu transcrie, nu expune, el desvăluie.

După apariția cărților lui Macarenco s'au schimbat multe în școlile noastre. „Pământ destelenit“ a ușurat trecerea satului la noile orândueli. „Frontul“ a ajutat armatei noastre.

Oare contradicții în viața personală a cititorilor noștri sunt puține? Oare la oamenii noștri nu mai există rămășițe ale trecutului, împotriva cărora trebuie luptat? Oare sunt rare conflictele între activitatea obștească entuziastă a omului și delăsarea din viața sa particulară? Multe teme își caută autor.

Arătând prăbușirile sufletești ale eroilor lor, marii romancieri ai secolului al XIX-lea nu vedeau unde e scăparea. Mulți dintre ei au înțeles cauzele sociale ale dramelor omenești, dar nu au crezut în posibilitatea de a schimba societatea. Neputința lor, ei căutau adesea s'o întemeieze pe concepții religioase sau filosofice. Epigraful la „Ana Karenina“ este aspru și necrutător: „Răzbunarea e a mea și eu o voi da“.

Zola a pus un epigraful la „Thérèse Raquin“, un aforism din Taine: „Viciile și Virtuțile sunt consecința tot atât de inevitabilă a vieții sociale, după cum piatra vânăată și zahărul sunt rezultatul unor procese chimice“.

Pentru scriitorul sovietic, viciile nu sunt pete înăscute, iar suferințele nu sunt o inevitabilitate fatală. Noi trăim în societate în mod rațional și viu. Visul scrii-

torilor din toate timpurile a fost apărarea omului. Pentru noi acest vis a devenit realitate. Țara noastră este condusă de oameni aleși de popor și cinstiți de popor. Istoria nu a cunoscut asemenea posibilități pentru scriitor și noi trebuie să răspundem misiunii pe care ne-a încredințat-o poporul.

.....
În decurs de 35 ani literatura sovietică a făcut multe. Ea a ajutat pe cititor să înțeleagă esența societății noastre. Noi am descris evenimente, vitejii, fapte neobișnuite ale poporului nostru. Noi l-am arătat muncind și pe câmpul de bătaie, când fasciștii au invadat țara noastră. Literatura noastră a construit și a luptat.

Cărțile scriitorilor sovietici, traduse aproape în toate limbile lumii, au adus cititorilor o veste bună: s'a născut o lume nouă. Aceste cărți, extrem de diferite prin meritele lor artistice, au arătat toate calitățile pozitive ale societății noastre și fiecare perioadă din istoria noastră furtunoasă a rămas în conștiința prietenilor de peste hotare legată de romanele scriitorilor sovietici: începutul industrializării — de „Cimentul“, colectivizarea — de „Pământ destelenit“, anii războiului — de romanele „Șoseaua Volocolamscului“, „Zile și nopți“, „Poporul nemuritor“, refacerea țării — de „Fericirea“ și „Secerișul“ (firește această listă este departe de a fi completă, eu am vrut pur și simplu să subliniez rolul pe care l-au avut cărțile noastre în străinătate).

Am spus că nouă ne-a fost mult mai greu decât scriitorilor din secolul al XIX-lea să înțelegem și să fixăm pe contemporanii noștri: societatea noastră abia se desvolta. Războiul a fost o încercare de foc. Poporul a ieșit din această încercare întărit din punct de vedere spiritual, călit. Când astăzi dușmanii zăngănesc armele, oamenii noștri își păstrează calmul: ei își cunosc puterea. Tristețea omenească, care uneori întuneacă fața mamei aplecată asupra paginii a patra a ziarului: ea, femeia sovietică, a îndurat multe. Dar ea știe ferm că poporul nostru este invincibil și, alungându-și tristețea, zâmbește primului ei născut. Nicicând până acuma societatea noastră nu a fost atât de puternică. Noile trăsături

ale omului s'au încheat, au devenit mai expresive. Casa nouă este locuită. Oamenii noi sunt vizibili. Scriitorii din generația lor au muncit într'o epocă grea pentru literatură. Astăzi, scriitorilor le este mai ușor să oglindească în mod veridic și profund societatea sovietică care s'a format și pe oamenii sovietici.

Dușmanii dreptății și ai umanității au urît Statul sovietic chiar în prima zi a nașterii sale. Lor le era teamă că acest stat, întărindu-se, va deveni un exemplu primejdios pentru oamenii muncii din întreaga lume. Ei s'au temut de tendințele de dezvoltare a societății socialiste. Astăzi, ei se tem nu de viitorul nostru, ci de prezentul nostru: ei văd cum s'a schimbat viața noastră și astăzi statistica îi sperie mai mult decât toate argumentele și decât toate lozincile.

Literatura sovietică a intrat în perioada de maturitate. Ea a fost puternică în special prin faptele pe care le-a arătat. Ea trebuie să devină puternică prin înfățișarea oamenilor care săvârșesc aceste fapte.

În istorie nu au existat niciodată asemenea cititori cum sunt cititorii noștri. Este suficient să asști la o consfătuire cu cititorii, să-ți petreci o seară la o bibliotecă de uzină, să parcurgi o scrisoare pe care o primesc scriitorii, pentru a vedea profunzimea, înțelegerea, înflăcărea cititorilor noștri. Dar cine sunt ei? Nu un cerc de cunoscători, nu o pătură restrânsă de intelectuali de dinainte de revoluție, nu, cititorii noștri sunt poporul. Noi trebuie să comparăm operele noastre nu cu romanele de salon sau cu romanele detectivice din Occident, ci cu cititorii noștri și atunci fiecare va spune: poporul este mai presus de felul cum a fost înfățișat.

Privesc cu nădejde la ziua de mâine. Zecile de milioane de cititori vor mai citi încă cărți minunate. Aceste cărți nu pot fi comandate sau planificate. Dar situația și înălțimea la care a ajuns societatea noastră, tăria ei, forța ei morală ne spun că a sosit timpul pentru o mare literatură, mare pe măsura poporului nostru.

„MERIDIANE SOVIETICE“

Pentru că — e mult de atunci — în cursul unei relativ scurte treceri profesionale prin presă Geo Bogza a scris câteva vaste reportagii de mare răsunet, el a fost declarat reporter.

În momentul în care era astfel catalogat, se trecea cu vederea peste restul activității sale, mai ales cea anterioară; urmarea anilor și sporirea operei nu au făcut decât să generalizeze ocazionalul titlu. Singura adâncire a acestei judecăți a fost aceea că notorietatea a provocat adăugirea unui calificativ reverențios: Bogza a devenit „mare“ reporter.

Nimeni nu se poate mulțumi cu o idee atât de sumară despre un scriitor foarte reprezentativ în literatura română a epocii de construire a socialismului, și despre o operă bogată și înnoitoare; critica literară trebuie să profite de orice prilej pentru a arăta în ce măsură creațiunea lui Geo Bogza depășește genul reportajului, în accepțiunea lui obișnuită, pentru a pătrunde în domenii superioare și încă neumblate. Un astfel de prilej binevenit îl constituie ultima sa carte „Meridiane sovietice“.

În acest ultim volum al său, Geo Bogza a cristalizat impresiile sale dintr-o călătorie în Uniunea Sovietică. Ceeace a văzut, ceea ce asimțit și a înțeles scriitorul din realitatea sovietică, s'a concentrat într-o operă în care sunt ușor vizibile trăsăturile caracteristice ale talentului său: viziunea globală a lumii, sesizarea scurgerii neîncetate a

timpului, descoperirea unor noi raporturi mai puțin vizibile dar caracteristice între om și natură, între istorie și natură, evocarea neîncetată a trecutului și presimțirea anticipativă a viitorului, ambele realizate prin contractarea sau dilatarea prezentului, proces în care rolul decisiv îl joacă imaginația creatoare...

Din chiar primul capitol al cărții, consacrat Moscovei, atenția scriitorului se oprește asupra turnului Spaschi, în care el vede simbolul continuității poporului rus și al caracterului creator al patriotismului popular. Petru cel Mare, Ivan cel Groaznic, vestitul călător rus Nichitin și chiar sciții și persii, se înfățișează de îndată spiritului vizitatorului, lărgind tabloul până la dimensiuni imense. Prezentul devine o neîncetată încrucișare a trecutului cu viitorul, forțe active ale istoriei și ale vieții, niciodată absente din imaginația scriitorului. Dar această încrucișare nu are caracterul metafizic al pierderii prezentului în categorii ideale, și al unei goliri a lui de conținutul firesc al vieții istorice, ci dimpotrivă pe al unei afirmări concrete de fapte grandioase, care dau prezentului un caracter totdeauna revoluționar, creator și dinamic. Iată concepția sa în această privință: în scurgerea neîncetată a generațiilor, prezentul se înfățișează ca un elan care transformă trecutul în viitor prin conștiința superioară a omului care s'a înălțat pe o nouă treaptă a istoriei. Din acest prezent, scriitorul desprinde înfățișările cele mai

variate dar cele mai tipice, și prin aceasta încărcate cu cea mai mare valoare de simbol: râsul juvenil al unei fete care umple liniștea nocturnă a majestuosului oraș, ca simbol al fericirii și al dragostei de viață; reculegerea fluviilor de oameni în fața mausoleului lui Lenin, ca simbol al devotamentului oamenilor muncii față de idealul revoluționar; sgomotul de șantier al Moscovei în neîncetată construire, ca simbol al elanului spre societatea comunistă. Astfel încât, pentru Bogza, evocarea neîncetată a trecutului, imaginarea neîntreruptă a viitorului, isvorăsc din conștiința unității dialectice a lumii și a istoriei; Bogza dovedește — ca puțini alții — că posedă în mod organic capacitatea de a îmbrățișa procesul transformării istorice, sau — când e vorba de natură — procesul causal al firii. Din punct de vedere artistic aceasta îi dă, pe de o parte, posibilitatea de a lega în mod spontan orice aspect al realității de un principiu de forță și măreție, iar pe de altă parte, dă tablourilor sale proporții întotdeauna colosale, deseori incommensurabile. La asemenea proporții descriptive și evocative, preciziunea detaliului își pierde din importanță, în timp ce nuanțele de culoare se șterg. Bogza nu este un plastic, un descriptiv, în înțelesul obișnuit al cuvântului. Dar prin aceasta nu pierdem și nu pierde nimic, căci tablourile sale au, în schimb, mișcări mari, profund semnificative. Iată cum se înfățișează scriitorului șantierele de construcții din Moscova:

„Dela zeci de metri sub pământ, până la sute de metri în aer, Moscova formează în zilele noastre, fără îndoială, cel mai grandios șantier din lume. Pretutindeni în cuprinsul acestui oraș se construiește după concepția revoluționară care a adus în primul plan viața marilor mase de oameni, trăgându-se cu hotărâre liniile viitorului.

În adâncimea Moscovei, enorme cantități de pământ sunt dislocate pentru a mări spațiul prin care pot circula trenurile subterane; la suprafață, uriașe cantități de material sunt folosite în fiecare zi, dându-li-se forma verticală a pereților; volume tot mai mari de aer sunt înlocuite de marmora și granitul care neîncetat cuceresc înălțimile.

Orașul acesta cu șapte milioane de locuitori, cu opt sute de ani de istorie în urma lui, se află în plină, uriașă transformare. Dintr-o parte în alta, cerul Moscovei este acoperit de o întreagă pădure de macarale. Așa se văd în porturi pădurile de catarge, de zece ori mai înalte decât corăbiile pe care le poartă peste întinderea mărilor. În Moscova, dela înălțimea acoperișurilor, nici nu s'ar crede că dedesubt există un oraș cu străzi și case de locuit, deoarece totul pare un imens șantier, o construcție nemăipomenită prin dimensiunile ei, căreia abia acum i se pun temelile.

Așa se ridică, pe deasupra vechii Moscove și chiar a Moscovei mai noi, sovietice, ceea ce atât de grandios va fi în anii ce vin: Moscova viitorului, Moscova comunistă.”

Ideia înlănțuirii istorice marcată de eforturile continuu revoluționare ale masselor dă prozei „Meridianelor sovietice” ideea ei fundamentală. Destinul omenesc e o neîncetată pendulare între trecut și viitor, dar nu există, în definitiv, decât prin punctul central al acestui permanent balans, prezentul, care le unește și le exprimă. Iată cum se întâlnesc și se necesită acești doi termeni ai vieții istorice, sub zidurile Cremlinului stalinist, într-o imagine de neuitat:

„Înalte, roșiatice, ca bordurile unei corăbii încărcată de toată gloria istoriei ruse, zidurile Cremlinului se oglindesc în apele bătrânei Volgi, în timp ce departe, spre răsărit, unde ele se scaldă cele dintâi construcții ale comunismului.

Din cel mai îndepărtat trecut, spre cel mai îndrăzneț viitor, străbate uriașul fluviu, inima istoriei și a pământurilor ruse, mărindu-și mereu puterea și frumusețea.

De pe terasele Cremlinului, dela picioarele marelui catarg, umbrele lui Alexandru Nevski și Dimitrie Donskoi se văd alunecând pe Volga, până ce la Kuibășev și la Stalin-grad întâlnesc temelile mărețe ale comunismului.”

Deși scrie atât de mult despre trecut, Bogza nu este un paseist romantic și, scriind atât de mult despre viitor, nu este nici un fantasmagoric maladiv ca atâția scriitori burghezi care concep istoria fie în stagnare totală, fie în rupturi năpraznice

și contradictorii: două feluri de idealism le fel de periculoase. Nu, el este un om puternic înfipt în prezent, pe care-l iubește și îl înțelege și pe care-l valorifică la o scară istorică amețitoare.

Structura psihică a scriitorului, însetată de spații uriașe îl conduce mai departe: viziunea lui se adâncește prin perspectiva uriașă a naturii. Despre arta zugrăvirii naturii la Geo Bogza, va trebui scris, cândva, un capitol aparte, dat fiind, între altele, că ea este, alături de viața socială, cea de a doua valoare din care, în epoca premergătoare eliberării țării noastre, el și-a făurit un crez artistic menit să-l izoleze în „republica” formalist-decadentă a literelor și să-i atragă fulgerele autorității care l-a onorat cu două întemnițări. (Intemnițări, pe care, plin de pudoare, le-a denumit, la acea epocă, literare). Deocamdată, vom arăta numai cum apare natura ca element auxiliar în evidențierea realității sovietice. Ea constituie încă o dimensiune de măreție în prezentarea acestei realități. În timp ce trecutul și viitorul dau dimensiunile de prim plan, natura dă tabloului adâncimea. În capitolul „Muntele Stelelor”, consacrat regiunii caucaziene a U.R.S.S., contactul cu realitatea este prilejul unei convocări a tuturor elementelor semnificative, patetice și decisive ale istoriei respective. Chiar dela aerodrom, în decorul tehnicii celei mai moderne, autorul evocă pe Ruștaveli, pe regina Tamara și regii Vah-tangi, pe poeții luptători pentru libertate, dar mai cu seamă semințiile viguroase, originale și fecunde care au dat naștere unei străvechi civilizații a Caucazului. Cu obiceiuri și cu credințe, cu arme și cu cai, aceste populații sunt evocate de scriitor în câteva din momentele caracteristice ale istoriei lor. Neglijând și aici detaliile, scriitorul face vaste caracterizări de popoare, realizate prin ordonarea câtorva date esențiale — elemente materiale sau trăsături morale colective. Mișcarea acestei reînvieri istorice este fabuloasă. Iată un exemplu:

„Pe șirul de creste dintre cele două mări, lung de aproape trei mii de kilometri, Phavii, Svanii, Ingușii, Khevsurii, Tangaurii,

Digurinii, Kistinii, Agulii și mulți alții formau cel mai vast mozaic de popoare pe care l-a cunoscut istoria.

În tot cu prinsul spațiului ponto-caspic, în jurul piscurilor acoperite de zăpezi veșnice, trăiau și triburi care și ele, nu mai puțin, au făcut faima Caucazului. În aceste locuri în care Asia și Europa se întâlnesc, dând la iveală mărețiile minerale ale Elbrusului și Kasbekului, splendorile vegetale ale azaleei și magnoliei, oamenii n'au rămas cu nimic mai prejos de frumusețea și bogăția naturii. Ca și cum ar fi fostei înșiși expresia cea mai fericită a întâlnirii dintre cele două continente, o spumă fină pe superba tălăzuire a munților, caucazienii au întrunit, dintre virtuțile și trăsăturile fundamentale ființei omenești, pe cele mai pline de strălucire: vitejie, frumusețe, mândrie. Așa i-au cunoscut popoarele din jur și așa s'au făcut vestiți în toată lumea“.

În această cascadă de rase și de triburi, văzută în vârtej, există câte o pauză solemnă: scriitorul contemplă frumusețea fizică a oamenilor, trăsătură distinctivă a poporului georgian. Prin procedeul său obișnuit, cuvântul care deschide porțile trecutului împinge ca o presiune, în relief, momentul frumuseții:

„Părăsind țara Abhazilor, sburând din nou peste crestele munților și aterizând pe vastul platou în care se ridică Tbilisi, ne-am aflat — așa cum tot timpul eram înconjurați de bărbați și femei în strălucitoare vestimente de mătase — în mijlocul unor oameni a căror frumusețe este, din timpuri imemorabile, una din splendorile Caucazului. Înalți și svelți, cu trăsăturile feței regulate, cu pielea obrazului limpede, cu părul foarte negru și strălucitor, cu o lumină vie în priviri, Georgienii s'au ridicat de mult, pentru marea lor frumusețe, în admirația tuturor celorlalte popoare. Ca tot ce le e propriu, această neobișnuită frumusețe face deasemeni parte din istoria lor milenară.

Adeseori, arheologii au descoperit în Grecia fragmente de marmoră cu ajutorul cărora au reconstituit — plini de uimire și nostalgie — tipul perfectiei frumuseți umane. Cei ce sosesc în Georgia descoperă un întreg popor ai căror oameni par, în

mijlocul munților de granit și porfir, statui nesfârâmate ale unei frumuseți ideale“.

Adâncirea tabloului prin introducerea naturii în viața istorică, se face pe baza unor raporturi care, după scopul descrierii, sunt când o colaborare feerică și colorată, când o gravă și simbolică analogie a condițiunilor istorice cu imensitatea dimensiunilor cosmice

După o usoară poantă de humor — lucru destul de rar la Bogza — tonul grav, dimensiunea nesfârșită, revine de îndată ce scriitorul cântă munca, funcție fundamentală a vieții, creatoare de istorie și de civilizație:

„Intregul cer era de azur, ciocârliile mai cântau în înaltul lui, când dinspre Marea Caspică, din depărtările nemărginite și fierbinți ale Asiei, izbucniră primele raze ale soarelui.“

Așa va fi fost poate și atunci, în acea dimineață de neuitat a lumii, când razele lui au întâlnit aici cele dintâi flăcări care topeau fierul. Aici, pe aceste pământuri sublime de pe care privim răsăritul soarelui, s'a produs unul din cele mai seamă evenimente din istoria lumii: saltul dela o epocă la alta, patrunderea omenirii prin marile porți deschise de civilizația fierului“.

(De notat aici, că Geo Bogza este unul din cei mai mari poeți ai actelor și instrumentelor tehnice. În opera lui trebuie cercetată o întreagă poezie a civilizației în manifestările ei industriale). În sfârșit, istorie și natură, timp și spațiu, se întâlnesc simfonic într'un ansamblu grandios pentru a fixa momentul civilizației comuniste, care dă nota sa dominantă lumii sovietice:

„La poalele Caucazului, pe aceste pământuri unde oamenii s'au ridicat pe o treaptă atât de înaltă, ne aflăm acum față în față cu bulgărele de foc al soarelui.“

Cu ochii mari, cu plămânii plini de aerul dimineții caucaziene, de jur împrejurul nostru priveam.

În depărtările lui asiatice, soarele era de sânge și enorm.

În clipa aceea, la miazănoapte, Uralul îl întâmpina din cuptoarele Magnitogorskului cu fluvii întregi de oțel. Sub veghea celui mai de seamă Gruzin pe care l-a cunoscut istoria, popoare nenumărate continuau

tradiția măreață a Caucazului, topind mine-reurile Europei și ale Asiei, construind noile dimensiuni ale societății omenеști.

Totul în jurul nostru arăta că o nouă dimineață începuse în istoria lumii“.

Această ordonare a elementelor de timp și spațiu în jurul ideii centrale care isvorăște din observația prezentului, atinge culmile emoției și ale măestriei în capitolul închinat Leningradului, oraș al Revoluției, punct de plecare al erei socialiste. Întreg capitolul este scris la imperfectul indicativului, care este timpul propriu povestirii viselor. Chiar din primele rânduri se desprinde o atmosferă de vis: „Alunecam pe cheiuri de piatră...“ „...se oglindeau în apele lui clădiri superbe“. „Catedrale se ridicau spre cer“. „... lei de piatră făceau de veghe“. „... cai de bronz păreau că pășesc în aer“. „Ne pierdeam sub coroana unor arbori seculari“. În sfârșit: „Totul era uimitor în acest oraș“. Această terminologie, ca și atmosfera de vis a capitolului, au două explicațiuni: prima este că pentru scriitorul român, vizitarea locurilor istorice pe care s'a petrecut Marea Revoluție din Octombrie a fost un vis îndelungat în anii de aspirare a țării noastre, — astfel încât, în momentul în care el pune realmente piciorul pe aceste pământuri mult dorite, realitatea este, ca să zicem așa, încărcată de emoția visului străvechi: împlinirea visului îl împinge pe scriitor și mai adânc, în vis. A doua explicație, mult mai importantă din punctul de vedere al operei, este că ruperea legilor care ordonează sensibilitatea obișnuită și percepția firească a lumii de către un sistem nervos funcționând în întregime — rupere caracteristică visului — îngăduie scriitorului să cheme în ajutorul său toate acele forțe, posibilități și sentimente pe care numai visul le face posibile, și cu ajutorul cărora el va putea realiza atât imensitatea emoției sale, cât și grandoarea descripției. De altfel, din punct de vedere pur descriptiv, întreg capitolul se petrece noaptea, în noaptea polară, mai stranie încă în lumina ei cenușie, în întunericul ei alburii, deci cu atât mai susceptibilă de a provoca iluzii fantastice și asociațiuni extraordinare.

Dar visul acesta nu cuprinde decât

realitatea cea mai concretă. Conținutul visului este realitatea înconjurătoare, așa cum e: descrierea în tonuri largi a orașului și evocarea faptelor istorice care s'au petrecut acolo. Nu avem de a face cu o realitate de vis, ci cu un vis al realității, magistral procedeu de a da forță și relief unor peisagii și unor fapte atât de impunătoare.

Din prima clipă, asociațiile, imaginile, analogiile sunt gigantice: „*In acea vară hotărîtoare, asemeni giganticului diamant arctic, mintea lui Lenin a răspândit asupra lumii nemaipomenita lumină a ideilor sale*“. Sau: „*Enorma corabie a pământului se întorcea în spațiu, răspândind peste întreaga miază-noapte lumina nopților albe, iar în mijlocul acestui grandios fenomen ceresc, un om cu paltonul pe umeri așternea pe mici bucăți de hârtie gândurile care au făcut din mintea lui pivotul în jurul căruia s'a întors toată istoria lumii*“. Figura uriașă a marelui geniu al Revoluției nu poate fi măsurată decât prin alăturarea cu marile fenomene cosmice, cu dimensiunile incommensurabile ale naturii: admirația scriitorului, stările lui afective în fața operei unice a întemeietorului primului stat socialist din lume, sunt atât de sincere, atât de adânci, încât comparațiile apar cu totul firești, cu toate că ele au ieșit din scara umană, referindu-se totuși la un singur om.

Dar Geo Bogza nu proiectează pe fondul infinit al naturii numai figura lui Lenin, a lui Stalin, sau a lui Petru cel Mare. Insuși omul simplu, vizitatorul sincer și pătruns de dragoste pentru marile fapte istorice ale poporului rus și ale Revoluției, trebuie să-și ridice sensibilitatea într'un chip asemănător. Ca în vis, capacitatea de percepție devine de o ascuțime necunoscută, omul ajunge să sesizeze cele mai profunde taine ale cosmosului, să le simtă direct, să le audă.

„*Intr'una din acele nopți, în apele Nevei a tremurat parcă lumina unei stele. Atunci, am ridicat ochii și am văzut cerul. Cât era de gol! Și, în aceeași clipă, am simțit sub picioarele noastre pământul, ca o corabie cu catarge enorme.*

Acel cer lipsit de puzderia de stele a nopților de vară, acel firmament depozitat

de podoaba marilor constelații — imagine a universului moștenită dela o lungă serie de strămoși — iată ceea ce ne-a uimit cel mai mult, impunând brusc conștiinței noastre proporțiile fenomenului la care eram martori.

Pe cea de a patruzeci și cincina paralelă, nimic nu ne semnalase cu această intensitate momentul solstițiului, încât, smulși din obișnuință, să ne dăm seama că pământul a ajuns la o răscruce a cerului și că își schimbă drumul. Dar acum, tot ceea ce era uimitor, tot ceea ce era neobișnuit în acel cer în care nu mai ardeau focurile lui eterne — violent uimitor, enorm neobișnuit — ne obliga să luăm act de covârșitorul fenomen cosmic. Nicio stea nu se zărea deasupra capetelor noastre, dar tocmai acest firmament lipsit de constelații ne obliga să încercăm fiorul necunoscut de a ne afla pe un corp ceresc, plutind în spațiu. Totul arca atâta forță, încât, în fulgerarea unei clipe, parcă am auzit pământul trosnind în virajul solstițiului.

În acest loc în care cu atâta pasiune au fost vizate corăbii, simțeam pământul schimbându-și pânzele imense, pentru a face volta care îndreaptă milioanele de oameni de pe bordul lui spre belșugul de roade al toamnei“.

Astfel omul este pregătit, încărcat parcă cu noi puteri, pentru a putea cuprinde bogăția de idei și de imagini a istoriei Leningradului. Incepe o savantă gradare, evocarea figurii originale a lui Petru cel Mare, țar creator, constructiv, înviorător. Petropavlovskul este văzut în două planuri: mormintele țarilor și mormântul victimelor țarismului. După ce scriitorul ne arată în treacăt, atât de sugestiv, că mormântul Caterinei a II-a aduce în șirul mohorât și mediocru al celorlalte morminte împărătești „o notă mai feminină, aproape cochetă“, autorul evocă prin numărul de matricol și prin aerul tare al sacrificiului la primul, și al operei la al doilea, figurile patetice ale lui Alexandru Ulianov și Maxim Gorki. Mitropolitii care aruncau anateme asupra oricărei îndrăzneli progresiste a minții omenesti, apar de un ridicol sinistru îmbrăcați în odăjdiiile lor brodate cu sute de mii de perle. Iar descrierea câtorva din bijuteriile care se adăpostesc în fabulosul noian

al tezaurului țărilor din Palatul de Iarnă, sugerează cu putere mizeria și exploatarea masselor, dealungul unei întregi perioade istorice care trebuia să ducă la Revoluția din Octombrie. Căci, după cum am spus, toate fac parte dintr'o gradație foarte fină, de sugerare a unor fapte caracteristice, pentru ca scriitorul să poată deslănțui, în acest cadru, tumultul Marii Revoluții. În fața Palatului de Iarnă și a Palatului Smolnăi, imaginația lui se dovedește de o năvalnică precizie. După ce ne-a ridicat la nivelul amețitor al fenomenelor cosmice, după ce ne-a dat imaginea fastuoasei monstruoșități a asupririi țăriste, ne urcă acum pe cea mai înaltă treaptă a emoției: treapta voinței și conștiinței omenești revoluționare. Splendoarea naturii, splendoarea arhitecturii și bogăției orașului, desigur, dar: „Prin mijlocul acestor splendori, cât de copleșitor de simplu a trecut marele Lenin! Poate într'unul din aceste vagoane galbene se va fi îndreptat el spre Smolnăi, pentru a lua în mâini mersul uriașei revoluții pe care o pregătise, și prin tumultul căreia trecea cumpărându-și bilet de tramvai, intrând în vorbă cu călătorii și glumind...“ Dela diamantul arctic la biletul de tramvai, dela Lenin egal cu cerul („frunte de geniu... boltindu-se sub cerul Leningradului“) la Lenin glumind cu trecătorii, distanța nu e chiar atât de mare pe cât s'ar crede: infinitului cosmic îi răspunde infinitul uman.

În fond, procedeul e acelaș. Și într'adevăr, posibilitățile omului, atunci când el ascultă de legile rațiunii și luptă pentru cel mai nobil ideal, sunt infinite, egale cu tot ce poate concepe mai infinit mintea noastră. Tocmai aceasta trezește în scriitor cea mai profundă emoție, căreia i se datorează descrierea patetică, în ton de larg recitativ liric, a oamenilor muncii grupați în jurul lui Lenin în istorica noapte a lui 7 Noembrie. Iată, în limitele îngăduite unui citat, un fragment din această pagină cu adevărat splendidă, una din cele mai fierbinți, din cele mai bine scrise de Geo Bogza:

„Afară, în jurul focurilor fumegânde, mulțimea răzvrătită așteaptă. E o mare de oameni care au îndurat foamea și nedreptatea.

strânși aici pentru a le pune capăt pentru totdeauna, prin puterea lor și a armelor. Sunt acolo, în jurul focurilor, în fața celor două șiruri de ferestre prin care își trimit lumina uriașele candelabre sub care gândește Lenin, oameni și arme. Generații și generații care veți mai veni, una după alta va trebui să știți ce oameni și ce arme au fost acelea!

În curtea largă a Institutului, așezați pe pământ în jurul focurilor, stau și așteaptă. Doi ochi, două mâini, o inimă, o armă. Înăuntru, marele conducător alege, în ceasul acela în care atât de multe stau în cumpănă, drumul cel drept și sigur pentru revoluția pe care ei o înfăptuiesc. E vorba să fie răzbunată Comuna din Paris. E vorba să fie împlinit visul străvechi al popoarelor. Din gură spun. Sau cântă. Cu mâna potrivesc un lemn pe foc sau strâng arma mai aproape. E marele sfat al poporului, care hotărăște să-și dea viața pentru cauza revoluției.

Ce oameni și ce arme au stat în noaptea aceea în curtea Institutului Smolnăi, așteptând hotărârea lui Lenin! Ce ochi albaștri și senini, ce mâini hotărâte și sigure, ce inimi uriașe și fierbinți, ce arme răzbunătoare și drepte au avut oamenii aceia, înfăptuitorii marelui vis al popoarelor!“

Capitolul „Oceanul Aerian“ este un portret geografic al Uniunii Sovietice, făcut tot în tehnica trăsăturilor colosale. Puterea scriitorului de a concentra și de a sugera în acelaș timp, atinge aci o culme. Căci încercarea în sine pare sortită eșecului. O imagine de ansamblu, unitară și vie, complexă, a unui pământ atât de întins, atât de diferit în aspectele lui fizice și atât de variat în cele umane, cere lungi amănunțiri, pretinde și în scris, un spațiu oarecum corespunzător. Dar Bogza a realizat încercarea în vreo treizeci de pagini mici. Astfel încât capitolul acesta are viteză, o viteză mai mare chiar decât a avioanelor cu care a parcurs în toate sensurile spațiul sovietic. În fond, e însăși viteza cu care pământul își împlinește mișcarea de rotație în jurul axei sale, creatoare a pendulării noapte-zi, rășărit-apus. Printr'unul din procedeele sale paradoxale, scriitorul, descurajat de imposibilitatea de a parcurge, el, distanțe

atât de imense, a lăsat pământul să le parcurgă în locul său și a privit Uniunea Sovietică, în propria ei mișcare prin spațiul cosmic. Ideia este cum nu se poate mai fecundă, căci ea are drept rezultat, în primul rând, de a da o imagine sesizantă, caldă, a enormelor dimensiuni ale Uniunii Sovietice, care este aproape o planetă de vreme ce pe întinderile ei își desfășoară ciclul lor aproape complet marile fenomene cosmice ale sistemului nostru solar. În al doilea rând, ea ne duce la imaginea forței colosale, forței umane și istorice, pe care trebuie s'o aibă această planetă, care e o singură țară. În al treilea rând, ea a dat scriitorului posibilitatea de a mări, printr'un neîncetat joc de umbră și lumină, câteva din elementele caracteristice peisagiului pe care ni-l desfășoară acest calcidoscop. Deaceia, pământul, văzut din această călătorie a lui prin spațiile siderale, nu este lipsit de forme, de volume și de culoare. Capitolul întreg constituie o antologie vie a enormei sale diversități fizice, și a desăvârșitei sale unități morale. Simbolul, garanția acestei unități, este enormul număr de avioane care leagă Moscova cu cele mai îndepărtate colțuri ale țării, și el este exprimat limpede prin simpla enunțare a traseelor aeriene, cu precizia orelor și destinațiilor. Dar capitolul acesta mai cuprinde un simbol: acela că prin munca oamenilor sovietici, sudați monolitic prin învățătura marxist-leninistă, Uniunea Sovietică a devenit un univers propriu zis și de sine stătător. Ușurința cu care ei populează spațiul aerian, dovedește că oamenii aceștia au cucerit o zonă superioară, zonă care se întinde *sus, mai sus, mereu mai sus*, nemărginită întocmai ca posibilitățile muncii și creației comuniste, care descălușează toate forțele interioare ale omului, capabil de aci înainte să domine și să modifice infinitul naturii.

Acestea sunt meridianele lumii sovietice: revoluția, istoria, natura, munca. Mai sunt în carte trei meridiane spirituale: Maiacovski, Maxim Gorki, Prometeu. Marele poet al leninismului și marele prozator al întregii epoci moderne pre și post-revoluționare a Rusiei, reprezintă coordonate puternice ale sufletului so-

vietic: arta, lupta, patriotismul. Sunt două portrete scurte, calde, afective, dar esențiale. Un disc pe care scriitorul a putut auzi vocea lui Maiacovski, un toc cu peniță cu care a scris Gorki, dau lui Geo Bogza fiorul personalității vii a celor doi scriitori, și a locului din ce în ce mai vast pe care ei îl ocupă, ca sursă de inspirație, ca exemplu de devotament și energie revoluționară în viața sufletească a scriitorilor sovietici și a generațiilor noi ale lumii ruse.

Cartea se încheie printr'un salut adresat de scriitor lui Prometeu, în momentul în care avionul trece pe deasupra locurilor legendarului supliciu. De acest poem nu putem vorbi acum. Prin desăvârșita lui noutate, prin raritatea formei și bogăția ideilor poetice, prin orientarea cu totul nouă pe care o dă concepției și literaturii prometeismului în general, el comportă o cronică aparte, fiind de altfel el însuși o operă de sine stătătoare. Vom spune numai cât de fericită este încoronarea „Meridianelor Sovietice“ prin acest capitol, care constituie o adevărată Cântare a Cântărilor adresată geniului omului liber, îndrăzneț și creator, ce se manifestă aslăzi cu atâta măreție și cu atâta siguranță în Uniunea Sovietică în opera de edificare a societății comuniste.

În concluzie, trebuie să subliniem că scriitorul a procedat cu inteligență în alegerea și ordonarea materialului. Vrând să dea o carte realistă, substanțială și utilă despre Uniunea Sovietică, el a scotit dintru început insuficientă observația amănunțită și directă într'un răstimp atât de scurt, față de o realitate atât de uriașă în timp și în spațiu, în forme și în conținut uman. Cercetarea strict reportericească, bazată pe consemnarea succesivă a faptelor care intră în sfera de observație individuală, în căutarea unui final de sinteză, ar fi dus fără discuție la un rezultat — pe care însă Bogza l-a apreciat ca fiind minor, sărăcăcios față de grandoearea reală a faptelor și oamenilor despre care scria. Deaceia el a tins la descoperirea câtorva esențe, a câtorva momente cuprinzătoare. A ales meridianele,

care ordonează totul haotic al materiei geografice sau sufletești. Pe aceste meridiane, el a mers adâncind substanța și lărgind perspectivele. Rezultatul este asemănător — așa cum titlul o indică de altfel — cu înfățișarea unei porțiuni de mapamond: absența detaliilor, dar ordine desăvârșită, cuprindere largă și nici o deficiență în prezentarea esențialului.

Ideia alegerii și ordonării materialului s'a potrivit perfect cu posibilitățile talentului său și cu meșteșugul său artistic: viziunea de ansamblu a lumii și a vieții, concepția dialectic-materialistă asupra istoriei, încrederea în puterile creatoare ale omului și în virtuțile inepuizabile

ale poporului, — idei pe care Bogza le trăește organic și le transformă în mod spontan în imagini artistice. Cu uriașa sa putere de a evoca epoci, cu puterea de a smulge imaginile viitorului din măreția prezentului, cu tonul ei solemn, sacerdotal, cu ritmurile ei cosmice, cartea lui Geo Bogza este un exemplu fecund al faptului că metoda de creație a realismului socialist, este nelimitată, și că ea poate îmbrățișa cele mai noi, cele mai originale și mai variate forme de a înfățișa viața. Este o carte necesară, o carte potrivită pentru descrierea, înțelegerea și iubirea Uniunii Sovietice de către un cetățean al Patriei noastre.

CONFLICT ȘI CARACTERE

I

Printr'unul din personagiile principale ale ultimei sale piese „Schimbul de onoare”, directorul adjunct Stratulat, — Mihail Davidoglu introduce un element nou în galeria de tipuri literare create în dramaturgia noastră. Conflictul, care se bazează pe lupta împotriva sabotajului agenților dușmanului de clasă, scoate în relief una din formele cele mai rafinate și mai periculoase ale activității dușmanului de clasă. În Stratulat se tipizează cu forță trăsăturile dușmanului strecurat la un post de conducere al unei mari întreprinderi și care, camuflat acolo, uneltește din umbră, proteguit fiind de funcția sa, de încrederea clasei muncitoare, a partidului, pe care le-a obținut prin contra-bandă.

Cu mulți ani înainte, se pare că Ion Stratulat activase în ilegalitate. Cine ar fi bănuit însă că, arestat de Siguranța antonesciană, vajnicul Stratulat a „vorbit”, și încă în așa fel încât a provocat căderea unei întregi organizații. După 1944, Stratulat reappare, de data aceasta împănându-se cu titlul de veteran al luptei ilegale, ca erou. Este numit într'un post de conducere unde însă lucrează nu pentru clasa muncitoare, ci ca agent al imperialiștilor, cărora se vânduse pe viață. Biografia sa reală nu este de fapt alta de cât aceea a atâtor dușmani ai poporului, care s'au perindat în ultimii ani pe banca acuzaților în diferitele procese din țările de

democrație populară. Conflictul din piesa lui Mihail Davidoglu își trage izvorul tocmai din acele evenimente contemporane care au desvăluit intensificarea activității subversive a imperialiștilor împotriva țărilor lagărului democrat. Stratulat, Manoliu, Niculescu, fac parte tocmai din acele rezerve pe care le aruncă în luptă agentura imperialistă pentru a încerca să frâneze succesele crescânde ale acestor țări.

În „Schimbul de onoare”, dușmanul pune deci mâna pe conducerea fabricii, de unde încearcă să frâneze producția.

În aparență, totul este în ordine: fabrica își îndeplinește planul, livrează motoare economiei naționale. Stratulat pare astfel un conducător de nădejde, pe nedrept victimă a unor intrigi în fabrică. Căci există într'adevăr o serie de muncitori care afirmă că planul este stabilit sub posibilitățile reale, că secția de turnătorie lucrând puțin oțel, strangulează producția motoarelor, însfârșit, că acestea din urmă se defectează prea ușor când ajung pe locul de muncă. Vorbele însă sunt vorbe, iar faptele sunt încuiate în sertarul directorial, unde rapoartele șefului producției, Manoliu, îi dau dreptate directorului Stratulat Ion. În ceace privește randamentul motoarelor, cu ce este vinovată direcția dacă muncitorii petroliști nu știu să le mânuiască? Iar în rest, sfatul conducerii uzinei este: a se vedea, a se aștepta, a se chibzui...

Conflictul se naște de fapt când în întreprindere este numit un nou director

general care, în scurt timp întocmește un program precis de producție, un program al ridicării nivelului producției pe o treaptă nouă. Presiunea de jos împotriva lui Stratulat, a muncitorilor nemulțumiți de încetineala producției, se dublează acum cu o presiune pornită de sus. Această neașteptată colaborare încurcă treburile bandei, care anterior stabilea în mod nestingherit sarcinile întreprinderii. Cifre noi, precum și o fermă dorință a muncitorilor înaintați de a le traduce în viață, atacă direct argumentul despre imposibilitatea sporirii producției.

Piesa zugrăvește pe larg desfășurarea acestei lupte în care dușmanul de clasă are marele avantaj de a acționa din umbră, acoperit și necunoscut. Este vorba de o luptă care se dă în interiorul unui colectiv de muncă și în interiorul unui colectiv de conducere. Ceeace se petrece pe scenă interesează spectatorul în cel mai înalt grad, fiindcă această ciocnire, pe viață și pe moarte, înseamnă în fond o înfruntare a forțelor în condiții grele, cu un dușman ascuns, abil și greu de demascat.

Conducerea unei întreprinderi nu este deloc o problemă simplă. Directivele în sine nu sunt infailibile și deseori ceeace apare indiscutabil și sigur comportă mai multe riscuri, după cum ceeace parcunora lașitate sau semnele nedorinței de a progresa, se pot argumenta că sunt acte de prudență justificată. Tocmai pe un asemenea coeficient de nesiguranță, de probabilitate în munca de conducere, mizează Stratulat și complicii săi când încearcă să discrediteze și să împiedece traducerea în viață a noului program de producție, calificând concepția lui îndrăzneată și curajoasă drept aventurism. O conducere vie comportă luptă de opinii, discuții, divergențe de păreri, uneori consfătuiri cu întreg colectivul. Tocmai asemenea discuții poartă Stratulat și Manoliu, nu însă pentru a ajunge la vreun rezultat, ci căutând să le canalizeze pe linia dictonului: vorbă multă, treabă puțină. Argumentele sună însă corect, discuțiile par justificate. Se duce prin vorbă o polemică împotriva vechiului, iar în fapt ea este folosită ca o armă împotriva noului.

Desfășurarea conflictului desvăluie me-

reu caracterul primejdios și real al unei asemenea însușiri a dușmanului care, camuflat, pare mereu bine intenționat, sincer, cinstit (el pretinde verificarea prin „fapte“, dar faptele pot fi și ele interpretate). Stratulat utilizează o serie întreagă de argumente, lozinci, citate care, atunci când sunt folosite în mod just, constituie de fapt îndreptarul oricărui conducător, oricărui activist, lozinka unor planuri reale, concrete, omogene: să mergem cu picioarele pe pământ, mai încet dar mai sigur. Una din cele mai periculoase acțiuni ale dușmanului de clasă, viguros reliefate în piesa lui Mihail Davidoglu, constituie această deformare imperceptibilă pentru unii, a celor mai scumpe lozinci și chemări ale socialismului și transformarea lor în simple etichete care maschează acțiuni dușmănoase sau mârșăvii, sau chiar în frâne pentru a împiedeca mișcarea înainte.

★

Asemenea acțiuni și metode nu pot fi aplicate de oricine. Aplicate de un om care nu se bucură într'un fel sau altul de simpatia sau de respectul colectivului, ele trezesc imediat suspiciuni. Este tocmai ceeace se întâmplă lui Manoliu, inginerul-șef, complicele lui Stratulat. Aceleași fraze care sună în gura lui Stratulat mai mult sau mai puțin corect, chiar dacă uneori demagogice (a fi demagog nu înseamnă încă a fi sabotor), sunt cu totul distonante, folosite de Manoliu. Aceasta creiază în jurul lui o atmosferă de suspiciune, de adversitate nereținută (chiar înainte de a fi justificată de indicii sau bănueli), o atmosferă cu totul neprietnică oricărui „acțiunii“. Deaceia Manoliu, care nu inspiră încredere, trebuie să fie apărat, acoperit de un om care se bucură de încrederea muncitorilor, adică de Stratulat. Dela acesta i se va trage directorului adjunct pieirea, căci, lovind în Manoliu, colectivul fabricii va nimeri în mod necesar în Stratulat, principalul trăgător al sforilor. În general, atâta timp cât nu pierde cu totul inițiativa din mână, Stratulat îl apără cu dibăcie pe Manoliu. El nu se teme să-i ia apărarea atunci când situația i-o cere, după cum îl critică

cu prefăcută asprime, atunci când se pune problema să demonstreze că el, Stratulat, n'are nimic cu Manoliu. Contactul strâns pe care l-a avut cu muncitorii, cu comuniștii în perioada ilegalității, îi dau fostului agent antonescian, atât de înzestrat cu virtuți cameleonice, o cunoaștere a reacției muncitorilor și a mecanismului muncii de partid, care-i permite să se miște cu mare elasticitate în acțiuni diverse. Deaceia, fiindcă are nevoie de spațiu de desfășurare, fiindcă trebuie să aperse deschis un punct de vedere ingrat, el nu renunță să ia atitudine împotriva „curentului”, adoptând gesturile omului care, tocmai fiindcă se simte curat și legat de mase, nu se teme de impopularitate. Jucând o asemenea carte, el tinde să aibă mereu acea acoperire care să-i permită în caz de înfrângere o retragere onorabilă, să pară cu alte cuvinte un om cinstit, al cărui devotament față de stat și de clasa muncitoare nu pot fi puse la îndoială: „*Adică să ne ucidem noi uzina și oamenii numai pentru ca Anghel să iasă bine acolo, la Minister?*”. Pozițiile par a fi astfel răsturnate cu abilitate, noul program de producție alcătuit de Anghel, noul director, — fiind prezentat ca opera unui ari-vist fără scrupule, care e în stare să sacrifice oamenii pentru a se acoperi de glorie personală. În același fel încearcă Stratulat să răstoarne și afirmațiile lui Panait (care, chipurile, ar dori „să-i ia locul”, etc.).

Este destul de bine prinsă această trăsătură, această ipocrizie dusă la extrem, prin care un dușman deosebit de periculos încearcă să evite toate comportările care ar stârni bănuiala în asemenea cazuri, inclusiv atitudinea precaută, rezervată, prudentă. Un dușman cu atât mai periculos cu cât, în ciuda divergențelor, mulți muncitori mai sunt înclinați să vadă în el „unul de-ai lor” — cam înstrăinat, cam birocratizat, însă cu toate acestea cinstit. Stratulat este un dușman versat și puternic.

Dar oricât de puternic ar fi un dușman, dacă autorul îl va opune numai pe el singur colectivului, lupta ar fi considerabil ușurată căci, mai devreme ori mai târziu, mediul căruia se opune îl va zdrobi. Că unde-i unul nu-i putere — acest lucru

îl știe dușmanul, care încearcă mereu să-și găsească aliați, să-și construiască puncte de sprijin, să corecteze cât de cât raportul de forțe în favoarea sa. Ca o colonie de microbi pe un corp sănătos, așa tinde și dușmanul să-și croiască în mijlocul colectivului, al marelui mediu social care nu-i e favorabil, un mic teren prielnic în care să poată circula cu pușca neîncărcată. Într'un asemenea mediu pe care și-l formează Stratulat, cuvântul său este lege. Relațiile care guvernează aici sunt relații de gașcă, indestructibile în felul lor, căci membrii ei sunt legați printr'o scară comună. Totuși, neîncrederea reciprocă, teama de „lanțul slăbiciunilor”, prin care indiscreția unuia i-ar duce pe toți în banca acuzării, determină pe fiecare să-și ascundă cu grijă acțiunile. Cu Niculescu, coleg de închisoare și de trădare, omul care-i cunoaște secretele, Stratulat se poartă fără ipocrizie, dându-i dispoziții ca unui subaltern (în ierarhia agenților). Față de Manoliu, cel mai important din gașca sa, el se poartă cu prudență, nedescoperindu-și niciodată jocul, cu alternări de familiarism și de falsă principialitate, punându-l uneori la punct și făcând front comun cu „restul” conducerii (tabloul II), chiar când șeful producției îi utilizează argumentele. Meritul mare al scriitorului este de a nu fi conceput întreg acest mediu negativ ca un cadru înghețat, înțepenit, ci ca un mediu dinamic, în acțiune, care, când se lărgește, când se resoarbe conform cu împrejurările.

Autorul a evitat greșeala frecventă în unele piese, de a defini personagiile negative numai în raporturile dintre ele și de a le arăta având relații strânse doar în mediul negativ. Viața îi arată de multe ori având relații numeroase cu oamenii cinstiți, de care-i apropie o amintire comună, o prietenie, legături de familie. Tocmai un asemenea gen de relații, sau, mai bine zis, „criza” ivită într'un asemenea gen de relații, formează una din axele principale ale conflictului din „Schimbul de onoare”. Profunzimea și veridicitatea dezvoltării și soluționării conflictului piesei depinde de prezentarea într'adevăr autentică a raporturilor dintre cele două medii, a ciocnirii dintre ele,

care condensează de fapt raporturile dintre personaje. Acțiunea organizată a personajilor negative din piesa „Schimbul de onoare” nu se lovește la început de rezistență în masa colectivului. Noul program concret de producție transformă această masă într-o forță care-și cunoaște obiectivele, deși nu-și cunoaște încă direct dușmanii. Frontul împotriva dușmanului, un front al masei, se constituie încet dar sigur, iar avantajurile lui trec prin toate sectoarele fabricii, chiar prin fostele oaze liniștite. Și tot așa cum pe câmpul de bătălie lovitură principală, aplicată energetic, dislocă nu numai obiectivul atacat dar descoperă și flancurile inamicului, obligându-l să desvăluie întregul dispozitiv, la fel aici, în piesă, asaltul dirijat doar pe linia producției obligă dușmanul să-și scoată capul, să se descopere din spatele bine construiților „greutăți obiective”. Această demascare gradată, această strângere metodică și constantă a cercului împrejurul lui Stratulat și compania, constituie una din marile calități ale piesei, ale progresiunii regulate și reușite a conflictului. Dușmanul posedă la începutul piesei, din punctul de vedere al raportului de forțe, o poziție infinit mai bună decât eroii pozitivi. Deține o serie de poziții-cheie, acționează din umbră, necunoscut: planul de producție (cu sarcini mult sub posibilitățile reale) este îndeplinit, deci s’ar putea considera, formal, că sub conducerea lui Stratulat situația producției este bună. Greutățile obiective, care nu sunt diminuate ci dimpotrivă exagerate, toate acestea pledează pentru teoria cuminte: „mai bine mai încet, dar mai bine”, fluturată atât de înbrietor de Stratulat.

Piesa scoate la iveală resorturile care provoacă schimbarea raporturilor de forțe, care determină decăderea dușmanului dintr-o situație atât de „înfloritoare”. Înfrângerea dușmanului de clasă, este rezultatul unei ofensive organizate, a unei acțiuni sistematice, constante, efectuate de eroii pozitivi, folosind condiții create de legile care guvernează viața noastră. Astfel, piesa demonstrează caracterul inevitabil al acestei înfrângeri. Unul din aceste resorturi este forța colec-

tivului, ai cărui membri au un cuvânt de spus în treburile uzinei, forță care este organizată, orientată de Partid. De sus și de jos, se apropie brațele puternice care-l împresoară neiertător pe dușman. Această forță este efectul muncii libere, creatoare, este expresia conștiinței unor stăpâni ai acestei munci. Tocmai acest sentiment le desvoltă grija deosebită pentru cauza obștească, demnitatea în fața greutăților, atitudinea critică față de tot ce frânează mersul înainte. În chipul lui Panait, al lui Anghel, noi deslușim capacitatea masei de a duce mai departe lupta istorică pentru construirea socialismului.

Ceeace scoate în evidență autorul în desfășurarea acțiunii, este faptul că această capacitate a masei nu se exercită în mod abstract, nu se irosește în planuri irealizabile, neadâncite. Forța clasei muncitoare, călăită și educată de partid, dorința ei de muncă, se manifestă în mod concret pe locul de producție, se exprimă în oamenii care traduc în viață politica Partidului, a guvernului. Tocmai pentru că au în față obiective concrete, ei devin adevărați vulturi ai producției.

Dușmanul tinde să creeze neîncrederea în posibilitățile muncitorilor și pe de altă parte, să compromită noul program de producție în ochii lor, încercând să folosească acea indicație a Partidului, care pune în gardă pe oamenii muncii împotriva tendințelor aventuriste de a stabili planuri peste posibilitățile reale ale producției. Conflictul scoate însă în evidență faptul că noul plan pe care-l aduce în fabrică directorul Anghel, trezește un ecou atât de puternic în conștiința muncitorilor, tocmai fiindcă se întemeia pe studierea concretă, directă, a posibilităților de producție. Întreaga desfășurare a acțiunii demonstrează că această posibilitate a fost just cântărită și transformată în realitate, fiindcă ea a fost rodul comun al chemării Partidului și al inițiativei masei, trezită de Partid. Tocmai asemenea muncitori, asemenea conducători sunt înfățișați în prima linie de piesa lui Mihail Davidoglu, care pune în lumină ideea de mai sus.

Din mijlocul lor iese în evidență Panait, asupra căruia dealtfel este concentrat focul dușmanului. Panait conduce secția motoare, adică acea secție a cărei producție sintetizează ritmul de muncă din uzină. Producerea motoarelor este grav compromisă, nu din pricina colectivului din secție, ci fiindcă este strângulată la un pol de inerția turnătoriei care nu furnizează oțelul, iar la celălalt de rebutarea suspectă a motoarelor odată produse. Dușmanul îl încadrează neîncreștat pe Panait, neîndrăsnind să-l atace în mod direct. Supus presiunilor variate, menite fie să-i adoarmă vigilența, fie să-i sgândăre orgoliul prin acordarea de lauri nemeritați, fie pur și simplu șantajat, Panait își afirmă dârzenia caracterului, orientarea ideologică și spirituală fermă, nu numai împotriva dușmanului de clasă, dar și împotriva egoismului, inerției, indiferenței, comodității. Acțiunea care se desfășoară în condiții grele (Panait este erarhic, în subordinea lui Stratulat), aduce totuși concentrarea colectivului din uzină în jurul său. El devine acea personalitate care cristalizează în jurul său, ca un catalizator, o nouă mișcare care se naște în masse, o mișcare deosebit de curată. În general, imaginea sa tinde să oglindească trăsăturile de caracter ale unui om înaintat care nu se pricepe în elanuri de scurtă durată, ci dimpotrivă, dispune de o mare tensiune creatoare. Un interes deosebit îl prezintă faptul că principalul adversar al lui Panait este un om de care acesta a fost legat prin puternice relații de prietenie, printr'un trecut comun. Autorul a folosit astfel o situație plină de forță și de dramatism, o situație plină de adevărul vieții: oameni, care au copilărit sau au muncit multă vreme împreună, se află la un moment dat pe baricade opuse. În „Cetatea de foc“, autorul plasa un asemenea conflict în cadrul aceleiași familii, despicate de tăvălugul evenimentelor în tabere adverse. În „Schimbul de onoare“ este vorba de o prietenie.

Situația lui Panait în fața lui Stratulat este destul de complicată. Pe de o parte, el încearcă să-l scoată pe Stratulat dintr-o situație pe care Panait, nebuindu-

nimic, o credea nedemnă pentru directorul adjunct: aceea de a fi alături de persoanele cărora le este indiferentă producția. Pe de altă parte însă, el nu înțelege să subordoneze nevoile producției unor relații personale, și-l provoacă pe Stratulat deschis la luptă: „Slujba-i slujbă. Drujba-i drujbă“. Treptat, treptat, își dă seama că nu e vorba de o greșeală întâmplătoare a fostului său prieten, ci de o linie greșită, de o încercare organizată de a ascunde greșeli grave. Față de continențele „avansuri“ ale lui Stratulat, care alternează atitudinile protecție și familiaritate cu accese de principialitate necruțătoare, menite să intimideze, Panait, condus de un simț sigur de clasă, transformă fiecare întâlnire cu directorul adjunct într'un duel, în care sfâșie unele după altele argumentele care acopereau adevărata lui identitate. În acest fel, șantajul, „lovitura cea mare“ a lui Stratulat, care încearcă să rețină cu disperare ultimul vâl — acela care acoperă substratul conștient, dușmănos al acțiunilor sale, lăsând să se vadă numai orbirea politică — este întâmpinat în liniște de Panait, care nu e surprins nepregătit. Panait va fi eroul principal al demascării lui Stratulat. Lăsând la o parte ultimele vestigii ale fostelor relații de prietenie, Panait îl silește să se descopere ca dușman în fața întregului colectiv.

II

În general, într'o piesă, eroul de pe scenă strălucește nu numai prin lumina sa proprie, dar și prin cea reflectată. Dictonul cunoscut: „Spune-mi cu cine te întâlnești ca să-ți spun cine ești“, se aplică nu numai la prieteni dar și la dușmani. Este exact ceea ce se întâmplă în unele momente ale piesei „Schimbul de onoare“.

Pentru a dejuca manevrele unui dușman atât de perfid, pentru a-l descoperi ca atare îndărătul dispozițiilor și a rutinei muncii de fiecare zi, este nevoie de o înțelegere ascuțită în perspectiva situațiilor complexe care se nasc în producție; aceasta fiindcă nu orice deficiență poate

fi atribuită unei acțiuni dușmănoase, pe câtă vreme acțiunile dușmănoase creiază, mai devreme sau mai târziu, deficiențe în producție. Una din ramurile conflictului în piesa lui Mihail Davidoglu — dezvoltarea conflictului în interiorul colectivului de conducere — este întruchipată în special în lupta directă între noul director general Anghel și Stratulat. Primul va pune în funcțiune brațul de sus al cleștelui de încercuire.

Autorul lînde să scoată în relief figura conducătorului de întreprindere, rolul său atât de important în viața noastră, ca om care are principala răspundere într'un colectiv, pentru traducerea în viață a politicii Partidului, pentru stimularea inițiativei masei. Sosind în fabrică, Anghel, însărcinat cu conducerea generală a întreprinderii și cu lansarea ofensivei organizatorice care are drept țel ridicarea producției la un nivel mai înalt, se găsește într'o poziție de aparentă inferioritate față de Stratulat, care „rezistase” la patru directori generali. El devine însă imediat periculos pentru adjunctul său, nu numai fiindcă stabilește noi sarcini de plan, ci mai ales datorită legăturii strânse cu colectivul, o legătură de care Stratulat era lipsit. Tabloul consfățuirii de producție, în care se precizează dintr'o dată pozițiile, reprezintă o cotitură în desfășurarea conflictului. Până acum, Anghel socotea dezacordul cu adjunctul său ca o divergență de moment. „*Știu că ai practica duminale; directori generali s'au perindat patru... și tot timpul asta, — greul pe umerii duminale*”. Directorul general nu ascute divergențele, sperând în colaborarea de muncă, în puterea de convingere pe care o vor avea asupra lui Stratulat primele succese în realizarea noului program. Proggătind ședința, Stratulat începe să-și acopere adevăratul său punct de vedere promițând sprijinul său, însă minimalizând problema în discuție. „*Vrei ca noi, conducerea, să venim înaintea tovarășilor*” — *aa punct de vedere comun... Mda, e bine...*” În cadrul ședinței, Anghel, pregătit să înfrunte o opoziție directă, găsește în Manoliu un adversar slab, nădemânatic, ușor de învins. Pe neaștep-

tate intervine însă Stratulat, care polemizează cu Manoliu, nu în numele celor treizeci la sută de ridicare — cât prevedea noul program ci preconizând o cifră infimă, 6—7%. O asemenea încercare de a se plasa deasupra conflictului, în rolul unui conducător chibzuit, care temperează zelul extremiștilor, nu-i va aduce victoria scontată, căci, deși pentru moment domină terenul, pierde totodată încrederea lui Anghel și a lui Docan. Dându-și seama că de fapt, printr'o asemenea „cale de mijloc” se paralizează inițiativa creatoare, Anghel abandonează speranțele de colaborare, îl „scoate” pe improvizatul arbitru pe o linie secundară, unde oscilațiile și inițiativele sale dăunătoare sunt amortizate. Acest proces al relațiilor între Anghel și Stratulat, în care de fapt este concentrată ciocnirea între două poziții contrarii, ocupă un spațiu amplu în piesă. Eșuând în lovitura îndreptată împotriva lui Anghel, Stratulat și compania își vor îndrepta eforturile asupra lui Panait, încercând să lovească în baza producției, după ce vârfurile s'au arătat inexpugnabile. Această nouă acțiune îl pune însă din nou pe primul plan pe Manoliu, șurubul cel mai slab al mașinăriei complicate construită de Stratulat. Acesta va pune la cale compromiterea lui Panait în chestiunea motoarelor. Acțiunea atinge punctul culminant în momentul în care dușmanul recurge la tentativa disperată de a compromite „schimbul de onoare”, și de a da astfel o lovitură morală de prim ordin.

La prima vedere s'ar părea că, dat fiind obiectivele de mare amploare ale dușmanului, a face din producția unei singure zile punctul culminant al acțiunilor dușmanului de clasă, nu ar corespunde realității. Autorul însă reușește să motiveze puternic această acțiune; dușmanul care suferise eșecuri succesive, simte necesitatea disperată de a-și dovedi cu orice preț forța, de a creia dezorientare, de a inaugura noul program de producție cu un eșec. Schimbul de onoare înseamnă — spune Stratulat — „*succesul pe toată linia pentru Anghel și pentru acei care abia așteaptă să mă compromită*.”

Deaceia dușmanul aruncă în joc toate

forțele. Nu numai lui Manoliu eșecul îi va fi fatal, ci și întregului eșafodaj, întregului sistem de relații de care era legat prin fire indestructibile. Stratulat își construise cu greu un mediu ambiant, un adăpost în caz de nevoie; adăpostul devine o capcană.

Trebue arătat însă că înspre mijlocul piesei, Stratulat și complicitii săi dau impresia că joacă uneori greșit la „pierdere”. Se petrece, în parte, acel fenomen asupra căruia atrage atenția Constantin Simionov în recentul său raport asupra dramaturgiei: deși lupta a devenit mai ascuțită, deși eroii pozitivi continuă, așa așa cum au început, să joace normal, „la câștig” dușmanul începe să joace exagerat de riscat pentru ei.

Iată-l, de pildă, pe Stratulat, încercând printr-o manevră periculoasă în legătură cu defectarea motoarelor, să-l compromită pe Panait. Momentul este interesant; însă cum se face că el exploatează atât de inabil această șansă neașteptată de a da o lovitură și de a scăpa în același timp cu fața curată? Iată cum vorbește el cu Panait, unul din cei mai respectați muncitori din uzină, omul pe care se contează în general atât de mult: „Stratulat: — *Dumneata n'ai să mai ai ce căuta în uzină. Vei fi trimis înaintea comisiei de disciplină cu aviz de concediere.*” Unde a dispărut oare dușmanul calculat, care încearcă să exploateze cu abilitate prietenia unui om al cărui tată a murit în mâinile călăilor Siguranței? În împrejurări încă mai grave, el repetă aceeași scenă cu Tomescu, înfrângând reguli elementare de conduită a unui director, apărând ca inamic deschis al ridicării muncitorilor — și aceasta în prezența lui Anghel!

Acestea sunt stridențe care însă nu întunecă în general desfășurarea conflictului. Căci, în linii mari, însăși desfășurarea acțiunii, primele efecte ale măsurilor luate de întregul colectiv, îl fac pe Stratulat să scape inițiativa din mână, îl determină la acțiuni pe care nu le-ar fi riscat înainte, forțând ritmul evenimentelor. Autorul a scos, după părerea noastră, bine în evidență această schimbare a împrejurărilor. Ni se pare de aceea

exagerată afirmația făcută în cronica din „Scânteia Tineretului” de tov. Vicu Mândra, — cronică în general justă și cuprinzătoare, deși succintă care afirma că „este îndeosebi neconvingător felul în care abilul Stratulat se demască într'un timp foarte scurt, în partea a doua a piesei”. Că acest personaj are anumite „stridențe”, aceasta este just, însă nu este mai puțin adevărat că un dușman nu mai poate fi pe deantregul calm, atunci când se rostogolește inevitabil spre marginea prăpastiei. Viața a dovedit aceasta, și încă cu dușmani mai perfizi. Nici Stratulat nu mai era în vromurile bune, când efectua lovituri fără niciun risc. Ceeace nu-l face în ultimile sale svârcoliri un dușman mai puțin periculos, mai puțin în stare să muște cu violență.

Ascuțirea gradată a conflictului, atinge în ajunul schimbului de onoare, punctul culminant. Autorul desfășoară cu repeziciune în fața spectatorului mecanismul complicat care pune în acțiune un colectiv de muncă, într'un moment atât de greu, când se ivesc dificultăți neprevăzute, care răstoarnă totul. Problema nu este rezolvată simplist de autor, iar dificultățile apar reale, greu de învins. Tocmai de aceea procesul de rezolvare a acestor greutăți cerea o mai puternică caracterizare a personajilor. Ca într'un focar se concentrează în cabinetul directorului reflexele acestei înverșunate bătălii „care pe care”, în care sunt angajați deopotrivă tehnicieni și muncitori și la care Stratulat și complicitii săi, după ce au deslănțuit-o, asistă neputincioși. Desnodământul apare firesc și, în desfășurarea trepidantă a evenimentelor, spectatorul capătă sentimentul inevitabilității înfrângerii dușmanului.

Bine inspirat, autorul găsește acele replici de efect care caracterizează succint o situație și în felul acesta el poate să redea, într'un tablou unitar, încheat artistic, reacțiile diferitelor personaje în scenele care se perindă cu repeziciune, fără a fi nevoit să le întrunească într'un mod artificial împreună, într'un ansamblu în care majoritatea personajilor ar rămâne inactive. Acest tablou (V) apare cel mai realizat din întreaga piesă.

Finalul completează cu mult relief concepțiile despre prietenie, despre dragoste, despre familie și despre principialitate, pe care le-o aucele două forțe în luptă. În căderea sa, Stratulat încearcă să se oprească pe ultimul prag din fața abisului, făcând apel la camaraderie, la compătimirea, solidaritatea lui Panait, ba chiar la memoria tatălui său și la suferințele sale din vremuri de prigoană. În fața aceleiași adunări în care apăruse odinioară ca arbitru, Stratulat apare acum ca acuzat de fapte pentru care nu există iertare. Toate rolurile care i-au adus succese în viață — dela directorul autoritar până la „vechiul tovarăș de suferințe”, jignit de o neîncredere nemerită — arborate acum la rezează, nu pot să clintească verdictul muncitorilor care au învățat să-i cunoască repertoriul. Piesa redă cu măiestrie schimbările brusce de ton, tranzițiile lui Ion Stratulat dela un rol la altul. Pașii de mășcărici se transformă în pași grei de lup, și cuvintele desvăluie greaua ură pe care o nutrește trădătorul clasei muncitoare pentru oamenii lumii noi care-l copleșesc: *„Toți sunteți împotriva mea. Toți. Înainte aveam un stăpân. Acum toți sunteți stăpânii mei”*.

III

Încă la jumătatea actului II, între Docan și Anghel are loc următoarea convorbire în legătură cu expedierea motoarelor:

„ANGHEL: ... În orice caz, e un lucru clar: în loc să se sprijine pe stahanoviști și pe inițiativele curajoase din uzină, el se cramponează cu încăpățănare de rutina lui Manoliu.

DOCAN: Pentru asta a fost criticat de mai multe ori. Il vom critica iar, își va face încăodată autocritica și va continua să facă tot ce știe. Nu. Nu-i deajuns. Va trebui să ceri ministerului o comisie de expertiză care să lămurească urgent starea motoarelor. Iar problema Stratulat o voi aduce chiar astăzi înaintea forurilor de Partid”.

Este clar, de acum încolo, într-o marcă măsură, că personagiile pozitive știu că Stratulat este de rea credință, un om

necinstit. Interesează acum dacă el apare ca un dușman conștient, dar mai ales felul cum va fi paralizată acțiunea lui.

Astfel, premisele demascării dușmanului apar de timpuriu, dezvoltându-se treptat, — pe mai multe etape — de-alungul mai multor tablouri. Acțiunea nu urmărește astfel să provoace o „criză” de scurtă durată, așa cum se întâmplă în majoritatea pieselor cu conflict asemănător, unde de obicei personagiile pozitive „intră la bănuiele” cel mai devreme înspre sfârșitul penultimului tablou, cu puțin timp înainte de desnodământ.

Aceasta imprimă conflictului din piesa lui Mihail Davidoglu o construcție specifică, acțiunea piesei deschizându-se astfel în plin conflict, în momentul când Stratulat și complicii săi încep deja să piarda teren. În legătură cu aceasta, apare o întrebare firească: dacă o astfel de construcție nu slăbește interesul spectatorului față de desfășurarea acțiunii?

În ultimul timp, în critica literară s’au ridicat numeroase voci împotriva acelor lucrări literare care, printr-o desfășurare stângace a acțiunii, desvăluie rezultatul luptei cu mult înainte de a se fi produs desnodământul. Sforăria în care abundă subiectele a numeroase piese este pe drept cuvânt cu atât mai supărătoare, cu cât eroii sunt siliți de autor să nu știe cecace fi apare clar până și ultimului spectator din sală. În raportul său asupra dramaturgiei, Constantin Simonov a avertizat răspicat asupra acestui pericol.

Critica autodemascării personajului negativ nu înseamnă însă că secretul acțiunilor personajului negativ este o condiție „sine qua non” a conflictului dramatic. Acest secret este păstrat până la sfârșit, în alte cazuri. În numeroase cazuri spectatorul „știe” anumite lucruri pe care eroii pozitivi le ignoră, pentru simplul motiv că dramaturgul îl determină să asiste la anumite scene, la anumite întâmplări de care personajul pozitiv nu are cunoștință.

În „Liubov Iarovaia”, în „Marele Coțălean” — pentru a da numai câteva exemple (și există numeroase și în literatura clasică: „Tartuffe”, „Nunta lui Crecinski” etc), spectatorul intră la bănuiele sau chiar

află din al doilea sau al treilea tablou configurația constelației negative ceva mai devreme decât personagiile pozitive, aflându-se cu un pas, cu o etapă, înainte de acestea.

Slăbește oare aceasta câtuși de puțin interesul spectatorului? Întrebarea nu necesită neapărat un răspuns, fiindcă operele menționate sunt exemple clasice în ceea ce privește pasiunea cu care se urmărește desfășurarea faptelor.

Este evident că în asemenea cazuri spectatorul urmărește *ambele planuri* pe care evoluează cele două părți care se înfruntă. Există prin urmare mai multe moduri de a desvolta conflictul, esențial fiind modul în care se produce desnodământul, *modul* în care spectatorul devine mai devreme sau mai târziu conștient de sfârșitul inevitabil al personagiilor negative. Esențial este ca spectatorul să fie interesat ca personagiile negative, fie că se numesc Borovschi, Iarvoi, Cartașov sau Stratulat, să fie expulzate din viața noastră. Esențial este ca conflictul să fie puternic, ca eroii pozitivi să nu fie pur și simplu orbi la niște fapte aduse simplist pe scenă de autor și ca eroul negativ să nu se autodemaste și — așa cum atât de plastic arată Constantin Simonov — să nu treacă în mod neverosimil la jocul de-a cine pierde, câștigă. Esențial este ca spectatorul să fie „prins” de soarta personală a personagiilor, de individualitatea lor ca atare, să sufere sau să se bucure, să urască alături de eroi. Și acest lucru se poate realiza în primul rând printr'un conflict puternic, prin desvăluirea adâncă a caracterelor.

În piesa lui Mihail Davidoglu, spectatorul este interesat în dezvoltarea acțiunii. El urmărește cum întregul complex de măsuri care se iau în vederea măririi producției au ca efect și împresurarea dușmanului țintind astfel și un obiectiv care nu fusese vizat în mod direct. În același timp, el vede cum o asemenea acțiune îl obligă pe dușman să iasă din adăpost, îl dezorientează, luându-i inițiativa, obligându-l să fie mereu cu *un pas în urma* evenimentelor, care îl depășesc, determinându-l până în cele din urmă să recurgă la acțiuni disperate, compromițătoare.

Astfel conceput, subiectul nu este schema unei acțiuni prestabilite, ci desvăluie o desfășurare reală a evenimentelor care demonstrează în mod convingător soarta finală a personagiilor negative, demascându-le nu în mod declarativ, ci „asupra faptului”. Din păcate, însă, în ceea ce privește soarta personală a multor eroi, individualitatea lor ca atare, comportarea lor în împrejurările variate ale vieții, pe aceste laturi piesa nu mai obține același înalt grad de participare din partea spectatorilor.

Din punctul de vedere al acțiunii, autorul reușește să învingă cele mai multe dificultăți, construind cu îndemânare în continuare, tablouri încheiate, înlănțuindu-le armonios spre desnodământ. Fiecare ridicare de cortină se deschide pe o nouă acțiune, pe un nou pas al lui Stratulat, fiecare final de tablou se încheie cu o nouă victorie a colectivului, cu o nouă înfrângere a lui Stratulat. Fiecare tablou se lasă ca o lespede grea asupra dușmanului de clasă, ale cărui ieșiri sunt rând pe rând astupate. Dar într-o asemenea acțiune trebuie să se înfrunte și să se desvolte caractere, să vedem personalitatea oamenilor care se ciocnesc. Subiectul — spunea Gorchi — este istoria dezvoltării caracterelor. Însă piesa lui Mihail Davidoglu, care continuă în a doua ei jumătate într'un ritm susținut din punctul de vedere al acțiunii, al conflictului exterior, nu mai aduce decât mici completări în ceea ce privește caracterizarea mai bogată a personagiilor. Aici este nevoie de o precizare.

Există în piesa „Schimbul de onoare” un decalaj între conflictul puternic, bine conturat și slaba prezentare a caracterelor. Acest decalaj ridică o importantă problemă teoretică: cum este posibil ca un conflict puternic să nu fie însoțit în același timp și de o puternică desvăluire a caracterelor?

Posibilitatea existenței unui decalaj între conflict și caractere este confirmată și de experiența clasică, unde același conflict sau subiect (nu numai aceeași temă) folosite de scriitori diferiți (Shakespeare, Crankshaw, Racine și Scudery, Griboedov și Sumaricov), au dat roade diferite. Legătura între dramatismul conflictului

și redarea forței caracterelor nu este una mecanică, cum se formulează adesea în discuțiile în legătură cu conflictul (anume că unui conflict puternic, bine construit i-ar corespunde neapărat o desvăluire mai adâncă a caracterelor). Este adevărat că un conflict puternic, bine construit, este o condiție indispensabilă pentru a oglindi înfruntarea între caractere, raporturile între oameni, calitățile și defectele lor sufletești. De asemenea, că cele mai puternice, mai complexe conflicte sunt acelea care desvăluie multilateralitatea caracterelor, a destinelor omenești. Marile realizări ale literaturii universale, operele clasice ale literaturii sovietice, o dovedesc cu prisosință. Dar apariția unor caractere puternic individualizate nu reprezintă efectul automat al unui conflict bine construit. Există însă posibilitatea existenței unui conflict dramatic, axat pe aspecte fundamentale ale contradicțiilor din societate, a căror desfășurare o urmărești cu răsuflarea tăiată, și totuși desvăluirea caracterelor în acțiune să nu fie la un nivel corespunzător. Aceasta se întâmplă și cu multe din operele literare de astăzi. Să amintim doar romanul „Cumpăna luminilor” de Nicolae Jianu, sau „Temelia” de Eusebiu Camilar. Un asemenea caz îl reprezintă deasemenea „Schimbul de onoare” de Mihail Davidoglu.

Într-un fel asemănător se explică de ce în numeroase lucrări ale literaturii noastre personagiile negative sunt mai puternic realizate artistic decât eroii pozitivi.

Acelaș lucru se întâmplă și în ultima dramă a lui Mihail Davidoglu. Din această cauză Stratulat este personajul cel mai important, cel mai memorabil și se află permanent în centrul acțiunii. Se spune adeseori, și în mod just, că dacă dușmanul se dovedește a fi mai puțin puternic, în acelaș timp posibilitatea de manifestare a personajilor pozitive este și ea limitată, îngustată. Și pe drept cuvânt, fiindcă acestea din urmă nu au împotriva cui, sau în ce să se manifeste, căci știm că forța unui caracter se desvăluie tocmai în greutățile luptei, este proporțională cu obstacolele pe care le învinge. Dar de aci nu reiese că realizarea unui dușman puternic conturat aduce dela sine și realizarea

unor personaje pozitive realizate artistic în mod corespunzător.

Pentru a înfățișa trăsăturile eroice de caracter, trăsăturile luptătorului, e nevoie de desvăluirea lor în ciocniri — în primul rând cu dușmanii socialismului și ai păcii. Însă înfățișarea eroului numai pe această latură, este de obicei insuficientă; pentru a-i face figura mai puternică și mai vie, ea trebuie înfățișată profund, în toată bogăția vieții ei spirituale, în toată complexitatea ei interioară.

Din acest punct de vedere este greu de afirmat că Anghel, omul care conduce ofensiva, care deslănțuie prin venirea și prin programul său „criza” în lagărul dușmanului, deci personaj principal, se caracterizează mai mult decât prin calitatea sa oficială. Individualitatea sa, lumea sa interioară, fermitatea, tactul deosebit cu care conduce acțiunea sau cu care amortizează influența negativă a lui Stratulat asupra oamenilor, acestea rămân cu totul în afara câmpului vizual al spectatorilor. Cum gândește el, cum ajunge la o hotărâre justă, cum se sfătuiește cu colaboratorii, toate acele gesturi, replici și acțiuni care ne-ar desvălui procesul dobândirii siguranței în luarea hotărârilor și ne-ar desvălui personalitatea eroului, sunt estompate. Lucrurile par cu atât mai neclare, cu cât el nu face nicio încercare serioasă de a vorbi dela om la om, tovărășește cu Stratulat, înainte de a fi convins de reaua sa credință. Este adevărat că Anghel încearcă cu justețe să limiteze proporțiile conflictului în sânul conducerii, pentru a nu stânjeni concentrarea asupra problemei principale, problema producției. Dar, pe de altă parte, năste în obiceiul comuniștilor să cocoloșească divergențele; mai ales că Stratulat încearcă mereu să deschidă discuții. În loc de aceasta, Anghel și Docan îl izolează de fapt pe Stratulat dela început. În ultimele două acte, directorul general devine aproape un figurant.

Necesitatea unei caracterizări mai profunde, mai complexe din punctul de vedere al bogăției sufletești, nu trebuie înțeleasă în sensul că eroii pozitivi trebuie să sufere de o dedublare interioară, să

poarte în sufletul lor contradicții de nere-zolvat sau greu de rezolvat.

A extirpa schematismul, șablonul în zugrăvirea eroilor înaintați, nu are nimic comun cu înfățișarea unui microcosm închis, individualist, nu înseamnă a umbla cu orice preț după contradicții între gândurile și acțiunile eroilor. Aici este vorba de cu totul altceva: viața interioră a omului este un permanent proces al luptei dintre nou și vechi, al învingerii slăbiciunilor și deficiențelor, un proces viu al apariției și dezvoltării năzuințelor, intențiilor, eforturilor și voinței. Eroul trebuie înfățișat tocmai în acele momente în care ia anumite hotărâri, în care își alege calea sau în care are unele ezitări; când este vorba de un conducător, în momentele în care apreciază evenimentele și oamenii, uneori poate chiar în mod greșit, în momentele în care îi pune în mișcare. Literatura sovietică oferă în această privință modele edificatoare: un exemplu caracteristic este astfel Șahov, din filmul „Marele Cetățean“, conducător de o conștiință mai ridicată decât Anghel, în a cărei personalitate se disting acele momente atât de importante fără de care nu există zugrăvirea caracterelor.

Și la Panait, personajul pozitiv central, se observă aceeași obscuritate în ceea ce privește procesul care-l transformă dintr'un prieten personal într'un dușman personal al lui Stratulat. Autorul, care deobicei reușește să motiveze pregnant atitudinile personajilor, nu arată mai deloc că într'adevăr în Panait s'a dat o bătălie între sentimentul datoriei și cel al prieteniei, că el ar suferi atunci când își dă seama că prietenul său a rămas în urmă. Dealtfel, în piesă nu apare clar pe ce s'a întemeiat această prietenie, care au fost afinitățile care i-au apropiat pe cei doi oameni. Explicația „istorică“ care apare în piesă, nu suplinește pe cea sentimentală. Autorul își ușurează însă sarcina în această privință, „răcind“ încă dintr'un bun început relațiile dintre personaje într'o asemenea măsură, încât de fapt această problemă dispăre. Dealtfel Stratulat se poartă mereu cu atâta vizibilă grosolanie sau ușor depistabilă perfidie,

încât ar fi și nelalocul lui un gest de apropiere din partea lui Panait.

Massa muncitorilor apare mai mult, cu unele excepții în penultimul tablou, ca un ansamblu de figuranți. Autorul transformă tabloul doi, tabloul consfățuirii colective, într'un duel la care participă numai trei personaje. Muncitorii tac. Iar în a doua parte a piesei, autorul evită de fapt ciocnirile directe între personagiile pozitive și negative, concentrându-se mai mult asupra unor acțiuni care se desfășoară paralel, în care personagiile pozitive și cele negative apar succesiv în scenă, deci separat. Conversațiile îndelungi între Panait și Stratulat (tablourile IV și VI) sunt mai mult „scene de lichidare“ decât reale înfruntări între caractere. Argumentele repetă prima parte a piesei.

Cauzele acestor slăbiciuni care apar în întreaga piesă se datoresc greșitei tendințe a autorului de a construi „pe alb și negru“ — în general; în piesa lui Davidoglu sunt numai dușmani și numai oameni înaintați. Masa oscilantă, asupra căreia deobicei dușmanul încearcă să acționeze, este în mod surprinzător absentă, iar rămășițele mentalității învechite pe care el le exploatează apar cu totul sporadic. Nivelul general al conștiinței acelor personaje care n'au calitatea de a fi agenți ai dușmanului de clasă (cu excepția unor figuranți: — secretara și un maestru turnător, Daraban), este nivelul conștiinței socialiste. În acest fel, acțiunea de sabotare a dușmanului de clasă include numai mașini, directive, planuri. Cu alte cuvinte, contraatacul personajilor pozitive, acțiunile lor, ținesc pe aceste obiective. Or, în realitate, bătălia se dă mai ales pentru oameni și dușmanul acționează cu precădere tocmai asupra acelor „rezerve vii“ de care vorbește în piesă Anghel. Din această cauză, unele aspecte caracteristice ale vieții colectivelor noastre lipsesc cu desăvârșire în piesa lui Mihail Davidoglu.

Aceasta se datorește într'o anumită măsură și modului în care e pus Stratulat să acționeze în unele momente ale piesei. El nu numai că nu încearcă să-și apropie masa, dar dimpotrivă, pare că face tot posibilul să și-o îndepărteze, ducând în văzul

lumii o viață de birocrat și carierist în cea mai vizibilă semnificație a cuvântului. El renunță astfel la punctele de sprijin din mediul ostil lui, puncte de sprijin care în general permit dușmanului de clasă menținerea la suprafață.

Dându-și seama de lipsa de caracterizare a vieții personale, a individualității eroilor, autorul a încercat să suplinească această lipsă printr-o prezentare a vieții lor de familie. Încercarea, stângace însă, face să se vadă și mai puternic această lipsă. Excepție face doar Sofia, soția lui Panait, care în ultimul act este integrată organic în conflict. Dar și aici, combatând familismul prin conflictul între Panait și Stratulat, Mihail Davidoglu cade într'un alt soi de familism, prin imaginea dulceagă a lui Anghel veghind patern la fericirea familială a lui Panait, demonstrând o deosebită grijă atât pentru el cât și pentru soția sa. El îi cheamă împreună în biroul său, amestecând atribuțiile între bibliotecara Sofia și soțul său, contramaistrul Panait. Între aceștia și Anghel are loc o asemenea scenă siropoasă:

„PANAIT: *Atunci plec astăzi...*

„ANGHEL: *Da. Poți să mai rămâi. Terminăm îndată. (Sofiei) Ei, tovarășe Sofia Șerban, cum merge cu biblioteca?*

SOFIA: (în șoaptă lui Panait) *Pleci?*

PANAIT: *Da.*

SOFIA: *Am să mă gândesc la tine și o să-mi treacă timpul mai repede (zâmbind): Dacă nu întârzii, mai apuci liliacul în floare.*

ANGHEL: (ridicând capul depe listă) *Ți-am aprobat cât ai cerut...*

SOFIA: *Vă mulțumesc, tovarășe director general.*

ANGHEL: *Noroc. Drum bun, Panait (fi petrece cu ochii, apoi trece la telefon și face un număr) Iulie dragă, (râzând) eu mai întârzii puțin. Bine, bine. Dacă vrei să mă aștepți, așteaptă-mă, dar culcă-l pe Petruț... Te sărut, (a închis telefonul apoi lui Docan care se reîntoarce etc, etc.).*

Desigur că viața de familie nu este despărțită de cea din producție. Însă când această relație necesară este rezolvată prin amestecarea forțată de planuri în felul scenei de mai sus, rezultatul este reversul celui scontat. În general, eroii din „Schim-

bul de onoare“ sunt legați de viața de familie prin firul de telefon!

„Schimbul de onoare“ ne demonstrează odată mai mult cunoscuta măiestrie a dramaturgului Mihail Davidoglu în ceea ce privește construirea conflictului, constituind chiar în această privință un progres. Cadrul în care-și plasa conflictul Mihail Davidoglu era, în trecut, familia („Minerii“ „Cetatea de foc“). De aceea valoarea deosebită a pieselor sale consta în primul rând în modul în care autorul reușea să dea o semnificație generală tipică ciocnirii de forțe prezente. Autorul a realizat acum un conflict de o amploare mai mare, evitând alunecarea pe linia unei minime rezistențe. Lupta care se dă și de data aceasta cu dușmanul de clasă strecurat în rândurile noastre nu constituie de fel o repetare a conflictelor, ci abordează de data aceasta un conflict de un gen nou, chiar pentru dramaturgia noastră.

Grija pentru motivarea acțiunilor personajilor, pentru a nu încetini ritmul acțiunii, construcția scenelor — dovedește că scriitorul a lucrat cu seriozitate pentru dezvoltarea artei sale.

În „Schimbul de onoare“, autorul vedește de asemenea o deosebită artă a replicilor, care contribuie într-o mare măsură la vioiciunea acțiunii în general. În unele tablouri există un adevărat duel al replicilor, care se întretaie cu multă strălucire, formulând cu precizie situațiile personajilor. Chiar Anghel, personaj realizat atât de deficitar în numeroase privințe, este fericit inspirat în duelul său verbal cu Stratulat. Trebuie subliniat deasemenea că în această piesă limba eroilor este în întregime curățată, de acele metafore cu iz uneori mistic, de acea tendință forțată către obscurități verbale, care întunecau exprimarea personajilor în „Minerii“ sau în „Cetatea de foc“.

Imaginea pe care o lasă „Schimbul de onoare“ este din acest punct de vedere mult mai clară, mult mai luminoasă. Totuși, din vechea tendință din scrisul lui Mihail Davidoglu către un limbaj „ostentativ“, s'au transferat unele rămășițe în sfera personajilor negative. Intenția

scriitorului de a-l arăta pe Stratulat ca pe o adevărată colecție de lozinci a determinat uneori supraîncărcarea personajului, exagerând peste măsură latura sa de demagog, făcându-l nepericulos. Credem că nu este prea fericită nici excesiva întrebuintarea a replicii care tinde să-l caracterizeze pe Stratulat ca pe un Cațavencu din mediul muncitoresc. Acoperirea lui uneori cu un excesiv ridicol este în contradicție cu concepția însăși a personajului, cu motivarea personalității sale. Mai ales însă în legătură cu necesitatea caracterizării personajilor în complexitatea trăsăturilor lor și nu numai în raport cu problemele de producție, piesa tovarășului Davidoglu, așteptată cu atâta interes de

spectatori, nu a corespuns așteptărilor. În piesa lui Mihail Davidoglu nu se iubeste, nu există suferință și deziluzie decât în pauza între schimburile de producție.

„Schimbul de onoare“, piesă îndelung meditată de autor, suscită la rândul ei reflecții cu privire la problemele vieții noastre și deasemeni, pe un alt plan, cu privire la regulile acestui gen complex care este genul dramatic. Impresia ei dominantă este însă aceea a unei piese care vorbește limpede despre viața noastră de astăzi, cuprinzând ceva din ceea ce Engels denumea „patosul necesității implacabile, de fier, a istoriei“, care condamnă definitiv pe dușmanii clasei muncitoare.

INTRE PROCEDEU ARTISTIC, „ACTUALIZARE“ ȘI CLIȘEU

In ziarul „Informația Bucureștiului“ numărul 95/1953 a apărut schița „Un puști „buclucaș“, semnată de Sadi Rudeanu și I. Avian, care a provocat nedumerire în rândurile cititorilor; schița în discuție surprinde prin ciudata ei asemănare cu celebra schiță a lui Cehov, „Cameleonul“.

Intenția de a folosi un procedeu artistic cunoscut în literatura satirică — procedeu utilizat cu măiestrie inegalabilă în „Cameleonul“ — nu poate fi condamnată în sine. Este condamnatibil faptul că acest procedeu clasic este transferat în mod necreator, fără duh: mai bine zis este transferată mecanic schema procedeiului; se crează astfel în chip inevitabil un banal clișeu, lipsit de viață și artă care — cum vom vedea — circulă frecvent în paginile unora dintre publicațiile noastre. Intenția de a „actualiza“ schița lui Cehov, înlocuind numele personajilor și modificând situațiile este în mod vizibil, ratată.

Schița lui Cehov se numește „Cameleonul“ iar schița lui Sadi Rudeanu și I. Avian „Un puști „buclucaș“.

In schița lui Cehov e vorba despre un comisar de poliție pe nume Ociumelov, a cărui grijă este de a se face plăcut prin servilism, superiorului său, generalul Jigalov. Atitudinea sa față de un căfel delicvent variază între bunăvoință și răceală, în funcție de raportul existent între căfel și general.

In schița lui Sadi Rudeanu și I. Avian, nici vorbă despre vreun comisar de poliție. Aici este vorba pur și simplu despre un funcționar de birou, pe nume Matei Pandele, interesat să capteze bunăvoința șefului său. Nici pomeneală despre un căfel delicvent!

E vorba pur și simplu de un copil obraznic care, dacă aparține șefului este tratat cu bomboane, dacă nu aparține șefului este bătut, insultat.

In desfășurarea narațiunii există deosebeni „diferențe“ importante.

1. In schița lui Cehov, comisarul este, din capul locului, foarte supărat pe căfelul învinuit de a fi mușcat degetul ceasornicarului Briuchin: „Câinele trebuie omorât. Neîntârziat! Trebuie să fie turbat“.

In schița lui I. Avian și Sadi Rudeanu, supărarea funcționarului se îndreaptă spre copilașul care intrase în cameră și își făcea de lucru pe lângă biroul său: „Ce-i cu tine aici, mă? Mai ieși afară!“

2. In schița lui Cehov, modificarea de atitudine este provocată de intervenția unui individ „din mulțime“... „Mi se pare că-i al domnului general Jigalov“.

In schița lui I. Avian și S. Rudeanu dimpotrivă, modificarea de atitudine este provocată de intervenția unui alt funcționar și nu a unui individ „din mulțime“ care — cine știe? — poate nu era funcționar. Cuvintele însă sunt — întâmplător — aceleași: „Mi se pare că-i băiețașul șefului“.

3. In schița lui Cehov, reacția eroului sună în felul următor: „Al domnului general Jigalov?“

In schița lui I. Avian și Sadi Rudeanu, reacția este mult mai concisă: „Al șefului?“

4. In schița lui Cehov noua modificare de atitudine a polițistului este notată astfel: „Ieldârin, ajută-mi să-mi scot mantaua... E grozav de cald. Cred că are să plouă... Dar nu înțeleg un lucru: cum de a putut să te muște?... Căfelul e mic, iar tu ești o matahală!“

In schița lui I. Avian și S. Rudeanu se renunță la aceste elemente socotite probabil de balast, și ca atare plictisitoare. Reacția e mai directă: „... Să-ți dea nenea o bom-“

boană, băiețuș?... Uite, penrucă ai fost cuminte, mănâncă o bomboană!”

5. *In schița lui Cehov, bunăvoința subalternului față de căfelul generalului este întreruptă de intervenția sergentului:* „Ba nu-i al domnului general, — aruncă sergentul grav”.

In schița lui I. Avian și S. Rudeanu nici vorbă de sergent: „Păi ăsta nu-i băiatul șefului — interveni alt funcționar”.

6. *In schița lui Cehov, dubiul comisarului subaltern este exprimat astfel:* „Știi bine?”

In schița lui I. Avian și S. Rudeanu subalternul e mai laconic: „Nu?”

7. *In schița lui Cehov, radicala modificare de atitudine e notată astfel:* „Asta e o javră ordinară! N'are niciun dumnezeu... numai ticăloșie... Cum de puteți ține așa căine?”

In schița lui I. Avian și S. Rudeanu, dimpotrivă:

„Mai pleacă de aici! Nu ți-am spus că am treabă? Obrăznicătură!”

8. *In schița lui Cehov intervine iarăși sergentul:* „Dar poate să fie și al domnului general”.

In schița lui I. Avian și S. Rudeanu nici vorbă de sergent! Intervine pur și simplu o curieră: „Mi se pare că-i al șefului, nu?”

9. *In schița lui Cehov, în urma acestei noi ipoteze, căfelul e numit „o ființă delicată”.*

In schița lui I. Avian și S. Rudeanu admirația față de copilaș este exprimată cu totul altfel: „Ce frumos mănâncă! Educație, nu glumă!”

10. *In schița lui Cehov, schimbarea de temperatură este provocată de o nouă presupunere:* „Ei ași... Nu-i al generalului”. *In schița lui I. Avian și S. Rudeanu în schimb, se emite ipoteza că băiețușul „e al lui Vasilo portarul”.*

11. *In schița lui Cehov, reacția e violentă, chiar sângeroasă, Căfelul „e de pripas. Trebuie omorât!”*

In schița lui I. Avian și S. Rudeanu nimeni nu spune că băiețușul trebuie omorât, ci mult mai blând: „Ieși afară, n'auzi? Obrăznicule!”

12. *In schița lui Cehov, desnodământul arată că delicventul căfeluș nu-i al generalului Jigalov ci al fratelui domniei sale.*

In schița lui I. Avian și S. Rudeanu dimpotrivă; desnodământul arată că băie-

țușul nu-i al șefului de birou, ci al directorului general.

In cazul de față, similitudinea de situații — pentru a nu folosi un termen mai grav — este fățișă. Trebuie însă spus că procedeul folosit cu măiestrie de Cehov în „Cameleonul” degenerază în scrisul altor autori într'un clișeu uscat, stereotip, într'o schemă care din când în când e îmbrăcată cu alt „material de viață”. Clișeu e folosit fără îndemănare, fără vreo valoare artistică și autorii scontează să stârnească râsul cititorilor printr'o ieftină confuzie de personaje. Așa se face că într'un singur număr al revistei „Urzica” (98) 1953, se publică două schițe, clădite pe utilizarea neartistică a procedurii din „Cameleonul” lui Cehov.

Astfel, tot Sadi Rudeanu care cosemnează schița în „Informația Bucureștiului”, iscălește schița „Tactică”. Schița a plăcut atât de mult tovarășilor dela colectivul literar Radio, încât au difuzat-o ca scenetă în seara zilei de Duminică 8 Noembrie. Despre ce e vorba aici? Doi indivizi — funcționari desigur — merg din spirit de servilism să întâmpine la gară noul director, dar nu sunt siguri că el este, bunăvoința lor variind în funcție de oscilațiile acestor presupuneri. La început, cred că e directorul așteptat, îi oferă cu amabilitate bomboane și imploră onoarea de a-i purta bagajele. Iată însă că omul nu serecomandă „Ștefănescu” — cum era de așteptat — ci altfel: Pandele. Atunci, bineînțeles, „zâmbetul binevoitor dispăruse... de pe fața lui Tase”. Se purcede la o convorbire din care cei doi funcționari servili speră să deducă adevărul. Întrebat asupra misiunii sale în localitatea respectivă, omul răspunde că a venit la o fabrică. Deci: el e și, în consecință, „cei doi se luminează la față” și îi oferă bomboane. Apoi, cei doi află că omul părăsește Joi localitatea. Deci „nu e el” și în consecință „Mitică scapă paharul plin pe pantaloni”.

In continuare, cei doi află că într'adevăr omul pleacă Joi din localitate, dar numai pentru a-și aduce familia. Deci: „el e!”, și în consecință Tase privi „triumfător”. Frumoasa iluzie este însă iar spulberată de precizarea noului venit, că profesiunea sa e de metalurgist, nu de vopsitor. Deci: „nu-i el” și în consecință Tase scapă din nou paharul.

Jocul continuă în această manieră facilă, neartistică.

Acelaș clișeu este folosit și în schița „Intr'unul, în două și în trei cuvinte“, de Maria Arsene. Interogat asupra unui amic al său, funcționar, pe nume Dumitrașcu Sabin — unul din cei doi eroi care susțin schița — se pronunță în termeni foarte violenți: „Intr'un cuvânt: „bandit“. Modificarea de atitudine este provocată de o informație potrivit căreia omul în discuție era nepotul unui inspector dela minister. În consecință, omul nu mai e bandit ci „cinstit și cumsecade“, iar nevastă-sa încetează de a mai fi „vampoasă“, devenind brusc „o femeie tare cumsecade“. Când află că inspectorul a fost dat afară dela minister, poziția e din nou alta. Omul în discuție devine „neobrăzat“. „In două cuvinte: un ticălos“. Jocul continuă în aceeași manieră până la sfârșitul narațiunii. Bineînțeles, nu există o prea vizibilă preocupare artistică, eroii se comportă cu naivitate. Aparențele însă sunt trandafirii: autorii respectivi „învață“ dela Cehov, preiau tradițiile literaturii satirice și le „desvoltă“ cu seninătate în condițiuni noi. Desigur, de aici nu trebuie să tragem concluzia nedorită că folosirea unor procedee artistice cunoscute este inadmisibilă. Dimpotrivă. În literatura universală variante ale acestui procedeu au fost folosite printre alții de către Shakespeare sau Gogol; în literatura noastră, procedeul a fost ilustrat cu mijloace artistice felurite de către Caragiale, Brăescu și Bacalbașa. Dar dacă procedeul este folosit în spirit necreator, neartistic, el degenerază în clișeu stereotip. În cele din urmă se face formalism.

L. R.

ÎN CĂUTAREA FERICIRII*)

De obicei, după ce termini de citit o carte interesantă, care te-a ținut încordat dela prima până la ultima pagină, și după ce închizi cartea problemele și eroii ei te urmăresc mult timp și te năpădesc, adesea, întrebări. O astfel de carte este „Ivan Ivanovici“ de Antonina Copteaeva.

*) Antonina Copteaeva, *Ivan Ivanovici*, E.S.P.L.A., 1953

Intr'adevăr, ce a făcut-o pe frumoasa și inteligenta soție a doctorului Arjanov să se depărteze de omul pe care-l iubise atât de mult? Arjanov este prezentat ca un model de abnegație în muncă; bolnavii îl îndrăgiseră mult, iar poporul iacut din taigaua siberiană îl trecuse în rândul figurilor sale legendare. Care femeie nu ar fi fost oare fericită și mândră de dragostea unui asemenea bărbat energic și capabil? Dar nu aceste calități au îndepărtat-o pe Olga de soțul ei, ci atitudinea lui față de ea, față de aspirațiile și gândurile ei. Și asistăm astfel, în volumul Antoninei Copteaeva, la o dramă familiară care se petrece în societatea sovietică.

În vremea lui Tolstoi asemenea drame se întâmplau adesea, deoarece căsătoria nu era decât foarte rar întemeiată pe dragoste; era adesea un simplu act de vânzare-cumpărare pe care-l încheia soțul, fiindcă el era socotit singurul în drept să aprecieze în această privință. Femeii nu i se cerea părerea atunci când i se hotăra soarta, ea era obligată să consimtă la această formalitate și să-și lege viața de un om adeseori cu mult mai bătrân decât ea, care-i rămânea un străin, dacă nu un dușman, pentru toată viața. De aceea Ana Carenina, întâlnindu-l mai apoi pe Vronski, de care se îndrăgostește, își părăsește soțul, rupe cu vechea familie și vrea să-și creeze una nouă, alături de omul iubit. Dar ea nu a reușit să-și îndeplinească visul, fiindcă societatea nu i-a permis să fie liberă, stăpână pe viața și acțiunile ei. Pe Ana au strivit-o lanțurile societății în care trăia.

Dar oare Olga Arjanova avea motive să se despartă de soțul ei?

Olga este o femeie liberă, stăpână pe destinul și pe acțiunile ei; ea trăiește într-o societate nouă, unde femeia are aceleași drepturi ca și bărbatul. Olga s'a căsătorit cu Ivan Ivanovici fiindcă l-a iubit și l-a stimat. Atunci ce a făcut-o să se depărteze de soțul ei pe care-l iubea? Autoarea ne arată că Ivan Ivanovici, deși un bun comunist prin activitatea sa pe tărâm social și profesional, era totuși un om cu concepții învechite despre soția sa. Necăutând s'o înțeleagă și s'o ajute ca să devină și ea un element de valoare în societate, el a pierdut treptat dragostea Olgai.

Olga nu mai e o Ana Carenina, să se mulțumească doar cu dragostea iubitelui. Ea e o femeie sovietică. Deaceia prietenia adevărată, mai mult decât dragostea, prețuirea, înțelegerea și stima, sprijinul în muncă din partea unui om mai puțin strălucitor decât Ivan Ivanovici și cu mai mică faimă, cum este inginerul Tavrov, au prețuit în ochii Olgăi mai mult decât dragostea puternică dar învechită a lui Ivan Ivanovici Arjanov.

Și cumpăna sufletului ei a înclinat către omul care a socotit-o nu numai femeie și soție, dar și om și tovarăș în adevăratul și noul înțeles al acestui cuvânt, pe care i l-au dat oamenii societății sovietice.

Viața oamenilor începe uneori simplă și ușor, intrând repede pe un făgaș liniștit în care rămâne adesea câțeva vreme, ca un izvor ce curge la vale pe o albie croită dinainte. În asemenea cazuri, nu e nevoie să faci nimic ca să-ți deschizi drum în viață: el e deschis dinainte. Nu e nevoie să lupți tu însuși ca să capeți ceva: ai totul sau aproape totul, fără un efort prea mare. Atunci fericirea pare aproape și te întrebi ce-ți mai lipsește ca să fii un om cu adevărat mulțumit. Ce-i mai lipsea Olgăi, eroina romanului Antoninei Copteaeva, pentru a fi pe deplin fericită? Acusese o copilărie liniștită, plăcută, fusese chiar răsfățată de ai săi. Ca studentă, întâlnise un om bun, capabil, care o îndrăgise mult și de care se îndrăgostise și ea. S'a și căsătorit apoi cu doctorul Ivan Ivanovici și a renunțat la studii ca să se dedice cu totul vieții de familie, soțului și copilului ei. O mai mare mulțumire putea să existe pentru Olga Arjanova? Dar viața nu-i neledă ca oglinda apei liniștite și nu curge tot timpul, alene, pe o albie croită dinainte. Ea înseamnă în primul rând luptă și adesea suferință pentru ca să-ți afli adevărata fericire, pe care de multe ori trebuie s'o cauți multă vreme și să n'o afli chiar acolo unde ai crezut-o la început. Nici viața Olgăi n'a rămas ca mai înainte. Ivan Ivanovici, soțul ei, a trebuit să plece în nordul Siberiei, într'un orașel din taiga pentru a duce acolo o muncă de pionierat pe tărâm medical, iar ea, rămasă la Moscova, a îndurât aproape singură prima durere, pierderea fetei

dragi. Și Olga a plecat atunci spre taiga, ca să-și întâlnească soțul și fericirea. Cartea Antoninei Copteaeva începe din acest moment al vieții Olgăi și deapănă mai departe povestea de dragoste, mai bine zis, a destrămării dragostei dintre Ivan Ivanovici și soția sa. Autoarea ne pregătește astfel din primele pagini ale romanului pentru o lungă călătorie, în decursul căreia ne vom bucura și vom suferi alături de Olga și vom trăi totodată puternica dramă sufletească a doctorului Arjanov.

În primele zile ale sosirii sale la Camenușca, orașelul siberian în care soțul său devenise un erou de legendă datorită priceperii sale în tămăduirea bolilor, localnicilor, firea pasională a Olgăi trăiește din plin bucuria recederii, iar sentimentul noătății pe care și-l dau oamenii și locurile pe care le vezi prima oară, o stăpânește un timp. În curând însă Olga începe să se simtă nemulțumită și singură. Nemulțumită, pentru că nu-i place viața aceasta lipsită de griji și goală de orice activitate — pe care o duce lângă un om atât de ocupat ca Ivan Ivanovici; singură, pentru că lui Ivan Ivanovici, mai tot timpul reținut la spital cu bolnavii săi, îi rămânea prea puțin timp ca să se ocupe și de soția sa. Când ea încearcă să i se plângă de singurătate, când vrea să-i arate boala sufletească care începea să o cuprindă, Ivan Ivanovici, — minunatul tămăduitor al bolilor — nu știe să-i dea un ajutor adevărat. Pentru el, Olga este „nevestica sa dragă”, pe care ar vrea s'o știe fără griji. În frământarea Olgăi, în căutările ei, el nu vede de fapt dorința unui om, a unui tovarăș egal, care vrea să-și utilizeze energia și capacitatea într'un efort creator. Ivan Ivanovici nu înțelege dorința ei de a munci, de a face un lucru mare și folositor. (de care este capabilă), și o ia drept un simplu capriciu de fetiță, drept o plictiseală de piscuță răsfățată, tratând-o ca atare: „Atunci, până una alta, plimbă-te și tu. Îi spuse el cu un glas blajin. Odihnește-te. M'aș bucura din toată inima dacă n'ai avea nicio grijă. Dacă mi-ai dăru un băiețel sau o fetiță... firește nu-i bine să stai singură acasă... Te plictisești”.

E pentru prima oară când Ivan Ivano

vicii pune un diagnostic greșit... Și atunci, pentru prima oară, Olga începe să se depărteze de soțul său, care nu numai că nu o ajutase cu nimic, dar o și jignise, socotind-o mai puțin decât ceea ce era în realitate, adică un om dornic și capabil de muncă.

La început, Olga îl admiră mult pe Ivan Ivanovici și e aproape geloasă pe el pentru că muncește cu atâta pasiune și intensitate, fapt care lui îi procură cea mai înaltă satisfacție și-l menține mereu tânăr. Când ea îi spune însă lucrul acesta, Ivan Ivanovici nu știe să întrevadă în întrebările și în căutările ei pe omul care vrea și poate să muncească. Olga simte că ea trebuie și este în stare să muncească la fel ca și Ivan Ivanovici. Ea vrea să aibe o fericire ca a lui, să aibă satisfacția pe care o are soțul ei în munca sa. Ea n'are însă suficientă încredere în forțele proprii și simte nevoia unui sfat, a unei încurajări pe care le așteaptă dela soțul său. Dar el nu-i dă nici sfatul, nici încurajarea așteptată. Și astfel o face să se îndepărteze de el, să caute în altă parte înțelegere. Tavrov, inginerul dela mina din localitate, cu care Olga se întâlnise prima oară pe vapor, în drum spre Camenusca, este un om care caută să o înțeleagă și să o sprijine. El o îndeamnă să-și găsească o ocupație, și-i dă chiar ideea să se ocupe de ziaristică. Olga îl ascultă și începe să scrie o schiță pentru gazeta raională. Mândră că a reușit să scrie ceva, dur și intimidată totodată, nesigură de ceea ce a realizat, ea vine să-i citească lui Ivan Ivanovici prima ei schiță. Ivan Ivanovici, în loc s'o încurajeze îi taie orice elan, spunându-i că nu-i place schița și că ar fi bine să se lase de ziaristică. Tavrov, care-și pusese în gând s'o ajute pe Olga să crească, să se desvolte pe linia aceasta, reușește până la urmă să o determine să muncească serios. El înțelege mai bine decât Ivan Ivanovici că ceea ce o împiedică pe femeia asta înzestrată, sensibilă, să facă ceva frumos, pe măsura talentului ei, este neîncrederea în forțele proprii, frica de a nu putea duce până la capăt o acțiune începută, așa după cum ea însăși se caracterizase într-o zi într-o discuție avută cu Tavrov: „E atât de frumos să hoinărești între cer și pământ, pe crestele munților, să te simți tânără

și sănătoasă și să poți înfrunta fără efort orice urcuș. Mergi și răsuflă din tot pieptul. Dar uneori te cuprinde deodată teama...”

Tavrov a înțeles că prin aceste cuvinte Olga-și înfățișase însăși viața ei de până atunci. Această teamă care o cuprindea uneori, această lipsă de încredere în capacitățile ei, îi tăia de atâtea ori aripile, de aceea ea nu devenise nici doctor, deși urmăse câțva timp medicina, nici geolog, nici mecanic, deși începuse studiile respective și încercase să-și găsească o meserie. Dar până la urmă Olga învinge cu sprijinul lui Tavrov aceste neajunsuri și devine o bună ziaristă.

Subiectul romanului „Ivan Ivanovici” este axat pe problema care a stat și stă la baza însăși a vieții omului, pe marginea căreia s'a scris atâta literatură: e vorba de fericire. Romanul mai aduce în discuție o problemă foarte interesantă în legătură cu aceasta, care a constituit obiectul multor lucrări valoroase ale marilor scriitori realiști — printre care Tolstoi — și care a mai preocupat și pe alți scriitori sovietici — e vorba de problema căsătoriei și a familiei.

Cunoaștem răspunsul pe care l-a dat Tolstoi acestei probleme în vremea sa, opunând îndrăzneței Ana Carenina pe blânda și supusa Dolly Oblonschi.

Odată cu instaurarea Puterii Sovietice, care a acordat femeilor drepturi egale cu ale bărbaților ridicându-le la rangul de însemnate forțe sociale, scriitorii sovietici au înfățișat în operele lor și zguduiri care s'au petrecut în sânul vieții de familie în urma acestei eliberări a femeii. Feodor Gladkov a fost printre primii care a sesizat acest fapt și l-a dezbătut pe larg în romanul său „Cimentul”. Destrămarea familiei Ciupalov se datorește faptului că luptătorul pentru noua societate sovietică, Gleb, nu poate admite și înțelege rolul nou social pe care-l are soția sa Dașa, după Revoluție. El nu se poate împăca cu ideea că Dașa lui nu mai stă acasă, îngrijind de gospodărie și de copil, că nu-l mai așteaptă'n prag sau nu-l mai petrece când pleacă la lucru. Mintea lui nu poate să conceapă o Dașa activistă, muncind pentru organizație, pentru partid și cu un alt orizont decât cel al gospodăriei și al casei sale. La rândul său, Dașa, odată

eliberată de jugul vechii morale care n'o lăsa să vadă mai departe decât gardul căsuței sale, nu înțelege și nu vrea să se mai supună lui Gleb. Ea vrea să-l facă să înțeleagă că s'a schimbat, că e liberă și că nu mai poate fi fericită fără această libertate. Și pentru că Gleb nu o înțelege, deși îl iubește, ea se desparte de el.

Antonina Copteaeva își propune să arate cum se rezolvă această mare și atât de veche problemă umană, într-o societate nouă, bazată pe raporturi sociale noi, care au dus la înlăturarea exploatarei omului de către om. Aceea care-și caută fericirea este o femeie eliberată de lanțurile robiei de veacuri, pe care societatea a ridicat-o la locul ce i se cuvine, făcând-o egală și tovarășă bărbatului. Olga Arjanova este prezentată ca o femeie a cărei viață spirituală crește și se dezvoltă în tot cuprinsul romanului, ajungând să se elibereze treptat de vechile concepții care încă îi mai stăruiau în minte. La început Olga caută și crede că și-a găsit fericirea în dragoste. Ea îl iubește pe Ivan Ivanovici și are impresia că dragostea ei e veșnică, de nezdruccinat, că această dragoste înseamnă totul pentru viața ei; curând însă se convinge că lucrurile nu stau chiar așa, că dragostea ei pentru Ivan Ivanovici nu-i umple viața, că-i mai lipsește ceva ca să fie fericită. Ea vrea să muncească, la fel ca și Ivan Ivanovici. Iar când își dă seama că soțul ei nu o ia în serios și nu o ajută așa cum ar fi vrut, că nu o socotește egală lui, ea este dezumăgită și revoltată:

„Firește, el săvârșește fapte mari, pe când eu nu mă ocup decât de fleacuri. Dar întrebă-mă și pe mine câte ceva — îi adresă ea în gând o rugămintă, cuprinsă de păreri de rău pentru dragostea pierdută — interesează-te măcar puțin de ce fac“.

Faptul că Ivan Ivanovici nuse interesează de munca ei la ziar, o face pe Olga să se simtă jignită, să se instrăineze de el, căutându-și în altă parte dragostea și fericirea. Iar vechea ei dragoste pentru Ivan Ivanovici se stinge ca și cum n'ar fi fost.

Este de remarcat faptul — așa cum a subliniat și presa sovietică în legătură cu acest roman — că autoarea simplifică mult, și simplifică greșit conflictul romanului, căutând să arate că singurul motiv care a îndepărtat-o pe Olga de soțul său a

fost atitudinea lui greșită față de munca ei. Din aceeași simplificare decurge și motivarea slabă, neconvingătoare că ceea ce o atrage pe Olga spre noul bărbat care apare în viața ei — Tavrov — sunt discursurile pe care acesta i le ține în legătură cu eliberarea femeii, cu necesitatea de a avea o ocupație, de a munci în afara familiei. Conflictul pe care autoarea l-a întâlnit în viață era desigur mult mai adânc și mai complex, iar rezolvarea lui în roman ar fi trebuit să urmeze aceeași cale complexă ca și în viață. Ceea ce autoarea a păstrat și a accentuat din materialul pe care i l-a oferit viața, este felul liber, nou, în care oamenii rezolvă pe cale rațională asemenea conflicte, situații, fără sinucideri sau omoruri. Olga n'a mai sfârșit tragic ca Ana Carenina. Întâlnind un bărbat de care s'a îndrăgostit, ea a putut să-și creeze un nou cămin alături de Tavrov, deși la un moment dat opinia publică a dezaprobat-o. Și n'a dezaprobat-o pentru că s'a îndrăgostit de un alt om și a vrut să-și creeze o familie nouă lângă acesta, ci pentru că ea n'a procedat cu curaj, cu tărie, așa cum ar fi făcut o femeie ca Dașa, spunând lucrurilor pe nume. Ea a plecat din casa lui Ivan Ivanovici în momentul când el lipsea din oraș.

Totuși, prietenia ei cu inginerul Tavrov, care se transformă într-o dragoste puternică bazată pe alte raporturi, mai trainice decât acelea care o legaseră de soțul ei, îi dau curajul să înfrunte dezaprobarea oamenilor, o fac conștientă că e liberă pe soarta și pe faptele sale. Lui Scorobogatov, secretarul de partid care o chemase să-i facă morală pentru purtarea ei, Olga îi răspunde astfel, destăinuindu-i cauza care a făcut-o să se apropie de Tavrov și să-l iubească: „Sunt prietenă cu un bărbat „străin“, dar acest străin m'a ajutat în ceea ce era mai esențial: să aflui în mine un adevărat muncitor“.

Pe Ivan Ivanovici autoarea îl prezintă ca pe un om capabil, îndrăzneț, un adevărat revoluționar prin munca pe care o duce, de care este puternic îndrăgostit, un minunat medic și activist pe tărâm social, dar care e destul de înapoiat în concepțiile sale cu privire la soția sa. Ivan Ivanovici simte înstrăinarea Olgăi, dar ceea ce pare curios, nu și-o poate explica. Din momentul în care vede că soția sa se îndepărtează, că

pierde dragostea ei, Ivan Ivanovici începe să sufere și să-și pună mereu chinuitoarea întrebare: Dece? Dece? Dar munca la spital cu bolnavii săi, operațiile grele și interesante pe care le face îl absorb atât de mult încât el uită uneori de Olga. Când Olga se îndepărtează din ce în ce mai mult, când golul pe care înstrăinarea ei îl lasă în sufletul său este destul de mare, Ivan Ivanovici, în loc să încerce s-o înțeleagă, să se lămurească el însuși cerându-i o explicație mai serioasă, se mărginește să constate și să se înspăimânte de răceala ei. Așa cum ni-l prezintă autoarea cărții, acest medic curajos nu are suficientă îndrăzneală, suficient curaj pentru a o întoarce pe Olga din drumul ei, nu are destulă putere pentru a o opri lângă dânsul. S'ar părea că Ivan Ivanovici se resemnează în fața situației neplăcute care s'a creiat între el și soția sa și resemnarea aceasta se vede bine atunci când el pleacă în Uciahan, departe, în taiga, unde urma să stea câteva luni — fără ca să ceară o explicație Olgăi pentru a clarifica situația. Presa sovietică a criticat pe autoarea cărții pentru felul de asemeni simplist, unilateral în care a creiat acest personaj, accentuând numai asupra unei singure laturi a personalității sale.

Așa cum este însă, în fața cititorului, Ivan Ivanovici rămâne totuși o figură luminoasă, nu prin atitudinea sa față de Olga, pe care o judecă după concepții învechite, nici prin drama dureroasă pe care o trăiește din vina sa; ceea ce-l face pe Ivan Ivanovici să fie totuși un om sovietic, pe care să-l îndrăgești și să-l admiri este felul cum muncește și cum se dedică acestei minunate munci cu ajutorul căreia salvează dela moarte atâția oameni. Un medic minunat și un mare iubitor de oameni, iată prin ce rămâne valabil Ivan Ivanovici. Este de fapt singurul aspect care a preocupat-o și pe care l-a adâncit autoarea la acest personaj, căruia i-a închinat pagini întregi, emoționante.

Tavrov însă, omul care cucerește prietenia și inima Olgăi, care o ajută să muncească, apare ca un personaj șters și insuficient realizat din punct de vedere artistic. Preocupată mai ales de cei doi soți a căror dramă o zugrăvește, scriitoarea nu a insistat suficient asupra figurii aceluia care are un mare rol în desfășurarea conflictului conjugal al Arjanovilor.

Interesant este faptul că deși conflictul prezentat este extrem de puternic, că cele două personaje principale participă cu intensitate la desfășurarea lui, cititorul nu poate să-și dea seama care este atitudinea autoarei. Pe cine aprobă și pe cine dezaproabă ea? Din prezentarea aceasta obiectivistă a conflictului și a eroilor, nu poți să definești care este poziția de pe care vorbește Antonina Copteaeva, nu simți adesea, decât în descrierile de natură, căldura și participarea ei directă, care ar fi dat o și mai mare valoare artistică romanului.

În afară de aceste trei personaje principale, în cartea Antoninei Copteaeva întâlnim și alte figuri de eroi frumos zugrăvite, care capătă contururi puternice pe măsură ce înaintezi în lectură și trăiesc ca individualități bine distincte. Astfel ne apare figura ucraineanului Hijnec, sanitar la spitalul unde lucrează doctorul Ivan Ivanovici și prieten bun cu acesta, o fire veselă și bună, veșnic preocupat de starea bolnavilor săi; a harnicei sale soții Elena Denisova. În culori gingașe ca și frumusețea ei, apare tânăra fată iacută Varia, infirmiera lui Ivan Ivanovici. Ea îl iubește puternic și sincer pe doctorul său, dar fără de nădejde, ca pe Oneghin Tatiana, eroina romanului lui Pușkin, cu care se aseamănă mult. Varia și Nichita Burșev, amândoi tineri iacuci descoperiți și ajutați de Ivan Ivanovici ca să-și însușească minunata artă a vindecării oamenilor, simbolizează de fapt renașterea la o viață nouă a poporului iacut, pe care Revoluția Socialistă și Puterea Sovietică l-a ridicat din întunericul superstițiilor și l-a învățat să trăiască liber, stăpân pe destinele sale. Descrierea călătoriei grele pe care o întreprinde doctorul Arjanov pe nemărginitele întinderi siberiene în drum spre Uciahan, dau prilej autoarei — care se vedește o bună cunoscătoare a vieții și naturii din taiga — să înfățișeze în imagini puternice, strălucitoare ca albul orbitor al întinselor zăpezi, viața nouă, frumoasă, pe care o construiesc localnicii în luptă cu vechile credințe și superstiții, cu „stăpânii” care-i ținuseră în întuneric atâta vreme. La povestea de dragoste care se sfârșește și cea nouă care se înfiripă între Olga și Tavrov, natura sălbatecă și marea taigalei, cu zădelile sale albastre, cu munții stâncoși și golași, cu coloritul specific acelor locuri,

participă ca un alt personaj important al cărții; și în zugrăvirea ei, Antonina Copteaeva se dovedește o admirabilă pictoriță. Natura se bucură sau se frânge odată cu oamenii care-și caută fericirea, se întunecă sau se limpezește odată cu apele sufletului omenesc. Ea apare când tremurătoare și vie ca inima îndurerată a doctorului Arjanov, când gravă și întunecată ca și hotărîrea omului care se pregătește de luptă, gata să participe și ea la lupta împotriva dușmanului hitlerist care invadase țara sovietică: „Blocuri posomorîte de stânci sălbaticce se înălțau pe munții de pe coaste. Vânturi năpraznice băntuiau aci neîncetat: iarna suflau de pe continent, vara din larg. Numai zădelile schilodite, fără vârfuri, cu crăcile lăsate la pământ ca niște șpaliere mai înverzeau ici colo printre stânci. În fundul golfului în formă de potcoavă, după linia galbenă a nisipului adus de fluxul mării, se profilau singuratece sălcile rupte“.

Scrisă cu măiestrie, din care traducerea românească a păstrat mult, cartea despre fericire și dragoste a Antoninei Copteaeva oferă cititorilor noștri, pe lângă desfătarea pe care ți-o provoacă o operă artistică, încă o imagine despre viața bogată și frământată a oamenilor sovietici.

Eugenia Tudorică

DELA VIAȚA TRĂITĂ LA OPERA LITERARĂ *)

Când navele trec prin dreptul micului oraș danez Nexø, se vede cum din apele mării își înalță profilurile stânci sălbatece de granit, alături de care străjuiesc masive colțuroase de gresie. Aspră și dură este fața lor, dar cât de luminoasă și limpede!

Cărțile scriitorului care a făcut vestit numele măruntiei așezări daneze, seamănă mult cu această priveliște. În adevăr, opera lui Martin Andersen Nexø pare a fi dăltuită într-o piatră dură pe care artistul a însuflețit-o cu flacăra lui, și acum e străbătută de acea caldă, duioasă dragoste de om, proprie scriitorului.

Volumul de nuvele recent apărut cuprinde în mare parte lucrări cu caracter autobiografic despre copilăria, adolescența și tinerețea autorului, desfășurate sub semnul unei brutale asupririi, căreia i se adaugă mizeria spirituală specifică lumii burgheze.

Citind cartea — și urmărind astfel viața lui Martin Andersen Nexø — fiul unui sărac cioplitor în piatră, devenit rând pe rând ciobănaș, ucenic la un cizmar, zidar, învățător și abia după înfrângerea unor noi greutăți, scriitor, înaintea ochilor ni se conturează clar forța sa suflătoare, marea sa personalitate.

Aceste nuvele, deosebit de interesante opere epice, oglindesc frământările, durerile și soarta a nenumărați alți oameni, și sunt — cele mai multe — mărturii dramatice ale drumului străbătut de unul din marii scriitori ai lumii. Din unele îi putem ușor reconstitui viața.

Martin Andersen Nexø își socotește creația ca un ecou al suferințelor și bucuriilor omenesti și prin aceasta rodul unei munci colective, născută din truda poporului său.

Reluând mitul lui Orfeu, Andersen Nexø îi dă un nou înțeles, mai patetic, pentru că e mai uman: „Străvechiul cântăreț — spune autorul — își lăsase sufletul în lumea umbrelor și sunetele lirei lui, îl chemau nostalgic, căutându-și liniștea. Scriitorul epocii noastre nu-și va găsi liniștea, decât dacă va fi alături de clasa muncitoare, știind să vadă ascensiunea ei în istorie. Lumii de umbre îi ia locul ființe vii, și stă în puțința scriitorului să o cunoască, închinându-i ei cântecele sale pasionate.“ Acestea le spunea, prin mijlocirea anticului mit, Martin Andersen Nexø, încă la începutul acestui veac.

Povestind despre sine sau despre alții, crezul autorului e mereu prezent, străbătând paginile volumului ca un fir roșu; chiar atunci când eroii săi n'au ajuns la conștiința protestului social, în carte răsună un glas ce se ridică împotriva asupririi monstruoase a orânduirii burgheze. E glasul lui răzvrătit care cunoaște calea luptei și pronunță o sentință plină de mânie la adresa capitalismului.

*) Martin Andersen Nexø, *Nuvele*, E.S.P.L.A., 1953.

Încă din copilărie, oriunde-și îndrepta privirile, Andersen Nexø vedea unul și același tablou: cumplita sărăcie a celor de o seamă cu el.

Un copil cu trupul fraged, abia de o șchioapă — fratele scriitorului — e nevoit să care pietre pentru pavaj. Copilul e covârșit de munca aspră și în fiecare zi bate cu pumnii în perete, strigă, amenință că-și va omorî părinții. Dar când mama îl privește cu ochii ei liniștiți, înlăcrimați, el tace și o zbughește pe ușă, spre cariera de piatră („Pasărea albă”).

La rândul lui, Nexø sparge pietre mărunte și cară pietriș, iar zilele copilăriei lui fără copilărie se scurg cenușii și triste. Când, într-o zi, tatăl îl vestește că a venit vremea să-și poarte singur grija hranei, în bătaia ploii de toamnă, el pornește pe drumurile argăției. („Idiotul”).

Mai târziu, când viața l-a purtat pe țărmurile Spaniei, în piețele Grenadei forfotind de mulțimea de oameni, l-a cunoscut pe don Rafael, cel care striga ridicându-și fericit marfa deasupra capului: „Pâine, pâine, bucuria săracilor”. Omul acesta uscat se bucură, nădăjduște și se străduiește să vândă toată pâinea ca să aibă cu ce trăi. Dar iată că poliștii îi confiscă marfa. Mai întâi neclintit, de parcă-și pierduse suflul odată cu pâinea, apoi hohotind de plâns, Don Rafael sfârșește prin a-și înălța pumnii în văzduh, în timp ce alți vânzători strigă: „Hai la pâine! Hai la pâine! Bucuria săracilor”. („Pâinea”).

Pretutindeni, Martin Andersen Nexø a descris aspru, cu o forță rară, viața mizeră a poporului, înfățișând-o ca pe un adevărat iad, surprinzând în același timp cu deosebită gingașie omenia, dragostea de muncă, dorința de o altă viață a oamenilor simpli.

Martin Andersen Nexø se identifică cu eroii povestirilor sale, asupra cărora proiectează o lumină puternică, personală.

În povestirea „Sfârșitul drumului”, el amintește de o scrisoare plină de indignare pe care a compus-o una din cititoarele primelor sale lucrări: „De când am cetit această lucrare nu mai dorm noaptea. Ar trebui interzis să se mai scrie despre săraci în felul acesta!”.

Din puținele comentarii care o însoțesc, înțelegem că scriitorul a primit această veste nu fără o tainică și îndreptățită bucurie. Cu o subtilă ironie, Nexø amintește de părerea binevoitoare a celor ce socotesc că n'a ales calea cea mai nimerită pentru a intra în literatură, lăsând să se înțeleagă limpede că drumul îmbrățișat nu-i ușor, dar numai acest drum îl poate duce spre arta trainică și cu adevărat mare. Dacă cei bogați se grăbesc să strige: „Ar trebui interzis” — înseamnă că scrisul său și-a atins ținta.

Tema bărbăției, a luptei și a revoluției, devine prin aceasta dragoste de adevăr, tema centrală a operei lui Martin Andersen Nexø.

El s'a alăturat oamenilor viitorului, celor cunoscuți încă din copilărie și smulgând măștile de pe fețele burgheziei, o zugrăvește în toată hidoșenia ei. Militând pentru dărâmarea edificiului putred al capitalismului, el știe și care sunt mijloacele pentru înlăturarea lui.

O povestire care proclamă cu o mare intensitate adevărul este „Revolta femeilor”.

În Grenada, sub soarele dogoritor, undă viața pare a fi încântătoare, muncitorii rămași fără lucru s'au adunat și au pornit spre casa prefectului. Acesta le-a ieșit înainte, îmbrăcat în uniformă de gală, și a fâgăduit combaterea șomajului, — după care nu s'a schimbat nimic. Doar atât că brutarii au scumpit pâinea.

Poate că oamenii ar mai fi răbdat, dar vestea aceasta a scăpărat ca o flacăra. Și în oraș, pe toate căile, s'au adunat femeile, slabe ca niște arătări, în lungi cortegii ale foametei. În strigătele lor aspre, mânioase, cerând ieștinirea pâinii, ele exprimă nestăvilită ură.

Deodată însă, se aud tropote de copite și un detașament de jandarmi călări împrăștie mulțimea cu lovituri de sabie.

În mijlocul pieții, singur și părăsit, rămâne cadavrul acelei mame moarte de foame, pe care femeile o purtasera ca pe un drapel al mizeriei lor: „martira de ieri, sfânta de mâine”.

Ultimele cuvinte ale povestirii răsună ca o chemare dureroasă, dar și ca o concluzie inevitabilă. Ele vestesc venirea acelor tim-

puri când cei care s'au sfârșit de foame și mizerie vor fi socotiți adevărații mucenici ai lumii.

Imaginea aceasta accentuează parcă și mai mult bezna vieții într'un regim de asuprire, crima care se săvârșește în acest regim împotriva omului. În același timp însă, ea aruncă lumină asupra apropiatelor vremuri ce vor veni.

Idealul, în numele căruia militează scriitorul, este omul, munca sa liberă, înțelegința și talentul său.

Vorbind în povestirea sa autobiografică „Sfârșitul drumului” despre făptura umană, Martin Andersen Nexø exclamă cu o bucurie gravă: „Ce mecanism complicat se dovedea omul! Cât de uimitor erau potrivite între ele toate particulele lui, cât de măreață era imaginea acțiunii lor reciproce!”

O ilustrare emoționantă a dragostei este povestirea „Cântărețul ambulant”, în care Nexø vorbește despre frumusețea omului simplu, despre darurile cu care l-a înzestrat natura, dar pe care o lume nedreaptă i le frânge, împiedicându-l să se bucure de viață.

Vang, eroul nuvelei, este un mecanic pe deplin mulțumit de meseria lui, care încearcă să-și înjghebe o modestă fericire. Dar într-o zi, necruțătoarea plagă a orânduirii burgheze, șomajul, se abate și asupra lui. Până atunci, Vang, cântăreț neobosit, întorcându-se seara acasă își desfăta soția și copiii cu vocea sa limpede. În acea zi, glasul său nu s'a mai auzit. Iar când a răsunat din nou, a fost glasul unui cântăreț ambulant, colindând curțile, umblând din poartă în poartă. Lui Vang însă nu i-a fost dat să se bucure de vocea lui. Într-o zi a fost arestat.

„Închisoarea, scrie Nexø, nu-i schimbă cu nimic sufletul lui bun. Dar de atunci, deveni ciudat de liniștit. Și își pierde glasul.

— Asta-i din cauza zidurilor jilave, spunea el.

Dar cauzele ar trebui, poate, căutate mult mai adânc.”

Ca și în celelalte povestiri, intriga este simplă și ultimele cuvinte cuprind, concentrat, sensul lucrării.

Aceste cuvinte sunt un adevărat rechizitoriu. Societatea burgheză, ostilă oricărei

frumuseți umane este răspunzătoare în fața istoriei de soarta mecanicului Vang.

În povestire, scriitorul se ocupă și de cariera unui tenor italian, care, altădată birjar, a ajuns să cânte pe la seratele diverșilor conți. Viața pare că l-a răsfățat, dar Andersen Nexø sugerează nimicnicia unei astfel de vieți, caracterizată prin dependența față de „sacul cu bani”.

Viața lui Vang și a tenorului, oricât de deosebite ar părea, se aseamănă mult între ele. Oare tenorul nu și-a pierdut și el vocea adevărată, oare frumusețea vocii lui nu se irosește în zadar?

„Succesele strălucite” ale tenorului aruncă o lumină și mai tragică asupra soartei omului în orânduirea capitalistă.

Preocuparea pentru destinul omului simplu se manifestă în nuvelele sale și printr-o adâncă grijă față de problemele vieții intime.

Martin Andersen Nexø pornește dela convingerea că în centrul atenției scriitorilor trebuie să stea viața omului, lupta lui pentru descătușarea din lanțurile asupririi, cu toate problemele născute în mod firesc din această luptă. Remarcabilă din acest punct de vedere este nuvela „Doi frați”. Deplinul înțeles al acestei nuvele îl descoperim în cuvintele: „nebunia se întoarce împotriva celor ce au provocat-o și-i sfâșie în bucăți.”

Această frază privește legile ce guvernează lumea capitalistă, în care clasele exploatatoare nu mai pot stăpâni forțele de producție hotărâte să desființeze exploatarea. Și cuvintele nuvelei prefigurează sfârșitul societății bazate pe exploatare.

Martin Andersen Nexø înfățișează trăsăturile caracteristice ale psihologiei eroilor în funcție de raporturile lor de clasă, creînd astfel o țesătură artistică complexă.

Când e vorba de muncitori, scriitorul reliefează dincolo de ceea ce este aparent și exterior, adevărata lor ființă. Nexø vede dincolo de fețele palide și ostenite ale oamenilor cealaltă față a lor, îndrăzneală și viguroasă, expresie a unei forțe ce se acumulează, maturizându-se.

Scriitorul folosește toate mijloacele sale artistice în scopul desvăluirii conflictului social fundamental, și astfel al conturării cât mai profunde a eroilor.

Peisagiul povestirii slujește pentru a lumina și mai bine viața muncitorilor.

„Pe țărm e adăpostit un sat mic. Existența lui e strâns legată de stâncile din jur, iar ferestrele caselor privesc ca niște ochi ageri spre carierele de piatră, unde lucrează cei care scot de acolo pâinea zilnică. Pământul e sărac, mai mult pietros, dar și piatra poate să se preschimbe în pâine și să dea din zi în zi cele trebuitoare traiului, uneori mai puțin, dar niciodată mai mult, aproape totdeauna doar strictul necesar.“

Eroii lui Martin Andersen Nexø emoționează prin soarta lor dramatică.

Scriitorul este un pictor al realității obișnuite, al oamenilor obișnuiți, al împrejurărilor obișnuite. Viața pare a curgesimplu și pașnic, dar ea ascunde în societatea capitalistă grozăvii, a căror semnificație trece neobservată, atât sunt de obișnuite. Și tocmai acest fapt constituie izvorul dramei. Nexø adâncește totdeauna înțelesul acestor întâmplări, care astfel se arată înaintea noastră, dintr'odată, în uluitoarele lor proporții.

Ar fi greșit însă să credem că el transpune pur și simplu o împrejurare oarecare din viață, în literatură. El reunește într'o entitate artistică, trăsături pe care le-a întâlnit disperate, adunând într'un acelaș personaj aspecte esențiale ale fenomenului social respectiv.

Tocmai datorită acestei conștiințe despre procesul creației artistice, personagiile zugrăvite de scriitor dobândesc o însemnătate generală, în care se manifestă cu o forță mult sporită trăsături tipice unei întregi categorii sociale.

Artă lui Martin Andersen Nexø se distinge pringrijă deosebită pe care autorul o arată conținutului de idei al povestirilor. Și dacă, așa cum sugerează scriitorul, critica relevă originalitatea formei artistice a cărților sale, aceasta se datorește numai faptului că „avea ceva pe inimă, iar astfel prin mijlocirea unei forme atrăgătoare, putea să o împărtășească mai clar, mai convingător“.

Mărturisirea aceasta vorbește despre o idee scumpă autorului, și anume că arta

adevărată constituie expresia unei nevoi lăuntrice, a unei dorințe de a fi alături de oameni, de a sprijini lupta lor pentru o viață mai bună.

„Talentul în sine nu înseamnă nimic, și poate pieri tot așa cum s'a ivit, dacă nu e însoțit de această patimă fierbinte pentru destinul omului, de nevoia lăuntrică de a împărtăși și altora ideile, sentimentele, năzuințele tale, deschizând un drum“ — spune Martin Andersen Nexø.

Nu-i desigur o întâmplare că Nexø este un promotor al artei realiste. Conștiința răspunderii de scriitor i-a impus această atitudine. Fiindcă, așa cum o spune singur, „scriitorul poartă o mare răspundere, ca să nu zic cea mai mare: răspunderea față de omenire.“

B. Elwin

IN APĂRAREA SPERANȚELOR ȘI VIITORULUI*)

Cu prilejul sărbătoririi centenarului marelui Gogol, scriitorul progresist englez James Aldridge, sublinia într'o cuvântare, că astăzi negustorii de suflete, noii Cicicovi, „nu mai fac negoț cu suflete moarte, ci cu suflete vii. Iar lucrul cel mai îngrozitor e că pentru realizarea scopurilor pe care și le propun, este nevoie ca aceste suflete să moară“.

Scrierile lui Aldridge contribuie din plin la disveluirea trăsăturilor caracteristice politiciii duse de acei care se gândesc la noi vărsări de sânge, a primejdiei pe care o reprezintă, pentru apărarea păcii, târgurile încheiate de noii achiziitori de suflete.

Caracterul militant al operei sale și-a găsit o expresie deosebit de puternică în lucrarea de ample proporții „Diplomatul“, o prezentare plină de vigoare satirică a metodelor și scopurilor „diplomației“ aflate în slujba cercurilor agresive.

Apreciind importanța acestei cărți pentru lupta împotriva forțelor întunecate ale agresiunii, Consiliul mondial al Păcii a distins-o recent cu Medalia de aur a Păcii.

*) James Aldridge, Pagini alese, E. S. P. I. A., 1953

Luând o hotărâtă poziție împotriva acelor care vor să organizeze noi războaie, James Aldridge descrie în același timp, în lucrările sale, trezirea conștiinței oamenilor simpli, a sufletelor care, condamnate de noii Cicciovi să moară, se ridică tot mai dârze la lupta pentru viață.

Născut în 1918 în Australia, din părinți de origine engleză, Aldridge și-a făcut studiile în Anglia. Aici, ca student, el a absolvit și o școală de pilotaj. În anii când eroicul popor spaniol lupta din greu împotriva fasciștilor lui Franco și a sprijinitorilor săi externi, Aldridge a încercat să plece în Spania, să se înroleze în aviația republicană, dar autorizația de plecare i-a fost refuzată de către autoritățile britanice.

În anii războiului, James Aldridge devine corespondent de război. În această calitate, scriitorul pleacă pe fronturile din Norvegia, Egipt, Grecia, Creta, și mai apoi în Orientul mijlociu, în Iran. În zilele victoriei asupra nazismului, în Mai 1945, el adresează prin presa sovietică tuturor oamenilor iubitori de pace un vibrant apel la vigilență, la apărarea păcii cucerită cu atâtea jertfe: „După cum știm, războiul din Europa a luat sfârșit. Mai trebuie însă să știm și altceva, că fascismul nu a fost complet nimicit de pesuprafața pământului. Știm, și trebuie să știm, că încetarea ostilităților nu înseamnă încetarea luptei“.

Participarea consecventă și directă a lui Aldridge la mișcarea contemporană pentru pace — scriitorul a fost chiar delegat la unele din acele conferințe care apără speranțele și viitorul nostru — a făcut ca opera sa să câștige în vigoare și adâncime, să poată releva ceea ce e cu adevărat tipic în uriașa înfruntare dintre forțele reacționare menite pieirii și forțele progresului, care înaintează victorios spre viitor.

Exprimând năzuințele de pace ale masselor poporului englez, lucrările lui James Aldridge sunt apreciate peste hotarele țării sale. Ele au fost traduse în mai multe limbi și cunoscute astfel de multe popoare, pentru care

dorința de a se evita o nouă vărsare de sânge este o lege sfântă, ale căror glasuri pot și trebuie să răsună în favoarea relațiilor de colaborare și de înțelegere pe cale pașnică. Inițiativa Editurii de Stat pentru Literatură și Artă de a prezenta publicului nostru o culegere de „Pagini alese“ din scrierile lui Aldridge, dă posibilitatea unei cunoașteri — e drept, cam sumară — a trăsăturilor mai importante ale operei autorului englez.

Din păcate, Editura nu a însoțit fragmentele reproduse cu o prezentare de ansamblu a operei acestui scriitor progresist de seamă, foarte puțin cunoscut încă în țara noastră.

Primele romane ale lui Aldridge: „Angajament de onoare“ și „Vulturul mării“, scrise în 1942 și 1944, descriu lupta plină de eroism a poporului grec împotriva ocupației naziste, împotriva fasciștilor din lăuntrul țării și a „protectorilor“ lor din exterior. Acțiunile acestor „protectori“ nu urmăresc altceva decât să pună piedici în calea creșterii mișcării de rezistență a patrioților greci.

Scriitorul scoate deasemeni în evidență — mai cu seamă în „Angajament de onoare“ — complicitatea clicii de ofițeri și generali greci, adepți ai dictatorului fascist Metaxa, în încercările de a frâna avântul de luptă al poporului grec. Fragmentul publicat în această culegere de „Pagini alese“, pune în lumină procesul de „limpezire“ al lui John Quayle, unul dintre aviatorii aparținând escadrilei engleze de vânătoare, lăsată în Grecia să lupte cu mijloace extrem de reduse împotriva invaziei hitleriste și italiene. Acest aviator începe să-și dea seama din ce în ce mai mult că poporul grec a fost înșelat, că el însuși este înșelat.

Puternicele trăsături morale ale patrioților greci — portretizați în chip emoționant de Aldridge în paginile acestui roman — exercită o mare influență asupra conștiinței soldaților și ofițerilor corpului expediționar britanic. Frontul a însemnat pentru aceștia din urmă — cum a însemnat de altfel și pentru autor — o adevărată școală de educație politică. Una dintre figurile înaintate ale romanului, din nefericire apărând numai în chip episodic, căpitanul englez Mann, ajunge să gândească astfel despre situația din țara sa: „La cârma țării nu stau oamenii indicați. Trebuie să se înceapă ceva de jos.

Nu numai aici, ci și în Anglia. Soldații englezi ar trebui să acționeze ca și soldații greci“.

Eroii cărții nu merg însă până la capăt în raționamentele lor, ci se opresc aici.

Cel de al doilea roman al lui James Aldridge „Vulturul mării” — din care sunt reproduse mai multe capitole — este în fapt, din punctul de vedere al tematicii sale, o continuare a primului, deși altele sunt personajele care îi dau viață. În timp ce „Angajament de onoare” are în centrul acțiunii sale întâmplările tragice care duc la moartea aviatorului John Quayle, romanul acesta descrie acțiunile unui detașament de partizani greci în timpul ocupării Greciei de către hitleriști. Paginile romanului izbutesc să comunice cititorului ura nestinsă a poporului grec față de ocupanți și dragostea fierbinte cu care i-a ajutat și sprijinit pe partizani. Scriitorul subliniază cu măiestrie strânsa legătură dintre detașamentele de partizani și masse, legătură care se dovedește atât de puternică, încât seamănă spaima în rândurile ocupanților.

Emisari ai „guvernului” emigranților greci reacționari dela Cairo sunt trimiși însă să provoace desbinare în rândul luptătorilor pentru eliberare. Ei reușesc să pătrundă în detașamentul condus de eroicul luptător Hagi Mihali, dar sunt izolați iar planurile lor dejucate.

Aldridge relevă în episodul ce înfățișează judecata trădătorilor sensul adânc al întregii acțiuni a romanului, exprimat de către unul dintre patrioți. Acesta arată că poporul luptă pentru a zdrobi fascismul „și nu pentru oamenii lui Metaxa”. Poporul grec, adaugă el, „nu va accepta din nou oameni de teapa lor, indiferent cine-i va sprijini... Noi suntem împotriva tuturor fasciștilor”.

După război, Aldridge scrie lucrări care reflectă aspecte ale aservirii Angliei de către S.U.A. El publică piesa satirică „Cel de-al 49-lea Stat” („The 49-th State”), a căruia acțiune se petrece 80 de ani dela sfârșitul războiului.

Din păcate, Editura nu a inserat în volum vreun fragment din această lucrare a lui Aldridge. Socotim că aceasta ar fi fost necesar pentru ca cititorul să-și poată face o imagine mai limpede asupra întregii evo-

luții a scriitorului. În Anglia sosește atotputernicul stăpân american Dufeller (nume rezultând din combinarea numelor monopolistilor Dupont și Rockefeller), gata să preia statul britanic drept cel de-al 49-lea stat al S.U.A. Deși personajele care se ridică împotriva aservirii țării nu reușesc să arate sau să găsească vreo soluție justă de ieșire din această situație, piesa are totuși meritul de a biciui cu necruțătoare vervă satirică pe politicienii englezi falimentari, care scot la mezat demnitatea și independența țării.

În romanul „Diplomatul” („The Diplomat”), apărut în anul 1949, scriitorul desvăluie un alt aspect al încercărilor cercurilor agresive din S.U.A. de a subordona Anglia în vederea realizării planurilor lor. Acțiunea romanului se petrece între anii 1945—1946. Reacțiunea engleză, prin reprezentanții ei din guvern, încearcă să arunce asupra Uniunii Sovietice calomnioasa acuzație de amestec în treburile interne ale Iranului. În realitate — desfășurarea acțiunii cărții ne-o dovedește — politicienii reacționari britanici, în complicitate cu sprijinitorii lor americani, luptă prin toate mijloacele să stăvilească mișcarea de independență a Azerbaidjanului iranian.

Acțiunea aceasta este sortită eșecului, datorită liniei consecvente de apărare a păcii urmată de Uniunea Sovietică, ca și de lupta dusă de poporul iranian și de oamenii cinstiți din chiar țările cu regim capitalist. Eroul principal al romanului, tânărul geolog scoțian Mac Gregor, indignat de duplicitatea acțiunilor la care este silit să ia parte, scoate la iveală întreg adevărul. În urma acestui fapt, întregul complot dă greș. Romanul înfățișează în chip realist evoluția tipică a unui om cinstit care, în condițiile regimului capitalist, se ridică la conștiința că locul său, ca și al milioanele de oameni asemeni lui, nu poate fi altundeva decât în rândurile celor care luptă pentru preîntâmpinarea și înlăturarea primejdiei reprezentate de acțiunile forțelor agresive. Prin remarcabilele ei calități, lucrarea aceasta este, așa cum a caracterizat-o Harry Politt, secretarul general al Partidului Comunist din Marea Britanie, „un adevărat roman politic bun, îndeplinind o importantă misiune în interesul păcii și al independenței naționale”.

Dar și această carte, ca și alte scrieri ale lui Aldridge, conține neclarități și slăbiciuni. Cea mai importantă este aceea că în roman nu se reflectă în niciun chip lupta pentru independența și suveranitatea națională dusă în Anglia de către clasa muncitoare. Din acest motiv acțiunile lui Mac Gregor apar izolate, nelegate de acelea ale forțelor care militează pentru victoria cauzei păcii.

Fără îndoială că acest fapt relevă lacune mai adânci de ordin politic și ideologic ale creației scriitorului englez, creație pătrunsă însă în general de spiritul dragostei de pace și adevăr.

De existența acestor lacune trebuie legate și alte aspecte ale creației lui Aldridge. Tribut, la începuturile sale, influențelor naturaliste, el nu a reușit să creeze întotdeauna eroi care să înfrunte cu curaj și să domine întâmplările. Este caracteristică pentru această perioadă prezența stăruitoare a dialogului, care exprimă lumea interioară a personajilor și implicit acțiunile lor prin notații scurte, sacadate, uneori chiar puțin inteligibile. Și mai mult decât gândurile personajilor, aceste dialoguri scot la iveală tăcerile lor, teama lor de a trăda sentimentele ascunse, tănuite.

Acțiunile patrioților greci i-au arătat însă lui Aldridge că eroi sunt cei ce nu se lasă dominați de împrejurări potrivnice, care luptă pentru afirmarea vieții libere, demne. De aceea și vorbele luptătorilor greci sunt pline de demnitate, exprimarea lor are un anumit patos.

Cu „Diplomatul”, Aldridge trece la construcția epică mai amplă, la observarea realistă a oamenilor și faptelor, folosind cu pricepere posibilitățile sale de satiric în portretizarea unor personaje.

Fragmentele cuprinse în „Pagini alese” reușesc — deși traducerea nu a rezolvat în-

todeauna problemele transunerii mai adânci a conținutului în sensul celor menționate mai sus — să înfățișeze imaginea evoluției lui Aldridge spre o artă realistă, pusă în slujba păcii.

Opera lui James Aldridge, ca și aceea a altor scriitori englezi progresiști ca Sean O'Casey, Jack Lindsay, Montague Slater și alții, constituie o pildă vie a faptului că tema luptei pentru pace și independență națională îi inspiră pe scriitori și contribuie la dezvoltarea talentului lor. Pe această bază apar în lucrările scriitorilor progresiști din țările capitaliste noi și noi trăsături realiste, care exprimă și servesc la afirmarea tot mai puternică a intereselor vitale ale maselor populare.

În opoziție cu decăderea continuă a literaturii britanice tributare „sacului cu bani”, care nu face decât — așa cum observă cu ironie Jack Lindsay — „să exprime prin telepatie ideile marelui stat major american”, literatura progresistă. în rândurile căreia James Aldridge ocupă un loc de frunte, se dezvoltă și câștigă în combativitate. În ciuda unor lipsuri care mai stăruie încă, a greutăților și a nenumăratelor piedici de ordin material, literatura progresistă engleză înregistrează succese tot mai mari.

Reflectând creșterea luptei poporului Marii Britanii împotriva politicii de foamete și război, pentru relații internaționale de colaborare și respect reciproc, aceste succese arată drumul pe care merg scriitorii englezi înaintați, exprimă conștiința lor tot mai vie că în lupta pentru pace și independență, popoarele sunt de neînvinș.

O. Văleanu

CUPRINSUL

REVISTEI „VIAȚA ROMÂNEASCĂ” PE ANUL 1953

ROMANE, NUVELE, SCHIȚE, TEATRU

ANDRAȘ SÜTÖ: Candidatul necunoscut (schiță), Nr. 9
ANDREESCU SILVIA și MĂNESCU TEODOR: Simeon Albac (piesă în 4 acte), Nr. 10
ARGHIRESCU VIORELA: Todiriță (schiță), Nr. 9
ASZTALOS ISTVAN: Cu inima tânără (roman), Nr. 3—4
BARANGA AUREL: Cântecul libertății (piesă într'un act), Nr. 7; Mielul turbat (comedie în 3 acte), Nr. 8
BARANY L: Urechi pleoștite (schiță), Nr. 8
DAVIDOGLU MIHAIL: Schimbul de onoare (piesă în 4 acte), Nr. 5
DUMITRIU PETRU: Pasărea furtunii (nuvelă), Nr. 1
DUMITRU MIRCEA: Loteria (schiță), Nr. 4
FERENC PAPP: Szanto Jozsef se răsbună (schiță), Nr. 4; Conștiința (schiță), Nr. 6
IGNĂTESCU C: Niculai Călărașul (nuvelă), Nr. 8
IGNEA DUMITRU: Bătălie, douăzeci și patru de ore, pe zi (nuvelă), Nr. 2
IOSIF PETRE: Față'n față (schițe), Nr. 5
JAR ALEXANDRU: Arhivarul (schiță), Nr. 6; Un mort care nu tace (nuvelă), Nr. 12.
JIANU NICOLAE: Filonul XXV (nuvelă), Nr. 7
KAUFMAN CAMILLO: Nenea Juju (povestire), Nr. 6
LEU CORNELIU: Vizita mamei (schiță), Nr. 6
LIVADARU AUREL: Hariton (Trei prieteni... și încă vreo doi) (nuvelă), Nr. 11
LOVINESCU HORIA: Lumina dela Ulmi (piesă în 3 acte), Nr. 6
LUCA REMUS: Miron Ianoș; Prostul (schițe), Nr. 4; Ana Nucului (nuvelă), Nr. 7

LUCA ȘTEFAN: Cișmele și noroi (schiță), Nr. 6
MUNTEANU FRANCISC: Lența (nuvelă), Nr. 12
MUNTEANU ZIZI: Socoteala de-acasă (schiță), Nr. 4
PÂNZARU TAMARA: După-amiază de Iulie (schiță), Nr. 4; Vatmanul (schiță), Nr. 8
PETRESCU CAMIL: Un om între oameni (roman), Nr. 9—10—11
PODINĂ SILVIU: Mlaștina (nuvelă), Nr. 5
POP SIMION: Om bun (schiță), Nr. 6; Vânătorul de iepuri (schiță), Nr. 8
SADOVEANU MIHAIL: Intîmplări de mirare ale comisului Jder pe drumurile Împărăției (fragment de roman), Nr. 7
SĂLCUDEANU PETRU: Tinerețe fără bătrânețe (schiță), Nr. 9
ȘERBANESCU MIRCEA: Biruința (nuvelă), Nr. 6
SMIRNOV NOE: Mesagiul (piesă într'un act), Nr. 7
STANCU ZAHARIA: Florile pământului (povestire), Nr. 10
TĂUTU NICOLAE: Torente (piesă în 3 acte), Nr. 10
TÂNASE NICUȚĂ: M'am făcut băiat mare (nuvelă), Nr. 12
ZINCA HARALAMB: Amintire (schiță), Nr. 8;

LITERATURĂ PENTRU COPII

CONSTANTINESCU AL. C.: Ileana și Făt-Frumos, Nr. 1

POEZII

AI ȚIN: Pământ renăscut (În românește de Petre Solomon), Nr. 7
ALTOVSCAIA ANI: Stahanovista (În românește de Tudor Mănescu), Nr. 7

- ANDRIȚOIU AL.: Cântec; Turnătorul din Turda, Nr. 6; Două spice de grâu; La o cooperativă de ciubărari; Tărnăcopul meșterului Tudose; Ochiul ostășului coreean, Nr. 7
- ARGHEZI TUDOR: Secera; La cosit; Giuvaere, Nr. 11
- BANUȘ MARIA: Salut Franței luptătoare, Nr. 5
- BĂNUȚĂ ION: Balada de pe Nipru, Nr. 2; Lacul și râul, Nr. 8
- BARDOȘ B. ARTHUR: Mama (In românește de Ioan Horea), Nr. 5
- BĂRLĂDEANU V.: Mausoleul; Visul Doctorului Astrov, Nr. 5; Irinei; Cântecul râului chinez, Nr. 11
- BECHER JOHANNES: E un îndemn (In românește de Petre Solomon), Nr. 3; Ghetuțele dela Lublin (In românește de Nina Cassian), Nr. 7
- BENIUC MIHAI: Pe aici nu se trece, Nr. 3; Din București — în larg, Nr. 4; Poezii lirice, Nr. 8.
- BEZAMENSCHI A.: Cuvântul comunistului, (In românește de A. Rogoz), Nr. 9
- BOTEZ DEMOSTENE: Pe frontonul expoziției industriale, Nr. 2; „Acesta e Ilie Pintilie”; „Fiare vechi”, Nr. 4; Oraș transilvănean, Nr. 8
- BOUREANU RADU: Candidatul Sadoveanu; Visurile devin realitate, Nr. 1; Privind harta lumii, Nr. 7; Băteau atâtea flamuri, Nr. 10
- BRECHT BERTHOLD: Intrebările unui muncitor care citește (In românește de Emil Dorian), Nr. 12
- CASSIAN NINA: Critica de jos (fabulă), Nr. 4; Rândunelul inovator (fabulă), Nr. 5
- CIU-IUAN: Moartea tinerilor pe câmpul de luptă (In românește de O. Starck), Nr. 8
- CORNU AURORA: Zidarii satului meu, Nr. 1; Sondorița, Nr. 3; Maistrul, Nr. 5; Digul, Nr. 6; Despre sărbători, Nr. 9; Studenta, Nr. 10
- COVALENCOV A.: Un monument (In românește de Mihai Dragomir), Nr. 6
- DAN GEORGE: Rapsodia marinarilor, Nr. 7; Pâinea, Nr. 12
- DAMZ NOURUS BELLO: Eri a gemut o femeie (In românește de Radu Bouréanu), Nr. 12
- DELICIU SUZANA: Roata, Nr. 1; Adolescenta, Nr. 6; Macaragiul, Nr. 10
- DEȘLIU DAN: Pentru Stalin!, Nr. 3
- DOLMATOVSKI EVGHENII: In ceasul cumplit (Tălmăcire din limba rusă de A. Toma), Nr. 1
- DRĂGOI CEZAR: Baladă despre toamnă și despre copiii jugoslavi, Nr. 2
- DRAGOMIR MIHU: Cântul Griviței, Nr. 2; In bătaia crivățului; Privirea, Nr. 3; București; Promoția ucenicilor; Magdei Isanos; Sentinela, Nr. 5; Războiul, Nr. 9
- DUMBRAVĂ NICOLAE: Intinerire, Nr. 5
- ELUARD PAUL: Libertate (In românește de Tașcu Gheorghiu); A spune tot (In românește de Sașa Pană), Nr. 1
- ENDRE ADY: Panorame 'nsângerate, primăvara; Rozele de toamnă; Cântecul străzii (In românește de Eugen Jebeleanu), Nr. 1
- FERENC JUHASZ: Soții cei tineri, copaci înfloriți (In românește de Virgil Teodorescu), Nr. 7
- FRUNZĂ EUGEN: La monumentul lui; Pe scurt, Nr. 3
- GAVRIL MIHAI: Discurs de primăvară, Nr. 3
- GHEORGHIU MIHNEA: 1821, Primăvara, Nr. 8
- GORCHI MAXIM: Fata și moartea (In românește de Demostene Botez); Legenda valahă (In românește de Al. Philippide), Nr. 5
- GORDIENCO JURII: Omul de partid (In românește de Const. Argeșanu), Nr. 6
- HAJDU ZOLTAN: Pământul meu natal (In românește de V. Nicorovici), Nr. 12
- HEINE H.: Bimini (In românește de A. Toma), Nr. 12
- IACOVLEV IURII: Darul (In românește de Demostene Botez), Nr. 2
- IMRE HORVATH: Lumini vor arde pe turbine; Nu'treba; Pământ însořit (In românește de Ioanichie Olteanu), Nr. 4
- IONESCU VICTORIA: Leagănul, Nr. 2
- ISAC EMIL: La conacul de-odinioară, Nr. 5; Mărioara; Trei pionieri, Nr. 10
- ISTVAN SIMON: Hanul haiducilor (In românește de Mihnea Gheorghiu), Nr. 12
- IURES ȘTEFAN: Brigada lui Roaită, Nr. 2
- JEBELEANU EUGEN: Sboară, gând, Nr. 3
- JELEZNOV PAVEL: Invățătorul (In românește de Tașcu Gheorghiu), Nr. 9
- LABIȘ NICOLAE: Rândunica albastră, Nr. 12
- LUSCALOV PETRE: Cânta-voi în vers, Nr. 2
- MAIACOVSKI VLADIMIR: Primul din cinci (In românește de Ion Costin), Nr. 3
- MĂNESCU TUDOR: Bățul de corn, Nr. 1; In anticameră, Nr. 12
- MAIORESCU TOMA-GEORGE: In fața anilor; Înălțimile, Nr. 4
- MEIȚOIU IOAN: Cântecul privighetoriilor, Nr. 10
- MILLIAN CLAUDIA: Sedința, Nr. 11
- MUGUR FLORIN: București, Nr. 2
- NECRASOV N. A.: Marchitanii (In românește de Miron Radu Paraschivescu), Nr. 2

- NGO QUANG SEN: Imi apăr viața (In românește de Demostene Botez), Nr. 8
- PAPU LETIȚIA: Întâlnirea, Nr. 1; Clubul, Nr. 10
- PHILIPPIDE AL: Dintr'o călătorie, Nr. 5
- PORUMBACU VERONICA: *Din ciclul „Ilie Pintilie”*: Lângă linia ferată; Lungă stradă Clopotari (1929); Dâmbul (1932); Răspunsul (1933); Mărturia (1934) Cântec printre gratii; Cojoacele; Prietenia; Noembrie 1940; Statuia (1947); Nr. 2; Noaptea de cinci Martie, Nr. 3; Cu fiecare ștafetă alerg; Răsura; Cântecul fetelor, Nr. 7; Ecouri, Nr. 9
- PUSCHIN A. S.: Prizonierul din Caucaz (In românește de Miron Radu Paraschivescu), Nr. 11
- RĂLSCHI M.: Partidul (In românește de Clementina Voinescu), Nr. 12
- RAȚIU IULIU: Iarnă peste Bucegi, Nr. 1
- READCENCO IVAN: Cuvânt către cei vii (In românește de Al. Philippide), Nr. 6
- RENDIS DIMOS: Tânărul condamnat (In românește de Letiția Papu), Nr. 6; Cutremurul (In românește de Ioanichie Olteanu), Nr. 12
- ROGERS ERNEST NORMAN: O, insulă... (In românește de Tașcu Gheorghiu), Nr. 12
- SĂLAJAN CORNELIA: Toamna, Nr. 12
- SĂRBU CRISTIAN: Taina, Nr. 1; Am cumpărat o floare pentru Donca, Nr. 3; Cântece de primăvară, Nr. 4; Inima comuniștilor, Nr. 5; Uteciștilor căzuți; Darul meu, Nr. 7; Unul dintre ei, Nr. 8; Consacrare, Nr. 10;
- SIMONIS H.: Inima (In românește de Suzana Delciu), Nr. 7
- SIMONOV CONSTANTIN: Suvorov (In românește de Const. Argeșanu), Nr. 3
- SOFRONOV A.: Vișinul (In românește de Const. Argeșanu), Nr. 7
- SOLOMON PETRE: Insemnări dela Bicaz, Nr. 12
- SZASZ IANOȘ: Zâmbet strălucitor (In românește de Al. Philippide), Nr. 12
- STOLPER H. A.: Către tine, tinere prieten (In românește de Demostene Botez), Nr. 7
- TĂUTU NICOLAE: *Două cântece din Moscova*: Turnul Spaski; Stejarii, Nr. 9
- TE-GHI-CEN: In zori (In românește de Demostene Botez), Nr. 6
- THEODORESCU CICERONE: Fetița cântărețului negru, Nr. 6; Alegeri; Rondelul dopului istet; Dela birou, Nr. 11
- TOMA A.: Viață dați stalinistului gând, Nr. 3
- TULBURE VICTOR: Foaia de luptă, Nr. 6
- TVARDOVSCHI A.: Vasiliu Tiorchin (In românește de Cicerone Theodorescu), Nr. 4
- ȚATOMIR NICOLAE: Domnul avocat, Nr. 12
- ȚOI IEN GVAN: Lângă satul natal (In românește de Aurel Covaci), Nr. 8
- VANȘENCHIN CONSTANTIN: Fiul ostășului (In românește de Tudor Mănescu), Nr. 12
- VICOL DRAGOȘ: Îți dăruiesc un fluer încrustat, Nr. 7
- VINOCUROV EVGHENII: Comandantul companiei (In românește de George Dan), Nr. 6

OAMENII ȘI FAPTELE ZILELOR NOASTRE

- DIN ZILELE FESTIVALULUI (reportaj), Nr. 9
- VAIDA A. G.: Pe Canalul Volga-Don, Nr. 2 (reportaj)
- VITNER ION: Invățămintele istoriei, Nr. 3.

NOTE DE DRUM

- GEZA DOMOKOȘ: Cel mai frumos mesaj, Nr. 8.

LA 100 ANI DELA MOARTEA LUI NICOLAE BĂLCESCU

- GULIAN C. I. Prof.: Despre moștenirea ideologică a lui Nicolae Bălcescu, Nr. 1
- PETROVEANU MIHAIL: Bălcescu, scriitor, Nr. 1

DECADA R. S. S. MOLDOVENEȘTI

- BUCOV EMILIAN: Cântec despre Stalin, Nr. 5
- CORNEANU LEONID: Obozul de pâine, Nr. 5
- DELEANU LIVIU: Gânduri despre Stalin, Nr. 5
- LUPAN ANDREI: Capitala patriei noastre, Nr. 5
- VLAD M.: Inflorește o literatură nouă, Nr. 5

60 ANI DELA NAȘTEREA LUI V. V. MAIACOVSKI

- MAIACOVSKI V. V.: Acasă (In românește de Cicerone Theodorescu); Sedintăgiii (In românește de Mihai Dragomir); Liniște în Apus (In românește de Veronica Porumbacu), Nr. 7
- BOGZA GEO: Vocea lui Maiacovski, Nr. 7
- MORARU N.: Inflăcărătul îndemn al lui Maiacovski, Nr. 7

- ALEGERI DE IERI... ALEGERI DE AZI
- GHEORGHIU MIHNEA: Pe ulița copilăriei mele, Nr. 11
- SĂRBU CRISTIAN: Stradă nouă, Nr. 11
- ANDRAȘ SÜTÖ: Scrisorile unei deputate (schiță), Nr. 11
- LUCA REMUS: Floarea din grădina noastră (schiță), Nr. 11
- VORNIC TIBERIU: Alegerea conașului Raul (nuvelă), Nr. 11

DISCUȚII

- DUMITRIU PETRU: Pentru literatura lui 1954, Nr. 9
 LUCĂ REMUS: Intențiile au fost bune, Nr. 10
 STANCU ZAHARIA: Comori îngropate, Nr. 8
 TUDORICĂ EUGENIA: Unde sunt cerce-tătorii limbii literare, Nr. 11

PUBLICISTICĂ

- MIHALE AUREL: Julius Fucik, luptător pentru libertate și pace, Nr. 9
 MAIORESCU TOMA-GEORGE: La Ias-naia Poliana, pe pământul titanului, Nr. 9
 PE DRUMUL REALISMULUI SOCIALIST
 DUMITRIU PETRU: Note de cititor despre povestirile lui Marin Preda Nr. 12
 GAFIȚĂ MIHAI: Drumul creației lui Eusebiu Camilar, Nr. 10
 OPREA AL.: Izbânda realismului în creația lui Marin Preda, Nr. 12

LITERATURA ÎNTRE 1920 ȘI 1944

- CROHMĂLNICEANU O. S.: Liviu Re-breanu, Nr. 11

TEXTE ȘI DOCUMENTE

- BĂLAN DODU ION: Din cântecele po-porului nostru, Nr. 12
 DRAGOMIR MIHU: Un clasic prea puțin cunoscut: Al. Macedonsky Nr. 11;
 Contribuțiuni eminesciene, Nr. 12
 RĂSPUNSURILE TOVARĂȘULUI I. V. STALIN la întrebările primite din partea corespondentului diplomatic al lui „New-York Times”, James Reston, la 21 decembrie 1952, Nr. 1
 TOVARĂȘUL IOSIF VISARIONOVICI STALIN A ÎNCETAT DIN VIAȚĂ Din partea Comitetului Central al Par-tidului Comunist al Uniunii Sovietice, a Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. și a Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S., Nr. 3
 Cuvântarea tovarășului G. M. Malencov, Nr. 3
 Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., Prezidiului Sovie-tului Suprem al U.R.S.S., Nr. 3
 Comitetul Central al Partidului Muncito-resc Român, Consiliul de Miniștri al R.P.R. și Prezidiul Marii Adunări Naționale a R.P.R. Către toți membrii Partidului Muncitoresc Român, către toți oamenii muncii din R.P.R., Nr. 3
 GH. GHEORGHIU-DEJ: Stalin — elibe-ratorul popoarelor, Nr. 3

Uniunii Scriitorilor Sovietici — Moscova, Nr. 3

- Acad. MIHAIL SADOVEANU: Marele geniu al omenirii progresiste, Nr. 3
 Acad. G. CĂLINESCU: O figură gigantică a istoriei, Nr. 3
 GEO BOGZA: Eroul Marii Revoluții, Nr. 3
 GEO BOGZA: Salut, Nr. 4

ORIENTĂRI

- BOREV I. — RAZUMNĂI V.: Problema tipicului în artă, Nr. 5.
 EGOROV A.: Trăsăturile specifice ale artei și locul ei în viața socială, Nr. 5
 MIASNICOV A.: Problema imaginii tipice în literatura beletristică, Nr. 8
 PENTRU O PUTERNICĂ ÎNFĂȚIȘA-RE A VIETII ÎN LITERATURA NOA-STRĂ, Nr. 5
 SARCINILE ESENȚIALE ALE LITERA-TURII SOVIETICE, Nr. 2

TEORIE ȘI CRITICĂ

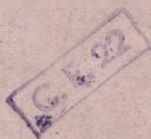
- ARGHIR SORIN: Cântând ostașii și faptele lor (Nicolae Tăutu: „Stânca de pe Tatra”), Nr. 2; Pe marginea volu-mului de versuri al lui Victor Tulbure (Victor Tulbure: „Versuri”), Nr. 5;
 Despre un volum de versuri și unele rețele literare (Aurel Rău: „Mesteacă-nul”), Nr. 7
 ASZODI ION: Un poet revoluționar: Jozsef Attila, Nr. 3
 BENIUC EMMA: Inflăcăratul mesaj al lui Neecrasov, Nr. 2; A. N. Ostrovski, Nr. 4; Viața și opera lui Turgenev, Nr. 10
 BOGZA GEO: Ciu-Iuan, erou al antichității chineze, Nr. 8
 BRATU HORIA: Reîntâlnim un mare actor (Mircea Ștefănescu: „Matei Mîlo”), Nr. 3; Conflict și caractere (Mihail Da-vidoglu: „Schimbul de onoare”), Nr. 12
 CĂLIN VERA: Literatura despre Grivița luptătoare, Nr. 2; Chipul omului îna-întat în poezia noastră nouă, Nr. 8
 CAMPUS EUGEN: Act de acuzare (Zaha-ria Stancu: „Dulăii”), Nr. 2; Într'un singur șuvoi, năvalnic (Al. Jar: „Marea pregătire”), Nr. 4; Pentru expresivi-tatea chipurilor literare, Nr. 9
 CRISTEA ȘTEFAN: Un scriitor care „de-mască” societatea burgheză (Ioan Do-rin: „O alegere de pomină”), Nr. 4
 CROHMĂLNICEANU O. S.: Cântec despre eroul revoluției dela 1848 (Eugen Jebe-leanu: „Bălcescu”), Nr. 2; Humorul lui Topârceanu, Nr. 4; În legătură cu come-dia satirică, Nr. 8
 DAMIAN S.: Florile purpurii ale poeziei noastre noi („Poezia nouă în R.P.R.”), Nr. 4

DINESCU N. și CAMPUS E.: Oameni de azi în dramaturgia noastră (Lucia Demetrius: „Oameni de azi”), Nr. 1
 DUMITRIU PETRU: Un prozator autentic (Remus Luca), Nr. 10
 EHRENBURG ILYA: Despre munca scriitorului, Nr. 12.
 FROLOV V.: Despre trăsăturile specifice ale comediei, Nr. 3
 GAFIȚA MIHAI: Se construiesc orașe noi (Ștefan Andrei: „Noul Oraș”) Nr. 1; Pentru o literatură bogată în idei, Nr. 4; Între tip și schemă (Aurel Mihale: „Ogoare noi”, „Judecata”, „În pragul primăverii”), Nr. 5; Greșeli vechi în forme noi („Almanahul literar” din Cluj), Nr. 6; O temă importantă în nuvelele unui scriitor tânăr, Nr. 9
 GIOSANU PASANA: Epopeea Port-Arthur-ului (A. Stepanov: „Port-Arthur”), Nr. 5
 HOREA ION: Pagini din vremi sbuciumate (C. Ignătescu: „Mitruț al Joldii”), Nr. 11
 IOSIFESCU SILVIAN: Un neostenit luptător pentru pace (Ilya Ehrenburg), Nr. 2; Trecutul cu ochii prezentului, Nr. 7
 LASOTA GREGORSZ: Despre literatura Poloniei populare, Nr. 11
 LUCA EUGEN: În plină Revoluție (Leonid Leonov: „Bursucii”), Nr. 11
 MACOVESCU TEREZA: În primele rânduri ale apărătorilor păcii (Johannes Becher), Nr. 3
 MANOLE ION: Cele dintâi cărți pentru copii, Nr. 6
 MORARU N.: Gorki, maestru al tipizării, Nr. 5
 NOVICOV MIHAI: O sărbătoare a literaturii noastre, Nr. 2
 OPREA ALEXANDRU: „Trandafir dela Moldova” (Ion Istrati: „Trandafir dela Moldova”), Nr. 4; Când criticii nu-și înțeleg menirea, Nr. 5; Schițele tinerilor scriitori, Nr. 7
 PENTRU RIDICAREA NIVELULUI IDEOLOGIC ȘI AL MĂESTRIEI ARTISTICE ÎN PRODUCȚIA DE FILME, Nr. 6
 PETRESCU CEZAR: O școală a agerimii și desăvârșirii scriitoricești, Nr. 7; Anatole France, Nr. 11
 POPESCU RADU: „Meridiane sovietice”, (Geo Bogza), Nr. 12
 PRIBOI TITUS: O problemă de creație în opera lui Lev Nicolaevici Tolstoi, Nr. 9; În legătură cu individualizarea per nagiilor, Nr. 11
 ROBOTOȘ EMERIC: Endre Ady, cântăreț al revoluției, Nr. 1
 RAICU LUCIAN: Simțiri reci—imagini banale, Nr. 9
 TUDORICĂ EUGENIA: Din marea artă a unui clasic (George Coșbuc), Nr. 9
 VITNER ION: Paul Eluard, Nr. 4

RECENZII

ACZEL TAMAS: Sub steagul libertății (G. Tudorică. „Sub steagul libertății”) Nr. 8
 ALDRIDGE JAMES: Pagini alese (O. Văleanu: „În apărarea speranțelor și viitorului”), Nr. 12
 BASSARABESCU I. A.: Schițe și nuvele (Al. Săndulescu: „Basarabescu, valoros autor de schițe”), Nr. 8
 BENIUC MIHAI: (Ion Horea: „Tinerețea poetului”), Nr. 9
 BÔTEZ IOACHIM: Schițe și însemnări din școala de ieri și de azi (G. Viniciu „Școli și dascăli de altădată”), Nr. 9
 CĂSSIL LEV și POLIANOVSCI M.: Strada mezinului (Dinu Săraru: „Despre frumusețea morală a omului sovietic”), Nr. 4
 CHIACELI LEO: Gvadi Bigva (Viniciu Gafița: „Într'un colhoz georgian”), Nr. 3
 DOLMATOVSCI E.: Cuvânt despre ziua de mâine (Toma George Maiorescu: „Un mare poet sovietic despre ziua de mâine”), Nr. 3
 FAST HOWARD: Cei mândri și liberi (Tașcu Gheorghiu: „O pagină eroică din istoria poporului american”), Nr. 2
 FLOREA-RARIȘTE D.: Doja (Ion Horea: „O imagine tulburătoare a răcoalei lui Doja”), Nr. 7
 FURMANOV D. A.: Răsvrătirea (Eugen Atanasu: „Pentru triumful Marii Revoluții”), Nr. 4
 GHEORGHIU ȘTEFAN: Drumul din pădure (G. Viniciu: „Drumul din pădure”), Nr. 5
 GIOVAGNOLI RAFAELO: Spartacus (Nicolae Mihăilescu: „Împilarea i-a ridicat la luptă”), Nr. 8
 GORCHI MAXIM: Nuvele (Victor Vântu: „În preajma marii biruințe”), Nr. 2
 GREȘELI DE LIMBA ÎN REVISTELE PENTRU COPII: (Al. Săndulescu), Nr. 5
 GULEASCHI ANDREI: S.M.T. (Viniciu Gafița: „Din lupta poporului bulgar pentru socialism”), Nr. 2
 HEYM ȘTEFAN: Cruciații (L. Daniel: „O pledoarie împotriva războiului”), Nr. 8
 IUREȘ ȘTEFAN: Urmașii lui Roaită (Aurora Cornu: „Pe marginea unei încercări poetice”), Nr. 8
 IVANOVICI IVAN: Antonina Copteaeva (Eugenia Tudorică: „În căutarea fericirii”) Nr. 12
 JOLAN JOZSEF: La periferia orașului (Lengyel Gavril: „Mai multă atenție la traduceri literare”), Nr. 4
 LANGER FRANTISECK: Copiii și pumnalul (Lucia Scutaru: „Copiii își apără viața”), Nr. 2
 LARIAN SONIA și VÂNTU VICTOR: Cei dintr'a V-a (Sanda Mănoiu: „Din viața școlară patriei noastre”), Nr. 6

- LENCI LEONID: Schițe humoristice (Atanasie Toma: „Humor și satiră“), Nr. 11
- LUCA ȘTEFAN: Cișmele și noroi (D. Carabă: „O schiță valoroasă“), Nr. 9
- MARTINA AUREL: Grânele (Ion Bălan: „Nuvelele lui Aurel Martin“), Nr. 7
- MUGUR FLORIN: Cântecul lui Philipp Müller (Lucian Raicu: „Primul volum al unui tânăr poet“), Nr. 11
- NAGHIȘCHIN D: Viteazul Amzun (Iulia Scutaru: „Povești de pe Amur“), Nr. 4
- NICOROVICI VASILE: Critica măgarului (V. P.: „O fabulă care nu e fabulă“), Nr. 8
- NEXO MARTIN ANDERSEN: Nuvele (B. Elwin: „Dela viața trăită la opera literară“), Nr. 12
- OLBRACHT IVAN: Proletara (Pia Rădulescu: „Drumul unei proletare“), Nr. 9
- OȘANIN LEV: Tineri din lumea 'ntreagă (G. Tudorică: „Cântând pacea“), Nr. 7
- POPOV I.: La capătul nopții (Alexandru Tănase: „O pagină eroică din Istoria P.C.U.S.“), Nr. 6
- RĂBACOV A.: Stiletul (Gheorghe Achiței: „O carte de aventuri“), Nr. 6
- REVISTA „ALBINA“: (Lucian Raicu: „Răsfoind revista „Albina““), Nr. 8
- REVISTA „SCRISUL BĂNĂȚEAN“: (Horodincă Georgeta: „Ultimele numere ale „Scrisului bănățean““), Nr. 1
- RUDEANU SADI și I. AVIAN: Un puști „buclucaș“ (Lucian Raicu: „Intre procedeu artistic, „actualizare“ și clișeu“), Nr. 12
- RYLSKI SCIBOR: Cărbunii (Sanda Mănoiu: „Viața minerilor din Silezia“), Nr. 1
- ȘAIANOV V.: Cer și pământ (Dan Barbu: „Șoimi stalinisti“), Nr. 2
- ȘALAGHINOV V.: Judecătorul (Ion Bălan: „Nu mai sunt orbi ochii dreptății“), Nr. 8
- SAXTON ALEXANDER: Căile ferate din Great Midland (N. Fotino: „Muncitorii americani în luptă pentru libertate“), Nr. 11
- SEMUȘCHIN T.: Ciucotca (Ion Macarie: „Pe drumuri neumblate“), Nr. 6
- SPETOZA MARIE: Familia Vojacik V. M. Spătaru: „Familia Vojacik“), Nr. 3
- TADDEI EZIO: Fabrica vorbește (L. Daniel: „Un act de acuzare a fascismului în Italia“), Nr. 7
- TAO MIN: Forța motrice (Eugen Antanasiu: „Forța vieții noi“), Nr. 7
- THEODORESCU CICERONE: De vorbă cu un tânăr (Ion Horea: „Note despre o poezie“), Nr. 10
- TOLSTOI ALEXEI: Ivan cel groaznic (Doina Hanganu: „O capodoperă a genului istoric“), Nr. 5
- TRIFONOV IURII: Studenții (Dumitru Mircea: „Despre viața studenților sovietici“), Nr. 7
- URSU SORANA: Copiii de pe Iang-Tse (Al. Oprea: „O povestire neisbuită pentru copii“), Nr. 8
- VICOL DRAGOȘ: Îți dăruiesc un fluer încrustat (T.B.: „O poezie reușită pentru Festival“), Nr. 8
- VOINICI ETHEL LILIAN: Tăunul (B. Elwin: „Tăunul“), Nr. 7
- ZACIU MIRCEA: Bălcescu (A. S. Dumitrescu: „Evocând Anul 1848“), Nr. 11

Rugăm stăruitor pe cititorii și colaboratorii noștri să ne comunice observațiile lor critice, privitoare la materialul publicat de noi și să ne facă sugestii și propuneri referitoare la cele ce doresc să găsească în cuprinsul revistei.

REDACȚIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul
I. V. Stalin, București.
Telefon: 1.88.85, 1.94.91 și 2.20.40.

ADMINISTRAȚIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul
I. V. Stalin, București.
Telefon: 1.17.92.

ABONAMENTE ANUALE: lei 60

Abonamente pe anul 1954 la revista „Viața Românească” se primesc la toate oficiile Poștale dela orașe și sate, și difuzorii revistei.

Faceți abonamente pe 3, 6 și 12 luni.